A. P. CEHOV

Opere, vol.8

A. P. CEHOV

OPERE

VOLUMUL VIII

Nuvele şi Povestiri

1893 - 1895

E. S. P. L. A. — CARTEA RUSĂ

Bucureşti 1959

А. П. ЧЕХОВ

СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ

ТОМ VIII

Повести и Рассказы

1893 - 1895

ИЗДАТЕЛЬСТВО „ПРАВДА“

Москва 1950

Traducere de
ANDA BOLDUR, VALERIA ŞI PROFIRA SADOVEANU,
ŞTEFANA VELISAR - TEODOREANU, TIA MUREŞ,
TATIANA PANAITESCU

Coperta şi vignetele de
ION PETRESCU

A. P. CEHOV

1899

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE“

POVESTEA UNUI NECUNOSCUT

I

PENTRU motive asupra cărora nu este locul să zăbovim acum, mă tocmisem fecior la un înalt funcţionar din Petersburg. Avea vreo treizeci şi cinci de ani şi se numea Gheorghi Ivanîci Orlov.

Intrasem la el în slujbă din pricina tatălui său, om de stat bine cunoscut şi unul din duşmanii cei mai de temut ai cauzei pentru care luptam. Nădăjduiam astfel să pot afla mai îndeaproape şi în toate ascunzişurile lor, gîndurile şi planurile tatălui, din convorbirile ce aveam să aud precum şi din hîrtiile şi însemnările pe care aveam să le văd pe masa de lucru a fiului.

Pe la orele unsprezece dimineaţa soneria îmi dădea de veste că stăpînul meu s-a trezit. Cînd intram la el în cameră, aducîndu-i hainele periate şi ghetele lustruite, îl găseam şezînd pe pat în capul oaselor, nemişcat, de prea mult somn, cu privirea pierdută în gol şi parcă plictisit că începea o nouă zi. Îi ajutam să se îmbrace. Mă lăsa să-i dau tot ce-i trebuia, fără nici o plăcere, fără să-mi spună un cuvînt, fără să observe măcar prezenţa mea. Apoi cu părul încă umed, mirosind a colonie, trecea în sufragerie să-şi ia cafeaua pe care o sorbea citind jurnalele, în timp ce Polia, fata din casă, şi cu mine, stăteam respectuoşi în picioare, lîngă uşă, privindu-l. Două făpturi omeneşti, în toată firea, trebuiau să se uite cu cea mai mare atenţie la o a treia care îşi lua cafeaua şi

ronțăia pîine prăjită. Lucrul poate părea o batjocură și o sfidare a bunului simț. Eu însă nu găseam nimic umilitor să stau astfel, smirnă, lîngă ușă, deși trecusem prin tot atîtea școli ca și Orlov și eram de obîrșie nobilă ca și el.

Mă îmbolnăvisem de curînd de tuberculoză și începeam să descopăr în mine unele simptome mult mai grave decît acelea ale bolii. Era oare o urmare a ei sau începusem treptat-treptat să privesc lucrurile cu totul altfel, fără să îmi dau nici eu bine seama de această schimbare? Simțeam în mine o dorință pătimașă, îngrijorătoare, să duc și eu o viață la fel cu toată lumea: mă muncea tot mai mult o nevoie adîncă de liniște sufletească, de sănătate, de aer curat, de hrană bună. Mă furau gînduri și visări fără rost și, tocmai de aceea, la drept vorbind, nu mai știam nici eu prea bine ce-mi trebuia. Ba voiam să mă călugăresc ca să nu mai fac nimic altceva decît să stau zile întregi privind copacii și cîmpul prin fereastra chiliei, ba mă bătea gîndul să cumpăr cîteva hectare de pămînt și să mă apuc de agricultură, cînd nu mă hotăram să mă specializez în științe și să iau o catedră undeva la o universitate din provincie. Alteori — fiindcă fusesem ofițer de marină — mă întorceam cu gîndul la mare, la escadra noastră, la vasul cu care făcusem ocolul lumii. Aș fi vrut să încerc din nou fiorul peste putință de exprimat, care te cuprinde cînd te plimbi prin pădurea tropicală sau privești un asfințit de soare în golful Bengal, fior de copleșitoare exaltare împletit totuși cu tristețea dorului de țară. Tînjeam după munți, după femei, după muzică, priveam chipurile oamenilor cu o curiozitate de copil, le ascultam emoționat glasurile... Și stînd smirnă în picioare lîngă ușă, uitîndu-mă la stăpînul meu cum își lua cafeaua cu lapte, nu mă consideram cîtuși de puțin slugă, ci un om pe care totul îl interesează în viață, chiar și un specimen ca Gheorghi Ivanîci.

Orlov era tipul petersburghezului, deșirat, cu pieptul îngust, cu tîmplele scobite, cu ochii de culoare nehotărîtă, cu păr puțin și barba rară, spălăcită.

Expresia feței sale îngrijite dar ofilite, era neplăcută, mai ales cînd se gîndea sau dormea. Fără îndoială că nu este de loc necesar să descrii cu de-amănuntul o înfățișare obișnuită. Cu atît mai mult cu cît Petersburgul nu este Spania. La noi în Rusia, fizicul unui bărbat nu joacă prea mare rol nici măcar în ochii femeilor. El nu are importanță decît cînd e vorba de feciori sau vizitii care trebuie să fie arătoși.

Dacă am vorbit totuși de fața și părul lui Orlov, este numai fiindcă înfățișarea lui avea ceva despre care face să pomenesc și anume: de îndată ce lua în mînă un jurnal sau o carte — oricare ar fi fost ele — sau de îndată ce se afla în fața cuiva — indiferent cine — în ochi i se aprindea o licărire ironică și pe față i se întipărea un aer ușor batjocoritor, fără răutate însă. Înainte să fi citit un rînd măcar sau să fi auzit un cuvînt, se înarma cu surîsul său ironic, așa cum un sălbatic ar fi pus mîna pe scut. Ironia aceasta îi intrase în sînge și ajunsese să i se întipărească pe față în chip reflex, desigur independent de voință. Dar asupra acestei trăsături voi mai reveni în cursul povestirii mele.

Pe la amiază, cu aceeași expresie de ironie, Orlov își lua mapa plină de hîrtii și se ducea la slujbă. Nu mînca acasă și nu se întorcea decît pe la nouă seara. Îi aprindeam lampa și lumînările din birou, iar el se așeza într-un fotoliu, își întindea picioarele pe un scaun și, astfel instalat, începea să citească.

Nu era zi în care librarii să nu-i trimită ultimele noutăți apărute. Pînă și în camera mea se îngrămădeau pe sub pat și prin colțuri o sumedenie de volume în trei limbi — afară de cea rusească — volume pe care Orlov le citise și apoi le aruncase. Repeziciunea cu care citea era nemaipomenită. „Spune-mi ce citești și-ți voi spune cine ești", glăsuiește proverbul și poate cu drept cuvînt, dar Gheorghi Ivanîci nu putea fi judecat după cele ce citea. Fiindcă lecturile lui erau un adevărat haos. Filozofie, romane franțuzești, economie politică, finanțe, poeți noi, ediții populare cu tendință liberală, totul era sorbit cu aceeași repeziciune și cu aceeași ironie în privire.

După ceasurile zece, se îmbrăca cu grijă, deseori în frac, foarte rar în uniforma de demnitar al curții, și ieșea în oraș, de unde nu se întorcea decît în zori.

Viața noastră se scurgea molcomă și tihnită, fără să se ivească între noi vreo neînțelegere. Orlov continua să nu ia în seamă prezența mea. Cînd vorbea cu mine nu i se întipărea pe față obișnuita-i ironie: se vedea limpede că, pentru el, eu nu eram un om.

O singură dată l-am văzut ieșindu-și din fire. Mă aflam de o săptămînă în serviciul lui, cînd într-o seară se întoarse pe la nouă de la masă, cu un aer obosit și sîcîit. In timp ce intram în urma lui în birou ca să aprind lampa și lumînările, îmi spuse aspru:

— A ce miroase aici?

— Nu miroase a nimic.

— Eu îți spun că miroase urît! stărui el înciudat.

— In fiecare zi deschid ferestrele.

— Nu mai discuta, imbecilule! strigă el.

Jignit, eram gata să răspund și cine știe ce s-ar fi întîmplat, dacă Polia, care-și cunoștea mai bine stăpînul nu ar fi intervenit:

— E adevărat! se grăbi ea să răspundă ridicînd sprîncenele. E un miros tare greu. De unde o fi venind? Stepane, deschide ferestrele din salon și fă focul în cămin.

Polia continuă să scoată tot felul de exclamații, și se vînzoli prin toate încăperile cu un vaporizator în mînă foșnindu-și fustele.

Orlov nu se potolise însă și se străduia vădit să se stăpînească. Se așeză la birou și începu să scrie o scrisoare. Dar după cîteva rînduri pufni mînios, rupse foaia și luă o alta.

— Să-i ia dracul! mormăi el. Dacă ar fi după ei, ar trebui să am o memorie fenomenală.

Cînd isprăvi de scris, se ridică și îmi spuse:

— Ia o birjă, du-te în strada Znamenskaia și înmînează plicul ăsta Zinaidei Feodorovna Krasnovskaia. Dar mai întîi întreabă pe portar dacă bărbatusău, domnul Krasnovski, e acasă. Dacă s-a întors, îmi aduci scrisoarea înapoi. Așteaptă, n-am isprăvit. Dacă cumva te întreabă, spune-i te rog doamnei că

la mine au venit de la ceasul opt doi domni și că scriu ceva.

M-am dus în strada Znamenskaia. Portarul îmi spuse că domnul Krasnovski nu se întorsese încă acasă. Am urcat la etajul al treilea. Un fecior înalt, gras, cu o față pămîntie și favorite negre, îmi deschise și mă întrebă somnoros și grosolan așa cum numai slugile vorbesc între ele, ce vreau. Înainte să fi răspuns ceva, o doamnă îmbrăcată în negru ieși repede în vestibul și mă măsură din ochi.

— Zinaida Feodorovna e acasă ? întrebai eu.

— Eu sînt ! răspunse doamna.

— Am fost trimis de Gheorghi Ivanîci cu o scrisoare.

Doamna desfăcu nerăbdătoare plicul, cu degetele-i încărcate cu diamante și începu să citească. Am avut astfel răgazul să-i cercetez chipul cu pielea albă, cu trăsături gingașe, cu bărbia bine desenată și gene lungi, negre. Nu-i dădeai mai mult de douăzeci și cinci de ani.

— Spune-i că-i mulțumesc ! zîmbi ea, sfîrșind de citit. A venit cineva la Gheorghi Ivanîci ? întrebă după aceea încet, mulțumită și în același timp parcă rușinată de bănuiala ei.

— Doi domni. Scriu ceva.

— Bine. Spune-i te rog că-i mulțumesc ! repetă ea și se îndepărtă fără zgomot, cu capul plecat, citind încă o dată scrisoarea.

Vedeam puține femei în vremea aceea ; apariția aceasta întrezărită o clipă, îmi făcuse o impresie puternică. Am pornit îndărăt pe jos și gîndindu-mă la trăsăturile, la finețea parfumului ei, m-am lăsat iarăși furat de visuri. Cînd am ajuns acasă, Orlov ieșise.

II

Cu stăpînul meu o duceam, așadar, bine și viața mea la el se scurgea în tihnă. Dar latura jignitoare și înjositoare a meseriei de fecior, de care mă temu-

sem mai mult ca de orice cînd intrasem în serviciu, nu întîrzie să se ivească dovedindu-se pe zi ce trecea, mai greu de suferit.

Nu mă înțelegeam de loc cu Polia. Era o ființă răsfățată, dolofană, care îl adora pe Orlov fiindcă era stăpîn și mă disprețuia pe mine fiindcă eram slugă. Se prea poate că pentru un adevărat fecior sau bucătar, Polia să fi fost plină de farmec. Avea obraji rumeni, un năsuc obraznic, în vînt, și niște rotunjimi care se împlineau din ce în ce mai mult — chiar prea mult. Se pudra, își cănea sprîncenele, își vopsea buzele, se strîngea în corset, purta malacov și avea o brățară de monezi. Umbla cu pași mărunți, săltăreți, jucîndu-și posteriorul și umerii. Foșnetul fustelor ei, trosnetul corsetului, zornăitul brățării, mirosul acela de roș de buze ieftin, de apă de toaletă și de parfumuri furate de la stăpîn, îmi dădeau impresia — dimineața, în timp ce deretecam prin casă împreună — că mă făceam părtaș la ceva josnic.

Fiindcă nu furam ca ea, fiindcă nu manifestam nici o dorință să-i fiu ibovnic — ceea ce desigur o jignea — sau poate fiindcă simțea în mine o făptură de alt soi, Polia m-a urît din prima zi. Stîngăcia, înfățișarea și purtarea mea, care nu erau de fel acelea ale unei slugi, precum și boala mea, i se păreau jalnice și o scîrbeau. În vremea aceea tușeam mult și uneori noaptea tusea mea o împiedica să doarmă. Camera ei nu era despărțită de a mea decît printr-un perete subțire de lemn.

In fiecare dimineață îmi spunea:

— Iar nu m-ai lăsat să-nchid ochii. Ar trebui să stai la spital, nu la stăpîn.

Era atît de sincer încredințată că nu sînt un om și mă socotea pînă într-atît mai prejos de ea, încît, întocmai ca matroanele romane care nu se sfiau să se scalde în fața sclavilor, deseori umbla numai în cămașă, fără să se sinchisească de mine.

Intr-o zi, în timp ce mîncam (ni se aducea de la un restaurant din apropiere un borș și o friptură),

întîmplîndu-mi-se să fiu mai bine dispus și avînd chef de vorbă, am întrebat-o:

— Polia, crezi în dumnezeu?

— Cum să nu cred?

— Atunci crezi că o să fie și o judecată de apoi și că vom da socoteală celui de sus de toate faptele noastre rele?

Nu mi-a răspuns nimic, mulțumindu-se cu o strîmbătură plină de dispreț. Uitîndu-mă în ochii ei reci și nepăsători, mi-am dat atunci seama că pentru ființa această grosolană, pe care nimeni și nimic n-o mai putea scoate dintr-ale ei, nu exista nici dumnezeu, nici conștiință, nici legi, și că dacă aș fi avut nevoie să ucid, să prad sau să pun foc, nu aș fi putut găsi cu plată un mai bun complice.

Scos din mediul meu, neobișnuit să fiu tutuit și să mint necontenit (să spun de pildă: „Conașul nu e acasă", cînd el de-abia se întorsese), prima săptămînă mi-a venit foarte greu la Orlov. Mă simțeam în livrea ca într-o platoșă. Apoi m-am obișnuit. Serveam la masă ca o slugă adevărată, dereticam, făceam tot felul de curse pe jos sau cu birja... Cînd Orlov nu voia sau uita să se ducă la Zinaida Feodorovna, dădeam fuga cu un bilețel în strada Znamenskaia și iar mințeam.

Dar partea cea mai proastă era că nu-mi atingeam cîtuși de puțin scopul pe care-l urmărisem, tocmindu-mă fecior; fiecare zi trăită astfel trebuia socotită pierdută pentru cauza în care credeam, deci și pentru mine. Nici Orlov, nici prietenii lui nu vorbeau niciodată de tatăl său, astfel că nu știam despre faimosul om de stat și despre actele sale, nimic mai mult decît aflam și mai înainte din ziare sau din informațiile tovarășilor mei. Sutele de însemnări și de hîrtii pe care le găseam și le citeam în biroul lui Orlov n-aveau nici cea mai îndepărtată legătură cu ceea ce căutam eu. Fiul se dezinteresa complet de activitatea răsunătoare a tatălui; mai mult: avea aerul că nici n-ar fi auzit vorbindu-se vreodată de ea și se purta ca și cum bătrînul ar fi murit demult.

III

Joia aveam musafiri. Comandam la restaurant un mușchi întreg gata fript și telefonam la Eliseiev să ne trimită icre moi, brînzeturi, stridii și alte bunătăți. Apoi cumpăram cărți de joc. Polia pregătea încă de dimineața serviciul de ceai și cel de masă. La drept vorbind munca aceasta ușoară aducea un pic de variație în viața noastră de trîntori și joia era pentru noi ziua cea mai plăcută.

Nu veneau decît trei prieteni — obișnuiții casei. Cel mai important dintre ei și singurul care prezenta poate un real interes, era un oarecare Pekarski. Înalt, slab, chel, de vreo patruzeci și cinci de ani, cu un nas lung și coroiat și barbă lungă neagră, avea ochi mari, bulbucați și un aer recules de filosof grec din antichitate. Făcea parte și din Direcțiunea Căilor Ferate și din conducerea Băncii, era consilier juridic într-o înaltă instituție de stat și în legătură cu un foarte mare număr de persoane particulare în calitate de curator, de lichidator etc. Titlul său era din cele mai modeste. Pekarski spunea că este simplu avocat. În realitate însă se bucura de o foarte mare trecere. Era destul un cuvînt sau numai cartea lui de vizită, ca să fii de îndată primit de o somitate medicală, de un director sau alt înalt funcționar. Se șoptea că prin protecția sa puteai obține un post de consilier de stat și chiar să mușamalizezi vreo poveste neplăcută. Socotit de toți drept om cu mare autoritate, avea o inteligență ieșită din comun. Cît ai clipi din ochi putea să înmulțească în gînd 213 cu 373 și să-ți transforme lire sterline în mărci, fără creion sau tabele. Era un adînc cunoscător în materie de căi ferate și finanțe, iar administrația nu avea secrete pentru el. Se spunea de asemenea că e un avocat foarte dibaci, și că în procesele civile cu greu îi puteai ține piept. Totuși acestei inteligențe atît de deosebite îi erau cu totul de neînțeles o seamă de lucruri pe care le știu și cei mai puțin deștepți. Nu putea, de pildă, să priceapă pentru ce oamenii se plictisesc, plîng, se omoară sau omoară pe alții, de

ce se frămîntă pentru lucruri şi întîmplări, care nu-i privesc personal, de ce rîd oamenii, citindu-l pe Gogol sau pe Şcedrin. Tot ce era abstract, de domeniul gîndirii şi al sufletului, îi părea obscur şi plicticos, întocmai ca muzica pentru cel ce nu are ureche. Pekarski nu privea oamenii decît din punct de vedere al afacerilor şi îi împărţea în capabili şi incapabili. Pentru el nu exista alt criteriu de clasificare. Cinstea şi buna-credinţă nu erau în ochii lui decît dovezi de capacitate. Atîta vreme cît nu îţi neglijezi treburile, poţi să petreci, să joci cărţi, să te desfrînezi cît vrei. Credinţa în dumnezeu nu constituia în ochii lui un semn de inteligenţă dar socotea că religia trebuie păstrată ca un mijloc de a stăpîni poporul care altfel s-ar lăsa pe tînjală. Pedepsele nu sînt necesare decît ca să intimideze. Tot după părerea lui, n-ai de ce să te duci vara la ţară, poţi să te simţi tot atît de bine şi în oraş. Şi aşa mai departe. Era văduv şi n-avea copii, dar trăia din larg ca şi cum ar fi avut o familie numeroasă; numai chiria casei îl costa trei mii de ruble pe an.

Al doilea musafir era Kukuşkin ajuns de tînăr la rangul de consilier de stat. Era mic de statură şi ceea ce te izbea mai ales la el, era un contrast foarte neplăcut între trunchiul lui îndesat şi capul mic şi uscat. Avea o gură mică şi rotundă şi o mustăcioară ce părea lipită. Mişcările lui te făceau să te gîndeşti la o şopîrlă. Intra parcă tîrîndu-se, făcea paşi mici, legănîndu-se din şolduri şi chicotind, iar cînd rîdea îşi arăta mereu dinţii. Era eternul şef de cabinet al cîte unui mare personagiu şi nu făcea nimic, deşi primea o leafă şi diurne foarte mari, mai ales în timpul verii cînd se inventau pentru el tot soiul de detaşări. Nu era arivist pînă în măduva oaselor, ci mult mai adînc: pînă la ultima picătură de sînge. Un arivist banal fără nici o încredere în el; nu izbutea să înainteze decît prin învîrteli. Ca să obţină o decoraţie străină sau ca să-şi vadă numele trecut în jurnale, printre acelea ale înalţilor demnitari, care asistaseră la vreo pomenire sau la un tedeum, era gata la orice slugărnicie, linguşire ori făgăduială. Cre-

zîndu-i cu mare trecere şi temîndu-se de ei, linguşea pe Orlov şi Pekarski. Ne linguşea şi pe Polia şi pe mine, fiindcă eram slugile unui om cu trecere. De cîte ori îi ajutam să-şi scoată blana în vestibul, slobozea rîsul său piţigăiat şi mă întreba tot soiul de blestemăţii, de pildă: „Eşti însurat, Stepane?“ Şi debita o serie de murdării dezgustătoare, pentru a-mi arăta deosebita lui bunăvoinţă. Kukuşkin linguşea slăbiciunile lui Orlov, stricăciunea şi îmbuibarea sa. Ca să-i fie pe plac, îşi lua aere de om care-şi bate joc de orice, care nu are nimic sfînt, şi critica aspru pe cei în faţa cărora, în altă împrejurare şi în alt mediu, făcea dimpotrivă, pe bigotul slugarnic. Cînd în timpul mesei se vorbea despre femei şi despre dragoste, încerca să pară un voluptuos rafinat şi cu pretenţii. De altfel este îndeobşte cunoscut că tuturor desfrînaţilor din Petersburg le place să se laude că au gusturi perverse. Cutare consilier de stat se mulţumea de pildă cu dezmierdările bucătăresei sau ale unei biete prostituate de pe Nevski Prospekt, şi, auzindu-l, ai fi zis că este putred pînă în măduva oaselor de toate viciile Orientului şi Occidentului şi că este membru onorific a cel puţin zece asociaţii secrete, fapt pentru care se pare că îl şi luase poliţia la ochi. Kukuşkin mintea şi el tot atît de sfruntat. Nu se poate spune că lumea nu-l credea, însă nimeni nu mai dădea atenţie poveştilor născocite de el.

Gruzin, cel de al treilea musafir, era fiul unui savant cunoscut şi respectat. Blond, cu păr lung, miop şi purtînd ochelari cu ramă de aur, era de o vîrstă cu Orlov. Îmi aduc aminte că avea degete lungi şi palide de pianist. În toată înfăţişarea sa, de altfel, avea ceva de muzicant, de virtuoz. Oamenii de felul lui sînt de obicei concert-maiştri în orchestrele simfonice. Tuşea, suferea de dureri de cap şi avea întotdeauna un aer bolnăvicios şi plăpînd. La el acasă, era, fără îndoială, îmbrăcat şi dezbrăcat ca un copil. Făcuse dreptul şi fusese la început funcţionar la Ministerul Justiţiei, apoi mutat în aceeaşi calitate la Casaţie de unde demisionase şi obţinuse prin protecţie un post în Ministerul de Domenii, dar nici

acolo nu rămăsese multă vreme. Acum era subșef de birou în ministerul unde lucra Orlov dar spunea că ar vrea să reintre la Justiție. Trata cu o rară ușurință serviciul și peregrinările lui dintr-un post într-altul și cînd se vorbea serios în fața lui despre carieră, despre decorații, lefuri și alte onoruri, surîdea cu indulgență și repeta aforismul lui Prutkov[1]: „Numai fiind slujbaș la stat poți afla adevărul!“ Avea o nevastă mică și smochinită, geloasă foc, și cinci copii slăbuți și bolnăvicioși. Își înșela nevasta și nu își iubea copiii decît cînd îi vedea. Familia îl lăsa indiferent și vorbea cu ușurință despre ea. Trăia numai din datorii și se împrumuta cînd putea și de la cine putea, inclusiv de la șefii și portarii. Era o fire molîe, leneșă pînă la totala nepăsare față de sine, lăsîndu-se purtat de curent, fără să știe nici unde nici pentru ce. Era gata să meargă oriunde l-ai fi dus. Dacă-l luai într-o speluncă, venea. Dacă puneai vin în fața lui, îl bea, dacă nu puneai nu cerea. Dacă cineva se plîngea de femei, pe loc începea să se tînguie și el de a sa, iar dacă, dimpotrivă, femeile erau proslăvite, numaidecît o proslăvea și el pe a lui, spunînd din toată inima: „O iubesc foarte mult, săraca“. Nu avea blană și umbla cu un pled care mirosea a scutece de copil. Cînd îl vedeam în timpul mesei, făcînd cocoloașe de pîine și bînd mult vin roșu, aveam o stranie siguranță că în omul acela trebuie să fie ceva de care el însuși își dă nelămurit seama dar pe care zbuciumul și urîțenia înjositoare a vieții nu-i dădeau răgazul nici să-l înțeleagă nici să-l judece. Știa să cînte puțin la pian. Cîteodată se așeza pe taburet, făcea cîteva acorduri și cînta încetișor:

Ce-aduce ziua-mi viitoare?
Zadarnic cerc s-o văd în zare...

---

[1] *Kozma Prutkov* — pseudonim colectiv al scriitorilor: A. K. Tolstoi, A. M. și V. M. Jemciujnikov, care la sfîrșitul deceniului al cincilea al sec. trecut, au scris poezii, fabule, culegeri de parodii, aforisme și alte opere cu caracter satiric, apreciate de militanții democrat-revoluționari. (N. ed.)

Dar repede se scula și se îndepărta, parcă speriat de pian.

Musafirii aceștia veneau de obicei pe la zece seara. Se așezau la cărți în biroul lui Orlov și Polia și cu mine serveam ceaiul. Abia atunci puteam să înțeleg din plin toate plăcerile meseriei de slugă. Să stai nemișcat lîngă ușă, patru-cinci ceasuri la rînd, să ai grijă ca paharele să fie mereu pline și scrumierele mereu goale, să te repezi să ridici creta sau o carte alunecată sub masă, dar mai ales să stai în picioare, să fii atent și să nu îndrăznești nici să vorbești, nici să tușești, nici să zîmbești, este, credeți-mă, o corvoadă mai grea decît cea mai grea muncă a țăranului. În cariera mea de ofițer, făceam uneori de cart cîte patru ore, în nopțile de iarnă, cînd marea era dezlănțuită. Ei bine, veghea aceea o socotesc neasemuit mai ușoară.

Cei patru prieteni jucau pînă pe la două noaptea. Uneori chiar pînă la trei. După aceea, treceau în sufragerie ca să mănînce — sau cum spunea Orlov — ca să guste ceva. În timpul mesei, conversația era însuflețită. Orlov, cu ochii plini de ironie începea de obicei să vorbească de un cunoscut de al lor, de o carte nu demult citită, de o numire sau de un proiect oarecare. Lingușitor, Kukușkin lua același ton batjocoritor și atunci începea o muzică pe care starea mea de spirit din acea vreme o găsea revoltătoare.

Ironia lui Orlov și a prietenilor săi nu cunoștea margini și nu cruța pe nimeni și nimic. Fie că se vorbea de religie, de filosofie, de sensul vieții sau de popor, totul era luat în derîdere. Există la Petersburg o specie de oameni care nu au nimic altceva de făcut decît să-și bată joc de orice, pentru care nimic nu e sfînt. Nici cînd trec pe lîngă un înfometat sau cînd aud de cineva că și-a pus capăt zilelor, nu se pot împiedica să nu facă o glumă murdară. Dar, la drept vorbind, Orlov și prietenii săi nu glumeau, ci făceau înaltă ironie. Spuneau, de pildă, că dumnezeu nu există și că după moarte personalitatea dispare cu totul ; nemuritori nu sînt decît cei de la Academia Franceză. Binele nu există nici el cu adevărat și nici

nu poate exista fiindcă existența lui e condiționată de perfecțiunea omenească, ceea ce este o absurditate logică. Rusia — spuneau tot ei — este o țară tot atît de plictisitoare și de înapoiată ca și Persia. In Rusia nu poți conta pe oameni culți ; în marea lor majoritate — susținea Pekarski — nu sînt decît niște incapabili și niște flecari. Iar poporul s-a obișnuit să bea, să lenevească și să fure ; degenerează cu încetul. La noi, știința este inexistentă, literatura amorfă, comerțul bazat pe înșelăciune : „cine nu înșeală nu vinde". Totul era judecat prin aceeași prismă, totul era batjocorit.

Spre sfîrșitul mesei, cînd vinul îi mai înveselea, convorbirea celor patru prieteni devenea mai plăcută. Incepeau să se lege de viața intimă a lui Gruzin, de succesele lui Kukușkin sau ale lui Pekarski. In carnetul de cheltuieli al acestuia din urmă se afla pare-se o pagină intituată : „Pentru operele de binefacere" și alta — pentru „Nevoi fiziologice". Se afirma că nu se găsesc pe lume femei credincioase, că nu exista femeie căsătorită de la care, cu oarecare dibăcie, să nu poți obține tot ce vrei, fără măcar să ieși din salon, în timp ce soțul se află în camera de alături. Codanele ar fi și ele niște stricate care știu totul. Orlov pretindea că avea scrisoarea unei liceene de patrusprezece ani, care, ieșind de la școală — spunea ea — „agățase pe Nevski Prospekt un ofițeraș". Pretindea că o dusese la el acasă, unde rămăsese pînă seara tîrziu. Liceana se grăbise să scrie unei prietene ca să-i împărtășească cu de-amănuntul încîntarea ei. Tot dînșii pretindeau că puritatea moravurilor n-a existat niciodată și nici nu va exista și după cît se vede nici nu era necesară. Omenirea se dispensase foarte bine de ea pînă azi. S-a exagerat desigur foarte mult urmările a ceea ce se numește viciu. O anumită perversiune care astăzi este pedepsită de codul penal, n-a împiedicat pe Diogene să fie un subtil filosof și dascăl, iar faptul că erau niște stricați, nu a împiedicat nici pe Cezar nici pe Cicerone să fie oameni mari. Caton s-a căsătorit la bătrînețe cu o femeie tînără și a continuat totuși să fie

considerat drept un abstinent sever, păzitor al bunelor moravuri.

Pe la ceasurile trei sau patru dimineaţa, musafirii îşi luau rămas bun şi sau se duceau cu toţii să se plimbe afară din oraş, sau mergeau în uliţa Ofiţerskaia, la o oarecare Varvara Osipovna. Eu mă retrăgeam în camera mea şi multă vreme nu puteam să adorm din pricina tusei şi a durerii de cap.

IV

Trecură cam vreo trei săptămîni de cînd mă aflam la Orlov, cînd într-o dimineaţă — era pare-mi-se duminică — cineva sună la intrare. Nu cred să fi fost ceasul unsprezece. Orlov dormea încă. M-am dus să deschid. Vă puteţi uşor închipui uimirea mea: în faţa uşii stătea o doamnă cu un văl des pe faţă.

— Gheorghi Ivanîci s-a sculat? mă întrebă ea.

Am recunoscut după voce pe Zinaida Feodorovna, căreia îi duceam scrisori în strada Znamenskaia. Nu ştiu dacă am fost în stare să-i răspund ceva, într-atît vederea ei neaşteptată mă tulbură. Adevărul este că nici nu se sinchisea de răspunsul meu. Cît ai clipi, se şi strecurase înăuntru, umplînd vestibulul cu parfumul ei pe care şi acum mi-l amintesc atît de bine. Apoi intră în salon şi nu i se mai auzi nici zgomotul paşilor. O jumătate de oră totul fu cufundat în linişte. Apoi cineva sună din nou la intrare. O fată tînără, cochet îmbrăcată, de bună seamă o jupîneasă de casă mare, aducea, ajutată de portar, gîfîind şi unul şi altul, două geamantane grele şi un cufăr.

— Sînt pentru Zinaida Feodorovna! spuse fata, care plecă apoi fără să mai adoge un cuvînt.

Totul părea un mister şi pe buzele Poliei, în veşnică admiraţie faţă de stăpînul ei, flutură un zîmbet şiret ca şi cum ar fi vrut să spuie: „Aşa sîntem noi". Nu mai umblă decît în vîrful picioarelor. In sfîrşit se auziră paşi. Zinaida Feodorovna ieşi repede în vestibul şi văzîndu-mă îmi spuse:

— Stepane, du-te, te rog, să-l îmbraci pe Gheorghi Ivanîci.

Cînd am intrat la el în cameră, aducîndu-i hainele şi pantofii, Orlov stătea pe marginea patului, cu picioarele pe blana de urs. Intreaga lui înfăţişare exprima turburarea. Se vedea cît de colo că nici nu se sinchiseşte de ceea ce ar putea gîndi un servitor, fiindcă la intrarea mea nici nu se clinti, deşi era vădit că faţă de „ochiul său lăuntric" era stingherit şi descumpănit pînă în adîncul sufletului. Se îmbrăcă şi se pieptănă îndelung, fără grabă, voind parcă să cîştige timp, să cîntărească situaţia şi să vadă ce-i rămîne de făcut. Pînă şi după mişcările spatelui, se ghicea că era plictisit şi nemulţumit de sine.

Luară împreună cafeaua. Zinaida Feodorovna îl servi ea însăşi, apoi cu coatele pe masă, spuse rîzînd :

— Parcă tot nu mi se pare că-i adevărat, aşa cum nu-ţi vine să crezi că stai în sfîrşit pe loc, cînd ai ajuns la hotel după un drum foarte lung. Ce plăcut este să respiri în voie !

Şi cu aerul unui copil care are poftă de joacă, „respiră" şi izbucni în rîs.

— Iartă-mă, îi spuse Orlov arătîndu-i ziarele, dar lectura ştirilor în timp ce-mi iau cafeaua este un obicei sacrosant. Pot însă să fac şi două lucruri dintr-o dată : să citesc şi să te ascult.

— Citeşte, citeşte ! Trebuie să-ţi păstrezi toate obiceiurile şi toată libertatea. Ceea ce nu înţeleg însă, este aerul tău de înmormîntare. Aşa eşti tu întotdeauna dimineaţa sau numai astăzi ? Eşti nemulţumit ?

— Dimpotrivă. Mărturisesc însă că sînt oarecum uluit.

— De ce ? Ai avut tot timpul să te obişnuieşti cu gîndul că odată şi odată tot am să dau năvală aici ; doar în fiecare zi te ameninţam.

— Da, dar... nu mă aşteptam ca să-ţi pui în practică ameninţarea tocmai astăzi...

— Nici eu. Dar e mai bine aşa. Crede-mă ! Cînd te doare un dinte, trebuie să-l smulgi dintr-o dată. După aceea s-a terminat.

— Bineînțeles.

— Ah, dragul meu! spuse ea, închizînd ochii pe jumătate. Toate-s bune cînd sfîrșesc cu bine. Dar pînă să ajungi la acest bun sfîrșit, cîtă frămîntare. Rîd și dau desigur impresia că sînt veselă și fericită, dar în realitate îmi vine mai mult să plîng decît să rînd. Ieri, continuă ea în franțuzește, a trebuit să înfrunt o adevărată bătălie. Și dumnezeu știe ce a însemnat asta pentru mine. Acum rîd doar fiindcă nu-mi vine să cred că-i adevărat. Mi se pare că visez, că nu sînt aievea aici și că iau într-adevăr cafeaua cu tine.

Apoi, tot în franțuzește, povesti cum se despărțise în ajun de bărbatul ei. Ochii, cînd i se umpleau de lacrimi, cînd străluceau șăgalnic și priveau plini de admirație pe Orlov. Mărturisi că bărbatul său avea de mult bănuieli dar ocolea o explicație. Avuseseră dese certuri și de obicei cînd discuția se învenina, Krasnovski prefera să plece din cameră și să se închidă în biroul lui ca să nu riște să-și dezvăluie adevăratele-i gînduri într-un moment de exasperare sau să-i dea ei prilejul să înceapă explicația. Cît despre ea, simțindu-se vinovată, netrebnică, neputincioasă să facă pasul hotărîtor și curajos, se ura și își ura din ce în ce mai mult bărbatul. Viața devenise un infern. In ajun, avuseseră din nou o discuție aprinsă. In momentul în care el exclamase cu o voce deznădăjduită: „Dumnezeule, cînd or să se termine toate astea?“ și se îndreptase spre biroul său, ea se aruncase asupra lui întocmai ca pisica asupra șoarecelui și, neîngăduindu-i să închidă ușa, îi strigase în față că îl urăște din tot sufletul. O lăsase atunci să intre în birou și ea îi mărturisise că iubea pe un altul care era adevăratul ei soț și la care socotea o datorie de conștiință să se ducă chiar de ar fi trebuit să fie pusă la zid.

— Ce romantică ești! o întrerupse Orlov, fără să-și ia ochii de pe jurnal.

Ea începu să rîdă și uitînd să-și mai bea cafeaua, continuă să povestească. Obrajii i se îmbujoraseră, se

simţea puţin descumpănită şi din cînd în cînd arunca priviri stingherite spre Polia şi spre mine. Din restul povestirii, aflai că bărbatul îi răspunsese cu reproşuri, ameninţări şi, pînă la urmă, cu lacrimi. La drept vorbind, dintre ei doi, mai curînd el avusese de înfruntat adevărata bătălie.

— Da, dragul meu, povestea ea mereu în franţuzeşte, atîta vreme cît nervii au fost încordaţi, totul a mers bine. Dar cînd s-a înnoptat, mi-a pierit tot curajul. Tu, Georges, nu crezi în dumnezeu, eu însă cred puţin şi mă tem de pedeapsă. Dumnezeu ne cere răbdare, mărinimie, sacrificiu şi eu nu vreau să rabd şi înţeleg să-mi rînduiesc viaţa după placul meu. E oare bine ce fac? Dar dacă, din punct de vedere religios, e rău? La ceasul două noaptea, bărbatul meu a intrat la mine în cameră şi mi-a spus: „N-o să ai îndrăzneala să pleci. O să fac scandal şi am să te aduc înapoi cu poliţia". Puţin după aceea a apărut din nou în uşă ca o umbră: „Cruţă-mă! mi-a spus el iarăşi. Plecarea ta ar putea să-mi compromită cariera". Cuvintele lui au fost ca o palmă; am rămas înmărmurită. Am crezut că dumnezeu şi începuse să mă pedepsească; m-a apucat un tremur şi m-am pornit pe plîns. Mi se părea că o să se prăbuşească tavanul peste mine, că o să fiu tîrîtă la secţie, că nici tu nu o să mă mai iubeşti şi cîte şi mai cîte... Mă gîndeam să intru la mănăstire sau să mă fac infirmieră şi să renunţ la fericire, dar mi-am adus aminte că mă iubeşti şi că n-am dreptul să hotărăsc nimic fără ştirea ta. Pînă la urmă, totul s-a înceţoşat în mintea mea. M-a cuprins desperarea şi nu ştiam ce să mai cred, şi ce să fac. Dar de îndată ce a răsărit soarele mi-am regăsit tot optimismul. Am aşteptat ziua şi am venit la tine. Totuşi, dragul meu, nu mai pot: gîndeşte-te că n-am dormit două nopţi de-a rîndul.

Era ostenită şi exaltată. Ar fi vrut şi să doarmă şi să vorbească şi să rîdă şi să plîngă, şi să meargă să ia dejunul la restaurant ca să simtă că este într-adevăr liberă.

— E drăguț apartamentul tău! spuse ea după ce îl vizită în întregime. Mi-e teamă însă să nu fie cam mic pentru noi doi. Care cameră mi-o dai mie? Asta îmi place mai mult fiindcă e mai aproape de biroul tău.

Pe la ceasul două, se îmbrăcă în camera căreia îi spunea de acum „a ei" și se duseră să mănînce în oraș. Și seara mîncară tot în oraș, iar între timp cutreierară magazinele. Pînă noaptea tîrziu trebui să deschid mereu nenumăraților comisionari care nu mai sfîrșeau cu pachetele. Aduseră o splendidă oglindă „Psyché", o toaletă, un pat, un luxos serviciu de ceai de care nu aveau nici o nevoie și o întreagă baterie de crătiți de aramă pe care le aliniarăm pe rafturile goale ale bucătăriei noastre pustii și reci.

In timp ce despachetam serviciul de ceai, ochii Poliei scăpărară și mă privi de cîteva ori cu ură, plină de teama ca nu cumva să fiu eu cel dintîi care să fur una din ceșcuțele acelea minunate.

Mai aduseră și un birou de damă, foarte scump și incomod. După cît se vedea, Zinaida Feodorovna avea de gînd să se instaleze definitiv la noi în chip de stăpînă a casei.

Se întoarse cu Orlov pe la ceasul zece. Încredințată și mîndră că făcuse ceva îndrăzneț și extraordinar, iubind cu patimă și crezîndu-se tot atît de pătimaș iubită, socotind că va trăi un vis fericit, se îmbăta la gîndul noii existențe pe care o începuse. Amețită de fericire, convinsă că totul merge bine, se plimba prin cameră frecîndu-și mîinele, și își jura că dragostea îi va fi veșnică. Jurămintele acestea, credința ei naivă, copilărească aproape, că este iubită și că va fi mereu, o întinereau cu cel puțin cinci ani. Spunea tot felul de nimicuri drăgălașe și rîdea singură de ea.

— Nu este nimic pe lume mai prețios decît libertatea! rosti ea mai apoi, căutînd să redevie serioasă. Ce proști sîntem, cînd te gîndești! Nu punem nici un preț pe părerile noastre, chiar cînd sînt bine cumpănite și tremurăm în schimb de ceea ce ar putea

gîndi toți nerozii din jurul nostru. Pînă în ultima clipă, m-am cutremurat de ce o să spună lumea, dar de îndată ce m-am hotărît să nu țin seama decît de sentimentele mele și să trăiesc după bunul meu plac, parcă mi s-au deschis dintr-o dată ochii. Mi-am învins spaima mea prosteașcă, sînt în sfîrșit fericită și le doresc tuturora o fericire tot atît de mare ca a mea.

Dar era prea exaltată ca să poată gîndi și vorbi cu șir. Sărea de la una la alta și începu să facă tot felul de planuri: un alt apartament, tapete, draperii, echipagii, călătorii în Elveția și Italia. Pe Orlov îl osteniseră și cele două mese la restaurant și vremea pierdută în magazine. Continua să fie în adîncul lui tot atît de dezorientat cum îl găsisem de dimineață. Și zîmbea mai mult de politețe decît de plăcere. De cîte ori Zinaida Feodorovna rostea ceva serios, el răspundea ironic: „Da, da, sigur!"

— Stepane, îmi spuse ea, găsește-ne repede un bun bucătar.

— A, nu! Nu-i nici o grabă! răspunse el privindu-mă rece. Trebuie mai întîi să schimbăm apartamentul.

Orlov mînca totdeauna în oraș și nu ținuse niciodată cai și trăsură, fiindcă nu-i plăcea „să aibă nimic murdar acasă". Pe mine și pe Polia nu ne tolera decît fiindcă nu putea face altfel. Așa-zisul cămin cu bucuriile lui tihnite și cu grijile sale, îi jignea gusturile ca o trivialitate. A rămîne însărcinată, a avea copii și a vorbi de toate astea, i se părea arhi-burghez și de prost gust. Eram acum peste măsură de curios să văd cum o să trăiască împreună, sub același acoperămînt, aceste două ființe atît de deosebite: ea, căreia îi plăcea să se simtă la casa ei, să se îngrijească de cămin, să aibă crătiți de aramă, un bun bucătar, cai și trăsură, și el care spunea necontenit că în locuința bine ținută a unui om care se respectă trebuie să fie, întocmai ca și pe un vas de război, nimic de prisos: nici femeie, nici copii, nici cîrpe, nici vase de bucătărie...

V

Am să vă povestesc acum ce s-a petrecut joia următoare. În ziua aceea, Orlov luase prînzul cu Zinaida Feodorovna într-un mare restaurant — la Contant sau Donon. De la masă, s-a întors singur. Zinaida Feodorovna — așa cum am aflat mai tîrziu — se dusese în cartierul Peterburgskaia, la fosta ei guvernantă, la care avea să rămînă pînă la plecarea musafirilor. Orlov nu voia s-o arate prietenilor săi. Înțelesesem asta încă de dimineață, cînd în timp ce-și luau cafeaua cu lapte, Gheorghi Ivanîci începuse să-i explice că va trebui, pentru binele ei, să nu asiste la „joile" sale.

Ca de obicei, prietenii sosiră aproape toți în același timp.

— E și doamna acasă? îmi șopti Kukușkin, cînd i-am deschis ușa.

— Nu.

Intră cu o licărire deosebită în ochii lui șireți, cu un zîmbet tainic și frecîndu-și mîinile din pricina frigului.

— Te felicit din toată inima! Îi spuse el lui Orlov, scuturat de obișnuitul său rîs lingușitor. Vă urez să creșteți și să vă înmulțiți ca cedrii Libanului!

Prietenii intrară în camera de culcare și făcură tot felul de glume, văzînd papucii micuți, covorașul între cele două paturi și bluza gri aruncată pe un spătar. Se înveseleau foarte la gîndul că un om care disprețuia cu atîta înverșunare tot ce era banal în dragoste, căzuse în chipul cel mai banal și mai stupid cu putință în mrejele unei femei.

— Slujit-ai ce ai batjocorît! spuse de mai multe ori Kukușkin, care mai avea, după toate și păcatul de a face mereu citate din scripturi. Ssst, ssst! duse el apoi un deget la gură cînd trecură din camera de culcare în cea vecină cu biroul lui Orlov, aici visează Margareta la Faustul ei.

Și izbucni în rîs, ca și cum ar fi spus ceva deosebit de spiritual.

Mă uitam la Gruzin și mă așteptam ca sensibilitatea lui să fie exasperată de rîsul acela strident. Dar mă înșelam. Fața lui bună și osoasă strălucea de mulțumire. Așezîndu-se la masa de cărți, spuse, înecîndu-se și el de rîs, că drăguțul de Georges ar trebui, pentru ca fericirea-i conjugală să fie completă, să-și cumpere un ciubuc de cireș și o ghitară. Pekarski surîse din politețe, dar după înfățișarea lui preocupată se vedea limpede că noua aventură a lui Orlov îi displăcea. Nici nu putea măcar înțelege ce se petrecuse.

— Și soțul? Întrebă el nedumerit, după ce jucaseră trei partide.

— Habar n-am! răspunse Orlov.

Pekarski își trecu degetele prin barba lungă și neagră, rămase pe gînduri și nu mai scoase o vorbă pînă la cină. Cînd trecură în sufragerie, în timp ce se așeza la masă, spuse, apăsînd pe fiecare cuvînt:

— Iartă-mă, dar nu vă înțeleg nici pe unul nici pe altul. Puteți să vă iubiți și să păcătuiți cît poftiți împotriva celei de a șasea porunci, asta admit. Dar de ce să fie și soțul pus la curent? Era absolut necesar?

— Nu-i totuna?

— Hm! ascultă, dragul meu, dacă mă-nsor vreodată și dacă-ți trece prin gînd să-mi pui coarne, fă-o în așa fel ca să nu-mi dau seama. Este mult mai decent să înșeli un om decît să-i strici casa și reputația. Într-un fel, înțeleg atitudinea voastră, credeți că procedînd pe față, vă purtați extraordinar de cinstit și neconformist. Numai că vezi... cum să-ți spun... nu pot admite romantismul ăsta.

Orlov nu răspunse. Era prost dispus și n-avea chef de vorbă.

Pekarski, încă nedumerit, și, neștiind ce să creadă, bătea darabana cu degetele pe masă.

— Nu pot pricepe. Nu mai ești un student și nici ea nu e o croitoreasă. Sînteți amîndoi oameni bogați. Ai fi putut să-i închiriezi undeva un apartament...

— Nu, n-aș fi putut. Citește-l pe Turgheniev.

— De ce să-l citesc? L-am citit.

— Turgheniev ne învață, continuă ironic Orlov, că orice fată cinstită și cu năzuințe înalte trebuie să urmeze pînă la capătul lumii pe omul pe care-l iubește și să slujească ideile lui. „Capătul lumii" este însă doar o figură de stil. În realitate, lumea și capătul ei se reduc la locuința omului iubit. De aceea a nu trăi sub același acoperămînt cu femeia care te iubește, înseamnă să te pui de-a curmezișul înaltei sale meniri și să nu-i împărtășești idealul... Da, dragul meu, o fi scris Turgheniev toate astea, dar eu trebuie să trag acum ponoasele.

— Dar ce legătură are toată povestea asta cu Turgheniev? își dădu Gruzin cu părerea, înălțînd ușor din umeri. Îți aduci aminte, dragul meu Georges, că în „Trei întîlniri", autorul trecînd seara tîrziu pe stradă într-un orășel italian, aude deodată pe cineva cîntînd — și Gruzin începu să cînte și el: *Vieni, pensando a me segretamente*[1]... Ah ce frumos!

— Totuși, se vede că ai fost de acord, se enervă Pekarski, fiindcă în definitiv nu era să vină cu forța să se instaleze la tine.

— Ba bine că nu! Nu numai că n-am fost niciodată de acord, dar nici prin minte nu mi-a trecut că s-ar putea întîmpla una ca asta. Cînd mă amenința că o să vină să locuiască la mine, credeam că glumește, că e un fel al ei de a fi drăgălașă...

Toți rîseră.

— Cum aș fi ptut să doresc așa ceva! continuă Orlov, ca și cum ar fi vrut să se justifice. Eu nu sînt unul din eroii[2] lui Turgheniev și dacă mi-ar veni poftă într-o zi să liberez Bulgaria, n-aș avea nevoie de ajutorul unei femei. Eu consider dragostea mai ales drept o nevoie fiziologică, nevoie josnică, dăunătoare spiritului. Trebuie sau să o satisfaci chibzuit sau să o înăbuși, fiindcă altfel îți strecoară în viață elemente tot atît de murdare ca și ea însăși. Pentru

---

[1] O, vino, în taină, cu gîndul la mine (ital.) (n. t.).

[2] Aluzie la Insarov, eroul principal din romanul *În ajun*, de I. S. Turgheniev. (N. ed.)

ca dragostea să fie o plăcere și nu un chin, încerc s-o împodobesc, s-o drapez cu tot felul de amăgiri: nu mă duc niciodată la o femeie dacă nu știu dinainte că este frumoasă și atrăgătoare și mai ales dacă nu mă simt și eu într-o dispoziție corespunzătoare. Numai în condițiile astea reușim să ne amăgim unul pe altul și ni se pare că ne iubim și că sîntem fericiți. Cum vreți atunci să doresc să trăiesc printre crătiți de aramă, să văd un cap nepieptănat sau să fiu eu însumi văzut nespălat ori prost dispus? În candoarea sa, Zinaida Feodorovna vrea să mă oblige să iubesc tocmai lucrurile de care m-am ferit toată viața. Vrea ca locuința mea să miroase a bucătărie și a lături... Vrea să se mute cu tărăboi și să aibă un echipaj. Vrea să-mi numere rufele și să vegheze să nu-mi ruinez sănătatea... Vrea să se amestece în fiecare clipă în viața mea personală, să-mi pîndească fiecare pas, încredințată totuși că-mi respectă obiceiurile și că libertatea mea rămîne neștirbită. E ferm convinsă că foarte curînd vom face o călătorie de nuntă, întocmai ca tinerii căsătoriți, cu alte cuvinte că va fi nedespărțită de mine, în vagon și la hotel. Numai că mie, cînd călătoresc îmi place să citesc și nu pot suferi să stau de vorbă.

— Fă-o să-nțeleagă! îl sfătui Pekarski.

— Dar cum? Crezi că va pricepe? Nici gînd. Felul nostru de a vedea este atît de deosebit. După părerea ei, să-ți părăsești părinții sau bărbatul ca să te duci la omul pe care-l iubești, reprezintă maximum de curaj în viață, iar după mine este o copilărie. Să iubești, să te dai unui bărbat, înseamnă pentru ea să începi o viață nouă, iar pentru mine nu are nici un sens. Iubirea și bărbatul sînt pentru ea scopul vieții și din acest punct de vedere poate că e stăpînită de filozofia inconștientului. Poftim de o convinge că dragostea nu este decît o simplă necesitate fizică întocmai ca hrana și îmbrăcămintea, că nu se scufundă pămîntul dacă bărbații și femeile nu sînt ce ar trebui să fie, că poți foarte bine să fii un stricat și un seducător și în același timp un suflet ales sau un geniu și că dimpotrivă, poți fi un abstinent și totuși

o bestie. Astăzi, un om cult, chiar dacă e vorba de un om simplu, ca de pildă un lucrător francez, cheltuiește zece bani pentru o masă, cinci pentru vin și abia cinci sau zece pentru o femeie și consacră muncii sale toată inteligența și nervii. Zinaida Feodorovna, dimpotrivă, dă dragostei nu un ban, ci tot sufletul. Și dacă aș încerca să-i deschid ochii, ar începe să-mi spună cu toată convingerea că am nenorocit-o și că nu-i mai rămîne nimic în viață...

— Atunci nu-i spune nimic! hotărî în concluzie Pekarski, ia-i un apartament și gata.

— Ușor de spus!

Urmă o tăcere.

— Totuși, își dădu cu părerea Kukuşkin, e drăgălașă, fermecătoare; femeile de soiul ei sînt încredințate că iubesc pe veci și se dăruie cu frenezie.

— Trebuie să ai însă și minte să judeci! răspunse Orlov. Viața de toate zilele, ca și nenumăratele romane pe care le citim și piese pe care le vedem, ne dovedesc că adulterele și concubinajele oamenilor celor mai cuminți nu durează mai mult de doi-trei ani, oricît de mare le-ar fi fost dragostea la început. Sînt sigur că și ea o știe foarte bine. Și toată povestea asta, instalarea la mine, cratițele și nădejdea într-o dragoste veșnică, nu provin decît din dorința ei de a se amăgi și pe ea și pe mine. Cine contestă că e drăgălașă și încîntătoare? Dar mi-a dat toată viața peste cap. Mă obligă să consider drept ceva serios, ceea ce am socotit întotdeauna dulcegărie și absurditate. Trebuie să mă prostern în fața unui idol pe care nu l-am luat niciodată drept dumnezeu. E drăgălașă și încîntătoare, dar cînd mă îndrept spre casă mă cuprinde un fel de lehamite, ca și cum m-ar aștepta ceva neplăcut — să aflu de pildă că în lipsa mea, coșarii au dărîmat toate sobele și au murdărit tot apartamentul. Ce vreți: în loc să dau ca mai înainte un ban pentru dragoste, acum irosesc o mare parte din odihna și nervii mei. Asta e groaznic.

— Și cînd te gîndești că ea habar n-are de tot ce ne spune ticălosul ăsta! suspină Kukuşkin. Scumpe domn, reluă el pe un ton teatral, am să te scap eu

de apăsătoarea îndatorire de a iubi această încîntătoare făptură. Am să ți-o răpesc pe Zinaida Feodorovna.

— N-ai decît! răspunse nepăsător Orlov.

Kukușkin se porni pe rîsul său piţigăiat care-i scutura tot trupul și care ţinu aproape un minut, apoi stărui:

— Ascultă ce-ți spun: să știi că nu glumesc. Dar să nu-mi faci pe urmă pe Othello...

Toți începură să-l necăjească, pretinzînd că-i un curtezan neobosit, irezistibil pentru femei și primejdios pentru bărbați și că pe lumea cealaltă, diavolii îl vor frige pe cărbuni aprinși pentru stricăciunea lui. Kukușkin nu protesta, clipea doar din ochi și cînd se pronunța vreun nume, amenința cu degetul, amintind că nu se cade să dai în vileag tainele altuia. Într-un tîrziu Orlov se uită la ceas.

Musafirii înțeleseră și se pregătiră de plecare. Puţin cherchelit, Gruzin se îmbrăcă mai încet ca niciodată. În timp ce își punea paltonul care aducea cu o rochiță de copil sărac și își ridica gulerul, începu să povestească ceva foarte lung și plicticos. Dar văzînd că nimeni nu-l ascultă, își aruncă pe umeri pledul care mirosea a scutec și mă rugă rușinat să-i caut căciula.

— Georges, îngerașule, se adresă lui Orlov, ce-ar fi să-i tragem un chef într-un restaurant bun, afară din oraș?

— Duceți-vă singuri. Eu nu pot, acum sînt ca și însurat.

— N-o să se supere. E atît de drăguță... Hai, îngerașule, hai. E o vreme minunată: un strat proaspăt de zăpadă și un pui de geruleț... Pe cuvîntul meu, trebuie să te scuturăm puţin, altfel ești prost dispus și dracu' te-a luat.

Orlov se întinse, căscă și se uită la Pekarski:

— Tu te duci? Îl întrebă el nehotărît.

— Știu și eu? Poate.

— Ce-ar fi să mă îmbăt și eu un pic? Hai, fie. Așteptați-mă o clipă, să iau ceva bani...

Trecu în birou. Gruzin îl urmă, tîrînd după el un capăt al pledului. După un minut, se reîntoarseră amîndoi. Gruzin, afumat bine, dar încîntat, cocoloşea în mînă o hîrtie de zece ruble.

— Mîine ne socotim noi! mormăi el. E aşa de drăguţă, n-o să se supere. E naşa micuţei mele Liza... O iubesc, biata femeie! Ah, dragul, dragul meu! izbucni el rîzînd din toată inima, rezemîndu-şi fruntea de spatele lui Pekarski, ah, Pekarki, sufleţelule. Avocatissimus, sfrijit ca un pesmet de post... Şi moare după femei.

— Mai ales după cele grase! spuse Orlov, punîndu-şi blana. Dar să ne grăbim, altfel riscăm să ne întîlnim cu ea jos pe scară...

Gruzin începu să cînte:

Vieni, pensando a me segretamente!

Ieşiră cu toţii.

Orlov nu se mai întoarse acasă decît a doua zi la prînz.

VI

Zinaida Feodorovna nu-şi mai găsea un ceas mic de aur pe care-l avea de la tatăl ei. Dispariţia aceasta o miră şi o nelinişti. O dimineaţă întreagă umblă prin toată casa, cercetînd cu grijă măsuţele şi pervazul ferestrelor, dar nici urmă de ceas — intrase în pămînt.

Trei zile după această întîmplare, întorcîndu-se acasă îşi uită pungulita în vestibul. Din fericire nu eu, ci Polia îi deschisese şi o ajutase să-şi scoată haina. Cînd îşi aduse aminte de ea, pungulita dispăruse.

— Ciudat! murmurase Zinaida Feodorovna. Îmi aduc foarte bine aminte că am scos-o din manşon ca să plătesc birjarul... Apoi am pus-o aici, lîngă oglindă. Asta-i prea de tot!

Deşi nu furasem, mă simţeam stînjenit, ca şi cum eu eram hoţul şi aş fi fost dovedit. Aproape să mă

podidească lacrimile. La masă Zinaida Feodorovna îi spuse în franţuzeşte lui Orlov :

— In casa noastră sînt duhuri. Azi dimineaţă mi-am uitat punguliţa în vestibul şi adineauri am găsit-o pe masă la mine în cameră. Numai că duhurile nu s-au jucat pe gratis, ci au luat pentru osteneală un galben şi douăzeci de ruble.

— Cînd îţi dispare ceasul, cînd ţi se fură bani, răspunse Orlov. De ce mie nu mi se întîmpină niciodată aşa ceva ?

O clipă după aceea Zinaida Feodorovna nu se mai gîndea la gluma duhurilor şi povestea rîzînd că săptămîna trecută comandase hîrtie de scrisori şi uitase să-şi dea noua adresă. Magazinul trimisese pachetul la fosta ei locuinţă şi bărbatul său trebuise să plătească nota de douăsprezece ruble. Dintr-o dată ochii îi căzură pe Polia pe care o privi fix un moment. Roşi şi se turbură atît de tare încît îşi pierdu şirul şi începu să vorbească de altceva.

In timp ce serveam cafeaua în birou, Orlov şedea în picioare cu spatele la foc şi Zinaida Feodorovna într-un fotoliu.

— Nu sînt de loc prost dispusă, spunea ea în franţuzeşte, dar am început să coroborez faptele şi pentru mine lucrul e acum limpede. Pot să spun exact ziua şi chiar ora cînd mi-a furat ceasul. Nici pentru povestea banilor luaţi din punguliţă nu mai încape îndoială. Ah, continuă ea rîzînd în timp ce lua ceaşca de cafea pe care i-o serveam, înţeleg acum de ce pierd atît de des batistele şi mănuşile. Poţi să crezi ce vrei, dar mîine am să-i dau drumul coţofanei ăsteia şi am să trimit pe Stepan s-o aducă pe Sofia, fosta mea jupînească care nu fură şi nici nu-i atît de respingătoare la vedere.

— Astăzi nu eşti în apele tale. Mîine o să fii mai bine dispusă şi o să recunoşti singură că nu poţi da pe cineva afară pentru o simplă bănuială.

— Dar nu-i vorba de o simplă bănuială : e o certitudine. Cît timp l-am bănuit pe fecior, pe proletarul ăsta cu cap de nenorocit, n-am spus nimic. Georges, sînt jignită că nu mă crezi.

— Dar, draga mea, dacă nu sînt de părerea ta, nu înseamnă că nu te cred. Fie, cedă Orlov aruncînd ţigara în foc, ai dreptate. Dar nu trebuie să te frămînţi atîta. Mărturisesc că nu m-aş fi aşteptat ca mica mea gospodărie să-ţi pricinuiască atîtea neplăceri. Ţi-a dispărut un galben! Ce nenorocire! Dar ia, draga mea, o sută de la mine. Să-mi răstorni obiceiurile, să luăm de pe stradă o altă jupîneasă, să aşteptăm pînă se învaţă cu casa, toate astea sînt lucruri extrem de plicticoase, răpesc timp şi nu se potrivesc cu mine. Jupîneasa pe care o avem e grasă, recunosc, şi are poate o slăbiciune pentru batiste şi pentru mănuşi. Dar e cumsecade, e stilată şi nici nu crîcneşte cînd Kukuşkin o ciupeşte.

— Pe scurt, nu te poţi despărţi de ea. Spune-o limpede.

— Eşti cumva geloasă?

— Da sînt! răspunse hotărît Zinaida Feodorovna.

— Mulţumesc.

— Da, repetă ea şi lacrimi îi străluciră în ochi, sînt geloasă. Sau, la drept vorbind, nu este gelozie, ci un sentiment mult mai urît... căruia nici nu-mi vine să-i spun pe nume...

Îşi luă capul între mîini şi continuă cu aprindere:

— Voi bărbaţii sînteţi uneori dezgustători... E groaznic!

— Nu văd ce anume este atît de groaznic?

— Personal n-am văzut şi nu ştiu. Dar se spune că, începînd din copilărie cu fetele din casă, din obişnuinţă, nici mai tîrziu nu vă este silă... Repet, nu ştiu, dar am citit... Georges, Georges, se apropie ea de el cu un ton mîngîios si rugător, ai cu siguranţă dreptate. Sînt prost dispusă astăzi. Dar, crede-mă, nu pot face altfel. Fiinţa asta mă dezgustă, mi-e frică de ea şi nu pot s-o mai văd.

— Ţi-e oare peste putinţă să te ridici deasupra acestor meschinării? înălţă Orlov din umeri surprins şi îndepărtîndu-se de foc. Dacă n-o poţi vedea, nimic mai simplu: nu te mai uita la ea. Şi n-o să mai ai prilejul să faci o dramă dintr-o nimica toată.

Am ieșit din birou și nu știu ce i-a mai răspuns lui Orlov. Fapt este că Polia a rămas în serviciu. Zinaida Feodorovna nu i se mai adresa niciodată, încercînd vădit să se lipsească de serviciile ei. Cînd Polia îi aducea ceva sau trecea pe lîngă ea, zîngănindu-și brățara și foșnindu-și fustele, se cutremura. Cred că dacă Gruzin și Pekarski i-ar fi cerut să o dea afară, Orlov n-ar fi șovăit o clipă și nu și-ar fi dat măcar osteneala să întrebe pentru ce; era într-adevăr maleabil ca toți nepăsătorii... Dar în rapor-turile sale cu Zinaida Feodorovna făcea dovadă, chiar pentru fleacuri, de o încăpățînare fără sens.

Îmi dădeam seama foarte bine că tot ce-i plăcea ei, lui îi displăcea. Cînd Zinaida Feodorovna se-ntorcea din oraș și se grăbea să-i arate bucuroasă cumpărăturile pe care le făcuse, el se uita distrat la ele și spunea pe un ton rece că cu cît sînt mai multe lucruri de prisos într-o casă, cu atît e mai puțin aer. I se întîmpla uneori să-și pună fracul, să-i spună bună seara, apoi să nu mai iasă, din simplă încăpățînare. Aveam impresia că rămînea atunci acasă numai ca să se simtă nenorocit.

— De ce nu te duci? îl întreba Zinaida Feodorovna cu prefăcută dezamăgire, dar fericită în sinea ei. Ești deprins să ieși seara și nu vreau să-ți schimbi obiceiurile din pricina mea. Du-te, te rog; altfel o să mă simt vinovată.

— Te-a acuzat cineva?

Se instala într-un fotoliu în birou, cu un aer de victimă, își apăra ochii de lumină cu mîna și deschidea o carte. Dar curînd o lăsă să alunece. Se sucea și se răsucea în fotoliu, continuînd să-și ferească ochii ca și cum s-ar fi aflat în bătaia soarelui. Îi părea, vizibil, rău, că nu ieșise.

— Pot să intru? întreba Zinaida Feodorovna, deschizînd sfioasă ușa. Ce faci, citești? Mă plictiseam și am venit o clipă să te văd.

Într-o seară intră tot astfel, șovăitoare și — îmi aduc foarte bine aminte — se așeză pe covor la picioarele lui. După mișcările ei domoale, sfioase, se

vedea că nu înțelege starea lui de spirit și că îi era teamă.

— Veșnic citești... începu ea insinuant, voind vădit să-l măgulească. Știi Georges, care este unul din succesele tale ? Ești foarte cult și deștept. Ce carte-i asta ?

Orlov răspunse. Se scurseră apoi în tăcere cîteva clipe care mi se părură foarte lungi. Îi urmăream din salon și mi-era teamă să nu mă apuce tusea.

— Aș vrea să-ți spun ceva reluă ea zîmbind. Pot ? O să rîzi de mine și o să spui că sînt închipuită, dar vezi, mi-ar face o nespusă plăcere să cred că astă-seară ai rămas acasă numai ca să stai cu mine. Da ? Pot să cred asta ?

— Poți crede tot ce vrei ! spuse Orlov fără a-și lua mîna de la ochi. Nu sînt cu adevărat fericiți decît cei care cred nu numai ceea ce există dar și ceea ce nu există.

— Ce frază lungă din care n-am priceput nimic ! Vrei să spui desigur că oamenii nu sînt fericiți decît datorită închipuirii lor ? Ai dreptate. Îmi place să stau seara la tine în birou și să las gîndul să-mi zboare departe, departe... Uneori e atît de plăcut să visezi. Georges, vrei să visăm și noi cu glas tare ?

— Iartă-mă, dar n-am fost crescut într-un pension de domnișoare, și arta asta îmi este necunoscută.

— Ești supărat ? îl întrebă ea luîndu-i mîna. Spune-mi de ce ? Cînd ești așa, mă sperii. Nu știu dacă te doare capul sau ai ceva împotriva mea.

Cîteva minute se scurseră iarăși încet, în tăcere.

— De ce ești atît de zbuciumat ? De ce nu mai ești vesel, drăgăstos, ca atunci cînd veneai la Znamenskaia ? Sînt de o lună la tine și mi se pare că nici nu am început să trăim cu adevărat împreună, să vorbim serios. Îmi răspunzi sau cu ironii sau cu fraze lungi și glaciale de profesor. Pînă și glumele tale este ceva care îngheață. De ce nu-mi vorbești serios, Georges ?

— Dar eu vorbesc întotdeauna serios.

— Atunci hai să vorbim, Georges, pentru dumnezeu.

— Despre ce ?

— Despre viața noastră, despre viitor... Eu mereu fac planuri și sînt atît de fericită cînd mă gîndesc la ele. Georges, am să încep cu o întrebare : cînd îți dai demisia ?

— Să-mi dau demisia ? Pentru ce ? se minună Orlov, lăsînd jos mîna de la ochi.

— Nu poți rămîne funcționar, cu ideile tale. Nu ești la locul tău...

— Ideile mele ? Dar atît prin convingeri cît și prin felul meu de a fi, sînt un funcționar ca oricare altul, un personagiu al lui Șcedrin. Îndrăznesc să cred că te înșeli asupra mea.

— Iarăși glumești, Georges.

— Cîtuși de puțin. Se prea poate ca slujba pe care o am să nu mă satisfacă din toate privințele, dar îmi convine mai bine decît o alta. M-am obișnuit cu ea, lucrez cu oamenii din mediul meu, nu sînt un inutil și în orice caz mă simt destul de bine.

— Urăști slujba ta și te dezgustă.

— Da ! Dar dacă demisionez, dacă mă apuc și eu să visez cu glas tare și am să trăiesc în alt mediu, crezi că mediul acela îmi va fi mai puțin nesuferit decît slujba mea ?

— Ca să mă contrazici, se ridică jignită Zinaida Feodorovna, ești gata să te calomniezi. Regret că am început conversația asta.

— De ce te superi ? Eu mă indignez oare că tu nu faci nimic în viață ? Fiecare trăiește cum îi place.

— Dar tu trăiești cum îți place ? Ești oare liber ? continuă Zinaida Feodorovna, ridicînd deznădăjduită brațele. Să mîzgălești toată ziua hîrtii contrare părerilor tale, să te supui altuia, să-ți feliciți șefii de anul nou și să joci mereu cărți și iar cărți, mai ales să servești o stare de lucruri care nu poate să-ți fie pe plac... Nu, Georges, nu, să nu faci glume atît de grosolane, este groaznic ! *Tu ești un om de idei și nu trebuie să lupți decît pentru o idee.*

— Hotărît lucru, mă iei drept altcineva ! oftă Orlov.

— Spune mai bine că nu vrei să stai de vorbă cu mine. Îți displac, ăsta-i adevărul! spuse printre lacrimi Zinaida Feodorovna.

— Ascultă, draga mea, se ridică el din fotoliu cu aerul cuiva care ar vrea să țină o prelegere, ai binevoit să recunoști singură că sînt un om deștept și citit. Nu folosește deci la nimic să vrei să instruiești pe cineva care este gata instruit. Toate ideile, mici sau mari la care faci aluzie cînd spui că sînt un om de idei, îmi sînt bine cunoscute. Dacă totuși rămîn un simplu slujbaș sau prefer să joc cărți decît să lupt pentru acele idei, înseamnă că am motivele mele bine întemeiate. Asta e una. În al doilea rînd, după cîte știu, tu n-ai fost niciodată funcționară. Nu poți trage deci o concluzie despre ce este și ce nu este un serviciu public decît din anecdote sau din lecturi de proastă calitate. Ar trebui să ne hotărîm o dată pentru totdeauna să nu mai vorbim nici de lucruri care ne sînt arhicunoscute, nici de lucruri care depășesc competența noastră.

— De ce-mi vorbești astfel? întrebă Zinaida Feodorovna, făcînd speriată un pas înapoi. Pentru dumnezeu, Georges, revino-ți în fire.

Vocea-i tremura și i se frînse. Ar fi vrut să-și oprească lacrimile, dar dintr-o dată izbucni în plîns.

— Georges, dragul meu! se tîngui ea în franțuzește, alunecînd la picioarele lui și punîndu-și capul pe genunchii săi, simt că mă pierd. Sînt abătută, ostenită, nu mai pot, nu mai pot! În copilărie, o mamă vitregă, îngrozitoare, perversă... după aceeea bărbatul meu și acum... acum tu... Răspunzi cu ironie și răceală la dragostea mea nebunească... Și jupîneasa asta scîrboasă și obraznică... Văd, văd, hohoti ea, nu-ți sînt nici nevastă, nici prietenă, ci doar o femeie pe care o disprețuiești fiindcă ți-e amantă. Am să mă omor...

Nu m-aș fi așteptat ca vorbele și lacrimile ei să producă o impresie atît de puternică asupra lui Orlov. Se înroși la față, începu să se frămînte îngrijorat în fotoliu și obișnuita lui expresie de ironie făcu loc unei spaime copilărești, năuce.

— Draga mea, murmură el descumpănit, mîngîindu-i părul și umerii, nu m-ai înțeles, ți-o jur. Iartă-mă, te rog. Am greșit și... nu mă pot suferi eu însumi.

— Tînguirile și gemetele mele te jignesc, spuse ea. Ești un om cinstit, mărinimos, un om rar. Îmi dau seama de asta în fiecare clipă, dar m-am chinuit atît zilele astea.

Zinaida Feodorovna îl strînse cu patimă în brațe și îl sărută.

— Te rog, te implor, nu mai plînge!

— Nu, nu... am plîns destul, mă simt mai ușurată acum.

— Mîine jupîneasa nu o să mai fie aici, continuă el să se frămînte în fotoliu, tot atît de îngrijorat.

— Nu, Georges, trebuie să rămîie. Auzi? Nu-mi mai e frică de ea. Trebuie să ne ridicăm deasupra meschinăriilor și să nu ne gîndim la prostii. Ai dreptate. Ești un om rar, extraordinar.

Încetă să mai plîngă. Șezînd pe genunchii lui Orlov, cu lacrimi încă strălucind în vîrful genelor, începu să-i povestească ceva plin de duioșie, mi se pare niște amintiri din copilărie. Îl mîngîia pe obraz, îl săruta, jucîndu-se cu mîinile, cu inelul și cu brelocurile ce-i atîrnau de lanțul ceasului. Însuflețită de propria-i povestire și de prezența omului drag, i se părea că sufletul îi este răcorit, purificat de lacrimile de adineauri; vorbea cu o voce neînchipuit de caldă și de melodioasă. Orlov își juca degetele prin părul ei castaniu și-i săruta mîinile atingîndu-i-le fără zgomot cu buzele.

Luară ceaiul acolo unde se aflau, apoi Zinaida Feodorovna îi citi cîteva scrisori. Către ora unu se duseră să se culce.

În noaptea aceea m-a chinuit un junghi puternic sub coastă și pînă dimineața n-am izbutit nici să mă încălzesc, nici să adorm. L-am auzit pe Orlov ducîndu-se în camera lui, în birou. După un ceas sună. Aveam dureri atît de mari, eram atît de ostenit, încît uitînd de toate rînduielile și de buna-cuviință, am ieșit în indispensabili și desculț. Orlov în halat și cu scufia pe cap, mă aștepta în fața ușii biroului.

— Cînd te chem, îmi spuse el aspru, te rog să vii îmbrăcat. Pune alte lumînări.

Voiam să-mi cer iertare, dar începui să tușesc atît de tare, încît a trebuit să mă reazăm de ușă ca să nu cad.

— Dar dumneata ești bolnav! îmi spuse el.

Era prima dată de cînd mă cunoștea, că Orlov mi se adresa cu dumneata, dumnezeu știe pentru ce. Se vede că în ținuta aceea și cu fața răvășită de accesul de tuse, îmi jucam prost rolul și nu semănam de loc a servitor.

— Dacă ești bolnav, de ce lucrezi?

— Ca să nu mor de foame!

— In fond cît de groaznic este totul, murmură el intrînd în birou.

Cînd m-am reîntors îmbrăcat ca să schimb și să aprind lumînările, l-am găsit în fotoliu cu picioarele întinse pe un scaun, tăind filele unei cărți.

L-am lăsat adîncit în lectură. Cartea nu îi mai cădea ca seara, din mîini.

VII

Astăzi, în timp ce scriu rîndurile acestea, teama cu care m-am deprins din copilărie, să nu par sentimental și caraghios, îmi reține mîna. De aceea nu știu să dezmierd pe cineva, să-i spun lucruri pornite din inimă, să fiu sincer. Din pricina aceleiași temeri și din lipsă de obișnuință nu izbutesc să exprim limpede ceea ce se petrecea atunci în sufletul meu.

Nu eram îndrăgostit de Zinaida Feodorovna, dar în simplul sentiment omenesc pe care-l aveam pentru ea, cred că era mai multă căldură, prospețime, tinerețe și bucurie decît în toată dragostea lui Orlov.

Dimineața, lustruind botinele sau măturînd, așteptam cu inima bătîndu-mi puternic, clipa în care aveam să-i aud glasul sau pașii. Și nu veți putea niciodată înțelege ce plăcere era și cît preț avea pentru mine să stau în picioare în timp ce-și lua cafeaua sau

prînzul, să-i ţin blana în vestibul, să-i pun picioruşele în galoşi, simţind-o cum se sprijină de umărul meu, apoi să aştept ca portarul să mă sune la întoarcere să-i deschid, şi să o văd cu obrajii trandafirii, înghe-ţaţi, cu genele ninse, şi să aud exclamaţiile ei scurte cu privire la ger sau birjar.

Doream să iubesc, să am o familie. Voiam ca viitoarea mea soţie să semene cu Zinaida Feodorovna şi să aibă acelaşi glas. Visam şi în timpul mesei şi pe stradă, cînd eram trimis să fac diferite curse şi noaptea cînd nu puteam să adorm. Orlov azvîrlea departe de el, cu scîrbă, nimicuri femeieşti, copii, bucătărie, cratiţile de aramă, iar eu le adunam cu înduioşare, le dezmierdam în visurile mele, le îndrăgeam şi le cerşeam soartei... Nădăjduiam o tovarăşă de viaţă, o cameră de copii, aleia unei grădiniţe, o căsuţă...

Ştiam bine că dragostea mea pentru Zinaida Feodorovna nu putea aştepta minunea unei reciprocităţi, dar gîndul acesta nu mă turbura. În modestul şi liniştitul meu simţămînt asemănător unei afecţiuni obişnuite, nu era nici gelozie şi nici măcar invidie faţă de Orlov. Îmi dădeam perfect de bine seama că pentru un bolnav ca mine, fericirea nu putea fi cu putinţă decît în vis. Noaptea în timp ce Zinaida Feodorovna îl aştepta pe Georges al ei şi rămînea cu privirea pironită pe pagina unei cărţi, uitînd s-o mai întoarcă, sau cînd tresărea îngălbenindu-se de cîte ori Polia trecea prin cameră, sufeream şi eu alături de ea. Mă bătea atunci gîndul să sparg cît mai repede durerosul abces şi să fac în aşa fel ca să afle tot ce se vorbea în timpul meselor de joi seara. Dar cum?

Tot mai des o surprindeam plîngînd; în primele săptămîni rîdea şi fredona chiar cînd Orlov era plecat; dar luna următoare o tăcere posomorîtă se aşternu în casa noastră care nu se mai însufleţea decît joi seara.

Îl linguşea pe Orlov şi ca să obţină de la el un zîmbet silit sau un sărut, se aşeza în genunchi şi se gudura întocmai ca un căţel. Dar oricît de deznădăjduit ar fi fost nu trecea prin faţa unei oglinzi fără să-şi

arunce o privire și să-și potrivească părul. Mi se părea ciudat însă că toaletele continuau s-o preocupe și că era încîntată de tot ce cumpăra; lucrul acesta mi se părea atît de puțin potrivit cu durerea ei sinceră. Se ținea de modă și își cumpăra rochii scumpe; pentru cine și la ce bun?

Îmi amintesc mai ales de o rochie care costase patru sute de ruble. Să plătești patru sute de ruble pentru o rochie ce nu folosește la nimic, în timp ce lucrătoarele noastre primesc pentru munca lor de ocnaș douăzeci de copeici pe zi, fără mîncare, și cînd dantelăresele din Veneția și Bruxelles primesc un salariu de cincizeci de bani de la patronii lor care socotesc că desfrîul le va putea aduce restul — iată ce mi se părea ciudat că n-o tulbură de loc pe Zinaida Feodorovna și lucrul acesta mă îndîrjea. Dar de îndată ce pleca în oraș, îi iertam și înțelegeam totul și nu așteptam decît clipa în care portarul avea să mă sune ca să-mi vestească întoarcerea ei.

Mă trata ca pe o slugă, ca pe o făptură inferioară. Poți foarte bine să mîngîi un cîine, fără măcar să te uiți la el. Tot astfel mi se dădea ordine, mi se puneau întrebări, fără ca prezența mea să fie observată. Stăpînii mei găseau că nu se cădea să vorbească cu mine mai mult decît trebuia. Dacă, în timp ce serveam la masă, m-aș fi amestecat în conversație sau aș fi rîs, m-ar fi socotit nebun și m-ar fi dat afară. Totuși Zinaida Feodorovna îmi arăta destulă bunăvoință. Cînd mă trimitea undeva sau cînd îmi explica cum să mă folosesc de cîte o lampă sau de un obiect proaspăt cumpărat, chipul ei avea o expresie neobișnuit de deschisă, bună, îngăduitoare și ochii ei mă priveau drept în față. Mi se părea atunci că își aduce aminte cu recunoștință de vremea cînd îi aduceam scrisori în Znamenskaia. De cîte ori suna, Polia care mă considera favoritul noii sale stăpîne și mă ura îndoit din pricina asta, îmi spunea cu un surîs usturător:

— Du-te, asta-i... „a ta".

Zinaida Feodorovna mă trata ca pe o ființă inferioară, fără să-și dea seama că dacă în casa aceea se afla cineva înjosit, apoi acela era chiar ea. Nu putea

şti că eu, slugă, sufeream pentru ea şi mă întrebam de douăzeci de ori pe zi ce o aşteaptă în viitor şi cum avea să se sfîrşească toată povestea. Fiindcă lucrurile se înrăutăţeau din zi în zi. Din seara în care îi vorbise despre demisie, Orlov care avea oroare de lacrimi, se temea vădit şi ocolea conversaţiile serioase. De îndată ce Zinaida Feodorovna începea să discute, să implore sau stătea gata să plîngă, Gheorghi Ivanîci trecea sub un pretext oarecare în biroul lui sau pleca în oraş. Dădea din ce în ce mai rar pe acasă şi, mai ales la prînz nu-l mai vedeam aproape de loc. Joia era acum el cel dintîi care se ruga de prieteni să-l ducă undeva. Zinaida Feodorovna continua ca şi mai înainte să viseze la un nou apartament, la o bucătărie a ei, la călătorii în străinătate. Dar visurile rămîneau visuri. Mîncarea era adusă de la un restaurant. Potrivit dorinţei lui Orlov, chestiunea apartamentului nu mai trebuia să fie ridicată înainte de întoarcerea din străinătate, dar pretindea că nu poate pleca înainte ca să-i crească părul. Nu poţi cutreiera hoteluri şi „lupta pentru idei" decît dacă ai plete.

Pe lîngă toate acestea, Kukuşkin luase obiceiul să vină seara la noi de cîte ori Orlov nu se afla acasă. Nu era nimic deosebit în felul lui de a se purta dar nu puteam uita că se lăudase că i-o va „sufla" lui Orlov pe Zinaida Feodorovna. Îi serveam ceai şi vin roşu şi umplea salonul cu rîsul lui neplăcut, ascuţit. Voind să fie amabil, susţinea de fiecare dată că uniunea liberă este din toate punctele de vedere superioară căsătoriei şi că toţi oamenii cumsecade ar trebui acum să vină la Zinaida Feodorovna şi s-o salute pînă la pămînt.

VIII

În aşteptarea a ceva rău ce trebuia să se întîmple, sărbătorile crăciunului fură triste. În ajunul Anului Nou, Orlov anunţă pe neaşteptate, încă de dimineaţa,

la cafea, că era delegat cu împuterniciri speciale pe lîngă un senator care trebuia să meargă să inspecteze o gubernie.

— N-am nici un chef să plec, adăugă el cu un aer contrariat, dar nu văd cum m-aș putea sustrage acestei obligații. Dar trebuie să mă duc. N-am ce face.

La auzul acestei veşti, ochii Zinaidei Feodorovna se umflară parcă, dintr-o dată.

— Pentru multă vreme ? întrebă ea.

— Pentru vreo cinci zile.

— Iți mărturisesc că eu, dimpotrivă, sînt mulțumită că pleci ! spuse ea după o clipă de gîndire. Asta o să te mai distreze. O să ai o mică aventură în timpul călătoriei şi o să-mi povesteşti totul la întoarcere.

Zinaida Feodorovna încerca cu ori ce prilej să-i dea a înțelege că nu-l stingherea întru nimic şi că putea face tot ce voia ; dar politica asta cam naivă, cusută cu ață albă, nu înşela pe nimeni. Dimpotrivă, numai bine ea reamintea lui Orlov că nu e liber.

— Plec chiar astă seară ! încheie el, începînd să-şi citească ziarele.

Ea voi să-l însoțească la gară, dar pînă la urmă, Orlov izbuti s-o convingă să renunțe. Nu pleca doar nici în America nici pentru cinci ani, ci doar pentru cinci zile, poate chiar mai puțin.

La ceasurile opt, îşi luară rămas bun. O strînse la piept, o sărută pe frunte şi pe gură.

— Fii cuminte, caută să nu te plictiseşti fără mine ! îi spuse el pe un ton dezmierdător şi plin de căldură care mă mişcă şi pe mine. Dumnezeu să te aibă în pază.

Zinaida Feodorovna îl sorbea din ochi, căutînd să-şi întipărească şi mai adînc în minte trăsăturile dragi, apoi îi încolăci grumazul cu brațele, cu o mişcare plină de grație, şi îşi plecă fruntea la pieptul lui.

— Iartă, te rog, neînțelegerile noastre ! îi spuse ea în franțuzeşte. Bărbatul şi femeia nu pot să nu se certe cînd se iubesc, şi eu te iubesc la nebunie. Nu mă uita. Telegrafiază-mi des şi dă-mi detalii.

Orlov o mai sărută o dată şi ieşi tulburat fără să scoată un cuvînt. Cînd uşa se închise, se opri la ju-

mătatea scării și privi înapoi. Am avut impresia că dacă ar fi venit din dosul ușii cel mai mic suspin, s-ar fi întors. Dar nu se auzi nimic. Își strînse mai bine blana și coborî șovăitor.

Doi birjari așteptau de mult la poartă. Orlov se urcă într-o sanie și eu în cealaltă, cu bagajul. Era ger mare. Focuri mari fumegau pe la răspîntii. Din pricina vitezei cu care alunecau săniile, vîntul înghețat îmi tăia obrajii și mîinile, și abia mai puteam să răsuflu. Am închis ochii și m-am gîndit: „Ce femeie minunată și cît poate iubi!" Cîte lucruri nefolositoare se adună de prin curți ca să fie vîndute; pînă și sticle sparte sînt socotite drept o marfă bună; și o comoară atît de rară cum este dragostea acestei femei, tînără, elegantă, cinstită și deșteaptă, se irosește fără nădejde. Un sociolog de altădată vedea în orice patimă o forță care cu oarecare dibăcie ar putea fi călăuzită spre mari împliniri; la noi, chiar o patimă înaltă și frumoasă sfîrșește prin a se stinge în lîncezeală, nefolosită, neînțeleasă sau banalizată.

Săniile se opriră brusc. Deschisei ochii: eram în strada Sergheievskaia, în fața casei unde locuia Pekarski. Orlov coborî și dispăru pe poartă. Cinci minute după aceea, feciorul lui Pekarski ieși cu capul gol și se răsti la mine înciudat că trebuise să coboare din casă pe un asemenea ger:

— Ei, ești surd? Plătește săniile și vino sus. Te cheamă...

Mă urcai pînă la etajul al doilea, fără să mai înțeleg nimic. Mai fusesem în vreo cîteva rînduri la Pekarski. Vreau să spun că intrasem în vestibul de unde zărisem salonul cel mare. Și de fiecare dată fusesem izbit — în contrast cu strada udă de ploaie și mohorîtă — de bronzurile, de mobilele de preț și de cadrele bogate ale tablourilor. În mijlocul acestei străluciri, văzui pe Gruzin, pe Kukușkin, apoi pe Orlov.

— Ascultă, Stepane, îmi spuse el, apropiindu-se de mine, am să stau aici pînă vineri sau sîmbătă. Dacă vin scrisori sau telegrame, adu-le, te rog, aici, în fie-

care zi. Bineînțeles îi spui doamnei că am plecat și că îi trimit salutări. Poți să pleci.

Ducîndu-mă acasă, o găsii pe Zinaida Feodorovna întinsă pe o canapea și mîncînd o pară. O singură lumînare era aprinsă într-un candelabru.

— Ați ajuns la timp la gară? mă întrebă ea.

— Da, doamnă, domnul trimite salutări doamnei.

M-am dus la mine în cameră și m-am culcat. N-aveam nimic de făcut și nici chef de citit. Nu eram nici mirat, nici indignat, dar încercam să pricep ce însemna această nouă prefăcătorie. Numai liceenii mint astfel iubitele. Orlov care citise și trăise atîtea, nu putuse oare inventa nimic altceva? Mărturisesc că nu aveam o părere prea proastă despre inteligența lui. Eram sigur că dacă ar fi trebuit să-l înșele pe ministru sau pe un alt personagiu important, ar fi pus la cale ceva cu mai multă osteneală și artă. Ca să-și înșele nevasta, era destul prima idee ce-i trecea prin cap. Dacă izbutea, bine, dacă nu, nu era nici o nenorocire: data viitoare avea să folosească tot atît de ușor o altă minciună la fel de simplă și de comodă, fără să-și bată capul.

Cînd începu să bată miezul nopții și în apartamentul de deasupra noastră se auziră zgomote de scaune și urale în cinstea Anului Nou, Zinaida Feodorovna mă sună din camera alăturată biroului lui Orlov. Amorțită de îndelungata ședere, întinsă pe canapea, se așezase la biroul ei și scria.

— Trebuie să dai o telegramă, îmi spuse ea surîzînd. Du-te, te rog, la gară și spune că telegrama trebuie să urmărească destinatarul.

Cînd fusei în stradă, citii:

„La mulți ani. Telegrafiază repede. Îmi e îngrozitor de urît fără tine. A trecut un veac. Regret nu pot trimite mii sărutări și inima prin telegramă. Fii fericit, dragostea mea.

Zina"

Trimisei telegrama și a doua zi dimineața adusei recipisa Zinaidei Feodorovna.

IX

Mai greu era că Orlov avusese ușurința să pună și pe Polia la curent, poruncindu-i să-i aducă cămăși și alte schimburi la Pekarski. Din pricina asta, se uita acum la Zinaida Feodorovna cu o bucurie rea și cu o ură pe care nu o puteam înțelege. Nu înceta să rînjească fericită, la bucătărie și în vestibul.

— Prea se credea tare, repeta ea încîntată. Omul trebuie să știe cînd să-și ia catrafusele. Ar trebui să-și dea seama singură...

Mirosise că Zinaida Feodorovna nu avea să mai stea mult la noi și ca să nu piardă ocazia șterpelea tot ce-i cădea în mînă : sticluțe, ace de os, batiste, botine. A doua zi după Anul Nou, Zinaida Feodorovna mă chemă și-mi spuse în șoaptă că i-a dispărut o rochie neagră. Apoi începu să meargă dintr-o cameră în alta, palidă, indignată, vorbind singură.

— Ce îndrăzneală, ce îndrăzneală ! E de o nerușinare nemaiauzită.

La masă vru să ia supă și nu putu ; mîinile îi tremurau și buzele la fel. Rămase o clipă nemișcată, așteptînd să-i treacă tremurul, apoi deodată, nemaiputîndu-se stăpîni, se uită la jupîneasă :

— Poți să te duci, Polia, Stepan va servi și singur.

— Nu face nimic, doamnă, rămîn și eu.

— Dar nu-i nici o nevoie de dumneata aici ! insistă Zinaida Feodorovna ridicîndu-se agitată. Pleacă, pleacă de tot. Caută-ți alt loc. Te rog să te duci imediat.

— Nu pot pleca fără ordinul conașului. Eu sînt în serviciul dumnealui. O să fac cum o să poruncească dînsul.

— Dar îți poruncesc eu ! răspunse ea roșie ca focul. Și eu sînt stăpînă aici.

— Puteți să fiți, dar numai conașul mă poate da afară, fiindcă dînsul m-a angajat.

— N-o să mai rămîi aici nici o clipă ! strigă Zinaida Feodorovna, lovind în farfurie cu cuțitul. Ești o hoață. Auzi ?

Aruncă șervetul pe masă și ieși repede din sufragerie cu fața descompusă. Polia ieși și ea, plîngînd ostentativ cu hohote zgomotoase și bodogănind. Supa și găinușele se răciră. Și dintr-o dată luxul acela de mare restaurant care se afla pe masă, mi se păru meschin, furat, semănînd cu Polia. Cele două pateuri nenorocite de pe farfurie aveau un aer de plîns, aproape criminal... „Vom fi aduse înapoi la restaurant astăseară — păreau ele să spună — și mîine vom fi servite din nou unui demnitar sau unei cîntărețe celebre".

— Așa cucoană mare mersi! țipa Polia în camera ei. — Dac'aș fi vrut, de mult aș fi putut fi și eu ca ea. Numai că eu am rușine. O să vedem care din noi două o să plece mai întîi. O să vedem...

Zinaida Feodorovna sună. Ședea într-un colț al camerei, parcă pedepsită.

— N-a venit nici o telegramă?

— Nu, doamnă.

— Vezi te rog la portar. Și nu pleca de acasă. Mi-e frică să rămîn singură.

Din oră în oră a trebuit apoi să cobor la portar ca să văd dacă nu venise o telegramă.

Momentele acelea au fost — recunosc — deosebit de apăsătoare. Ca să n-o vadă pe Polia, Zinaida Feodorovna luă ceaiul și mesele în camera ei de lîngă birou. Tot acolo și dormea pe o canapeluță în formă de C, pe care își făcea singură patul. În primele zile am dus eu telegramele. Dar văzînd că nu primește nici un răspuns, Zinaida Feodorovna încetă să mai aibă încredere în mine și se duse singură la poștă. Văzînd-o atît de neliniștită, începui și eu să aștept cu nerăbdare un răspuns. Nădăjduiam că Orlov o să inventeze o minciună oarecare, că o să dea ordin la o gară să se trimită o telegramă Zinaidei Feodorovna. Dacă era prea absorbit de jocul de cărți sau dacă între timp se și aprinsese după altă femeie, Gruzin și Kukușkin trebuiau neapărat să-i amintească de noi.

Dar așteptarăm zadarnic. De cîte patru, cinci ori pe zi intram în cameră la Zinaida Feodorovna gata să-i mărturisesc totul. Dar, văzînd aerul ei nenorocit

de căprioară speriată, umerii căzuți, buzele tremurătoare, plecam cum venisem. Înduioșarea și mila îmi lua tot curajul.

Veselă, mulțumită, Polia deretica prin birou, prin camera de culcare ; ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, scotocea prin dulapuri, zăngănea farfuriile și paharele și, trecea cîntînd și tușind prin fața ușii Zinaidei Feodorovna. Era măgulită că stăpîna se ascundea de ea. Seara se ducea dumnezeu știe unde și suna la intrare pe la două sau trei dimineața. Trebuia să-i deschid și s-o aud iarăși bodogănind fiindcă tușeam. Cîteva clipe după aceea din nou zbîrnîia soneria. Alergam spre camera Zinaidei Feodorovna care scotea capul pe ușă și întreba : „Cine a sunat ?“ uitîndu-se să vadă dacă nu am în mînă o telegramă.

Cînd sîmbătă, portarul sună de jos și pe scară se auzi vocea cunoscută, bucuria Zinaidei Feodorovna fu atît de mare, încît izbucni în hohote de plîns. Se repezi în întîmpinarea lui, îl strînse în brațe, îi sărută pieptul, mînecile, îndrugînd cuvinte fără înțeles. Portarul aduse geamantanele și la intrare răsună glasul vesel al Poliei. Parcă ar fi venit cineva să-și petreacă vacanța.

— De ce nu mi-ai telegrafiat ? De ce ? Am suferit atîta că nu știu cum de mai trăiesc. Ah, doamne !

— E foarte simplu ! spuse Orlov. Ne-am dus, senatorul și cu mine, din prima zi la Moscova, așa că nu am primit telegramele tale. După masă o să-ți povestesc totul, draga mea, dar pînă una sau alta vreau să dorm. Nu mai pot, trenul m-a istovit.

Se vedea că nu închisese ochii toată noaptea, jucase desigur cărți și băuse. Zinaida Feodorovna îl culcă și pînă seara umblarăm cu toții în vîrful picioarelor. Masa se sfîrși cu bine, dar explicațiile începură în timp ce luau cafeaua în birou. Zinaida Feodorovna murmură repede ceva în franțuzește și vorbele ei șipoteau ca undele unui pîrîu. Se auzi apoi un oftat și glasul lui Orlov :

— Dumnezeule ! spuse el tot în franțuzește, nu găsești nimic altceva decît veșnica poveste a jupînesei.

— Dar, dragul meu, m-a furat și mi-a spus necuviințe.

— De ce nu mă fură și nu-mi spune și mie necuviințe ? De ce nu dau eu niciodată atenție jupînеselor, portarilor și feciorilor ? Draga mea, ții să ai capricii și nu vrei să ai caracter. Parc-ai fi însărcinată. Cînd ți-am propus s-o dăm afară, ai vrut cu orice preț să rămîie și acum tot tu îmi ceri s-o gonesc. În asemenea condiții și eu sînt încăpățînat. La capricii răspund tot cu capricii : tu vrei să plece și eu vreau să rămînă. E singurul mijloc să-ți vindec nervii.

— Bine, ajunge ! spuse Zinaida Feodorovna speriată. Să nu mai vorbim de asta. S-o lăsăm pe mîine. Vorbește-mi acum de Moscova... Ce mai e nou pe acolo ?

X

A doua zi era 7 ianuarie, sfîntul Ion. După dejun, Orlov își puse fracul și decorațiile ca să se ducă să-și felicite tatăl de ziua lui.

Trebuia să plece la ceasul două, dar cînd fu gata nu era decît unu și jumătate. Ce să facă între timp ?

Începu să se plimbe prin salon, încercînd să-și aducă aminte cu glas tare de urările în versuri pe care le recita părinților cînd era copil.

Într-un fotoliu, Zinaida Feodorovna, care se pregătea și ea să se ducă la o croitoreasă sau după diverse cumpărături, se uita la el zîmbind. Nu știu cum ajunseseră acolo, dar cînd am intrat eu cu mănușile lui Orlov, l-am găsit în fața ei spunînd cu un aer copleșit și rugător :

— Pentru numele lui dumnezeu și al tuturor sfinților, nu vorbi despre lucruri pe care toată lumea le știe ; de ce oare femeile inteligente de la noi, au acest nenorocit obicei, să filozofeze și să vorbească pe un ton doctoral și pătimaș ca despre ceva nou, despre lucruri răsuflate de care pînă și liceenii s-au plictisit ! Ah, ce recunoscători v-am fi dacă ați șterge din programul nostru conjugal problemele serioase.

— N-avem voie nici măcar să cugetăm?

— Îți dau toată libertatea să afișezi tot liberalismul pe care-l poftești și să citezi toți autorii pe care îi vrei dar fă-mi o concesie. Nu vorbi niciodată în prezența mea de două lucruri: de nimicnicia înaltei societăți și de condițiile anormale ale căsătoriei. Înțelege odată: lumea mare e ponegrită numai ca să fie ridicată în slăvi, cealaltă, lumea negustorilor, a popilor, a micilor burghezi, a țăranilor și a tuturor Sidorilor și Nichiților. Află că mi-e deopotrivă de scîrbă și de una și de alta. Dar dacă mi s-ar cere să mă hotărăsc între ele, aș alege fără ezitare lumea mare. Și nu ar fi din partea mea nici ipocrizie și nici maimuțăreală. Toate preferințele mele înclină spre înalta societate. Știu foarte bine că e ușuratică, banală, dar cel puțin tu și cu mine vorbim franțuzește, citim de bine de rău cîteva cărți și nu ne luăm la bătaie chiar cînd discutăm aprins. În lumea cealaltă, a Sidorilor, a Nichiților și a negustorilor care își dau atîta importanță, n-auzi decît „acușica", „fire-ai al dracului", „ți-arăt eu ție", totul împletit cu cea mai mare destrăbălare și cel mai complet păgînism.

— Totuși țăranul și negustorul vă hrănesc.

— Ei și? Argumentul ăsta nu este o bună recomandație nici pentru ei, nici pentru mine. Dacă mă hrănesc și își scot apoi căciula în fața mea, înseamnă că n-au nici inteligența și nici lealitatea să facă altcum. De altfel, eu nu laud și nu condamn pe nimeni; vreau doar să spun că aceste două lumi opuse nu fac una mai puțin ca cealaltă. Repet: cu inima și cu mintea sînt împotriva amîndorura. Dar gusturile mele personale înclină totuși spre cea dintîi. Și acum, continuă Orlov, privind pendula, să vorbim și despre condițiile anormale ale căsătoriei. Ar fi timpul să înțelegi că nu există de loc condiții anormale de căsătorie, dar că obiectul căsătoriei este încă nedeterminat. Ce cereți voi, femeile de la căsătorie? În orice conviețuire, fie liberă, fie legală, fie bună, fie rea, fondul este același. Voi nu trăiți decît pentru acest fond, el este totul pentru voi. Fără el, existența voastră ar fi lipsită de sens. Numai de el aveți nevoie, și vă bucu-

rați de el din plin. Dar de cînd ați început să citiți, vă e rușine și vă frămîntați mereu. Pentru un da sau pentru un nu sînteți gata să schimbați bărbatul și ca să justificați acest cadril, vorbiți de condițiile anormale ale căsătoriei. Din moment ce nu puteți și nici nu vreți să excludeți fondul acesta pe care-l considerați totuși drept principalul vostru dușman, un fel de satană, pe care continuați însă să-l slujiți în chip slugarnic, ce să mai stăm de vorbă ? Tot ce mi-ai putea spune nu va fi decît absurditate și moft. Și n-aș putea să te cred.

Am coborît să spun portarului să aducă o birjă ; cînd m-am întors cearta era în toi. Cum spun marinarii : vîntul prinsese putere.

— Văd, spunea Zinaida Feodorovna, plimbîndu-se peste măsură de agitată, că vrei astăzi să mă uluiești cu cinismul tău. Mi-e silă să te mai ascult. Mă simt fără vină în fața lui dumnezeu și a oamenilor și n-am de ce să mă pocăiesc. Mi-am părăsit bărbatul ca să vin la tine și îmi fac o glorie din asta. Da, îți jur pe onoare că îmi fac o glorie.

— Foarte bine.

— Dacă ești un om adevărat, un om cinstit, trebuie să te mîndrești și tu cu gestul meu. Fiindcă el ne așază pe amîndoi deasupra a mii de oameni care ar vrea să facă la fel dar care nu se hotărăsc din slăbiciune sau din socoteli meschine. Dar tu nu ești un om adevărat. Ți-e frică de libertate și îți bați joc de imboldurile cinstite, de teamă ca un necioplit să nu te ia drept un om întreg. Ți-e frică să mă arăți cunoștințelor tale. Nu-i pentru tine mai mare chin decît să te arăți pe stradă cu mine. Cum ? Nu-i adevărat ? Atunci de ce nu m-ai prezentat nici pînă acum tatălui și verișoarei tale ? Spune, de ce ? Nu ! strigă ea bătînd din picior, asta mă supără mai mult ca ori ce. La urma urmelor e dreptul meu. Te rog să mă prezinți tatălui tău.

— Dacă ai nevoie de el, prezintă-te singură. Primește în fiecare dimineață de la zece, la zece și jumătate.

— Ești josnic ! își frînse mîinile Zinaida Feodorovna deznădăjduită. Chiar dacă nu ești sincer și n-ai gîndi

tot ce spui, ar trebui să te urăsc pentru cruzimea asta. Ah, cît eşti de josnic!

— Ne învîrtim necontenit în jurul aceluiaşi punct principal, dar îl ocolim. Adevărul este că te-ai înşelat şi că nu vrei s-o recunoşti. Ţi-ai închipuit că sînt cine ştie ce erou, cu cine ştie ce idei sau idealuri extraordinare şi cînd m-ai pus la încercare s-a dovedit că nu sînt decît un funcţionar din cei mai obişnuiţi, un jucător de cărţi fără nici o pasiune pentru idei. Sînt demna odraslă a unei societăţi putrede de care ai vrut să fugi, exasperată de uşurinţa şi trivialitatea ei. Recunoaşte-o şi fii dreaptă: supără-te pe tine, nu pe mine, fiindcă tu te-ai înşelat, nu eu.

— Da, mărturisesc, m-am înşelat.

— Foarte bine. Am spus, în sfîrşit, lucrul esenţial. Acum ascultă-mă te rog. Să mă ridic pînă la tine nu pot, fiindcă sînt prea corupt; să cobori tu pînă la mine, nu poţi, fiindcă eşti prea sus. Nu ne rămîne decît un singur lucru...

— Care? întrebă Zinaida Feodorovna, tăindu-i-se răsuflarea şi făcîndu-se dintr-o dată albă ca hîrtia.

— Rămîne să chemăm logica în ajutor...

— Gheorghi, de ce mă chinuieşti în aşa hal? spuse ea dintr-o dată în ruseşte, cu vocea frîntă. De ce? Dă-ţi seama cît sufăr...

Speriat de lacrimile ei, Orlov se refugie în biroul lui şi nu ştiu, fie că voi să-i impună o suferinţă în plus, fie că-şi aduse aminte că aşa se procedează în asemenea caz, încuie uşa cu cheia. Zinaida Feodorovna scoase un strigăt şi se repezi în urma lui, foşnindu-şi rochia.

— Ce înseamnă asta? întrebă ea, bătînd cu pumnii în uşă. Ce înseamnă asta? repetă ea cu o voce piţigăiată, sugrumată de indignare. Aşa faci? Ei bine, să ştii că te urăsc, te disprețuiesc şi totul s-a sfîrşit între noi, totul!

Se auziră plînsete şi un rîs isteric. Un obiect căzu de pe o măsuţă din salon şi se sparse. Orlov trecu tiptil pe altă uşă, din birou în vestibul, privi cu teamă în jurul lui, îşi puse repede blana şi jobenul şi ieşi.

Trecu o jumătate de ceas, apoi o oră. Zinaida Feodorovna plîngea mereu. Îmi amintii că nu avea pe nimeni, nici tată, nici mamă, nici rude, că trăia între un om care o ura şi Polia care o fura. Cît de nenorocită mi se păru viaţa ei! Fără să ştiu nici eu de ce, m-am dus la ea în salon. Neajutorată, nenorocită, cu părul ei frumos, ea — un model de gingăşie şi fineţe — suferea cumplit. Întinsă pe canapea, cu faţa ascunsă, tremura din tot trupul.

— Doamnă, o întrebai eu încet, nu doriţi să chem un doctor?

— Nu... e de prisos... Nu-i nimic! îmi spuse ea, privindu-mă cu ochii plini de lacrimi. Mă doare puţin capul. Mulţumesc.

Am ieşit.

Seara, după ce scrise scrisori peste scrisori, mă trimisese la Pekarski, la Gruzin, la Kukuşkin, peste tot unde aş fi putut da de Orlov, ca să-i înmînez un bilet. De cîte ori mă întorceam fără rezultat, se supăra, mă implora, îmi vîra bani în mînă, cuprinsă parcă de delir. Nu dormi toată noaptea. Rămase în salon, vorbind singură.

A doua zi, Orlov se întoarse la prînz şi se împăcară.

Joia următoare se plînse prietenilor de existenţa lui de nesuferit.

— Nu mai este viaţă, spunea el exasperat, aprinzînd ţigară după ţigară, ci o adevărată închiziţie... Lacrimi, ţipete, discuţii înalte, rugăminţi s-o iert, apoi iar lacrimi, iar ţipete... La drept vorbind nu mai am nici casă. Am ajuns şi eu şi ea la capătul răbdării... Cît o s-o mai ducem aşa? O lună, poate chiar două. Da, e foarte cu putinţă...

— Vorbeşte-i! spuse Pekarski.

— Am încercat. Nu pot. Unei făpturi cu judecată, care ştie să se stăpînească, îi poţi spune orice. Dar am de-a face cu o fiinţă lipsită de voinţă şi de caracter şi de logică. Iar eu nu suport lacrimile. Mă dezarmează. Cînd începe să plîngă, sînt gata să-i jur dragoste veşnică şi să plîng şi eu cu ea...

Pekarski, continuînd să nu priceapă nimic, se scărpină pe fruntea lui mare și îl sfătui iarăși:

— Zău, ar trebui să-i închiriezi un apartament. E atît de simplu.

— De mine are nevoie, nu de apartament! oftă Orlov. Ce să mai vorbim? N-aud decît predici și predici, dar nu văd nici o ieșire. Iată ce înseamnă să fii vinovat fără vină. N-am vrut să intru în horă și totuși trebuie să joc. Toată viața am fugit de rolul de erou și nu am putut suferi romanele lui Turgheniev, și — ironia soartei — iată-mă un adevărat erou! Degeaba îmi dau cuvîntul de onoare că nu sînt erou și aduc dovezile cele mai categorice, nu mă crede. De ce? O să încep să-mi închipui că s-ar putea totuși întîmpla să fie în mine ceva eroic.

— Ar trebui, spuse Kukușkin, rîzînd, să te duci să mai inspectezi o gubernie.

— Asta-i singurul lucru de făcut.

O săptămînă după aceea, Orlov vesti că era din nou atașat pe lîngă senator și în aceeași seară își luă geamantanele și se duse la Pekarski.

XI

In ușa de la intrare stătea un bătrîn de vreo șaizeci de ani, cu o blană lungă pînă la pămînt și o căciulă de biber.

— Gheorghi Ivanîci e acasă? întrebă el.

In primul moment am crezut că e un cămătar care împrumutase bani lui Gruzin și așa cum se întîmpla uneori — venea acum să-i ceară lui Orlov. Dar cînd a pătruns în vestibul și i-am văzut sprîncenele stufoase și buzele strînse, caracteristice — pe care le cunoșteam atît de bine din fotografii — și, după ce și-a descheiat blana și am zărit cele două rînduri de decorații prinse de uniformă, l-am recunoscut: era faimosul om de stat, tatăl stăpînul meu.

Aflînd că Gheorghi Ivanîci e plecat, strînse şi mai tare buzele şi rămase o clipă pe gînduri, arătîndu-şi profilul uscat şi ştirb.

— Am să-i scriu cîteva rînduri, zise el, du-mă, te rog, în biroul lui.

Îşi lăsă galoşii şi intră în casă fără să-şi scoată blana lungă şi grea. Se aşeză la birou şi înainte de a lua condeiul, se gîndi cîteva minute, apăsîndu-şi ochii cu mîna, ferindu-se parcă de soare, întocmai cum făcea şi fiul său cînd era supărat. Chipul îi era trist, recules şi avea obişnuitul aer resemnat al oamenilor bătrîni şi evlavioşi. În picioare, în spatele lui, mă uitam la chelia şi la ceafa lui scofîlcită şi era limpede ca ziua că în clipa aceea moşneagul acela slăbănog şi bolnav era în puterea mea.

În toată casa nu ne aflam decît noi doi : duşmanul meu şi cu mine. Nu aveam decît să-l strîng o dată de beregată, apoi să-i smulg ceasul ca să ascund adevăratul mobil al crimei şi să mă fac nevăzut pe scara de serviciu. Aş fi obţinut astfel nesfîrşit mai mult decît visasem cînd mă tocmisem fecior.

Îmi spuneam că niciodată nu voi mai întîlni un asemenea prilej. Dar în loc să mă arunc asupra moşneagului, mă uitam cu o totală nepăsare cînd la chelia lui, cînd la gulerul de blană şi mă gîndeam liniştit la relaţiile omului acestuia cu singurul său fiu. Îmi dădeam seama că semenii noştri răsfăţaţi de noroc şi de avere nu doresc desigur niciodată moartea...

— Eşti de mult în serviciul fiului meu ? mă întrebă el, aşternînd literele mari pe hîrtie.

— De aproape trei luni, Excelenţă.

Sfîrşi de scris şi se ridică. Încă mai aveam timp. Mă îndemnam şi strîngeam pumnii, încercînd să-mi storc din suflet măcar o picătură din ura mea de altădată. Mi-am amintit ce duşman îndîrjit şi necruţător îi eram cu puţin mai înainte. Dar e greu să aprinzi un amnar, frecîndu-l de o piatră moale. Chipul îmbătrînit şi trist, şi strălucirea îngheţată a decoraţiilor nu-mi inspirau decît zadarnice, meschine şi banale gînduri despre fragilitatea a tot ce este pe pămînt şi despre moartea iminentă.

— Bună ziua, prietene! spuse moșneagul, punîndu-și căciula și ieși.

Nu mai încăpea nici o îndoială: se petrecuse în mine o schimbare, eram acum un altul. Ca să fiu și mai sigur de această schimbare, căutai să scormonesc, să reîmprospătez anumite amintiri, dar de îndată simții un fel de spaimă, ca și cum aș fi văzut deschizîndu-mi-se sub picioare un abis întunecat și muced. Mi-am revăzut în gînd tovarășii de luptă, cunoscuții și mi-am dat seama că aș fi roșit și m-aș fi turburat întîlnindu-i. Ce eram eu acum? În ce mai credeam și ce mai aveam de făcut? Încotro s-o iau? Pentru ce trăiam?

Nu mai pricepeam nimic și nu mai aveam decît un singur gînd limpede: să-mi fac cît mai repede bagajul și să plec. Înainte de vizita bătrînului, avea un sens să fiu slugă. Acum era caraghios. În timp ce-mi adunam lucrurile, lacrimile îmi picurau în geamantan; eram înspăimîntător de trist. Și totuși ce sete de viață clocotea în mine! În scurta vreme ce-mi mai rămînea de trăit, aș fi vrut să sorb și să cuprind tot ce-i poate fi dat omului. Doream să vorbesc și să citesc, să lucrez cu ciocanul într-o uzină mare, să fac de veghe pe vapor, să fiu plugar... Nevski Prospekt, cîmpul, marea, totul căpăta în închipuirea mea un farmec înzecit, mă chema, mă vrăjea. Cînd Zinaida Feodorovna se întoarse din oraș, alergai și o ajutai să-și scoată haina cu mai mult elan ca niciodată: era pentru cea din urmă oară.

În ziua aceea avurăm două vizite. Seara, Gruzin veni pe neașteptate să ia niște hîrtii ca să le ducă lui Orlov. Deschise biroul, luă hîrtiile, le făcu sul și mă rugă să le pun în vestibul, lîngă căciulă. Apoi intră la Zinaida Feodorovna care se afla în salon, întinsă pe o canapea, cu mîinile sub cap. Orlov era plecat de vreo cinci-șase zile în pretinsa lui inspecție și nimeni nu știa cînd avea de gînd să se întoarcă; dar Zinaida Feodorovna nu mai trimitea și nici nu mai aștepta telegrame. Părea să nu mai ia în seamă nici prezența Poliei, care bineînțeles că rămăsese în serviciu. „Fie și așa!“ părea să spună chipul ei nepăsător și foarte

palid. Ca și Orlov, Zinaida Feodorovna se încăpățîna acum și ea să se socotească nenorocită. Din ciudă pe ea însăși și pe lumea întreagă, stătea zile întregi întinsă pe canapea, nemaidorind și nemaiașteptînd decît o catastrofă. Își închipuia dinainte sosirea lui Orlov, cearta de neînlăturat, răceala, minciunile lui și pînă la urmă ruptura... Și poate că gîndurile acestea chinuitoare îi făceau și ele un soi de plăcere. Ce ar fi zis însă, dacă ar fi cunoscut dintr-o dată tot adevărul?

— Draga mea, îi spuse Gruzin, înclinîndu-se în fața ei și sărutîndu-i mîna, te iubesc atît de mult! Ești atît de bună! Și Georginka al nostru care a plecat, minți el. S-a dus, pungașul.

Se așeză lîngă ea și o bătu părintește pe mînă.

— Dă-mi voie să stau un ceas la dumneata. Nu am nici un chef să mai trec pe acasă și e prea devreme să mă duc la Birșovi. E ziua fetiței lor Katia. Ce copil drăgălaș!

I-am adus un pahar cu ceai și o sticluță de coniac. Bău încet ceaiul, cu vădită neplăcere, și îmi spuse sfios, înapoindu-mi paharul gol:

— Nu cumva ai putea să-mi aduci ceva de mîncare? N-am luat încă masa.

N-aveam nimic în casă. I-am adus de la restaurantul vecin un meniu simplu de o rublă.

— În sănătatea dumitale, frumoasă doamnă! îi spuse el Zinaidei Feodorovna, dînd pe gît un păhărel cu vodcă. Fetița mea — fina dumitale — îți trimite multe sărutări. Are bube dulci, sărăcuța. Ah, copiii, copiii! oftă el. Și totuși, orice s-ar spune, dragă prietenă, e plăcut să fii tată. Georginka nu înțelege sentimentul ăsta.

Mai bău un păhărel. Cu șervetul la gît, ca un copil, slab și palid, mînca lacom și se uita, ridicînd din sprîncene cu un aer jenat, cînd la Zinaida Feodorovna, cînd la mine. Ai fi zis că dacă nu i-aș fi adus găinușa în gelatină ar fi plîns. După ce își potoli foamea se mai înveseli și începu să vorbească, rîzînd despre familia Birșov, dar, văzînd că pe Zinaida Feodorovna nu o interesa și nici nu o face să zîmbească, tăcu. Și, dintr-o dată, se așternu o plictiseală apăsătoare.

Luminați de o singură lampă, nu mai spunea nici unul nici altul, o singură vorbă. Gruzin suferea că trebuie să mintă, iar ea ar fi vrut să-l întrebe ceva și nu se hotăra. Aproape o jumătate de oră se scurse astfel.

— E timpul să mă duc! spuse el în cele din urmă, uitîndu-se la ceas.

— Nu, mai stai. Avem de vorbit.

Altă tăcere. Gruzin se așează la pian, apăsă pe o clapă apoi începu să fredoneze:

Ce-aduce ziua-mi viitoare?

Dar, potrivit obiceiului său, se ridică de îndată și clătină din cap.

— Cîntă-mi ceva, dragul meu, îl rugă Zinaida Feodorovna.

— Ce să cînt? ridică el din umeri. Am uitat tot. De mult m-am lăsat de pian.

Cu ochii în tavan, ca și cum ar fi încercat să-și aducă aminte, cîntă totuși cu multă căldură și înțelegere, două bucăți de Ceaikovski. Expresia feței lui era cea de toate zilele și mi se părea un miracol ca omul acesta pe care-l vedeam, complăcîndu-se în mediul cel mai josnic și mai vicios, să poată da dovadă de o înălțare, de o puritate sufletească de care eu nu mai eram de mult în stare. Cu obrajii îmbujorați, Zinaida Feodorovna începu iar să se frămînte, plimbîndu-se prin salon.

— Așteaptă, draga mea, dacă pot să-mi aduc aminte, am să-ți mai cînt o bucată pe care am auzit-o la violoncel.

La început sfios, căutînd notele, apoi cu siguranță, cîntă „Lebăda" lui Saint-Saëns. Cînd sfîrși, o mai cîntă o dată.

— Drăguț, nu-i așa? spuse el.

Mișcată Zinaida Feodorovna se opri în fața lui și îl întrebă:

— Prietene, spune-mi sincer, ce gîndești despre mine?

— Cum să-ți spun? începu el, ridicînd sprîncenele. Mi-ești dragă și nu gîndesc despre dumneata decît binele. Dacă vrei să-ți vorbesc... așa... în general... din punctul de vedere care te interesează, continuă el, fre-

cîndu-şi cotul şi încruntîndu-se, ei bine, draga mea... vezi... hotărîrea de a asculta orbeşte îndemnul inimii nu aduce întotdeauna fericirea oamenilor cumsecade. Dacă vrei să te simţi într-adevăr liber şi fericit, trebuie să înţelegi că viaţa este aspră, grosolană şi necruţătoare în cadrul ei conservator şi că trebuie să te porţi şi tu tot astfel, să fii tot atît de grosolan şi de nemilos în elanurile tale spre libertate: iată ce gîndesc.

— Dar pot eu face altfel? întrebă Zinaida Feodorovna cu un zîmbet trist. Şi aşa sînt ostenită, atît de ostenită, încît nu voi ridica nici degetul cel mic ca să mă salvez...

— Atunci intră în mănăstire, draga mea.

Glumise desigur, dar la auzul acestor cuvinte, Zinaidei Feodorovna, apoi şi lui de asemeni, le dădură lacrimi.

— Ei, am pălăvrăgit destul. Trebuie să plec. Cu bine, dragă prietenă. Dumnezeu să te aibă în pază.

Îi sărută mîinile, i le mîngîie cu duioşie şi făgădui să mai vină curînd. Punîndu-şi în vestibul paltonul care semăna cu o hăinuţă de copil, se scotoci mult timp în buzunare, voind să-mi dea un bacşiş, dar nu găsi nimic.

— Cu bine, prietene! îmi spuse el trist. Şi plecă.

Nu am să uit niciodată impresia pe care mi-a lăsat-o omul acela.

Zinaida Feodorovna continuă să se plimbe chinuită, prin salon, faptul că în loc să stea nemişcată pe canapea umbla din colţ în colţ, mi se părea însă un semn bun. Voiam să profit de starea aceasta de spirit ca să-i vorbesc deschis şi să plec numaidecît după aceea. Dar abia am închis uşa în urma lui Gruzin şi soneria zbîrnîi din nou. Era Kukuşkin.

— Gheorghi Ivanîci s-a întors? Nu? Păcat! Am să intru atunci doar o clipă să sărut mîna stăpînei casei şi plec. Zinaida Feodorovna! strigă el. Pot să intru? Vreau să-ţi sărut mîna. Iartă-mă că-i aşa tîrziu.

Nu rămase mai mult de zece minute, dar mi se păru că trecuse o veşnicie şi că nu va mai pleca. Îmi muş-

cam buzele de ciudă şi începeam s-o urăsc pe Zinaida Feodorovna. „De ce nu-l dă afară?“ mă indignam eu, deşi era vădit că şi ea abia aştepta să plece.

În timp ce-i ţineam blana, mă întrebă, în semn de deosebită atenţie, cum pot sta fără femeie.

— Dar cred că nu laşi să-ţi scape ocaziile, adăugă rîzînd. Sigur că-ţi faci de cap cu Polia... Ştrengarule!

In ciuda experienţei mele, cred că nu cunoşteam îndeajuns de bine oamenii: se prea poate ca dînd prea mare importanţă amănuntelor, să-mi scape tocmai ceea ce era esenţial. Mi se păru că nu de florile mărului mă răsfăţa Kukuşkin cu rîsul lui ascuţit şi mă linguşea. Nu cumva nădăjduia el că o să mă duc să trăncănesc cu slugile din alte case şi că o să se ducă astfel vorba că venea seara în lipsa lui Orlov şi că stătea pînă tîrziu cu Zinaida Feodorovna? Şi cînd spusele mele aveau să ajungă la urechile cunoştinţelor lui, nu avea oare să coboare privirea cu un aer modest cum îi era obiceiul, şi să ameninţe cu degetul? Nu avea oare intenţia să lase chiar astăseară să se înţeleagă sau să-i scape că i-a şi „suflat-o“ lui Orlov pe Zinaida Feodorovna? Mi-l şi închipuiam cu mutra lui mică şi dulceagă.

Ura aceea pe care o căutasem zadarnic în mine după-amiază, în timp ce bătrînul se afla în mîinile mele, puse stăpînire pe mine. Kukuşkin ieşi şi, auzindu-l cum îşi tîrşîia galoşii pe scări, îmi veni o poftă, nebună să-i arunc în chip de bun rămas o groaznică sudalmă. Dar m-am stăpînit. Cînd paşii lui se pierdură m-am întors în vestibul şi fără să-mi dau seama ce făceam, am luat sulul de hîrtie uitat de Gruzin, am coborît în goană şi, fără palton şi pălărie, am alergat după el pe stradă. Nu era ger, dar bătea un vînt rece cu zloată.

— Excelenţă!... Excelenţă! am strigat, ajungîndu-l din urmă.

Se opri sub un felinar şi se întoarse mirat.

— Excelenţă, Excelenţă! am repetat eu cu respiraţia tăiată.

Negăsind ce să-i spun, l-am lovit de două ori peste faţă cu sulul. Uluit în aşa măsură încît faţa nici nu

mai avu timpul să-i exprime uluirea, se rezemă de felinar şi îşi feri capul cu mîinile. În momentul acela trecu pe lîngă noi un medic militar care observase că băteam pe cineva. Dar se uită numai mirat la noi, apoi îşi văzu de drum.

Cuprins de ruşine, am fugit înapoi în casă.

XII

Cu capul ud de zăpadă, cu respiraţia întretăiată, m-am dus repede în camera mea. Mi-am scos în grabă livreaua, mi-am îmbrăcat un rînd de haine de ale mele, mi-am pus paltonul şi mi-am dus geamantanul în vestibul. Nu mai aveam decît un gînd: să fug.

M-am reîntors cîteva clipe în camera mea şi am început următoarea scrisoare către Orlov:

„Las aci alăturat falsele mele hîrtii de identitate şi, te rog, om făţarnic ce eşti, domnule funcţionar petersburghez, să le păstrezi ca amintire de la mine.

Să te strecori într-o casă sub un nume de împrumut, să spionezi sub masca livrelei de fecior viaţa intimă a cuiva, să vezi şi să auzi totul, pentru ca apoi să te duci şi să divulgi acest tot, fără a mai cere voie — «asta seamănă a furt» — vei spune dumneata. E adevărat, dar în clipa aceasta nu-mi arde de atitudini alese. Am îndurat zeci şi zeci de mese în timpul cărora dumneata spuneai şi făceai ce-ţi plăcea, iar eu trebuiam să ascult, să văd şi să tac; nu pot să-ţi iert asta. Şi apoi dacă nu ai nici un suflet alături de dumneata care să îndrăznească să-ţi spuie adevărul fără să te linguşească, cel puţin eu, feciorul Stepan, să-ţi smulg masca de pe înfumuratul dumitale chip."

Nu-mi plăcea de loc chipul în care începusem scrisoarea, dar nu voiam să mai schimb nimic.

De altfel, ce importanţă mai aveau toate astea?

Ferestrele înalte, cu perdele mohorîte, patul, livreaua aruncată într-un colţ, urmele ude ale paşilor mei,

totul era trist şi posomorît. Pînă şi tăcerea era copleşitoare.

Fără îndoială fiindcă ieşisem fără galoşi şi cu capul gol, mi se urcase dintr-o dată temperatura. Îmi ardeau obrajii, pleoapele mă dureau, iar capul îmi cădea greoi pe masă. Treceam printr-una din acele stări în care parcă te dedublezi şi ţi se pare că în creier fiecare gînd e însoţit de umbra lui.

„Sînt bolnav, slab, doborît sufleteşte, continuai eu scrisoarea, nu sînt în stare să-ţi scriu cum aş voi. Simţeam la început nevoia să te jignesc, să te umilesc, dar acum mi se pare că nu am nici un drept s-o fac. Şi eu şi dumneata sîntem la fel de decăzuţi şi nu ne vom mai putea ridica niciodată. Chiar dacă scrisoarea mea ar fi plină de elocinţă, puternică, zguduitoare, ea nu ar avea decît efectul unor bătăi în capacul unui sicriu. Oricît de tari ar fi ciocăniturile, mortul nu se mai poate trezi. Nici o sforţare nu mai poate încălzi blestematul dumitale sînge îngheţat. O ştii mai bine decît mine. Mă întreb singur de ce îţi mai scriu? Inima-mi şi capul îmi ard ca un jăratic şi totuşi nu pot să nu continui.

Nu înţeleg de ce mă mai frămînt ca şi cum scrisoarea asta ar putea să ne mai mîntuiască, pe dumneata şi pe mine. Am febră, gîndurile mi se destramă şi mi se pare că tocul mi-o ia razna pe hîrtie. În minte îmi stăruie, însă, luminoasă ca un foc, întrebarea pe care vreau să ţi-o pun.

Dacă eu m-am prăbuşit înainte de vreme, e uşor de explicat. Asemeni uriaşului din biblie, am ridicat pe umeri porţile din Gaza ca să le duc pe vîrful muntelui şi numai cînd mi s-au sleit puterile, cînd sănătatea şi tinereţea m-au părăsit pe veci, mi-am dat seama că porţile acelea erau prea grele pentru mine şi că mă înşelasem. Mă chinuia şi o durere necruţătoare şi fără răgaz. Am cunoscut foamea, frigul, bolile, temniţa. Eu n-am fost niciodată fericit şi nici nu ştiu ce este fericirea. Nu am unde să-mi găsesc măcar un adăpost. Amintirile mă copleşesc şi uneori conştiinţei mele îi e frică de ele.

Dar dumneata, de ce te-ai lăsat biruit ? Ce fatidice şi diabolice pricini te-au împiedicat să-ţi dezvolţi din plin acele însuşiri cu care te-a înzestrat natura ? Pentru ce te-ai grăbit, înainte chiar de a începe să trăieşti, să sfarmi în dumneata chipul şi asemănarea dumnezeirii, şi te-ai schimbat într-o lighioană fricoasă care latră ca să sperie pe alţii, tocmai fiindcă moare de spaimă. Ţi-e teamă de viaţă întocmai ca unui oriental care stă ziua întreagă pe perne moi şi trage din narghilea. Da, citeşti mult şi fracul te prinde bine, dar cu cîtă grijă şi cocoloşeală, pur orientală, te păzeşti de foame, de frig şi de oboseală fizică, de suferinţă şi de frămîntări ! Cît de timpuriu s-a înfofolit sufletul în halat ! Ce fricos eşti în faţa vieţii adevărate şi a naturii cu care luptă orice om normal, sănătos. Tot ce te înconjoară este moale, confortabil, călduţ — şi atît de trist ! Da, de o tristeţe ucigătoare şi înecat într-o plictiseală grea, de temniţă. Şi încerci să scapi şi de acest vrăjmaş, jucînd cărţi cîte opt ceasuri pe zi.

...Şi ironia dumitale ! Ah, cît de bine o înţeleg ! Gîndirea vie, liberă, sprintenă, este curioasă, autoritară, dar pentru un spirit trîndav şi sterp ca al dumitale, este de nesuferit. Ca să nu-ţi turbure liniştea, te-ai grăbit din cea mai fragedă tinereţe, s-o încercuieşti într-un cadru îngust — aşa cum fac de altfel mii de semeni ai dumitale. Te-ai înarmat în viaţă cu ironie — sau cum vrei să-i spui dumneata. Împiedicată, speriată, gîndirea dumitale nu mai îndrăzneşte să treacă dincolo de îngrădirea pe care i-ai impus-o şi cînd îţi baţi joc de idei, socotindu-le că îţi sînt toate cunoscute, eşti asemenea dezertorului care fuge ruşinos de pe cîmpul de bătălie şi care, ca să-şi ascundă ruşinea ia în derîdere curajul şi războiul. Cinismul înăbuşă durerea. Intr-o povestire a lui Dostoievski, un bătrîn calcă în picioare portretul fiicei sale iubite fiindcă se simte vinovat faţă de ea ; tot astfel dumneata batjocoreşti în mod josnic ideea binelui şi adevărului, numai fiindcă nu mai ai tăria să te ridici pînă la ele. Orice aluzie sinceră, îndreptăţită de decăderea dumitale, te înspăimîntă şi într-adins te în-

conjori numai de oameni care nu ştiu decît să-ţi încurajeze slăbiciunile. Nu degeaba, ah, nu degeaba îţi este atît de frică de lacrimi.

Şi acum să vorbim puţin despre felul dumitale de a te purta cu femeile... Moştenim, desigur, nerușinarea o dată cu sîngele şi cu carnea noastră şi creştem împreună cu ele, dar tocmai de aceea sîntem oameni, ca să ştim să biruim în noi bestia. Cînd ai ajuns un om matur, cînd ai putut cunoaşte toate ideile, nu se poate să nu fi întrevăzut adevărul. L-ai cunoscut, dar nu l-ai urmat. Ţi-a fost teamă de el şi ca să-ţi amăgeşti conştiinţa ţi-ai spus gălăgios că vinovat nu eşti dumneata ci femeia, că este tot atît de josnică pe cît sînt şi raporturile dumitale cu ea. Anecdotele decoltate şi cinice, rîsul prostesc, toate nesfîrşitele dumitale teorii despre natura dragostei, despre tot ce este nedeterminat în cerinţele căsătoriei, despre cei zece bani pe care muncitorul francez îi cheltuieşte cu o femeie, necontenitul dumitale refren despre logica feminină, despre minciunile şi slăbiciunea ei etc., etc., toate astea nu sînt mai curînd din partea dumitale, dorinţa de a bălăci cu orice preţ femeia în mocirlă ca să o poţi coborî la nivelul dumitale ? Eşti un om slab, nenorocit, antipatic."

In salon, Zinaida Feodorovna se aşezase la pian, încercînd să-şi amintească bucata de Saint-Saëns cîntată de Gruzin. M-am întins pe pat. Dar, amintindu-mi că nu mai aveam vreme de pierdut şi că trebuia să plec cît mai repede, am făcut o sforţare, m-am ridicat şi, cu capul greu, încins de febră, am continuat să scriu :

„Şi acum, iată întrebarea : de ce ne apucă lehamitea ? De ce atît de pasionaţi, de îndrăzneţi, de generoşi şi plini de încredere la început, dăm un atît de total faliment pe la treizeci sau treizeci şi cinci de ani ? Pentru ce unul se stinge tuberculos, altul îşi trage un glonte în cap, un al treilea caută uitarea în vodcă sau în cărţi, iar al patrulea, că să înăbuşe teama, groaza care-l frămîntă, îşi calcă cinic în pi-

cioare imaginea tinereții lui curate și minunate? O dată căzuți, de ce nu încercăm să ne ridicăm și dacă am pierdut un lucru, de ce nu încercăm să căutăm un altul? De ce?

Tîlharul răstignit a știut să-și redobîndească bucuria și nădejdea cu putință de împlinit, deși nu-i mai rămînea decît cel mult un ceas de trăit. Dumneata mai ai mulți ani încă înaintea dumitale și, fără îndoială, nici eu n-o să mor atît de curînd cum s-ar părea. Ce ai zice dacă, printr-o minune, s-ar întîmpla ca prezentul să nu fie decît un vis, un vis îngrozitor din care să ne trezim reînnoiți, curați, puternici și mîndri de adevărul nostru? Planuri îmbătătoare mă înflăcărează și sînt dintr-o dată atît de emoționat, încît abia mai pot să respir. Mă muncește un dor nebun de viață. De o viață care să fie sfîntă, înaltă, triumfală ca bolta cerească. Să trăim din plin! Soarele nu răsare de două ori pe zi și viața nu ne este hărăzită decît o singură dată. Încleștează-te cu toată nădejdea de restul de viață care-ți mai rămîne și salvează-l..."

N-am scris mai mult. Sumedenie de idei mi se îmbulzeau în minte, dar cînd încercam să le aștern pe hîrtie, se destrămau și fugeau printre rînduri. Am iscălit scrisoarea cu adevăratul meu nume, fără să o mai sfîrșesc dar spunînd cine eram, apoi m-am dus în biroul lui Orlov ca să o las. Bîjbîind prin întuneric și lovindu-mă de mobile, am făcut fără să vreau zgomot.

— Cine-i acolo? întrebă o voce neliniștită din salon.

In clipa aceea, ceasul de pe birou sună melodios ora unu.

XIII

Am mai bîjbîit cîteva secunde prin beznă, apoi am deschis ușa și am intrat în salon. Întinsă pe canapea, Zinaida Feodorovna se sprijini pe un cot și privi cum

mă apropiam. Neputîndu-mă încă hotărî să vorbesc, am trecut încet prin fața ei, m-am dus în sufragerie, apoi m-am întors iarăși în salon. Zinaida Feodorovna continua să mă urmărească cu o privire mirată și chiar puțin speriată. În cele din urmă biruind orice sfială m-am oprit în fața ei și i-am spus:

— N-are să se mai întoarcă!

Se ridică brusc în picioare și se uită la mine buimacă.

— N-are să se mai întoarcă! i-am spus eu încă o dată și inima a început să-mi zvîcnească puternic. N-are să se mai întoarcă, fiindcă nici n-a plecat din Petersburg. E la Pekarski.

Înțelese și mă crezu. Îmi dădui seama de aceasta după paloarea care i se răspîndi dintr-o dată pe față și după gestul înspăimîntat și rugător cu care-și încrucișă brațele pe piept.

Într-o clipă revăzu în gînd toate cele petrecute în ultima vreme, le prinse tîlcul ascuns și pricepu necruțător de limpede tot adevărul. Dar în același timp își aminti că eram o slugă, o făptură inferioară, beat poate, îmbrăcat cu un palton prost croit, un nenorocit cu părul vîlvoi, cu fața îmbujorată de febră, care se amesteca în chip grosolan în viața ei intimă. Jignită, îmi spuse aspru:

— Nu te întreabă nimeni nimic! Ieși.

— Nu, i-am strigat eu cu înflăcărare, întinzînd mîinile spre ea, crede-mă. Nu sînt o slugă, ci un om tot atît de liber ca și dumneata.

Și i-am spus adevăratul meu nume. Apoi repede, repede de teamă să nu mă întrerupă sau să plece din cameră, i-am explicat cine eram și pentru ce mă aflam acolo.

Această nouă revelație o zdruncină și mai mult decît cea dintîi. În adîncul inimii, nădăjduise totuși că sluga minția, se înșela sau vorbea prostii: dar acum după mărturisirea mea, nici o îndoială nu mai era cu putință. După ochii ei îndureрați, după trăsăturile care i se urîțiseră, îmbătrîniseră și se înăspriseră dintr-o dată, am înțeles că suferea cumplit și

că făcusem rău că-i dezvăluisem adevărul, totuși am continuat cu aprindere :

— Senatorul și inspecția au fost inventate ca să te înșele. Nici în ianuarie, nici acum, n-a plecat nicăieri. S-a instalat la Pekarski. L-am văzut în fiecare zi și am fost părtașul minciunilor lui. Nu te mai poate suferi, prezența dumitale îl copleșește și cînd ești plecată își bate joc... Dacă ai fi putut auzi cum vorbește cu prietenii lui despre dumneata și despre dragostea dumitale, nu ai mai sta nici o clipă aici. Te rog, du-te, fugi...

— Ei bine... fie ! spuse ea rătăcită, trecîndu-și o mînă prin păr. Fie !

Ochii îi erau plini de lacrimi, buzele îi tremurau iar chipul ei nespus de palid dovedea că clocotește de mînie. Minciuna grosolană și josnică a lui Orlov o indigna, îi părea demnă de dispreț, ridicolă chiar. Zîmbea și zîmbetul ei îmi displăcea.

— Bine, fie ! mai spuse ea o dată, trecîndu-și din nou mîna prin păr. Fie ! Își închipuie că aș muri de umilință. Dar vezi, dimpotrivă, mie îmi vine chiar să rîd. Nu avea nevoie să se ascundă...

Se îndepărtă de pian și ridică din umeri :

— Da, nu avea nevoie. Ar fi fost mult mai simplu să mi-o spună lămurit decît să se ascundă prin casele altora. Am și eu ochi și-mi dădeam seama de mult de ceea ce se petrece în el. Așteptam tocmai întoarcerea lui ca să avem o explicație definitivă.

Se așeză lîngă masă și, cu capul rezemat de brațul canapelei, începu să plîngă amarnic.

O singură lumînare ardea într-un candelabru. Colțul unde se afla canapeaua era întunecat. Nu-i vedeam decît capul și umerii scuturați de plîns. Părul i se despletise și i se răspîndise pe gît, pe față, pe mîini. În plînsul ei liniștit, domol, fără nimic isteric, plîns obișnuit de femeie obidită, simțeai jignirea, mîndria terfelită, ciuda și conștiința a ceva ce nu se mai poate îndrepta, ceva fără nădejde cu al cărui gînd nu te poți obișnui. Plînsul acesta trezea un răsunet puternic în adîncul meu frămîntat și chinuit. Uitasem

și de boală și de tot. Mă plimbam prin salon îngăimînd rătăcit :

— Asta-i viață ? Nu se poate trăi astfel. Nu se poate... E o nebunie, o crimă. Asta nu-i viață...

— Ce umilință ! șoptea Zinaida Feodorovna printre lacrimi. Să trăiască alături de mine, să-mi zîmbească, deși în sinea lui e sătul de mine și mă găsește poate chiar caraghioasă ! Ce umilință !

Înălță capul și privindu-mă cu ochii înotînd în lacrimi printre șuvițele ude care o împiedecau să mă vadă și pe care și le tot dădea la o parte, mă întrebă :

— Își băteau joc de mine ?

— Își băteau joc de dumneata și de dragostea dumitale și de Turgheniev, de ideile căruia pretindeau că ești influențată. Și dacă în clipa asta am muri amîndoi de deznădejde, și asta li s-ar părea de rîs. Ar inventa o anecdotă hazlie pe care ar povesti-o la înmormîntarea dumitale. Dar de ce să ne mai pierdem vremea să vorbim de ei ? Trebuie să fugim. Nu mai pot rămîne aici nici o clipă mai mult.

Începu iarăși să plîngă ; m-am așezat pe taburetul din fața pianului.

— Ce mai așteptăm ? am întrebat-o aproape descurajat. Curînd va fi ceasul trei...

— Eu nu mai aștept nimic, răspunse ea, sînt pierdută !

— De ce spui asta ? Să vorbim mai bine despre ce trebuie să facem. Nici dumneata nici eu nu mai putem rămîne aici. Te-ai gîndit unde poți să te duci ?

Deodată răsună clopoțelul din vestibul. Inima mi se strînse. Nu cumva era Orlov, căruia Kukușkin i se plînsese de cele întîmplate ? Cum aveam să mai dăm ochii unul cu altul ? M-am dus să deschid. Era Polia. Intră, se scutură de zăpadă și se duse la ea în cameră fără să-mi spuie un cuvînt.

Cînd m-am întors în salon, Zinaida Feodorovna aștepta în picioare, albă ca o moartă, cu ochii dilatați.

— Cine era ? mă întrebă ea cu vocea totuși liniștită.

— Polia.

Își trecu mîna prin păr și închise ochii, sfîrșită.

— Am să plec numaidecît. Fii bun, te rog, și du-mă în cartierul Peterburgskaia. Cît e ceasul ?

— Trei fără un sfert.

XIV

Cînd puțin după aceea am ieșit din casă, străzile erau întunecate și pustii. Cădea o ploaie mucedă, amestecată cu zăpadă și un vînt umed ne biciuia obrajii. Era pe la începutul lui martie ; de cîteva zile se pornise dezghețul și birjarii își scoseseră din nou trăsurile. Impresionată de scara de serviciu, de frig, de întuneric și de paznicul din curte cu cojoc mițos, care înainte să ne deschidă ne întrebase cine sîntem, Zinaida Feodorovna părea deznădăjduită și sleită de puteri. Cînd fu în trăsură, sub coșul ridicat, începu să-mi spună, tremurînd din tot trupul, cît îmi este de recunoscătoare.

— Nu mă îndoiesc de bunele dumitale intenții, șoptea ea, dar sînt stingherită că trebuie să-ți dai atîta osteneală... Ah, cîte lucruri, cîte lucruri înțeleg acum... Astăzi în timp ce Gruzin se afla la mine, simțeam că minte, că îmi ascunde ceva. Bine, fie ! Îmi pare rău numai că trebuie să-ți dau atît de furcă !

Îmi dădeam seama însă că tot îi mai rămăseseră unele îndoieli. Ca să i le spulber cu desăvîrșire, poruncii birjarului să treacă prin strada Sergheievskaia și să oprească în fața casei lui Pekarski. Coborîi din trăsură și sunai. Cînd portarul deschise, îl întrebai cu glas tare — ca să audă și Zinaida Feodorovna — dacă Gheorghi Ivanîci e acasă.

— Da, este, răspunse portarul. S-a întors acum o jumătate de ceas. Cred că doarme acum. Dar ce ai cu el ?

Nemaiputîndu-se stăpîni, Zinaida Feodorovna se aplecă și întrebă :

— De mult stă aici Gheorghi Ivanîci ?

— De vreo trei săptămîni !

— Și nu a plecat nicăieri de atunci ?

— Nicăieri, răspunse portarul, privindu-ne tot mai nedumerit.

— Spune-i, te rog, mîine, dis-de-dimineață, că a venit sora lui de la Varșovia și că îl așteaptă la el acasă. Noapte bună.

Ne continuarăm drumul. Trăsura n-avea burduf. Zăpada cădea cu fulgi mari, apoși și vîntul ne pătrundea pînă la oase, mai ales la trecerea Nevei. Mi se părea că de multă vreme mergeam așa, că de multă vreme sufeream și auzeam respirația întretăiată a Zinaidei Feodorovna. Ca prin împînzirea unui început de ațipire, am retrăit în amănunt întreaga mea viață, ciudată, absurdă, și, nu știu de ce mi-am amintit de o melodramă „Cerșetorii din Paris", pe care o văzusem de două ori în copilărie. Cîteva clipe după aceea cînd am scos capul de sub poclit, ca să mă trezesc din piroteala ce mă cuprinsese și am văzut că se crapă de ziuă, toate icoanele trecutului și gîndurile încețoșate ale prezentului se contopiră într-o singură presimțire limpede și neșovăitoare : și unul și altul — Zinaida Feodorovna și cu mine — eram pierduți, fără nădejde ; simțeam acest lucru cu atîta siguranță ca și cum mi-ar fi prezis-o cerul înghețat care prindea să lumineze. Dar o clipă după aceea, mă stăpînea un alt gînd și mă cuprindea o altă nădejde.

— Ce mai sînt eu acum ? spunea Zinaida Feodorovna cu vocea răgușită de umezeala nopții. Incotro s-o apuc ? Ce să fac ? Gruzin îmi spunea : intră la mănăstire. Ah, cum m-aș mai duce ! Să-ți schimbi îmbrăcămintea, înfățișarea, numele, gîndurile, să schimbi totul și să te ascunzi pe vecie ! Dar nu m-ar primi la mănăstire. Sînt însărcinată.

— Vom pleca mîine, împreună, în străinătate.

— Peste putință ! Bărbatul meu nu mi-ar da niciodată autorizația să-mi scot pașaport.

— Eu pot să te scot din Rusia și fără pașaport.

Birja se afla în fața unei case modeste de lemn, cu etaj. Am sunat. Zinaida Feodorovna coborî din trăsură cu o casetă în mînă, singurul bagaj pe care-l luase :

— *Mes bijoux!* [1] spuse ea, zîmbind amar.

Era atît de sfîrşită, încît abia putea ţine caseta. Aşteptarăm mult pînă să ni se deschidă. Numai după ce am sunat a patra oară, s-a luminat una din ferestre. Apoi se auziră paşi, cineva care tuşea, glasuri. În sfîrşit, cheia se întoarse în broască şi o femeie grasă, roşie la faţă şi speriată se arătă. În spatele ei venea o bătrînică slabă, cu părul cărunt, tuns scurt, îmbrăcată într-un capot alb şi cu o lumînare în mînă. Zinaida Feodorovna năvăli în vestibul şi se anină de gîtul bătrînei.

— Nina, Nina, izbucni ea în plîns, sînt înşelată, înşelată josnic, urît. Nina, Nina...

Dădui caseta slujnicei. Uşa se închise, dar tot mai auzeam sughiţurile de plîns şi glasul tînguitor : Nina, Nina... M-am urcat în trăsură şi am poruncit birjarului să se întoarcă fără grabă spre Nevski Prospekt. Trebuia să mă gîndesc unde să petrec noaptea.

A doua zi spre seară cînd m-am dus la Zinaida Feodorovna, am găsit-o foarte schimbată. Nici urmă de lacrimi pe chipul ei palid, tras. Nu mai avea aceeaşi expresie. Era oare înrîurirea noului cadru, atît de deosebit, de loc luxos, schimbarea de raporturi intervenită între noi sau numai pecetea pe care marea durere o pusese de acum înainte pe toată făptura ei ? Imi părea mai puţin elegantă şi mai puţin plină de graţie. Mai puţin înaltă, chiar. În mişcări, în mersul ei, pe faţă, îi descopeream o impulsivitate excesivă, şi nici surîsul ei nu mai avea drăgălăşenia blîndă de mai înainte.

Eram îmbrăcat într-un costum bine croit, pe care-l cumpărasem în ziua aceea. Se uită lung întîi la hainele mele şi la pălăria pe care o ţineam în mînă, apoi privirea îi zăbovi, nerăbdătoare, cercetătoare, pe chipul meu, ca şi cum l-ar fi studiat.

— Transformarea dumitale mi se pare şi ea de necrezut. Iartă-mă că te examinez cu o asemenea curiozitate. Eşti un om extraordinar !

I-am povestit iarăşi, dar mai în amănunt ca în ajun, cine eram şi ce căutam la Orlov. Mă ascultă cu

[1] Bijuteriile mele ! (fr.) (n. t.)

luare-aminte, dar mă întrerupse înainte ca să fi încheiat:

— Totul s-a sfîrşit pentru mine, acolo. N-am putut să mă stăpînesc şi i-am scris. Iată răspunsul.

Şi îmi întinse o foaie de hîrtie.

„Nu încerc să mă justific. Recunoaşte însă că nu eu, ci tu singură te-ai înşelat. Îţi urez să fii fericită şi te rog să uiţi cît mai repede pe cel ce are toată stima pentru tine.

G. O.

P.S. Îţi trimit lucrurile."

Lăzile şi cuferele trimise de Orlov se aflau în mijlocul salonului şi printre ele şi nenorocitul meu geamantan.

— Prin urmare... zise Zinaida Feodorovna fără să termine.

Tăcurăm o clipă. Luă hîrtia înapoi şi rămase un moment cu ochii pe ea. Pe faţă i se întipări aceeaşi expresie distantă, dispreţuitoare şi mîndră, aspră, ca şi în ajun, la începutul explicaţiei noastre. Lacrimile îi dădură iarăşi, dar nu lacrimi de frică şi de amărăciune, ci de mînie şi de mîndrie.

— Iată, spuse ea ridicîndu-se brusc şi ducîndu-se la fereastră ca să nu-i văd faţa, iată ce am hotărît: vreau să plec chiar de mîine cu dumneata în străinătate.

— Perfect. Sînt gata să plec chiar astăzi.

— Înrolează-mă! L-ai citit pe Balzac? mă întrebă ea deodată, întorcîndu-se de la fereastră. La sfîrşitul romanului *„Le père Goriot"* [1], eroul, privind Parisul din înaltul unei coline, îi strigă cu glas ameninţător: „O să vedem acum care din noi doi are să fie mai tare!" Şi începe o viaţă nouă. Mîine am să spun şi eu la fel Petersburgului, privindu-l pentru ultima oară de la fereastra vagonului.

Zîmbi de propria-i glumă, şi un fior îi scutură trupul.

---

[1] Moş Goriot (fr.) (n. t.).

XV

La Veneţia m-au apucat iar junghiurile sub coastă. Răcisem desigur seara în gondolă, în drum de la gară spre hotelul Bauer. A trebuit să stau în pat din prima zi şi am zăcut două săptămîni. În tot acest timp Zinaida Feodorovna veni în fiecare dimineaţă să-şi ia cafeaua cu lapte la mine în cameră. Apoi îmi citea sumedenie de cărţi ruseşti şi franţuzeşti pe care le cumpărasem la Viena. Le cunoşteam aproape pe toate încă de mult şi multe din ele nici nu mă interesau, dar un glas bun şi dulce umplea tăcerea, şi conţinutul tuturor acestor cărţi se rezuma astfel pentru mine la faptul că nu eram singur. Cînd se întorcea de la plimbare, într-o rochie de culoare deschisă, cu pălărie de pai, veselă, însufleţită de soarele cald, primăvăratec, se aşeza pe marginea patului şi aplecîndu-se spre mine, îmi povestea tot ce văzuse, apoi începea iarăşi să-mi citească şi mă simţeam nespus de bine.

Noaptea îmi era frig, aveam dureri, îmi era urît, dar ziua mă îmbătam de viaţă — da, mă îmbătam: nu pot găsi un cuvînt mai potrivit. Soarele strălucitor şi fierbinte care intra năvalnic prin ferestrele deschise şi prin uşa balconului, zvonul de glasuri, clipocitul apei şi al vîslelor, sunetul clopotelor, bubuitul tunului vestind amiaza şi sentimentul unei libertăţi desăvîrşite, toate săvîrşeau în mine minuni. Simţeam crescîndu-mi aripi mari, puternice, care mă purtau cine ştie unde. Şi ce încîntare, ce bucurie mă cuprindea în răstimpuri, la gîndul că o altă viaţă se scurgea alături de mine, că eram slujitorul, paznicul, prietenul şi tovarăşul nelipsit al unei făpturi tinere, frumoase, bogat înzestrate, dar plăpînde, umilite şi părăsite. Este chiar plăcut să fii bolnav şi să suferi, cînd ştii că există cineva care-ţi aşteaptă vindecarea ca o sărbătoare. Odată am auzit-o vorbind în şoaptă cu medicul în dosul uşii. După aceea, intră la mine în cameră cu ochii roşii. Era semn rău, dar fusesem atît de înduioşat încît inima-mi rămase la fel de senină.

Mi se îngădui în sfîrşit să ies în balcon. Soarele şi o uşoară adiere, venind dinspre mare, îmi dezmierdau faţa şi trupul bolnav. Priveam gondolele pe care le cunoşteam atît de bine, lunecînd pe apă cu o graţie feminină, delicate şi grave, parcă vii şi pătrunse de măreţia culturii originale şi fermecătoare din care şi ele făceau parte. Se simţea mirosul de mare. Undeva, se auzeau ghitare şi o melodie pe două voci. Ce frumos şi bine era! Ce departe de noaptea aceea cu lapoviţă de la Petersburg, cînd vîntul ne biciuia atît de aspru faţa! Dincolo de canal se vedea un colţ de ţărm şi în zare, în larg, soarele strălucea atît de tare pe întinsul apelor, încît te dureau ochii. Mă simţeam atras de depărtări, de marea minunată care mi-era atît de dragă şi căreia îi închinasem toată tinereţea. Doream să trăiesc, să trăiesc şi nimic mai mult.

După două săptămîni puteam să mă duc unde îmi poftea inima. Imi plăcea să stau tolănit la soare, să ascult fără să-i înţeleg pe gondolieri vorbind între ei sau să privesc ceasuri întregi căsuţa în care se spune că ar fi trăit Desdemona. Căsuţă naivă, melancolică, cu un aer feciorelnic, uşoară ca o dantelă, atît de uşoară încît aproape că ai fi putut-o muta din loc cu o singură mînă. Zăboveam mult şi lîngă mormîntul lui Canova, fără să-mi pot lua ochii de la leul îndurerat. In Palatul Dogilor mă atrăgea mai ales colţul în care se află, întunecat, portretul nefericitului Marino Faliero. E frumos desigur — îmi spuneam eu — să fii artist, poet, dramaturg, dar dacă darul acesta nu mi-a fost dat, cel puţin să mă pot cufunda în misticism... Ah, dacă la liniştea, la mulţumirea care îmi scăldam acum sufletul şi pe care nimic nu le mai putea tulbura, s-ar fi adăugat acum o fărîmă a unei credinţe oarecare!

Seara, mîncam stridii, beam vinuri alese şi ne plimbam cu gondola. Parcă văd şi acum!... Gondola noastră neagră se legăna pe loc şi apa abia se aude, clipocind sub ea. Ici şi colo tremură reflexul stelelor şi al luminilor de pe cheiuri. Lîngă noi, într-o gondolă împodobită cu lanterne colorate care se oglindesc în unde, cîntă cineva. Sunete de ghitare, viori şi

mandoline, glasuri de bărbaţi şi de femei răsună în întuneric. Zinaida Feodorovna stă alături de mine, palidă, gravă, aproape aspră, cu mîinile şi buzele strînse. Dusă pe gînduri, nu clipeşte şi nu aude nimic. Aici, profilul şi atitudinea ei, privirea ei fixă, goală, amintirile ei neînchipuit de triste, înspăimîntătoare, îngheţate ca zăpada, iar dincolo, gondolele, luminile, cîntecele întrerupte de strigătul puternic şi pătimaş *jam-mo, jam-mo*... Contrastele vieţii!

Cînd stătea aşa, cu pumnii strînşi, nemişcată, îndurerată, mi se părea că sîntem amîndoi eroii unui roman de modă veche intitulat „Nefericita" sau „Abandonata" sau ceva asemănător. Ea era nefericită, abandonata, iar eu prietenul credincios, devotat, visătorul şi — la urma urmei — omul de prisos, care şi-a irosit viaţa, care nu mai e bun decît să tuşească, să viseze şi, poate să se sacrifice. Dar cui şi la ce mai foloseau acum chiar sacrificiile lui? Şi ce să mai sacrifice?

După plimbarea noastră de seară, luam ceaiul în camera ei şi stăteam de vorbă. Nu ne era teamă să zgîndărim vechile răni, încă necicatrizate. Dimpotrivă, simţeam o stranie plăcere să-i povestesc viaţa mea la Orlov. Sau făceam aluzie la lucruri care, nu-mi putuseră fi ascunse.

— Uneori te uram! îi mărturiseam eu. Cînd făcea pe capriciosul sau cînd începea să mintă, eram mirat că nu vedeai şi nu înţelegeai nimic, deşi făţărnicia lui era strigătoare la cer. Îi sărutai mîinile, te aşezai la picioarele lui, îl linguşeai!...

— Cînd îi sărutam mîinile şi-i cădeam la picioare, se înroşi ea, îl iubeam.

— Era oare atît de greu de ghicit? Frumosul sfinx! Un sfinx, demnitar al curţii! Nu vreau, doamne fereşte! să-ţi fac o dojană, dar cum de nu-ţi dădeai seama? continuam eu cu un glas mai blînd şi mai puţin sigur de mine. Fiindcă, vorbindu-i astfel, îmi dădeam seama că eram grosolan, prost crescut şi lipsit de delicateţea cu care trebuie să mînuieşti

sufletele altora. Înainte de a o fi cunoscut, nici nu observasem în mine defectul acesta.

— Cu alte cuvinte, răspundea ea adînc îndurerată, îmi disprețuiești trecutul? Ai dreptate. Dumneata faci parte din oamenii care nu pot fi judecați după unitățile obișnuite de măsură. Cerințele dumitale morale au o rigoare exclusivă și recunosc că nu poți ierta nimic. Te înțeleg foarte bine și dacă uneori te contrazic, nu însemnează totuși că privesc lucrurile din alt punct de vedere ca acela al dumitale, după cum, dacă mai repet absurdițățile de altădată este doar fiindcă nu mi-am tocit încă vechile-mi rochii și vechile-mi prejudecăți. Îmi urăsc și-mi disprețuiesc trecutul, pe Orlov și dragostea mea. Ce dragoste era aceea? Acum totul mi se pare caraghios! adăugă ea apropiindu-se de fereastră și privind pe canal. Iubiri de felul acesta nu izbutesc decît să ne întunece conștiința și să ne rătăcească mintea. Sensul vieții nu stă decît în luptă. Să pui tocul ghetei pe capul unui șarpe blestemat și să-l auzi troznind! Asta-i singurul sens al vieții. Dacă viața nu are cu adevărat acest sens, atunci nu mai are nici unul.

Îi povesteam lungi episoade din viața mea, descriindu-i aventurile mele cu adevărat uimitoare. Dar despre schimbarea ce se petrecea în mine, nu suflam un cuvînt. Mă asculta cu cea mai mare luare-aminte, frămîntîndu-și mîinile cînd evocam momentele cele mai interesante, părînd dezamăgită că nu-i fusese dat și ei să treacă prin astfel de clipe de groază sau de înflăcărată bucurie. Apoi dintr-o dată cădea pe gînduri, se închidea în ea însăși și pricepeam că nu mă mai urmărește.

Închideam ferestrele și o întrebam dacă nu vrea să aprindem focul.

— Nu, nu-i nevoie, nu mi-e frig! răspundea ea cu un surîs alene, sînt numai ostenită. Vezi, mi se pare că în ultima vreme am înțeles foarte multe lucruri. Am acum idei năstrușnice, originale. De cîte ori de pildă, mă gîndesc la trecutul, la viața mea pe care o știi și... la oameni, în general, totul se contopește într-o singură imagine: aceea a nevestei de a doua

a tatălui meu. Grosolană, obraznică, fără inimă, falsă, stricată şi pe deasupra morfinomană. Om slab şi fără caracter, tatăl meu a luat-o pe mama mumai pentru zestre, şi a chinuit-o atît încît s-a îmbolnăvit de piept. Pe a doua nevastă însă, a iubit-o nebuneşte. Ah, cît am putut să sufăr! Dar la ce bun să mai vorbim despre asta! Deci, aşa cum îţi spuneam, totul se contopeşte, pentru mine, într-o singură imagine. Şi îmi pare rău că mama mea vitregă a murit. Aş vrea s-o întîlnesc astăzi.

— Pentru ce?

— Nu ştiu nici eu! răspundea ea rîzînd şi clătinînd din cap cu o mişcare plină de graţie. Te las acum să dormi. Noapte bună. Vindecă-te repede! De îndată ce te vei însănătoşi complet va trebui să ne gîndim şi la treburile noastre!... E timpul!...

Intr-o seară după ce am condus-o pînă la uşa camerei ei şi i-am deschis înclinîndu-mă, m-a întrebat:

— Ce crezi? Polia mai e încă la el?

— Cred că da.

Şi m-am întors la mine în cameră.

Trecu astfel o lună. Intr-o după-amiază mohorîtă priveam tăcuţi pe fereastra camerei mele canalul vînăt, şi norii ce veneau dinspre mare, aşteptînd din moment în moment să înceapă ploaia. Deodată o fîşie îngustă dar deasă de ploaie a acoperit ţărmul ca un văl de muselină şi în aceeaşi clipă am simţit şi unul şi altul că ne plictiseam.

In chiar după-amiaza aceea plecarăm la Florenţa.

XVI

Cele ce urmează s-au petrecut în aceeaşi toamnă la Nisa. Intr-o dimineaţă, intrînd la ea în cameră, am găsit-o pe Zinaida Feodorovna stînd într-un fotoliu cu capul în mîini încovoiată, prăbuşită, plîngînd cu hohote amarnice. Părul lung şi nepieptănat îi cădea pe genunchi. Minunata exaltare pe care mi-o dăduse marea în ziua aceea şi pe care voiam să i-o

împărtășesc și ei, se stinse dintr-o dată și inima mi se strînse de durere.

— Ce s-a întîmplat? am întrebat-o.

Ridică una din mîini și îmi făcu semn să plec.

— Dar ce ai? am stăruit eu.

Și pentru prima oară de cînd o cunoșteam, i-am sărutat mîna.

— Nimic, n-am nimic! răspunse ea repede. Pleacă, te rog, nu vezi că nu sînt îmbrăcată?

Am ieșit din cameră, adînc zdruncinat. Mila pe care mi-o inspira îmi otrăvea odihna și lenea nepăsare în care mă complăceam de atîta vreme. Aș fi vrut din tot sufletul să-i cad la picioare, s-o rog să nu plîngă singură, ci să-și împartă durerea cu mine. Mugetul uniform al mării începu să-mi sune în urechi ca o întunecată proorocire. Văzui amenințîndu-ne noi tristeți, noi lacrimi. „De ce, de ce plînge?" mă întrebam necontenit, fără să pot uita chipul și privirea ei îndurerată. Îmi amintii că era însărcinată. Încerca să ascundă lucrul acesta și celorlalți și ei însăși. Purta bluze largi și șemizete cu pliseuri bogate și cînd ieșea se strîngea atît de tare, încît de două ori leșinase în stradă. Nu-mi vorbea niciodată de sarcina ei și într-o zi cînd îi spusesem că ar trebui să consulte un doctor, se înroșise și nu-mi răspunse nimic.

Cînd m-am întors din nou la ea, era îmbrăcată și pieptănată.

— Ei, haide, potolește-te! i-am spus eu, văzînd-o gata să se pornească iarăși pe plîns. Vino mai curînd pe țărm să stăm de vorbă.

— Nu pot sta de vorbă! Iartă-mă, sînt într-o stare de spirit în care e mai bine să fiu singură. Și altă dată, Vladimir Ivanîci, înainte de a intra la mine, te rog să bați la ușă în prealabil.

Acest „în prealabil" îmi sună ciudat în ureche și îmi păru lipsit de orice feminitate. Ieșii de la ea din cameră.

Mă reîntorceam la blestemata stare sufletească de la Petersburg și toate visurile mi se sfîrlogeau ca frunzele pîrlite de arșiță. Din nou mă simțeam singur și îmi dădeam seama că nu este nici o apropiere

între noi. Pentru ea nu eram mai mult decît pînza de păianjen agățată la întîmplare de palmierul din fața mea și pe care vîntul putea oricînd s-o smulgă și s-o ducă. Am rătăcit o vreme prin parcul unde cînta muzica, apoi am intrat în cazino. Femei foarte elegante, violent parfumate, se uitau la mine avînd aerul să spună: „Ești liber, numai bine...“ Am ieșit apoi pe terasă și am privit îndelung marea. Pînă departe în zare, nici o pînză; la stînga, într-o pîclă liliachie, munți, grădini, turnuri, acoperișuri... și pretutindeni, soarele jucăuș. Dar totul mi se părea străin, rece, fără noimă.

XVII

Venea, ca și mai înainte, dimineața, să ia cafeaua cu mine, dar nu ne mai întîlneam la masă. Pretindea că nu-i e foame și nu se mai hrănea decît cu cafea, cu ceai și fel de fel de nimicuri: portocale, zaharicale și altele.

Nici seara nu mai stăteam îndelung de vorbă, ca altădată, dar nu știam pentru ce. De cînd o surprinsesem, plîngînd, începuse să mă trateze cu ușurință, cu nepăsare, cu oarecare ironie chiar și îmi spunea „dragă domnule“. Tot ce mai înainte îi apărea în viața mea înfricoșător, uimitor și eroic și trezea în ea admirație, nu o mai impresiona acum de fel. Și cînd se întîmpla să-i mai povestesc ceva, spunea leneș, după ce mă asculta:

— Ei, dragă domnule, am mai auzit povești din astea.

Uneori nu o vedeam zile întregi. Băteam atunci sfios, cu un aer vinovat, în ușa ei. Nici un răspuns. Băteam din nou. Tăcere. Stăteam și ascultam. O jupînească care trecea pe coridor îmi spunea rece: *Madame est sortie*[1]. Măsuram atunci fără încetare în sus și în jos coridorul. Treceau englezi, doamne corpolente,

[1] Doamna a ieșit (fr.) (n. t.).

chelneri în frac. Şi în timp ce ochii mei continuau să privească preşul vărgat, mă gîndeam că jucam în viaţa acestei femei un rol ciudat, fără îndoială fals şi pe care era peste puterile mele să-l schimb. Mă închideam la mine în cameră, mă aruncam pe pat şi îmi storceam creierii fără să pot găsi nimic. Un singur lucru era limpede pentru mine: că voiam să trăiesc şi că cu cît faţa ei se urîţea, se usca şi se înăsprea, cu atît îmi era mai dragă şi simţeam în chip bolnăvicios că ne înrudeam sufleteşte. Puţin îmi păsa că nu mai eram pentru ea decît: „dragă domnule"; puţin îmi păsa de tonul ei uşuratic, dispreţuitor. „Orice vei vrea, comoara mea, numai să nu mă părăseşti. Mi-e frică acum să rămîn singur".

Din nou ieşeam pe coridor şi trăgeam neliniştit cu urechea. Uitam să mă duc la masă şi nici nu-mi dădeam seama că venea seara. În sfîrşit, pe la ceasurile unsprezece, auzeam pasul cunoscut. La colţul scării apărea Zinaida Feodorovna.

— Te plimbi prin coridor? mă întrebă ea odată, trecînd fără să se oprească. Ai face mai bine să ieşi. Noapte bună.

— Nu ne vedem astăzi?

— E tîrziu. Dar dacă îţi face plăcere, poftim.

— Spune-mi, unde ai fost? am întrebat-o eu, intrînd la ea în cameră.

— Unde? la Monte Carlo.

Spunînd acestea scoase din buzunar vreo zece monede de aur.

— Iată, dragă domnule, le-am cîştigat la ruletă.

— Bine dar să nu mai joci.

— De ce? Am să mă duc şi mîine.

Căutam să mi-o închipui la masa de joc, aşa cum arăta acum, urîtă, cu o figură de bolnavă, însărcinată şi ridicol de strînsă în talie, în mijlocul forfotei de cocote şi de bătrîne maniace, atrase de aur ca muştele la miere. Se ducea la Monte Carlo, ferindu-se de mine.

— Nu te cred, i-am spus eu deodată. În tot cazul nu ai să te mai duci.

— Fii liniştit nu pot pierde prea mult.

— Nu-i vorba de ce ai putea pierde! i-am răspuns jignit. În timp ce joci nu te gîndești niciodată că strălucirea aurului și mai toate femeile acelea, tinere și bătrîne și crupierii și toată ambianța aceea, este o josnică și hîdă bătaie de joc față de strădania muncitorului și de sudoarea lui de sînge?

— Dacă nu joci la Monte Carlo, ce-ți rămîne de făcut? Cît despre strădania muncitorului și sudoarea lui de sînge, lasă, te rog, elocința pe altă dată. Dar, fiindcă tot ai început discuția, dă-mi voie mie să continui și lasă-mă să-ți pun o întrebare brutală: Ce fac eu aici și ce am, în general de făcut?

— Ce ai de făcut? am dat eu din umeri. Nu se poate răspunde dintr-o dată la o astfel de întrebare.

— Îți cer, Vladimir Ivanîci, să-mi răspunzi cu mîna pe conștiință! stărui ea cu o expresie rea. Nu m-am hotărît să-ți pun întrebarea asta ca să aud teorii răsuflate. Vreau să știu, continuă ea, bătînd cu palma în masă ca și cum și-ar fi scandat vorbele, ce am de făcut? Și nu numai aici, la Nisa, ci în general.

Tăceam și mă uitam pe fereastră la mare. Inima începu să-mi bată cu putere.

— Vladimir Ivanîci, reluă ea aproape în șoaptă, cu glasul întretăiat, gîfîind, Vladimir Ivanîci, dacă nu mai crezi în cauza dumitale, dacă nu mai ai intenția să te întorci la ea, de ce... de ce m-ai luat de la Petersburg? De ce mi-ai făcut făgăduieli și ai trezit în mine nădejdi nesocotite? Părerile dumitale s-au schimbat, ești acum un alt om. Nimeni nu te învinovățește, părerile noastre nu atîrnă întotdeauna de noi, dar pentru numele lui dumnezeu, Vladimir Ivanîci, continuă ea mai blînd apropiindu-se de mine, de ce nu ești sincer? M-ai auzit luni întregi, visînd cu glas tare, delirînd aproape, și făcînd planuri entuziaste să-mi reclădesc viața pe o temelie nouă. De ce nu mi-ai spus adevărul? De ce tăceai sau mă încurajai cu povestirile dumitale și păreai să fii sufletește alături de mine? La ce bun?

— E greu să-ți mărturisești falimentul! i-am răspuns eu fără s-o privesc. Da, nu mai cred, sînt ostenit, mi-am pierdut curajul. Este uneori îngrozitor de greu

să fii sincer. De aceea tăceam. Să nu dea dumnezeu însă, nimănui să îndure tot ce am suferit eu.

Simțeam că îmi vine să plîng și am tăcut.

— Vladimir Ivanîci, spuse ea, luîndu-mi amîndouă mîinile, ai trăit și ai suferit mult, cunoști viața mai bine decît mine, cugetă temeinic și spune-mi : ce trebuie să fac ? Învață-mă. Dacă nu mai ai puterea să mergi înainte și să duci și pe alții cu dumneata, arată-mi cel puțin calea de urmat. Recunoaște că sînt o făptură vie, sensibilă și rațională. Este peste puterile mele să mă mai aflu într-o situație falsă, să mai joc un rol absurd. Nu te dojenesc, nu te învinuiesc. Îți cer numai să-mi răspunzi.

Ni se aduse ceaiul.

— Ei bine, spuse Zinaida Feodorovna, întinzîndu-mi un pahar, ce ai de spus ?

— Soarele nu intră numai pe o singură fereastră ! Mai sînt și alți oameni afară de mine, Zinaida Feodorovna.

— Învață-mă unde sînt ? Nu te întreb altceva.

— Vreau să spun că poți să servești ideea în felurite chipuri. Cînd te-ai înșelat, cînd te-ai amăgit asupra unui punct, poți căuta un altul. Lumea ideilor este întinsă, nesfîrșită.

— Lumea ideilor ! ridică ea din umeri, ironică, privindu-mă drept în față. Să nu vorbim de ea, te rog ! Lumea ideilor ! repetă apoi, înroșindu-se și aruncînd șervetul în timp ce pe față i se întipărea o mînie plină de scîrbă. În realitate toate mărețele idei de care faci atîta caz se reduc la un singur lucru, de neînlăturat și necesar : trebuie să fiu amanta dumitale. Asta-i adevărul. Să-i admiri ideile, dar să nu te dai omului celui mai cinstit, însuflețit de cele mai frumoase idei, înseamnă să nu-i înțelegi ideile. Cu asta trebuie să încep, adică să fiu amanta dumitale. Restul ar veni de la sine.

— Ești prost dispusă, Zinaida Feodorovna.

— Nu ! strigă ea respirînd cu greutate, sînt sinceră !

— Se poate, dar cu toate acestea greșești și mă doare să te aud vorbind astfel.

— Greșesc ! rîse ea. Oricine ar putea s-o spună afară de dumneata, dragă domnule ! Chiar dacă aș

părea lipsită de delicateţe, aspră, trebuie să vorbesc răspicat: mă iubeşti! Ştii bine că mă iubeşti.

Am ridicat din umeri.

— Poţi să ridici cît vrei din umeri! continuă ea ironică. În timp ce erai bolnav, te-am auzit delirînd. Şi ce să mai spun de necontenitele dumitale priviri de îndrăgostit, de suspinele, de discursurile dulcege despre înrudirea sufletească. De ce nu ai fost însă sincer? Iată punctul capital, esenţial pentru mine. De ce ascundeai ceea ce este şi vorbeai de ceea ce nu era? Dacă mi-ai fi mărturisit adevăratele gînduri care te împingeau să mă scoţi din Petersburg, aş fi ştiut ce-mi rămîne de făcut... M-aş fi otrăvit aşa cum eram hotărîtă. Şi n-ar fi trebuit să mai ajungem la comedia asta penibilă. Dar ce să mai vorbim acum!

Făcu un gest deznădăjduit şi se aşeză.

— Tonul dumitale mă face să cred, spusei eu jignit, că îmi atribui intenţii necinstite.

— Ei, asta e! Nu-ţi bănuiesc intenţiile ci te bănuiesc că nu ai avut nici una. Dacă ai fi avut, le-aş fi cunoscut. În afară de idei şi de dragoste, nu era nimic în dumneata. Pe lîngă idei şi dragoste ai acum perspectiva să fiu amanta dumitale. Aşa se petrec lucrurile în viaţă şi în romane. Vezi, îl învinuiai, spuse ea, lovind iarăşi în masă cu palma, dar este totuşi un punct asupra căruia nu poţi să nu fii de acord cu el: avea dreptate să dispreţuiască toate ideile astea.

— Dar el nu le dispreţuieşte! strigai eu. Ci îi e teamă de ele. E un fricos şi un mincinos.

— Foarte frumos! E un fricos, un mincinos şi m-a înşelat! Dar dumneata? Iartă-mi sinceritatea, dumneata ce eşti? El m-a înşelat şi m-a zvîrlit în stradă la Petersburg, iar dumneata m-ai înşelat şi m-ai părăsit aici. Cel puţin el cînd mă înşela, nu invoca nici o idee.

— Pentru numele lui dumnezeu, am strigat eu, frîngîndu-mi mîinile, cum poţi vorbi astfel? Nu, Zinaida Feodorovna, ăsta este cinism. Nu e cu putinţă să deznădăjduieşti astfel. Ascultă-mă... (şi mă agăţai de o idee care-mi încolţise nelămurit în minte şi care mi se păru că ne-ar putea salva), ascultă-mă, te rog... Am trecut prin atîtea în viaţă, încît mă cuprinde ameţeala

numai cînd mă gîndesc. Toată această experienţă m-a făcut pînă la urmă să-mi dau limpede seama, cu mintea şi cu sufletul îndurerat, că omul nu are nici o altă menire decît să-şi iubească aproapele şi să se sacrifice pentru el. Iată singura noastră cale şi vocaţie. Iată crezul meu.

Voiam să vorbesc despre milă, despre iertare, dar mi se păru că glasul îmi sună fals şi m-am fîstîcit.

— Vreau să trăiesc, mărturisii eu în cele din urmă, să trăiesc, să trăiesc. Vreau pace, linişte, căldură, marea, prezenţa dumitale. Ah, cum aş vrea să-ţi insuflu şi dumitale setea asta pătimaşă de viaţă. Vorbeai de dragostea mea : da, numai prezenţa, vocea, expresia chipului dumitale mi-ar fi de ajuns...

Se înroşi iarăşi şi spuse repede, ca să mă împiedice să continui :

— Dumneata iubeşti viaţa şi eu o urăsc. Prin urmare, drumurile noastre se despart.

Îşi turnă ceai în pahar, dar nu se atinse de el. Apoi trecu în camera ei de culcare şi se dezbrăcă.

— Cred, îmi spuse ea mai tîrziu din pat, că ar fi mai bine să întrerupem discuţia asta. Pentru mine totul s-a sfîrşit şi nu mai am nevoie de nimic. Ce vrei să ne mai spunem ?

— Nu, totul nu s-a sfîrşit pentru dumneata.

— Ah, lasă ! Ştiu eu mai bine. Toate astea mă plictisesc. Ajunge !

Am rămas în picioare, am făcut cîţiva paşi prin cameră, apoi am ieşit. Cînd noaptea tîrziu m-am apropiat din nou de uşa ei şi am tras cu urechea, am auzit-o limpede cum plîngea.

A doua zi de dimineaţă, cînd îmi aduse hainele periate, feciorul îmi vesti cu un zîmbet că doamna de la nr. 13 năştea. M-am îmbrăcat cît am putut mai repede şi mai mult mort decît viu am alergat la Zinaida Feodorovna. În camera ei se afla un medic, o moaşă şi Daria Mihailovna, o doamnă din Harkov. Plutea un miros puternic de eter. De cum am trecut pragul, am auzit un geamăt înăbuşit, chinuit şi, ca într-o adiere venită din Rusia, mi-am adus aminte de Orlov, de ironia sa, de Polia, de Neva, de zăpada ce cădea cu

fulgi apoşi, de trăsura fără burduf, de proorocirea citită pe cerul îngheţat al zorilor de zi şi de strigătul deznădăjduit: „Nina, Nina".

— Intră! îmi spuse doamna din Harkov.

Intrai la Zinaida Feodorovna cu aceeaşi emoţie pe care aş fi încercat-o dacă aş fi fost eu tatăl copilului. Era întinsă pe pat cu ochii închişi, slabă, galbenă, cu o bonetă albă de dantelă pe cap. Îmi aduc aminte şi acum că pe faţă îi erau întipărite două expresii diferite, una a trăsăturilor, nepăsătoare, rece, lipsită de orice dorinţă şi o alta, pierdută, copilăroasă, pe care i-o da boneta de dantelă. Nu mă auzi intrînd sau poate chiar dacă mă auzi, nu-mi dădu nici o atenţie. Am rămas în picioare aşteptînd.

Dintr-o dată faţa i se încordă de durere, deschise ochii şi privi în tavan, gîndindu-se parcă la ce se întîmpla, cu un aer de nesfîrşită silă.

— Groaznic! murmură ea.

— Zinaida Feodorovna! am chemat-o eu în şoaptă.

Mă privi cu acelaşi aer nepăsător, absent şi închise ochii. După o clipă am plecat.

Noaptea, Daria Mihailovna mă vesti că Zinaida Feodorovna născuse o fetiţă dar că starea lehuzei era îngrijorătoare. Urmă un necontenit du-te vino pe coridor şi tot felul de zgomote. Ceva mai tîrziu, Daria Mihailovna se reîntoarse la mine cu un aer deznădăjduit şi spuse frîngîndu-şi mîinile:

— E îngrozitor! Doctorul bănuieşte că s-a otrăvit. Vai, ce urît se poartă ruşii aici.

A doua zi la amiază, Zinaida Feodorovna muri.

XVIII

Trecură doi ani. Împrejurările se schimbaseră. M-am reîntors la Petersburg, unde puteam acum să trăiesc fără să mă mai ascund. Nu-mi mai era teamă nici să par nici să fiu sentimental şi mă lăsasem cu totul năpădit de sentimentul părintesc, sau mai bine

zis de idolatria față de Sonia, fetița Zinaidei Feodorovna.

O hrăneam eu singur, o scăldam, o culcam, nu-mi luam ochii de la ea nopți întregi și începeam să țip cînd mi se părea că dădaca are s-o scape din mîini. Pe zi ce trecea, setea mea de viață obișnuită, burgheză, se făcea mai puternică, mai întărîtată. Visurile mele mărețe se opriseră la Sonia, ca și cum aș fi găsit în ea tot ce-mi trebuia. O iubeam nebunește pe fetița aceasta. Vedeam în ea prelungirea propriei mele vieți. Nu mi se părea, ci simțeam chiar că în ziua în care voi părăsi trupul meu deșirat, osos și bărbos, voi continua să trăiesc în ochii aceea albaștri, în părul bălai și mătăsos, în mînuțele acelea plinuțe și trandafirii care îmi mîngîiau fața și mă prindeau de gît cu atîta dragoste. Dar viitorul Soniei mă înspăimînta. Tatăl ei era Orlov, oficial se numea Krasnovskaia și singurul om care știa despre existența ei și care se îngrijea de ea, adică eu, nu avea să o mai ducă mult. Trebuia să mă gîndesc serios la situația ei.

A doua zi după întoarcerea mea la Petersburg, m-am dus la Orlov. Imi deschise un bătrîn gros cu favorite roșcovane și mustață rasă — fără îndoială un neamț. Polia, care făcea salonul, nu mă recunoscu. In schimb, Orlov mă recunoscu numaidecît.

— Ah, domnule revoluționar! spuse el, privindu-mă, rîzînd, dar plin de curiozitate. Ce întîmplare te aduce?

Nu era de loc schimbat. Același chip îngrijit, neplăcut, aceeași ironie... Ca și înainte, pe masă se afla o carte nouă și în ea cuțitul de fildeș. După toate aparențele, citea cînd sunasem.

Imi oferi un scaun și o țigară de foi și, cu delicatețea caracteristică oamenilor cu o creștere desăvîrșită, îmi ascunse impresia neplăcută pe care i-o făcuse desigur slăbiciunea mea înspăimîntătoare, spunîndu-mi dimpotrivă și ca din întîmplare că nu mă schimbasem cîtuși de puțin, că puteam fi ușor recunoscut deși lăsasem să-mi crească barba. Vorbirăm despre timp și despre Paris. Apoi, ca să scape

cît mai repede de apăsătoarea întrebare de neînlăturat care ne chinuia pe amîndoi, spuse dintr-o dată:

— Zinaida Feodorovna a murit, nu-i așa?

— Da.

— La naștere?

— Da, la naștere. Medicul a bănuit o altă cauză, dar... pentru dumneata, ca și pentru mine, e mai bine să credem că a murit de pe urma nașterii.

Suspină din politețe și tăcu.

Trecu o clipă.

— Precum vezi, se grăbi el apoi să reia convorbirea, văzînd că aruncam o privire prin cameră, nimic nu s-a schimbat aici. După cum știi desigur, tatăl meu a ieșit la pensie și acum se odihnește, iar eu am același post. Gruzin a murit anul trecut de difterie. Kukușkin trăiește... își amintește mereu de dumneata. A propos... (Orlov coborî privirea, ușor stingherit) după ce a aflat cine erai, a început să povestească pretutindeni că l-ai atacat, că voiai să-l asasinezi și că de-abia a scăpat cu viață.

Nu i-am răspuns.

— Bătrînii servitori nu-și uită stăpînii! glumi Orlov. Foarte drăguț din partea dumitale că ai venit să mă vezi. Pot să-ți ofer o cafea, un pahar cu vin?

— Nu, mulțumesc, Gheorghi Ivanîci. Am venit pentru o chestiune foarte importantă.

— Nu prea îmi plac chestiunile importante, dar aș fi bucuros să-ți pot fi de folos. Despre ce este vorba?

— Știi, îi spusei eu foarte emoționat, fetița Zinaidei Feodorovna e la mine. M-am îngrijit eu s-o cresc, dar, precum vezi, în orice moment se poate să nu mai fiu decît o amintire pentru ziua de mîine. Și aș vrea să mor cu gîndul că viitorul ei este asigurat.

Orlov se înroși puțin, își încruntă sprîncenele și îmi aruncă o privire aspră. Cuvintele „o chestiune importantă", îl impresionaseră mai puțin ca aluzia la apropiata mea dispariție și la moarte.

— Da, spuse el, acoperindu-și ochii cu mîna, potrivit obiceiului său, trebuie să ne gîndim la asta. Îți mulțumesc. Spui că e o fetiță?

— Da, e o fetiță. Minunată!

— Evident, nu e un cățel, ci o făptură omenească. Se înțelege de la sine că trebuie să ne gîndim serios. Sînt gata să fac tot ce-mi va sta în putință... și... îți sînt foarte obligat.

Se ridică, făcu cîțiva pași, rozîndu-și unghiile, apoi se opri în fața unui tablou.

— Trebuie negreșit să ne gîndim! repetă el cu o voce înăbușită, îndepărtîndu-se de mine. Mă voi duce chiar azi la Pekarski și îl voi ruga să vorbească cu Krasnovski, care cred că va consimți fără greutate să ia fetița la el.

— Iartă-mă, spusei eu ridicîndu-mă și ducîndu-mă și eu spre un tablou, în celălalt capăt al biroului, nu văd ce amestec ar putea avea Krasnovski în toată povestea asta.

— Sper că fetița poartă numele lui?

— Bineînțeles. Se prea poate ca legea să-l oblige să se ocupe de ea, dar eu n-am venit la dumneata, Gheorghi Ivanîci, ca să vorbesc de legi.

— Da, da, se grăbi el să încuviințeze, ai perfectă dreptate și mi se pare că am spus o prostie. Dar nu te neliniști. Avem să dezlegăm problema în așa fel ca toată lumea să fie mulțumită. Dacă nu într-un fel, într-un altul sau într-un al treilea, chestiunea aceasta delicată va fi soluționată. Pekarski o să aranjeze totul. Fii bun și lasă-mi adresa dumitale. Am să-ți comunic neîntîrziat hotărîrea pe care vom fi luat-o. Unde stai?

Își notă adresa mea, oftă și zise zîmbind:

— *E rol ingrat, de-a dreptul mizerabil să ai o fată mare și să fii părinte responsabil!*[1] Dar Pekarski o să facă cum e mai bine. E un om plin de soluții... Ai stat mult la Paris?

— Aproape două luni...

Urmă o scurtă tăcere. Temîndu-se, desigur, să nu mai pomenesc iar de fetiță, Orlov schimbă iarăși vorba.

---

[1] Citat din *Prea multă minte strică*, comedie de A. S. Griboedov; în romînește de Adrian Maniu, ed. *Cartea Rusă*, pag. 58. (N. ed.).

— Cu siguranță că nu îți mai amintești de scrisoarea pe care mi-ai lăsat-o. Am păstrat-o. Îmi dau seama de starea de spirit în care ai scris-o și mărturisesc că țin socoteala de cele ce îmi spuneai. Blestemata mea răceală care mi-a intrat în sînge, obiceiurile mele orientale, rîsul meu... totul era foarte bine prins și caracteristic, surîse el ironic. Chiar ideea esențială mi se pare apropiată de adevăr, deși asupra acestui punct s-ar putea discuta la nesfîrșit. Vreau să spun, se corectă el, că s-ar putea discuta nu ideea în sine, ci felul de a privi chestiunea și, întrucîtva, temperamentul dumitale. Da, viața mea este anormală, ratată, nevrednică și lipsa de curaj mă împiedică să încep o alta. Asupra acestui punct ai perfectă dreptate. În schimb, socot că n-ai nici un motiv să te frămînți atîta din pricina felului meu de a trăi, prea îl pui la inimă.

— Un om viu nu poate să nu se frămînte și să nu despere cînd vede cum se pierde și el și cei din jurul lui.

— Nu spun, nu. Bineînțeles. Eu nu predic nepăsarea. Vreau numai ca viața să fie considerată în chip obiectiv. Cu cît ești mai obiectiv, cu atît riști mai puțin să te amăgești. Trebuie să cobori mai în adînc și să cauți în orice fenomen, cauza inițială. Ne-am moleșit, am cedat și ne-am lăsat biruiți. Sîntem cu toții o generație de neurastenici și de bocitori, nu știm să vorbim decît de oboseală și de surmenaj, dar vina nu este nici a mea, nici a dumitale. Noi însemnăm prea puțin ca soarta unei întregi generații să depindă de noi doi. Originea bolii trebuie căutată în alte cauze, cauze mari, generale, avînd o rațiune biologică. Sîntem neurastenici, molîi, gata să ne dăm bătuți dar poate că lucrul acesta e necesar și va folosi generațiilor viitoare care ne vor urma. Nici un fir de păr nu se mișcă din capul nostru fără voia tatălui ceresc, cu alte cuvinte, nimic din tot ce se petrece în natură și între oameni nu este zadarnic. Totul are o bază și răspunde unei necesități. Și dacă astfel stau lucrurile, de ce să ne frămîntăm atîta și să scriem scrisori deznădăjduite?

— Da, așa trebuie să fie, am răspuns eu după o clipă de gîndire. Și eu cred că pentru generațiile viitoare totul va fi mai ușor și mai limpede. Experiența noastră le va folosi. Dar omul vrea să trăiască și independent de generațiile viitoare și nu numai pentru ele. Viața nu ne e hărăzită decît o singură dată. Este firesc să dorești s-o trăiești cu curaj, cu discernămînt, frumos, să îndeplinești un rol măreț, neatîrnat, nobil ; vrei să faci tu însuți istoria pentru generațiile viitoare, să nu aibă dreptul să spună despre tine : era o nulitate, un oportunist, sau și mai rău... Cred în necesitatea a tot ce se petrece în jurul nostru dar ce legătură au toate astea cu mine ? De ce să las să mi se irosească „eul“ meu ?

— Ce vrei ? Ce poți face ? oftă Orlov ridicîndu-se și dîndu-mi astfel să înțeleg că discuția era încheiată.

Mi-am luat căciula.

— Nu am stat decît o jumătate de oră de vorbă, adăugă el însoțindu-mă în vestibul, și cîte probleme am dezlegat. Atunci ne-am înțeles. Mă voi ocupa de chestiunea noastră. Mă duc chiar azi la Pekarski. N-ai nici o grijă.

Așteptă să-mi pun paltonul, fericit că mă vedea plecînd.

— Gheorghi Ivanîci, îi spusei eu, dă-mi înapoi scrisoarea.

— Cum dorești.

Intră în birou și se întoarse cu scrisoarea. Îi mulțumii și ieșii.

A doua zi dimineața am primit un bilețel de la el. Mă felicita pentru fericita soluție pe care o găsise : O doamnă — o cunoștință de a lui Pekarski — ținea un fel de grădiniță, o pensiune în care primea copii oricît de mici. Se putea avea toată încrederea în doamna aceea, dar înainte de a se vorbi cu ea, trebuia luat contact și cu Krasnovski ; era o simplă formalitate ; se cădea însă să fie îndeplinită.

Mă sfătuia deci să mă duc fără întîrziere la Pekarski și să iau cu mine și actul de naștere al micuței, dacă îl aveam.

„Primește, te rog, încheia el, asigurarea sincerei mele considerații și a devotamentului prea plecatului dumitale servitor...“

Citeam scrisoarea și Sonia, așezată pe masă, mă privea cu luare-aminte, cu ochii mari, ca și cum ar fi înțeles că în clipa aceea i se hotăra soarta.

VOLODEA CEL MARE
ŞI
VOLODEA CEL MIC

— Lăsaţi-mă, vreau să mîn eu caii! Vreau să stau lîngă vizitiu! strigă Sofia Lvovna. Opreşte puţin să trec lîngă tine! porunci ea vizitiului.

Se ridicase în picioare în sanie, iar Vladimir Nikitîci, soţul ei, şi Vladimir Mihailîci, prietenul din copilărie, o apucaseră de mîini să nu cadă. Troica parcă zbura.

— Ţi-am spus că nu trebuia să-i dai coniac! murmură nemulţumit Vladimir Nikitîci prietenului lor. Intotdeauna faci asta.

Colonelul ştia din experienţă că veselia furtunatică a femeilor de felul soţiei lui, uşor înfierbîntate de băutură, este de obicei urmată de un rîs isteric, apoi de plîns. Şi se temea că, o dată ajunşi acasă, în loc să doarmă, va trebui să se ţie de comprese şi de picături.

— Prr! strigă ea la cai. Vreau să trec în faţă să mîn!

Sofia Lvovna era într-adevăr veselă şi explozia ei de fericire era sinceră. In ultimele două luni, începînd din ziua nunţii chiar, o chinuise gîndul că luase pe colonelul Iaghici din calcul şi — cum se spunea pe atunci — *par dépit* [1]. Dar în seara aceasta petrecută în restaurantul din afara oraşului, se încredinţase, în sfîrşit, că-şi iubea cu adevărat şi chiar cu pa-

[1] De necaz (fr.) (n. t.).

timă soțul. În ciuda celor cincizeci și patru de ani ai săi, colonelul era atît de zvelt, de sprinten, de mlădios și făcuse ghidușii atît de izbutite, ținînd isonul țigăncilor corului de la restaurantul de noapte! Zău, bătrînii de azi sînt de o mie de ori mai interesanți decît tinerii și ai fi putut jura că bătrînețea și tinerețea și-au inversat rolurile.

Colonelul era cu doi ani mai mare ca tatăl ei, dar ce importanță putea să aibă acest amănunt, de vreme ce în el clocotea infinit mai multă vitalitate și vioiciune și părea să fi păstrat mai multă prospețime chiar decît ea, care nu avea decît douăzeci și trei de ani.

„Dragul meu, admirabilul meu soț!" se gîndea ea.

În seara aceasta, se convinsese de asemenea că în sufletul ei nu mai rămăsese nici urmă din marea ei dragoste de altădată. Se simțea acum cu totul rece, nepăsătoare față de Vladimir Mihailîci — Volodea — prietenul ei din copilărie, pe care ieri încă îl iubea cu deznădejde, pînă la nebunie. Toată seara i se păruse molău, adormit, neinteresant, iar sîngele rece cu care se eschiva întotdeauna de la plata notelor la restaurant, de data aceasta o indignase. De-abia se stăpînise să nu-i spună:

— Dacă ești sărac, stai acasă!

De plătit plătea întotdeauna numai colonelul.

Poate și din pricină că prin fața ochilor ei, copacii, stîlpii de telegraf și troienele treceau uluitor de repede și dispăreau în urmă ca nălucile, gîndurile cele mai neașteptate i se învălmășeau în minte. Nota de la restaurant — își spunea ea — fusese de o sută douăzeci de ruble, țiganilor li se dăduse altă sută și, dacă ar fi vrut, mîine ar fi putut arunca în vînt o mie de ruble, pe cînd, cu două luni în urmă, înainte de căsătorie, nu avea nici trei ruble ale ei și pentru fiecare fleac trebuia să-i ceară tatii. Ce schimbare în viața ei! Gîndurile cele mai felurite continuau să i se îmbulzească și să i se amestece în cap și-și aducea aminte cum, pe vremuri, cînd nu avea decît zece ani, colonelul Iaghici, astăzi soțul ei, făcea curte unei mătuși, pe care toți cei din casă spuneau că a nenorocit-o. Și într-adevăr, mătușa venea deseori la

masă cu ochii plînși, pleca mereu în cîte o călătorie și lumea zicea că — sărmana — nu-și mai găsește locul. Pe atunci, Iaghici era foarte frumos, și avea la femei un succes neobișnuit. Faima acestui succes se răspîndise în tot orașul și se spunea despre el că merge zilnic în vizită la adoratoarele sale, așa cum un doctor trece să-și vadă bolnavii. Chiar și acum, în ciuda părului cărunt, a primelor zbîrcituri și a ochelarilor, chipul lui puțin osos era uneori încîntător, mai ales din profil.

Tatăl Sofiei Lvovna era medic militar și făcuse pe vremuri serviciul în același regiment cu Iaghici, iar tatăl lui Volodea era și el medic militar și făcea și el serviciu în aceeași unitate cu Iaghici și cu tatăl Sofiei Lvovna. Cît despre Volodea, cu toate că avusese și el aventuri galante adesea furtunoase și foarte complicate, învățase foarte bine, terminase cu mare succes cursurile la universitate, își alesese drept specialitate literatura străină și acum își pregătea teza de doctorat. Între timp, locuia în apartamentul de la cazarmă al tatălui său, încă medic militar al regimentului, și nu avea nici un ban, deși împlinise treizeci de ani. În copilăria lor, Sofia Lvovna și Volodea locuiseră în apartamente diferite dar în aceeași clădire și el venea deseori să se joace cu ea; învățaseră împreună să danseze și să vorbească franțuzește. Cînd Volodea crescuse și se făcuse un tînăr zvelt și foarte frumos, Sofia Lvovna începuse să se simtă stînjenită față de dînsul, apoi se îndrăgosti de el nebunește, iubindu-l pînă în ultima vreme, cînd se măritase cu Iaghici. Volodea avea și el mare trecere la femei, încă de la vîrsta de paisprezece ani, iar cucoanele care-și înșelau cu el bărbații găseau o scuză în faptul că Volodea „este mic". Cineva povestea despre el că, pe vremea cînd era student și locuia într-o odăiță ieftină din apropierea universității, de cîte ori băteai în ușa lui, se auzeau pași speriați, apoi o scuză rostită cu o jumătate de glas din dosul ușii:

— *Pardon, je ne suis pas seul!* [1]

[1] Iertați-mă, nu sînt singur! (fr.) (n. t.)

Iaghici era încîntat de Volodea căruia îi prevestea un viitor strălucit — așa cum Derjavin i-l prevestise lui Pușkin — și părea să țină mult la el. Tăcuți, jucau ceasuri întregi biliard sau pichet și de cîte ori Iaghici se ducea undeva cu troica, îl lua cu dînsul, iar Volodea nu-i dezvăluia decît lui subiectul tezei la care lucra. Și nu numai atît: cînd colonelul era mai tînăr, se aflaseră de mai multe ori în situația de rivali, dar niciodată nu fuseseră geloși unul de altul. In societatea pe care o frecventau împreună, Iaghici fusese poreclit Volodea cel mare, iar prietenul său, Volodea cel mic.

In afară de Sofia Lvovna, de Volodea cel mare și de Volodea cel mic, în sanie se mai afla o persoană: Margarita Alexandrovna sau, cum îi spuneau toți: Rita, vara doamnei Iaghici, o fată trecută de treizeci de ani, foarte palidă, cu sprîncene negre, cu *pince-nez* și care fuma țigară după țigară. Pieptul și genunchii îi erau întotdeauna plini de scrum. Vorbea pe nas, prelungind fiecare cuvînt, era o fire rece, putea să bea coniac și lichior cît voia, fără să se îmbete, și povestea cu o voce adormită și anostă anecdote cu două înțelesuri. Acasă, citea de dimineață pînă seara reviste voluminoase, presărîndu-le cu scrum, și se îndopa cu fructe zaharisite.

— Sofia, astîmpără-te! spuse ea cu glas tărăgănat. Zău, e stupid!

Apropiindu-se de barıera de la intrarea orașului, troica își încetini mersul; începură să se deslușească oameni și case și Sofia Lvovna se potoli. Se lipi de bărbatul ei și tăcu dusă pe gînduri. Volodea cel mic ședea pe scăunașul din fața lor. Și iată că în veselia ei începură să se strecoare gînduri negre. Omul acela care stătea în fața ei știa că ea îl iubise și, fără doar și poate, dăduse și el crezare zvonului răspîndit în tot orașul, că s-ar fi căsătorit cu colonelul *par dépit*. Nu-i mărturisise niciodată dragostea și nici nu ar fi vrut măcar ca el s-o bănuiască, dar, deși se stăpînise cît putuse, nu izbutise să-și ascundă îndeajuns de bine sentimentele, fiindcă pe fața lui se citea limpede că își dădea seama ce se petrecea în

sufletul ei şi asta o făcea să sufere în mîndria ei. Umilitor era mai ales faptul că îndată după nuntă, Volodea începuse pe neaşteptate să-i acorde o deosebită atenţie, ceea ce nu se întîmplase niciodată înainte; venea deseori la ea şi rămînea ceasuri întregi, tăcînd sau vorbind despre nimicuri, iar acum în sanie, fără să-i adreseze nici un cuvînt, îi atingea uşor piciorul cu piciorul lui, şi o strîngea de mînă; era limpede că el atîta aşteptase, ca ea să se mărite, şi tot atît de limpede că o dispreţuia şi că nu trezea în el decît un interes de o anumită natură, ca o femeie uşuratică, imorală. În astfel de clipe, în sufletul ei sentimentul de satisfacţie şi dragoste pentru soţ i se împletea cu sentimentul de umilire, de mîndrie rănită, şi atunci simţea o dorinţă năvalnică să sfideze pe toţi, să mîne caii, să chiuie şi să fluiere...

Tocmai în clipa în care treceau prin faţa unei mănăstiri de maici, răsună dangătul clopotului celui mare, ce cîntărea peste o tonă.

Rita îşi făcu semnul crucii.

— În mănăstirea asta se află Olia noastră, murmură Sofia Lvovna, făcîndu-şi şi ea cruce, scuturată de un fior.

— De ce s-a călugărit? întrebă colonelul.

— *Par dépit!* răspunse răutăcios Rita, făcînd vădit aluzie la căsătoria Sofiei Lvovna cu Iaghici. Acum acest *dépit* este la modă, e un fel de sfidare aruncată întregii lumi. Olia era o fire veselă, o mare cochetă, care nu se gîndea decît la baluri şi la curtezani şi, dintr-o dată, poftim!... Ne-a uluit pe toţi!

— Nu e adevărat, protestă Volodea cel mic, dîndu-şi jos gulerul ridicat al blănii şi arătîndu-şi chipul lui frumos. Aici nu-i vorba de nici un *dépit,* ci de o adevărată dramă. Fratele ei, Dmitri, a fost condamnat la muncă silnică şi acum nimeni nu ştie unde se află. Mama lor a murit de inimă rea. Şi Volodea îşi ridică din nou gulerul. Bine a făcut Olia, adăugă el cu vocea înăbuşită. Să trăieşti din mila altora şi încă cu o comoară ca Sofia Lvovna nu-i lucru uşor!

Sofia Lvovna deslusi în glasul lui o urmă de ironie şi fu pe punctul de a-i spune o obrăznicie. Dar tăcu.

O cuprinse însă din nou același arțag, se ridică în picioare și strigă cu voce plîngăreață:

— Vreau să merg la utrenie. Întoarce caii! Vreau s-o văd pe Olia!

Sania se întoarse. Dangătul clopotului răsuna prelung, adînc, și Sofiei Lvovna i se păru că în el vibrează ceva tainic, care îi amintea de Olia și de viața ei. Începură să sune clopotele și la celelalte biserici. Vizitiul nici nu oprise bine troica și Sofia Lvovna și sărise jos, îndreptîndu-se repede spre poarta mănăstirii.

— Nu sta mult, te rog! strigă după ea colonelul. E tîrziu.

Trecu pe sub bolta întunecată și porni pe aleea care ducea la biserica principală. Zăpada îi scîrțîia sub picioare. Dangătul clopotului cel mare răsuna acum drept deasupra capului ei și i se părea că pătrunde în întreaga ei ființă. Ajunse la ușa bisericii. Coborî trei trepte apoi intră în pridvorul cu chipuri de sfinți pe ambele părți. Mirosea a ienupăr și a tămîie.

Altă ușă; o umbră întunecată și măruntă îi deschise, cu o plecăciune adîncă. În biserică era liniște; slujba nu începuse încă. O călugăriță trecea de-a lungul iconostasului aprinzînd lumînările din sfeșnic. Alta aprindea policandrul. Ici-colo, lîngă coloane și strane, siluete negre stăteau nemișcate. „Așa vor sta toată noaptea, pînă în zori", se gîndi Sofia Lvovna și totul i se păru întunecat, rece și mohorît, mai mohorît ca într-un cimitir. Se uită impresionată la umbrele acelea împietrite, și, dintr-o dată, inima i se strînse. Fără să poată pricepe ea singură cum, i se păru că recunoaște, într-o călugăriță, mică de statură, cu umerii înguști și cu o basma neagră pe cap, pe Olia, cu toate că atunci cînd ea plecase la mănăstire era bine împlinită și parcă mai înaltă. Nehotărîtă și cuprinsă de o ciudată tulburare, Sofia Lvovna se apropie de novice, se aplecă peste umărul ei și o recunoscu.

— Olia! murmură ea, împreunîndu-și mîinile. Olia!

Vocea i se stinse de emoție.

Călugărița o recunoscu și ea îndată. Ridică mirată sprîncenele și fața ei palidă, proaspătă, înviorată cu o clipă mai înainte de apa rece cu care se spălase, se lumină, și parcă și marginea tulpanului alb care îi ieșea de sub basmaua neagră străluci de bucurie.

— Dumnezeu a făcut și minunea asta! spuse ea și își împreună și ea mînuțele slabe și palide.

Sofia Lvovna o strînse în brațe și o sărută cu stîngăcie temîndu-se să nu miroase a vin.

— Treceam pe aici și ne-am adus aminte de tine, spuse ea gîfîind, ca și cum ar fi alergat. Dar, doamne, ce palidă ești! Sînt... foarte bucuroasă că te văd. Cum o duci aici? Te plictisești tare?

Sofia Lvovna își furișă o privire spre celelalte maici și continuă, coborînd glasul:

— La noi s-au petrecut atîtea schimbări! Știi că m-am măritat cu Iaghici, cu Vladimir Nikitîci. Sigur că îți mai aduci aminte de el. Sînt foarte fericită cu el.

— Foarte bine! murmură Olia. Tatăl tău e sănătos?

— Pomenește des de tine. Vino la noi de sărbători, Olia!

— Am să vin! spuse Olia zîmbind. Am să vin a doua zi de sărbători.

Fără să știe de ce, Sofia începu să plîngă. Plînse timp de aproape un minut în tăcere. Apoi își șterse ochii și spuse:

— Ritei o să-i pară foarte rău că nu te-a văzut. E și ea cu noi. Și Volodea e aici. Sînt toți afară la poartă. Ar fi bucuroși dacă te-ar vedea. Hai să mergem la ei. Tot n-a început încă slujba.

— Bine! se învoi Olia.

Își făcu de trei ori semnul crucii și, împreună cu Sofia Lvovna, se îndreptă spre ieșire.

— Spui deci că ești fericită, Sonicika? întrebă ea după ce trecură de poartă.

— Foarte fericită!

— Foarte bine!

Zărind-o pe călugăriță, Volodea cel mare și Volodea cel mic săriră din sanie și se înclinară respectuos. Amîndoi erau vădit mișcați de fața ei palidă și de rasa

ei neagră și le făcu amîndorura plăcere că ea își amintise de ei și venise să le dea bună dimineața. Ca să nu-i fie frig, Sofia Lvovna o înfășură într-un pled și o acoperi cu pulpana șubei ei. Lacrimile de adineaori o ușuraseră și sufletul i se limpezise. Era bucuroasă că noaptea aceasta gălăgioasă, agitată și, în definitiv, impură, se sfîrșea pe neașteptate atît de curat și duios. Și, pentru a o reține cît mai mult lîngă ea pe Olia, propuse:

— Hai s-o plimbăm. Urcă-te-n sanie, Olia, să te plimbăm puțin...

Bărbații se așteptau ca ea să nu primească — sfinții nu se plimbă în troică — dar, spre mirarea lor, Olia nu se împotrivi și se urcă în sanie. În timp ce troica gonea spre bariera orașului tăceau cu toții silindu-se numai s-o facă să se simtă cît mai bine, și să nu-i fie frig. Dar în sinea lui fiecare se gîndea cum arăta ea înainte și cum era acum. Fața îi părea dezbrăcată de orice patimă, de orice expresie chiar, rece, palidă, străvezie, de parcă în vinele ei ar fi curs apă nu sînge. Cu doi, trei ani în urmă era plinuță, rumenă, vorbea despre logodnici și rîdea de cel mai mic fleac...

La bariera orașului, vizitiul întoarse caii și, după vreo zece minute, opri din nou în fața mănăstirii și Olia se dădu jos din sanie.

În clopotniță, dangătul prelung, pătrunzător, chema pentru a doua oară la slujbă.

— Dumnezeu să vă mîntuiască, spuse Olia și se închină adînc, după obiceiul monahal.

— Vino pe la noi, Olia!

— Am să vin, am să vin!

Se depărtă și dispăru sub bolta întunecoasă. Cînd troica porni mai departe, peste sufletele tuturora se așternu ceva trist, trist... Toți tăceau. Sofia Lvovna simțea cum o cuprinde un fel de sfîrșeală. Îi pierise tot cheful, iar năstrușnica idee ce-i venise s-o scoată pe călugăriță din biserică, s-o urce în sanie, și s-o plimbe în tovărășia unor oameni amețiți i se părea deplasată, lipsită de tact, aproape o profanare. Și o dată cu beția, i se risipise și dorința de a se mai înșela pe sine însăși. Era limpede că nu-și iubea bărbatul și

nici nu-l putea iubi și că toate argumentele ei pentru a se convinge că îi era drag erau numai mofturi și prostii. Se măritase numai din calcul, fiindcă Iaghici era — așa cum spuneau prietenele ei de pension — „nebunește de bogat", fiindcă îi era frică să nu rămînă fată bătrînă ca Rita, fiindcă se săturase de tatăsău medicul, și fiindcă voia să-i facă în ciudă lui Volodea cel mic. Dacă ar fi știut înainte de a se mărita cît de greu, de chinuitor și de urît va fi totul, nu ar fi consimțit pentru nimic în lume. Acum însă nenorocirea nu mai putea fi îndreptată și vrînd-nevrînd trebuia să se împace cu ea.

Ajunseră acasă. Întinzîndu-se în patul moale și cald și acoperindu-se cu plapoma, Sofia Lvovna își aduse aminte de pridvorul întunecat al mănăstirii, de mirosul de tămîie, de umbrele împietrite în jurul stîlpilor și se cutremură la gîndul că umbrele acelea vor rămîne nemișcate tot timpul cît ea va dormi. Utrenia va fi lungă, apoi vor urma ceasurile împărătești, liturghia, tedeumul...

„Și totuși dumnezeu există, există cu siguranță și într-o zi voi muri și eu, deci, mai devreme sau mai tîrziu, ar trebui să mă gîndesc la suflet, la viața veșnică, așa cum a făcut Olia. Ea este acum salvată. Intrînd la mănăstire, a dezlegat toate problemele. Dar dacă nu există dumnezeu? Atunci și-a irosit viața. Dar ce spun eu că și-a irosit-o? De ce să și-o fi irosit?" După un minut, același gînd reveni stăruitor: „Dumnezeu există, moartea va veni și ea odată; trebuie neapărat să-mi mîntuiesc sufletul. Dacă Olia ar vedea în chiar clipa aceasta moartea în față, n-ar simți nici o teamă, este pregătită. Afară de asta, ea a rezolvat problema vieții. Dumnezeu există... fără îndoială... dar nu este oare nici o altă ieșire, altă scăpare, decît să te duci la mănăstire? Să te călugărești înseamnă să te desparți de viață, să o nimicești."

Sofiei Lvovna i se făcu deodată frică. Își ascunse capul sub pernă.

— Nu trebuie să mă gîndesc la asta, șoptea ea, nu trebuie...

Iaghici se plimba dus pe gînduri prin camera vecină călcînd pe covorul moale. Auzind zornăitul argintiu, discret al pintenilor lui, Sofia Lvovna se gîndi că omul acesta nu-i era apropiat și drag decît dintr-un singur motiv : îl chema și pe el tot Vladimir. Se ridică în capul oaselor și îl chemă cu o voce caldă :

— Volodea.

— Vrei ceva ? răspunse el.

— Nimic.

Se culcă din nou. Un dangăt de clopot răsună în noapte. Era poate dangătul aceluiași clopot de la mănăstire. Din nou îi răsări în fața ochilor pridvorul și siluetele întunecate. Iarăși i se strecurară prin minte chinuind-o, întrebările despre dumnezeu și despre moartea de neînlăturat. Își trase plapoma peste cap, pentru a nu mai auzi clopotele. Și dintr-o dată înțelese că, înainte de a ajunge la bătrînețe și la moarte, în fața ei se așternea o viață lungă, lungă, că zi după zi va fi silită să suporte prezența și intimitatea unui om pe care nu-l iubea și care, în clipa aceasta intrase în iatac pregătindu-se de culcare, și că va trebui să sugrume în inima ei, iubirea fără nădejde, pentru altul, tînăr, fermecător și, după toate aparențele atît de puțin asemănător cu alții. Se uită la bărbatul ei și ar fi vrut să-i spună noapte bună, dar cuvintele i se înecară în gîtlej și începu dintr-o dată să plîngă. Îi era ciudă pe sine.

— Începe muzica ! spuse Iaghici.

Abia tîrziu, către nouă dimineața, Sofia Lvovna încetă să plîngă și să tremure din tot corpul. În schimb începu să o chinuie o groaznică durere de cap. Iaghici, alături, se grăbea să se ducă la liturghie și-și tot dăscălea ordonanța care îl ajuta să se îmbrace. Intră o dată în iatac cu același sunet discret de pinteni și luă ceva. Apoi mai intră o dată, de data aceasta cu epoleți și decorații, șchiopătînd ușor din pricina reumatismului, și Sofiei Lvovna i se păru, fără să știe de ce, că umbletul lui era ca al unei fiare.

Auzi apoi cum Iaghici ridică receptorul.

— Dați-mi, vă rog, cazarma Vasilevskaia... Apoi, după un minut: Alo, cazarma Vasilevskaia? Chemați, vă rog, la telefon, pe doctorul Solimovici. Cu cine vorbesc? Tu ești Volodea? Îmi pare bine... Roagă-l te rog, pe tatăl tău să vină imediat la noi. Nevastă-mea nu se simte bine după cheful de aseară. Cum? Nu-i acasă? Mulțumesc... Foarte bine... Da, ți-aș fi recunoscător...

Iaghici intră pentru a treia oară în dormitor, se aplecă asupra nevestei sale, făcu semnul crucii peste ea, îi întinse mîna să i-o sărute (femeile care-l iubeau îi sărutau mîna și el se obișnuise cu acest omagiu), îi spuse că se va întoarce la dejun și plecă.

Era unsprezece trecute, cînd camerista anunță că venise Vladimir Mihailovici. Sofia Lvovna, clătinîndu-se de oboseală și de migrenă, își puse repede noua și minunata ei rochie de casă liliachie, cu bogată garnitură de blană, și se pieptănă în grabă; își simțea sufletul plin de o nespusă duioșie și tremura de bucurie dar și de teamă, la gîndul că el ar putea să plece. Vroia să-l poată măcar vedea.

Volodea cel mic venise în vizită cum cerea protocolul, în frac, cu cravată albă. Cînd Sofia Lvovna intră în salon, el îi sărută mîna și își exprimă sincera părere de rău că o vede suferindă. Apoi, după ce se așezară amîndoi, o complimentă pentru minunata ei rochie de casă.

— M-a tulburat întrevederea noastră cu Olia, spuse ea. La început, soarta ei mă cutremurase, dar acum o invidiez. Olia este o stîncă de nezdruncinat. Pe ea nimic n-o poate clinti din loc. Dar oare, Volodea, să nu-i fi rămas cu adevărat nici o altă cale? A te îngropa de vie, înseamnă oare a dezlega problema vieții? Asta e moarte, nu viață...

Amintindu-și de Olia, pe fața lui Volodea trecu o umbră de emoție.

— Dumneata, Volodea, ești un om deștept, continuă Sofia Lvovna, învață-mă cum să procedez ca să aflu și eu, liniștea. Firește eu nu sînt credincioasă și nu m-aș călugări, dar poate că există ceva echivalent. Viața mea nu e ușoară! reluă ea după o scurtă

tăcere, haide, învață-mă, spune-mi ceva convîngător... măcar un singur cuvînt...

— Un singur cuvînt? Poftim: Tararabumbia[1].

— Volodea, de ce mă desconsideri? îl întrebă ea dojenitoare. Vorbești cu mine cu tonul unui om ușuratic, de salon; nu așa se vorbește unei prietene sau unei femei cumsecade. Se spune pretutindeni că ești un om erudit, că îți place studiul și problemele înalte; de ce mie nu-mi vorbești niciodată despre ele? Nu mă socotești demnă?

Volodea cel mic se strîmbă înciudat și spuse:

— Cum de ți-a venit deodată poftă de discuții intelectuale? Cu ce te pot servi? Cu un ghiveci despre constituție sau preferi nisetru „à la greque"?

— Ei bine, fie! Sînt într-adevăr o femeie de nimic, rea, fără principii, sînt și proastă... Am o mulțime de defecte, sînt o isterică, o stricată și merit tot disprețul. Dar dumneata Volodea, ești cu zece ani mai mare ca mine, iar bărbatul meu cu treizeci. Am crescut sub ochii voștri și, dacă v-ați fi dat osteneala, ați fi putut face din mine tot ce ați fi vrut: chiar și un înger. Voi însă — și vocea începu să-i tremure — vă purtați înspăimîntător cu mine. Iaghici m-a luat după ce a îmbătrînit, iar dumneata...

— Ei, lasă, destul! spuse Volodea așezîndu-se mai aproape de ea, și sărutîndu-i amîndouă mîinile. Să lăsăm pe seama Schoppenhauer-ilor filozofia și arta de a dovedi tot ce doresc. Cît despre noi, să ne mărginim să sărutăm aceste mînușițe.

— Mă disprețuiești... Dacă ai ști în ce măsură aș vrea să mă schimb și să încep o viață nouă! Mă gîndesc cu extaz la asemenea posibilitate, și, spunînd aceasta, ochii ei se umplură cu adevărat de lacrimi de extaz. Să fii o ființă bună, cinstită, să nu minți, să ai un scop în viață!

— Te rog, te rog, nu te mai sclifosi. Nu pot să sufăr asta! și Volodea își luă aerul lui de femeie capri-

---

[1] *Tararabumbia* — refrenul unui cîntec hazliu, la modă în Rusia în acea epocă (n. t.).

cioasă. Zău, parcă am fi pe scenă. Să fim simpli și să vorbim ca toți oamenii.

De teamă să nu-l indispună și să nu plece, Sofia Lvovna începu să se justifice și să surîdă prefăcut, pentru a-i face plăcere, dar pînă la urmă nu se putu împiedica să vorbească din nou despre Olia și despre dorința ei de a dezlega problema propriei sale vieți, și de a deveni o altă femeie.

— Tara-ra-bumbia ! începu el să cînte sotto voce... Tara-ra-bumbia !...

Și pe neașteptate, o cuprinse de mijloc, iar ea, neștiind singură ce face, îi puse mîinile pe umăr și o clipă privi, vrăjită, chipul lui atît de frumos și inteligent, fruntea, ochii lui ironici, gura, barba.

— Știi bine cît de mult te iubesc, îi șopti ea înfiorată, înroșindu-se și simțind cum i s-au strîmbat convulsiv buzele de rușine. Da, te iubesc, de ce mă chinuiești ?

Și închizînd ochii, îl sărută lung, apăsat, pe gură, și mai bine de un minut nu se putu desprinde din acest sărut, cu toate că își dădea seama că ceea ce face e rău, că el însuși putea s-o judece sever și că în orice clipă puteau intra servitorii în salon.

— Cît mă chinuiești ! îi spuse ea din nou, după o jumătate de oră, cînd Volodea, care obținuse ceea ce voia, lua o gustare în sufragerie.

Ea ședea în genunchi în fața lui și îl privea cu nesaț, iar el îi spunea că parcă e un cățel ce așteaptă să i se arunce o bucată de șuncă. O așeză apoi pe unul din genunchii lui și, legănînd-o ca pe un copil, începu să cînte :

— Tara-ra-bumbia !

Cînd se pregătea să plece, ea îl întrebă cu voce pătimașă :

— Cînd ? Astăzi ? Unde ?

Și întinse amîndouă mîinile spre gura lui, ca și cum ar fi vrut să-i primească răspunsul în palmele făcute căuș.

— Astăzi nu cred ! spuse el după o clipă de gîndire. Știu eu ? Poate mîine...

Se despărțiră. Înainte de masă, Sofia Lvovna se duse la mănăstire la Olia, dar i se spuse că Olia plecase să citească rugăciuni la căpătîiul unui mort. De la mănăstire, trecu pe la tatăl ei, dar nu-l găsi nici pe el. Luă apoi o altă sanie de piață și începu să se plimbe prin oraș fără nici un scop pînă ce se înseră. Și dintr-o dată își aminti de mătușa cu ochii plînși, care nu-și mai găsea locul.

Seara se plimbară din nou cu troica și ascultară corul de țigani la restaurantul de la marginea orașului. Cînd trecură prin fața mănăstirii, Sofia Lvovna o revăzu în minte pe Olia și se cutremură la gîndul că, pentru fetele și femeile din lumea ei, nu era altă alternativă decît să se plimbe mereu cu troica, să mintă sau să se ducă la mănăstire și să-și ucidă trupul...

A doua zi avu o întîlnire cu Volodea, apoi se plimbă din nou prin oraș într-o sanie de piață și iarăși își aminti de mătușa ei.

După o săptămînă, Volodea cel mic o părăsi și viața continuă să se scurgă ca și mai înainte, tot atît de lipsită de interes, tot atît de melancolică și, din cînd în cînd chiar chinuitoare. Colonelul și Volodea cel mic jucau interminabile partide de biliard sau de pichet, Rita povestea cu voce monotonă anecdote nesărate iar Sofia Lvovna se plimba mereu cu sănii de piață sau se ruga de bărbatul ei s-o plimbe cu troica.

Trecînd aproape zilnic pe la mănăstire, o plictisea pe Olia cu destăinuirile, cu zbuciumul și cu suferințele ei tot mai greu de îndurat și simțea în același timp că, o dată cu ea în chilie pătrundea ceva impur, jalnic, terfelit. Iar Olia o mîngîia mașinal, cu tonul unei lecții învățate pe de rost, spunîndu-i că nimic din toate acestea nu are vreo importanță, că totul va trece și că dumnezeu o va ierta.

CĂLUGĂRUL NEGRU

I

ASISTENTUL universitar Andrei Vasilici Kovrin se surmenase peste măsură. Nu se gîndise să urmeze nici un tratament, dar întîlnindu-se într-o zi, din întîmplare, la un pahar de vin, cu un prieten medic și vorbindu-i despre sănătatea sa, acesta îl sfătui să se ducă să petreacă primăvara și vara undeva la țară. Tocmai atunci se brodi să-i sosească o lungă scrisoare de la Tania Pesoțski, care-l poftea să vină și să rămînă mai multă vreme la Borisovka. Kovrin se hotărî să primească invitația.

Dar înainte de plecare și cum era de-abia în aprilie, se duse la moșia sa de la Kovrinka, unde se născuse, și stătu acolo singur vreo trei săptămîni. Apoi, cînd drumurile desfundate de apele primăverii se zvîntară, porni cu trăsura spre conacul renumitului horticultor Pesoțski, fostul său tutore.

De la Kovrinka la Borisovka nu erau decît vreo șaptezeci de verste și pentru Andrei Vasilici fu o adevărată desfătare să călătorească sub cerul acela de primăvară, pe pămîntul încă reavăn, legănat într-o caleașcă cu arcuri moi.

Conacul lui Pesoțski era o clădire vastă, cu coloane și lei, de pe care căzuse tencuiala pe alocuri, și cu un lacheu în livrea la intrare. Un străvechi parc în stil englezesc, sobru, sever chiar, se întindea pe o lungime de aproape o verstă, din fața casei pînă la rîu. Pini cu rădăcinile noduroase acoperite de mușchi,

ca niște gheare păroase, se înălțau pe malul argilos și abrupt ce mărginea parcul. Apa sclipea jos cu o strălucire aspră, fluierarii zburau cu chemări jalnice și ai fi zis că locul acela părea anume făcut ca să-ți inspire o baladă.

Dimpotrivă, în jurul casei, în curte și în livezile care se întindeau, împreună cu pepinierele, pe vreo treizeci de hectare, totul părea vesel și plin de viață, chiar cînd vremea era posomorîtă. Nicăieri nu-i fusese dat lui Kovrin să vadă trandafiri atît de minunați, crini atît de mîndri, camelii și lalele atît de felurite, mergînd de la albul de zăpadă pînă la negrul cărbunelui, și în general o atît de mare bogăție de flori ca la Pesoțski. În începutul acesta de primăvară, adevărata podoabă a rondurilor era încă adăpostită în sere, dar ceea ce înflorea pe marginea aleilor și, ici-colo, în mijlocul pajiștilor ajungea ca să-ți dea impresia că te afli în împărăția celor mai gingașe culori, mai ales în cele dintîi ceasuri ale dimineții, cînd roua strălucea încă pe fiecare petală.

Partea oarecum decorativă a livezii, pe care Pesoțski o numea disprețuitor „colțul trăznăilor", îi dădea lui Kovrin, cînd era copil, o impresie de basm. Cîte ciudățenii nu se vedeau acolo, cîte monstruozități căutate. O adevărată batjocorire a naturii: pomi fructiferi răstigniți pe araci, un păr în formă de plop piramidal, tei și stejari sferoidali, un măr ca o umbrelă, arcade vegetale, monograme, candelabre de verdeață și, desenată din pruni, însăși data 1862, cînd Pesoțski începuse să se ocupe de horticultură. Tot acolo mai erau și arbuști svelți, cu tulpina dreaptă și solidă ca a palmierilor și, numai, uitîndu-te bine, îți puteai da seama că erau agrișe și coacăze.

Dar ceea ce impresiona mai plăcut ca orice în livadă, ceea ce îi dădea viață, era o necontenită mișcare. În jurul pomilor și pomișorilor, pe alei și în mijlocul rondurilor, de dimineața pînă seara mișunau ca furnicile o întreagă armată de oameni umblînd încoace și încolo, cu roabe, cazmale și stropitori.

Kovrin sosi la Pesoțski seara după ceasurile nouă. Găsi pe Tania și pe tatăl ei foarte îngrijorați. Cerul senin sticlă, spuzit de stele, și termometrul, prevesteau că spre faptul zilei avea să dea un ușor îngheț. Grădinarul Ivan Karlîci fiind dus la oraș, nu puteau să se încreadă în nimeni. În timpul cinei nu fu vorba decît despre brumă și se hotărî ca Tania să rămînă de veghe și, pe la ceasurile unu din noapte să facă ocolul livezii, ca să vadă dacă totul este în ordine, urmînd ca la trei sau chiar mai înainte, să se scoale bătrînul și s-o înlocuiască.

Kovrin stătu toată seara cu Tania, și după miezul nopții o însoți în livadă. Era frig și mirosea puternic a fum. În livada cea mare, numită „de raport" și care aducea lui Egor Semionîci, tatăl Taniei, un venit net anual de cîteva mii de ruble, un nor negru de fum des, înțepător, se tîra pe pămînt, înfășurîndu-se în jurul pomilor și apărînd de brumă miile acelea de ruble.

Pomii erau sădiți în eșichier; șirurile lor regulate păreau niște rînduri de soldați. Ordinea aceasta severă, riguroasă, precum și faptul că ramurile erau retezate la aceeași înălțime, că tulpinele și coroanele erau în totul aidoma, dădeau privelиștii ceva monoton și chiar trist. Kovrin și Tania mergeau de-a lungul focurilor de bălegar și de gunoi și din cînd în cînd, se întîlneau cu muncitori care rătăceau prin fum ca niște umbre. Deși numai vișinii, prunii și cîteva specii de meri înfloriseră, toată livada era înecată în fum și abia cînd ajunseră la răsadnițe, Kovrin putu să răsufle.

— Fumul ăsta m-a făcut să strănut încă din copilărie, spuse el, cu umerii scuturați de un fior, dar nici pînă azi nu am înțeles cum poate el să ferească de brumă.

— Cînd cerul e senin, fumul ține loc de nori! răspunse Tania.

— Și ce nevoie e de nori?

— Cînd cerul e acoperit, nu cade brumă.

— Da?

Începu să rîdă și o luă de mînă. Fața ei rotundă, învinețită de frig și foarte serioasă, sprîncenele-i fine și negre, gulerul ridicat al paltonului care o împiedica să-și miște gîtul în voie, rochia pe care o ridica ferind-o de rouă, și întreaga ei făptură zveltă și gingașă, îl înduioșau.

„Dumnezeule, cum a crescut, iat-o fată mare".

— Cînd am plecat de aici acum cinci ani, îi spuse el, erai încă o fetiță slabă, cu picioare lungi, și părul pe spate. Purtai rochițe scurte. Îți spuneam „cocostîrcul". Cum trece timpul!

— Da, oftă Tania, în cinci ani multe se schimbă. Spune drept, Andriușa, adăugă ea repede, privindu-l în față, nu-i așa că te-ai înstrăinat de noi? Dar cum aș putea pretinde să fie altfel? Ești acum un om în toată firea, duci o viață interesantă, ai ajuns cineva. E așa de firesc să te înstrăinezi. Totuși, Andriușa, aș vrea atît de mult să ne consideri și acum ca ai tăi. Cred că avem dreptul la asta.

— Așa și fac, Tania...

— Adevărat?

— Ți-o jur.

— Te mirai aseară că avem atîtea fotografii de-ale tale. Dar nu știi că tata te adoră? Uneori mi se pare chiar că te iubește mai mult decît pe mine. E mîndru de tine. Ai făcut o carieră strălucită și e încredințat că ai ajuns astfel, numai fiindcă el te-a crescut. Nu-l contrazic: lasă-l să creadă.

Începea să se lumineze de ziuă. Se vedea după limpezimea cu care unduirile de fum și ramurile se profilau pe cer. Cîntau privighetorile și se auzea pe cîmp glasul prepelițelor.

— Toate-s bune, spuse Tania, dar e timpul să ne ducem la culcare. S-a făcut tare frig.

Și îl luă de braț.

— Îți mulțumesc că ai venit, Andriușa. Cunoștințe pe aici avem foarte puține și cu totul lipsite de interes. Nu se vorbește decît de livadă și iar de livadă. Tulpină înaltă și tulpină mijlocie, mere Zanete, mere Oporto, mere Borovinka, altoire simplă și altoire în ochi. Toată viața noastră e legată de livadă, adăugă

ea rîzînd; ziua şi noaptea nu visez decît mere şi pere. Fără îndoială, preocupările astea îşi au şi ele rostul lor, sînt folositoare, dar, ca distracţie, ai mai vrea şi altceva. Îmi aduc aminte că de cîte ori veneai în vacanţă, casa întinerea şi mi se părea mai luminoasă, ca şi cum s-ar fi scos învelitoarea mobilelor şi a policandrelor. Eram o fetiţă, dar îmi dădeam totuşi seama de schimbare.

Tania continuă multă vreme astfel, vorbind cu însufleţire. Kovrin se gîndi deodată că nu era exclus ca în vara aceea să se apropie de făptura aceasta micuţă, plăpîndă şi vorbăreaţă, şi chiar să se îndrăgostească de ea. În situaţia lor, lucrul se putea întîmpla uşor şi era foarte firesc. Gîndul acesta îl înduioşă şi îl făcu să rîdă. Se aplecă spre chipul ei drăgălaş şi murmură aria bine cunoscută:

Oneghin, n-am să-ţi tăinuiesc
Pe Tatiana o iubesc...

Cînd se întoarseră în casă, Egor Semionîci se şi sculase. Nefiindu-i somn, Kovrin rămase de vorbă cu el şi coborî din nou în grădină.

Egor Semionîci era înalt şi voinic, avea burtă şi suferea de astm. Totuşi mergea atît de iute, că abia te puteai ţine de el. Părea întotdeauna plin de griji, şi grăbit, ca şi cum totul ar fi fost pierdut dacă ar fi zăbovit o singură clipă.

— Iată un fenomen interesant tinere, se opri el ca să-şi potolească bătaia de inimă. La suprafaţa pămîntului e temperatură de îngheţ. Iar dacă agăţi termometrul de o prăjină înaltă de doi stînjeni, s-a terminat cu îngheţul. De ce?

— Mărturisesc că nu ştiu, rîse Kovrin.

— Hm! Bineînţeles că omul nu le poate şti pe toate. Oricît de deştept ar fi, mintea nu poate cuprinde totul. Mi se pare că tu te ocupi mai ales cu filosofia?

— Da, ţin cursuri de psihologie, dar mă interesează filosofia în general.

— Şi nu te plictiseşte?

— Dimpotrivă, e raţiunea vieţii mele.

— Foarte bine atunci! Slavă domnului! spuse Egor Semionîci, trecîndu-şi gînditor mîna peste favoriţii cărunţi, îmi pare foarte bine, nespus de bine, dragul meu...

Dar dintr-o dată ciuli urechea şi, luînd o înfăţişare cumplită, se repezi sub pomi şi dispăru în norul de fum.

— Cine şi-a legat calul de măr? îl auzi Kovrin strigînd cu o voce atît de deznădăjduită că-ţi rupea inima. Cine-i nemernicul, ticălosul care a îndrăznit să-şi lege calul de măr? Doamne, doamne! Strică tot, spurcă tot, prăpădesc tot, şi acum s-au pus şi pe nelegiuiri! Livada-i pierdută! O doamne!

Cînd se întoarse, faţa îi era crispată de oboseală şi de indignare.

— Nu ştiu ce să mai fac cu blestemaţii ăştia! exclamă el cu glas plîngăreţ, ridicînd abătut braţele. Pînă să descarce ast-noapte bălegarul, Stiopka s-a gîndit să-şi lege calul de un măr. Şi, păcătosul, a înnodat din toate puterile funia, de a jupuit în trei locuri scoarţa pomului. Ce părere ai? Cînd i-am spus ce a făcut, stătea ca de lemn şi se holba la mine. Spînzurătoarea ar fi prea puţin pentru o asemenea nelegiuire.

Cînd se potoli, îl strînse în braţe pe Kovrin şi îl sărută pe obraji.

— Hai să lăsăm asta! Dumnezeu e mare! Sînt tare fericit că ai venit. Nici nu pot să-ţi spun cît de fericit! Îţi mulţumesc.

Pesoţski făcu apoi ocolul livezii, cu pasul lui grăbit şi cu aerul lui îngrijorat, arătîndu-i toate serele şi toate răsadniţele, precum şi cele două prisăci pe care le numea minunea secolului.

Între timp, soarele răsărise, scăldînd în lumină grădina. Se făcuse cald. Ziua se vestea strălucitoare, veselă şi lungă. Kovrin se gîndi că era de-abia la începutul lui mai, că vara avea să fie tot atît de luminoasă, de veselă şi de lungă. Şi, dintr-o dată, i se revărsă în piept valul de voioşie şi prospeţime pe care-l simţea în copilărie cînd alerga prin livada aceea. La rîndul lui, strînse pe bătrîn în braţe şi îl

sărută cu multă căldură. Înduioşaţi şi unul şi altul, se îndreptară spre casă, luară ceaiul în ceşti de porţelan din alte vremi şi mîncară chifle calde cu caimac proaspăt. Totul îi amintea acum lui Kovrin de cei dintîi ani ai adolescenţei. Prezentul fermecător şi aducerile aminte ce-l năpădeau se contopeau într-un sentiment nelămurit de încîntare şi, în acelaşi timp, de tristeţe.

Aşteptă să se trezească şi Tania, mai bău şi cu ea o ceaşcă de cafea cu lapte, apoi făcu o plimbare. După aceea, se închise în camera lui şi începu să lucreze. Deschise o carte şi se cufundă în lucru, citind şi luînd note. Din cînd în cînd ridica ochii, fie ca să-şi arunce privirea pe ferestrele larg deschise, fie ca să mai admire florile încă ude de rouă, care îmbălsămau aerul în glastrele de pe masă. Apoi se aşternea iarăşi pe citit simţind că fiecare părticică din fiinţa lui se bucură şi se înfioară de fericire.

II

Kovrin continuă să ducă la ţară o viaţă tot atît de încordată şi de istovitoare pentru nervii săi ca şi la oraş. Citea şi scria fără măsură, învăţa italieneşte şi, chiar în timp ce se plimba, se gîndea cu plăcere că peste cîteva clipe are să înceapă din nou să lucreze. Dormea atît de puţin, că toţi se minunau de el. Dacă i se întîmpla să aţipească o jumătate de oră în timpul zilei, nu mai putea să închidă ochii toată noaptea. A doua zi se simţea însă vioi şi vesel, ca şi cum ar fi dormit douăsprezece ceasuri în şir. Vorbea mult, bea zdravăn şi fuma ţigări bune de foi.

Aproape în fiecare zi, domnişoarele de la conacele învecinate veneau s-o vadă pe Tania. Cîntau la pian sau din gură, împreună cu ea. Cîteodată venea şi un tînăr care cînta din vioară. Kovrin era vrăjit de muzică ; o sorbea cu nesaţ, o asculta cu un fel de exaltare nefirească. Ochii i se închideau şi capul i se pleca într-o parte.

Într-o seară, după ce luaseră ceaiul, citea pe verandă. Acompaniate de violonist, Tania care avea o voce de soprană și o altă domnișoară, contralto, descifrau cunoscuta serenadă de Braga. Kovrin asculta distrat cuvintele — fetele cîntau în rușește — fără să le poată pricepe sensul. Dar închizînd cartea și încordîndu-și auzul, le prinse înțelesul. O fată cu închipuirea bolnavă aude într-o noapte, în grădină, sunete atît de tainice, de încîntătoare și de stranii, încît rămîne încredințată că nu poate fi vorba decît de o armonie cerească, peste putință să fie înțeleasă de muritori și care trebuie astfel să se întoarcă în ceruri.

Kovrin simți pleoapele îngreuindu-se și lipindu-i-se parcă. Se ridică și începu să se plimbe, ostenit peste măsură, prin salonaș, apoi prin salonul cel mare. Cînd fetele încetară să mai cînte, o luă pe Tania de braț și ieși cu ea pe verandă.

— De azi dimineață mă urmărește o legendă, îi spuse el. Nu-mi pot da seama dacă am citit-o sau am auzit-o povestită de cineva. În tot cazul, este stranie și fără sens. Trebuie în primul rînd să spun că nu strălucește printr-un exces de claritate. Se pare că acum o mie de ani, un călugăr îmbrăcat în negru străbătea deșertul, în Siria sau în Arabia. La cîțiva kilometri de locul pe unde trecea, niște pescari văzură un alt călugăr negru care mergea încet pe apele unui lac. Acest al doilea călugăr nu era decît un miraj. Acum, uită toate legile opticii pe care probabil că legenda nu le cunoaște și ascultă ce spune povestea mai departe. Din acest miraj s-a născut un al doilea, din al doilea un al treilea și așa mai departe astfel încît imaginea călugărului negru s-a transmis la infinit dintr-un strat al atmosferei într-altul. Era văzută cînd în Africa, cînd în Spania, cînd în India, cînd în țările nordice. În cele din urmă, trecu dincolo de hotarele pămîntului și acum rătăcește în univers, fără să întîlnească niciodată condiții care ar putea-o face să dispară. Poate că în clipa aceasta călugărul este văzut în planeta Marte sau într-una din stelele Crucii Sudului. Dar, draga mea, partea cea mai inte-

resantă a legendei este că, după ce se vor fi scurs exact o mie de ani din ziua în care călugărul trecea prin deșert, mirajul se va reîntoarce pe pămînt și oamenii îl vor putea vedea din nou. Și se pare că cei o mie de ani sînt pe punctul de a se împlini. Potrivit legendei, ar trebui să ne așteptăm să vedem apariția călugărului negru chiar zilele astea.

— Ciudat miraj! spuse Tania, căreia legenda nu-i plăcuse.

— Mai ciudat e, reluă Kovrin rîzînd, că nu-mi pot de loc aminti unde și cînd am aflat povestea asta! Am citit-o, am auzit-o, sau am visat-o? Îți jur că nu-mi amintesc de loc. În tot cazul, legenda mă preocupă și m-am gîndit la ea toată ziua.

Lăsînd-o pe Tania să se reîntoarcă la oaspeți, Kovrin coborî în grădină și se plimbă îngîndurat în jurul rondourilor. Soarele asfințea. Florile proaspăt stropite răspîndeau un parfum jilav, care atîța toate simțurile. În casă, fetele începură din nou să cînte și, din depărtare, sunetul vioarei părea și el un glas omenesc. Continuînd să se străduiască să-și aducă aminte unde auzise sau citise legenda, Kovrin se îndreptă încet spre parc, și, fără să-și dea seama, ajunse pînă la rîu.

Pe o potecuță șerpuind pe malul abrupt printre rădăcinile mustăcioase ale pinilor, coborî pînă la marginea apei, speriind un cîrd de fluierari și două rațe sălbatice, care își luară zborul. Ici și colo, pe vîrfurile copacilor, se mai vedeau ultimele raze ale soarelui, dar peste unde înserarea se lăsase de-a binelea. O punte era aruncată peste rîu. Kovrin trecu pe malul celălalt. În fața lui se întindea un lan de secară verde, încă neînflorită. Cît vedeai cu ochii, nici așezare omenească, nici țipenie de om. Ți se părea că, urmînd poteca drept înainte, ai să ajungi în depărtarea neștiută, tainică, în care se cufundase soarele și de unde prindeau acum să se înalțe, cu o impunătoare măreție, volburile de pară ale amurgului.

„Ce spațiu, ce libertate și ce liniște! se gîndea Kovrin înaintînd pe potecă. Ai zice că întreg universul mă privește, tace și așteaptă să-l înțeleg...“

Dar iată că unduiri ca de ape, se tălăzuiră pe cîmpul de secară și adierea serii îi dezmierdă părul. O clipă după aceea o nouă adiere, mai puternică, făcu să foșnească neliniștit secara și, în spate, auzi pinii gemînd înăbușit... Kovrin se opri uimit. În zare, ca un vîrtej sau ca o trombă, se ridica de la pămînt pînă la cer o uriașă coloană întunecată. Contururile îi erau nelămurite, dar se vedea că nu sta pe loc. Dimpotrivă, se mișca cu o repeziciune înspăimîntătoare. Înainta drept spre Kovrin și cu cît se apropia cu atît se micșora și se vedea mai limpede. Kovrin abia avu timp să se dea la o parte ca să-i facă loc.

Un călugăr, îmbrăcat în negru, cu capul descoperit, cu părul alb și cu sprîncenele negre, cu mîinile încrucișate pe piept, trecu pe lîngă el. Picioarele goale nu-i atingeau pămîntul. După ce trecu de el, călugărul se opri la cîțiva pași, se întoarse spre Kovrin, îi făcu un semn binevoitor cu capul și îi zîmbi prietenos și totodată șiret. Ce înspăimîntător de galbenă și de slabă îi era fața! Începînd din nou să crească, trecu apa, se izbi fără zgomot de malul lutos și de pini, îi străbătu, și apoi se topi ca un fum.

— Așa dar, legenda era adevărată! murmură Kovrin.

Și încercînd să-și explice strania arătare, fericit că avusese prilejul să vadă și încă atît de aproape și de limpede nu numai rasa neagră, dar și fața și ochii călugărului, Kovrin se îndreptă spre conac, impresionat în chipul cel mai plăcut.

În parc și în grădină, oamenii își vedeau liniștiți de treburile lor ca și mai înainte, și în casă muzica nu încetase. Era limpede că numai Kovrin văzuse călugărul. La-nceput voi să povestească totul Taniei și tatălui ei, dar își dădu seama că ar fi crezut cu toții că bate cîmpii și s-ar fi speriat. Era mai nimerit să nu spună nimic. Se simțea mai bine dispus, mai vesel ca niciodată, rîse zgomotos, cîntă, dansă mazurca și toți, atît Tania cît și oaspeții, găsiră că avea în ziua aceea pe față ceva iradiant, inspirat și că era foarte interesant.

III

După cină, cînd musafirii plecară, Kovrin se duse la el în cameră şi se întinse pe o canapea. Voia să se gîndească la călugăr. Dar un minut după aceea, intră Tania cu un pachet de cărţulii şi de şpalturi în mînă.

— Uite, Andriuşa, îi spuse ea, citeşte articolele tatii. Sînt foarte frumoase. Scrie foarte bine.

— Ei las-o mai uşor! protestă Egor Semionîci, intrînd în urma ei şi rîzînd stînjenit. Nu te potrivi! Te rog, să nu care cumva să le citeşti. Afară doar dacă nu vrei s-adormi. Atunci poţi să citeşti: sînt bune ca somnifer.

— Eu, stărui Tania cu o adîncă convingere, le găsesc foarte interesante. Citeşte-le, Andriuşa, şi convinge-l pe tata să scrie mai des. Ar putea întocmi un curs complet de horticultură.

Bătrînul rîse stingherit, se înroşi şi îndrugă obişnuitele fraze cu care încearcă să se apere de laude orice autor modest. Apoi se dădu bătut.

— Dacă-i pe aşa, atunci citeşte întîi articolul lui Gaucher, apoi articolaşele astea în ruseşte, spuse el, răsfoind cu mîini tremurătoare broşurile, altfel n-ai să înţelegi nimic. Înainte de a-mi citi ripostele, trebuie să ştii la ce am răspuns. Dar, în definitiv, nu-i vorba decît de lucruri plicticoase şi cred că ar fi mai curînd timpul să ne culcăm.

Tania ieşi, Egor Semionîci se aşează pe canapea alături de Kovrin şi suspină adînc.

— Ei da, dragul meu, rupse el tăcerea într-un tîrziu, aşa-i, scumpul meu, asistent universitar. Precum vezi, scriu articole, particip la expoziţii şi obţin medalii. Se spune că Pesoţski are mere cît capul de mari, că face avere cu grădina lui. Ce mai una-alta: „Bogat şi tare-i Kociubei“ [1]. Dar vorba e, la ce bun toate astea? Livada mea este într-adevăr minunată, o livadă model... În realitate nu este o livadă, ci o adevărată întreprindere de mare însemnătate pentru

[1] Din poemul *Poltava* de A. I. Puşkin, în romîneşte de George Lesnea; Poeme, ed. *Cartea Rusă*, pag. 257. (n. ed.)

stat, fiindcă asemenea livezi vor deschide o eră nouă în economia rurală și industria rusească. Dar la ce bun ? La ce o să folosească ?

— Răspunsul îl dă livada singură.

— Nu asta vreau să spun. Întrebarea e alta : ce o să se aleagă din livadă după moartea mea ? Fiindcă, de îndată ce voi dispare eu, nu o să mai rămînă nici o lună în starea în care o vezi astăzi. Secretul succesului nu stă nici în întinderea livezii, nici în numărul muncitorilor, ci numai și numai — pricepe ce-ți spun — în dragostea mea pentru ea. O iubesc poate mai mult decît pe mine. Uite-te și tu, eu singur fac aproape totul. Muncesc din zori pînă în noapte. Eu altoiesc, eu tai, eu sădesc... Totul, totul e făcut cu mîna mea. Cînd mă ajută cineva, sînt gelos și mă enervez în așa hal, încît devin grosolan. Tot secretul stă în patima mea. Ochiul stăpînului, mîinile lui. Și cînd mă duc undeva la o vizită, pentru un ceas, sînt cu inima zburată : să nu se întîmple ceva livezii în lipsa mea. Cînd o să mor cine o să mai supravegheze, să muncească ? Grădinarii ? Zilerii ? Vezi, asta vreau să spun, dragul meu. În meseria mea, cei mai mari dușmani nu sînt nici iepurii, nici cărăbușii, nici bruma, ci indiferența.

— Și Tania ? întrebă Kovrin rîzînd. S-ar putea oare ca și ea să fie mai primejdioasă decît iepurii ? Ea cunoaște și îi e dragă opera dumitale.

— Da, o cunoaște și îi e dragă. Dacă după moartea mea livada îi rămîne ei și ea va fi stăpînă, nimic de zis. Dar dacă, ferească dumnezeu, se mărită? bolborosi Egor Semionîci, uitîndu-se plin de spaimă la Kovrin. Aici e primejdia ! O să se mărite, o să fie năpădită de copii și n-o să mai aibă timp să se gîndească la livadă. Ceea ce mă îngrozește mai mult este teama că o să ia vreun domnișor ahtiat după bani care o să arendeze livada cine știe cărui precupeț. Atunci totul se va mîntui din primul an. În meseria noastră, femeile sînt biciul lui dumnezeu.

Pesoțski oftă iarăși, tăcu o clipă, apoi reluă :

— Poate că-i egoism din partea mea, dar îți mărturisesc deschis : nu vreau ca Tania să se mărite.

Mi-e frică. Vine pe aici un neisprăvit care scîrţîie din vioară. Ştiu că Tania nu s-ar mărita niciodată cu el. O ştiu foarte bine. Ei, cu toate astea, n-am ochi să-l văd. Ce vrei, recunosc, dragul meu, că sînt un om tare ciudat.

Egor Semionîci se ridică şi începu să se plimbe zbuciumat prin odaie. Era vădit că are de spus ceva foarte important şi că nu îndrăznea.

— Uite ce e: te iubesc foarte mult, se hotărî el în cele din urmă, vîrîndu-şi mîinile în buzunar, şi am să-ţi vorbesc deschis. Eu am obiceiul să simplific anumite chestiuni delicate şi să spun de-a dreptul ce cred: nu pot să sufăr gîndurile ascunse. Ţi-o spun verde: eşti singurul om căruia nu m-aş teme să-mi dau fata. Eşti deştept, inimos şi n-ai îngădui să mi se primejduiască opera. Te iubesc ca pe copilul meu şi sînt mîndru de tine. Dacă s-ar înfiripa o idilă între tine şi Tania, să ştii că aş fi foarte mulţumit, chiar fericit. Ţi-o mărturisesc fără înconjur, cinstit.

Kovrin începu să rîdă. Egor Semionîci deschise uşa şi apoi se opri în prag.

— Dacă tu şi cu Tania aţi avea un băiat, l-aş face horticultor. Dar astea sînt visuri. Noapte bună!

Rămas singur Kovrin se întinse cît putu mai comod pe canapea şi începu să citească articolele. Unul era intitulat: „Despre culturile intermediare", altul „Cîteva cuvinte despre observaţiile Domnului Z. asupra desfundării solului, în vederea plantării pomilor", un al treilea era intitulat „Cîteva observaţii asupra altoirii în ochi latenţi". Toate se învîrteau în jurul aceloraşi teme. Dar ce ton agresiv, cîtă patimă — de-a dreptul bolnăvicioasă! Iată, de pildă, un articol, la prima vedere foarte inofensiv, judecînd după titlu, şi cu un conţinut banal, în care era vorba de specia de măr rus numit „Antonovka". Egor Semionîci îşi începea însă articolul cu cuvintele: *Audiatur et altera pars* [1] şi sfîrşea cu *sapienti sat* [2]. Şi între aceste două citate, un torent de epitete usturătoare la adresa „savantei ignoranţe a domnilor specialişti în horticultură, care

[1] Să se asculte şi cealaltă parte (lat.) (n. t.).

[2] Ajunge să fii înţelept (lat.) (n. t.).

contemplă natura de pe înălțimea catedrelor lor", sau la aceea a domnului Gaucher „al cărui succes se datorează profanilor și diletanților". Apoi își exprima părerea de rău, vădit nesinceră, că nu mai pot fi ciomăgiți și azi țăranii care, furînd fructele, strică pomii.

„Iată o meserie frumoasă, simpatică, sănătoasă, gîndi Kovrin, dar nici ea nu-i lipsită de pasiuni și de răfuieli. Stă fără îndoială în firea lucrurilor ca în orice domeniu oamenii care se consacră unei idei să fie irascibili și să se caracterizeze printr-o sensibilitate peste măsură de ascuțită. Altfel nu e cu putință."

Își aminti de Tania, căreia îi plăceau atît de mult articolele tatălui ei. Era plăpîndă, palidă și atît de firavă că i se vedeau claviculele. Ochii ei mari, căprui, inteligenți, priveau necontenit nu se știe unde, căutînd nu se știe ce. Avea același mers ca și Egor Semionîci: măsurat și grăbit. Îi plăcea mult să vorbească, să discute, și-și însoțea fiecare frază, cît de neînsemnată, cu o mimică expresivă și cu multe gesturi. Cu siguranță că era și ea foarte nervoasă.

Kovrin continuă să citească, dar nemaiputîndu-se concentra, se opri. După surescitarea plăcută cu care dansase mazurca și ascultase muzică, îl cuprinse acum un fel de oboseală și se lăsă copleșit de gînduri. Se ridică și începu să se plimbe prin cameră, cugetînd la călugărul negru. Și deodată, i se furișă în minte: dacă el singur văzuse arătarea stranie și supranaturală, nu însemna oare că era bolnav și că ajunsese pînă acolo încît să aibă halucinații? Constatarea aceasta îl înspăimîntă, dar pentru scurtă vreme.

„Mă simt în toate puterile mele și nu fac nici un rău nimănui, își spuse el, înseamnă deci că nu-i nimic anormal în vedeniile mele".

Și din nou se înseninâ.

Se așeză pe divan și își luă capul între mîini, încercînd să-și stăpînească fericirea de neînțeles care-i umplea sufletul; începu din nou să se plimbe, apoi se puse pe lucru. Dar ideile pe care le găsea în căr-

ţile lui nu-l mulţumeau. Voia ceva uriaş, de necuprins, izbitor. Spre ziuă, se dezbrăcă şi se culcă. Trebuia totuşi să adoarmă. Cînd auzi paşii lui Egor Semionîci care cobora în grădină, sună şi ceru să i se aducă vin. Bău cu nesaţ cîteva pahare de Lafitte, apoi îşi trase plapoma peste cap. Mintea i se înceţoşă şi adormi.

IV

Egor Semionîci se certa adesea cu fiica sa şi atunci îşi spuneau lucruri neplăcute.

Într-o dimineaţă, după o nouă discuţie, Tania începu să plîngă şi se închise în camera ei. Nu mai ieşi nici la prînz, nici la ceai. Tatăl ei, care mai întîi luase un aer grav şi bosumflat, ca şi cum ar fi vrut să dea a înţelege că interesul ordinei şi dreptăţii era mai presus de orice, se înmuie repede şi uită să mai facă pe grozavul. Începu să umble stingher prin parc, oprindu-se din cînd în cînd şi oftînd: Doamne, doamne! La masă nu mîncă nimic. Apoi, simţindu-se vinovat şi cu conştiinţa neîmpăcată, bătu la uşa încuiată şi strigă sfios:

— Tania, Tania...

Drept răspuns se auzi în dosul uşii un glas istovit de lacrimi, dar îndîrjit:

— Lasă-mă, te rog!

Supărarea stăpînilor se răsfrîngea în toată casa, pînă şi asupra muncitorilor din livadă. Deşi cufundat în lucrările lui interesante, Kovrin se simţi pînă la urmă şi el trist şi stingherit. Ca să împrăştie posomorala generală se hotărî să intervină şi, spre seară, bătu la uşa Taniei, care îi deschise.

— Vai, vai! începu el, pe un ton glumeţ, uitîndu-se surprins la faţa scăldată în lacrimi a Taniei şi acoperită de pete roşii. Ce ruşine! E aşa de grav? Vai, vai!

— Dacă ai şti cum mă chinuie! spuse Tania.

Şi alte lacrimi, lacrimi amare şi grele, picurară din ochii ei mari.

— Mă chinuiește de nu mai pot, își frînse ea mîinile. Nu i-am spus nimic... Nimic. I-am spus numai că nu-i nevoie de argați de prisos cînd se pot găsi zileri cîți poftești. De o săptămînă oamenii noștri stau degeaba. Atîta tot. Și din asta a făcut o adevărată dramă, mi-a spus lucruri grele și foarte umilitoare. Pentru ce?

— Ei, lasă acum! îi spuse Kovrin, mîngîindu-i ușor părul. V-ați supărat, ai plîns, ajunge. Nu trebuie să rămîneți certați atît de mult. Nu e bine. Mai ales cînd știi cît te iubește.

— Mi-a... mi-a stricat toată viața! continuă Tania să se plîngă. Nu e zi în care să nu mă jignească, să nu mă înjosească. Socotește că sînt de prisos în casa lui. Poate că are dreptate. Am să plec chiar mîine. Mă fac funcționară la poștă.

— Haide, haide, nu mai plînge, Tania. Nu trebuie draga mea. Sînteți amîndoi porniți și nervoși și deopotrivă de vinovați. Vino, am să vă împac eu.

Kovrin îi vorbea pe un ton alintător, încercînd s-o convingă și Tania continua să plîngă cu mîinile împreunate și cu umerii scuturați de suspine, ca și cum i s-ar fi întîmplat o mare nenorocire. Și-i era cu atît mai mult milă de ea, cu cît își dădea seama că, deși pricina supărării nu era serioasă, suferea totuși adînc. O nimica toată putea s-o facă nefericită o zi întreagă și chiar toată viața.

În timp ce o mîngîia astfel, Kovrin se gîndea că, înafară de fata aceasta și de tatăl ei, cu greu ar fi putut găsi pe cineva care să-l socotească, în măsura în care o făceau ei, drept un prieten, drept al lor. Părinții îi muriseră de cînd era încă în leagăn și de n-ar fi fost făpturile acestea iubitoare, cu siguranță că nici nu ar fi putut ști ce este duioșia sinceră, iubirea naivă, necugetată, pe care nu o încerci decît pentru ai tăi, pentru cei de același sînge. Simțea de asemenea că nervii fetiței acesteia scuturată de plîns răspundeau, ca pilitura de fier unui magnet, nervilor săi bolnavi. N-ar fi putut iubi o femeie sănătoasă, voinică, cu obrajii rumeni; Tania îi plăcea tocmai fiindcă era palidă, plăpîndă și nefericită.

Simțea astfel o plăcere deosebită să-i dezmierde părul și umerii, să-i țină mîinile între ale sale și să-i șteargă lacrimile. Tania se liniști în sfîrșit, dar continuă să se plîngă de tatăl ei, de viața de nesuferit pe care trebuia s-o ducă; îl implora pe Kovrin s-o înțeleagă. Apoi, încet, încet, începu să zîmbească, să suspine și să-i spună că-i pare rău că dumnezeu îi dăduse un caracter atît de prost. Pînă la urmă, izbucni în rîs, spuse că este o proastă și o zbughi afară din cameră.

Puțin după aceea, Kovrin o găsi pe Tania plimbîndu-se cu tatăl ei prin grădină, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat; mîncau pîine de secară cu sare, fiindcă li se făcuse foame.

V

Mulțumit că izbutise în rolul său de împăciuitor, Kovrin se duse în parc, se așeză pe o bancă și se lăsă furat de gînduri. Se auzi un huruit de trăsură și răsunară rîsete zglobii. Sosiseră iarăși musafiri. Cînd umbrele serii începură să se întindă peste parc, îi ajunseră pînă la ureche sunetele nedeslușite de voci și de vioară, care îi reamintiră de călugărul negru.

Unde, în ce țară, în ce planetă rătăcea acum absurdul miraj?

Dar abia își aduse aminte de legendă și revăzu în gînd întunecata vedenie de pe cîmpul de secară. Și în aceeași clipă, din spatele unui brad ce se afla chiar în fața lui se ivi, fără să fi făcut cel mai mic zgomot, un om de statură mijlocie, cu capul descoperit, cu păr cărunt, îmbrăcat în negru și desculț ca un cerșetor.

Pe fața lui galbenă, ca aceea a unui mort, sprîncenele negre făceau un contrast izbitor. Salutîndu-l cu o înclinare prietenoasă a capului, cerșetorul sau pelerinul se apropie tot fără zgomot și se așeză lîngă el pe bancă. Kovrin își dădu seama atunci că era călugărul negru.

O clipă se priviră în tăcere: Kovrin, plin de mirare, și călugărul, ca și data trecută, cu un aer binevoitor dar puțin ironic și șiret.

— Ce cauți aici și de ce stai pe loc? Tu nu ești decît un miraj. Asta nu se mai potrivește cu legenda.

— Ce-are a face? răspunse călugărul după un minut, cu o voce liniștită, întorcînd capul spre el. Legenda, mirajul și eu însumi nu sîntem decît plăsmuirea închipuirii tale înfierbîntate. Sînt o vedenie.

— Atunci nu exiști în realitate?

— Crede ce vrei! Dar din moment ce exist în închipuirea ta, și închipuirea ta face parte din realitate, înseamnă că fac parte eu însumi din realitate, spuse călugărul cu un zîmbet ușor.

— Ai trăsături îmbătrînite, inteligente, extraordinar de expresive, ca și cum ai fi trăit cu adevărat peste o mie de ani. Nu știam că închipuirea mea poate să creeze astfel de fenomene. Dar de ce te uiți la mine cu atîta bunăvoință? Mă găsești pe placul tău?

— Da. Faci parte dintre puținii care pot fi numiți pe bună dreptate aleșii lui dumnezeu. Tu slujești adevărul veșnic. Gîndurile, năzuințele tale, știința ta uimitoare și întreaga ta viață poartă pecetea divină, cerească, fiindcă sînt închinate rațiunii și frumosului, cu alte cuvinte a tot ce este veșnic.

— Vorbești de „adevărul veșnic". Dar acest adevăr veșnic este el oare dat oamenilor și le poate fi de folos atîta vreme cît nu există o viață veșnică?

— Dar există o viață veșnică!

— Crezi deci în nemurirea oamenilor?

— Desigur! Un viitor mare, strălucit vă așteaptă pe voi oamenii. Și cu cît vor fi pe pămînt mai mulți oameni ca tine, cu atît mai curînd se va înfăptui acest viitor. Fără voi — slujitori ai celui mai de seamă principiu și care trăiți liber și conștient — omenirea ar da greș. Dacă ar fi trebuit să urmeze cursul dezvoltării ei firești, ar fi așteptat multă vreme sfîrșitul vieții sale pămîntene. Dar voi o conduceți cu un avans de cîteva mii de ani spre împărăția adevărului veșnic. În asta și constă marele vostru merit.

Voi întruchipați binecuvîntarea domnului, care s-a revărsat asupra omenirii.

— Și care e scopul vieții veșnice? întrebă Kovrin.

— Scopul oricărei vieți: bucuria de a trăi. Adevărata bucurie constă în a ști. Și viața veșnică va dărui mereu mărețe și nesecate izvoare din care să se adape mintea noastră dornică de a ști. În acest sens stă scris: „Sînt mai multe lăcașuri în lăcașul tatălui meu".

— Nu-ți închipui, exclamă Kovrin frecîndu-și mîinile de mulțumire, ce mult îmi place să te ascult!

— Mă bucur.

— Cînd vei pleca însă, mă va frămînta problema realității tale. Ești o fantomă, o halucinație. Înseamnă deci că psihicul meu este bolnav, că nu sînt normal.

— Ei și? Chiar dacă ar fi așa, n-ai de ce să te neliniștești. Ești bolnav fiindcă ai muncit peste puterile tale și ai obosit. Înseamnă deci că ți-ai sacrificat sănătatea pentru o idee și nu-i departe vremea cînd îți vei da chiar viața în același scop. Ce poate fi mai frumos? Spre asta năzuiesc, îndeobște, toate ființele nobile și superioare.

— Dacă mă știu atins de o boală mintală, cum mai pot oare, crede în mine?

— Dar cine îți spune că oamenii de geniu în care crede o lume întreagă nu au avut vedenii? Savanții susțin astăzi că geniul este vecin cu nebunia. Află, prietene, că numai oamenii de rînd, masa cu spirit de turmă, este sănătoasă și normală. Și noțiunile de surmenaj, de degenerare, de „secolul nervilor" nu pot speria decît pe cei ce trăiesc numai pentru prezent, cu alte cuvinte numai turma.

— Romanii spuneau: *Mens sana in corpore sano* [1].

— Romanii și grecii nu aveau întotdeauna dreptate în tot ce spuneau. Înălțarea spiritului, exaltarea, euforia, tot ce deosebește pe omul de rînd de profeți, poeți și pe cei ce au suferit pentru o idee, toate acestea sînt potrivnice laturii animalice din om, cu alte cuvinte sănătății sale trupești. Îți repet: dacă vrei să rămîi sănătos și normal, intră în rîndurile turmei.

[1] O minte sănătoasă într-un corp sănătos (lat.) (n. t.).

— Ciudat! murmură Kovrin. Îmi spui lucruri la care m-am gîndit și eu adeseori. S-ar zice că mi-ai pătruns în suflet și mi-ai surprins gîndurile cele mai ascunse. Dar să nu mai vorbim de mine. Spune-mi mai curînd: ce înțelegi prin adevărul veșnic?

Călugărul nu răspunse. Kovrin îl privi mai atent, dar nu îi mai deslușì chipul. Trăsăturile i se începețoșau, apoi se ștergeau, capul și mîinile îi pieriră și trupul i se contopi cu banca și amurgul, și se făcu nevăzut.

„Halucinația s-a sfîrșit, își spuse rîzînd Kovrin. Păcat!“

Se îndreptă vesel, fericit, spre casă. Puținul pe care i-l spusese călugărul, îi măgulea nu numai mîndria, ci tot sufletul, întreaga făptură. Să fii un ales, să slujești adevărul veșnic, să fii printre cei care vor face, cu cîteva mii de ani mai devreme, omenirea demnă de împărăția domnului, cu alte cuvinte să scutești pe oameni de cîteva mii de ani de luptă, să-i scapi de păcate și de suferințe, să sacrifici totul ideii: tinerețe, putere și sănătate; să fii gata să mori pentru binele obștesc — ce nobilă și fericită soartă!

Trecutul i se înfățișă în amintire curat, înțelept, închinat muncii. Kovrin revăzu în gînd tot ce învățase și ce învăța, la rîndul lui, pe alții. Și își spuse că nu era nici o exagerare în cuvintele călugărului.

Se întîlni cu Tania, care coborîse în parc să-l caute. Își schimbase rochia.

— Ah, iată-te! exclamă ea. Te-am căutat cu toții pretutindeni. Dar ce ai? se miră dînsa văzîndu-l atît de radios, plin de extaz și cu ochii uzi de lacrimi. Ce ciudat arăți, Andriușa!

— Tania, sînt mulțumit! îi spuse Kovrin, punîndu-i mîna pe umăr. Sînt mai mult decît mulțumit, fericit. Tania, draga mea Tania, ești o ființă nespus de drăgălașă. Ah, cît sînt de fericit. Tania, cît sînt de fericit!

Îi sărută cu foc amîndouă mîinile, apoi continuă:

— Am trăit adineaori cîteva clipe radioase, eterate, măreție! Dar nu-ți pot povesti totul, fiindcă m-ai

socoti nebun sau nu m-ai crede. Să vorbim mai bine despre tine, draga, buna mea Tania. Te iubesc și m-am și deprins să te iubesc. Prezența ta, putința de a te vedea de zece ori pe zi, au ajuns pentru mine o adevărată nevoie sufletească. Nu știu cum o să mai pot sta fără tine, cînd va trebui să plec.

— Ei ! rîse ea, după două zile nici nu ai să te mai gîndești. Noi sîntem niște bieți muritori de rînd și tu ești un om mare.

— Nu, Tania, să vorbim serios. Am să te iau cu mine. Spune, vrei să vii cu mine, vrei să fii a mea ?

— Glumești ?

Vru să rîdă iar, dar rîsul nu o mai ascultă și obrazul i se acoperi de pete roșii. Inima începu să-i zvîcnească și se depărtă repede, dar nu spre casă, ci spre fundul parcului.

— Nu mă gîndeam la asta, spuse ea frîngîndu-și mîinile ca și cum ar fi fost deznădăjduită, nu mă gîndeam de loc.

Kovrin, venind în urma ei, șoptea cu același aer radios, extaziat :

— Vreau o dragoste care să mă cuprindă cu totul și dragostea asta numai tu singură mi-o poți da, Tania. Sînt fericit, fericit !

Uluită, copleșită, gîrbovită parcă, Tania păru că îmbătrînise dintr-o dată cu zece ani. Dar el o găsea și mai frumoasă și nu-și ascundea entuziasmul : „Ce minunată ești !“

VI

Aflînd de la Kovrin că idila nu numai că se înfiripa dar că va sfîrși chiar cu o căsătorie, Egor Semionîci se plimbă multă vreme, din colț în colț, încercînd să-și ascundă tulburarea. Mîinile îi tremurau și vinele gîtului, care se făcuse stacojiu i se umflaseră. Dădu ordin să se înhame calul la bihuncă și plecă peste cîmp. După felul cum dădu bici calului și cum își înfundă șapca pînă peste urechi, Tania înțelese starea

lui de spirit. Alarmată, se închise la ea în cameră și plînse toată ziua.

In sere piersicile și prunele se și copseseră. Impachetarea și expedierea la Moscova a fructelor acestora gingașe cereau o deosebită luare-aminte și multă bătaie de cap. Vara fiind foarte secetoasă, livada trebui să fie necontenit udată, rădăcină cu rădăcină; bineînțeles că operația aceasta cerea și ea mult timp și multe brațe; apoi se produse o adevărată invazie de omizi; muncitorii, Egor Semionîci și chiar Tania le omora cu degetele, spre marea scîrbă a lui Kovrin. Pe lîngă toate astea, începură să sosească și comenzile de fructe și de puieți pentru toamnă, astfel că trebui întreținută o vastă corespondență. Apoi tocmai cînd lucrul era în toi și lumea nu-și mai vedea capul de treabă, sosi și vremea coasei și a secerișului, care lipsi grădina de jumătate din muncitori. Ars de soare, rupt de oboseală, exasperat, Egor Semionîci alerga din grădină la cîmp și de la cîmp în grădină, strigînd în gura mare că toți îl chinuiau ca pe Hristos și că avea să-și tragă un glonte în cap.

La toate acestea se adăugau și grijile trusoului, la care Pesoțski ținea foarte mult. Clinchetul foarfecilor, zgomotul mașinilor de cusut, mirosul fiarelor de călcat și capriciile croitoresei, o femeie nervoasă și supărăcioasă, zăpăceau pe toți cei din casă. Și, ca un făcut, în fiecare zi veneau musafiri ce trebuiau hrăniți, distrați, găzduiți peste noapte. Dar toate caznele acestea se scurseră, învăluite ca într-o ceață. Taniei i se părea că dragostea și fericirea o furaseră pe neașteptate, deși, fără să știe de ce, de la patrusprezece ani fusese sigură că o să se mărite cu Kovrin. Acum însă se frămînta, cînd uluită, cînd cuprinsă de îndoieli. Ba era copleșită de o bucurie atît de mare, încît îi venea să zboare, să se înalțe în nori ca să mulțumească lui dumnezeu; ba își amintea că în august trebuia să plece din casă și să-și părăsească tatăl, ba dumnezeu știe de unde îi venea gîndul că nu-i bună de nimic, că e stearsă și nedemnă de un om mare cum era Kovrin. Se închidea atunci la ea în cameră și plîngea amarnic, ceasuri întregi.

Cînd avea musafiri, i se părea că Kovrin este nemaipomenit de frumos, că toate femeile erau îndrăgostite de el și că o pizmuiau. Sufletul i se umplea atunci de mîndrie și de încîntare, ca și cum ar fi cucerit lumea întreagă. Dar era destul ca Kovrin să surîdă politicos vreuneia din domnișoarele ce veneau în vizită, pentru ca să tremure de gelozie. Și iar se închidea în cameră și iar vărsa torente de lacrimi. Sentimentele acestea noi o stăpîneau cu totul și Tania își ajuta acum tatăl în chip cu totul mașinal, fără să vadă nici piersicile, nici omizile, nici pe muncitori, nici cît de repede trece timpul.

Același lucru se petrecea și cu Egor Semionîci. Muncea de dimineață pînă seara, era veșnic grăbit și mînios, dar și pentru el totul se petrecea într-un fel de semi-trezie vrăjită. S-ar fi părut că în el sălășluiau doi oameni deosebiți: unul, adevăratul Egor Semionîci, care se înfuria și se bătea cu pumnii în cap de deznădejde, cînd Ivan Karlîci, grădinarul, îi aducea la cunoștință ceva ce nu mergea cum trebuie, și altul, parcă pe jumătate beat, care întrerupea brusc o convorbire serioasă despre treburile grădinii, îl bătea pe umăr pe grădinar și începea să filozofeze:

— Orice s-ar zice, ereditatea face mult! spunea el. Mama lui Kovrin era o femeie uimitoare, un suflet ales și foarte inteligentă. Ți-era mai mare dragul să-i privești fața, bună, curată, luminoasă, ca a unui înger. Picta minunat, scria poezii, vorbea cinci limbi, cînta... Sărmana, dumnezeu s-o ierte, a murit de piept.

Egor Semionîci — dar nu cel adevărat — ofta și, după o clipă, îi dădea înainte:

— Cînd era copil și stătea la noi, și el avea un chip de înger, luminos și bun. Privirea, gesturile și vorbele îi erau tot atît de drăgălașe, de blînde, ca și acelea ale mamă-si. Și ce inteligență! Întotdeauna ne-am minunat de deșteptăciunea lui. Nu degeaba a ajuns el asistent universitar! Și să vezi, Ivan Karlîci, ce o să mai fie peste zece ani! Nici n-o să îndrăznim să ne apropiem de el.

Dar deodată adevăratul Egor Semionîci se arăta din nou mînios, holba ochii și, luîndu-și capul în mîini începea să se vaiete:

— Diavolii! Strică, prăpădesc și profanează totul! Grădina e pierdută! S-a isprăvit cu ea!

Fără să ia seama la fierberea din jurul lui, Kovrin muncea cu aceeași rîvnă. Dragostea turnase numai bine gaz peste foc. După fiecare ceas petrecut cu Tania, se întorcea la el în cameră fericit, extaziat, și se așternea pe citit sau pe scris, cu aceeași patimă cu care-și sărutase logodnica și îi jurase că o iubește. Spusele călugărului negru despre aleșii domnului, despre adevărul veșnic și strălucitorul viitor al omenirii, dădeau muncii sale o însemnătate deosebită, excepțională, îi umpleau sufletul de mîndrie și de conștiința propriei sale iluminări. O dată sau de două ori pe săptămînă, Kovrin se întîlnea în parc sau chiar prin casă cu călugărul negru și sta îndelung de vorbă cu el. Departe de a-l speria, întîlnirile acestea îl entuziasmau, fiind acum pe deplin încredințat că astfel de apariții nu sînt hărăzite decît oamenilor excepționali, aleșilor care își închină viața ideii.

Într-o zi, călugărul i se înfățișă chiar în timpul mesei și se așeză lîngă fereastra sufrageriei. Kovrin se bucură și, continuînd conversația cu Tania și Egor Semionîci, o aduse dibaci în așa fel ca să poată interesa și pe călugăr, care asculta și încuviința prietenos din cap. Egor Semionîci și Tania ascultau și ei zîmbind, fără să bănuie că Kovrin nu vorbise cu ei, ci cu vedenia sa.

Postul adormirii sosi pe nesimțite, apoi puțin după aceea ziua în care fusese sorocită nunta. Potrivit dorinței tatălui, cununia fu celebrată cu multă strălucire, cu alte cuvinte se transformă într-o zăpăceală de nedescris, care ținu două zile și două nopți. Se bău și se mîncă de trei mii de ruble, dar muzica proastă adusă dintr-un orășel apropiat, discursurile gălăgioase, zăpăceala slugilor, hărmălaia și înghesuiala nu îngăduiră măcar ca vinurile și alte bunătăți comandate la Moscova să fie gustate și prețuite după merit.

VII

Într-o noapte lungă de iarnă, Kovrin citea în pat un roman franțuzesc. Biata Tania care nu se obișnuise încă cu viața de la oraș și în fiecare seară se plîngea de dureri de cap, dormea de mult, șoptind din cînd în cînd prin somn, cuvinte fără șir.

O pendulă sună ceasul trei. Kovrin stinse lumînarea și rămase multă vreme nemișcat, cu ochii închiși. Nu putea să adoarmă, fiindcă i se părea că în cameră e prea cald și fiindcă Tania vorbea prin vis.

La patru jumătate aprinse lumînarea și zări pe călugărul negru, șezînd într-un fotoliu la picioarele patului.

— Bună seara! îi spuse arătarea.

Apoi, după cîteva clipe de tăcere, îl întrebă:

— La ce te gîndești?

— La glorie! răspunse Kovrin. În romanul pe care-l citeam, este vorba de un tînăr savant care face tot felul de nebunii, fiind însetat de glorie. Mie sentimentul acesta mi-e necunoscut.

— Fiindcă ești un om deștept consideri gloria drept un lucru fără importanță, o jucărie care nu te interesează.

— E adevărat.

— Celebritatea nu te ispitește. Ce plăcere, ce măgulire, sau ce element pozitiv poți găsi în faptul că ți se sapă numele pe un monument funerar, de pe care vremea șterge aurul și macină inscripția? Din fericire, sînteți prea mulți pentru ca slaba minte omenească să vă poată reține numele.

— Fără îndoială! încuviință Kovrin, Și de ce ne-am aminti? De ce? Dar să vorbim de altceva. Despre fericire, de pildă. Ce este fericirea?

Cînd pendula bătu ora cinci, Kovrin ședea pe marginea patului, cu picioarele pe covoraș, și spunea călugărului:

— În antichitate a fost un om atît de fericit, încît pînă la urmă s-a temut de propria lui fericire și, ca să îmbuneze pe zei, le-a sacrificat inelul său preferat. Știi,

întocmai ca pe Policrat, fericirea începe să mă neliniștească și pe mine. Mi se pare ciudat ca de dimineață pînă seara să nu simt decît fericire și bucurie. O bucurie atît de mare, încît înăbușă orice alt sentiment. Nu știu ce e supărarea, tristețea, plictiseala. Uite, nu dorm. Insomnia îmi ține ochii deschiși și nu mă plictisesc de fel. Ți-o spun foarte serios : încep să fiu neliniștit.

— De ce ? se miră călugărul. Bucuria este oare un sentiment supranatural ? Nu trebuie ea, dimpotrivă, să constituie starea de spirit normală a omului ? Cu cît dezvoltarea intelectuală și morală a omului este mai ridicată cu atît omul e mai liber și viața îi dă mai multă satisfacție. Socrate, Diogene și Marc Aureliu erau plini de bucurie, nu de întristare. Apostolul spune și el : „Bucurați-vă într-una, bucurați-vă și veți fi fericiți". Bucură-te deci și tu fără griji și vei fi fericit.

— Și dacă zeii se mîniază dintr-o dată ? rîse Kovrin. Dacă îmi iau îndestularea și mă obligă să cunosc foamea și frigul, nu o să-mi fie pe plac...

Tania, care se trezise, se uita cu uimire și spaimă la bărbatul ei care stătea de vorbă cu fotoliul, gesticulînd și rîzînd. Ochii îi străluceau și în rîsul lui era ceva straniu.

— Andriușa, îl întrebă ea, luîndu-i mîna pe care el tocmai o întinsese spre călugăr, cu cine vorbești ? Spune-mi, cu cine ?

— Cu cine ? se turbură el. Uite... Nu-l vezi ? Șade în fotoliu, și arătă spre călugărul negru.

— Nu-i nimeni aici... nimeni ! Andriușa, tu ești bolnav. Tania îl trase lîngă ea și se ghemui la pieptul lui, ca și cum ar fi vrut să-l apere de vedenii, acoperindu-i ochii cu mîna. Ești bolnav, se porni ea pe plîns, tremurînd toată. Iartă-mă iubitul meu drag, dar mi-am dat seama mai de mult că ți s-a turburat sufletul ; ți-e mintea bolnavă, Andriușa.

Văzînd-o că tremură, începu și el să tremure, se mai uită o dată la fotoliul care acum era gol și pe neașteptate simți o ciudată slăbiciune în brațe și în picioare. I se făcu frică și începu să se îmbrace.

— Nu-i nimic, Tania, murmură el, continuînd să tremure. Nu-i nimic. E adevărat, sînt puțin bolnav. Trebuie să recunosc...

— Mi-am dat de mult seama de asta. Și nu numai eu, ci și tata ! spuse ea, încercînd să-și oprească lacrimile. Vorbești singur, zîmbești într-un chip ciudat, nu dormi. Dumnezeule, ai milă de noi ! Dar să nu te sperii Andriușa, o să-ți treacă, nu te teme...

Începu și ea să se îmbrace. Și abia atunci, văzînd-o atît de deznădăjduită, Kovrin înțelese gravitatea stării sale. Pricepu ce însemna și călugărul negru și convorbirile lui cu el ; acum înțelegea limpede că era nebun. După ce se îmbrăcară, Tania și Kovrin trecură, fără să știe de ce, în salon. Tania ieși cea dintîi din cameră și el o urmă. Și se loviră piept în piept cu Egor Semionîci, care venise să stea cîteva zile la ei și care, trezit de plînsul Taniei, se grăbea cu o lumînare în mînă să vadă ce se petrece.

— Nu-ți fie frică, Andriușa ! continuă Tania, tremurînd de parcă ar fi fost scuturată de friguri. Nu-ți fie frică. Nu-i așa tată că o să-i treacă ? Sigur că o să-i treacă.

Emoționat, Kovrin nu putea vorbi. Ar fi vrut să-i spună socrului său, cu un ton glumeț :

— Felicită-mă : cred că am înnebunit !

Dar nu putu decît să miște buzele și surîse amar.

La ceasurile nouă, îi puseră o șubă peste palton, îl înveliră cu un pled și îl duseră cu trăsura la un doctor.

Începu un tratament.

VIII

Veni vara. Doctorul prescrise bolnavului aerul de țară.

Vindecat, Kovrin nu mai vedea călugărul negru. Trebuia numai să-și redobîndească puterile. Instalat la socrul său, se hrănea cu cantități serioase de lapte, nu lucra decît două ore pe zi și nu mai gusta nici vin, nici nu fuma.

În ajunul sfîntului Ilie, se sluji priveghiul seara, acasă. Cînd dascălul aduse preotului cădelnița, în salonul cel mare cu atmosferă bătrînească se răspîndi o mireasmă de cimitir. Cuprins de tristețe, Kovrin coborî în grădină. După ce se plimbă fără să arunce o privire florilor minunate și stătu o vreme pe o bancă, trecu în parc. Ajungînd la rîu, coborî pe mal și rămase gînditor, privind cum se duce apa la vale. Pinii întunecați, cu rădăcini mustăcioase, care anul trecut îl văzuseră atît de tînăr, voios și plin de putere, nu mai fremătau. Stăteau nemișcați și muți, ca și cum nu l-ar mai fi recunoscut. Se tunsese scurt, nu mai avea părul lung și frumos de mai înainte, mersul i se îngreuiase și trăsăturile i se îngroșaseră, ofilindu-se în același timp.

Kovrin trecu puntea de cealaltă parte a rîului. Pe cîmpul verde unde anul trecut se întindea secara, ovăzul era acum secerat în postăți. Soarele asfințise și o geană de foc înroșea zarea, prevestind că a doua zi avea să fie vînt. Domnea o liniște desăvîrșită. Fără să-și ia ochii din punctul de unde îi apăruse anul trecut pentru prima oară călugărul negru, Kovrin așteptă vreo douăzeci de minute, pînă ce amurgul începu să se stingă.

Cînd se întoarse acasă, obosit și nemulțumit, priveghiul se sfîrșise. Egor Semionîci își lua ceaiul pe terasă cu Tania. Cînd îl văzură apropiindu-se, tăcură dintr-o dată și Kovrin înțelesese că vorbeau despre el.

— Vino, îi spuse Tania, e tocmai ora cînd trebuie să-ți bei laptele.

— Nu încă, răspunse el, așezîndu-se pe treapta de jos a terasei. Bea-l tu. Eu n-am poftă.

Tania aruncă tatălui ei o privire îngrijorată și voi parcă să se dezvinovățească.

— Tu singur ai spus că laptele ți-a făcut bine.

— Chiar foarte bine! zîmbi el. Te felicit: de vineri am mai cîștigat un sfert de kilogram.

Își strînse puternic tîmplele în mîini și spuse cu deznădejde:

— De ce, de ce m-ați vindecat? Doctoriile cu bromură, inactivitatea, băile calde, supravegherea, teama

neroadă pentru fiecare înghițitură, pentru fiecare pas — toate astea or să mă tîmpească pînă la urmă. E adevărat: eram pe cale să înnebunesc și ajunsesem megaloman. Dar eram vesel, puternic și chiar fericit. Eram interesant și original. Acum sînt serios și rezonabil, dar la fel ca toți oamenii. O mediocritate. Și mă plictisesc de moarte. Ah, de ce v-ați purtat atît de nemilos cu mine? Aveam halucinații, dar pe cine stingheream? Făceam cuiva rău? Spuneți-mi: cui făceam rău?

— Nu știi ce spui! oftă Egor Semionîci. Nici nu vreau să aud.

— N-ai decît să nu asculți!

Prezența oamenilor, și îndeosebi a lui Egor Semionîci, îl întărîta acum. Îi răspundea rece, sec și chiar grosolan. Nu se mai uita la el decît cu un aer batjocoritor și cu ură. Socrul său se turbura și tușea cu un aer vinovat, neînțelegînd cum se făcea că raporturile lor, atît de cordiale și simple de mai înainte, se schimbaseră. Tania se strîngea lîngă tatăl ei și îl privea neliniștită în ochi: ar fi vrut să priceapă și nu înțelegea nimic. Un singur lucru era limpede pentru ea: lucrurile se înrăutățeau din zi în zi; Egor Semionîci îmbătrînise văzînd cu ochii și bărbatul ei ajunsese nervos, capricios și mai puțin atrăgător. Nu-i mai venea nici să rîdă, nici să cînte, nu mai putea nici să doarmă, și stătea nopți întregi cu ochii deschiși în așteptarea unei catastrofe. Era atît de obosită, încît într-o zi leșinase și nu se trezise de la prînz pînă seara. În timpul priveghiului, i se păruse că bătrînul plîngea, dar acum, cînd se găseau toți trei pe terasă, încerca să nu se mai gîndească.

— Ce fericiți au fost Buda, Mahomed sau Shakespeare, reluă Kovrin, că rudele lor nu s-au gîndit să-i vindece de extazele sau de inspirația lor. Dacă Mahomed s-ar fi îndopat cu bromură, n-ar fi lucrat decît două ceasuri pe zi și ar fi făcut o cură de lapte, nimeni nu și-ar mai aminti de el mai mult decît de cățelul lui. Doctorul și rudele grijulii or să îndobitocească omenirea. Mediocritatea o să fie luată drept geniu și civi-

lizația o să se prăbușească. Dacă ați ști cît vă sînt de recunoscător!

Kovrin se simțea plin de ciudă și, ca să nu spună nimic necuviincios, se ridică brusc și intră în casă. Nu se auzea nici un zgomot. Prin ferestrele deschise năvălea parfumul de flori de tutun și de regina nopții. Pete verzui de lună se așterneau pe coada pianului. Kovrin își aminti cît de fericit era anul trecut, cînd pretutindeni plutea, ca și acum, mireasma de regina nopții și luna înălbea ferestrele. Nădăjduind să găsească exaltarea de altădată, intră repede în birou, aprinse o țigară tare de foi și porunci feciorului să-i aducă vin. Dar țigara îi amărî gura și vinul nu mai avea gustul de anul trecut. Ce înseamnă dezobișnuința! Trabucul și cele două înghițituri de vin îl amețiră; avu palpitații și trebui să ia bromură.

Înainte de a se culca Tania îi spuse:

— Tata te adoră. Ești supărat pe el, nu știi nici tu de ce, și lucrul acesta îl frămîntă nespus. Nu-ți dai seama: îmbătrînește văzînd cu ochii. Pentru numele lui dumnezeu, Andriușa, te rog, în amintirea răposatului tău tată, și pentru liniștea mea, fii drăguț cu el.

— Nu pot și nici nu vreau.

— De ce? întrebă ea, tremurînd. Explică-mi și mie, de ce?

— Fiindcă nu mi-e simpatic și atîta tot! răspunse el într-o doară, ridicînd din umeri. Să nu mai vorbim de asta, e tatăl tău.

— Nu te pot înțelege! stărui ea, cuprinzîndu-și tîmplele, cu privirea fixă. Se petrece aici la noi ceva de necrezut, groaznic. Nu mai ești același, te-ai schimbat. Tu, un om inteligent, superior, te superi de toate nimicurile, te legi de toate vorbele... Te frămînți într-una pentru orice fleac, că uneori nu te mai recunosc și mă întreb dacă ești într-adevăr tu. Haide, adăugă ea, înspăimîntîndu-se singură de spusele ei și sărutîndu-i mîinile, nu te supăra! Ești inteligent, bun, ai un suflet mare, o să fii drept cu tata. E atît de cumsecade!

— Nu e cumsecade, e bleg. Unchii de operetă de soiul tatălui tău, cu cap blajin, rotund ca o lună plină,

extrem de primitori și de originali, mă făceau să rîd și în povestiri, și în operetă și în viață. Dar acum mă scîrbesc. Sînt egoiști pînă în măduva oaselor. Ce mă scîrbește mai mult la ei, este îmbuibarea și optimismul burții lor, un optimism de bou sau de mistreț.

Tania se așează pe pat și își culcă încet capul pe pernă.

— E un adevărat chin! (De-abia putea să mai vorbească și după glas îi puteai măsura oboseala.) De astă iarnă nu mai am o clipă de liniște. Dumnezeule, este îngrozitor cît sufăr.

— Bineînțeles, eu sînt Irod și tu și tatăl tău sînteți niște prunci nevinovați. Firește!

Chipul lui i se păru dintr-o dată Taniei antipatic, și urît. Ura și aerul batjocoritor nu-l prindeau. Își dăduse mai demult seama că parcă-i lipsea ceva, că, de cînd se răsese pe cap, i se schimbaseră trăsăturile. Ar fi vrut să-i spună ceva jignitor, dar sentimentul acesta de neașteptată vrăjmășie o ului, se înspăimîntă și ieși din cameră.

IX

Kovrin fu numit profesor.

Afișe anunțînd că lecția sa de deschidere va avea loc la 2 decembrie fură lipite pe sălile universității. Dar în ziua fixată Kovrin vesti pe rector printr-o telegramă că nu-și va putea ține prelegerea, fiind bolnav.

Începuse să aibă hemoptizii; scuipa sînge și slăbea îngrozitor. La drept vorbind hemoptiziile nu-l speriau prea mult, fiindcă știa că și mama lui trăise mai bine de zece ani bolnavă de piept. Doctorii îl asigurau și ei că starea lui nu era primejdioasă. Îl sfătuiau numai să nu aibă emoții, să ducă o viață regulată și să nu vorbească mult.

În ianuarie, deschiderea cursului fu din nou zădărnicită de același motiv și cum în februarie era prea tîrziu totul trebui să fie amînat pentru toamna următoare.

Kovrin nu mai trăia cu Tania, ci cu o altă femeie, cu doi ani mai mare ca el, care îl îngrijea ca pe un copil. Era liniștit și supus. Nu se împotrivea niciodată și cînd Varvara Nikolaevna (așa se numea prietena lui) hotărî să-l ducă în Crimeia, primi, deși nu se aștepta la nimic bun de la călătoria asta.

Ajunseră la Sevastopol seara și descinseră la un hotel, ca să se odihnească și să continue a doua zi drumul spre Ialta. Drumul îi ostenise pe amîndoi. După ce își bău ceaiul, Varvara Nikolaevna se băgă în pat și adormi numaidecît. Kovrin însă nu se culcă. Cu un ceas înainte de a pleca la gară, primise de la Tania o scrisoare, pe care nu se hotărîse să o deschidă. Scrisoarea se afla și acum în buzunarul hainei lui, și gîndul ei îl zgîndări neplăcut. În adîncul lui, considera căsătoria sa cu Tania drept o greșeală. Era mulțumit că se despărțiseră definitiv. Tania slăbise într-atît, încît semăna mai degrabă cu niște moaște vii; numai ochii ei mari și inteligenți mai păreau să trăiască. Amintirea ei nu mai trezea în Kovrin decît milă pentru ea și ciudă împotriva lui.

Scrisul de pe plic îi aducea aminte cît de crud și de nedrept fusese cu doi ani în urmă, cum se răzbunase pe două făpturi nevinovate de destrămarea lui sufletească, de plictiseala, de singurătatea și de sila lui de viață. Revăzu clipa în care își rupsese în bucățele teza și articolele scrise în timpul bolii sale mintale. Zvîrlite pe fereastră, bucățelele de hîrtie se roteau, apoi rămîneau aninate pe ramuri și pe flori. În fiecare rînd, vedea dovada unor pretenții pe care nimic nu le îndreptățea, agresivitate necugetată, înfumurare și megalomanie. Și avea impresia că citea o descriere a tuturor defectelor sale. Dar cînd cel din urmă caiet fu rupt și aruncat pe fereastră, Kovrin încercase și părere de rău și ciudă. Intrase la nevastă-sa în cameră și-i spusese o mulțime de lucruri neplăcute. Doamne, cît o mai chinuise! Altă dată, simțind nevoia s-o facă să sufere, îi spusese că tatăl ei jucase un rol puțin simpatic în toată povestea lor, fiindcă-l rugase să se căsătorească cu ea. Auzindu-l din întîmplare, Egor Semionîci se năpustise în cameră, dar de desperat ce

era, nu izbutise să spună un cuvînt. Nu putuse decît să se frămînte și să bîiguie în mod curios de parcă i s-ar fi paralizat limba. Văzîndu-l într-o asemenea stare, Tania scoase un strigăt sfîșietor și leșinase. Era groaznic!

Și scrisul de pe plic îi reamintea acum de toate astea.

Kovrin ieși pe balcon. Aerul era blînd și cald și se simțea mirosul mării. Minunatul golf oglindea luna și luminile de pe țărm și avea un colorit pentru care ar fi fost greu de găsit cuvîntul potrivit. Era o armonie gingașă de albastru și de verde. Pe alocuri apa avea reflexe de piatră vînătă, iar mai departe lumina lunii dădea impresia că s-a închegat și că umple golful. Ce minunată potrivire de tonuri, ce pace, ce liniște, ce măreție!

La etajul de jos, ferestrele trebuiau să fie deschise, fiindcă se auzeau desluşit rîsete și glasuri de femei. Fără îndoială, era o sindrofie.

Făcînd o sforțare Kovrin rupse plicul și se reîntoarse în cameră să citească scrisoarea.

„Tata a murit. Tu ești vinovat de pierderea lui, căci tu l-ai omorît. Livada noastră s-a dus. A și încăput pe mîini străine. Cu alte cuvinte, se întîmplă tocmai lucrul de care tata se temea mai mult. Și asta tot din pricina ta. Te urăsc din toată inima și îți doresc să pieri cît mai repede. Nu-ți poți închipui durerea mea. O durere peste putință de suferit. Fii blestemat! Te-am crezut un om extraordinar, un geniu... Te-am iubit... Dar tu erai un nebun..."

Kovrin nu putu să citească mai departe. Rupse scrisoarea și o aruncă. Îl cuprinse o neliniște, vecină cu frica. Varvara Nikolaevna dormea după paravan; o auzea răsuflînd. De la etajul de jos continuau să vină rîsetele și glasurile de femei. Lui Kovrin i se părea însă că-i singur în tot hotelul. Era impresionat că Tania, nenorocită, doborîtă de durere, îl blestema și îi dorea moartea. Și se uita pe furiș la ușă, ca și cum i-ar fi fost teamă să nu intre și să pună iarăși stăpî-

nire pe el forța aceea necunoscută care, în doi ani de zile, adusese atîtea nenorociri în viața lui și a lor săi.

Știa însă din experiență că cel mai bun leac cînd nervii sînt încordați este munca. Trebuia să se așeze la masa de lucru și să se concentreze asupra unei idei. Scoase din servietă un caiet în care schițase o mică lucrare de compilație pentru cazul cînd s-ar fi plictisit în Crimeia. Deschise caietul și i se păru că pacea și nepăsarea din ultima vreme i se reîntorceau în suflet. Paginile caietului îl făcură să cugete la zădărnicia lumească. Se gîndi cîtă suferință și strădanie îl costă pe om viața, în comparație cu bunurile mărunte sau mediocre pe care i le poate da în schimb. Ca să obțină, de pildă, o catedră la aproape patruzeci de ani, ca să fie un profesor ca atîția alții și să expună cu glas domol, plicticos și greoi, idei obișnuite, ba chiar împrumutate de la alții — pe scurt ca să obțină o situație de savant mediocru, Kovrin trebuise să învețe timp de cincisprezece ani, muncind din greu zi și noapte, să se îmbolnăvească grav de nervi, să treacă printr-o căsătorie nenorocită și să facă tot felul de nerozii, de care i-ar fi fost mai plăcut să nu-și mai aducă aminte. Kovrin își dădea limpede seama că nu e decît o mediocritate, dar acum accepta gîndul acesta, convins că fiecare trebuie să se mulțumească cu ceea ce este.

Lucrul îl liniștise aproape cu totul, dar bucățelele albe ale scrisorii, împrăștiate pe parchet, îl împiedicau să-și concentreze atenția ; se ridică, le adună și le aruncă pe fereastră. O adiere ușoară venind dinspre mare, le împrăștie însă, pe pervaz. Din nou o neliniște plină de teamă îl cuprinse și i se păru că era singur în hotel. Ieși în balcon.

Golful, parcă viu, îl privea cu nenumărați ochi albaștri, ca de peruzea sau de safir, și cu stropi de foc, chemîndu-l parcă.

Era cald, înăbușitor de cald. Ce plăcut trebuie să fi fost să te scalzi !

Dintr-o dată, sub balcon, la etajul de jos se auzi o vioară, și două glasuri calde de femeie începură să cînte o melodie cunoscută. Romanța vorbea despre o

față cu mintea bolnavă, care aude într-o noapte, în grădină, sunete atît de tainice, încît rămîne încredințată că nu poate fi vorba decît de o armonie cerească, peste putință să fie înțeleasă de muritori...

Lui Kovrin i se tăie respirația. Inima i se strînse de tristețe, apoi o bucurie adîncă, amețitoare, de mult uitată, i se trezi în piept.

De partea cealaltă a golfului se ridica o coloană neagră, înaltă, semănînd cu un vîrtej sau cu o trombă. Coloana înainta pe ape cu o iuțeală înspăimîntătoare în direcția hotelului. Pe măsură ce se apropia, se micșora și se înnegrea, și Kovrin abia avu timpul să se dea la o parte ca să-i facă loc...

Călugărul cu sprîncene negre, cu capul cărunt, descoperit, desculț, cu brațele încrucișate pe piept, trecu pe lîngă el și se opri în mijlocul camerei.

— De ce nu m-ai crezut ? întrebă vedenia pe un ton de dojană uitîndu-se prietenos la Kovrin. Dacă m-ai fi ascultat cînd îți spuneam că ești un geniu, ultimii doi ani ar fi fost pentru tine mai puțin searbăzi și triști.

Kovrin se simțea din nou un geniu, un ales al lui dumnezeu. Își aduse dintr-o dată aminte de toate convorbirile lui cu călugărul negru și voi să vorbească. Dar un val de sînge, țîșnindu-i din gură, i se răspîndi pe piept, și Kovrin, neștiind ce să facă, trecîndu-și mîinile peste haine, își înroși manșetele. Voind s-o strige pe Varvara Nikolaevna, care dormea după paravan, făcu o sforțare și spuse :

— Tania !

Căzu pe covor, se ridică în mîini și șopti din nou :

— Tania...

O chema pe Tania, chema grădina mare cu flori rare, strălucitoare de rouă, chema parcul, pinii cu rădăcini mustăcioase, lanul de secară, minunata sa știință, tinerețea, îndrăzneala, fericirea de altădată. Chema viața care fusese atît de frumoasă. Vedea lățindu-se pe jos, aproape de obraz, o baltă de sînge și sfîrșit, nu mai putu șopti nici un cuvînt. Dar o nespusă fericire, o fericire nesfîrșită îi umplea întreaga ființă.

De jos, de sub balcon, continua să se audă serenada, și călugărul negru îi șoptea că era un geniu și că murea tocmai fiindcă se produsese-o ruptură de echilibru în trupul lui care, prea plăpînd, nu mai putea servi de înveliș geniului.

Cînd Varvara Nikolaevna se trezi și ieși de după paravan, Kovrin nu mai respira. Un surîse fericit îi înghețase pe buze.

ÎMPĂRĂȚIE FEMEIASCĂ

I

AJUN DE CRĂCIUN

TOCMAI sosise de la țară un plic gros cu bani trimis de administratorul moșiei. După cum se vedea din scrisoare, plicul conținea o mie cinci sute de ruble obținute în urma unui proces cîștigat „la a doua instanță". Annei Akimovna nu-i plăceau, ba chiar o înspăimîntau asemenea termeni ca „dare în judecată", ori „cîștig de cauză"... Știa bine că fără justiție nu se poate trăi și totuși, ori de cîte ori Nazarîci, directorul uzinei sau administratorul moșiei, care mereu se judecau cu cîte cineva, cîștigau vreun proces în favoarea ei, o cuprindea parcă un fel de teamă și rușine. Tot așa și acum se simțea înfricoșată și stingherită și ar fi vrut să ascundă banii în cel mai îndepărtat ungher, să nu-i mai vadă.

Își spunea cu ciudă că alte femei la vîrsta ei — doar pornise pe al douăzeci și șaselea an — se țineau seară toată ziua de treburile gospodăriei, erau obosite și acum dormeau un somn adînc, iar a doua zi dimineața se vor scula bine dispuse, așa cum se și cuvenea într-o zi de sărbătoare; se gîndea că cea mai mare parte dintre ele erau de mult măritate și aveau și copii. De ce numai ea este nevoită să șadă ca o bătrînică, aplecată deasupra scrisorilor, să le pună rezoluții pe margine, să scrie răspunsuri, și apoi, toată seara, pînă la miezul nopții să nu-i mai rămînă altceva de făcut decît să aștepte să-i vie somnul.

Desigur, mîine toată ziua, vor veni s-o felicite, abia va pridîdi să-i primească pe toți, iar poimîine la uzină se va isca negreșit un scadal; vreun lucrător are să fie rău bătut, altul are să moară fiindcă a băut prea multă vodcă, iar pe ea, dumnezeu știe de ce, are s-o mustre cugetul. Apoi, după sărbători, Nazarîci are să concedieze pentru neprezentare la serviciu vreo douăzeci de lucrători și toți aceștia se vor aduna, stingheriți, cu capetele descoperite în fața casei, iar Annei Akimovna are să-i fie rușine să stea de vorbă cu ei și în cele din urmă vor fi alungați ca niște cîini. Pe urmă, toți cunoscuții au s-o bîrfească și au să-i trimită scrisori anonime, în care-i vor scrie că e o milionară, o exploatatoare care trăiește din sudoarea altora și suge sîngele lucrătorilor.

Se uită la scrisorile pe care le citise pînă atunci, le strînse teanc și le puse deoparte. Toate erau din partea celor care cereau ajutoare. Le scriseseră oameni flămînzi, ori beți, ori împovărați de o familie numeroasă, alții, bolnavi, sau oropsiți, nedreptățiți... Anna Akimovna însemnase pe fiecare cerere suma cuvenită unora, cîte trei ruble, altora, cîte cinci. Scrisorile vor fi trimise chiar astăzi la birou, iar mîine va avea loc împărțirea ajutoarelor, sau hrănirea fiarelor, cum spuneau funcționarii.

Vor fi împărțite în sume mărunte și cele 470 de ruble, dobînda capitalului lăsat prin testament de răposatul Akim Ivanîci, pentru săraci și infirmi. Are să fie o înghesuială îngrozitoare.

De la poartă și pînă la ușile biroului se va întinde un șir lung de oameni necunoscuți, cu chipuri fioroase, îmbrăcați în zdrențe, rebegiți de frig, flămînzi, unii amețiți de băutură, pomenind cu glas răgușit numele Annei Akimovna, stăpîna binefăcătoare, și al părinților săi; cei din spate îi vor îmbrînci pe cei din față, iar cei din față vor înjura, rostind vorbe urîte.

Pe urmă vreun contabil plictisit de atîta scandal, de înjurăturile și văicărelile lor, are să iasă încruntat și are să tragă unora, la întîmplare, cîte un dupac zdravăn, stîrnind hazul celorlalți. Iar oamenii din uzină, lucrătorii, care nu primiseră în preajma sărbătorilor

nimic în afară de leafa ce li se cuvenea şi apucaseră s-o cheltuiască pînă la ultima copeică, vor sta în mijlocul curţii, se vor uita şi vor rîde, unii din invidie, alţii în batjocură.

„Negustorii şi mai cu seamă negustoresele, gîndi Anna Akimovna, ţin mai mult la cerşetori decît la lucrătorii lor. Aşa a fost de cînd lumea".

Privirea i se opri asupra plicului cu bani. N-ar strica, desigur, ca banii aceştia de prisos şi nesuferiţi să fie împărţiţi mîine lucrătorilor, dar unui muncitor nu se cade să-i dai nimic de pomană, fiindcă se învaţă să-ţi ceară şi altă dată. Şi apoi ce înseamnă o mie cinci sute de ruble la o mie opt sute de lucrători din uzină, fără să mai punem la socoteală nevestele şi copiii lor ?

Poate că ar fi mai bine să aleagă pe unul dintre cei care au cerut ajutoare, vreun nefericit care şi-a pierdut nădejdea într-un trai mai bun şi să-i dea lui cele o mie cinci sute de ruble.

Bietul om are să rămînă ca trăsnit la primirea banilor şi, poate, se va simţi fericit pentru întîia oară în viaţă. Ideea îi păru năstruşnică şi originală Annei Akimovna şi o înveseli.

Scoase la întîmplare o scrisoare din teanc şi o citi de la un capăt la altul. Era vorba despre un oarecare secretar de gubernie cu numele de Cealikov, scos de mult din slujbă ; Cealikov era bolnav şi locuia în casa lui Guşcin împreună cu nevasta bolnavă de ftizie şi cu cele cinci fetiţe mici ale lor. Anna Akimovna cunoştea bine casa cu trei etaje a lui Guşcin în care stătea Cealikov. Vai, ce casă mohorîtă, dărăpănată şi nesănătoasă !

„Uite, am să-i dau lui Cealikov, hotărî ea. Dar n-am să-i trimit banii, mai bine îi duc eu singură, ca nu cumva acest lucru să dea naştere la vorbe de prisos. Ei da, îşi spuse ea, vîrînd cele o mie cinci sute de ruble în buzunar, văd eu ce fac, poate le găsesc şi fetiţelor vreun rost pe undeva."

Cuprinsă de bucurie, sună şi porunci să înhame caii şi să tragă sania la scară.

Cînd se urcă în sanie, era aproape șapte seara. Toate ferestrele uzinei erau atît de luminate, încît curtea părea și mai întunecoasă. La poartă, însă, și departe, în fundul curții, lîngă magazii și lîngă barăcile lucrătorilor, erau felinare electrice.

Clădirile acelea întunecoase, mohorîte, magaziile și barăcile unde-și duceau traiul lucrătorii, nu-i plăceau Annei Akimovna și îi inspirau groază. În clădirea principală fusese numai o dată după moartea tatălui ei. Tavanele înalte cu grinzi de fier, iuțeala amețitoare cu care se învîrteau roțile enorme, curelele de transmisie și pîrghiile, șuierăturile stridente, vuietul ascuțit al metalului, zăngănitul vagonetelor, suflul aprig al aburului, fețele cînd palide, cînd stacojii sau negre din pricina prafului de cărbune, cămășile leoarcă de sudoare, sclipirea oțelului, a aramei, a focului, mirosul de ulei și cărbune, curentul de aer, ba prea fierbinte, ba înghețat, îi dăduseră impresia că are în fața ochilor imaginea iadului. Îi păruse atunci că roțile, pîrghiile și cilindrele șuierătoare și fierbinți, se străduiesc să se desprindă din încrengătura lor, ca să se prăvălească asupra oamenilor și să-i ucidă ; iar oamenii cu chipurile încordate, fără să se poată auzi între ei, forfotesc pe lîngă mașini, căznindu-se parcă să oprească mișcarea aceea înspăimîntătoare. Lucrătorii îi arătaseră Annei Akimovna cîte puțin din mersul uzinei și se străduiseră cu respect să-i dea explicații. Își aminti cum în secția de forjare, tocmai scoseseră din cuptor o bucată de fier înroșit, și cum un bătrîn cu o curelușă în jurul frunții, împreună cu un tînăr cu bluză albastră care avea un lănțișor pe piept și o înfățișare aspră — părea să fie unul dintre meșteri — loveau cu ciocanul bucata de fier înroșit, răspîndind în jur scîntei de aur și cum îndată după aceea făcuseră să zăngăne în fața ei o foaie imensă de tablă ; bătrînul stătea respectuos în picioare și zîmbea, iar tînărul își ștergea cu mîneca fața leoarcă de sudoare, cercînd să-i explice ceva. Și își mai aminti cum în altă secție un bătrînel care avea un singur ochi tăia cu ferăstrăul o bucată de fier, și cum sărea pilitura în toate părțile, în timp ce un roșcovan cu ochelari negri și cu o cămașă

ruptă lucra la strung, meșterind o bucățică de oțel; strungul șuiera, vuia și țiuia atît de ascuțit, încît Annei Akimovna îi păru că i se sparg urechile de zgomot și simți că i se face rău. Privea și asculta fără să priceapă nimic, zîmbea binevoitoare și îi era rușine. Cît de ciudat este să te hrănești și să capeți sute de mii de ruble de pe urma unei munci pe care n-o înțelegi și n-o poți iubi!

Barăcile lucrătorilor nu le vizitase niciodată. Auzise că s-au cuibărit acolo umezeala, insectele, destrăbălarea și dezordinea. Și lucru de mirare, pentru îmbunătățirea barăcilor se cheltuiau în fiecare an mii de ruble, iar situația lucrătorilor, dacă puteai da crezare scrisorilor anonime, se înrăutățea din ce în ce mai mult...

„Pe cînd trăia tata, era mai multă ordine, gîndi ea în timp ce sania ieșea din curte; el a fost cîndva lucrător și știa ce are de făcut. Eu însă nu știu nimic și fac numai nerozii."

Se întristă din nou și nu-i păru bine că plecase, iar gîndul, că-l va ferici pe norocosul, căruia avea să-i pice ca din cer o mie cinci sute de ruble, nu i se mai păru atît de năstrușnic și de original. Să salvezi pe un oarecare Cealikov în timp ce întreprinderea ta de milioane de ruble începe să se destrame, iar muncitorii tăi trăiesc în barăcile lor mai rău decît în pușcărie, asta înseamnă să faci o faptă neroadă și să-ți amăgești conștiința.

Pe șosea și alături pe cîmp treceau, îndreptîndu-se înspre luminile orașului, pîlcuri de lucrători de la fabricile de pînză și de hîrtie vecine. Prin aerul înghețat răsunau rîsete și glume. Privind femeile și fetele acelea, Annei Akimovna i se făcu deodată poftă de un trai simplu, aspru și sărăcăcios. Avea încă limpede în minte imaginea vremurilor îndepărtate cînd ea era mică și i se spunea Aniutka și dormea cu maică-sa sub aceeași plapumă, în timp ce în odaia de alături spăla rufe o spălătoreasă, chiriașă în aceeași casă, și din cămărușele vecine, răzbăteau prin pereții subțiri: rîsete, ciorovăieli, plînsete de copil, sunete de armonică, zbîrnîitul vreunui strung sau huruitul vreunei

mașini de cusut; iar taică-său, Akim Ivanîci, care se pricepea la mai toate meseriile, stătea lîngă sobă, fără să-i pese de zgomot și de strîmtoare, și lipea o tinichea ori desena, ori dădea la rîndea scînduri. I se făcu și ei poftă să spele rufe, să calce, să dea o fugă pînă la băcănie sau pînă la cîrciumă, așa cum se întîmpla zilnic pe cînd trăia maică-sa. Ea ar fi trebuit să fie lucrătoare, nu stăpîna fabricii! Se gîndea la casa ei mare, cu candelabre și tablouri, la Mișenka, lacheul, îmbrăcat în frac, cu mustăcioara lui catifelată, la Varvaruṣka cea frumușică și la lingușirile Agafiuṣkăi, la toți acei oameni tineri, bărbați și femei, care veneau la ea aproape în fiecare zi să-i ceară bani și față de care, dumnezeu știe de ce, se simțea vinovat; i se perindau prin minte funcționarii, doctorii și cucoanele care făceau binefaceri pe socoteala ei și se purtau cu ea mieros, disprețuind-o însă în taină pentru că se trăgea de jos. Cît de plictisitoare și de străine îi păreau acum toate acestea!

Trecu de calea ferată și de barieră, apoi de cartierul caselor cu grădini de zarzavat și ajunse în sfîrșit pe o stradă mare, unde se afla cunoscuta casă a lui Guș-cin. Strada, de obicei liniștită, era acum, cu prilejul ajunului de crăciun, plină de însuflețire. Berăriile și cîrciumile huiau de gălăgie. Și dacă vreun cetățean din centrul orașului ar fi nimerit cumva pe acolo, l-ar fi izbit numaidecît mulțimea de oameni murdari, de beți-vani și de scandalagii; dar Annei Akimovna, care trăise în copilărie prin acele locuri, îi părea acum că recunoaște prin mulțime, cînd pe răposatul taică-său, cînd pe mama ori pe unchiul său. Tatăl ei fusese cam moale și nehotărît din fire și nițeluș prea visător și nechibzuit; nu dorise nici avere, nici onoruri, nici putere; mai spunea că omul muncitor n-are timp să deosebească sărbătorile de celelalte zile, nici să se ducă la biserică, și să nu fi fost nevastă-sa, n-ar fi postit și nu s-ar fi împărtășit, poate, niciodată. Unchiul ei, însă, Ivan Ivanîci, dimpotrivă, avusese o fire tare ca cremenea; mai presus de orice ținea la religie, la politică și la morală; se arăta sever și necruțător nu numai cu sine, ci și cu salariații și cu prietenii săi.

Să nu fi dat domnul să intre cineva în odaia lui fără să se închine la icoane! Camerele luxoase, în care locuia acum Anna Akimovna, stătuseră încuiate în timpul vieții lui și se descuiau numai la zile mari pentru oaspeți de seamă, iar el trăia la birou, într-o cameră mică înțesată de icoane. Trăgea spre vechea credință și veneau mereu la el arhierei și preoți ținînd de credința veche, deși el fusese botezat, se cununase și-și înmormîntase nevasta după ritul bisericii ortodoxe. Pe fratele său Akim, singurul moștenitor, nu-l iubise niciodată din pricina nechibzuinței sale pe care o socotea necioplire și prostie, cît și din pricina indiferenței pe care o arăta față de religie. Îl ținea în mizerie ca pe orice lucrător, plătindu-i șaisprezece ruble pe lună. Akim vorbea fratelui său cu dumneavoastră și totdeauna în zilele de pocăință ale postului celui mare îi cădea la picioare cu întreaga lui familie. Dar cu vreo trei ani înaintea morții, Ivan Ivanîci și-a apropiat fratele, l-a iertat și a poruncit să i se ia Aniutkăi o guvernantă.

Casa lui Gușcin avea un gang întunecos și urît mirositor ; în gang se auzea tusea unor oameni pitiți pe lîngă ziduri. Lăsînd sania în stradă, Anna Akimovna intră în curte și întrebă cum poate ajunge la numărul 46, la funcționarul Cealikov. I se arătă ultima ușă din dreapta pe care să intre și să urce apoi pînă la etajul trei. Același miros nesuferit, care o întîmpinase la intrare, o urmări și în curte pînă la ușa din fund, ba chiar și pe scări. În copilărie, cînd tatăl său era un simplu muncitor, Anna Akimovna locuise în astfel de case, iar mai tîrziu, cînd condițiile ei de viață se schimbaseră, le vizita adeseori, pentru cîte o binefacere. Scările acelea înguste de piatră, cu trepte înalte, murdare, întrerupte la fiecare etaj de un palier cu cîte un felinar soios, mirosul acela greu, albiile de rufe, oalele și zdrențele de pe paliere, din preajma ușilor, toate îi erau prea bine cunoscute. Printr-o ușă întredeschisă zări niște croitori evrei, cu capetele acoperite, care ședeau pe mese și coseau. Întîlni pe scară tot felul de oameni, dar nici o clipă nu se temu că ar putea s-o jignească cineva. Muncitorii și oamenii

simpli de acolo, beți sau treji, îi inspirau tot atît de puțină teamă ca și intelectualii din lumea ei.

Apartamentul numărul 46 nu avea nici o săliță de intrare și începea cu bucătăria. De obicei, locuințele lucrătorilor din fabrică sau din ateliere miroseau a lac, a vopsea, a piele, a fum, după ocupația pe care o avea stăpînul casei ; locuințele nobililor scăpătați și ale funcționarilor răspîndeau însă o anume duhoare, rîncedă și înăcrită. Duhoarea aceasta supărătoare o izbi și acum pe Anna Akimovna de cum trecu pragul. La masa din colțul încăperii stătea cu spatele spre ușă, un bărbat în surtuc negru care părea să fie Cealikov însuși. In jurul mesei ședeau cinci fetițe. Cea mai mare, cu obrazul lat, slăbuță, purtînd un pieptene în cap, părea să aibă vreo cincisprezece ani ; mezina, bucălată la față, cu părul ca al unui arici, să tot fi avut trei anișori. Cei șase mîncau ; lîngă plită sta în picioare o femeie mărunțică, foarte slabă, însărcinată și cu fața gălbejită, îmbrăcată într-o fustă și o bluză albă, ținînd în mînă un clește.

— Nu mă așteptam din partea ta, Lizocika, să fii atît de neascultătoare, spunea bărbatul pe un ton dojenitor. Vai, vai ce rușine ! Va să zică așa, vrei să-ți tragă tăticul o bătaie, da ?

Zărind în pragul ușii o cucoană necunoscută, femeia cea slabă tresări și lăsă cleștele.

— Vasili Nikitici ! de-abia putu ea să îngîne, cu glas înăbușit, nevenindu-i parcă să-și creadă ochilor.

Bărbatul întoarse capul și se ridică brusc. Era un om uscățiv, îngust în umeri, cu tîmplele adîncite și cu pieptul scobit. Avea niște ochi mici, înfundați în cap și împrejmuiți cu cearcăne negre, gura mare, iar nasul lung, încovoiat ca de pasăre și pornit puțin spre dreapta. Purta barba despărțită în două, iar mustățile și le rădea, din care pricină semăna mai curînd cu un lacheu, decît cu un funcționar.

— Aici locuiește domnul Cealikov ? întrebă Anna Akimovna.

— Chiar aici, răspunse morocănos Cealikov, dar în aceeași clipă, recunoscînd-o pe Anna Akimovna, începu să țipe :

— Duduca Glagoleva! Anna Akimovna! Şi pe loc, părînd că se îneacă de emoţie, îşi împreună mîinile ca lovit de-o spaimă. Binefăcătoarea noastră!

Gemînd şi mugind ca unul căruia i-a pierit graiul, alergă spre ea, îşi lipi fruntea de manşon şi rămase ca mort; duhnea de la o poştă a vodcă, iar în barbă îi rămăseseră cîteva fire de varză.

— Sărut mînuţa, mînuţa cea sfîntă, bolborosi el într-un tîrziu, răsuflînd din greu. Un vis! Un vis minunat! Treziţi-mă, copii!

Se întoarse apoi spre masă şi spuse cu glas plîngăreţ, scuturîndu-şi pumnii:

— Ne-a ascultat providenţa! A sosit salvatoarea noastră, îngerul nostru! Sîntem salvaţi! Îngenuncheaţi, copii, îngenuncheaţi!

Doamna Cealikova şi fetiţele, în afară de mezină, se apucară fără nici un rost să strîngă de pe masă.

— Mi-ai scris că soţia dumitale este grav bolnavă, spuse Anna Akimovna, ruşinată şi înciudată.

„Nu, n-am să-i dau toţi banii", gîndi ea.

— Priviţi-mi soţia, spuse Cealikov, cu un glas piţigăiat, înecîndu-se parcă în lacrimi. Priviţi-o, nenorocita de ea! E cu un picior în groapă. Dar noi, duducă, nu crîcnim. Mai bine să piară decît să se chinuiască atîta. Of! De-ar veni mai repede moartea!

„De ce s-o fi maimuţărind în halul ăsta? îşi spuse Anna Akimovna cu necaz. Se vede că e obişnuit să aibă de-a face cu negustorii."

— Vorbeşte-mi, te rog, omeneşte, spuse ea, nu-mi plac comediile.

— Cum, duducă, cinci copii orfani în jurul sicriului mamei lor, cu lumînări în mînă, asta înseamnă comedie? Of, doamne! spuse Cealikov cu amărăciune şi se întoarse într-o parte.

Nevastă-sa îl trase de mînecă şi îi făcu semn să tacă.

— Vedeţi, duducă, vorbi ea către Anna Akimovna, nu prea e rînduială la noi în casă... O să ne iertaţi, nu-i aşa? Trăim şi noi cum putem, ca în familie, în strîmtoare, dar în bună înţelegere.

„N-am să le dau eu lor o mie cinci sute de ruble", gîndi din nou Anna Akimovna.

Şi ca să scape mai repede de ei şi de duhoarea aceea rîncedă, scoase din pungă portofelul, hotărîtă să lase douăzeci şi cinci de ruble şi nici un ban mai mult. Dar deodată i se făcu ruşine că a făcut atîta drum şi a deranjat oamenii pentru un fleac de nimic.

— Dacă mi-aţi da hîrtie şi cerneală, spuse ea înroşindu-se toată, i-aş scrie chiar acum unui doctor pe care-l cunosc bine, să vină să vă vadă. E un doctor foarte bun, iar pentru medicamente vă las eu bani.

Doamna Cealikova se repezi să strîngă de pe masă.

— Aici nu-i curat ! Ce vrei să faci ? şuieră Cealikov printre dinţi, privind-o cu răutate. Să trecem la chiriaş ! Poftim, duducă, vorbi el către Anna Akimovna, îndrăznesc să vă invit în camera chiriaşului. Acolo e curat.

— Osip Ilici nu dă voie să intre nimeni în camera lui, spuse cu severitate una dintre fetiţe.

Dar Anna Akimovna se şi pomeni condusă din bucătărie printr-o cameră îngustă de trecere, între două paturi ; se vedea bine după felul în care era aşezat aşternutul că într-un pat dormeau doi de-a lungul şi în celălalt trei de-a latul. În camera următoare, unde locuia chiriaşul, era într-adevăr curat : aşternutul strălucea de curăţenie, cu plapuma roşie de lînă şi perna proaspăt înfăţată ; era chiar şi o pungulită pentru ceasul de buzunar ; pe masa acoperită cu pînză de cînepă, se găseau o călimară albă ca laptele, peniţe, hîrtii, fotografii în rame, toate aşezate în ordine ; mai era în odaie şi o altă masă de culoare neagră, pe care stăteau rînduite nişte instrumente de ceasornicărie şi cîteva ceasuri desfăcute. Pe perete erau agăţate ciocane, cleşti, burghie, dalte, chei şi alte instrumente de felul acestora şi atîrnau trei pendule care ticăiau ; una dintre ele era enormă, cu greutăţi şi lanţuri, ca cele de prin hanuri.

Aşezîndu-se să scrie, Anna Akimovna zări deodată portretul tatălui său şi pe al ei însăşi, ceea ce o miră mult.

— Cine locuieşte aici, la voi ? întrebă ea.

— Un chiriaş, duducă, îl cheamă Pimenov. Lucrează la uzina dumneavoastră.

— Da ? și eu credeam că mă aflu în odaia unui meșter ceasornicar.

— Se ocupă și cu reparatul ceasornicelor, răspunse Cealikov, dar în particular, așa printre picături, numai ca amator.

După cîteva clipe de tăcere, în timpul cărora se auzea numai tic-tacul ceasornicelor și scîrțîitul peniței pe hîrtie, Cealikov oftă și spuse cu o ironie amestecată cu ciudă :

— Bine a zis cine a zis : „Nobleța și rangul nu-ți țin de cald". Ce folos că ai blazon și titlu de noblețe cînd n-ai nici ce mînca. După părerea mea, cînd se întîmplă ca o persoană de obîrșie modestă să ajute un sărac, persoana aceea se poate socoti mult mai nobilă decît un oarecare Cealikov care se perpelește în mizerie și rușine.

Ca s-o măgulească pe Anna Akimovna, mai spuse cîteva fraze jignitoare la adresa originei lui nobile ; se vedea bine că el caută să se coboare pe sine, pentru că se socotește superior ei. Între timp, ea termină scrisoarea și o închise. Această scrisoare avea să fie cu siguranță aruncată, iar banii cheltuiți pe altceva, nu pe medicamente ; asta o știa ea bine și totuși puse pe masă douăzeci și cinci de ruble, apoi, după o scurtă gîndire, mai adăugă două hîrtiuțe de cîte zece ruble. Mîna slabă și galbenă a doamnei Cealikova, semănînd cu o labă de găină, flutură cu iuțeală înaintea ochilor ei și apucă banii.

— Ați binevoit să dați pentru medicamente, yorbi Cealikov cu glas tremurat. Dar ajutați-mă și pe mine și pe copii, pe copiii aceștia nenorociți. Nu de mine am grijă, ci de fiicele mele ! Să nu le pască desfrîul, de asta mă tem !

Căznindu-se să deschidă portofelul, a cărui închizătoare se stricase, Anna Akimovna se zăpăci și roși. Îi era rușine, fiindcă stăteau în picioare în fața ei, cu ochii la mîna cu care umbla în portofel și așteptau ; iar în sinea lor desigur că-și băteau joc de ea. În clipa aceea se auzi cum intră cineva în bucătărie și își scutură picioarele de zăpadă.

— A venit chiriașul, spuse doamna Cealikova.

Anna Akimovna se zăpăci și mai mult. N-ar fi vrut s-o găsească cineva din uzină în asemenea situație caraghioasă. Chiriașul intră, parcă anume, tocmai cînd ea spărsese în sfîrșit închizătoarea și îi dădea lui Cealikov cîteva bancnote, iar el, mugind ca un paralitic, căuta să-i sărute mîna. Ea recunoscu în persoana chiriașului pe muncitorul care cîndva, în secția de forjare, făcuse să zăngăne în fața ei o foaie imensă de tablă și-i dăduse explicații. Se vedea bine că venea de-a dreptul de la uzină. Avea încă fața mînjită cu funingine și un benghiu de cărbune lîngă nas. Mîinile îi erau înnegrite de tot, iar pe cămașa fără cingătoare luceau pete de ulei. Era un bărbat de vreo treizeci de ani, de statură mijlocie, spătos, cu părul negru și, după cît părea, foarte puternic. De la prima vedere, Anna Akimovna își dădu seama că face parte dintre maiștri, că trebuie să primească nu mai puțin de treizeci și cinci de ruble pe lună, că este sever, știe să se răstească și să-i pălmuiască pe lucrători; toate acestea se vedeau după întreaga sa înfățișare, după ținuta pe care și-o luă fără voie zărind pe neașteptate o cucoană în camera lui, dar mai ales după pantalonii lăsați liberi deasupra ghetelor, după buzunarele de la piept și după bărbuța ascuțită și frumos croită de foarfece. Răposatul ei tată, Akim Ivanîci, deși era fratele patronului, se pierdea cu firea și se pleca în fața maiștrilor de felul acestui chiriaș.

— Iartă-ne că ne-am îngăduit să ne instalăm aici în lipsa dumitale, spuse Anna Akimovna. Omul o privi cu mirare, zîmbi sfios și tăcu.

— Vorbiți-i mai tare, duducă, îi șopti Cealikov, seara cînd se întoarce de la uzină, domnul Pimenov e cam tare de ureche.

Dar Anna Akimovna, bucuroasă că terminase ce avea de făcut, salută cu capul și plecă repede. Pimenov ieși după ea s-o petreacă.

— Lucrezi de mult la noi? strigă ea tare, fără să se întoarcă spre el.

— De la nouă ani. Am intrat încă de pe vremea unchiului dumneavoastră.

— Ce mult e de atunci! Vezi dumneata, unchiul și tata îi știau pe toți cei din uzină, iar eu nu cunosc aproape pe nici unul dintre ei. Pe dumneata te-am mai văzut, dar nu știam că te numești Pimenov.

Anna Akimovna simțea nevoia să se justifice față de el, să arate că n-a luat în serios pomana pe care a făcut-o, ci a fost numai așa, cu prilejul sărbătorilor.

— Ah, sărăcimea asta! oftă ea. Încercăm și noi să-i ajutăm și de sărbători, și în zilele de lucru, dar degeaba. Mie mi se pare că n-are nici un rost să ajuți asemenea oameni ca Cealikov.

— Bineînțeles, încuviință Pimenov, fiindcă oricîți bani i-ai da, îi bea pe toți. Vă asigur, adăugă el rîzînd, că toată noaptea asta cei doi soți au să se certe: care dintre ei să ia banii, și pînă la urmă au să se încaiere.

— Da, trebuie să recunoaștem că filantropia noastră este de prisos, plictisitoare și caraghioasă. Îți dai totuși seama că nu putem sta cu mîinile în sîn? Oricum, e nevoie să facem și noi ceva. Ce-i de făcut, de pildă, cu toți Cealikovii?

Ea se întoarse spre Pimenov și rămase o clipă pe loc, așteptînd răspunsul; se opri și el, ridicînd din umeri, fără să răspundă. Știa, pesemne, ce s-ar putea face cu toți Cealikovii, dar lucrul acesta ar fi sunat atît de grosolan și de neomenos, încît se hotărî să nu spună nimic. De altfel, Cealikovii erau pentru el cu totul neînsemnați și lipsiți de interes, așa că peste o clipă îi și uită; privind în ochii Annei Akimovna, el zîmbi de plăcere, iar chipul i se lumină de parcă ar fi visat ceva deosebit de frumos. De-abia acum, stînd aproape de el, Anna Akimovna observă după înfățișarea lui, și mai ales după ochi, cît e de obosit și cît îi e de somn.

„Uite, să-i fi dat lui cele o mie cinci sute de ruble", își spuse ea, dar gîndul acesta îi păru în aceeași clipă nepotrivit parcă și jignitor pentru Pimenov.

— Dumneata ești istovit de lucru și ții totuși neapărat să mă petreci, zise ea. Întoarce-te mai bine acasă.

Pimenov însă nu auzi. Cînd ajunseră în stradă, el alergă înainte pînă la sanie, dădu la o parte pătura şi ajutînd-o să se urce, îi spuse numai atît:

— Sărbători fericite!

II

DIMINEAŢA

— Sculaţi-vă! De cînd au sunat clopotele! Of, doamne, ce să mă fac cu dumneavoastră! Nici la spartul tîrgului n-o să mai ajungeţi!

— Uite cum aleargă caii! bolborosi prin somn Anna Akimovna, şi se deşteptă.

Lîngă pat, cu lumînarea în mînă, sta Maşa roşcovana, camerista ei.

— Ce este, ce s-a întîmplat?

— Liturghia de noapte s-a sfîrşit, spuse Maşa cu desperare. E a treia oară cînd încerc să vă trezesc. Din partea mea, puteţi dormi şi pînă seara, dar dumneavoastră mi-aţi poruncit să vă scol!

Anna Akimovna se sprijini într-un cot şi se uită pe fereastră. Afară domnea încă din plin întunericul şi numai partea de jos a ferestrei era uşor albită de zăpadă. Se auzea un dangăt gros de clopot, dar nu venea de la biserica lor, ci de undeva, de departe. Ceasornicul de pe măsuţă arăta că trecuseră trei minute peste ora şase.

— Bine, Maşa, mai lasă-mă un pic, o rugă Anna Akimovna şi-şi vîrî capul sub plapumă.

Se gîndi la zăpada din cerdac, la sanie, la cerul întunecat, la mulţimea din biserică, la mirosul de ienupăr şi se înfioră; cu toate astea ea hotărî să se trezească neapărat ca să ajungă la liturghia de dimineaţă. Şi pe cînd stătea în aşternutul cald şi se lupta cu somnul, care parcă într-adins e întotdeauna mai dulce cînd nu-ţi este îngăduit să mai dormi, pe cînd se visa ba într-o livadă întinsă, ba pe un vîrf de munte,

ba în casa lui Guşcin, o chinuia grija că trebuie să se scoale chiar în clipa aceea şi să plece la biserică.

Cînd izbuti să se trezească, se luminase de-a binelea, iar acele ceasului arătau orele nouă şi jumătate. In timpul nopţii se aşternuse un strat nou de zăpadă, copacii se înveşmîntaseră în alb şi aerul era neobişnuit de curat, de limpede şi de proaspăt, aşa încît Annei Akimovna, uitîndu-se pe fereastră, îi venea să respire adînc, tot mai adînc. Iar pe cînd se spăla, vechiul simţămînt înrădăcinat din copilărie, bucuria zilei de crăciun, se trezi deodată în ea, făcînd-o să-şi simtă sufletul uşor, liber şi purificat ca şi cum l-ar fi spălat şi pe el, ori l-ar fi cufundat în albul zăpezii.

Gătită şi strînsă tare în corset, Maşa intră în cameră, şi după ce-i ură de sărbători stăpînei sale, o pieptănă îndelung şi o ajută să-şi pună rochia. Senzaţia deosebită pe care i-o dădea îmbrăcatul rochiei noi, minunate, cu foşnetul ei uşor, mirosul parfumului proaspăt, o făcură să se simtă şi mai voioasă.

— Uite, au venit şi sărbătorile, îi spuse ea Maşei cu glas vesel. Astăzi o să ne ghicim viitorul.

— Eu mi l-am ghicit anul trecut: am să mă mărit cu un bătrîn. De trei ori mi-a ieşit aşa.

— Ei, asta-i, mare e dumnezeu!

— Dar ce gîndiţi dumneavoastră, Anna Akimovna? zise Maşa, oftînd cu amărăciune. Dacă văd că nu-i nici albă, nici neagră, nici laie, nici bălaie, mai bine mă hotărăsc să iau un bătrîn şi gata. Am aproape douăzeci şi unu de ani, nu-i de glumit.

Toţi ai casei ştiau că Maşa roşcovana era îndrăgostită de Mişenka, lacheul, şi iată că se împlineau trei ani de cînd nutrea dragostea asta adîncă, pătimaşă şi deznădăjduită.

— Vezi că vorbeşti prostii? o mîngîie Anna Akimovna. Eu nu mai am mult pînă la treizeci şi tot mai sper să mă mărit cu unul tînăr.

In timp ce stăpîna se îmbrăca, Mişenka, gătit într-un frac nou şi cu pantofi de lac, umbla de colo-colo prin sala de primire şi prin salon, tot aşteptînd-o să iasă ca s-o felicite de sărbători. El păşea întotdeauna într-un anume fel, uşor şi graţios, aşa încît uitîndu-te

la picioarele lui, la mîini și la înclinația capului n-ai fi spus că merge cu pași obișnuiți, ci mai curînd că învață să execute prima figură de cadril. În ciuda mustăcioarei sale subțiri, catifelate, și a obrazului frumos, de om cam încrezut, el se dovedea a fi grav, chibzuit și evlavios ca un bătrîn. Obișnuia să se roage lui dumnezeu, închinîndu-se pînă la pămînt, și-i plăcea în camera lui să miroasă a tămîie. Celor bogați și cu vază le purta respect și se pleca înaintea lor, pe oamenii săraci însă și pe toți cei care veneau după ajutoare, îi disprețuia din tot sufletul lui de lacheu cu credință. Purta veșnic sub cămașa-i scrobită o flanelă pe care n-o scotea nici iarna, nici vara ; de altfel avea o grijă deosebită pentru sănătatea lui, de aceea și urechile îi erau întotdeauna astupate cu vată.

În clipa cînd Anna Akimovna însoțită de Mașa intră în salon, el înclină capul în jos și puțin într-o parte, rostind cu glasul lui plăcut și mieros :

— Am onoarea să vă felicit, Anna Akimovna, cu ocazia sfintei zile de naștere a lui Hristos.

Anna Akimovna îi dădu cinci ruble, în timp ce Mașa, sărmana, rămase ca împietrită. Înfățișarea lui sărbătorească, ținuta pe care și-o luase, glasul și vorbele rostite de el, o înmărmuriră prin frumusețea și eleganța lor. Așa încît, pășind mai departe în urma stăpînei sale, nu mai fu în stare nici să gîndească, nici să se uite în jur, ci se mărginea numai să zîmbească mereu, cînd cu beatitudine, cînd cu amărăciune.

Camerelor de la catul de sus al casei li se spunea „odăile de onoare“ sau „de primire“, pe cînd încăperilor de la catul de jos, locuite de mătușa Tatiana Ivanovna, li se spunea „cămările negustorești“ sau „bătrînești“, sau numai „odăile femeilor“. La catul de sus erau primite, de obicei, persoanele simandicoase și cu carte, iar la parter cîte cineva mai simplu și cunoștințele apropiate ale mătușii.

Frumoasă, durdulie, sănătoasă și încă tînără și proaspătă, simțindu-se bine în rochia-i elegantă, care, după cum îi părea ei, răspîndea lumină în jur, Anna Akimovna coborî la catul de jos. Acolo toată lumea începu să-i facă mustrări că tocmai dînsa, o fată în-

vățată l-a uitat pe dumnezeu și a pierdut liturghia din pricina somnului ; o certară că n-a venit mai devreme să ia împreună cu ele tradiționala masă de dulce după post ; apoi, toate îi spuseră pline de admirație că o găsesc neasemuit de frumoasă, iar ea le crezu, rîse încîntată și le sărută ; le dărui unora cîte o rublă, altora, cîte trei sau cinci, după cum credea de cuviință. Aici, în cămările bătrînești, se simțea bine. Incotro se uita, zărea tot felul de icoane, iconițe, candele, portrete ale fețelor bisericești ; peste tot mirosea parcă a mănăstire. Dinspre bucătărie se auzea un zgomot de cuțite și se răspîndea prin odăi mirosul unor bucate de dulce, grozav de gustoase. Podeaua vopsită în galben sclipea, iar de la uși spre fiecare colț de încăpere, porneau prești cu dungi albăstrii. Și cît de puternic răzbeau prin fereastră razele de soare !

In sufragerie văzu niște bătrînele necunoscute ; în camera Varvaruškăi, tot niște bătrînele. Mai era acolo și o fată surdo-mută, care parcă se rușina de ceva și gîngăvea într-una : gî-gî... Două fetițe slăbuțe, luate de sărbători de la orfelinat, înaintară spre Anna Akimovna să-i sărute mîna și se opriră în fața ei, fermecate de frumusețea rochiei ; ea observă că una dintre fetițe este sașie și deodată, în mijlocul voiei bune de sărbătoare, simți că i se strînge inima la gîndul că fata asta n-are să placă băieților și n-are să se mărite niciodată. In odaia bucătăresei Agafiuška ședeau în jurul samovarului cinci bărbați înalți, gătiți în straie noi, dar nu erau muncitori din uzină, ci niște rubedenii ale slugilor. Zărind-o pe Anna Akimovna, bărbații săriră de la locurile lor și, din bună-cuviință, încetară să mai mestece deși erau cu gura plină. In clipa aceea intră în odaie, venind dinspre bucătărie, Stepan bucătarul, cu boneta pe cap și cu un cuțit în mînă, să-și felicite stăpîna. Sosiră apoi portarii cu pîslari în picioare, s-o felicite și ei. Sacagiul, cu țurțuri de gheață în barbă, își vîrî capul prin ușă, privi, dar nu îndrăzni să intre.

Anna Akimovna străbătea pe rînd toate odăile, urmată de întregul ei stat major : mătușica, Varvaruška, Nikandrovna, Marfa Petrovna, croitoreasa, și, la urmă,

Maşa de la catul de jos. Varvaruşka, firavă, subţirică, mlădioasă, mai înaltă decît toţi cei din casă, îmbrăcată din cap pînă în picioare în negru şi mirosind a chiparos şi a cafea, se închina în fiecare cameră la icoane, tot îndoindu-şi mijlocul, şi de cîte ori te uitai la ea îţi venea parcă să crezi, dumnezeu ştie de ce, că şi-a pregătit de mult giulgiul pentru ceasul morţii, dar că în aceeaşi ladă unde păstrează acest obiect şi-a ascuns nişte obligaţii de stat.

— Aniutinka, draga mea, spuse ea, deschizînd uşa de la bucătărie, fii şi tu mai milostivă astăzi că de, e sărbătoare şi iartă-l de data asta, ce dumnezeu! Ce a fost a fost!

În mijlocul bucătăriei stătea în genunchi Pantelei, vizitiul, dat afară din noiembrie, fiindcă se îmbăta mereu. Era un om cumsecade, dar cînd era beat făcea scandal, nu era chip să-l trimiţi la culcare, se ducea la uzină şi striga cu o voce ameninţătoare: „Văd tot, aud tot!"

Acum se citea bine pe faţa lui buhăită, cu buze groase, lăbărţate şi în ochii lui injectaţi, că din noiembrie pînă în pragul sărbătorilor băuse fără încetare.

— Iartă-mă, Anna Akimovna, bolborosi el cu glas dogit, lovindu-şi fruntea de pămînt, lăsînd să i se vadă ceafa de taur.

— Mătuşica te-a dat afară, ei să-i ceri iertare.

— De ce mătuşica? se răsti mătuşica, intrînd în bucătărie şi răsuflînd din greu; era tare grasă, pe bustul ei ar fi putut să încapă bine un samovar cu tavă şi cu ceşti cu tot. Ce tot dai zor cu mătuşica? Tu eşti stăpîna, tu poruncesti; dacă ar fi după mine, n-aş îngădui în ruptul capului asemenea ticăloşii.

În cele din urmă, însă, n-o mai răbdă inima şi strigă la el:

— Ridică-te, porcule! Piei din ochii mei! Te iert pentru ultima oară, dar dacă se mai întîmplă vreodată... să nu mai ceri milostivire că nu capeţi!

Pe urmă se duseră în sufragerie să bea cafea. Dar nici nu se aşezară bine la masă, că Maşa de la catul de jos dădu buzna înăuntru şi le vesti cu glas speriat:

— Vine corul bisericii! și fugi înapoi. Se auziră niște tușituri groase, suflături de nas și un bocănit atît de puternic de pași, încît ai fi spus că în sala de intrare au pătruns niște cai potcoviți. Într-o clipă, totul se liniști... Cîntăreții se porniră deodată să cînte și atît de tare că toată lumea tresări. În mijlocul cîntării sosi și părintele de la azilul de bătrîni, însoțit de diacon și de dascăl, și, vorbind rar în timp ce-și punea patrafirul, spuse că în timpul nopții, pe cînd sunau clopotele de utrenie, a nins și n-a fost prea frig, dar spre dimineață, gerul se înteți se, ferească sfîntu, și acum trebuie să fie vreo douăzeci de grade sub zero.

— Cu toate astea, mulți susțin că iarna e mai sănătoasă pentru om decît vara, spuse diaconul, și chiar în clipa aceea, luînd o înfățișare gravă se grăbi să cînte după preot: „Nașterea ta Hristoase, dumnezeul nostru"...

Îndată după aceea, pică părintele de la spitalul muncitorilor, împreună cu dascălul, pe urmă veniră niște surori de la azilul de bătrîni, apoi copiii de la orfelinat și colindele răsunară aproape fără întrerupere. Cîntau pe rînd, îmbucau cîte ceva și plecau.

Sosiră să ureze și lucrătorii de la uzină; în totul vreo douăzeci de oameni numai dintre cei mai de seamă: mecanici, ajutori de mecanici, modelieri, contabili și alții asemenea, toți gătiți în haine negre, noi. Erau fala uzinei, aleși pe sprînceană, fiecare dintre ei își cunoștea prețul, știa cu alte cuvinte, că dacă și-ar pierde astăzi locul, mîine chiar ar fi primit bucuros la oricare altă uzină. Se vedea bine că mătușica le este dragă pentru că în prezența ei se mișcau în voie, ba chiar fumau și pe cînd se duceau cu toții să ia gustarea, contabilul avu îndrăzneala să-și petreacă mîna pe după mijlocul ei gros. Ei își îngăduiau toate astea poate și din pricină că Varvaruška — pe vremuri cu atîta autoritate în casă și care supraveghease totdeauna moralitatea lucrătorilor — nu mai avea acum nici o putere; sau poate pentru că mulți dintre ei își aminteau foarte bine de vremea cînd Tatiana Ivanovna, mătușica, pe care frații ei n-o prea răsfă-

ţau, era îmbrăcată ca Agafiuşka, şi Anna Akimovna se juca prin curte şi toată lumea îi spunea Aniutka.

Lucrătorii mîncau, vorbeau şi se uitau cu uimire la Anna Akimovna: cum s-a înălţat, cît de frumoasă s-a făcut! Numai că fata asta atît de frumos îmbrăcată, crescută cu guvernante, le era acum străină, neînţeleasă şi, aşa cum era şi firesc, ei se învîrteau mai mult prin preajma mătuşicăi; ea îi tutuia, nu mai contenea să-i îndoape cu bunătăţi şi, ciocnind cu ei, băuse pînă acum vreo două păhărele de vodcă. Anna Akimovna se temea întotdeauna să nu se spună cumva despre ea că e mîndră, că se ţine cu nasul pe sus, că-şi dă aere; de aceea şi acum, cît ţinu ospăţul lucrătorilor, ea nu ieşi din sufragerie şi căuta să intre în vorbă cu ei.

— De ce ai atîtea ceasornice în odaia dumitale? îl întrebă ea pe Pimenov, noua ei cunoştinţă din ajun.

— Le iau să le repar, răspunse el. Mă ocup de treaba asta printre picături, în zilele de sărbătoare sau cînd nu pot dormi.

— Atunci ai putea să-mi repari şi mie ceasul dacă mi se strică? întrebă Anna Akimovna, rîzînd.

— De ce nu? Cu plăcere, primi Pimenov, şi un zîmbet de încîntare îi luminä chipul cînd fata, neştiind nici ea de ce, desprinse din corsaj minunatul ei cesuleţ şi-l puse în mîna lui; el privi multă vreme ceasul, fără să spună nimic, apoi i-l dădu înapoi. De ce nu? Cu plăcere, mai spuse el o dată. De la o vreme nu prea repar ceasuri de buzunar. Am vederea slabă şi doctorul mi-a interzis să mă ocup cu asemenea lucruri de migală. Dar pentru dumneavoastră pot să fac excepţie.

— Doctorii mint, se amestecă în vorbă contabilul, şi pentru că ceilalţi rîdeau aprobativ, el urmă măgulit: ascultă-mă pe mine, nu-i crede. Anul trecut, în postul mare, a sărit dintele tamburului şi l-a pocnit pe bătrînul Kalmîkov drept în cap şi atît de rău că i se vedeau creierii. Doctorul a spus că o să moară negreşit; cînd colo trăieşte şi astăzi, ba mai şi lucrează, numai că după păţania asta a rămas bîlbîit.

— Mint ei doctorii, mint, dar nu întotdeauna, a oftat mătușica. Vezi că răposatul Piotr Andreevici și-a pierdut într-adevăr vederea. Uite așa, a tot lucrat zi de zi în uzină lîngă cuptorul fierbinte pînă ce a orbit. Ochilor nu le prea place focul. Ei, dar ce tot vă țin cu vorba ? tresări ea. Haideți să bem ! Sărbători fericite, dragii mei ! Cu nimeni nu beau, dar cu voi am să golesc paharul, păcătoasa de mine ! Noroc să dea dumnezeu !

Annei Akimovna i se păru că după cele întîmplate în ajun, Pimenov trebuie s-o disprețuiască pentru că e filantroapă, dar e vrăjit de ea ca femeie. Se uită la el și găsi că are o înfățișare plăcută și o ținută bună. E drept, mînecile de la haină erau puțin prea scurte, talia parcă prea înaltă și pantalonii înguști, demodați, dar în schimb, cravata era înnodată simplu și cu gust și nu era țipătoare ca la ceilalți. De altfel, părea să fie un om blajin, fiindcă mînca supus tot ce-i punea mătușica în farfurie. Ea își aminti cît de neagră era ieri fața lui, cît îi era de somn și această amintire, fără să știe de ce, o înduioșă.

Cînd lucrătorii se pregătiră să plece, Anna Akimovna dădu mîna cu Pimenov. Ar fi dorit să-i spună să mai vină și altă dată, așa numai ca să mai stea de vorbă, dar nu izbuti să rostească nimic, ca și cum limba n-ar fi vrut s-o asculte. Și ca să nu se creadă cumva că Pimenov i-a plăcut în chip deosebit, dădu mîna cu toți colegii lui.

Veniră apoi elevii școlii patronate de ea. Toți erau tunși și purtau uniforme cenușii. Institutorul, un tînăr căruia abia îi mijea mustața, înalt, cu obrajii îmbujorați, așeză emoționat elevii în rînd, și băieții începură să cînte corect dar cu niște glasuri prea stridente și supărătoare. Nazarîci, directorul uzinei, chel, cu privirea iscoditoare, om de credință veche, care de altfel nu se înțelegea cu institutorii, nu putea să-l sufere, fără să știe nici el de ce, pe tînărul acesta, care dirija acum corul. Îi vorbea pe un ton aspru, de sus, îi oprea din leafă, se amesteca în materiile pe care le preda și ca să-i facă viața și mai amară, numise în școală, cu vreo două săptămîni înainte de

sărbători, în postul de paznic, pe o rudă îndepărtată a nevesti-si, un bădăran beţiv, care nu-i dădea nici o consideraţie institutorului şi-i spunea obrăznicii de faţă cu elevii.

Anna Akimovna ştia toate astea, dar nu putea să-l ajute cu nimic, fiindcă ea însăşi se temea de Nazarîci. Şi acum, în aceste clipe, ar fi dorit să-i spună cîteva cuvinte de mîngîiere, să-l asigure că este foarte mulţumită de el, dar, cînd, după ce sfîrşiră de cîntat copiii, tînărul se fîstîci în faţa ei şi îngăimă nişte scuze, iar mătuşica, tutuindu-l, îl împinse familiar spre masă, fata se simţi plictisită, de prisos şi atunci porunci să li se dea dulciuri copiilor şi se grăbi să urce la ea sus.

— De fapt, în aceste datini de sărbătoare se ascunde multă cruzime, vorbi ea mai mult pentru sine, oprindu-se o clipă în faţa ferestrei şi uitîndu-se la elevii care ieşeau din casă şi se îndreptau spre poartă, zgribuliţi de frig, îmbrăcîndu-şi din mers paltoanele şi scurtele. De sărbători, omul ar vrea şi el să se mai odihnească, să stea acasă cu ai lui, de ce să fie obligaţi bieţii băieţi, institutorul şi lucrătorii s-o pornească pe ger să felicite, să se arate îndatoraţi şi să se fîstîcească...

Mişenka, care se afla şi el în sală lîngă uşă, o auzi şi-i spuse:

— Asta n-a început cu noi şi nici n-o să piară o dată cu noi. Firește nu-s om învăţat, Anna Akimovna, dar eu aşa gîndesc: săracii sînt totdeauna datori să respecte bogaţii şi apoi, vorba ceea, pe cei păcătoşi dumnezeu îi înseamnă. In închisori, în azilurile de noapte şi prin cîrciumi, ai să găseşti numai sărăcime; oamenii serioşi, cred că aţi observat şi dumneavoastră, sînt întotdeauna bogaţi. Şi mai este o zicătoare despre cei avuţi: „Sfoara întreită mai multă vreme ţine".

— Dumneata, Mişa, vorbeşti totdeauna, nu ştiu cum, anapoda şi plictiseşti oamenii, spuse Anna Akimovna, şi se îndreptă spre capătul celălalt al sălii.

Ceasul abia bătuse de amiază. Tăcerea camerelor mari, tulburată numai din cînd în cînd de ecoul cîntecelor de la catul de jos, o făcea să caşte. Statuetele de

bronz, albumele și tablourile de pe pereți ce înfățișau o mare pe care plutesc corăbii, o pajiște cu niște vaci, cîteva priveliști de pe Rin, îi erau atît de cunoscute, încît îi alunecau ochii peste ele fără să le mai vadă. I se destrămase voia bună de sărbătoare. Desigur, Anna Akimovna se simțea ca mai înainte frumoasă, bună, neasemuită. Numai că acum i se părea că toate acestea nu sînt nimănui de folos. Se gîndea că și rochia asta frumoasă a pus-o fără să știe de ce și pentru cine, și, așa cum se mai întîmplase și în alte zile de sărbătoare, începu s-o chinuiască singurătatea și gîndul îngrozitor că frumusețea, sănătatea și bogăția ei sînt numai înșelăciune, ea nefiind pe lumea asta decît o ființă de prisos care nu e necesară nimănui și pe care n-o iubește nimeni. Străbătu camerele, una după alta, fredonînd o melodie și uitîndu-se mereu pe fereastră. Cînd ajunse din nou în sală, nu se putu împiedica să nu intre în vorbă cu Mișenka.

— Nu știu, Mișa, ce părere ai despre dumneata, spuse ea oftînd. Gîndește-te că pentru asemenea lucru și dumnezeu poate să te pedepsească.

— Nu pricep despre ce vorbiți, răspunse el.

— Ba pricepi foarte bine. Iartă-mă că mă amestec în treburile dumitale personale, dar mi se pare că îți încurci singur viața din pricina încăpățînării. Recunoști, cred, că e timpul să te însori, că ea e o fată de ispravă. Una mai bună n-ai să găsești niciodată. Frumoasă, deșteaptă, blajină, devotată... numai despre înfățișarea ei cîte nu s-ar putea spune. Dacă ar face parte din societatea mea sau chiar dintr-una mai înaltă, sînt sigură că tinerii s-ar îndrăgosti de ea fie chiar numai din pricina părului ei roșu atît de minunat. Cum nu bagi de seamă cît de bine se potrivește părul la culoarea feței? Ah, doamne dumnezeule, dumneata nu pricepi nimic, nu știi singur ce-ți trebuie, spuse Anna Akimovna cu amărăciune și în ochii ei se iviră lacrimi. Sărmana fetiță, mi-e atît de milă de ea! De bună seamă, vrei să iei o fată cu bani, dar ți-am mai spus, eu o înzestrez pe Mașa.

Pe viitoarea lui soție, Mișenka n-o vedea în visurile lui decît înaltă, voinică, așezată și evlavioasă, cu

mersul domol şi, nici el n-ar fi putut spune de ce, şi-o închipuia întotdeauna purtînd un şal lung pe umeri. Pe cînd Maşa era slabă, subţirică, strînsă în corset şi avea mersul sprinten. Ba pe deasupra mai era şi prea ispititoare căci, de altfel, îi plăcea mult lui Mişa, dar după părerea lui lucrul acesta nu se cădea în căsnicie, ci doar aşa pentru anumite fapte nu tocmai de laudă. In momentul în care Anna Akimovna îi făgăduise s-o înzestreze, el fusese cît pe aci să primească, dar tocmai atunci se întîmplase să vină un student sărac, îmbrăcat cu un palton cafeniu peste uniformă, să-i aducă duducăi o scrisoare, şi fiind încă jos, lîngă cuier, fermecat de frumuseţea Maşei, nu se putu stăpîni să n-o sărute. Fata scoase un strigăt uşor. De la capătul de sus al scărilor, Mişenka zărise totul şi-l cuprinsese deodată un sentiment de dezgust faţă de Maşa. Auzi dumneata, un student sărac! Să fi fost unul bogat, sau vreun ofiţer, cine ştie, poate că urmările ar fi fost altele...

— Şi de ce nu vrei? întrebă Anna Akimovna. Ce-ai putea să-ţi doreşti mai mult?

Mişenka nu răspunse, ci se mărgini să înalţe din sprîncene şi să se uite fix spre fotoliu.

— Iubeşti altă fată?

El însă tăcea înainte. In clipa aceea intră Maşa roşcovana, aducînd pe o tăviţă nişte cărţi de vizită şi scrisori. Ghicind că vorbeau de ea se înroşi la faţă şi era gata să-i dea lacrimile.

— Au sosit poştaşii, bolborosi ea, şi a mai venit cineva care spune că e funcţionar şi-l cheamă Cealikov, aşteaptă jos. Zice că aţi poruncit să vină astăzi.

— Ce nerusinare! se supără Anna Akimovna. Eu nu i-am poruncit nimic. Spune-i să plece. Nu sînt acasă!

In clipa aceea se auzi soneria. Veniseră preoţii parohiei lor; erau întotdeauna primiţi în încăperile cele bune ale casei, adică la catul de sus. După popi, sosiră în vizită directorul Nazarîci şi doctorul uzinei. Pe urmă, Mişenka îl anunţă pe inspectorul şcolilor de meserii. Şi astfel începu primirea oaspeţilor.

Cînd putu în sfîrșit să răsufle cîtevă minute, Anna Akimovna intră în salon și, lăsîndu-se într-un fotoliu adînc, își spuse că singurătatea ei este firească de vreme ce nu s-a măritat pînă acum și poate nu se va mai mărita niciodată. Dar ea nu are nici o vină. De vină e numai soarta, care a luat-o din lumea simplă a lucrătorilor, unde, dacă s-ar bizui pe amintiri, ar putea spune că s-a simțit la îndemînă, și a aruncat-o în odăile acestea imense în care nu izbutește de loc să-și găsească rostul și nici să înțeleagă de ce se perindă prin fața ei atîția oameni. I se părea că tot ce se petrecuse pînă acum cu ea nu-i folosise la nimic, fiindcă nimic din viața asta nouă nu-i dăduse fericirea și nici nu i-ar putea-o da vreodată.

„Uite, ar trebui să mă îndrăgostesc, se gîndi ea, lăsîndu-și capul pe speteaza fotoliului — chiar numai la gîndul acesta începu să-i bată inima — și să scap de grija uzinei". Începu să viseze, închipuindu-și cum s-ar simți fără povara clădirilor uriașe, a barăcilor și a școlii. Apoi își aminti de tatăl ei și-și spuse că dacă ar mai fi trăit, ar fi măritat-o desigur cu un om simplu, cu Pimenov, de pildă. Ar fi poruncit să-l ia pe el și atîta tot. Asta ar fi fost cel mai nimerit lucru: uzina ar fi încăput pe mîini bune. Îi răsări în minte părul lui cîrlionțat, profilul semeț, buzele subțiri și batjocoritoare, puterea uriașă ce se vădea în forma umerilor, a brațelor, a pieptului și acea privire caldă pe care o îndreptase în dimineața aceea asupra cesulețului ei.

„Ei, și ce-ar fi fost, își spuse ea... Nimic... M-aș fi măritat și gata".

— Anna Akimovna, strigă Mișenka, care intrase pe neașteptate în salon.

— Vai, cum m-ai speriat! exclamă ea, tresărind. Ce vrei?

— Anna Akimovna, repetă Mișa, cu mîna apăsată pe inimă și ridicînd sprîncenele. Dumneavoastră sînteți stăpîna și binefăcătoarea mea și numai dumneavoastră puteți să mă povățuiți cu cine să mă căsătoresc, fiindcă sînteți pentru mine ca și mama mea bună! Dar porunciți să nu mai rîdă de mine cei de

jos de la noi și să nu mă mai necăjească. Nu mai pot trăi de răul lor!

— Dar cum te necăjesc? întrebă ea.

— Păi îmi tot strigă mereu: Mișenka al Mașenkăi.

— Of, doamne, ce fleacuri! se revoltă Anna Akimovna. Ce proști sînteți cu toții! Ce prost ești și dumneata, Misa! Tare m-am plictisit de voi! Piei din ochii mei!

III

PRINZUL

Ca și în anul trecut, ultimii care veniră în vizită fură consilierul de stat Krîlin și cunoscutul avocat Lîsevici. Sosiră cînd afară se și întunecase.

Krîlin, un bătrîn de șaizeci de ani trecuți, cu o gură mare și cu niște favoriți cărunți, zbîrliți pe lîngă urechi, semănînd cu un linx, era în veston cu panglica ordinului Anna și pantaloni albi. El reținu îndelung mîna Annei Akimovna în mîinile sale împreunate, o privi țintă în ochi, mișcă din buze și în cele din urmă spuse cu o voce leșinată, întrerupîndu-se:

— Eu l-am respectat pe unchiul dumneavoastră... și pe tatăl dumneavoastră l-am respectat... și m-am bucurat de simpatia lor. Așa încît socotesc ca o plăcută datorie să vin... după cum vedeți, în ciuda bolii și a vîrstei mele înaintate, spre a o felicita pe vrednica lor urmașă... Și mă bucur mult să vă găsesc în deplină sănătate.

Avocatul Lîsevici, un bărbat frumos, înalt, cu părul blond, cu tîmplele și barba ușor înălbită, se deosebea prin manierele sale neobișnuit de elegante.

Își făcea întotdeauna apariția cu un mers legănat, se înclina parcă anevoie, își cumpănea umerii în timp ce vorbea — toate acestea cu grația leneșă a unui cal de rasă îngrijit și răsfățat. Era cam prea bine hrănit, perfect sănătos și bogat; odată a cîștigat și la loterie patruzeci de mii de ruble, dar n-a suflat o vorbă

nimănui. Îi plăcea să mănînce bine, mai ales brînzeturi, trufe, ridichi rase cu untdelemn, iar la Paris, după cît spunea el, mîncase mațe nespălate și prăjite.

În conversație se exprima curgător, armonios, fără să se încurce, și numai cîteodată, din cochetărie, se împiedica și pocnea din degete, ca și cum ar fi căutat cuvîntul. Din toate cîte era nevoit să peroreze la tribunal, el nu mai credea de mult nimic, sau poate totuși credea, dar nu punea nici un preț pe asemenea lucruri, fiind pentru el mult prea cunoscute, prea vechi și prea banale... Credea numai în tot ce era original și neobișnuit... Maximele banale prezentate într-o formă prea deosebită îl mișcau pînă la lacrimi. Avea două carnete de buzunar pline cu expresii alese, notate de el din lectura diferiților scriitori. Și dacă i se întîmpla să caute o anume cugetare, începea să răsfoiască, fără noimă, cînd într-un carnet, cînd într-altul, și nu găsea niciodată ceea ce căuta.

Răposatul Akim Ivanîci, într-un moment de bună dispoziție, ca să facă pe grozavul, îi oferise postul de jurisconsult al uzinei, stabilindu-i o leafă de douăsprezece mii de ruble pe an. Toate treburile juridice ale uzinei se reduceau la două-trei urmăriri de mică importanță, pe care Lîsevici le încredința secretarilor săi.

Anna Akimovna știa bine că Lîsevici nu avea ce face la uzină, dar nu putea să se descotorosească de el, îi lipsea curajul și de altfel se și obișnuise cu prezența lui. Lîsevici se proclamase în glumă jurisconsultul ei, iar leafa după care trimitea cu regularitate la începutul fiecărei luni, el o numea proza vieții. Și doar știa Anna Akimovna că după moartea tatălui ei, cînd s-a vîndut pădurea pentru traverse, Lîsevici s-a ales din acel tîrg cu un cîștig de mai bine de cincisprezece mii de ruble, sumă pe care a împărțit-o cu Nazarîci. Atunci, cînd a aflat că a fost înșelată, Anna Akimovna a plîns amar, dar pînă la urmă s-a deprins și cu gîndul acesta.

După ce o felicită și îi sărută amîndouă mîinile, el o măsură cu privirea și strîmbă din nas.

— Nu trebuie! spuse el, sincer nemulțumit. Ascultă-mă pe mine, frumoaso, nu trebuie.

— Despre ce-i vorba, Viktor Nikolaici?

— Ascultă-mă pe mine, nu trebuie să te îngrași, e drept, în familia dumitale toate femeile au o nefericită tendință spre îngrășare. Dumitale totuși nu-ți trebuie, repetă el pe un ton rugător, sărutîndu-i mîna, dumneata ești atît de frumoasă, atît de minunată! Și, întorcîndu-se către Krîlin, îi spuse:

— Priviți-o, excelență, este unica femeie din lume pe care am iubit-o vreodată cu adevărat.

— Nu-i de mirare, răspunse Krîlin, cine n-ar îndrăgi-o la vîrsta dumitale pe Anna Akimovna? Ar ti într-adevăr cu neputință să n-o îndrăgești.

— O ador, urmă avocatul, cu toată sinceritatea, dar cu obișnuita lui grație leneșă. O ador, dar nu pentru că eu sînt bărbat, și ea, femeie; de cîte ori sîntem împreună, mi se pare că ea ar face parte dintr-al treilea sex, iar eu dintr-al patrulea, că ne transpunem amîndoi pe tărîmul celor mai subtile nuanțe și că ne contopim în multitudinea lor. Leconte de Lisle definește mai bine decît oricine asemenea relații. Are el undeva o frază excelentă, uluitoare chiar. Și Lîsevici se apucă să-și răsfoiască unul din carnețele, apoi pe celălalt, dar negăsind fraza mult căutată, se potoli.

Începură să vorbească despre vreme, despre operă, despre Duse, care avea să sosească în curînd în Rusia. În clipa cînd se pregăteau să plece, Anna Akimovna își aminti că Lîsevici, ba poate chiar și Krîlin, prînziseră anul trecut la ea, de aceea căută să-i convingă cu glas rugător și din toată inima că deoarece nu mai aveau nici o vizită de făcut, nimic nu-i împiedica să-i facă plăcerea să rămînă la ea la masă. Musafirii stătură puțintel în cumpănă, dar în cele din urmă primiră.

În afara prînzului obișnuit alcătuit din ciorbă de varză, purcel fript, gîscă cu mere și altele, se mai pregătea la bucătărie, de sărbătorile cele mari, așa-numitul prînz franțuzesc sau de gală, care era servit în cazul cînd unul dintre musafirii de la catul de sus ar fi dorit să se ospăteze.

De cum se auzi un zvon de tacîmuri dinspre sufragerie, Lîsevici se învioră vădit și începu să-și frece mîinile, să-și legene umerii, să clipească des și să povestească cu multă însuflețire, ce mese ofereau pe vremuri bătrînii și ce matelotă minunată de mihalți se pricepea să gătească bucătarul casei. Dar ce matelotă. O adevărată revelație!

Încă înainte de a se așeza la masă, el savura prînzul cu gîndul și se delecta. Dar după ce, în sfîrșit, intră în sufragerie de braț cu Anna Akimovna, după ce apucă să bea un păhărel cu vodcă și să guste o bucățică de somon, prinse parcă a toarce de plăcere. Mesteca cu zgomot, într-un chip dezgustător, scoțînd pe nas niște sunete neplăcute, în vreme ce ochii îi luceau, umezi și lacomi.

Gustările fuseseră din cele mai alese. Erau, printre altele, ciuperci albe și fragede cu smîntînă, apoi sos *provençal* cu gîturi de raci și stridii prăjite, drese cu murături picante. Întregul prînz, de altfel, fusese alcătuit din bucate deosebit de savuroase, de zile mari, iar vinurile, minunate. Mișenka servea la masă, pătruns de solemnitatea momentului; de cîte ori prezenta un nou fel de mîncare, ridicînd capacul de pe cratița strălucitoare, sau de cîte ori turna vinul, o făcea cu aerul important al unui maestru în arta magiei negre, iar avocatul, privindu-i obrazul și pasul avîntat ca pentru un început de cadril, exclama în gînd: „Ce idiot!"

După al treilea fel, Lîsevici se întoarse către Anna Akimovna și îi vorbi astfel:

— Femeia *fin de siècle*[1], mă gîndesc, bineînțeles, la una tînără și bogată, trebuie să fie neapărat independentă, deșteaptă, elegantă, cultă, îndrăzneață și nițeluș depravată. Dar mă înțelegi, numai nițeluș, cu măsură, vreau să spun, fiindcă îți dai seama cred că dacă ajungi la saturație, ajungi și la istovire. Dumneata, draga mea, n-ai voie să lîncezești, nici să trăiești ca altele, trebuie să savurezi viața și să știi că

[1] Textual: *de la sfîrșitul secolului*; aici, în sensul de *modernă*. (N. ed.)

o ușoară destrăbălare nu face decît să dea gust vieții. Să respiri parfumul florilor celor mai amețitoare, să-ți înneci răsuflarea în mosc, să mesteci hașiș și mai presus de orice să iubești, să iubești, și iar să iubești. Mai întîi și întîi, eu, în locul dumitale, mi-aș oferi atîția bărbați cîte zile are săptămîna, pe primul l-aș porecli luni, pe al doilea, marți, pe al treilea, miercuri, și așa mai departe, ca fiecare dintre ei să-și știe bine ziua.

Această discuție o tulbură atît de mult pe Anna Akimovna, încît nici nu se atinse de bucate, ci se mărgini numai să bea un pahar cu vin.

— Dar dă-mi voie să spun cum văd eu lucrurile, rosti ea în cele din urmă. Personal, nu concep dragostea fără familie. Eu sînt singură, singurică, ca luna de pe cer și simt un gol în suflet; orice mi-ați spune, sînt încredințată că acest gol nu poate fi umplut decît de o dragoste în înțelesul obișnuit al cuvîntului. Cred că o asemenea dragoste ar da un sens îndatoririlor și muncii mele, mi-ar lumina viața. Aș dori ca dragostea să-mi dea pace sufletească, liniște, și vreau să mă țin cît mai departe de mosc, de orice fel de desfătări subtile și *fin de siècle*... Intr-un cuvînt... declară ea, rușinîndu-se, vreau un soț și copii.

— Vrei să te măriți? Foarte bine, și asta se poate, se învoi Lîsevici. Pe toate trebuie să le încerci dumneata: și măritișul, și gelozia, și savoarea primului adulter și chiar copiii, dar grăbește-te să-ți trăiești viața, grăbește-te, draga mea, vremea trece, nu stă pe loc.

— Ei, află atunci că am să mă mărit! spuse ea, privind cu ciudă fața lui bine hrănită și mulțumită. Am să mă mărit în modul cel mai obișnuit, cel mai banal și am să strălucesc de fericire. Și închipuiește-ți că am de gînd să mă mărit cu un simplu muncitor, cu un mecanic sau un desenator.

— Nici asta nu-i rău. Ducesa Djosiana l-a îndrăgit pe Guiplain și i s-a îngăduit lucrul acesta pentru că era ducesă; și dumitale îți este îngăduit orice, pentru că ești o ființă excepțională. Iar dacă ai cumva poftă să iubești un negru, ori un arab, nu te sfii, draga mea,

oferă-ţi-l. La nimic să nu renunţi. Trebuie să fii tot atît de îndrăzneaţă pe cît îţi sînt de îndrăzneţe dorinţele. Să nu rămîi mai prejos de ele.

— Oare e chiar atît de greu să mă fac înţeleasă? întrebă Anna Akimovna, necăjită, şi ochii i se umplură de lacrimi. Dar gîndeşte-te, am pe mîna mea o întreprindere uriaşă, două mii de lucrători, pentru care trebuie să răspund înaintea lui dumnezeu. Oamenii care lucrează la mine îşi pierd vederea şi auzul. Mi-e groază să trăiesc aşa, înţelegi? Mi-e groază! Eu sufăr, şi dumneata ai cruzimea să-mi vorbeşti despre negri şi despre mai ştiu eu ce şi... zîmbeşti! Rostind aceste cuvinte, ea bătu cu pumnul în masă. Să continui viaţa pe care o duc acum, ori să mă căsătoresc cu un om tot atît de neputincios şi de neîndemînatic ca mine, ar fi o crimă, nici mai mult, nici mai puţin. Nu mai pot să îndur o asemenea viaţă, încheie Anna Akimovna cu înflăcărare, nu mai pot!

— Ce femeie încîntătoare! spuse Lîsevici, admirînd-o. Dumnezeule, ce încîntătoare este! Ei, şi de ce te-ai supărat aşa de tare, frumoaso? Fie cum spui dumneata, să zicem să n-aş avea dreptate, îţi închipui însă cumva că lăsîndu-te pradă plictiselii şi renunţînd la bucuriile vieţii, în numele unor idei, pe care de altfel eu le respect profund, ai să uşurezi cu ceva viaţa lucrătorilor? Ascultă ce-ţi spun eu, n-ai să le-o uşurezi cîtuşi de puţin! Nu, să ştii că nu-ţi rămîne decît o singură cale: desfrîul! Iar dumitale îţi este necesar, eşti chiar obligată să porneşti pe calea asta. Gîndeşte-te bine la vorbele mele, draga mea, gîndeşte-te!

Anna Akimovna se simţea acum mulţumită că-şi vărsase tot focul şi de aceea se înveseli. Era mulţumită că a vorbit atît de bine şi gîndeşte atît de frumos şi atît de cinstit; acum era încredinţată că dacă s-ar întîmpla s-o îndrăgească Pimenov, de pildă, s-ar căsători bucuros cu el.

Mişenka începu să toarne şampania.

— Mă necăjiţi, Viktor Nikolaici, spuse ea, ciocnind un pahar cu avocatul. Mi-e ciudă că dai sfaturi altora, cînd dumneata personal nu cunoşti viaţa. Crezi

că un mecanic sau un desenator trebuie să fie neapărat un om simplu, un necioplit. În fond însă, oamenii aceştia sînt foarte deştepţi. Nişte oameni minunaţi!

— Pe tatăl şi pe bunicul dumitale i-am cunoscut şi i-am respectat, glăsui răspicat Krîlin, care pînă atunci tăcuse ca o momîie şi mîncase fără încetare. Au fost oameni cu scaun la cap, urmă el, oameni cu înalte calităţi sufleteşti.

— Cunoaştem noi calităţile astea! bombăni avocatul şi ceru voie să fumeze.

După ce se sfîrşi prînzul, Krîlin fu poftit să se odihnească într-o odaie. Lîsevici îşi fumă ţigara pînă la capăt şi de-abia mişcîndu-se de sătul ce era, o urmă pe Anna Akimovna în salonaşul ei. Încăperile împodobite cu fotografii, cu colţişoare discrete, cu evantaie pe pereţi şi cu inevitabilele lămpi trandafirii sau albastre atîrnînd în mijlocul tavanului, nu erau pe placul lui Lîsevici, pentru că le găsea învechite, lipsite de originalitate, poate şi fiindcă îi aminteau unele din aventurile sale trecute, de care acum se ruşina. Dar salonaşul Annei Akimovna, cu pereţii goi şi mobilat fără nici un gust, îi plăcea neobişnuit de mult. Se simţea bine şi la largul lui, stînd pe divanul turcesc şi uitîndu-se la Anna Akimovna care se aşeza de obicei jos pe covor în faţa căminului şi, îmbrăţişîndu-şi genunchii cu mîinile, privea gînditoare focul; întotdeauna în asemenea clipe avocatului i se părea că vede curgînd prin vinele ei sîngele de mujic de credinţă veche, moştenit din moşi, strămoşi.

De fiecare dată, după prînz, cînd se servea cafeaua şi coniacul, el se însufleţea şi începea să-i povestească tot felul de noutăţi literare. Vorbea întotdeauna inspirat, cu înfloriturі, îmbătîndu-se de propriile lui cuvinte, aşa încît ascultîndu-l, ea îşi spunea că pentru asemenea plăcere face să plăteşti nu numai douăsprezece mii, ci chiar de două ori mai mult, şi îi ierta tot ce-i displăcea la el. Uneori se întîmpla să-i istorisească conţinutul unei povestiri sau al unui roman întreg şi atunci cele două-trei ore se scurgeau pe nesimţite, de parcă ar fi trecut numai cîteva clipe. Dar în ziua aceea, cînd îl rugă să-i povestească ceva, el

îi răspunse fără chef, cu glas moleşit şi cu ochii închişi:

— Ei, draga mea, n-am mai citit nimic de mult; numai aşa, cîteodată, îl mai citesc pe Jules Verne.

— Şi eu care credeam că ai să-mi istoriseşti ceva nou.

— Hm, ceva nou, bolborosi somnoros Lîsevici, înfundîndu-se şi mai mult într-un colţ al divanului. Să ştii, draga mea, că literatura nouă, luată în totalitatea ei, nu e potrivită pentru noi amîndoi. Bineînţeles că ea trebuie să fie aşa cum este, a nu recunoaşte literatura nouă, înseamnă a nu recunoaşte mersul firesc al lucrurilor şi eu o recunosc, dar...

Aici Lîsevici se întrerupse, aţipind pesemne, dar peste cîteva clipe glasul îi răsună din nou.

— Toată literatura nouă, urmă el, aminteşte vîntul de toamnă prin coşurile caselor: plînge şi se tînguieşte. „Ah, nefericitule! Ah! Viaţa ta poate fi asemuită cu o închisoare! Vai, cît de întunecată şi umedă îţi este închisoarea! Of, să ştii că te pîndeşte o moarte sigură şi nu ţi-a mai rămas nici o portiţă de scăpare!“ Foarte bine, dar aş fi preferat să citesc o literatură care te învaţă cum să fugi din închisoare. De altfel, dintre toţi scriitorii contemporani, eu îl citesc numai pe Maupassant, spuse Lîsevici, deschizînd ochii... Un artist uimitor, straşnic, colosal, supranatural chiar! Şi rostind aceste cuvinte, se ridică de pe divan. Maupassant! strigă el în culmea extazului, ridicînd mîna dreaptă în sus, draga mea, citeşte-l pe Maupassant! O singură pagină de-a lui îţi dă mai mult decît toate bogăţiile pămîntului! Fiecare rînd îţi deschide un nou orizont. Cele mai uşoare şi mai gingaşe vibraţii ale sufletului se împletesc cu sentimentele cele mai tari şi mai frumoase. Ai deodată impresia că ţi-e pus sufletul sub presiunea a patruzeci de mii de atmosfere şi este transformat într-o substanţă infimă de o culoare nedefinită, bătînd în roz şi pe care dacă ai putea s-o pui pe limbă, ar avea, cred, un gust plăcut dulce-acrişor. Cîtă risipă de nuanţe, de motive şi de melodii! Te odihneşti pe lăcrămioare şi trandafiri, cînd deodată, fără veste, dă peste tine ca o locomotivă, o cu-

getare grozavă, minunată, captivantă, care te învăluie cu aburii ei fierbinți și te buimăcește cu șuieru-i asurzitor. Neapărat să-l citești pe Maupassant! Auzi, draga mea? Îți cer asta!

Lîsevici gesticula într-una și, cuprins de emoție, începu să se plimbe dintr-un colț într-altul.

— Nu, nu se poate să nu-l citești, rosti el aproape deznădăjduit. Ultima lui operă m-a istovit, ba pot spune că m-a amețit chiar. Mi-e teamă însă că pe dumneata are să te lase indiferentă. Ca să te captiveze, trebuie neapărat s-o savurezi, să sorbi pe îndelete seva fiecărui rînd. S-o bei! Asta trebuie să faci, s-o bei!

După o lungă introducere, împănată din belșug cu expresii și cuvinte ca: voluptate demonică, mreajă țesută din cele mai subtile sentimente, simun, cristal și altele de felul acesta, începu în cele din urmă să povestească conținutul romanului. De data aceasta el vorbi mai puțin bombastic, dar cu mare lux de amănunte, redînd pe dinafară dialoguri și descrieri întregi; personajele romanului îl entuziasmau, și, caracterizîndu-le pe fiecare în parte, lua mereu altă atitudine, își schimba glasul și expresia feței, ca un adevărat actor. În culmea extazului, Lîsevici hohotea de rîs, cînd cu o voce de bas, cînd cu o voce subțirică, bătea din palme, se apuca cu mîinile de cap, de parcă ar fi fost gata să-i plesnească. Anna Akimovna îl asculta încîntată și deși citise romanul, îi părea povestit de avocat cu mult mai interesant și mai complex decît în carte. El îi atrăgea atenția asupra diferitelor subtilități, îi sublinia expresiile cele mai fericite, ideile cele mai profunde, dar din tot romanul ea vedea înaintea ochilor numai viața, mereu viața; i se părea că ea însăși este un personaj al acestui roman, și deodată se simți bine dispusă, începu să rîdă și ea în hohote, să bată din palme, spunîndu-și în sinea ei că nu mai merge cu traiul de pînă acum, că nu are nici un rost să ducă o viață lipsită de orice farmec, cînd se poate trăi atît de minunat; își aminti de vorbele și de gîndurile ei din timpul prînzului și se simți mîndră de ele; și fiindcă îi răsări atunci în minte

chipul lui Pimenov, se înveseli și își dădu seama că dorește s-o îndrăgească el.

Sfîrșindu-și povestirea, Lîsevici se așeză, istovit, pe divan.

— Ce încîntătoare, ce minunată ești, începu el încet după o clipă de tăcere, cu glas sfîrșit, ca de bolnav. Lîngă dumneata mă simt fericit, draga mea. Dar de ce, de ce am eu patruzeci și doi de ani și nu treizeci? Gusturile mele nu se potrivesc cu ale dumitale; dumneata ai nevoie de oarecare doză de desfrîu, pe cînd eu am trecut de mult faza asta, acum sînt dornic de o iubire subtilă, imaterială, ca o rază de soare; cu alte cuvinte, din punctul de vedere al unei femei de vîrsta dumitale, eu nu mai sînt bun de nimic.

Din vorbele lui ai fi putut crede că-l farmecă Turgheniev, cîntărețul dragostei feciorelnice, al purității, al tinereții, și al nostalgicei firi rusești. De fapt dragostea feciorelnică nu-l încînta decît de departe, din auzite, ca ceva cu totul abstract, nefăcînd parte din viața reală. Și acum, încercă să se convingă că o iubește pe Anna Akimovna cu o dragoste platonică, ideală, cu toate că el nu știa ce este o astfel de iubire. Dar îi plăcea s-o privească pe Anna Akimovna, care-i părea frumoasă și originală și credea că această simțire care îi dădea o stare atît de plăcută este tocmai ceea ce se numește o dragoste platonică.

Deodată își lipi obrazul de mîna ei și îi vorbi cu glas mîngîietor, așa cum se răsfață copilașii.

— Scumpa mea, începu el, cu ce ți-am greșit de m-ai pedepsit?

— Cum, cînd? se miră ea.

— Păi, n-am primit nici o gratificație de sărbători.

Anna Akimovna nici nu auzise pînă atunci că trebuie să i se trimită avocatului o gratificație de sărbători și de aceea se găsea în încurcătură: cît să-i dea? De dat, trebuia să-i dea, fără doar și poate, fiindcă el aștepta acest lucru, deși o privea cu niște ochi plini de dragoste.

— Pesemne că a uitat Nazarîci, spuse ea. Dar nu e prea tîrziu, se poate repara această greșeală.

În clipa aceea își aminti de cele o mie cinci sute de ruble din ajun, pe care le lăsase în sertarul mesuței de toaletă din ietacul ei. Cînd aduse banii aceia nesuferiți și îi dădu avocatului, acesta îi vîrî cu o grație leneșă într-unul din buzunarele sale de la piept, toate petrecîndu-se foarte drăguț și natural. Neașteptatele cuvinte care îi amintiseră despre gratificație și cele o mie cinci sute de ruble se potriveau cu felul de a fi al avocatului.

— Merci, spuse el și îi sărută un deget.

Tocmai atunci intră Krîlin, cu înfățișarea somnoroasă și mulțumită, dar fără decorații.

El și cu Lîsevici mai stătură nițel, băură cîte un pahar de ceai și apoi se pregătiră de plecare. Anna Akimovna se simțea cam încurcată... Uitase cu totul ce funcție avea Krîlin și nu știa dacă se cuvine sau nu să-i dea bani și în caz afirmativ, dacă trebuie să-i dea chiar atunci, ori să-i trimită într-un plic.

— Ce slujbă are el ? întrebă ea în șoaptă pe Lîsevici.

— Naiba știe ! mormăi avocatul, căscînd.

Anna Akimovna își spunea că de vreme ce Krîlin obișnuia în trecut să vină la unchiul și la tatăl ei și îi respecta, pesemne că o făcea cu un rost : poate că el împărțea ajutoarele în numele lor, la vreo instituție de binefacere. La plecare, îi vîrî în mînă trei sute de ruble. În primul moment, Krîlin, foarte mirat, o privi prostit fără să scoată un cuvînt, apoi însă păru că înțelege și spuse :

— Dar chitanța, mult respectată Anna Akimovna, n-o puteți primi mai devreme de anul nou.

Lîsevici era acum moleșit de-a binelea și în timp ce Mișenka îl ajuta să-și pună șuba, el se mișca greoi, clătinîndu-se pe picioare. Felul cum cobora scara trăda oboseala și se vedea bine că de cum se va așeza în sanie va și adormi.

— Spuneți-mi, excelență, vorbi el către Krîlin cu ton galeș, oprindu-se la mijlocul scării. Nu vi s-a întîmplat vreodată să încercați o asemenea senzație, de parcă o putere nevăzută v-ar trage mereu în sus, iar dumneavoastă v-ați tot lungi și lungi, pînă cînd în

cele din urmă v-aţi preface într-o sîrmuliţă subţire? Subiectiv, acest lucru se exprimă printr-o senzaţie de voluptate deosebită, fără seamăn.

Din capul scării, Anna Akimovna îi văzu pe amîndoi dînd cîte o bancnotă lui Mişenka.

— La revedere! Să nu mă uitaţi! le strigă ea şi se grăbi să fugă în ietacul ei.

Acolo, îşi lepădă de pe ea rochia de care se şi plictisise, îşi puse repede un capot şi coborî în fugă la catul de jos. Alergînd sprintenă pe scări în jos, rîdea şi sărea ca un băieţandru. Avea o poftă nebună să zburde.

IV

SEARA

Mătuşica, îmbrăcată cu o bluză largă de stambă, Varvaruşka şi încă două bătrîne cinau în sufragerie. Înaintea lor, pe masă, se afla o bucată mare de friptură de porc, şuncă şi felurite mezelicuri; din friptura grasă şi apetisantă se ridicau aburi spre tavan. La catul de jos nu se bea vin, dar în schimb se serveau vodcă şi lichioruri de casă.

Agafiuşka, bucătăreasa, durdulie, albă la faţă şi bucălată, stătea rezemată de uşă cu mîinile încrucişate şi vorbea cu bătrînele, în timp ce Maşa de la catul de jos, cu o fundă roşie prinsă în părul ei negru, le servea. Bătrînele erau ghiftuite încă de dimineaţă; abia cu un ceas înainte băuseră ceai cu cozonac şi acum, la cină, se căzneau să mănînce de parcă le-ar fi silit cineva.

— Of, maică precistă! strigă mătuşica în clipa cînd Anna Akimovna dădu buzna în sufragerie şi se aşeză pe scaun alături de ea. Cum m-ai speriat, era să mor de spaimă!

Celor din casă le plăcea mult cînd Anna Akimovna era bine dispusă şi făcea nebunii, asta le amintea de fiecare dată că bătrînii sînt morţi, bătrînele casei au

pierdut frînele conducerii şi fiecare poate să trăiască cum are poftă, fără teamă de mustrări şi de pedeapsă. Numai cele două bătrîne necunoscute se uitau la Anna Akimovna nedumerite şi cam chiorîş, fiindcă ea începuse să cînte şi e mare păcat să cînţi la masă.

— Ei, avem o mîndreţe de stăpînă, tablou pictat nu altceva ! începu Agafiuşka cu glas mieros. Un giuvaer scump ! Şi ce de lume a mai venit astăzi s-o vadă pe prinţesa noastră, doamne dumnezeule ! Şi generali, şi ofiţeri şi boieri... I-am privit de la fereastră, i-am numărat, i-am tot numărat, dar n-am putut să le dau de capăt şi m-am lăsat păgubaşă.

— Dacă era după mine, mai bine nu veneau de loc, zăpăciţii ăştia ! spuse mătuşica, privind pe nepoată-sa cu întristare. Au prăpădit de pomană ziua sărmanei mele orfane.

Annei Akimovna îi era foame pentru că nu mîncase nimic de dimineaţă. Îi turnară în păhărel o băutură foarte amară ; ea o bău, apoi mîncă friptura cu muştar şi găsi că este deosebit de gustoasă. Pe urmă, Maşa servi curcan cu mere murate şi agrişe. Şi acestea îi plăcură. Un singur lucru nu-i era pe plac : de la soba de teracotă venea o căldură atît de dogoritoare, încît li se încinseseră tuturora obrajii... După cină, faţa de masă fu ridicată şi se aduseră cîteva farfurii cu turte cu mentă, nuci şi stafide.

— Şezi şi tu colea lîngă noi... ce mai aştepţi ? îi spuse mătuşica bucătăresei.

Agafiuşka oftă şi se aşeză la masă. Maşa puse şi în faţa ei un păhărel de lichior, iar Annei Akimovna îi părea că gîtul alb al Agafiuşkăi răspîndeşte o căldură tot atît de dogoritoare ca şi soba de teracotă.

Vorbeau între ele cît de greu a ajuns acum să se mărite fetele ; pe vremuri, bărbaţii se însurau măcar pentru avere dacă nu pentru frumuseţe, dar astăzi nu mai înţelege nimeni ce vor ; înainte vreme rămîneau nemăritate numai cocoşatele şi şchioapele, dar acum nu le mai vor nici pe cele frumoase şi bogate. Mătuşica începu să explice toate acestea prin faptul că oamenii au căpătat apucături rele şi nu se mai tem de dumnezeu, dar deodată îşi aminti că fratele ei, Ivan Ivanîci

și Varvaruşka, amîndoi cu frica lui dumnezeu, au zămislit totuși împreună pe ascuns copii și i-au trimis la orfelinat. Se opri deci și schimbă vorba. Se puse să povestească cum avusese ea odată un logodnic, unul dintre lucrătorii uzinei, cît de mult îl iubise și cum frații n-au lăsat-o să-l ia, ci au dat-o cu sila după un văduv, zugrav de icoane, care, slavă domnului, peste doi ani a și murit. În cele din urmă se așeză la masă și Maşa de la catul de jos, care prinse a povesti cu o mutră misterioasă: „Iaca, se împlinește săptămîna de cînd vine în fiecare zi, dis-de-dimineață, pe la poartă un bărbat necunoscut, cu mustăți negre, îmbrăcat cu un palton cu guler de blană de miel; intră în curte, se uită la ferestrele casei mari și apoi pleacă înspre clădirile uzinei: un bărbat ferches, arătos..."

Vorbele acestea treziră în Anna Akimovna o dorință copleșitoare de a se mărita; i se părea că ar da jumătate din viață și întreaga ei avere numai să știe că acolo la catul de sus se află un om care îi este mai aproape decît oricine pe lume, că o iubește tare și îi duce dorul; și gîndul acelei apropieri fermecătoare, de nespus, îi tulbură sufletul. Instinctul ei de fată sănătoasă o amăgea însă, mîngîind-o cu speranța că poezia vieții întîrziase doar să i se arate și că va veni negreșit; fericită, se lăsă pe spetează scaunului atît de repede că părul i se despleti și începu să rîdă în hohote. Privind-o, rîseră și celelate. Și multă vreme răsunară în sufragerie acele hohote de rîs fără pricină.

Pe neașteptate li se vesti că a sosit Pupăza și că va rămîne peste noapte acolo. Pupăza nu era altcineva decît Spiridonovna sau, după cum i se mai spunea — Paşa, hagița; era o femeie mărunțică și sfrijită de vreo cincizeci de ani, îmbrăcată într-o rochie neagră și pe cap cu un tulpan alb; avea privirea iscoditoare, nasul ascuțit și bărbia la fel; ochii ei șireți și răi se uitau la oameni, sfredelindu-i, de ai fi zis că le citește cele mai ascunse gînduri. Buzele îi erau subțiri. Din pricina firii sale rele și cîrcotașe fusese poreclită în casele negustorilor Pupăza. Spiridonovna intră în sufragerie fără să se uite la nimeni, păși de-a dreptul spre icoane și începu să cînte cu o voce de alto întîi

„Naşterea ta, Hristoase" apoi „prea sfîntă fecioară de dumnezeu născătoare" şi „S-a născut Iisus". Numai după ce sfîrşi de cîntat se întoarse către ceilalţi, străpungîndu-i cu privirea.

— Sărbători fericite, rosti ea în cele din urmă şi sărută umărul Annei Akimovna. Abia, abia am ajuns pînă aici, binefăcătoarele mele, urmă ea, sărutînd şi umărul mătuşicăi. Am pornit eu de dimineaţă spre voi, dar pe drum m-am abătut pe la nişte oameni cumsecade, ca să mă mai odihnesc, şi uite-aşa: „Mai stai şi mai stai, Spiridonovna", că nici n-am băgat de seamă cum s-a lăsat noaptea.

Fiindcă nu obişnuia să mănînce carne, i se dădură icre şi somon. Mesteca de zor, uitîndu-se la cei din jur pe sub sprîncene, ba mai bău şi trei păhărele de vodcă. După ce sfîrşi de mîncat, se închină la icoane şi făcu Annei Akimovna o plecăciune adîncă.

Ca anul trecut şi ca în alţi ani, începură să joace „Regii". Toate slugile de la catul de jos şi de la cel de sus se îngrămădiră la uşă, să privească jocul. Annei Akimovna i se păru de cîteva ori că zăreşte în grămada servitorilor capul lui Mişenka, zîmbind îngăduitor. Prima oară ieşi Pupăza — rege, iar Anna Akimovna — soldat, şi-i plăti tribut; pe urmă fu mătuşica rege, iar Anna Akimovna, ţărănoi sau prostănac, ceea ce stîrni veselia tuturor, pe cînd Agafiuşka se trezi prinţ şi, ruşinată, se îmbujoră la faţă de plăcere.

La capătul celălalt al mesei se înjghebase o altă partidă cu Maşa de la catul de sus şi cu cea de la catul de jos, cu Varvaruşka şi Marfa Petrovna, croitoreasa, pe care o treziseră anume din somn ca să joace „Regii" şi care părea acum somnoroasă şi bosumflată.

In timpul jocului veni vorba despre bărbaţi, cît este de greu în timpurile de astăzi să te măriţi cu un om cumsecade, se întrebau ce este mai bine: să rămîi nemăritată sau să ajungi văduvă.

— Eşti o fată frumoasă, Annuşka, sănătoasă, voinică, îi spuse Pupăza, Annei Akimovna, dar nici în ruptul capului nu pot să înţeleg, maică, pentru cine te-i fi păstrînd.

— Ce să fac dacă nu vrea să mă ia nimeni, răspunse Anna Akimovna.

— Ori poate te-i fi legat prin jurămînt să rămîi fecioară ? urmă Pupăza, de parcă nici n-ar fi auzit-o. N-ai decît, te privește... Rămîi... zise ea, uitîndu-se în cărțile de joc din mînă cu o privire atentă și rea. De, fato, rămîi, numai că fetele de felul ăsta nu-s toate de același soi, și, rostind aceste cuvinte, jucă regele. Așa, maică, să știi, unele dintre ele se respectă într-adevăr ca niște călugărițe și nu sar pîrleazul ; ei, chiar dacă i se mai întîmplă cîte uneia să păcătuiască într-o clipă de rătăcire, apoi se căiește amar biata fată și i se iartă. Dar, vezi că mai este și alt soi de fete care umblă numai în rochii negre, își pregătesc și giulgiu și cînd le cauți mai de aproape, ele se iubesc în ascuns cu cîte un bătrîn bogat. Da-a, porumbițele mele ! uite așa, cîte o ticăloasă încîntă pe un bătrînel și-l robește, dragele mele, și-l robește, îi sucește capul bine de tot și dacă vede că e rost să se aleagă din treaba asta cu mai mulți bănuți, ba și cu obligațiuni de stat, apoi îl ține în mrejele ei pînă la moarte.

Drept răspuns la asemenea aluzii, Varvaruşka se mărgini să ofteze cu ochii la icoane, iar pe fața ei se citea o creștinească smerenie.

— Știu eu pe undeva o fată, o dușmancă înverșunată de a mea, urmă Pupăza, uitîndu-se cu înțeles la toți cei de față. Aceea tot așa, oftează într-una, cu ochii la icoane, diavolița ! Pe vremea cînd era și ea stăpînă în casa unui bătrîn se întîmpla așa : veneai la ea, și dumneaei îți dădea o îmbucătură și-ți cerea pentru asta să-i faci plecăciuni pînă la pămînt, ba mai avea și glas să dea zor cu rugăciunile : „Născînd, te-ai păstrat neprihănită, fecioară". De sărbători îți da cîte o îmbucătură, iar în zilele de lucru ți-o scotea pe nas. Ei, dar acum mă veselesc pe socoteala ei. Uite așa mă veselesc, în voie, pe săturate !

Varvaruşka oftă din nou cu ochii la icoane și-și făcu semnul crucii.

— Dar nu vrea să mă ia nimeni, Spiridonovna, spuse Anna Akimovna, ca să schimbe vorba. Ce-i de făcut ?

— Numai tu ești vinovată, maică, răspunse Pupăza. Tot aștepți să-ți pice unul nobil și învățat. Ar trebui să-ți găsești mai bine vreun negustor de teapa ta.

— Negustor nu ne trebuie, sări mătușica, speriată. Păzește-ne, maică precistă, de așa ceva ! Unul învățat, ce-i drept, are să-ți mănînce bănuții, spuse ea către nepoată-sa, dar o să se poarte și cumsecade cu tine, drăguță ! Iar negustorul o să-ți facă atîtea zile fripte, că o să ți se facă lehamite de casa ta. Cînd ți-o fi dor să te dezmierde, el are să taie la cupoane. Ba, cînd o să stai cu el la masă, are să-ți numere fiecare bucățică de pîine pe care o îmbuci, bădăranu !... Ascultă-mă pe mine, ia unul învățat !

Vorbeau toate deodată, cu glas tare, întrerupîndu-se una pe alta, iar mătușica, roșie de mînie, bătea în masă cu spărgătorul de nuci.

— Nu ne trebuie negustor, repetă ea. Și dacă aduci cumva negustor în casă, eu mă duc la azil.

— St, mai încet, strigă Pupăza, apoi, după ce toate se potoliră, închise un ochi și vorbi astfel : Știi ce, Annușka, porumbița mea, să te măriți de-a adevăratelea ca oricare alta nu face pentru tine. Doar ești bogată, liberă, n-ai nevoie de stăpîn, ești ca o regină. Dar nici să rămîi fată bătrînă n-are rost. Vezi tu, fetițo, parcă nu merge. Lasă-mă pe mine să-ți găsesc vreun prostănac, vreun molîu. Primește de ochii lumii cununia după lege și pe urmă — a ta e viața ! Ei, vîri și tu acolo în buzunarul soțului tău vreo cinci sau zece mii de ruble și ducă-se de unde-a venit ! Iar tu rămîi stăpînă în casa ta, iubești pe cine poftești, și nu-ți cere nimeni socoteală. Și atunci poți să-i iubești în voie pe toți nobilii și învățații tăi. Hei, ce viață, bal nu altceva ! Pupăza pocni din degete, scoase o fluierătură și încheie : A ta e viața !

— Dar cu păcatul cum rămîne ? spuse atunci mătușica.

— Dă-l încolo de păcat, răspunse Pupăza, zîmbind șiret. Ea e fată învățată și înțelege. Cine omoară un om sau încîntă un bătrîn, zic și eu că păcătuiește, dar cine iubește un bărbățel drăgăstos, numai păcat nu face. Și la urma urmelor, să fim drepți, care-i păcatul?

Toate poveștile astea le-au născocit hagiii ca să ducă prostimea de nas. Uite chiar și eu îi tot dau zor : ba ăsta păcătuiește, ba ălălalt păcătuiește, dar de ce oi fi spunînd așa, nici eu nu știu ! Aici Pupăza se opri o clipă din vorbă, dădu pe gît un păhărel de vișinată, își drese glasul și mai spuse o dată : a ta e viața ! Apoi vorbi parcă mai mult pentru sine : De treizeci de ani de cînd aș fi putut să mă bucur de viață, m-am tot gîndit la păcat, și m-am tot temut să nu păcătuiesc. De-abia acum îmi dau seama că mi-am irosit viața, am lăsat-o să-mi scape printre degete ! Of, că proastă am mai fost ! Vremea femeii e scurtă, fiecare ziulică trebuie să știi s-o prețuiești. Tu, Annuşka, ești frumoasă și tare bogată, dar cum treci de treizeci și cinci-patruzeci de ani, poți să-ți pui cruce. Ascultă-mă pe mine, fato, trăiește-ți viața, petrece pînă la patruzeci de ani, că pe urmă ai tot timpul să te închini, să baţi mătănii și să-ți coși giulgiul. Dă-i domnului ce-i al domnului și satanei ce-i al satanei ! Ascultă-mă pe mine ! Ei, ce zici, vrei așa ?

— Vreau, rîse Anna Akimovna, mie acuma mi-e totuna, și cu un om simplu m-aș mărita.

— Ei și ? bine ai face ! Ce mai mîndrețe de om ai putea atunci să-ți alegi ! spuse Pupăza, închizînd ochii și clătinînd din cap. Oho-ho !

— Crezi că nu-i spun și eu mereu ? spuse mătușica. Nobil n-ai să găsești, nici negustor nu-ți trebuie, mai bine te-ai mărita cu cineva mai simplu. Măcar să avem și noi bărbat în casă. Ce, nu sînt destui tineri cumsecade ? Dacă ar fi să căutăm chiar printre oamenii noștri de la uzină. Sînt toți așezați și nu se țin de băutură...

— Cred și eu, încuviință Pupăza, strașnici flăcăi ! Uite, mătușică, dacă vrei, aș putea să-l pețesc Annuşkăi pe Vasili Lebedinski.

— Ei nu, Vasili e prea deșirat, spuse mătușica cu convingere. Și mai e și sfrijit — o stîrpitură.

Printre cei grămădiți pe lîngă ușă se auziră rîsete.

— Atunci pe Pimenov. Vrei să te măriți cu Pimenov ? o întrebă Pupăza pe Anna Akimovna.

— Vreau, pețește-l pe Pimenov.

— Ba nu zău ?

— Petește-l ! spuse Anna Akimovna cu hotărîre în glas, și bătu cu pumnul în masă. Pe cuvîntul meu de cinste, îl vreau !

— Ba nu zău ?

Anna Akimovna se rușină deodată ; simți că-i ard obrajii și că toată lumea se uită la ea. Și aruncînd din mîini cărțile de joc, care se amestecară pe masă, fugi din odaie. În timp ce urca scările și pînă cînd ajunse sus în salon și se așeză în fața pianului, larma de la catul de jos, dezlănțuită în urma ei, o urmări ca vuietul mării. Vorbeau pesemne despre ea și Pimenov, sau poate folosindu-se de absența ei, Pupăza o jignea pe Varvarușka și de data asta, bineînțeles, nu se mai sfia în alegerea cuvintelor.

În tot catul de sus ardea o singură lampă, cea din sala de primire și lumina ei slabă străbătea pînă în salonul întunecat. Ceasul abia bătuse orele nouă seara. Anna Akimovna cîntă la pian un vals, apoi al doilea, al treilea și așa cîntă înainte fără încetare. Țintea cu privirea colțul întunecat din dosul pianului și zîmbea, chemînd parcă pe cineva cu gîndul. O clipă îi fulgeră prin minte o idee : ce-ar fi să se ducă în seara asta în oraș, la vreun cunoscut, poate chiar la Lîsevici și să-i destăinuiască tot ce se petrece în sufletul ei. Ar fi dorit să vorbească fără încetare, să rîdă, să facă năzbîtii. Dar colțul întunecat din dosul pianului tăcea cu îndărătnicie și toate camerele din jur erau liniștite și pustii.

Ei îi plăceau romanțele sentimentale, dar avea un glas lipsit de dulceață, necultivat. De aceea, se mărginea de obicei să le cînte la pian în timp ce din gură le îngîna numai cu un glas de-abia auzit. Acum, cînta în șoaptă o romanță după alta ; toate erau de dragoste, de despărțire și nădejdi pierdute. Cîntînd își închipuia că întinde brațele spre Pimenov și îl imploră cu lacrimi în ochi : „Pimenov, scapă-mă de povara care mă apasă !“ Atunci ca și cum i s-ar ierta deodată toate păcatele, și-ar simți sufletul ușurat și vesel, și s-ar deschide în fața ei o viață liberă și, poate, fericită.

Tînjind în așteptare, o năpădi dorința fierbinte ca această schimbare din viața ei să se petreacă pe loc, chiar în clipa aceea ; o îngrozea gîndul că traiul de pînă atunci ar putea să se mai prelungească o bucată de vreme. Cîntă din nou la pian, îngînînd melodia încet, abia auzit. In jur era liniște. De la catul de jos nu se mai auzea nici un zgomot : pesemne că se culcaseră cu toții. Ceasornicul bătuse de mult ora zece. Se apropia noaptea cea lungă, pustie și plictisitoare.

Anna Akimovna străbătu toate camerele, apoi, trîntindu-se pe divan, în salonașul ei, citi scrisorile primite în acea seară. Erau douăsprezece felicitări și trei scrisori anonime. Una dintre ele, cu un scris groaznic, abia descifrabil, era din partea unui lucrător care se plîngea că în băcănia fabricii se vinde untdelemn rînced, care miroase a gaz. In altă anonimă cineva denunța în termeni respectuoși pe Nazarîci, că la ultima licitație de fier vechi primise o mie de ruble mită ; cea de a treia anonimă o acuza de lipsă de omenie.

Voia bună de sărbătoare se risipea acum și ca să n-o lase să-i scape cu totul, Anna Akimovna se așeză din nou la pian și cîntă încet unul dintre noile valsuri. Apoi își aminti cît de deștept și de cinstit cugetase și vorbise ea astăzi la masa de prînz ; se uită în jurul ei, la ferestrele întunecate, la pereții împodobiți cu tablouri, la lumina slabă care venea din sala de primire și deodată, fără veste, izbucni în plîns ; îi era ciudă că este atît de singură, că n-are cu cine să vorbească și cui să-i ceară un sfat. Ca să se îmbărbăteze, încercă să-și zugrăvească în minte chipul lui Pimenov, dar nu mai avea nici o putere acum.

Ceasornicul bătu miezul nopții ; în clipa aceea intră Mișenka — acum nu mai era în frac, ci în veston — și aprinse, în tăcere, două lumînări ; apoi ieși, dar peste un minut se întoarse cu o tavă pe care se afla o ceașcă cu ceai.

— De ce rîzi ? îl întrebă ea, observînd pe fața lui un zîmbet.

— Eram și eu jos și am auzit cînd ați glumit pe socoteala lui Pimenov, spuse el, cu mîna la gură ca să-și ascundă rîsul. Mă gîndesc ce-ar fi fost dacă ar fi

stat și el astăzi la masă cu Viktor Nikolaevici și cu generalul ? Ar fi murit de frică. Desigur că nici furculița nu știe s-o țină ca lumea în mînă. Și rostind aceste cuvinte, Mișenka fu scuturat de un rîs care-i sălta pînă și umerii.

Rîsul lacheului, cuvintele, vestonul și mustăcioara lui, îi lăsară Annei Akimovna o impresie de murdărie. Închise ochii să nu-l mai vadă ; dar, fără să vrea, și-l închipui pe Pimenov, prînzind împreună cu Lîsevici și cu Krîlin ; înfățișarea lui modestă, de om simplu, îi păru atît de jalnică și de searbădă încît încercă un simțămînt de dezgust. Atunci pentru prima oară în acea zi își dădu limpede seama că tot ce gîndise și vorbise despre Pimenov și despre căsătoria cu un simplu lucrător nu era decît o absurditate, o prostie și o extravaganță. Ca să se convingă că poate nu are dreptate și să-și învingă dezgustul, încercă să-și amintească cuvintele pe care le rostise la masa de prînz, dar nu mai fu în stare ; rușinea pe care o simțea acum din pricina gîndurilor și a purtării ei, spaima că, poate, rostise în ziua aceea unele vorbe care întreceau măsura și sila față de slăbiciunea ei o tulburară grozav de tare. Luă în mînă o lumînare și repede, de parcă ar fi alungat-o cineva, coborî la catul de jos ; acolo o trezi pe Spiridonovna din somn și se strădui s-o încredințeze că totul nu fusese decît o glumă din partea ei. Pe urmă se înapoie la ea în ietac. Mașa, roșcovana, care aținise într-un jilț de lîngă pat, sări speriată și se apucă să potrivească pernele ; fața ei era somnoroasă și chinuită de oboseală, iar minunatul ei păr se răvășise.

— Iar a fost pe aici astă-seară funcționarul Cealikov, spuse ea căscînd, dar n-am mai îndrăznit să vi-l anunț. De data asta prea era beat. Spunea că mai vine și mîine.

— Ce mai vrea de la mine ? se înfurie Anna Akimovna, aruncîndu-și pieptenele pe jos. Nu mai vreau să-l văd ! Nu mai vreau !

Îi venea acum să creadă că în viața ei n-a mai rămas nimic decît acest Cealikov care nu va înceta s-o urmărească și să-i aducă aminte în fiecare zi, cît

de stupidă și lipsită de interes este viața ei. Căci, după cum se vede, ea nu e în stare să facă altceva decît să-i miluiască pe săraci ! Doamne, ce nerozie !

Se culcă îmbrăcată și plînse în hohote, de rușine și de urît. Ceea ce-i părea mai chinuitor și mai absurd ca orice, era că deși toate visurile ei legate de Pimenov fuseseră cinstite, frumoase și nobile, simțea că Lîsevici și chiar Krîlin îi erau mult mai aproape decît Pimenov cu toți lucrătorii la un loc. Se gîndea că dacă s-ar putea zugrăvi pe pînză toată ziua aceea lungă, trăită de ea pînă acum cîteva ceasuri, tot ce era banal și prozaic ca, de pildă, masa de prînz, cuvintele avocatului, sau jocul de cărți, ar fi părut firești, pe cînd visurile și vorbele ei legate de Pimenov s-ar fi desprins de restul tabloului ca ceva fals și forțat. Și își spuse că era prea tîrziu să mai viseze fericirea, că pentru ea totul se sfîrșise, iar ca să se întoarcă la timpul în care dormea cu maică-sa sub aceeași plapumă, sau să-și croiască o viață nouă după placul ei, nu mai era cu putință.

Mașa, roșcovana, în genunchi în fața patului, o privea tristă și nedumerită ; apoi, lipindu-și obrazul de mîna stăpînei, izbucni și ea în plîns ; se înțelegea fără cuvinte de ce era atît de amărîtă.

— Proaste mai sîntem amîndouă, spuse Anna Akimovna, rîzînd și plîngînd în același timp. Doamne, ce proaste !

VIOARA LUI ROTSCHILD

ORĂȘELUL era mic, mai sărăcăcios decît un sat, locuit aproape numai de bătrîni care mureau atît de rar, că-ți era și silă. Nici măcar sicriele pentru spital și închisoare nu le făcea Iakov Ivanov pe toate. Într-un cuvînt, treburile mergeau prost. Dacă Iakov Ivanov ar fi vîndut sicrie într-o capitală de gubernie, ar fi avut desigur casa lui, și lumea i-ar fi zis — Iakov Matveici ; aici, însă, în tîrgușorul ăsta păcătos, i se spunea numai Iakov și-l porecliseră, nu se știe de ce, Bronza. Trăia în sărăcie, ca orice mujic, într-o căsuță dărăpănată, care n-avea decît o singură încăpere unde se înghesuiau : el, nevasta sa, Marfa, o sobă, un pat de două persoane, sicriele și întreaga lui gospodărie.

Iakov făcea sicrie bune și trainice. Pentru mujici și tîrgoveți le întocmea după măsura lui și nu greșise niciodată, căci deși împlinise șaptezeci de ani, oameni mai înalți și mai voinici decît el nu găseai nici chiar la închisoare. Femeilor și oamenilor mai de soi, însă, le lua măsura cu un arșin de metal. Comenzile pentru sicrie de copii le primea fără chef, nu lua nici o măsură, ci le făcea așa, după ochi, fără să-și bată capul. De cîte ori încasa banii, spunea :

— Drept să spun, nu-mi place să-mi pierd vremea cu nimicuri.

In afară de meseria lui, mai cîștiga ceva și cu cîntatul la vioară. Pe la nunți cînta de obicei o orchestră

de evrei, condusă de spoitorul Moisei Ilici Șahkes, care își oprea mai mult de jumătate din cîștig. Fiindcă Iakov cînta foarte bine la vioară, mai ales cîntece populare rusești, Șahkes îl angaja cîteodată în orchestra lui, plătindu-i cincizeci de copeici pe seară, la care se mai adăuga bacșișul oaspeților. Cînd Bronza cînta în orchestră, înădușea și se înroșea la față ca racul; îi era cald, puțea a usturoi de-ți cîrnea nasul, vioara scîrțîia, la urechea dreaptă îi hîrîia contrabasul, iar la cea stîngă plîngea flautul, la care cînta un evreu roșcovan și slab, cu obrazul acoperit cu o rețea de vinișoare roșii și albastre, pe care-l chema Rotschild, ca pe marele și cunoscutul bogătaș. Ei bine, evreul ăsta blestemat cînta jalnic pînă și cele mai vesele cîntări. Iakov îi ura și-i disprețuia, fără să știe nici el de ce, pe toți cei din orchestră, dar mai ales pe Rotschild — îi căuta pricină, îl înjura, și odată a vrut chiar să-l bată. Atunci, Rotschild i-a spus jignit și mînios:

— Dacă nu te-aș respecta pentru talentul dumitale, te-aș fi aruncat de mult pe fereastră. Și a izbucnit în plîns.

De aceea îl chemau rar pe Iakov să cînte cu ei, numai cînd aveau neapărată nevoie, cînd lipsea vreunul dintre muzicanți.

Iakov era mereu prost dispus, fiindcă o ducea din pierdere în pierdere. Duminicile și sărbătorile, de pildă, era păcat să lucrezi; luni, după cum se știe, nu e bine să pui mîna pe nimic, așa că se adunau vreo două sute de zile pe an în care trebuia să stai fără să vrei cu mîinile încrucișate. Și era pagubă, nu glumă! Dacă în orășel se făcea vreo nuntă fără muzică, sau Șahkes nu-l chema pe Iakov, asta era o pierdere. Polițaiul a bolit vreo doi ani — gata, gata să-și dea sufletul; Iakov aștepta cu nerăbdare moartea lui cînd, ce să vezi, polițaiul s-a dus să-și caute sănătatea în capitala de gubernie și a binevoit să moară acolo. Încă o pierdere de cel puțin zece ruble, căci sicriul unui polițai ar fi fost desigur unul scump, cu ornamente. Gîndul acestor neîncetate pierderi îl frămînta pe Iakov mai ales noaptea; atunci punea vioara lîngă el, pe pat, și cînd gîndurile începeau să-l chinuie, atingea ușor strunele,

vioara scotea în întuneric un sunet melodios, și Iakov se simțea ușurat.

Cu un an mai înainte, la 6 mai, Marfa s-a îmbolnăvit pe neașteptate. Bătrîna răsufla greu, bea multă apă și se clătina pe picioare; dimineața a făcut totuși focul și chiar s-a dus după apă. Spre seară, însă, a căzut la pat. Iakov a cîntat toată ziua la vioară, iar seara, cînd s-a întunecat, și-a luat carnețelul în care-și trecea zilnic pierderile și, neavînd altă treabă, a început să-și facă bilanțul anual. Cînd a văzut că are o pierdere de mai bine de o mie de ruble, s-a înfuriat atît de tare, că a dat cu abacul de pămînt și a început să bată din picioare, izbind dușumeaua cu năduf. Apoi a ridicat abacul de jos și a început iar să zornăie bilele, oftînd îndurerat. Fața i se înroșise și i se acoperise de sudoare. Se gîndea că dacă ar fi depus la bancă mia de ruble pierdută ar fi avut cel puțin patruzeci de ruble procente pe an, așa că și cele patruzeci de ruble se adăugau la pierderi. Ce să mai vorbim — ori cum te-ai face dai numai de pagube și de altceva nimic!

— Iakov! o auzi el pe Marfa chemînd pe neașteptate. Mor!

Atunci se întoarse spre nevastă-sa. Aceasta avea fața îmbujorată de febră și surprinzător de liniștită și senină. Bronza, obișnuit s-o vadă totdeauna palidă la față, sfioasă și speriată, își pierdu cumpătul. Părea într-adevăr că-și pusese în gînd să moară și era fericită că putea să plece în sfîrșit din casa asta, de lîngă sicrie și de lîngă bărbatul ei... Se uita în tavan și-și mișca buzele cu o expresie de fericire pe față, de parcă vedea moartea, care venise s-o scape și vorbea cu ea în șoaptă.

Se făcea ziuă și pe fereastră se zărea luceafărul dimineții. Privind bătrîna, Iakov se gîndi că el, cît timp trăise cu ea, nu-și amintea să-i fi spus vreodată o vorbă bună, să-i fi cumpărat o basma, sau să-i fi adus cofeturi de la vreo nuntă, ci doar țipase la dînsa, învinuind-o de pagube și năpustindu-se asupra ei cu pumnii ridicați. E drept că n-o bătea niciodată, dar o amenința, iar ea încremenea de spaimă. Da, da, nici ceai nu-i dădea voie să bea, fiindcă și fără asta chel-

tuielile erau prea mari și ea bea numai apă clocotită. În clipa aceea Iakov înțelese de ce expresia feței ei era atît de ciudată și de fericită și-l cuprinse teama.

Cînd se făcu ziuă, Iakov împrumută calul vecinului și o duse pe Marfa la spital. Acolo erau bolnavi puțini, așa că nu așteptă mult — numai vreo trei ceasuri. Spre marea lui mulțumire, bolnavii nu erau consultați de doctor, fiindcă și acesta era bolnav, ci de felcerul Maxim Nikolaici, un bătrîn despre care toată lumea spunea că deși era bețiv și bătăuș, știa mai multe decît doctorul.

— Vă dorim sănătate, zise Iakov, împingînd-o pe bătrîna în sala de primire. Iertați-ne că vă necăjim mereu, Maxim Nikolaici, cu fleacurile noastre. Uite, mi s-a îmbolnăvit jumătatea — tovarășa vieții mele, cum s-ar spune, să-mi fie cu iertăciune.

Încruntîndu-și sprîncenele cărunte și netezindu-și favoriții, felcerul se uită la bătrîna care stătea pe scăunel, gîrbovită și slabă, cu nasul ascuțit și gura căscată, semănînd din profil cu o pasăre chinuită de sete.

— Mda... așa... zise încet felcerul și oftă. Influență, dar poate și congestie... Acum, în oraș bîntuie și tifosul. Și-o fi trăit veacul, bătrînica, slavă domnului!... Cîți ani are?

— Peste un an, șaptezeci, Maxim Nikolaici.

— Ce mai încolo-ncoace, și-a trăit veacul! I-a venit sorocul și gata. N-ai ce-i face!

— Asta așa-i, bine ați zis, Maxim Nikolaici, spuse Iakov, zîmbind politicos, și vă mulțumim din suflet pentru bunăvoință, dar, știți — și-o gîză vrea să trăiască.

— Ei, multe mai vrei! zise felcerul, de parcă de el ar fi depins ca bătrîna să trăiască sau să moară. Uite ce-i, stimabile, pune-i comprese reci la cap și dă-i hapurile astea — cîte două pe zi. Și-acum mergi sănătos! Bună ziua!

După fața felcerului, Iakov vedea că treburile stăteau prost și că nici un hap din lume n-o s-o mai ajute pe bătrînă. Își dădea seama că Marfa o să moară curînd, dacă nu în ziua aceea, apoi a doua zi. Îl ghionti ușor

pe felcer în coaste, şi, făcînd cu ochiul, îi zise cu glas scăzut :

— Maxim Nikolaici, ce-ar fi să-i puneţi nişte ventuze ?

— N-am timp, n-am timp, stimabile. Ia-ţi bătrîna şi du-te cu dumnezeu. Bună ziua.

— Faceţi-vă pomană, se rugă Iakov. Ştiţi doar că dacă ar durea-o, să zicem burta,, sau măruntaiele, atunci da, nimic de zis, ar fi bune hapurile sau picăturile, dar ea este răcită ! La răceală, trebuie să pui în primul rînd sîngele în mişcare, Maxim Nikolaici.

Dar felcerul îl şi chemase pe bolnavul următor, o bătrînă care tocmai intra în odaie, cu un băieţaş de mînă.

— Du-te, du-te, zise el încruntat către Iakov. Nu te mai întinde la vorbă.

— Atunci puneţi-i măcar lipitori, şi-o să ne rugăm pentru sănătatea dumneavoastră !

Felcerului îi sări ţandăra şi începu să răcnească :

— Ia şterge-o ! Căpăţînă seacă !

Iakov se înfurie şi el, se făcu roşu ca sfecla, dar o luă pe Marfa de braţ şi ieşi cu ea pe uşă, fără să scoată o vorbă. Cînd se sui în căruţă, se uită încruntat spre spital, zicînd batjocoritor :

— V-aţi adunat aici, învăţaţilor ! Unui bogat i-aţi fi pus voi ventuze, dar pentru un sărac şi-o lipitoare e prea mult. Irozilor !

Acasă, Marfa rămase vreo zece minute în picioare rezemată de sobă. Se temea că dacă se culcă, Iakov o să înceapă iar să-i spună că-i face numai pagube şi-o s-o certe că stă în pat, şi nu vrea să muncească. Acesta o privea plictisit, gîndindu-se că a doua zi era cuviosul Ioan, apoi Nikolae, făcătorul de minuni, după aceea duminică, şi pe urmă, luni — care nu era o zi bună. Patru zile la şir n-o să poată lucra, şi nici vorbă că Marfa va muri tocmai într-una din zilele astea. Aşa că trebuia să-i facă sicriul numaidecît. Scoase arşinul de metal, se apropie de bătrînă şi-i luă măsura. După aceea ea se întinse în pat, iar el îşi făcu cruce şi se apucă de treabă.

Cînd sfîrși lucrul, Bronza își puse ochelarii și notă în carnețel:

„Sicriul pentru Marfa Ivanova — 2 ruble și 40 de copeici", și oftă.

Bătrîna stătea întinsă, tăcută și cu ochii închiși. Seara, cînd se întunecă, ea-l chemă deodată:

— Îți aduci aminte, Iakov? întrebă ea, privindu-l veselă. Îți aduci aminte? Acum cincizeci de ani, dumnezeu ne-a dat o copiliță bălaie! Pe vremea aia stăteam adesea pe malul rîului și cîntam... sub salcie... și adăugă cu un zîmbet amar: S-a prăpădit fetița.

Iakov se strădui să-și amintească, dar nu izbuti să-și aducă aminte nici de copiliță, nici de salcie.

— Ți se năzare! zise el.

A venit preotul, a împărtășit-o pe bătrînă și a miruit-o. Apoi Marfa a început să înșire vorbe fără înțeles și spre dimineață a murit.

Niște bătrîne din vecini au spălat-o, au îmbrăcat-o și au pus-o în sicriu. Ca să nu mai plătească dascălului, Iakov a citit chiar el psaltirea, iar pentru groapă, nu i-au luat nimic, pentru că paznicul cimitirului era cumătrul lui. Patru mujici au purtat sicriul pînă la cimitir, dar nu pe bani, ci din respect pentru Iakov. După sicriu mergeau niște babe, niște cerșetori și doi săraci cu duhul, iar oamenii întîlniți în drum își făceau cucernic cruce... Iakov era foarte mulțumit că totul se petrecea așa cum se cuvine, costa ieftin și nu supăra pe nimeni. Luîndu-și pentru ultima oară rămas bun de la Marfa, el pipăi sicriul, zicîndu-și: „Bine lucrat".

Pe cînd se întorcea însă de la cimitir acasă, îl apucă un urît fără seamăn. Se simțea bolnav: răsuflarea îi era fierbinte și grea, picioarele, slabe, și ar fi vrut să se îmbete. Prin cap îi roiau tot felul de gînduri. Își aminti iar că nu-i spusese niciodată Marfei o vorbă bună. În cei cincizeci și doi de ani cît trăise cu ea în căsuța lor, în toată vremea asta atît de îndelungată, el nu se gîndise niciodată la ea, n-o luase mai mult în seamă decît dacă ar fi fost un cîine sau o pisică. Cu toate astea, ea făcea zi de zi focul, gătea și cocea, se ducea după apă, spărgea lemne, dor-

mea în același pat cu dînsul și cînd el se întorcea beat de la vreo nuntă, Marfa agăța cu evlavie vioara lui în cui, și pe el îl culca în pat, fără să spună nimic, sfioasă și plină de duioșie.

Îi ieși în cale Rotschild, care-i spuse zîmbind și ploconindu-se:

— Te căutam, tăicuță. Moisei Ilici te salută și te roagă să vii chiar acum la el.

Dar lui Iakov nu-i ardea de așa ceva. Îi venea să plîngă.

— Dă-mi pace! zise el și porni mai departe.

— Cum se poate? se sperie Rotschild, tăindu-i drumul. Moisei Ilici o să se supere! A spus să vii chiar acum!

Lui Iakov i se făcu scîrbă de omul nădușit de fugă, cu fața lui plină de pistrui, care clipea mereu. Îi era silă să se uite la haina lui verde, cîrpită, la trupul lui firav și șubred.

— Ce te vîri în mine, usturoiule? țipă Iakov. Nu-mi bate capul!

Omul se supără și el și începu să țipe:

— Ti rog, ti rog, mai încet, că de nu ti arunc piste gard!!

— Piei din ochii mei! urlă Iakov și se năpusti cu pumnii asupra lui. Nu mai poate trăi omul de răul vostru!

Rotschild, mort de frică, se aplecă, ridicîndu-și mîinile deasupra capului ca și cum s-ar fi apărat de lovituri și o luă la fugă cît îl țineau picioarele, sărind, plesnind din palme și tremurînd din tot trupul lui slab și deșirat. Băiețașii de pe stradă, bucuroși de prilej, se luară după el, strigînd: „Jidanul! Jidanul!“ Cîinii îl urmăreau și ei, lătrînd. Cineva începu să rîdă, apoi fluieră, iar cîinii porniră să latre și mai tare. Pesemne că pe Rotschild îl mușcase vreun cîine, căci se auzi un țipăt jalnic, de durere.

Iakov rătăci cîtva timp pe imaș, apoi se îndepărtă de oraș, mergînd în neștire, unde-l duceau picioarele. Băieții strigau în urma lui: „Uite Bronza, uite Bronza!“ Ajunse la rîu, unde nagîții zburau țipînd și rațele măcăiau. Soarele dogorea, iar strălucirea

apei îți lua ochii. Iakov porni pe cărare de-a lungul malului și văzu o cucoană grasă, cu fața roșie care venea de la scăldat. „Ia te uită, scroafa!“ se gîndi el. Pe mal, niște băieți prindeau raci. Cînd îl văzură, începură să strige cu răutate: „Bronza! Bronza!“ Și iată o salcie mare, bătrînă, cu o scorbură mare, și în coroana ei cu niște cuiburi de cioară... În clipa aceea, Iakov își aminti, deodată, cu o claritate nemaipomenită, de parcă o vedea aievea, de fetița bălaie și de salcia despre care îi vorbise Marfa. Da, era aceeași salcie — verde, molcomă și tristă... Tare mult îmbătrînise și ea, săraca!

Iakov se așeză sub salcie, prins de aducerile aminte. Pe malul celălalt, unde acum era loc de pășune, fusese altădată o pădure mare de mesteacăn, iar pe muntele pleșuv din zare se întindea pe vremea aceea un codru vînăt de brazi. Pe rîu umblau bărci dar acum totul era gol și pustiu. Acum, pe malul celălalt se înălța un singur mesteacăn tînăr, subțire și mlădios, ca un trup de fată, iar pe rîu nu erau decît rațe și gîște și nici nu-ți venea să crezi că odată pluteau pe el și bărci. Parcă și gîște erau mai puține. Iakov închise ochii, și în închipuirea lui se înălțau, întrecîndu-se în zbor, pîlcuri mari de gîște albe și grase.

El se întreba cum se făcuse că în ultimii patruzeci sau cincizeci de ani, nu se mai dusese la rîu, și chiar dacă fusese vreodată pe malul lui, nu-l învrednicise cu nici o privire mai atentă. Era doar un rîu destul de mare, nu era de disprețuit! Ar fi putut să pescuiască, peștele l-ar fi vîndut la negustori, la funcționari sau bufetierului de la gară, iar banii i-ar fi depus la bancă. Sau, ar fi putut să colinde conacele cu barca, și să cînte cu vioara; oamenii l-ar fi plătit bine. Ar fi putut să transporte marfa cu barca și chiar numai treaba asta i-ar fi adus mai mulți bani decît sicriele — și, în sfîrșit, ar fi putut să crească gîște, să le taie și să le trimeată iarna la Moscova: numai pe puf ar fi încasat zeci de ruble. Dar nu făcuse nimic din toate astea. Cîtă pagubă suferise! Vai, vai, cîtă pagubă! Dar dacă s-ar fi apucat de toate

deodată : să prindă peşte, să cînte la vioară, să transporte marfă cu barca şi să crească gîşte ! Ar fi strîns o groază de bani ! Dar nimic nu făcuse din toate astea, şi viaţa se scursese fără nici un rost, fără nici o bucurie, se irosise degeaba. În viitor nu vedea nimic, şi cînd se uita în urmă, nu descoperea decît pierderi fără de număr, atît de grozave, că se înfiora. De ce n-o putea omul să trăiască fără pagubă ? De ce fuseseră tăiate pădurea de mesteacăn şi codrul de brazi ? De ce imaşul era fără vite ? De ce făceau oamenii totdeauna ceea ce nu se cuvenea ? De ce el, Iakov, înjurase toată viaţa lui, mîrîise şi se năpustise cu pumnii asupra nevestei lui şi o amărîse ? Şi de ce-l jignise adineauri pe ovrei ? Şi de ce, în general, omul nu şi-o lăsa semenul să trăiască în pace ? Toate astea nu erau decît pierderi ! Grozave pierderi ! Dacă n-ar fi pe lume atîta răutate şi ură, oamenii ar putea avea mari foloase unul de la altul.

Toată seara şi în timpul nopţii i se năzări mereu fetiţa bălaie, salcia, mormane de peşte, gîşte tăiate şi Marfa, semănînd din profil cu o pasăre chinuită de sete şi faţa palidă şi tristă a lui Rotschild, iar în jurul lui mişunau nişte oameni fioroşi, care vorbeau numai de pagube. El se răsucea în aşternut de pe o parte pe alta şi s-a dat jos de vreo cinci ori din pat să cînte la vioară.

Dimineaţa, Iakov s-a sculat cu greu şi s-a dus la spital. Acelaşi Maxim Nikolaici i-a spus să-şi pună comprese reci la cap şi i-a dat nişte hapuri, dar după chipul şi glasul lui, Iakov a înţeles că stătea prost şi nici un hap din lume n-o să-l mai poată ajuta. În drum spre casă se gîndea că moartea nu-i va aduce decît cîştig : nu va mai trebui să mănînce, nici să bea, nici să plătească dări, nici să jignească oamenii ; şi dacă te gîndeai că omul nu stă în mormînt un singur an, ci sute şi mii de ani şi dacă făceai socoteala bine, cîştigul era neînchipuit de mare. Viaţa aducea omului numai pagubă, pe cînd moartea, cîştig. Acesta era adevărul, un adevăr tare dureros ! De ce era pe lumea asta o rînduială atît de ciudată, că ţi-era dat să

ai o singură viață și s-o irosești și pe-asta fără nici un folos?

Lui Iakov nu-i părea rău c-o să moară, dar cînd ajunse acasă și-și văzu vioara, i se strînse inima de durere. Vioara n-o putea lua cu el în mormînt, o să rămînă orfană și-o să se întîmple cu ea ceea ce se întîmplase cu pădurea de mesteacăn și cu codrul de brazi. Toate de pe lumea asta s-au prăpădit și-or să se prăpădească mereu! Iakov a ieșit din casă și s-a așezat pe prag, strîngînd vioara la piept. Gîndindu-se la viața lui pierdută, plină de pagube, începu să cînte, fără să știe ce anume, dar cîntecul era trist și duios, și lacrimile îi curgeau pe obraji. Și cu cît se gîndea mai mult, cu atît și vioara cînta mai jalnic.

Zăvorul de la poarta curții scîrțîi, și în poartă răsări Rotschild. Înaintă cu îndrăzneală pînă la jumătatea curții, dar cînd îl văzu pe Iakov se opri, tresărind, și, pesemne de teamă, începu să facă semne cu mîinile de departe, de parcă ar fi vrut să arate pe degete cît era ceasul.

— Vino, nu te teme, zise Iakov, prietenos, făcîndu-i semn să se apropie. Vino!

Rotschild se apropie încet, cu teamă și neîncredere, și se opri la oarecare depărtare de dînsul.

— Te rog să nu mă bați! zise el, închircindu-se. Moisei Ilici m-a trimis iar încoace. „Nu te teme, zice, mergi din nou la Iakov și spune-i, zice, că nu putem fără dumnealui". Miercuri e nunta... Da-a! Domnul Șapovalov își mărită fata cu un domn bine. Și-o să fie o nuntă bogată — ehe!... adăugă Rotschild, închizîndu-și pleoapele.

— Nu pot, zise Iakov, răsuflînd din greu. Sînt bolnav, frățioare!

Și începu să cînte iar, și lacrimile i se scurgeau din ochi, pe vioară. Rotschild asculta atent, privindu-l dintr-o parte, cu brațele încrucișate pe piept. Încetul cu încetul, teama i se șterse de pe față, înlocuită de o nemărginită tristețe, plină de durere. Răpit de un extaz dureros, închise ochii, șoptind: „Vai! Vai!" și lacrimile îi curgeau încet pe obraji, picurînd pe surtucul verde.

Iakov zăcu toată ziua, chinuit de gînduri. Seara, cînd îl împărtăși preotul și-l întrebă dacă nu-și amintește de vreun păcat deosebit, Iakov își aduse din nou aminte de fața speriată a Marfei și de țipătul deznădăjduit al evreului mușcat de cîine și șopti abia auzit:

— Vioara mea s-o dați lui Rotschild.

— Bine, răspunse preotul.

Acum, toată lumea se întreabă de unde are Rotschild o vioară atît de bună? O cumpărase, o furase sau i-o lăsase cineva amanet? El își aruncase de mult flautul și nu mai cîntă decît la vioară. De sub arcușul lui se revarsă melodii tot atît de triste ca altădată, din flaut, dar cînd încearcă să repete ceea ce cîntase Iakov, stînd în pragul casei lui, cîntecul e atît de dureros și de amar, încît pe toți cei care-l ascultă îi podidesc lacrimile, ba chiar și el, Rotschild, dă ochii peste cap și oftează: „Vai! Vai!“

Cîntecul acesta a plăcut atît de mult, încît negustorii și funcționarii îl chemau care mai de care pe Rotschild ca să-l cînte și nu se mai săturau ascultîndu-l...

STUDENTUL

DE dimineaţă timpul fusese foarte frumos şi liniştit. Sturzii şuierau, iar de departe, dinspre bălţi, se auzeau nişte vaiere, de parcă sufla cineva într-o sticlă goală. Un sitar trecu în zbor, apoi răsună un foc de armă şi zgomotul se rostogoli vesel prin văzduhul de primăvară. Dar cînd se lăsă noaptea peste pădure, începu să bată dinspre răsărit un vînt rece, pătrunzător, şi totul amuţi. Peste băltoace prinseră a se întinde ace subţiri şi lungi de gheaţă, şi pădurea se mohorî, neprietenoasă şi tăcută. Era încă iarnă.

Ivan Velikopolski, student la Academia de teologie, fiul dascălului de la biserică, se întorcea de la vînătoare ; mergea pe o cărare din lunca rîului. Îi îngheţaseră degetele şi îi ardeau obrajii din pricina vîntului. I se părea că frigul acesta neaşteptat tulburase echilibrul şi armonia celor din jur, că însăşi natura nu se simte la îndemînă, şi de aceea amurgul serii şi-a îndesit pînza de întuneric mai repede ca de obicei. De jur împrejur era pustiu şi deosebit de posomorît. Numai pe lîngă rîu, la grădinile văduvelor, lumina un foc ; mai încolo însă şi pînă la sat, la o depărtare de peste patru verste, totul era înecat în întunericul rece al serii. Studentul îşi aminti că la plecarea sa de acasă, mama lui şedea desculţă pe jos în tindă şi curăţa samovarul, iar tatăl lui era culcat pe cuptor şi tuşea ; cum era vinerea mare, nu se gă-

tise în casă nimic de mîncare și îl chinuia foamea. Rebegit de frig, studentul se gîndea că același vînt bătea și pe timpul lui Petru cel Mare, și pe timpul lui Ivan cel Groaznic, și pe timpul lui Riurik și că pe atunci era aceeași sărăcie lucie și aceeași foame aprigă, aceleași acoperișuri de paie, pline de găuri, aceeași tristețe în suflet și lipsă de cultură, același urît pretutindeni, aceeași impresie de apăsare, de părăsire, de întuneric. Toate aceste grozăvii au fost, sînt și vor fi mereu și nici peste o mie de ani viața n-are să fie mai bună. Studentul nu se mai grăbea acum să se întoarcă acasă.

Grădinile se numeau ale văduvelor pentru că erau ținute de două văduve, mama și fiica. Focul ardea cu vioiciune, trosnind și aruncînd pînă departe un cerc de lumină pe pămîntul arat. Văduva Vasilisa, o bătrînă înaltă și grasă, îmbrăcată într-o scurtă bărbătească, stătea lîngă foc și se uita gînditoare la flăcări ; fiica ei, Lukeria, mărunțică, cu o expresie năucă întipărită pe fața ei ciupită de vărsat, stătea pe jos și spăla ceaunul și ligheanul. Tocmai mîncaseră. Se auzeau glasuri bărbătești — țăranii din sat își adăpau caii la rîu.

— Iată că s-a întors iarna, zise studentul, apropiindu-se de foc. Bună seara !

Vasilisa tresări, dar îl recunoscu numaidecît și-i zîmbi prietenos.

— Nu te-am recunoscut, bătu-te-ar norocul, zise dînsa. Ai să te îmbogățești !

Și se puseră la vorbă. Vasilisa, care slujise mai demult la case boierești ca doică și apoi dădacă, știa să vorbească în cuvinte mai alese și în timp ce vorbea, un zîmbet blînd și potolit îi lumina fața ; fiica ei, însă, Lukeria, femeie de la țară, bătută mereu de bărbatul ei, căpătase o expresie stranie, asemănătoare cu a surdo-muților ; clipind din ochi, îl privea pe student și tăcea mîlc.

— Pe o noapte rece ca cea de astăzi se încălzea lîngă foc și apostolul Petru, zise studentul, întinzîndu-și mîinile spre căldura flăcărilor. Asta înseamnă că și atunci a fost vreme rece. Vai, ce noapte îngrozi-

toare a fost aceea, bunicuțo, ce noapte tristă și fără de sfîrșit!

Se uită la întunericul din jur, scutură nervos din cap și întrebă:

— Ai fost la cele douăsprezece evanghelii?

— Am fost, răspunse Vasilisa.

— Dacă-ți amintești, în timpul cinei cea de taină, Petru i-a spus lui Isus: „Doamne, gata sînt să merg cu tine și la temniță, și la moarte". Iar domnul i-a răspuns: „Adevărat grăiesc ție, Petre: în noaptea aceasta nu va cînta cocoșul pînă ce nu te vei lepăda de mine de trei ori". După ce a ieșit de la cină, Isus s-a dus ca de obicei pe muntele Măslinilor urmat de ucenicii săi și a început să se roage, iar pe sărmanul Petru, de mîhnire, l-a doborît somnul și a adormit. Apoi tu știi cum în aceeași noapte Iuda l-a sărutat pe Isus, vînzîndu-l chinuitorilor. Și, punînd mîna pe Isus l-au dus legat la arhiereu și îl băteau, iar Petru trezit din somn, neliniștit și plin de jale, înțelegi tu, și presimțind că avea să se întîmple în lume ceva îngrozitor, îl urma de departe. El îl iubea nespus de mult pe Isus, îl iubea pînă la întreaga uitare de sine. și acum vedea de departe cum îl băteau...

Lukeria puse deoparte lingurile și își ținti privirea nemișcată asupra studentului.

— Au ajuns la arhiereu, urmă acesta, și au început să-l cerceteze pe Isus, iar slugile au aprins în mijlocul curții un foc mare, să se încălzească la el, căci le era frig. Și s-a așezat și Petru printre ei, și se încălzea și el la foc, așa cum mă încălzesc eu acuma. O slujnică l-a văzut și a spus: „Și acesta a fost cu Isus", cu alte cuvinte, și el trebuie dus la arhiereu. Și pesemne că toți cei ce se aflau lîngă foc l-au privit bănuitor și răutăcios, căci el s-a tulburat și a spus: „Eu nu-l cunosc pe el". Ceva mai tîrziu iar l-a recunoscut cineva că este unul din ucenicii lui Isus și a spus: „Și tu ești dintre ei". Dar el din nou s-a lepădat. Și cînd un al treilea i-a spus: „Nu pe tine te-am văzut eu astăzi cu el în grădină?" El s-a lepădat a treia oară. Și de cum s-a lepădat a treia oară, îndată a început să cînte cocoșul, și Petru, zărindu-l de de-

parte pe Isus, şi-a amintit cuvintele pe care i le-a spus el la cină... Şi-a amintit totul şi a ieşit din ogradă şi a plîns amarnic. In evanghelie stă scris : „Şi a purces afară şi cu amar Petru a plîns !“ Iţi poţi închipui : o grădină liniştită şi foarte întunecoasă, fără nici un zgomot, şi în liniştea asta mare, abia auzit, un plîns înăbuşit... cu sughiţuri adînci...

Studentul oftă şi căzu pe gînduri. Vasilisa zîmbea mereu, dar ochii i se umplură deodată de lacrimi ; ele i se prelingeau pe obrajii pe care, de ruşine că plîngea, şi-i acoperi cu mîneca, de parcă s-ar fi ferit de dogoarea focului, iar Lukeria se uita ţintă la student, roşie, cu faţa încordată şi plină de suferinţă, ca a unui om chinuit de o durere nemărginită.

Ţăranii se întorceau de la rîu, şi unul dintre ei, călare pe un cal mărunt, trecu atît de aproape de foc, încît flăcările îi luminară faţa. Studentul le ură noapte bună văduvelor şi-şi văzu de drum. Intunericul îl împresură din nou, şi mîinile începură să-i îngheţe iar. Bătea un vînt aspru, un adevărat vînt de iarnă şi nu-ţi venea a crede că peste două zile avea să fie paştele.

Acum studentul se gîndea la Vasilisa : dacă a început să plîngă, înseamnă că este o legătură între bătrîna asta şi întîmplarea cu Petru din acea groaznică noapte...

Se opri şi se uită înapoi. Focul singuratic clipea liniştit în întuneric, dar oamenii de lîngă el nu se mai zăreau. Studentul se gîndi iarăşi la Vasilisa : dacă a plîns şi dacă fiica ei s-a tulburat, auzind cele povestite de el, întîmplări vechi de acum nouăsprezece veacuri, este că era o legătură între acele evenimente, vremea de azi şi aceste două femei şi poate şi acest sat uitat de dumnezeu şi el însuşi şi toţi oamenii din lume. Dacă a plîns bătrîna, n-a fost pentru că el ştia să povestească frumos, ci pentru că Petru îi este aproape şi fiindcă ea lua parte cu întreaga ei fiinţă la suferinţa lui Petru din acea noapte grozavă...

Şi deodată, o fericire fără seamăn îi covîrşi sufletul, o fericire atît de mare, încît îi tăie suflarea şi fu nevoit să se oprească să respire. „Da, gîndea el, tre-

cutul este legat cu prezentul printr-un lanț neîntrerupt de evenimente care decurg unele dintr-altele". Și era prima oară cînd îi părea că vede cele două capete ale lanțului : izbutise să atingă un capăt, și celălalt răspunsese...

Trecu rîul cu podul umblător, apoi urcă coasta și ajunse în capul dealului, învălui în aceeași privire satul său natal și asfințitul, unde ardea o fîșie îngustă purpurie, zăvorînd zarea, și se gîndea că adevărul și frumusețea nu pier ; adevărul și frumusețea care s-au arătat în grădina de pe muntele Măslinilor și în curtea arhiereului au rămas aceleași, astăzi ca și odinioară, și dacă au rămas aceleași, se vede că fac parte din esența vieții omenești și a întregii firi.

Și încetul cu încetul simți, crescînd în el — băiat de 22 de ani — un sentiment de tinerețe, de sănătate, de putere, și așteptarea negrăit de dulce a unei fericiri plină de taină, a unei fericiri necunoscute încă... Viața îi părea un dar minunat, o binecuvîntată minune, plină de un adînc înțeles.

PROFESORUL DE LITERATURĂ

I

TROPĂITUL copitelor răsună pe podeaua de bîrne. Din grajd fu scos întîi Contele Nulin, negru ca pana corbului, apoi Uriașul, alb din cap pînă în picioare, și soră-sa Maika. Toți erau cai minunați, de preț. Bătrînul Șelestov puse el însuși șaua pe Uriaș și spuse fiicei sale Mașa :

— Hai, Maria Godefroy, suie !

Mașa Șelestova era cea mai tînără din casă. Împlinise optsprezece ani, dar familia nu pierduse încă obiceiul să o socotească tot o copilă, și toți îi spuneau Mania sau Maniusia ; iar de cînd trecuse prin oraș un circ la care se dusese aproape seară de seară, o porecliseră Maria Godefroy.

— Hop-la ! strigă ea urcîndu-se pe Uriaș...

Soră-sa, Varia, se urcă pe Maika, Nikitin pe Contele Nulin, ofițerii pe caii lor ; apoi, lung și falnic, șirul călăreților, în care tunicile albe ale ofițerilor contrastau cu ținuta neagră a amazoanelor, ieși la pas din curte.

Nikitin băgase de seamă atît la încălecare cît și acum pe stradă că Maniusia nu se uită decît la dînsul. Îl cerceta cu oarecare îngrijorare, atît pe el cît și pe Contele Nulin.

— Serghei Vasilici, îl sfătui ea, ține-l tot timpul în frîu. Nu-l lăsa să se sperie, se preface !

Fie că Uriașul era mare prieten cu Contele Nulin, fie că era o simplă întîmplare, dar și ieri și alaltăieri,

Maniusia călătorise tot alături de Nikitin. Iar el sorbea din ochi trupul ei mărunt dar zvelt pe care și-l ținea atît de drept pe calul alb și falnic, profilul ei fin, jobenul care nu o prindea de loc și o îmbătrînea; o învăluia toată într-o privire plină de încîntare, de iubire, de extaz și ascultînd-o fără să mai înțeleagă bine ce îi spune, se gîndea:

„Îmi dau cuvîntul de onoare, jur pe bunul dumnezeu, că nu mă voi mai sfii și îi voi destăinui chiar azi totul".

Se făcuse șase seara — ceas la care salcîmul și liliacul răspîndesc un miros atît de puternic, încît s-ar zice că văzduhul și copacii înșiși încremenesc de parfumul lor. În grădina publică a orașului cînta muzica militară. Caii loveau sonor caldarîmul, pretutindeni se auzeau rîsete, crîmpeie de conversație și zgomotul porților care se trînteau. Soldații de pe stradă salutau pe ofițeri, iar elevii de liceu, pe Nikitin, și era vădit că lumea care ieșise la plimbare și se îndrepta spre grădina publică privea cu plăcere pîlcul de călăreți. Seara era caldă, nori albi, molatici, rătăceau alene, împrăștiați pe tot cerul, plopii și salcîmii așterneau pe caldarîm umbre tremurătoare, plăcute, care se urcau pînă la balcoanele și ferestrele de la etaj ale caselor de pe partea cealaltă a străzii.

Călăreții ieșiră din oraș și porniră în trap pe șosea. Nu mai mirosea a salcîm și a liliac și nu se mai auzea muzica. În schimb te îmbătau miresmele cîmpului, se vedeau lanurile verzi de secară și grîu, țipau țiștarii și ciripeau păsările. Cît vedeai cu ochii, întinderile erau toate verzi, tărcate ici-colo, de fîșiile negre ale bostănăriilor, iar departe, spre stînga, în jurul cimitirului, se vedea, alb, un șir de meri înfloriți.

Trecură pe lîngă abator, apoi pe lîngă fabrica de bere și ajunseră din urmă muzicanții unei fanfare militare care se grăbeau spre o grădină din afara orașului.

— Polianski are un cal foarte bun, nimic de zis! spunea Maniusia lui Nikitin, arătînd din ochi spre ofițerul care mergea alături de Varia. Are însă un năravă — ca să nu mai vorbim de pata albă de pe piciorul stîng — dă mereu din cap, acum nu mai poate fi dez-

vățat de năravul ăsta. O să tot dea așa din cap cît o să trăiască.

Maniusia era o iubitoare de cai la fel de pasionată ca și tatăl ei. Suferea cînd vedea la cineva un cal bun și era bucuroasă cînd putea descoperi metehne la caii altora. Nikitin însă nu se pricepea de loc și i se părea totuna dacă strunea calul cu frîul, ori cu zăbala, dacă mergea în trap sau în galop ; își dădea numai seama că ținuta lui pe cal era stîngace și țeapănă și își spunea că ofițerii care știau atît de bine să stea în șa trebuiau să-i placă Maniusiei mult mai mult decît el. Era gelos pe ei.

Trecînd prin fața grădinii publice de la marginea orașului, cineva propuse să se oprească și să bea sifon. Intrară toți, călări. Prin frunzișul abia mijit, proaspăt, al stejarilor, se vedea toată grădina — cu băncile, măsuțele și scrînciobur ile ei — și în copaci se zăreau cuiburi de ciori, semănînd cu niște căciuli mari. Călăreții și amazoanele coborîră din șa lîngă una din mese și cerură sifon. La masa lor se strînseră și alți cunoscuți care se aflau întîmplător în grădină. Printre aceștia era și un medic militar care purta cizme înalte și șeful orchestrei care își aștepta muzicanții. Se vede că medicul îl luase pe Nikitin drept student, fiindcă îl întrebă :

— Ați venit să vă petreceți vacanța la noi ?

— Nu. Locuiesc în oraș în permanență, răspunse Nikitin. Sînt profesor de liceu.

— Cum se poate ? se miră medicul. Atît de tînăr și profesor ?

— Atît de tînăr ? Da' de unde ? Slavă domnului, merg pe douăzeci și șapte de ani.

— Deși purtați mustăți și barbă, nimeni nu v-ar da mai mult de douăzeci și doi, douăzeci și trei de ani. Ce tînăr păreți !

„Ce pacoste ! se gîndi Nikitin, și ăsta mă socotește un copilandru".

Nu-i plăcea de loc cînd cineva îi vorbea de tinerețea lui, mai ales cînd acel cineva avea lipsa de tact să facă greșeala asta în fața femeilor sau a elevilor. De cum sosise în acel oraș și își luase catedra în primire,

începuse să-şi urască înfăţişarea lui de băieţandru. Din pricina ei nu izbutea să se impună şcolarilor, domnii în vîrstă îi spuneau „tinere“ şi femeile preferau să danseze cu el decît să-l asculte discutînd despre lucruri serioase. Nikitin ar fi dat mult să poată îmbătrîni dintr-o dată cu zece ani.

De la grădină, plecară mai departe spre ferma Şelestovilor unde se opriră la poartă, o strigară pe Praskovia, soţia îngrijitorului, şi cerură lapte muls proaspăt. Nimeni nu gustă însă din lapte; se uitară unii la alţii, izbucniră în rîs şi porniră înapoi spre oraş. Trecînd din nou prin faţa grădinii unde băuseră sifon, auziră muzica care sosise între timp şi începuse să cînte. Soarele ajunsese în dosul cimitirului şi spre amurg cerul se învăpăiase tot.

Maniusia îşi apropiase din nou calul ei de cel al lui Nikitin. Tînărul profesor ar fi vrut să-i spună cu ce patimă o iubeşte dar se temea că îl vor auzi ofiţerii şi Varia, şi de aceea tăcea. Maniusia tăcea şi ea; dar el simţea de ce tace, de ce călăreşte alături de el şi îl cuprinse o fericire atît de mare, încît întinderile verzi, cerul în flăcări, luminile oraşului, silueta întunecată a fabricii de bere, totul se contopi în ochii lui într-o aceeaşi vrajă care-i mîngîia şi îmbăta sufletul încît i se părea că pe nesimţite Contele Nulin nu mai merge pe şosea, ci începe să plutească în văzduh avîntîndu-se spre volburile de purpură ale apusului.

Ajunseră acasă. Pe masa din grădină fierbea samovarul. La unul din capetele mesei şedea bătrînul Şelestov cu prietenii săi, magistraţi la tribunal şi, potrivit obiceiului său, critica ceva sau pe cineva.

— Asta-i mojicie nu altceva! spunea el. Mojicie sadea! D'a: mo-ji-cie!

De cînd Nikitin se îndrăgostise de Maniusia, totul îi plăcea la Şelestovi: şi casa, şi grădina, şi ceaiul zilnic din grădină, şi scaunele de trestie împletită, şi bătrîna dădacă, chiar şi cuvîntul acesta „mojicie“ pentru care bătrînul avea o deosebită slăbiciune. Nu-i displăcea decît mulţimea de cîini şi de pisici, ce forfoteau pretutindeni şi turturelele egiptene care se tînguiau necontenit în colivia mare de pe terasă. Erau atît de

mulți cîini de curte și de casă, încît, deși venea de mai multe luni la Șelestovi, Nikitin nu izbutea să-i recunoască decît pe doi din ei : pe Muşka și pe Som. Muşka era o cățeluşă mică, cu părul rar, cu botul lățos, rea și răsfățată. Îl ura pe Nikitin. De cîte ori îl vedea, își apleca într-o parte capul, își arăta colții și începea să mîrîie: rrr-nga, rrr-nga, rrr-nga.

Apoi i se aşeza sub scaun. Dacă încerca s-o alunge de sub scaun, începea să latre ascuțit, iar gazdele interveneau :

— Nu te teme, nu muşcă, e foarte blîndă.

Som era un dulău negru, cît un viței, cu picioarele răşchirate și coada tare ca de lemn. În timpul cinei, ca și în timpul ceaiului, se plimba în voie pe sub masă, plesnind cu coada picioarele mesei și ale musafirilor. Era un cîine blînd și bleg, dar Nikitin nu-l putea suferi nici pe el, fiindcă avea obiceiul să-și pună botul pe genunchii mesenilor și să le murdărească pantalonii cu bale. Nikitin încerca să scape de el, lovindu-l cu mînerul cuțitului în fruntea lui cea lată, dîndu-i bobîrnace peste bot, răstindu-se la el. Uneori îndrăznise chiar să se plîngă discret gazdelor. Dar nimic nu-i salva pantalonii de pete.

După plimbarea călare, ceaiul, dulceața, untul și pesmeții se bucurară de tot succesul meritat. Prima ceaşcă fu băută de toți cu multă poftă, în tăcere. În timp ce se servea al doilea rînd de cești, limbile se dezlegară. Atît la ceai, cît și la masă, discuția era întotdeauna deschisă de Varia. Fiica cea mai mare a lui Șelestov împlinise douăzeci și trei de ani. Bine făcută, mai frumoasă decît Maniusia, era socotită drept cea mai deșteaptă și mai cultă din familie, și avea o atitudine serioasă, chiar severă, aşa cum se cădea să aibă o fată mai mare, ce luase în casă locul mamei care murise. Ca stăpînă a casei, își îngăduia să se arate musafirilor numai în foi și bluză, se adresa ofițerilor cu numele lor de familie, o considera pe Maniusia tot o fetiță și vorbea cu ea pe tonul unei pedagoge. Cînd pomenea despre propria-i persoană, spunea „fată bătrînă". Cu alte cuvinte, era convinsă că se va mărita.

Orice conversaţie, chiar şi despre vreme, era neapărat transformată de ea în discuţie. Avea o ciudată patimă să purice cuvintele fiecăruia, să pîndească orice contrazicere, să se lege de cîte o frază spusă cu totul la întîmplare. Începeai să-i vorbeşti despre ceva, şi numai că o vedeai uitîndu-se ţintă la tine şi întrerupîndu-te: „Iartă-mă, iartă-mă Petrov, alaltăieri ai spus exact contrariul".

Alteori, o vedeai dintr-o dată surîzînd ironic şi o auzeai spunînd: „Bravo, văd că începi să adopţi procedeele de teroare ale secţiei III".

Dacă spuneai o vorbă de duh sau făceai un joc de cuvinte, murmura ridicînd uşor din umeri: „răsuflat!" sau „ieftin", iar dacă cel ce făcuse gluma era ofiţer, Varia strîmba dispreţuitor din nas şi exclama: „spirit de cazarmă!" Acest „rr" era atît de impunător încît Muşka îi răspundea imediat de sub masă: „rrr-nga, rrr-nga".

In seara aceasta discuţia pornise de la examenele de sfîrşit de an, despre care Nikitin pomenise în treacăt.

— Dă-mi voie, Serghei Vasilici, îl întrerupse Varia, spui că elevii se plîng că examenele sînt prea grele. Dar dă-mi voie să te întreb: cine e de vină? Se pare că s-a dat elevilor din clasa VIII-a o teză cu subiectul „Puşkin ca psiholog". In primul rînd: cum se pot da teme atît de grele? Iar în al doilea: ce fel de psiholog este Puşkin? Şcedrin sau Dostoievski înţeleg. Dar Puşkin? E un mare poet şi atîta tot.

— Şcedrin este una şi Puşkin alta! răspunse Nikitin posac.

— Ştiu, la dumneavoastră la liceu, meritele lui Şcedrin nu sînt recunoscute. Dar nu de asta e vorba. Spune-mi dumneata, ce fel de psiholog este Puşkin?

— Cum să nu fie psiholog? Iată am să vă dau cîteva exemple.

Şi Nikitin recită cîteva crîmpeie din Evgheni Oneghin, apoi din Boris Godunov.

— Dar nu văd în exemplele dumitale nici o umbră de psihologie, răspunse cu un uşor oftat Varia. Pentru mine psiholog este acel ce descrie ascunzişurile sufletului omenesc, iar acum dumneata ne-ai recitat ver-

suri — admirabile, desigur — dar care nu sînt decît versuri şi nimic altceva.

— Ştiu eu ce fel de psihologie vrei dumneata! se supără Nikitin. Ţi-ar place ca cineva să-mi reteze cu un ferăstrău neascuţit un deget şi eu să urlu, cît mă ţin puterile. După părerea dumitale, asta e psihologie.

— Ieftin, şi nu demonstrează întrucît Puşkin e psiholog.

Cînd Nikitin era scos din fire de o afirmaţie care i se părea o dovadă de mărginire şi de rutină, sărea de pe scaun, se apuca cu mîinile de cap şi începea să se plimbe dintr-un colţ într-altul, fierbînd şi scoţînd un soi de geamăt. Şi acum, se întîmplă la fel. Sări de pe scaun, se apucă cu mîinile de păr şi făcu ocolul mesei, tînguindu-se. Apoi se aşeză mai la o parte.

Ofiţerii îi veniră în ajutor; căpitanul Polianski începu s-o asigure pe Varia că Puşkin este într-adevăr un psiholog şi, ca să-şi întărească spusele, îi cită două versuri care însă, din întîmplare, erau de Lermontov. Locotenentul Ghernet declară şi mai convingător:

— Dacă Puşkin nu ar fi fost un psiholog, nu i s-ar fi ridicat o statuie la Moscova.

— Asta e mojicie! se auzi din celălalt capăt al mesei. Am şi spus-o de altfel şi guvernatorului: „Excelenţă, este o mojicie!"

— Nu mai discut! strigă Nikitin. Ar însemna să nu mai sfîrşim niciodată. Basta! Ei dar mai du-te odată de aici, se răsti apoi la Som, care îi pusese iarăşi botul şi o labă pe genunchi. „Rrr-nga" se auzi de sub scaun.

— Recunoaşte că n-ai dreptate! se încăpăţînă Varia.

Sosirea unor domnişoare, în vizită, curmă discuţia. Trecură cu toţii în salonul cel mare. Varia se aşeză la pian şi începu să cînte arii de dans. Se dansă mai întîi un vals şi o polcă, apoi cadril, cu „grand rond", condus prin toate încăperile de căpitanul Polianski. După aceea se dansă din nou vals.

In acest timp, bătrînii şedeau în salon pe canapele şi în jilţuri, fumau şi se uitau la cei tineri. Printre ei se afla şi Şebaldin, director al Societăţii de credit urban. Iubitor pasionat de teatru şi de literatură, el fondase „Cercul muzicalo-dramatic" din localitate şi par-

ticipa el însuşi la spectacole, jucînd întotdeauna numai roluri de bătrîni valeţi caraghioşi, sau declamînd cu voce jalnică „Fecioara rătăcită". Fusese poreclit „Mumia" fiindcă era înalt, uscat şi vînos şi avea întotdeauna un aer solemn întipărit pe figura lui cu ochii stinşi, nemişcaţi. Pasiunea lui pentru teatru mersese pînă acolo, încît îşi răsese mustăţile şi barba, ceea ce îi dădea şi mai mult înfăţişarea unei mumii.

Indată după „grand rond", Şebaldin se apropie cu oarecare şovăială de Nikitin, şi, dregîndu-şi glasul, îi spuse:

— Am avut plăcerea să fiu de faţă la ceai în timpul discuţiei. Împărtăşesc cu totul părerea dumitale. Avem acelaşi fel de a vedea. Mi-ar face mare plăcere să stăm mai mult de vorbă. Ai citit „Dramaturgia din Hamburg" a lui Lessing?

— Nu, n-am citit-o!

Şebaldin păru îngrozit de o asemenea mărturisire, dădu din mîini ca şi cum şi-ar fi fript degetele şi, fără să mai spună un cuvînt, se îndepărtă de tînărul profesor. Figura „mumiei", întrebarea şi uimirea sa i se părură nespus de caraghioase lui Nikitin. Totuşi se gîndi: „Este într-adevăr cam anormal: eu, profesor de literatură, să nu-l fi citit pe Lessing. Va trebui să-l citesc".

Înainte de cină, se aşezară cu toţii, tineri şi bătrîni, să joace „soarta". Se aduseră două pachete de cărţi de joc. Unul din ele fu împărţit jucătorilor. Celălalt fu pus pe masă cu faţa în jos.

— Cine are în mînă cartea asta, spuse solemn bătrînul Şelestov, ridicînd în sus prima carte din pachetul de pe masă, acela e sortit să se ducă imediat în odaia copiilor s-o sărute pe dădaca.

Plăcerea aceasta îi pică lui Şebaldin. Toţi îl înconjurară, îl duseră în odaia copiilor unde, rîzînd şi bătînd din palme, îl siliră să sărute dădaca. Toţi rîdeau şi făceau gălăgie.

— Nu atît de pătimaş! strigă Şelestov, rîzînd cu lacrimi. Nu atît de pătimaş!

Nikitin fu sortit să spovedească pe toţi cei de faţă... Îl aşezară pe un scaun în mijlocul salonului, şi îi

puseră în cap un şal mare care-l acoperea în întregime. Cea dintîi veni la spovedanie Varia.

— Vă cunosc păcatele! începu Nikitin, privind în semiîntuneric profilul ei sever. Spuneţi-mi domnişoară, de ce vă plimbaţi în fiecare zi cu Polianski: „Nu-n zadar, nu-n zadar umblă ea cu un husar".

— E ieftin! spuse Varia şi plecă.

Prin şal străluciră apoi nişte ochi mari, nemişcaţi; în întuneric se desenă profilul drag şi se răspîndi parfumul de mult cunoscut care făcea să-i bată inima şi îi amintea de odaia Maniusiei.

— Maria Godefroy! spuse el cu un ton atît de tandru, de dulce, încît nu-şi mai recunoscu propria-i voce. Cu ce ai păcătuit?

Maniusia închise ochii pe jumătate şi îi arătă vîrful limbii; apoi izbucni în rîs şi fugi.

După un minut reapăru în mijlocul salonului, strigînd:

— La masă, la masă!

Şi toţi trecură în sufragerie.

În timpul cinei, Varia începu din nou să discute. De data aceasta, cu tatăl ei; Polianski mînca zdravăn, bea vin roşu şi îi povestea lui Nikitin cum odată, într-o iarnă, în timpul războiului, stătuse toată noaptea într-o baltă pînă la genunchi. Inamicul fiind aproape, nu era voie nici de vorbit, nici de fumat. Noaptea era rece şi întunecoasă şi bătea un vînt pătrunzător. Nikitin îl asculta şi se uita pe furiş la Maniusia. Ea îl privea fără să clipească, nemişcată, ca şi cum nici nu l-ar fi văzut, pierdută în gînduri. Îngîndurarea aceasta a ei îl fermeca, dar îl şi neliniştea.

„De ce se uită aşa la mine? se frămînta el. Lumea poate să-şi dea seama. Doamne, cît e de tînără şi de nevinovată!"

Pe la miezul nopţii musafirii începură să plece. Cînd Nikitin ieşi şi el în curte, o fereastră se deschise la etaj şi în pervaz apăru Maniusia.

— Serghei Vasilici! strigă ea.

— Porunceşte!

— Iată ce e, spuse Maniusia, şi se opri cu intenţia vădită de a născoci chiar atunci ceva. Polianski ne-a

făgăduit că va veni zilele astea cu aparatul lui de fotografiat. Ar trebui să ne adunăm cu toţii.

— Bine... voi veni bucuros.

Maniusia dispăru, fereastra se închise şi îndată după aceea se auzi pianul.

„Ce casă! se gîndea Nikitin, traversînd strada. O casă în care numai turturelele egiptene se tînguie, şi acelea doar fiindcă nu-şi pot manifesta altfel bucuria".

Dar nu numai la Şelestovi se ducea o viaţă atît de veselă. Nikitin nu străbătuse nici două sute de metri, şi dintr-o altă casă se auziră de asemenea acorduri de pian. Puţin mai departe un ţăran cînta din balalaică pe pragul unei porţi. Iar în grădina publică, orchestra intona un potpuriu de cîntece ruseşti...

Nikitin locuia cam la o jumătate de verstă depărtare de casa Şelestovilor, într-un apartament de opt camere, pentru care plătea trei sute de ruble pe an, împreună cu un coleg al său, Ippolit Ippolitîci, profesor de istorie şi de geografie. Acest Ippolit Ippolitîci era un om încă tînăr, purta o ţăcălie roşcovană, avea nasul cîrn şi o figură cam grosolană, dar blajină, care nu avea în ea nimic de intelectual. Cînd Nikitin intră în casă, îl găsi la masa de lucru, corectînd hărţile elevilor. El socotea că la geografie lucrul cel mai important este să ştii să desenezi hărţi, şi la istorie, să cunoşti datele cronologice. Stătea nopţi întregi cu creionul albastru în mînă, corectînd hărţile făcute de elevii şi de elevele sale sau alcătuind tabele cronologice.

— Ce seară minunată! spuse Nikitin intrînd în odaie. Mă mir cum te lasă inima să stai în casă pe o asemenea vreme.

Ippolit Ippolitîci era de firea lui un om scump la vorbă. El sau tăcea, sau spunea numai lucruri de toţi ştiute.

— Da, este o vreme minunată! răspunse el. Sîntem în mai, acuşi vine vara. Iar vara nu este acelaşi lucru ca iarna. Iarna trebuie să faci foc în sobă; pe cîtă vreme vara e cald şi fără foc în sobă. În nopţile de vară, laşi geamul deschis şi e cald; dimpotrivă, iarna pui geamuri duble şi tot îngheţi de frig.

Nikitin nu fu în stare să rămînă lîngă masa acoperită cu hărți, mai mult de cîteva clipe ; se simți cuprins de plictiseală.

— Noapte bună ! spuse el căscînd. Aș fi vrut să-ți povestesc ceva romantic în legătură cu mine, dar uitasem că ești „geografie". Dacă aș începe să-ți vorbesc de dragoste, m-ai întrerupe și m-ai întreba în ce an a fost bătălia de la Kalka. Să te ia naiba cu bătăliile și cu peninsulele tale.

— Și ce te supără în asta ?

— Uite-așa, mi-e necaz !

Și, nemulțumit că nu-i mărturisise încă Maniusiei sentimentele sale și că acum nu are cu cine să vorbească despre dragostea ce-i umplea sufletul se duse în biroul său și se-ntinse pe divan. În cameră era întuneric și liniște. Stînd culcat, cu privirea pierdută în noapte, Nikitin începu să se gîndească cum va fi cînd peste doi sau trei ani se va duce cu o însărcinare oarecare la Petersburg ; cum și Maniusia îl va petrece la gară și va plînge. La Petersburg va primi de la ea o scrisoare lungă prin care-l va ruga să se întoarcă acasă cît mai curînd. Îi va scrie și el o scrisoare, pe care o va începe așa : „Dragul meu șoricel..."

— Da, chiar așa : „Dragul meu șoricel !" spuse el cu glas tare și începu să rîdă.

Nu stătea bine întins. Își încrucișă mîinile sub cap și-și rezemă piciorul stîng de spătarul divanului. Așa se simțea mult mai bine. Albastrul din cadrul ferestrei începu să pălească. Afară prinseră să cînte încă somnoroși, cocoșii. Nikitin continua să se gîndească cum se va întoarce de la Petersburg, cum îi va ieși Maniusia în întîmpinare la gară și, cu un strigăt de bucurie, îi va sări de gît. Sau mai bine nu : va fi mai șiret ; va veni noaptea tiptil, fără veste, bucătăreasa îi va deschide ușa, apoi va intra în vîrful picioarelor în dormitor, se va desbrăca fără zgomot și... buf !... în pat. Ea se va trezi și... doamne, ce bucurie !

Văzduhul se decoloră de tot și parcă biroul și fereastra se topiră. Maniusia ședea pe scările fabricii de bere, pe lîngă care trecuseră mai înainte, și îi spunea ceva. Apoi îl luă de braț și intră cu el în grădina

aceea din afară de oraş, unde revăzu stejarii şi cuiburile de ciori care semănau cu nişte căciuli. Unul din cuiburi începu să se aplece. Din el scoase capul Şebaldin şi îi strigă tare: „Nu l-ai citit pe Lessing!"

Nikitin se cutremură din tot trupul şi deschise ochii. În faţa divanului stătea Ippolit Ippolitîci care îşi înnoda cravata cu capul dat pe spate.

— Scoală-te! E timpul să mergem la şcoală. Nu trebuie să dormi îmbrăcat, se strică hainele. Omul doarme în pat, dezbrăcat! Şi după obiceiul său, continuă să vorbească pe îndelete despre lucruri de mult cunoscute de toată lumea.

Prima oră a lui Nikitin era de limba rusă, la clasa doua. Cînd, la ceasul nouă punct, intră în clasă, văzu pe tablă, scrise cu cretă, două litere mari M. şi Ş. Cu siguranţă că însemnau Maria Şelestova.

„Au şi mirosit puşlamalele! se gîndi Nikitin. Nimic nu le scapă!"

Ora a doua era de literatură, în clasa V-a. Şi aci era scris pe tablă: M.Ş. Iar la sfîrşitul lecţiei, cînd Nikitin ieşi din clasă, în urma lui răsună un strigăt ca la teatru, de la galerie:

— Uraaaa! Trăiască Şelestova!

Fiindcă dormise îmbrăcat şi nu se odihnise mai de loc, capul îi era greu şi trupul ostenit, cuprins de un fel de moleşeală. Elevii care aşteptau din zi în zi să li se dea obişnuita vacanţă dinaintea examenelor, nu învăţau nimic, fremătau de nerăbdare în bănci şi se ţineau de şotii. Nikitin se frămînta şi el de aceeaşi nerăbdare, nu le lua în seamă năzbîtiile şi se apropia mereu de fereastră. Privirile i se furişau spre strada scăldată în soare, spre cerul care se întindea albastru, transparent, deasupra caselor, urmăreau zborul păsărelelor, apoi se pierdeau peste acoperişuri şi peste grădinile verzi, în depărtările întinse, împînzite de pădurici albăstrui şi de fumul unui tren care alerga printre lanuri.

Pe stradă, pe sub umbra salcîmilor trecură doi ofiţeri în tunici albe de vară, învîrtind cravaşa între degete. Hurui apoi o căruţă plină de evrei cu bărbi cărunte. Guvernanta ieşea la plimbare cu nepoţica directorului... Şi iată-l pe Som apărînd de după colţ, în-

soţit de două javre şi urmat de Varia, într-o rochie simplă de culoare gris, cu ciorapi roşii, ţinînd în mînă un număr din „Vestitorul Europei". Se vede că fusese la biblioteca municipală...

Orele nu se mai terminau ! Abia la ceasul trei avea să scape de la liceu. Şi nici atunci nu se putea duce acasă sau la Şelestovi, ci la Wolf, pentru o meditaţie. Acest Wolf, un evreu bogat care trecuse la protestantism, nu-şi dădea copiii la liceu, ci chema la el acasă profesorii, plătind cinci ruble ora...

„Ce plictiseală, ce plictiseală, ce plictiseală !"

La ceasul trei se duse la Wolf, unde i se păru că stă o veşnicie. Ieşi de acolo abia la cinci, şi la şase trebui să se întoarcă la liceu la o consfătuire pedagogică pentru alcătuirea programului examenelor orale pentru clasa a IV-a şi a VI-a.

Cînd seara tîrziu se îndreptă în sfîrşit spre casa Şelestovilor, inima îi bătea puternic şi faţa îi ardea. Cu o săptămînă, cu o lună mai înainte şi de cîte ori îşi pusese în gînd să-i vorbească Maniusiei, Nikitin şlefuise un întreg discurs, cu introducere şi încheiere. Acum însă nu avea un singur cuvînt pregătit. Totul se amestecase în capul lui şi nu ştia decît atît : că astăzi va vorbi neapărat şi că îi era peste putinţă să mai aştepte.

„Am s-o rog să coboare în grădină, să ne plimbăm puţin, se gîndea el, şi am să-i spun".

In vestibul nu era nimeni ; trecu în salonul cel mare, apoi într-altul mai mic ; nici acolo nu întîlni pe nimeni. Se auzea însă, sus la etaj, cum Varia discuta cu cineva şi cum în odaia de alături, a copiilor, o croitoreasă cu ziua clănţănea foarfecele.

In casă era o odăiţă care purta trei denumiri : mică, de trecere şi întunecoasă. In ea se afla un dulap mare, vechi, în care se ţineau medicamente, praf de puşcă şi toate cele de trebuinţă pentru vînătoare. O scară mică de lemn, pe treptele căreia dormeau veşnic pisici, ducea la etaj. Odăiţa avea două uşi : una dădea în odaia copiilor, cealaltă în salon. Cînd Nikitin intră acolo cu gîndul să urce la etaj, uşa de la odaia copiilor se deschise brusc apoi se trînti cu atîta putere încît făcu să

se cutremure și scara și dulapul, și în cămăruță năvăli Maniusia. Purta o rochie de culoare închisă iar în mînă avea o bucată de stofă albastră ; fără să-l vadă pe Nikitin, se îndreptă glonț spre scară.

— Stai puțin, o opri el. Bună seara, Godefroy, dă-mi voie să...

Respirația i se tăiase, și în minte nu-i mai veni nici un singur cuvînt. Cu o mînă o ținea de braț și cu cealaltă, de stofa albastră. Iar ea surprinsă și parcă un pic speriată, se uita la el cu ochii mari.

— Dă-mi voie, reluă el grăbit, de frică să nu o vadă plecînd. Trebuie să-ți spun ceva... Atît numai că... aici nu e locul. Nu pot... nu sînt în stare... Înțelegi. Godefroy... nu pot... și asta...

Stofa albastră lunecă jos și Nikitin o apucă pe Maniusia și de mîna cealaltă. Ea se făcu palidă, mișcă buzele, se dădu înapoi și se trezi în colțul dintre perete și dulap.

— Îți dau cuvîntul meu de onoare, șopti el, te asigur Maniusia pe cuvînt de onoare că...

Ea își lăsă capul pe spate și el o sărută pe buze iar pentruca sărutul să dureze cît mai mult, o ținu cu mîna de bărbie. Fără să știe cum, se treziră în colțul acela strîmt dintre dulap și scară, iar Maniusia îi cuprinse gîtul cu brațele și își lipi capul de obrazul lui. Apoi amîndoi fugiră afară.

Grădina Șelestovilor era de peste patru hectare. Afară de vreo două duzini de arțari și de tei bătrîni, și de un singur brad, tot restul era plantat numai cu pomi fructiferi : cireși, meri, peri, castani, măslini argintii... Erau și multe flori.

Nikitin și Maniusia alergau tăcuți pe alei, rîdeau, își puneau din cînd în cînd întrebări scurte la care nu răspundeau ; un firicel de lună aurea deasupra grădinii, și din iarba de un verde întunecat, slab luminată de lună, se înălțau lalelele și stînjenei somnoroși, rugîndu-se parcă să le destăinuiască și lor cineva că îi iubește și să le murmure și lor șoapte de dragoste.

Cînd Nikitin și Maniusia se întoarseră în casă, obișnuitul grup de ofițeri și domnișoare era complet și se dansa mazurca. Din nou Polianski conduse prin toate

încăperile cadrilul și se jucă „soarta". Înainte de cină, în timp ce musafirii treceau în sufragerie, Maniusia rămînînd singură cu Nikitin se lipi de el și îi spuse :

— Vorbește tu singur cu tata și cu Varia. Mie mi-e rușine.

Îndată după masă, vorbi cu bătrînul. După ce îl ascultă, Șelestov stătu puțin pe gînduri, apoi îi spuse :

— Îți sînt foarte recunoscător pentru cinstea pe care ne-o faci, mie și fiicei mele. Dar dă-mi voie acum să vorbesc cu dumneata nu ca tată, ci așa cum ar vorbi un gentleman cu un altul. Spune-mi, te rog, ce ți-o fi venit să te însori așa de tînăr ? Numai țăranii au obiceiul ăsta, dar bineînțeles acolo e cu totul altceva, sînt niște necioplițI. Pe cînd dumneata ! ! Ce plăcere poate fi să-ți pui singur lanțul de mîini și de picioare la o vîrstă atît de fragedă ?

— Dar nu sînt de loc tînăr ! se supără iarăși Nikitin. Merg pe douăzeci și șapte de ani.

— Tată, a venit veterinarul ! strigă Varia din odaia vecină. Și convorbirea fu întreruptă.

Cînd Nikitin plecă spre casă, Varia, Maniusia și Polianski îl însoțiră. Apropiindu-se de portița de fier a casei sale, Varia îl întrebă :

— De ce oare misteriosul dumitale Mitropolit Mitropolîci nu se arată nicăieri ? Ar trebui să-l aduci pe la noi...

Cînd Nikitin intră în odaie, „misteriosul" Ippolit Ippolîci ședea pe pat și-și scotea pantalonii.

— Nu te culca încă, dragul meu ! îi strigă Nikitin abia ținîndu-și răsuflarea. Stai puțin.

Ippolit Ippolîci își trase înapoi pantalonii și întrebă alarmat :

— Dar ce s-a întîmplat ?

— Mă însor...

Nikitin se așează și el pe pat, alături de colegul său și îl privi mirat, ca și cum s-ar fi mirat de el însuși :

— Închipuiește-ți că mă însor cu Maria Șelestova. Chiar astă seară i-am cerut să fie soția mea.

— Foarte bine. Mi se pare că e o fată bună, atît numai că e foarte tînără.

— Da, e adevărat! Foarte tînără... oftă Nikitin şi strînse îngrijorat din umeri. Foarte, foarte tînără!

— A fost eleva mea la liceu. La geografie era aşa şi aşa, iar la istorie, slabă. Era cam neatentă în clasă.

Fără să ştie de ce, lui Nikitin i se făcu milă de colegul său şi vru să-i spună ceva prietenos şi mîngîietor.

— De ce nu te însori şi tu, dragul meu? De ce n-ai lua-o bunăoară pe Varia, Ippolit Ippolitîci? Este o fată minunată, desăvîrşită... Ce-i drept, îi cam place să discute, dar în schimb are o inimă... Ce inimă! Tocmai adineauri a întrebat de dumneata. Căsătoreşte-te cu ea, dragul meu... Ce zici?

Nikitin ştia foarte bine că Varia nu l-ar lua niciodată pe omul acesta cîrn şi plicticos. De ce oare mai încerca atunci să-l convingă să se însoare cu ea?

— Însurătoarea este un pas serios! rosti Ippolit Ippolitîci, după ce reflectă adînc. Trebuie să judeci bine, şi să cîntăreşti totul. Altfel nu se poate. Prudenţa nu strică niciodată, dar mai ales la însurătoare, cînd omul, încetînd de a mai fi burlac, începe o viaţă nouă.

Şi se porni iarăşi să înşire cu un aer doctoral o serie de locuri comune. Nikitin nu mai stătu să le asculte, îi dete bună seara şi trecu în camera lui. Se dezbrăcă numaidecît şi se întinse în pat ca să se poată gîndi în linişte la fericirea sa, la Maniusia, la viitor. Surîse, şi dintr-o dată îşi aduse aminte că nu-l citise pe Lessing.

„Va trebui neapărat să-l citesc! îşi spuse el. Dar, la urma urmei, de ce să-l citesc! Să-l ia dracu!"

Copleşit de atîta fericire, adormi îndată şi zîmbi în somn pînă dimineaţa. I se părea prin vis că aude tropăitul copitelor pe podeaua de bîrne şi că din grajd era scos întîi Contele Nulin, negru ca pana corbului, apoi Uriaşul, alb din cap pînă în picioare, şi soră-sa Maika...

II

„În biserică era îmbulzeală şi zumzet de glasuri; la un moment dat, cineva chiar a strigat ceva, şi protoierul care mă cununa cu Mania s-a uitat peste ochelari la

mulțime și a spus aspru: «Nu vă foiți prin biserică și nu faceți zgomot; stați liniștiți și rugați-vă, trebuie să fim cu frica lui dumnezeu».

Cavalerii mei de onoare erau doi colegi de la liceu, iar ai Maniei, căpitanul Polianski și locotenentul Gherent. Corul catedralei cînta admirabil. Sfîrîitul lumînărilor, strălucirea lor, toaletele, uniformele ofițerilor, privirile tuturor vesele și mulțumite, aerul serafic al Maniei, ambianța generală și cuvintele slujbei de cununie, mă mișcau pînă la lacrimi și în același timp îmi dădeau un sentiment de triumf. Mă gîndeam: cum a înflorit, ce frumos și poetic a evoluat în ultima vreme viața mea! Acum doi ani, eram încă student, trăiam într-una din locuințele ieftine pe Neglinaia, fără bani, fără rude și — după cum mi se părea atunci — fără viitor. Iar acum iată-mă profesor de liceu într-una din cele mai de seamă capitale de gubernie, cu viitorul asigurat; iată-mă mai ales, iubit și răsfățat. Pentru mine s-a adunat toată această mulțime, pentru mine ard trei policandre, pentru mine slujește protoiereul și își dau toată silința cîntăreții; și tot pentru mine ființa aceasta fermecătoare, unică pe lume, căreia în curînd îi voi putea spune «nevasta mea», este atît de tînără, de elegantă, de fericită. Mi-am adus aminte din nou de primele noastre întîlniri, de excursiile afară din oraș, de declarația mea de dragoste, de vremea care parcă înadins fusese atît de frumoasă în vara aceasta. Și fericirea aceea pe care altădată o socoteam cu putință numai în romane și în basme, iată că o trăiam acum aievea, atît de intens încît mi se părea că o pot atinge cu mîinile.

După cununie, toată lumea din biserică ne-a înconjurat pe mine și pe Mania, exprimîndu-ne o bucurie sinceră, felicitîndu-ne și urîndu-ne noroc. Un general de brigadă, septuagenar, a felicitat-o pe Mania, spunîndu-i cu o voce hodorogită de bătrîn, dar atît de tare încît s-a auzit în toată biserica: «Sper draga mea, că și după nuntă ai să rămîi același boboc de trandafir ca și acum».

Ofițerii, directorul liceului și toți profesorii au zîmbit politicos, și am simțit că pe buzele mele se schițase

același surîs convențional, fățarnic. Ippolit Ippolitîci, profesorul de geografie și de istorie care se exprima numai în truisme, mi-a spus cu multă însuflețire : «Pînă acum n-ai fost însurat și ai fost singur. De acum ești însurat și veți fi doi !»

De la biserică ne-am îndreptat spre casa cu etaj, de cărămidă roșie pe care am primit-o de zestre. Afară de această casă, Mania are douăzeci de mii ruble bani și o moșioară cam părăginită — Melitonovskaia, cu o ogradă plină cu tot felul de orătănii care se sălbăticesc din lipsă de îngrijire. Sosind acasă, m-am întins să mă odihnesc puțin pe divanul turcesc din noul meu birou și am aprins o țigară. Divanul era moale, confortabil, mă simțeam mai bine ca oricînd în viața mea ; jos, la parter, musafirii strigau neîncetat «ura», iar în vestibul o orchestră proastă cînta «mulți ani trăiască !» și fel de fel de alte fleacuri. Deodată ușa s-a deschis, și Varia, sora Maniei, a intrat în fugă în birou cu o cupă în mînă și cu o expresie neobișnuită, încordată parcă i-ar fi fost gura plină cu apă. Se vede că voia să treacă mai departe, în cealaltă cameră, dar pe neașteptate a început să rîdă, apoi a izbucnit în hohote de plîns și cupa s-a rostogolit cu zgomot pe parchet. Am luat-o pe Varia de braț și am încercat s-o liniștesc. «Nimeni nu poate înțelege ! suspina ea puțin mai tîrziu, stînd pe patul dădacăi din camera cea mai îndepărtată a casei. Nimeni, nimeni, nimeni ! Doamne, nimeni nu poate înțelege !»

Totuși, toți înțelegeam cît se poate de bine că ea era cu patru ani mai mare decît Mania, că rămăsese încă nemăritată, și că nu din invidie plîngea, ci din presimțirea tristă că îi trece timpul și că poate îi și trecuse. Cînd a început să se danseze cadrilul, Varia era din nou în salon, cu ochii plînși și tare pudrată. Am văzut apoi cum căpitanul Polianski ținea în fața ei o cupă din care ea mînca înghețată cu lingurița...

E șase dimineața. Am început să-mi scriu jurnalul ca să descriu fericirea mea deplină, mereu aceeași, și totuși mereu alta. Credeam că voi umple pe puțin șase-șapte pagini pe care apoi le voi citi Maniei, dar, ciudat, în amintirea mea totul s-a amestecat, s-a contopit,

ca într-un vis. Nu-mi mai aduc aminte limpede de episodul cu cumnată-mea și am impresia că singurul lucru pe care mai găsesc să-l scriu este: sărmana Varia! Aș sta poate mereu să scriu: sărmana Varia! Dar frunzișul copacilor din grădină a început să freamăte, vor începe ploile... Ciorile croncănesc prelung și, nu știu de ce, Mania mea care abia a adormit are pe față o expresie tristă."

Nikitin închise jurnalul și multă vreme după aceea nu se mai atinse de el. În primele zile ale lunii august începură examenele pentru corigență și cele de admitere, iar după Adormire, cursurile. Pleca la școală dimineața, după ora opt iar pe la nouă i se făcea dor de Mania, de noul lui cămin, și începea să se uite la ceas. În clasele inferioare punea pe unul dintre elevi să dicteze, și pe cînd ceilalți scriau, el se așeza pe pervazul ferestrei cu ochii închiși și visa. Fie că făcea planuri de viitor, fie că își reamintea proaspătul trecut, totul i se părea la fel de minunat, ca un basm. În clasele superioare, elevii citeau cu glas tare pe Gogol sau proza lui Pușkin; lectura aceea cu glas monoton îl făcea să somnoleze; oamenii, caii de călărie, copacii și cîmpiile întinse i se perindau prin fața ochilor și el exclama într-un suspin ca și cum s-ar fi extaziat de proza lui Gogol sau a lui Pușkin:

— Ce frumos!

În recreația cea mare, Mania îi trimitea micul dejun într-un șervet alb ca zăpada, și el mînca încet, tacticos, pentru a-și prelungi desfătarea; iar Ippolit Ippolitîci, care de obicei își aducea doar o chiflă, se uita la el cu respect și invidie, și turna, potrivit obiceiului său, cîte o reflexie răsuflată. Bunăoară: „Fără hrană, oamenii n-ar putea trăi".

De la liceu, Nikitin mergea la meditații, și cînd în sfîrșit după ora cinci se întorcea acasă, îl cuprindea o bucurie și o îngrijorare de parcă ar fi lipsit un an întreg. Urca scările în goană, gîfîind, o găsea pe Mania, o strîngea în brațe, o săruta, îi jura că o iubește și că nu poate trăi fără ea, o asigura că i se făcuse un dor nebun și o întreba cu teamă dacă se simte bine și de ce

e atît de serioasă. După aceea se așezau la masă, numai ei doi.

După masă se întindea pe divanul turcesc din biroul lui și fuma, iar ea se așeza lîngă el și îi povestea o mie de nimicuri.

Zilele cele mai fericite pentru ei erau acum duminicile și sărbătorile, cînd rămînea acasă de dimineață pînă seara. În zilele acelea gusta din plin o viață simplă, tihnită, dar neobișnuit de frumoasă, care îi aducea aminte de idilele pastorale. Urmărea cu nesaț grija cu care Mania lui cuminte și chibzuită își gospodărea și înfrumusețea cuibul și uneori dorind să-i arate că nu stă nici el cu mîinile în sîn, se apuca de ceva cu totul nefolositor: bunăoară scotea din șopron șarabana și o cerceta cu luare-aminte, pe toate părțile.

Cu laptele de la trei vaci, Mania întocmise o adevărată lăptărie: pivnița și cămara erau pline de ulcioare cu lapte și străchini cu smîntînă. Ca să o necăjească, Nikitin îi cerea cîteodată, în glumă, un pahar cu lapte. Ea se speria, fiindcă era contrar regulei, laptele și smîntîna păstrîndu-se numai pentru unt. Atunci el o cuprindea în brațe, rîzînd, și-i spunea:

— Lasă, lasă, am glumit, comoara mea, am glumit!

Alteori rîdea de spiritul ei de economie, cînd, de pildă, găsind în dulap o bucată de cîrnat sau de brînză, tare ca piatra, Mania declara pe un ton important:

— Asta o să le dăm slugilor să le mănînce.

Nikitin îi spunea că o bucată atît de mică e bună doar pentru o capcană de șoareci. Dar ea începea să-i demonstreze cu aprindere că bărbații nu pricep o boabă din ale gospodăriei și că pe servitori nu-i poți mulțumi cu nimic, chiar dacă le-ai trimite și cincizeci de ocale de gustări. Pînă la urmă, el ceda și o îmbrățișa transportat. Ceea ce era just în cuvintele ei îi părea uimitor și neobișnuit; ceeace nu concorda cu convingerile lui, era după părerea lui naiv și mișcător.

Cînd simţea cîteodată nevoia să se mai reculeagă, să coboare mai adînc în el şi începea să vorbească despre lucruri abstracte, Mania îl asculta atentă, uitîndu-se la el curioasă.

— Sînt nesfîrşit de fericit cu tine, bucuria mea! spunea el jucîndu-se cu degetele mîinilor ei, sau despletindu-i coadele şi împletindu-i-le la loc. Dar eu nu consider fericirea asta ca ceva care a căzut peste mine din întîmplare, din cer, ci ca pe un fenomen cu totul firesc, logic şi just. Am credinţa că omul este făuritorul propriei sale fericiri şi acum eu culeg ceea ce singur am creat. Da, o spun fără falsă modestie: această fericire am creat-o eu însumi şi o posed cu deplin drept. Cunoşti trecutul meu: singurătatea de orfan, sărăcie, copilărie nefericită, o adolescenţă destul de tristă... Toate acestea au reprezentat o luptă, au fost drumul pe care-l croiam spre fericire...

În luna octombrie liceul suferi o pierdere grea: Ippolit Ippolitîci se îmbolnăvi de erizipel şi muri. În ultimele două zile, înainte de a-şi da sfîrşitul, nu mai recunoştea pe nimeni şi delira, dar chiar în delir spunea tot lucruri îndeobşte cunoscute:

— Volga se varsă în Marea Caspică... Caii mănîncă ovăz şi fîn.

În ziua înmormîntării nu se ţinură cursuri la liceu. Sicriul şi capacul fură purtate de colegi şi de elevi. Iar corul liceului cîntă tot drumul pînă la cimitir: „Sfinte dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte!“

La cortegiul funebru luară parte trei preoţi, doi diaconi, tot liceul de băieţi şi corul catedralei în odăjdii de ceremonie. Văzînd o înmormîntare făcută cu atîta pompă, trecătorii se opreau, îşi făceau semnul crucii şi spuneau:

— Să dea dumnezeu oricui să moară astfel.

Întors de la cimitir, Nikitin, mişcat, se urcă în biroul său şi, deschizîndu-şi jurnalul scrise:

„Adineauri a fost coborît în mormînt Ippolit Ippolitîci Rîjiţki.

Pace cenuşii tale, modest truditor!

Mania, Varia și toate femeile care asistau la înmormîntare plîngeau sincer, poate pentru că știau că omul acela șters, lipsit de orice farmec, timorat, nu fusese iubit niciodată de nici o femeie. Aș fi vrut să spun la mormîntul camaradului meu un cuvînt cald, dar am fost înștiințat că s-ar putea ca lucrul să displacă directorului, căruia răposatul nu-i inspira nici o simpatie.

De la căsătoria mea, este, îmi pare, prima zi cînd simt că mă apasă ceva pe inimă..."

În tot restul anului școlar, nu s-a mai petrecut nici un eveniment deosebit.

Iarna a fost blîndă, fără geruri mari și cu zăpadă moale; în ajun de bobotează, bunăoară, toată noaptea vîntul s-a jeluit ca toamna, streșinile au curs, iar dimineața la sfințirea apelor, poliția nu a lăsat pe nimeni să coboare pe rîu din pricină că gheața se umflase și se înegrise. Dar cu toată negura și posomoreala iernii, Nikitin trăia tot atît de fericit ca și în vara ce trecuse. La plăcerile lui se mai adăugase o distracție nouă: învățase să joace whist. Un singur lucru îl tulbura și îl supăra cîteodată, împiedicîndu-l să fie cu totul fericit. Pisicile și cîinii pe care îi primise de zestre. Dimineața mai ales, domnea în casă un miros de menagerie pe care nimic nu-l putea face să dispară. Adesea pisicile se încăierau cu cîinii într-o hărmălaie de nedescris. Mușka cea arțăgoasă era hrănită de zece ori pe zi. Ca și înainte, ea nu-l putea suferi pe Nikitin și mîrîia la el:

— Rrr-nga, rrr-nga.

Într-o seară din postul mare, se întorcea acasă pe la miezul nopții, de la club unde jucase cărți. Ploua, era întuneric și noroi. Nikitin simțea în adîncul sufletului un fel de drojdie amăruie și nu se putea dumeri care să-i fi fost pricina? Pierderea celor 12 ruble sau tonul cu care unul din parteneri, cînd îl văzuse punînd pe masă rublele pierdute, spusese că Nikitin e stup de bani, făcînd vădit aluzie la zestrea pe care o primise. Nu-i părea rău nici de cele 12 ruble și nici cuvintele partenerului nu avuseseră, în fond, nimic jignitor.

Totuși impresia apăsătoare stăruia. Nu mai regăsea în el nici graba și nici plăcerea de altădată de a se întoarce acasă.

— E absurd! exclamă el, oprindu-se lîngă un felinar.

Un gînd neașteptat îi fulgeră prin minte; nu-i părea cîtuși de puțin rău de cele 12 ruble pierdute, fiindcă erau bani nemunciți. Dacă ar fi fost un muncitor, ar fi cunoscut prețul fiecărei copeici, și nu ar fi fost nepăsător la cîștig sau la pierdere. Toată fericirea lui, de altfel — se gîndi el mai departe — o dobîndise tot atît de gratuit, pe degeaba. Pentru el această fericire era un lux, ca o doctorie pentru un om sănătos. Dacă ar fi fost și el ca marea majoritate a oamenilor, copleșit de grija unei bucăți de pîine, dacă ar fi trebuit să lupte din greu pentru existență, dacă l-ar fi durut spinarea și pieptul de muncă grea, masa cea zilnică, căminul cald și plăcut și căsnicia-i fericită ar fi fost o necesitate, o răsplată, o podoabă a vieții. Acum însă, toate aceste bucurii de ieri, căpătau o semnificație stranie, nelămurită.

— Ah ce absurd! repetă el, dîndu-și perfect seama că, prin însuși faptul că îi putuseră trece prin minte, gîndurile acestea erau o prevestire rea.

Cînd ajunse acasă, Mania dormea; respira regulat și surîdea prin somn. S-ar fi zis că și somnul îi face plăcere.

Lîngă ea se culcase pisoiul alb, care torcea făcut ghem. Nikitin aprinse lumînarea. Apoi o țigară. Mania se trezi și bău cu sete un pahar cu apă.

— Am mîncat prea multă dulceață! spuse ea, începînd să rîdă. Ai fost la ai noștri? întrebă apoi după o scurtă tăcere.

— Nu, n-am fost.

Nikitin aflase că Polianski, în care Varia își pusese în ultima vreme mari speranțe, primise ordin de mutare într-una din garnizoanele din apusul țării și începuse să facă în oraș vizitele de rămas bun; de aceea, în casa Șelestovilor nu domnea prea multă veselie.

— Spre seară a trecut Varia pe aici, spuse Mania, așezîndu-se în capul oaselor. Nu mi-a spus nimic, dar

i se citea pe față cît de greu îi vine, sărăcuța de ea! Nu-l pot suferi pe Polianski. E gras, greoi, și cînd merge sau dansează îi tremură obrajii. Nu, nu-mi place de loc. Totuși îl consideram om cumsecade.

— Eu și acum îl consider un om cumsecade.

— Atunci de ce s-a purtat atît de urît cu Varia?

— De ce urît? întrebă Nikitin, simțind în el un început de ciudă din pricina pisoiului care se sculase și își încovoia spinarea. După cîte știu, nu i-a făcut nici o propunere de căsătorie și nu s-a legat cu nimic.

— De ce venea atît de des la noi? Dacă nu ai intenția să te însori, nu veni toată ziua-bună ziua în casa oamenilor.

Nikitin stinse lumînarea și se culcă. Dar nu-i era somn și nici nu putea sta întins. Capul i se părea nemăsurat de mare, gol, ca un hambar deșert, și în golul acesta pîndeau gînduri noi, ciudate ca niște umbre amenințătoare. Își spunea că departe de lumina blîndă a candelei, dincolo de fericirea tihnită și surîzătoare a familiei, dincolo de universul acesta îngust în care el și pisoiul alb duceau o viață atît de molcomă și dulce, mai exista și o altă lume... Și dintr-o dată îl cuprinse un dor nebun să se ducă în acea altă lume, să muncească și el undeva într-o fabrică sau într-un atelier mare, să vorbească de pe o catedră universitară, să scrie, să publice, să trudească, să sufere... Simțea o nevoie oarbă să fie mistuit de o pasiune nobilă, care să-l smulgă din propria sa ființă, de o chemare căreia să i se consacre pînă la uitarea de sine, pînă la nepăsarea față de fericirea personală atît de monotonă. În minte îi apăru pe neașteptate Șebaldin, care striga la el îngrozit:

— N-ai citit nici măcar pe Lessing! Ce mult ai rămas în urmă! Doamne, cum ai decăzut!

Mania se sculă din nou să bea apă. Nikitin se uită la gîtul, la umerii și la sînii ei plini, și-și aduse dintr-o dată aminte de complimentul făcut de generalul de brigadă în biserică: să rămînă întotdeauna un boboc de trandafir.

— Un boboc de trandafir! murmură el şi începu să rîdă.

— Rrr-nga, rr-nga, îi răspunse de sub pat căţeluşa somnoroasă.

O mînie, grea ca un pumnal rece i se răsuci în inimă; îi veni să-i spună Maniei o grosolănie, ba chiar să sară la ea şi s-o lovească. Inima începu să-i bată puternic.

— Prin urmare, o întrebă el, stăpînindu-se, dacă eu veneam zilnic la voi în casă, însemna că trebuia neapărat să te iau de nevastă?

— Bineînţeles. De altfel, ştii şi tu singur foarte bine.

— Frumos!

Şi după o clipă repetă:

— Frumos!

Pentru a nu mai adăuga ceva ce n-ar fi folosit la nimic şi pentru a-şi potoli bătăile inimii, Nikitin se duse la dînsul în birou şi se culcă pe divan, fără pernă. Apoi se întinse jos, pe covor.

„Prostii! încerca el să se liniştească. Eşti profesor, munceşti pe un tărîm din cele mai nobile... Ce altceva mai vrei? Nu are sens, e absurd!“

Dar îndată, tot el îşi răspunse că nu era de loc profesor, ci un funcţionar tot atît de puţin înzestrat şi lipsit de personalitate ca şi profesorul ceh de limba greacă; că nu avusese niciodată o adevărată chemare pentru profesorat; că nu cunoştea de loc pedagogia care nu-l interesase cîtuşi de puţin; că nu ştia să se poarte cu copiii; că rostul materiilor pe care le preda îi era necunoscut: poate erau chiar fără de nici un folos. Răposatul Ippolit Ippolitîci era un om incapabil, mărginit, de aceea şi profesorii, şi elevii, ştiau bine ce puteau şi ce nu puteau aştepta de la el; Nikitin însă, întocmai ca şi cehul, ştia să-şi ascundă insuficienţele, să înşele cu îndemînare pe toată lumea şi să dea impresia că, slavă domnului, totul merge bine şi este aşa cum se cuvine.

Gîndurile acestea îl speriau. Voia să le alunge, considerîndu-le drept prostii pricinuite de nervii săi prea încordaţi, şi îşi zicea că mîine va fi cel dintîi

care să rîdă de ele. Şi într-adevăr, spre ziuă începu să-i vină a rîde de această nervozitate nefirească, şi se învinui că „e mai rău ca o muiere". Totuşi, în adîncul sufletului său îşi dădea limpede seama că liniştea lui de mai înainte se spulberase pentru totdeauna şi că în casa cu etaj şi faţadă de cărămidă nu va mai putea fi de acum fericire pentru el. Ghicea că vremea amăgirilor se sfîrşise, că iluziile secaseră, şi că începea o viaţă nouă, frămîntată, conştientă, care nu se împacă cu tihna şi fericirea personală.

A doua zi, fiind duminică, se duse la biserica liceului şi-l întîlni acolo pe director şi pe colegi. I se părea că toţi erau stăpîniţi de o singură grijă : aceea de a ascunde mai adînc ignoranţa lor şi nemulţumirea lor de viaţă, şi că la rîndul său, pentru a nu dezvălui propria sa nelinişte, surîdea şi el tot atît de convenţional şi făţarnic, vorbind despre nimicuri. De la biserică, paşii îl purtară, la întîmplare, spre gară, unde văzu sosind şi plecînd un tren mixt. Era fericit că era singur şi că nu trebuia să stea de vorbă cu cineva.

Acasă găsi pe tata socru şi pe Varia care veniseră la masă. Varia avea ochii roşii de lacrimi şi se plîngea că o doare capul, iar Şelestov mînca fără măsură şi, făcînd vădit aluzie la Polianski, vorbea cu amărăciune despre tinerii din ziua de azi, care nu inspiră nici o încredere şi sînt atît de puţin gentlemeni.

— Este o mojicie. Am să i-o spun de la obraz ! O mojicie, domnul meu !

Nikitin zîmbea politicos şi o ajuta pe Mania să facă pe gazda, dar îndată după masă se duse şi se încuie în birou.

Soarele de martie strălucea vesel şi, năvălind prin ferestrele mari, scălda masa de scris într-o revărsare de raze fierbinţi. Era abia în 20 martie, dar afară pe străzile oraşului, trăsurile luaseră locul săniilor, şi grădinile răsunau de ciripitul graurilor. Dintr-o clipă în alta Maniusia avea să deschidă uşa, să-i cuprindă gîtul cu braţul şi, vestindu-i că s-a pus şaua pe cai sau că s-a tras şarabana la scară, avea să-l întrebe cu ce să se îmbrace ca să nu-i fie frig. Începea o

primăvară tot atît de minunată ca și cea de anul trecut, făgăduind aceleași bucurii... Dar Nikitin se gîndea că ar fi bine să-și ia un concediu, să se ducă la Moscova, să tragă la una din gazdele acelea modeste de pe Neglinaia... In salonul vecin se lua cafeaua și se vorbea despre căpitanul Polianski, dar el se silea să nu asculte și scria în jurnalul lui: „Unde mă aflu, doamne! Mă împresoară și mă cotropește banalitatea. Oameni plicticoși, meschini, strâchini cu smîntînă, ulcioare cu lapte, gîndaci negri, femei toante... Nu există nimic pe lume mai înspăimîntător, mai înjositor și mai descurajant decît banalitatea. Trebuie să fug de aici, să fug chiar astăzi, altfel voi înnebuni..."

LA CONAC

PAVEL Ilici Raşevici se plimba pe velinţele ucrainiene, moi care acopereau podeaua şi umbra lui deşirată se mişca o dată cu el pe perete şi pe tavan, iar musafirul său Mayer, locţiitorul judecătorului de instrucţie, şedea pe divanul turcesc cu un picior adus sub el, fuma şi asculta în tăcere. Ceasul arăta unsprezece şi din odaia vecină se auzea cum se punea masa.

— Orice ai spune! zicea Raşevici. Din punct de vedere al egalităţii, fraternităţii, etc., se poate ca porcarul Mitka să fie şi el un om la fel cu Goethe sau cu Frederic cel Mare. Dar situează-te pe tărîm ştiinţific, ai curajul să priveşti faptele în faţă, şi vei vedea clar că osul boieresc nu este o prejudecată, o născocire băbească. Osul boieresc, dragul meu, are o justificare firească şi istorică şi a-l nega este, după mine, tot atît de absurd ca şi cum ai nega că cerbul are coarne. Trebuie să ţii seama de fapte! Dumneata eşti jurist: n-ai cunoscut nici o ştiinţă afară de cele umaniste şi de aceea mai poţi să te amăgeşti cu iluzii despre egalitate, fraternitate, etc.; eu însă sînt un darwinist incorigibil şi pentru mine, rasă, aristocraţie, sînge nobil, nu sînt vorbe deşarte.

Raşevici se înfierbîntase şi vorbea cu mult patos. Ochii îi străluceau, nelipsitul său „pince-nez“ îi sărea mereu de pe nas; dădea nervos din umeri, clipea din ochi iar la cuvîntul „darwinist“ se privi ţanţoş în

oglindă, netezindu-şi cu mîinile barba căruntă. Era îmbrăcat cu o haină foarte scurtă cam ponosită, şi cu nişte pantaloni strîmţi; vioiciunea mişcărilor, atitudinea lui ţanţoşă şi croiala hainelor nu-l prea prindeau şi aveai impresia că impunătorul său cap cu plete de arhiereu sau de poet fusese înşurubat pe trupul unui tînăr înalt, zvelt şi fandosit. Cînd stătea cu picioarele depărtate, umbra lui deşirată semăna pe perete cu un foarfece.

In general îi plăcea să se asculte vorbind şi i se părea întotdeauna că spune ceva nou şi original. In prezenţa lui Mayer se simţea deosebit de în vervă şi plin de idei. Judecătorul îi era simpatic şi-l dispunea prin tinereţea, prin sănătatea, prin bunacreştere, prin seriozitatea sa, dar mai ales prin faptul că se simţea vădit bine în societatea lui şi a familiei sale. Indeobşte Raşevici nu era iubit; cunoştinţele îl ocoleau şi el aflase demult că spuneau despre dînsul că şi-ar fi băgat nevasta în mormînt cu discursurile sale nesfîrşite; îl socoteau o fire duşmănoasă şi-l numeau „broasca rîioasă". Numai Mayer, de curînd sosit prin părţile locului şi neinfluenţat încă de nimeni, venea des şi cu plăcere pe la el şi chiar afirmase odată că Raşevici şi cu fiicele sale sînt singurii oameni din judeţ la care se simţea ca la el acasă.

Raşevici îl mai simpatiza şi fiindcă se gîndea că tînărul acesta ar putea fi o partidă bună pentru Jenia, fiica lui cea mare.

Şi acum, furat de propriile-i idei, ascultîndu-şi cu încîntare sunetul vocii, se uita satisfăcut la Mayer, îl vedea potrivit la statură, împlinit la trup, frumos tuns, prezentabil şi visa la ziua în care îi va da Jeniei un bărbat bun, zi în care toate grijile moşiei vor rămîne în sarcina ginerelui. Neplăcute griji! La bancă trecuseră două scadenţe fără ca dobînzile să fie plătite şi se adunaseră mai bine de două mii de ruble, diferite rămăşiţe şi amenzi fiscale.

— Pentru mine nu încape îndoială, continuă Raşevici înflăcărîndu-se tot mai mult, că dacă bunăoară un Richard Inimă de Leu sau un Frederic Barbă Roşie sînt viteji şi mărinimoşi, aceste calităţi sînt

moştenite de fiii lor, o dată cu protuberanţele şi circomvoluţiunile creierului; iar dacă această vitejie şi mărinimie este cultivată şi de fii, menţinută prin educaţie şi exerciţii, şi dacă fiii se însoară cu o prinţesă şi ea mărinimoasă şi viteză, aceste virtuţi se transmit nepoţilor şi aşa mai departe, pînă cînd ajung să constituie o trăsătură caracteristică a spiţei şi trec în mod organic în sînge şi oase.

În urma unei stricte selecţionări genetice, precum şi a faptului că familiile nobile s-au ferit în mod instinctiv, de căsătorii nepotrivite, iar tinerii nobili nu se însurau cu oricine, înaltele calităţi sufleteşti s-au transmis din generaţie în generaţie în toată puritatea lor, s-au păstrat şi cu timpul au devenit prin exerciţiu, tot mai înalte, mai desăvîrşite. Ceea ce omenirea are mai bun datorăm tocmai naturii, desfăşurării regulate şi consecvente, natural-istorice a lucrurilor, care în decursul veacurilor selecţionează cu grijă osul boieresc de cel de rînd. Da, dragul meu, literatura, arta, ştiinţa, dreptul, sentimentul datoriei şi al onoarei nu ne-au fost date de nespălaţi sau de feciori de slugi. Toate acestea omenirea le datorează exclusiv osului boieresc şi în acest sens, din punct de vedere natural-istoric, un ticălos ca Sobakievici [1] pentru simplul fapt că este os boieresc, este mult mai util şi mai de preţ decît cel mai cumsecade negustor, chiar dacă acesta din urmă ar fi construit cincisprezece muzee. Eşti liber să judeci cum vrei, felul meu de a vedea, dar dacă eu nu întind mîna unui ţărănoi sau unui fecior de slugă şi nu-l pun la masă cu mine, este fiindcă aşa înţeleg eu să apăr ceea ce este mai bun pe pămînt şi să mă conformez uneia din cele mai înalte legi ale naturii-mame ce ne duce spre perfecţiune...

Raşevici se opri, netezindu-şi barba cu amîndouă mîinile şi, în aceeaşi clipă, se opri pe perete şi umbra lui semănînd cu un foarfece.

— Consideră, bunăoară, maica noastră, Rusia, continuă el cu mîinile înfundate în buzunare — şi o clipă se înălţă pe vîrfuri, lăsîndu-se apoi din nou pe

[1] Personaj din *Suflete moarte* de Gogol. (N. ed.)

călcîie. Cine sînt cei mai valoroși fii ai ei ? Să luăm de pildă pe cei mai buni artiști, scriitori și compozitori ai noștri... Cine sînt ei ? Toți, dragul meu : Pușkin, Gogol, Lermontov, Turgheniev, Goncearov, Tolstoi — toți au fost os boieresc și nu sînt copii de țîrcovnic !

— Goncearov era negustor, precizează Mayer.

— Ei și ? Excepțiile nu fac decît să confirme regula. De altfel ar fi multe de obiectat în privința „genialității" lui Goncearov. Dar să lăsăm celebritățile și să ne întoarcem la constatări. Ce ai să spui bunăoară, dragul meu, despre următorul exemplu : abia s-a înfipt țărănoiul acolo unde pe vremuri nici nu avea voie să calce — adică în lumea mare, în știință, în literatură, în administrație sau justiție — și însăși natura a luat apărarea înaltelor drepturi ale omului, declarînd ea cea dintîi război acestei hoarde. Într-adevăr, abia s-a cocoțat țărănoiul unde nu-i era locul și a și început să se strice, să bolească, s-o ia razna și să degenereze. De aceea nu vei întîlni nicăieri atîția neurastenici, atîția infirmi psihici, atîția tuberculoși și fel de fel de betegi ca printre acești parveniți — drăguții de ei ! Mor ca muștele toamna. Dacă n-ar fi această degenerescență salvatoare, din civilizația noastră n-ar fi rămas de mult nimic : țărănoiul ar fi înghițit totul. Dar ia spune-mi, rogu-te, ce ne-a dat pînă astăzi această invazie ? Ce-a adus societății țărănoiul ?

Rașevici își luă un aer misterios, speriat și continuă :

— Niciodată știința și literatura noastră nu s-au găsit la un nivel atît de coborît ca cel de azi. Intelectualii din zilele noastre, dragul meu, n-au nici idei, nici idealuri, toată activitatea lor este călăuzită de un singur gînd : cum să pompeze, să sugă cît mai mult și cui să ia ultima cămașă. Pe toți acești domnișori din ziua de azi, care au pretenția să fie considerați drept spirite progresiste și drept oameni cinstiți, îi poți cumpăra cu o rublă. Intelectualul de astăzi se caracterizează printr-o particularitate : cînd

stai de vorbă cu el, trebuie să-ți ferești cît mai atent buzunarul căci altfel îți șterpelește portofelul.

Rașevici făcu cu ochiul și începu să rîdă.

— Zău că ți-l șterpelește, întări el cu o voce piți-găiată și bucuroasă. Dar moralitatea ? Cum stăm cu moralitatea ?

Rașevici se uită bănuitor spre ușă.

— Astăzi nu se mai miră nimeni cînd nevasta își ruinează bărbatul și apoi îl lasă. Cine se uită la asta ? Un fleac și atîta tot. Astăzi, dragul meu, o fetiță de doisprezece ani începe să-și caute ibovnic. Și toate spectacolele de amatori și seratele astea literare, nu sînt născocite în realitate decît de femei pentru a pune mai ușor mîna pe averea unui bogătaș și a se duce la el ca țiitoare !... Mamele își vînd fetele iar bărbații sînt întrebați de la obraz cu cît își vînd nevasta. Poți să te și tocmești, dragul meu.

Mayer care tot timpul tăcuse și ascultase nemișcat, se ridică dintr-o dată și se uită la ceas.

— Iartă-mă, Pavel Ilici, e vremea să mă duc acasă.

Dar Pavel Ilici, care pesemne nu spusese tot ce avea de spus, îl cuprinse cu brațul de după umeri și așezîndu-l cu forța pe divan îi jură că nu-l lasă să plece fără să cineze. Și iată-l deci pe Mayer șezînd iarăși cuminte pe divan, ascultînd și uitîndu-se la Rașevici cu uimire și îngrijorare ca și cum abia acum ar fi început să-l înțeleagă. Pe față îi apăruseră pete roșii. Cînd în sfîrșit servitoarea intră și anunță că domnișoarele îi așteptă la masă, răsuflă ușurat și ieși primul din odaie. In camera vecină ședeau la masă fiicele lui Rașevici, Jenia și Iraida, una de douăzeci și patru și cealaltă de douăzeci și doi de ani, amîndouă foarte palide, cu ochii negri și de aceeași statură.

Jenia purta părul pe spate, iar Iraida pieptănat în sus. Inainte de a începe să mănînce, amîndouă băură cîte un păhăruț de vodcă, avînd aerul că gustă alcool pentru prima oară în viața lor. Apoi se fîstîciră și începură să rîdă.

— Fiți cuminți, fetelor, spuse Rașevici.

Jenia și Iraida vorbeau între ele franțuzește, iar cu tatăl lor și cu musafirul, rusește. Întrerupîndu-se una pe alta și amestecînd cuvinte rusești și franțuzești, începură să povestească grăbit, cum în alți ani la vremea aceasta — era prin august — ele se duceau la pension, și ce bucuroase erau. Acuma nu mai aveau unde să se ducă și erau nevoite să stea continuu la conac și vara și iarna: ce plictiseală!

— Fiți cuminți, fetelor, repetă Rașevici, care voia să-și exprime mai departe vederile și pe care atunci cînd vorbeau și alții în fața lui, îl apuca un fel de gelozie.

— Așa stau lucrurile, dragul meu, începu el din nou, uitîndu-se cu simpatie la judecătorul de instrucție. Din pricina bunătății noastre, ce mai caleavalea, a prostiei noastre, și de teamă să nu fim considerați retrograzi, fraternizăm cu orice pușlama, propovăduim egalitatea și fraternitatea cu toți parveniții și cîrciumarii. Dar dacă am sta să reflectăm cît de cît, am vedea cît de criminală este această bunătate a noastră. Am izbutit să primejduim într-atîta civilizația încît ea nu mai atîrnă decît de un fir de păr. Așa e, dragul meu. Ceea ce strămoșii noștri au clădit timp de veacuri va fi curînd batjocorit și nimicit de acești huni moderni...

După cină trecură cu toții în salon, Jenia și Iraida aprinseră lumînările pe pian și pregătiră notele. Dar tatăl lor continua să vorbească și cine știe cînd avea de gînd să isprăvească. Fetele se uitau la el amărîte și înciudate. Era vădit că în egoismul său el socotea plăcerea de a pălăvrăgi și de a face paradă de inteligența sa, mai de preț ca orice, punînd-o chiar mai presus de fericirea fiicelor lui. Mayer era singurul tînăr care mai venea în casa lor și ele își dădeau bine seama că venea tocmai fiindcă era atras de căldura prezenței lor feminine. Dar tiranicul bătrîn pusese mîna pe el și nu-l slăbea o clipă.

— Tot așa cum cavalerii din occident au respins invazia mongolă, trebuie să strîngem și noi, atît cît mai e vreme, rîndurile și să lovim uniți în vrăjmașul nostru! continuă Rașevici, pe tonul unui predicator,

înălțînd mîna dreaptă. Trebuie să mă ridic în fața țărănoiului nu ca Pavel Ilici, ci ca un cumplit și un puternic Richard Inimă de Leu. Să lăsăm deoparte orice delicatețe; destul! Trebuie să ne înțelegem între noi, și de cîte ori vom vedea că un țărănoi nu păstrează distanțele și se apropie prea mult de noi, să-i spunem cu dispreț de la obraz: jos labele, cunoaște-ți lungul nasului! Da, de la obraz! răcnea acum Rașevici repezind un deget înainte și repetînd încîntat: De la obraz, de la obraz, de la obraz.

— În ce mă privește, eu nu pot face așa ceva! spuse deodată Mayer, ferindu-și privirea.

— Dar de ce? întrebă însuflețit Rașevici, presimțind o discuție interesantă și lungă. De ce?

— Fiindcă eu însumi sînt un om pornit de jos.

Spunînd aceasta, Mayer se înroși; vinele gîtului i se umflară și în ochi îi străluciră lacrimi.

— Tatăl meu a fost un simplu muncitor, adăugă el apoi, cu o voce aspră, sacadată, dar nu văd în asta nimic rău.

Rașevici rămase ca trăznit. Apoi, ca un ucigaș surprins la locul crimei, se uită buimac și tulburat la Mayer, fără să mai știe ce să spună. Jenia și Iraida se înroșiră și se aplecară asupra notelor. Le era rușine de lipsa de tact a tatălui lor. Se așternu o tăcere apăsătoare și erau cu toții peste măsură de stînjeniți, cînd deodată, se auzi glasul gîtuit și îndurerat al lui Mayer:

— Da, sînt un om pornit de jos și mă mîndresc cu aceasta.

Apoi, ridicîndu-se și lovindu-se cu mișcări stîngace de mobile, își luă rămas bun și ieși repede în vestibul cu toate că nu i se trăsese încă trăsura.

— E cam întunecoasă noaptea ca să pleci acum, se bîlbîia Rașevici, petrecîndu-l. Luna răsare mai tîrziu.

Stăteau amîndoi afară pe scări, în fața ușii, în întuneric, și așteptau să se tragă trăsura. Era răcoare.

— A căzut o stea! spuse Mayer, înfășurîndu-se în palton.

— În august cad multe.

Cînd se apropie trăsura, Rașevici se uită cu atenție la cer și spuse oftînd:

— Un fenomen demn de pana lui Flammarion...

După ce musafirul plecă, Rașevici se plimbă prin parc, gesticulînd prin întuneric și refuzînd să creadă că se întîmplase o neînțelegere atît de neașteptată și de prostească. Îi era rușine de el însuși. În primul rînd fusese foarte imprudent și lipsit de tact că începuse această blestemată discuție despre osul boieresc, fără să fi știut mai dinainte cu cine are de-a face. Nu era de altfel întîia oară că i se întîmpla așa ceva; o mai pățise odată cînd se apucase într-un compartiment de cale ferată să înjure pe nemți și cînd, la urmă, aflase că toți cei de față erau nemți. În al doilea rînd, Rașevici simțea că Mayer nu-i va mai călca pragul. Intelectualii aceștia ridicați din popor sînt de o susceptibilitate bolnăvicioasă, îndărătnici și răzbunători.

— Ce încurcătură, ce încurcătură! mormăia Rașevici scuipînd ca de deochi. Îi era din ce în ce mai rușine și avea o senzație de scîrbă ca și cum ar fi mîncat săpun. Mare belea!

Prin fereastră se vedea din parc, cum în salon lîngă pian, Jenia cu părul despletit, foarte palidă și tulburată, vorbea repede, repede... Iraida se plimba dintr-un colț într-altul dusă pe gînduri. Dar iată că și ea începu să vorbească tot atît de repede și cu o expresie de indignare și de revoltă. Acu, vorbeau amîndouă deodată. Nu se putea auzi nici un cuvînt. Dar Rașevici ghicea ce spuneau. Jenia se plîngea, desigur, că tatăl ei alungase din casă cu nesfîrșita-i vorbărie pe toți oamenii cumsecade care veneau pe la ei și că în seara aceasta îndepărtase pe singurul lor cunoscut, poate chiar un viitor logodnic, și că acum, bietul Mayer nu va mai găsi în tot județul un loc unde să afle o ambianță caldă în care să se simtă bine și la largul lui. Cît despre Iraida, judecînd după felul deznădăjduit în care ridică mîinile în sus, se plîngea fără îndoială de viața lor monotonă, înecată în plictiseală și de tinerețea lor irosită...

Urcîndu-se în iatacul său, Rașevici se așează pe pat și începu să se dezbrace încet. Starea sa de spirit era apăsătoare și-l chinuia necontenit gustul acela de săpun. Îi era rușine. După ce se dezbrăcă se uită la picioarele lui subțiri și ciolănoase de bătrîn și își aduse aminte că în județ i se spunea „broasca rîioasă" și că întotdeauna îi era rușine după orice discuție mai lungă. Era ca un făcut: de cîte ori vorbea, începea pe un ton blînd, duios, cu intenții bune, afirmînd modest despre el însuși că este un bătrîn student, un idealist, un Don Quijote, dar în cele din urmă ajungea pe nesimțite la violențe de limbaj și la calomnii. Mai uimitor decît orice era obiceiul lui de a critica cu toată sinceritatea și convingerea știința, arta și moravurile, cu toate că de douăzeci de ani nu deschisese o singură carte, nu fusese mai departe de capitala județului și, la drept vorbind, habar n-avea ce se petrece în lume. Chiar cînd i se întîmpla să scrie cuiva, fie chiar și o simplă scrisoare de felicitări, făcea ce făcea și pînă la urmă tot băga o vorbă de ocară. Toate acestea i se păreau cu atît mai ciudate cu cît el se știa în sinea lui un om sensibil, atît de sensibil încît îi dădeau foarte ușor lacrimile. Nu sălășluia oare în el un duh necurat care-l făcea să urască și să clevetească fără voia lui?

— Nu e bine! oftă el răsucindu-se sub plapomă. Nu e bine!

Fetele nu dormeau nici ele. Se auziră hohote și țipete ca și cum s-ar fi fugărit între ele: pe Jenia o apucaseră istericalele. Puțin după aceea începu să plîngă cu hohote și Iraida. Pe coridor trecu de mai multe ori în fugă servitoarea desculță.

— Ce pacoste, doamne... mormăia Rașevici, oftînd și zvîrcolindu-se în pat. Nu e bine!

Adormi și avu un vis urît... Se făcea că stătea singur în odaie, în pielea goală, înalt cît o girafă și spunea repezind mereu un deget înainte:

— De la obraz, de la obraz, de la obraz!

A doua zi se trezi speriat și primul lucru pe care și-l aminti fu că în ajun făcuse iarăși una boacănă și că, firește, Mayer nu avea să mai calce pe la el.

Își aduse de asemenea aminte că trebuia să plătească dobînzile întîrziate la bancă, să-și mărite fetele, să mănînce, să bea, că de acum curînd-curînd, avea să înceapă bolile, bătrînețea și cîte alte neplăceri ; iarna bătea la ușă, lemne nu erau...

Trecuse de ceasurile nouă.

Rașevici se îmbrăcă încet, își bău ceaiul și mîncă două felii mari de pîine cu unt. Fetele nu se arătară la ceai. Fără îndoială, nu voiau să dea ochii cu el și lucrul acesta îl jignea. Stătu puțin întins pe divan în biroul său, apoi se așeză la masa de scris și începu să le scrie fetelor o scrisoare. Mîna îi tremura, ochii i se umeziră. Scria că de acum nu mai este decît un om bătrîn, că nu mai are nimeni nevoie de el și că nimeni nu-l iubește ; se ruga de fetele lui să-l uite, iar după moartea lui să-l îngroape într-un simplu cosciug de brad, fără nici o ceremonie, sau — și mai bine — să-i trimeată cadavrul la Harkov la Institutul de anatomie. Simțea că fiecare rînd mustea de ipocrizie și de otravă, dar nu se mai putea opri și scria, scria mereu.

— Broască rîioasă ! auzi dintr-o dată din odaia vecină. Era vocea fetei celei mari, o voce mînioasă, șuierătoare. Broască rîioasă !

— Broască rîioasă ! repetă ca un ecou fata cea mică.

POVESTEA GRĂDINARULUI

SERELE conților N. puseseră în vînzare flori cu preț redus. Dar nu erau prea mulți cumpărători. Afară de mine mai venise vecinul meu — moșierul — și un tînăr negustor de lemne. În timp ce argații așezau în căruțe minunata încărcătură, ședeam lîngă intrare și vorbeam de una și de alta. Ce poate fi mai plăcut decît să stai într-o grădină, în luna aprilie, să asculți ciripitul păsărilor și să vezi florile proaspăt scoase din seră, bucurîndu-se de dezmierdarea soarelui.

Grădinarul supraveghea el însuși încărcarea. Era un bătrîn cumsecade, cu fața lată, rasă; purta un pieptar îmblănit; se numea Mihail Karlovici. Nu spunea nici un cuvînt, dar trăgea cu urechea la noi, așteptînd să afle ceva nou. Era deștept, foarte de treabă și respectat de toți. Lumea îl socotea, dumnezeu știe pentru ce, neamț, deși taică-său era suedez și mama rusoaică, iar el se ducea la biserica ortodoxă. Pe lîngă limba rusă și suedeză știa ce e drept și germana. Citise mult în cele trei limbi și nu-i puteai face mai mare plăcere decît să-i împrumuți cărți noi, sau să discuți cu el despre Ibsen, bunăoară.

Avea și cîteva metehne nevinovate; îi plăcea de pildă să-și spună grădinar-șef, deși nu mai avea nici un ajutor; își dădea aere importante, superioare, și nu numai că nu admitea să fie contrazis, dar ținea să-l asculți cu toată luarea-aminte.

— Îl vedeți pe flăcăul de colo, cel care stă călare pe saca? spuse vecinul meu, arătîndu-ne un tînăr argat tuciuriu la față ca un țigan. Vi-l recomand: e un mare netrebnic. Săptămîna trecută a fost judecat pentru tîlhărie și... achitat. A fost găsit iresponsabil, dar uitați-vă bine la el: e în toate mințile. În ultima vreme, ticăloșii sînt achitați cu prea multă ușurință, sub pretextul a tot felul de boli mintale. Achitările de acest soi, slăbiciunea vădită și indulgența asta, nu duc la nimic bun, dimpotrivă, demoralizează masele. Sentimentul dreptății se pierde, fiindcă lumea s-a obișnuit să vadă că crimele sînt lăsate nepedepsite. Epocii noastre i se pot aplica vorbele lui Shakespeare:

În aste vremi ce gîfîie-n plăceri
Virtutea însăși trebuie să ceară
Iertare viciului...

— E adevărat încuviință negustorul de lemne, de cînd plouă cu achitări, crimele și incendiile se țin lanț; întreabă numai pe țărani.

Grădinarul se întoarse spre noi și spuse:

— Mie, domnilor, îmi crește inima cînd aud de o achitare. Nu mă tem că virtutea sau dreptatea ar putea fi primejduite, cînd cineva este judecat și găsit nevinovat. Dimpotrivă, nu mai pot de bucurie. Mă bucur chiar cînd conștiința îmi spune că, achitînd un criminal, jurații s-au înșelat. Gîndiți-vă puțin, domnilor. Faptul că jurații și judecătorii cred mai mult în om decît în corpuri delicte și în rechizitorii, încrederea aceasta în om nu este ea mai presus decît toate considerentele din lume? De o astfel de încredere nu sînt în stare decît puținii la număr, care înțeleg și cred în Hristos.

— Ideea e frumoasă! spusei eu.

— Dar nu e de loc nouă! continuă grădinarul zîmbind. Îmi aduc aminte că există chiar o poveste pe tema asta, o poveste foarte frumoasă, pe care am auzit-o în copilărie. Mi-a istorisit-o răposata bunică-mea din partea tatei, o bătrînă tare cumsecade,

care o spunea în suedeză ; în ruseşte n-ar suna poate tot atît de frumos şi atît de clasic.

Il rugarăm să ne spună povestea, fără să ţină seama de asprimea limbii ruse. Încîntat, grădinarul îşi aprinse tacticos luleaua şi, după ce aruncă o privire severă muncitorilor, începu :

„Un burlac bătrîn şi urît, Thompson sau Wilson — numele nu are importanţă — a venit să se stabilească într-un orăşel. Avea o îndeletnicire din cele mai nobile : lecuia bolnavii. Era întotdeauna posomorît, ursuz şi nu vorbea decît atunci cînd nevoile meseriei îl obligau. Nu se ducea la nimeni şi se mulţumea să se salute fără un cuvînt, cu cei pe care îi cunoştea. Trăia modest, ca un pustnic. Era un savant şi, pe vremea aceea, savanţii nu erau la fel ca toată lumea. Ziua şi noaptea cugetau, citeau sau îngrijeau de cei în suferinţă ; socoteau tot restul drept nimicnicie şi n-aveau timpul să vorbească degeaba. Locuitorii oraşului îşi dădeau seama foarte bine de asta şi căutau să nu-l plictisească cu pălăvrăgelile şi vizitele lor. Mulţumeau cu toţii domnului că le trimisese în sfîrşit pe cineva care să ştie să îngrijească de bolnavi şi erau mîndri că un om atît de învăţat locuia în oraşul lor. «Toate le ştie», spuneau, vorbind despre el. Dar nu era destul, ar fi trebuit să mai adauge : «Iubeşte pe toată lumea». În pieptul învăţatului bătea o inimă minunată, o inimă de înger. Deşi locuitorii oraşului erau pentru el nişte străini, îi iubea ca pe copiii lui. Pentru ei, nu pregeta să-şi pună chiar viaţa în primejdie. Era tuberculos şi tuşea, dar cînd vreun bolnav trimetea să-l cheme, uita de boală şi de tot şi alerga fără să pregete ; urca abia trăgîndu-şi sufletul pe toate dealurile, oricît de pieptişe ar fi fost şi nu se sinchisea nici de frig, nici de arşiţă, nici de foame, nici de sete. Nu primea nici o plată şi, lucru ciudat, cînd unul din cei pe care îi îngrijea se întîmpla să moară, îl ducea la groapă împreună cu rudele şi plîngea alături de ele.

Curînd, ajunse atît de trebuitor oraşului, încît oamenii nici nu se dumereau cum de putuseră trăi

atîta vreme fără el. Recunoștința lor era fără margini. Mari și mici, buni și răi, cinstiți și ticăloși, toți, dar într-adevăr toți, îl stimau și erau conștienți de valoarea lui. Nimeni, atît din oraș cît și din împrejurimi, nu ar fi cutezat să-i pricinuiască vreun neajuns. Nici măcar prin gînd nu i-ar fi putut trece cuiva una ca asta. Cînd pleca de acasă, savantul nu zăvorea niciodată nici ușile, nici ferestrele, fiind încredințat că nici un hoț nu ar îndrăzni să-l jefuiască.

Îndatoririle sale de medic îl purtau deseori pe drumurile de țară, pe dealuri și prin păduri, mișunînd de oameni fără căpătîi, lihniți de foame. Totuși savantul se simțea în deplină siguranță. Într-o noapte, în timp ce se întorcea de la un bolnav, niște tîlhari îi ațînură calea într-o pădure, dar de îndată ce-l recunoscură, își scoaseră respectuos căciulile și îl întrebară dacă nu-i era foame. Savantul le răspunse că nu. Atunci tîlharii îi împrumutară o șubă de-a lor, ca să nu-i fie frig, apoi îl însoțiră pînă în oraș, fericiți că soarta le dase prilejul să-și arate și ei în felul lor recunoștința față de un om atît de mărinimos. Bineînțeles că bunica pretindea că și caii, vacile și cîinii îl știau pe învățat și se bucurau cînd îl vedeau...

Iată însă că, într-o bună zi, omul acesta care era atît de sfînt, că ai fi crezut că nimic rău nu i se va întîmpla vreodată, omul acesta cu care pînă și tîlharii se purtau atît de frumos, într-o bună dimineață, fu găsit ucis.

Zăcea plin de sînge, cu țeasta sfărîmată, într-o rîpă, și pe fața lui galbenă era întipărită uimirea. Da, uimirea și nu spaima îl cuprinsese în clipa în care își văzuse ucigașul.

Vă puteți ușor închipui durerea locuitorilor din oraș și din împrejurimi. Deznădăjduiți, nevenindu-le să creadă, toți se întrebau cine putuse să-l omoare. Cei însărcinați cu ancheta ajunseră la concluzia că după toate semnele ar fi vorba de crimă, dar cum nu se poate afla pe lume om în stare să fi ucis pe binefăcătorul nostru, înseamnă că în realitate nu a fost ucis și că toate semnele și potrivirile nu sînt decît o simplă

întîmplare. Trebuie deci să credem că doctorul a căzut pe întuneric în rîpă și și-a zdrobit capul.

Tot orașul fu de părerea asta. Învățatul fu înmormîntat și nimeni nu mai pomeni despre crimă. Părea într-adevăr de necrezut să se poată găsi pe lume cineva atît de josnic, și de nelegiuit, încît să poată ucide un astfel de om. Ticăloșia are și ea o margine. Nu-i așa ?

Ei, dar închipuiți-vă că întîmplarea făcu să se pună mîna pe ucigaș.

Un derbedeu, care mai fusese condamnat în numeroase rînduri și care era cunoscut pentru viața lui desfrînată, fu prins vînzînd într-o cîrciumă, tabachera și ceasul medicului. Luat din scurt, se încurcă în minciuni și în explicații cusute cu ață albă. La percheziție se găsi la el în pat o cămașă cu mînecile pline de sînge și lanțeta cu mîner de aur a medicului. Mai era nevoie de alte probe ? Nemernicul fu dus la pușcărie. Locuitorii orașului fierbeau de indignare și totuși spuneau :

— De necrezut ! Să fie cu putință ? Luați seama să nu vă înșelați. Uneori dovezile sînt mincinoase.

La tribunal, ucigașul a negat cu încăpățînare. Totul se dovedea împotriva lui și tot atît de greu de acceptat ca și ideea că pămîntul nu ar fi rotund, de pildă. Judecătorii parcă își pierduseră capul ; cîntăreau pentru a zecea oară aceeași dovadă, se uitau bănuitori la martori, se înroșeau, beau apă pahar după pahar... Procesul începu de dimineață și nu se termină decît seara.

— Acuzat, rosti președintele, tribunalul te socotește vinovat de omucidere și te condamnă la...

Trebuia să adauge : la moarte !

Dar lăsă dintr-o dată să-i cadă din mîini hîrtia pe care se afla scrisă sentința. Își șterse fruntea acoperită de o sudoare rece și strigă :

— Nu, dumnezeu să mă pedepsească dacă judec strîmb, dar jur că este nevinovat ! Nu mă pot împăca cu gîndul că ar putea să se afle pe lume un om care să fi îndrăznit să ucidă pe prietenul nostru. Omul nu este în stare să decadă pînă într-atît.

— Da, încuviinţară ceilalţi judecători, nu se poate naşte un astfel de om!

— Daţi-i drumul! strigă într-un glas lumea din sală.

Ucigaşul fu pus în libertate şi nimeni nu învinovăţi pe judecători că ar fi săvîrşit o greşeală. Şi dumnezeu, adăuga bunica mea, a iertat toate păcatele locuitorilor oraşului, fiindcă dovediseră o aşa de mare încredere în om. Domnul e fericit cînd omul este socotit ca fiind plămădit după chipul şi asemănarea sa. Şi dimpotrivă... se întristează cînd vede că, uitînd demnitatea omului, lumea socoteşte pe unii oameni mai răi decît cîinii. Se prea poate ca un verdict de achitare să păgubească pe locuitorii unui oraş, dar gîndiţi-vă în schimb ce binefăcătoare înrîurire poate să aibă asupra lor încrederea aceasta nețărmurită în om, care nu poate să rămînă fără roade. Ea ne insuflă porniri mărinimoase şi ne îndeamnă să iubim şi să cinstim pe oricare om; da, pe oricare! Asta-i.“

Mihail Karlovici tăcu. Vecinul meu dădu să răspundă ceva, dar grădinarul făcu un semn, arătînd că nu-i plăcea să fie contrazis. Apoi se îndepărtă şi începu să se ocupe de încărcarea florilor în căruţele noastre.

TREI ANI

I

ORAȘUL se cufundase în înnoptare. Una cîte una ferestrele începeau să se lumineze și în capătul străzii, de după cazarmă, se ivea o lună gălbuie. Pe banca din fața unei porți, Laptev aștepta să se sfîrșească slujba de priveghiu la biserica sf. Petru și Pavel ; voia s-o prindă pe Iulia Sergheevna la ieșire, să-i vorbească și nădăjduia să poată chiar rămîne toată seara cu ea.

Se afla acolo mai bine de un ceas și jumătate și, fără să vrea, gîndul îi zbura la casa de la Moscova, la prieteni, la Piotr, feciorul lui de casă și la masa sa de lucru. Se uita nedumerit la copacii nemișcați în întuneric și nu-i venea să creadă că în loc să se odihnească și să respire aer curat, undeva în împrejurimile Moscovei, la Sokolniki, de pildă, se găsea într-un oraș de provincie, locuind într-o casă prin fața căreia trecea dimineața și seara într-un nor de praf, o cireadă mînată de un văcar ce suna din corn. Îi erau mai ales, încă vii în minte nesfîrșitele discuții la care nu demult luase și el parte, susținînd că se poate trăi foarte bine și fără iubire, că pasiunea este o psihoză, că nu există nici un fel de dragoste ci numai atracție sexuală și așa mai departe. Și își spunea, plin de amărăciune, că acum dacă l-ar întreba din nou cineva ce crede despre iubire, nu ar mai ști ce să răspundă.

Slujba se termină și lumea începu să iasă din biserică. Înfrigurat, Laptev cerceta cu privirea încordată

umbrele care abia se desluşeau în noapte. Arhiereul plecase în cupeul lui; dangătul clopotelor încetase; pe turlă se stingeau una după alta luminile roşii şi verzi, aprinse în cinstea hramului, şi lumea nu mai contenea să se scurgă, păşind agale, sau oprindu-se la taifas în faţa caselor.

Laptev auzi în cele din urmă vocea bine cunoscută, şi inima începu să-i zvîcnească cu putere. Dar, cînd văzu că Iulia Sergheevna nu era singură, ci întovărăşită de două doamne, îl cuprinse deznădejdea.

„E-ngrozitor, îngrozitor! şopti el plin de ciudă. Îngrozitor!"

La colţ, de unde pornea o uliţă mai îngustă, Iulia Sergheevna se opri, luîndu-şi rămas bun de la cele două doamne; în clipa aceea dădu cu ochii de Laptev.

— Tocmai veneam la voi! îi spuse el. Aveam să-l întreb ceva pe tatăl dumitale. E acasă?

— Cred că da. E încă prea devreme ca să se fi dus la club.

Uliţa era toată numai grădini. Teii aşterneau sub lună o fîşie de umbră de-a lungul zaplazurilor, cufundîndu-le în întuneric. Din dosul porţilor veneau rîsete înfundate şi şoapte şăgalnice; cineva cînta încetişor din balalaică. Văzduhul era plin de miresme de tei şi de fîn. Şoaptele întunericului şi miresmele îl întărîtau pe Laptev. Dintr-o dată îl cuprinse o dorinţă nebună s-o strîngă pe Iulia Sergheevna în braţe, să-i acopere cu sărutări obrajii, mîinile şi umerii; să izbucnească în plîns, să-i cadă la picioare şi să-i mărturisească cît o aşteptase. Din părul, din vestmintele ei, se desprindea un miros uşor de tămîie care îi aducea aminte de vremurile în care şi el credea în dumnezeu, se ducea regulat la vecernie şi visa mereu la o dragoste curată şi poetică. Şi fiindcă fata aceasta nu-l iubea, i se părea acum că fericirea la care visase altădată era acum pierdută de veci pentru el.

Iulia Sergheevna îl întrebă cu multă căldură de sănătatea Ninei Feodorovna (sora lui Laptev se operase de cancer cu două luni în urmă şi toţi se temeau să nu i se întoarcă boala).

— Am fost azi dimineață s-o văd, continuă ea, și mi s-a părut că, în ultima săptămînă nu atît a slăbit, pe cît s-a ofilit.

— Da, recunoscu Laptev, nu se poate vorbi încă de o întoarcere a bolii, dar slăbește pe zi ce trece — se topește văzînd cu ochii. Nu înțeleg ce se petrece cu ea.

— Doamne sfinte! reluă Iulia Sergheevna, după o scurtă tăcere, și ce sănătoasă părea, așa durdulie și rumenă. Toată lumea din oraș de la noi îi spunea: moscovita. Era atît de veselă — rîdea tot timpul. La sărbători se îmbrăca în țărancă și o prindea de minune.

Doctorul Serghei Borisîci se afla într-adevăr acasă. Rotofei, roșu la față, cu veșnica-i redingotă care-i cobora mai jos de genunchi, făcînd să-i pară picioarele și mai scurte, se plimba cu mîinile în buzunare dintr-un colț într-altul al cabinetului său, fredonînd: „rua-rua, rua-rua!" Favoritele cărunte îi erau zbîrlite și părul nepieptănat, de parcă atunci s-ar fi sculat din pat, iar cabinetul său, cu perne mototolite pe divanuri, cu teancuri de hîrtii vechi prin colțuri și cu pudelul bolnav și jegos sub masă, dădea aceeași impresie supărătoare de neîngrijire.

— Domnul Laptev dorește să te vadă! îi spuse fiica sa, intrînd în cabinet.

— Rua-rua-rua-rua! fredonă doctorul mai tare, trecînd în salon; aci întinse mîna lui Laptev și-l întrebă: Ce se mai aude?

Încăperea era cufundată în întuneric. În picioare cu pălăria în mînă, Laptev își ceru iertare că vine iar să-l tulbure, dar voia să știe pentru ce sora lui slăbește atît de înspăimîntător și dacă nu s-ar putea face ceva pentru ca să poată dormi noaptea. Era stingherit fiindcă aceeași întrebare o mai pusese doctorului și dimineață, cînd acesta trecuse să-și vadă pacienta.

— N-ar trebui oare să aducem de la Moscova un specialist în boli interne? Ce crezi?

Doctorul oftă, ridică din umeri și deschise brațele într-un gest nelămurit.

Era însă limpede că se simțea jignit. Din cale-afară de susceptibil și de bănuitor, i se părea întotdeauna că lumea nu are încredere în el, că nu i se recunosc meritele, că nu este de ajuns de stimat, că este exploatat de clientelă, că ceilalți medici îi poartă sîmbetele și spunea în batjocură că proștii de soiul lui sînt anume făcuți ca să li se urce pacienții în cap.

Iulia Sergheevna aprinse lampa. Slujba lungă de la biserică o ostenise; chipul palid i se trăsese și mișcările îi erau mai încete — simțea nevoia să se odihnească. Se așeză pe o canapea și rămase gînditoare, cu mîinile împreunate pe genunchi. Laptev știuse întotdeauna că era urît dar acum avea o senzație aproape fizică a urîțeniei lui. Era pipernicit, slab, cu obrajii acoperiți de roșeață și părul îi rămăsese atît de rar, încît îi era frig la cap. Întreaga lui înfățișare era lipsită de simplitatea aceea firească ce dă uneori ceva atrăgător chiar chipurilor grosolane, lipsite de orice frumusețe. Cu femeile era stîngaci, afectat, pisălog; și în clipa aceea, dîndu-și seama mai limpede ca oricînd de toate aceste defecte, se disprețui adînc. Pentru ca Iulia Sergheevna să nu se plictisească, ar fi trebuit să-i vorbească. Dar despre ce? Iarăși despre boala Ninei?

Începu să vorbească despre medicină, repetînd obișnuitele banalități și stăruind asupra nevoii de higienă; apoi declară că de mult intenționa să deschidă la Moscova un azil de noapte, pentru care întocmise chiar devizul. După planurile lui, un muncitor sosit seara la cămin, trebuia să aibă, pentru cinci-șase copeici, o porție de ciorbă fierbinte și una de pîine, un pat cald și uscat cu pătură și un loc unde să-și usuce hainele și încălțămintea.

De obicei, Iulia Sergheevna tăcea în prezența lui, dar printr-o stranie putere de pătrundere, datorită se vede instinctului său de îndrăgostit, el îi ghicea toate gîndurile și intențiile. Tot astfel și acum își dădu seama că ea rămăsese în salon în loc să se urce în camera ei și să-și schimbe rochia, îndată după întoarcerea de la biserică, numai fiindcă avea să iasă din nou în oraș în seara aceea.

— Deocamdată nu mă grăbesc cu deschiderea azilului, continuă el, simțindu-se cuprins de ciudă și dezamăgire și adresîndu-se numai doctorului care-l privea nedumerit, plictisit, nepricepînd ce rost avea discursul acesta despre medicină și higienă. Cred că n-am să folosesc așa curînd devizul. Mi-e teamă ca azilul să nu încapă pe mîna bisericoșilor de la Moscova și a cuconetului filantrop care omoară orice inițiativă.

Iulia Sergheevna se ridică și îi întinse mîna.

— Iartă-mă, îi spuse ea, trebuie să mă duc. Transmite, te rog, surorii dumitale multe salutări.

— Rua-rua-rua-rua! începu iar să fredoneze doctorul.

Iulia Sergheevna ieși și curînd după aceea Laptev își luă rămas bun de la doctor și plecă spre casă.

Cînd inima n-are ce dorește și omul se simte nefericit, totul în jurul lui — teii, umbra tainică, norii și toate frumusețile naturii, atît de sigură de ea, atît de nepăsătoare — par fără noimă, searbăde și ieftine. Luna se urcase în înaltul cerului și norii se fugăreau destrămați sub ea. „Ce lună dulceagă, provincială! Ce nori jalnici", se gîndea Laptev.

Îi era rușine că vorbise de medicină și azilul de noapte și se îngrozea la gîndul că nici mîine nu va avea destulă tărie, că va încerca din nou s-o vadă pe Iulia Sergheevna, să-i vorbească, încredințîndu-se încă o dată cît îi este de străin. Iar poimîine va fi la fel. Pentru ce? Cînd și cum se vor termina toate acestea?

Ajuns acasă intră în camera surorii sale. Voinică, bine făcută, Nina Feodorovna părea încă în putere, dar fața ei neobișnuit de palidă o făcea să semene cu o moartă, mai ales cînd era culcată pe spate, ca acum, cu ochii închiși. La căpătîiul ei ședea fiica ei cea mare, Sașa, de vreo zece ani, și-i citea dintr-o antologie.

— Iată-l și pe Alioșa! spuse încet Nina Feodorovna.

Între Saşa și unchiul ei se statornicise o înțelegere tacită; se schimbau unul pe altul la căpătîiul bolnavei. Fetița închise cartea și ieși în vîrful picioarelor fără a rosti un cuvînt. Laptev luă de pe scrin un

roman istoric şi, deschizîndu-l la semn, se aşeză şi începu să citească cu glas tare.

Ca şi cei doi fraţi ai ei, Nina Feodorovna se născuse la Moscova unde îşi petrecuse copilăria şi tinereţea în casa din strada Piatniţkaia. Părinţii ei erau negustori. Copilăria ei fusese lungă şi posomorîtă. Tatăl său era un om aspru şi de vreo două-trei ori o bătuse chiar cu varga. Mama ei bolise multă vreme, apoi murise. Slugile erau murdare, grosolane şi prefăcute, iar casa mereu plină de popi şi de călugări tot atît de grosolani şi de făţarnici; se îndopau cu gustări, se-mbătau şi nu încetau să-l linguşească pe tatăl ei, deşi nu-l puteau suferi. Băieţii avuseseră norocul să intre la liceu, dar Nina rămăsese fără învăţătură; scria şi acum ca un copil de clasele primare şi nu citise în viaţa ei decît romane istorice.

Cu vreo şaptesprezece ani în urmă — cînd împlinea douăzeci şi doi de ani — făcuse cunoştinţă într-o vară la Himki cu moşierul Panaurov, actualul ei soţ, de care se îndrăgostise şi cu care se căsătorise apoi în taină, împotriva dorinţei tatălui ei.

Bărbat frumos şi cam cinic, Panaurov, care îşi aprindea fluierînd ţigările de la candela icoanelor, era socotit de bătrînul Laptev drept o secătură. Cînd mai tîrziu ginerele îi ceruse în mai multe rînduri, prin scrisori, zestrea nevestei sale, bătrînul răspunsese Ninei că-i trimite blănurile, argintăria, cele cîteva lucruri rămase de la mama ei şi treizeci de mii de ruble, însă nu şi binecuvîntarea părintească; mai apoi îi trimisese încă douăzeci de mii de ruble. Dar banii şi zestrea fuseseră cheltuite, moşia vîndută şi Panaurov se mutase cu familia la oraş, unde intrase în administraţia guberniei. Aici îşi întemeiase o a doua familie, ceea ce dăduse loc la comentarii, fiindcă întreţinea cu această familie ilegitimă legături făţişe.

Nina Feodorovna îşi adora bărbatul. Acum, ascultînd peripeţiile romanului istoric, se gîndea la tot ce îndurase, la toate prin cîte trecuse şi îşi spunea că povestea vieţii sale — dacă i-ar fi trecut cuiva prin cap s-o scrie — ar fi fost foarte tristă. Şi dacă boala o muşcase de sîn era încredinţată că este tot din

dragoste; din necazurile avute în căsnicie i se trăgea și aceasta și că gelozia și lacrimile o doborîseră la pat.

Alexei Feodorîci închise cartea și spuse:

— S-a terminat! Slavă domnului. Mîine o să-ncepem altul.

Nina Feodorovna rîse. Fusese întotdeauna cu rîsul pe buze, dar Laptev își dădu seama că, din pricina bolii, mintea părea uneori să-i șovăie, fiindcă rîdea acum pentru toate nimicurile și chiar fără motiv.

— Iulia a trecut azi, înainte de masă, să mă vadă. Tu nu erai acasă! spuse ea. După cît am înțeles, nu pare să aibă prea mare încredere în tatăl ei. „Poți să continui să te îngrijești cu tata, m-a sfătuit ea, dar scrie totuși sfîntului părinte să se roage pentru dumneata." Se pare că știu eu de un pustnic care face tămăduiri. Iulicika și-a uitat umbreluța la mine. Trimite-i-o mîine! reluă ea după o scurtă tăcere. Apoi adăugă: Cînd ți-a sunat ceasul, nu te mai pot ajuta nici doctorii, nici pustnicii.

— Nina, de ce nu dormi noaptea? o întrebă Laptev pentru a schimba vorba.

— Știu eu? Nu dorm și gata. Stau întinsă și mă gîndesc.

— La ce, draga mea?

— La copii, la tine... la viața mea. Am trecut prin atîtea! Cînd încep să mi le aduc aminte, să le retrăiesc pe toate... Doamne! Doamne! începu iar să rîdă. Crezi oare, Alioșa, că puțin lucru înseamnă să fi avut cinci copii și să fi îngropat trei din ei? Uneori mi se pare că mă apucă iar durerile facerii, și Grigori Nikolaici al meu este la cealaltă femeie și că nu-i nimeni lîngă mine care să trimită după moașă sau măcar după o femeie pricepută. Parcă mă văd ieșind în vestibul, ducîndu-mă la bucătărie și lovindu-mă pretutindeni numai de misiți, de negustori, de cămătari care-l așteaptă... În astfel de clipe simțeam că înnebunesc... Nu mă iubea, deși nu mi-a mărturisit-o niciodată. Acum, m-am obișnuit, nu mai pun nimic la inimă. Înainte, cînd eram mai tînără, mă simțeam înjosită, ah, cît de înjosită, dragul meu.

Odată — eram încă la moşie — l-am găsit în parc cu o doamnă. Am fugit ca o nebună, fără să mai văd înaintea mea. Nici nu ştiu cum m-am trezit în pragul bisericii. Am căzut în genunchi şi am început să mă rog: „Maică precistă, împărătească a Cerurilor..." Afară era noapte, lună...

Obosită, Nina Feodorovna începu să gîfîie, apoi, odihnindu-se puţin, îşi luă fratele de mînă şi continuă cu o voce slabă, stinsă:

— Ce bun eşti tu, Alioşa! Şi ce deştept! Ce om cumsecade a ieşit din tine!

La miezul nopţii, Laptev ieşi din camera ei, luînd şi umbreluţa uitată de Iulia Sergheevna. În ciuda ceasului tîrziu, slugile stăteau la taifas şi beau ceai în sufragerie. Ce neorînduială! Copiii nu se culcaseră încă şi se jucau şi ei în sufragerie. Vorbeau cu toţii în şoaptă şi nici nu luau seama că lampa fumega şi era gata să se stingă. Atît slugile cît şi copiii erau îngrijoraţi de o întreagă serie de semne rele. Atmosfera era apăsătoare: oglinda de la intrare se spărsese, samovarul scotea un şuierat neobişnuit şi, ca un făcut, şuiera şi acum la fel; se mai şoptea că dintr-una din ghetele Ninei Feodorovna ieşise un şoarece tocmai cînd bolnava voise să se încalţe. Fetiţele pricepeau şi ele tîlcul înfricoşător al acestor semne; cea mai mare, Saşa, brună, slăbuţă, şedea nemişcată la masă cu un aer speriat şi trist, iar cea mai mică, Lida, de vreo şapte ani, blondă, bucălată, stătea în picioare lîngă sora ei şi se uita chiorîş la lumina lămpii.

Laptev coborî în apartamentul pe care-l ocupa la parter; în încăperile cu tavanul scund mirosea a muşcată şi aerul era greu. În salon îl găsi pe bărbatul Ninei Feodorovna, citind un jurnal. Laptev îi făcu un semn prietenos cu capul şi se aşeză într-un fotoliu în faţa lui; rămaseră multă vreme astfel, nemişcaţi şi tăcuţi. Li se întîmpla uneori să stea aşa cîte o seară întreagă fără ca tăcerea să-i stînjenească.

Saşa şi Lida coborîră şi ele să le spună noapte bună. Fără grabă şi fără nici un cuvînt, Panaurov făcu de mai multe ori semnul crucii peste fiecare şi le dădu

mîna să i-o sărute. Fetițele făcură o reverență, apoi se apropiară de Laptev care trebuia și el să facă semnul crucii peste ele și să le dea mîna să i-o sărute. Ceremonialul acesta, al reverențelor, crucilor și sărutatul mîinii, se repeta aidoma în fiecare seară.

După ce Sașa și Lida ieșiră, Panaurov lăsă jurnalul și oftă:

— Doamne, ce plictiseală în orașul nostru blagoslovit de dumnezeu! Trebuie să știi, dragul meu, că îmi pare foarte bine că ți-ai găsit în sfîrșit o distracție.

— Ce vrei să spui? îl întrebă Laptev.

— Te-am văzut adineauri ieșind de la doctorul Belavîn; sper că nu te duci acolo de dragul bătrînului.

— Bineînțeles că nu! mărturisi Laptev, roșindu-se.

— Firește! De altfel, fie vorba între noi, bătrînul e o dihanie și n-ai să-i poți găsi pereche chiar dacă ai căuta-o cu lumînarea aprinsă în plină zi. Nu poți să-ți închipui ce bestie nespălată, nepricepută și neîndemînatecă este. Lumea de la voi din capitală nu vede nici astăzi provincia decît sub aspectul ei liric, sau cum s-ar spune din punct de vedere al pitorescului și al lui Anton sărmanul [1]. Dar îți jur, dragul meu, că viața din provincie nu cunoaște nici un lirism — totul este sălbăticie, mîrșăvie, porcărie și atîta tot. Ia bunăoară pe pontifii științei, pe intelectualii din orașul nostru — dacă li se poate spune totuși astfel. Închipuiește-ți că avem douăzeci și opt de medici! Toți au făcut avere, și-au ridicat case, dar populația este la fel de neajutorată ca și mai înainte. Cînd Ninei a trebuit să i se facă operația — o operație în fond destul de simplă — am fost nevoiți să aducem un chirurg din Moscova. Aici nici unul n-a îndrăznit să-și ia răspunderea. E de necrezut: nu știu nimic, nu pricep nimic, nu se interesează de nimic. Ia întreabă-i, de pildă, ce este cancerul? De unde provine el?

Și Panaurov începu să explice ce este cancerul. Era specialist în toate științele și gata să explice științific orice lucru. Dar, bineînțeles, în felul lui. Avea

---

[1] *Anton sărmanul* — povestire de Grigorovici D. V. (1822—1899), în care autorul zugrăvește viața apăsătoare a țărănimii iobage. (N. ed.)

teorii personale asupra circulației sîngelui ; își avea chimia lui și astronomia lui. Vorbea încet, plăcut, convingător și de cîte ori spunea „nu-ți poți închipui", lua un ton de implorare, închidea pe jumătate ochii, ofta afectat și zîmbea protector. Se vedea că era foarte satisfăcut de persoana lui și că nu se gîndea de loc că are totuși cincizeci de ani.

— Mi s-a făcut foame ! spuse dintr-o dată Laptev. Aș mînca cu plăcere ceva sărat.

— Nimic mai ușor.

Puțin după aceea, Laptev și cumnatul său se aflau în sufrageria de la etajul de sus și mîncau. După un păhărel de vodcă, Laptev începu să bea vin. Panaurov însă nu bău nimic. Nu băuse niciodată și nici nu jucase cărți. Totuși izbutise să irosească nu numai toată averea lui, dar și pe aceea a nevesti-si. Ba mai făcuse și o groază de datorii. Ca să risipești atît de mult, într-un timp oarecum scurt, nu-i nevoie să ai patimi, ci doar un talent special. Lui Panaurov îi plăcea să mănînce bine, să fie bine servit, să asculte muzică în timpul mesei. Îi plăcea ca slugile să-i facă temenele, iar el să le arunce nepăsător bacșișuri de zece sau douăzeci și cinci de ruble. Nu era listă de subscripție sau loterie de binefacere la care să nu ia parte. Trimetea femeilor flori de ziua lor, cumpăra cești, butoni de manșetă, cravate, bastoane, parfumuri, țigarete, pipe, căței, papagali, miniaturi japoneze, antichități ; purta cămăși de noapte de mătase, patul îi era de abanos încrustat cu sidef, halatul îi era de catifea autentică de Buhara și cîte și mai cîte ! Toate acestea îl costau însă zilnic, cum spunea el singur, „o groază" de bani.

În tot timpul mesei, Panaurov oftă și clătină din cap.

— Da, murmură el, închizînd iarăși pe jumătate ochii săi negri. Totul are un sfîrșit pe lumea asta. Ai să te îndrăgostești și ai să suferi, o să-ți treacă și o să fii înșelat, fiindcă nu există femeie care să nu înșele. Ai să suferi iar, o să deznădăjduiești și ai să înșeli și dumneata. Dar o să vină o zi în care toate

astea nu vor mai fi decît simple amintiri; o să le judeci cu sînge rece și or să ți se pară fleacuri...

Obosit, puțin ametit de vin, Laptev privea capul frumos al lui Panaurov, barba lui neagră, tăiată scurt, îngrijit, și începea să înțeleagă de ce femeile se prăpădeau după omul acesta răsfățat, sigur de el, și cu fizic atît de fermecător.

După cină, Panaurov nu rămase acasă, ci se duse la cealaltă locuință a sa; Laptev ieși cu dînsul să-l petreacă. Panaurov era singurul care purta joben în tot orașul. De-a lungul zaplazurilor înnegrite, a căsuțelor sărăcăcioase cu trei ferestre, pierdute printre tufe de urzici, silueta lui elegantă, cochetă, jobenul și mănușile galbene făceau o impresie stranie și tristă.

După ce se despărți de el, Laptev se întoarse spre casă fără să se grăbească. Luna lumina puternic, puteai desluși pe jos orice firicel de pai și lui Laptev i se părea că razele îi dezmierdau capul descoperit, ca și cum cineva i-ar fi netezit părul cu un puf.

— O iubesc! spuse el cu glas tare.

Și dintr-o dată fu cuprins de o poftă nebună să alerge înapoi după Panaurov, să-l îmbrățișeze, să-i ierte totul, să-i dea mulți bani, apoi să fugă undeva într-un cîmp sau într-o pădure, să gonească mereu înainte, fără să se mai întoarcă.

Cînd ajunse acasă și intră la el în cameră, văzu pe un scaun umbreluța uitată de Iulia Sergheevna. O luă și o sărută cu patimă. Umbreluța era de mătase, dar nu tocmai nouă și prinsă cu un elastic uzat. Mînerul era de os alb, simplu și ieftin. Laptev o deschise deasupra capului și i se păru că îl învăluie o mireasmă de fericire.

Se așeză cît mai comod cu putință și ținînd mereu umbreluța deschisă, începu să scrie unui prieten de la Moscova:

„Bunul, dragul meu Kostea, o noutate: sînt iarăși îndrăgostit. Spun «iarăși», fiindcă acum șase ani am mai iubit o dată, o actriță din Moscova cu care însă n-am reușit să fac cunoștință, iar în ultimii doi ani am trăit cu «persoana» pe care o știi, o femeie urîtă

și nu tocmai tînără. Ah, dragul meu, ce puțin noroc am avut întotdeauna în dragoste! N-am avut niciodată pic de succes și dacă întrebuințez cuvîntul «iarăși» este numai și numai fiindcă e trist și jignitor să-ți mărturisești ție însuți că tinerețea a trecut fără nici o iubire și că te-ai îndrăgostit pentru prima oară cu adevărat abia la treizeci și patru de ani. Așadar, sînt îndrăgostit «iarăși». Dar dac-ai ști ce fată este! Nu pot spune că e o frumusețe; fața o are cam lătăreață și e foarte slabă; dar în schimb ce minunată expresie de bunătate e întipărită pe chipul ei! Și s-o vezi cum surîde! Cînd vorbește, glasul ei este o adevărată muzică. Cu mine nu stă niciodată de vorbă; nu o cunosc, dar cînd o văd simt în ea o făptură rară, extraordinară, plină de inteligență și de năzuințe înalte. E profund credincioasă și nu-ți poți închipui cît de mult mă mișcă lucrul acesta, și cît o înalță în ochii mei. Știu că asupra acestui punct nu vei fi de acord și vom avea mult de discutat. Fie. Admit că ai dreptate. Dar pe mine mă încîntă cînd o văd rugîndu-se la biserică. Este provincială, dar a studiat la Moscova, îi place Moscova noastră, se îmbracă la Moscova și pentru toate acestea o iubesc, o iubesc, o iubesc. Parcă te văd încruntîndu-te și ridicîndu-te în picioare ca să-mi ții o lungă prelegere despre ceea ce este iubirea și să-mi demonstrezi pe cine poți și pe cine nu poți să iubești etc., etc. Dar, dragul meu Kostea, atîta vreme cît nu iubeam știam și eu foarte bine ce poate fi dragostea.

Sora mea îți mulțumește că ți-ai amintit de ea. N-a uitat nici ea că pe vremuri — îl ducea pe Kostea Kocevoi în clasele primare și îți spune și acum «bietul» fiindcă pentru ea ai rămas și acum tot orfanul de altădată. Așadar, sărmane orfan, iubesc. Deocamdată este un secret. Nu spune nimic «persoanei» pe care o știi, cred că lucrurile se vor aranja de la sine sau, cum spunea feciorul lui Tolstoi: «o să se acomodeze».“

După ce încheie scrisoarea, Laptev se culcă. Ochii i se închideau de oboseală, dar nu putea să adoarmă. I se părea că-l turbură zgomotul străzii. Cireada

trecu, văcarul sună din corn și clopotele bătură pentru prima liturghie. Din cînd în cînd trecea un car scîrțiind sau se auzea glasul unei femei care se ducea la piață. Și vrăbiile ciripeau într-una.

II

Dimineața era veselă, ca de sărbătoare. Pe la ceasurile zece, pieptănată frumos, îmbrăcată într-o rochie de culoarea frunzelor veștede, Nina Feodorovna fu adusă, susținută de braț, în salon. Făcu cîțiva pași și stătu cîteva clipe în fața ferestrei deschise. Zîmbetul ei era plin de încredere și de nevinovăție; un pictor din localitate, care se îmbăta crunt, spunea că are un chip de icoană și voia ca Nina Feodorovna să-i pozeze pentru un tablou înfățișînd „lăsata secului" rusesc. Toți cei din casă: servitorii, fetițele, Laptev și chiar ea însăși fură dintr-o dată încredințați că avea să se însănătoșească sigur. Făcînd să răsune salonul de rîsete zglobii, Sașa și Lida începură să se joace de-a prinselea cu unchiul lor și toată casa se umplu de larmă.

Sumedenie de oameni pe care nici nu-i cunoștea veniră să întrebe cum se mai simte, îi aduseră prescuri și-o vestiră că aproape în toate bisericile din oraș se dădeau acatiste pentru sănătatea ei.

Era iubită, fiind una din persoanele care se îngrijeau cel mai mult de binefaceri. Făcea binele cu aceeași neobișnuită ușurință cu care fratele ei dădea bani în dreapta și în stînga, fără să mai cugete dacă merită sau nu. Nina Feodorovna ținea pe cheltuiala ei mai mulți copii la învățătură, împărțea femeilor bătrîne ceai, zahăr și dulcețuri, făcea rochii de mireasă fetelor sărace și cînd deschidea un jurnal, primul lucru pe care îl căuta era vreun apel sau o informație despre situația deznădăjduită a cuiva.

Acum ținea în mînă un teanc de chitanțe cu care tot felul de nevoiași luaseră de-ale mîncării, în contul ei, de la o băcănie și pe care băcanul i le trimi-

sese în ajun, cu rugămintea să-i achite cele optzeci și două de ruble.

— Ia te uită cît au luat, nerușinații! spunea ea descifrînd cu greu scrisul stîngaci de pe țidulă. Asta nu mai e glumă: optzeci și două de ruble! Și dacă n-am să plătesc?

— Le plătesc eu, astăzi! spuse Laptev.

— Dar de ce? De ce? se împotrivi Nina Feodorovna. Apoi continuă încet ca să n-o audă servitorii. Nu-i destul că primesc de la tine și de la fratele nostru cîte două sute cincizeci de ruble pe lună? Dumnezeu să vă ție!

— Ei și? Eu nu cheltuiesc două mii cinci sute de ruble pe lună? răspunse el. Îți repet încă o dată, draga mea: ai același drept să cheltuiești acești bani ca și mine și fratele nostru. Înțelege asta o dată pentru totdeauna. Sîntem trei: din fiecare trei copeici una trebuie să fie a ta.

Dar Nina Feodorovna nu înțelegea și se încrunta ca și cum s-ar fi străduit să dezlege în gînd o problemă foarte grea. Această nepricepere în chestiunile bănești îl îngrijora și-l neliniștea pe Laptev. Bănuia că soră-sa avea datorii personale pe care nu îndrăznea să le mărturisească și suferea din pricina lor.

Pe scară se auziră pași și cineva suflînd din greu. Era doctorul: șleampăt, ciufulit ca întotdeauna și fredonînd: „rua-rua-rua".

Ca să nu dea ochii cu el, Laptev trecu în sufragerie, apoi coborî la dînsul la parter. Își dădea acum limpede seama că-i era peste putință să se împrietenească cu doctorul, să ajungă un intim al casei și că nu era într-adevăr de loc plăcut să ai de-a face cu asemenea „dihanie", cum îi spunea Panaurov. De aceea era nevoit s-o vadă atît de rar pe Iulia Sergheevna.

Se gîndi că dacă i-ar duce acum umbreluța, în timp ce tatăl ei își făcea vizitele, s-ar putea s-o găsească singură; la gîndul acesta inima i se opri de bucurie. Repede, repede, să nu piardă nici o clipă!

Înșfăcă umbreluța și, emoționat la culme, zbură

purtat de aripile dragostei. Era cald. În ograda întinsă a doctorului năpădită de bălării și de urzici, vreo douăzeci de ștrengari se jucau cu mingea. Erau copiii muncitorilor care stăteau cu chirie în trei magherniţe din fundul curţii, pe care doctorul plănuia în fiecare an să le repare, dar amîna mereu. Glasurile copiilor răsunau vesele. Iulia Sergheevna stătea în prag cu mîinile la spate și urmărea de departe joaca lor.

— Bună dimineaţa! îi strigă Laptev.

Cînd întoarse spre el capul, rămase uimit. De obicei, o vedea nepăsătoare, rece sau, ca în ajun, ostenită; acum, dimpotrivă, avea o expresie vie, zburdalnică, aproape ca aceea a copiilor care se jucau cu mingea.

— Vezi, îi spuse ea ieșindu-i în întîmpinare, la Moscova copiii nu se joacă niciodată atît de veseli. E adevărat că acolo nici nu sînt curţi atît de mari și nu ai unde să alergi. Tata tocmai s-a dus la voi! adăugă ea, uitîndu-se iarăși la copii.

— Știu, dar nu veneam la el, ci la dumneata! răspunse Laptev izbit de tinerețea ei pe care o observase și mai înainte, dar pe care acum i se părea că o vede pentru prima dată, după cum tot pentru prima dată i se părea că vede cît de fraged era gîtul ei subțire la care purta un lănțișor de aur. Da, la dumneata veneam. Sora mea îţi trimite umbreluța pe care ai uitat-o ieri la ea.

Iulia Sergheevna întinse mîna, dar Laptev strînse umbreluța la piept și spuse cu o patimă năvalnică, lăsîndu-se din nou pradă acelei dulci beţii care-l ameţise în ajun, cînd stătuse noaptea sub umbreluța deschisă.

— Dăruiește-mi-o, te rog. S-o am amintire de la dumneata. E atît de minunată!

— Păstreaz-o! se înroși ea. Dar nu are nimic minunat.

Laptev o sorbea din ochi pe Iulia Sergheevna și tăcea neștiind ce să spună.

— Dar de ce te ţin aici în căldură! începu ea să rîdă după o clipă, să mergem în casă.

— Nu te stingheresc ?

Intrară în vestibul. Iulia Sergheevna o luă sprintenă înainte pe scară, foşnind cu rochia ei albă stropită cu floricele albastre.

— Eu nu pot să fiu stingherită, fiindcă nu fac niciodată nimic ! rîse ea iarăşi, oprindu-se la jumătatea scării ; la mine e în fiecare zi sărbătoare, de dimineaţă pînă seara.

— Pentru mine, lucrurile astea sînt de neînţeles, răspunse Laptev ajungînd-o din urmă. Am crescut într-un mediu unde toţi, fără excepţie, bărbaţi şi femei, muncesc zilnic.

— Dar dacă n-ai ce face ?

— Trebuie să-ţi organizezi viaţa în aşa fel, încît munca să fie neapărat necesară. Fără muncă nu poţi duce o viaţă curată şi fericită.

Strînse iarăşi umbreluţa la piept şi murmură aproape fără să-şi dea seama, mirîndu-se el singur că-şi aude vocea şi aproape nerecunoscîndu-şi-o :

— Dacă ai primi să fii soţia mea, aş da totul... Totul... N-ar fi preţ, n-ar fi jertfă de la care să mă dau înapoi...

Ea tresări şi-l privi uimită şi speriată.

— Ce spui ? îngăimă ea îngălbenindu-se. Dar nu e cu putinţă, te asigur. Iartă-mă...

Fugi pe scară cu acelaşi foşnet de rochie, şi dispăru după una din uşi.

Laptev înţelese ce însemna aceasta şi avîntul lui se frînse brusc, ca şi cum o lumină i s-ar fi stins dintr-o dată în suflet. Coborî scara şi ieşi, otrăvit de ruşinea, de umilinţa omului disprețuit care nu place, şi poate chiar dezgustă.

„Aş da totul ! repeta el cu ironie amară, întorcîndu-se acasă prin arşiţă şi recapitulînd în amănunt cele întîmplate. Aş da totul ! Am vorbit negustoreşte ! Parc-ar avea cineva nevoie de acest «tot».“

I se părea că vorbele lui erau de o nerozie de care lui însuşi i se făcea silă. De ce minţise spunîndu-i că crescuse într-un mediu în care toţi, fără excepţie, muncesc ? De ce vorbise pe un ton de dascăl despre viaţa curată şi fericită ? Era prost, fără nimic intere-

sânt şi prefăcut ca orice negustor moscovit. Dar, puţin cîte puţin începu să se cufunde în nepăsarea de care sînt cuprinşi ucigaşii, după un verdict aspru. Se gîndea că cel puţin de acum, slavă domnului, totul se sfîrşise, că nu mai avea să fie pradă groaznicei nesiguranţe, care-l muncise atîta, că nu mai trebuia să aştepte zile întregi să se frămînte şi să se gîndească mereu la acelaşi lucru. Acum totul era limpede: trebuia să renunţe la orice nădejde de fericire, să trăiască fără dorinţe, fără iluzii, fără visuri, fără să mai aibă nimic de aşteptat; acum avea să scape din ghearele acelui plictis pe care-l lăsase să se cuibărească în sufletul său, va putea să se ocupe de treburile şi de fericirea altora... Pe nesimţite va sosi bătrîneţea şi curînd va ajunge la capătul vieţii. Nu-i mai trebuia nimic altceva. De acum totuna avea să-i fie. Nu mai dorea nimic şi putea să judece rece. Dar, pe faţă şi mai ales sub ochi, simţea o greutate; i se părea că fruntea îi va plesni ca un elastic întins la maximum şi era gata-gata să izbucnească în lacrimi. Cuprins de sfîrşeală, se culcă şi după cinci minute adormi adînc.

III

Declaraţia atît de neaşteptată a lui Laptev o umpluse pe Iulia Sergheevna de deznădejde.

Nu-l cunoştea aproape de loc pe Alexei Feodorovici pe care-l întîlnise din întîmplare. Ştia doar despre el că este bogat şi că este unul dintre proprietarii cunoscutei firme „Fedor Laptev şi fiii" din Moscova. Foarte aşezat, necontenit îngrijorat de boala surorii sale, părea să fie un om deştept. Avusese tot timpul impresia că nu-i dădea nici o atenţie şi ea însăşi era cu totul indiferentă faţă de el. Şi dintr-o dată declaraţia aceea pripită pe scară, expresia lui nenorocită şi toată admiraţia care i se citea în ochi!

Declaraţia o turburase totuşi, poate tocmai datorită felului neaşteptat în care fusese făcută, sau fap-

tului că auzise rostindu-se cuvîntul „soție“ și că refuzase. Nu își mai amintea bine ce anume îi spusese lui Laptev, dar parcă mai încerca și acum pornirea nestăpînită și neplăcută care o făcuse să refuze. Laptev nu-i plăcea ; avea o înfățișare de băiat de prăvălie, nu era de loc interesant, nu putea, nu se putea să nu-l refuze, totuși se simțea stingherită ca și cum ar fi făcut o faptă rea.

— Doamne sfinte! murmură ea deznădăjduită, ridicîndu-și ochii spre icoana de la capătul patului. Nici n-a așteptat să intre bine în casă. Așa, pe scară... Și mai înainte nici măcar nu îmi făcuse curte ; se purta doar ciudat, neobișnuit, cu mine...

In singurătatea ei, și pe măsură ce ceasurile se scurgeau, Iulia Sergheevna se turbura tot mai mult și nu mai era în stare să-și potolească singură frămîntarea. Ar fi avut nevoie de cineva căruia să i se destăinuiască, care s-o asigure că procedase așa cum se cuvenea. Dar nu avea pe nimeni. Mama îi murise demult, iar pe tatăl ei îl socotea drept un om ciudat cu care nu se putea sta serios de vorbă. O descumpănea cu capriciile, cu susceptibilitatea lui exagerată și cu atitudinile lui nehotărîte. Vorbea întotdeauna numai de el.

De aceea nici cînd se ruga Iulia nu era cu totul sinceră, neștiind ce anume să ceară lui dumnezeu.

Se aduse samovarul. Palidă, obosită, Iulia intră în sufragerie cu o privire rătăcită ; pregăti ceaiul — asta îi era îndeletnicirea — și turnă în pahar tatălui ei. Imbrăcat în nelipsita-i redingotă care-i trecea de genunchi, roșu la față și nepieptănat, ca de obicei, Serghei Borisîci se plimba cu mîinile în buzunar, dar nu din colț în colț ci la întîmplare, ca o sălbăticiune în cușcă. Se oprea în dreptul mesei, sorbea cu poftă din pahar și își relua plimbarea cu gîndul aiurea.

— Laptev m-a cerut astăzi în căsătorie ! spuse Iulia Sergheevna roșindu-se.

Doctorul se uită la ea, ca și cum n-ar fi înțeles.

— Laptev ? Fratele Panaurovei ?

Își iubea fiica, știa bine că într-o bună zi se va mărita și-l va părăsi, dar se silea să nu cugete la

această eventualitate. Gîndul singurătății îl speria și i se părea că dacă va rămîne părăsit în casa aceea mare, îl va lovi damblaua. Totuși se ferea s-o spună pe față.

— Ei bravo, rînji el dînd din umeri... Sînt foarte fericit. Te felicit din toată inima. Ți se prezintă un minunat prilej să te cotorosești de mine, ai și de ce să te bucuri. Te-nțeleg perfect. La vîrsta ta nu trebuie să fie plăcut să trăiești cu un tată bătrîn, bolnav și pe jumătate țicnit. Da, da, te-nțeleg cum nu se poate mai bine. Toți s-ar bucura dacă aș crăpa cît mai repede și m-ar lua dracul. Te felicit din toată inima!

— L-am refuzat.

Doctorul se simți ușurat, dar nu mai era în stare să-și pună stavilă amarului și continuă:

— Mă mir, de mult mă mir cum de n-am fost încă băgat în casa de nebuni. De ce mai sînt în redingotă și nu în cămașă de forță? Mai cred încă în adevăr, în bine; sînt un dobitoc care mai are încă idealuri. In vremurile în care trăim asta nu e o nebunie? Și cu ce răsplătesc oamenii felul meu sincer, cinstit de a mă purta? Mai-mai să arunce cu pietre după mine. Toți mă-ncalecă; chiar și rudele cele mai apropiate încearcă să mi se suie în cap. Dracu să mă ia, dobitoc bătrîn ce sînt!

— Cu dumneata nu se poate vorbi omenește! spuse Iulia. Se ridică brusc și se duse în camera ei, reamintindu-și mîniată cît de des tatăl ei se purtase nedrept cu ea. După aceea însă i se făcu milă de el și cînd doctorul plecă la club, îl însoți pînă jos și închise ea ușa în urma lui. Afară vremea se stricase; ușa era zgîlțîită puternic de vîntul care se strecura în vestibul din toate părțile. Lumînarea era gata-gata să se stingă. Iulia se întoarse sus și trecu prin toate odăile făcînd semnul crucii spre uși și ferestre. Vîntul urla și ai fi zis că umblă cineva pe acoperiș. Niciodată nu-i fusese Iuliei atît de urît și nu se simțise atît de singură.

Începu să se întrebe dacă făcuse bine refuzînd un bărbat numai fiindcă-i displăcea înfățișarea lui. E drept nu-l iubea și să se mărite cu el ar fi însemnat

să renunțe pentru totdeauna la visurile ei, la felul în care concepea ea fericirea conjugală. Dar avea oare să-l întîlnească vreodată pe omul visurilor sale ? Va iubi oare vreodată ? Împlinise douăzeci și unu de ani. În oraș nu se aflau tineri care să răspundă așteptărilor ei. Își revăzu în gînd toate cunoștințele, funcționari, profesori, ofițeri ; unii din ei erau căsătoriți și căsnicia lor o înspăimînta prin golul și plictiseala ei, iar ceilalți nu aveau nimic interesant ; erau lipsiți de inteligență, șterși sau stricați. Oricum ar fi fost, Laptev era cel puțin din Moscova, făcuse universitatea, vorbea franțuzește, trăia într-o capitală plină de oameni deștepți, cu suflet ales, strălucitori ; o capitală cu teatre neîntrecute, cu serate muzicale, cu croitorese minunate și cu cofetării... Desigur, sfînta scriptură zice că nevasta trebuie să-și iubească bărbatul și în romane se face mare caz de iubire ; dar toate acestea sînt și exagerări. Căsnicia nu este oare cu putință și fără iubire ? Nu se spune, de altfel, că iubirea trece repede și că în locul ei rămîne numai obișnuința și că adevăratul scop al căsniciei nu este nici iubirea, nici fericirea, ci doar un anumit număr de îndatoriri : să-ți crești copiii, să te ocupi de gospodărie etc. Și apoi poate că și sfînta scriptură consideră iubirea femeii față de bărbat tot ca o iubire față de aproapele, o iubire urzită din prețuire și înțelegere.

Înainte de a se culca, Iulia Sergheevna își făcu conștiincios rugăciunile, apoi îngenunche, încrucișă mîinile pe piept și, cu ochii țintă la flacăra candelei, murmură cu evlavie :

— Învață-mă, maică precistă, luminează-mă, doamne, ce să fac.

Avusese deseori prilejul să întîlnească fete bătrîne sărace și șterse care se căiau amarnic că pe timpuri își refuzaseră pretendenții. Nu i se va întîmpla oare și ei la fel ? N-ar fi mai bine să intre de pe acum la mănăstire sau să se facă soră de caritate ?

Se dezbrăcă, își făcu semnul crucii, făcu cruci peste lucrurile dimprejur, apoi se culcă. Dintr-o dată în coridor răsună prelung și jalnic clopotul de la intrare.

— Oi, doamne! murmură ea, simțind în tot trupul o crispare bolnăvicioasă.

Întinsă pe pat, se gîndea că deși monotonă și lipsită de întîmplări, viața provincială era totuși atît de obositoare. La fiecare minut, ceva te face să tresari, să te temi, să te necăjești sau să te simți vinovat. Pînă la urmă, nervii ți se zdruncină pînă într-atît încît ajungi uneori să-ți fie frică să scoți capul de sub plapomă.

După un timp, clopoțelul răsună din nou, tot atît de prelung. Se vede că servitorii adormiseră și nu auzeau. Iulia Sergheevna aprinse o lumînare și tremurînd, mînioasă pe slugi, începu să se îmbrace. Tocmai ieșea din cameră, cînd auzi fata din casă închizînd ușa de la intrare.

— Credeam că e conașul, dar era de la un bolnav.

Întoarsă la ea în cameră, Iulia Sergheevna luă dintr-un scrin o pereche de cărți și hotărî că, dacă după ce va amesteca bine cărțile și le va tăia va ieși roșu, va însemna *da,* adică va trebui să primească propunerea lui Laptev, iar dacă va fi neagră, va însemna *nu.* Ieși zecele de pică.

Se liniști dintr-o dată și adormi, dar a doua zi de dimineață se deșteptă la fel de nehotărîtă: să spună *da,* să spună *nu*... Se gîndea că dacă ar fi vrut ar fi putut să-și schimbe de îndată întreaga viață. Ostenită, istovită de atîta frămîntare, se simțea bolnavă. Totuși pe la orele unsprezece, se îmbrăcă și porni spre Nina Feodorovna; voia să-l mai vadă pe Laptev; cine știe, poate avea să-i pară mai puțin urît; poate că se înșelase...

Abia putea înainta din pricina vîntului. Mergea ținîndu-și cu amîndouă mîinile pălăriuța, orbită de vîrtejurile de praf care se ridicau la tot pasul.

IV

Intrînd întîmplător în camera sorei sale și dînd de Iulia Sergheevna, Laptev se simți din nou în situația umilitoare a omului care nu place. Se gîndi că de

vreme ce-i era atît de ușor să mai vină la Nina Feodorovna și să dea ochii cu el după cele petrecute în ajun, însemna că nu-i acorda nici o importanță și că nici nu-l lua măcar în seamă. Dar cînd se înclină în fața ei și cînd Iulia Sergheevna ridică palidă spre el ochii cu cearcăne de praf și privirea-i tristă și vinovată, Laptev înțelese că și ea suferea.

Simțindu-se obosită, nu stătu decît foarte puțin și după vreo zece minute își luă rămas bun de la bolnavă. Ieșind, îi spuse lui Laptev :

— Vrei să mă însoțești pînă acasă, Alexei Feodorovici ?

Un timp merseră în tăcere, ținîndu-și pălăriile ; ca s-o apere de vijelie, Laptev rămase în urma ei ; cînd intrară pe ulicioara dintre grădini unde era mai multă liniște, merseră alături.

— Te rog să mă ierți dacă m-am purtat astfel ieri, începu Iulia Sergheevna cu vocea sugrumată de parcă i-ar fi venit să plîngă. Nu știi cum m-am frămîntat ; n-am închis ochii toată noaptea.

— Eu, dimpotrivă, am dormit foarte adînc, răspunse el fără s-o privească, dar asta nu înseamnă că nu sufăr ; viața mea este zdrobită. Sînt foarte, foarte nefericit ; de cînd m-ai refuzat parcă mi s-ar fi dat o otravă. Ce a fost greu a fost spus ieri ; astăzi nu mă mai simt stingherit față de dumneata și pot să-ți vorbesc deschis. Te iubesc mai mult decît pe sora mea și decît am iubit pe răposata mea mamă. Am putut și pot trăi fără ele, dar să trăiesc fără dumneata este pentru mine de neconceput. Nu pot.

Ca de obicei, Laptev îi ghicea și acum gîndurile. Își dădea seama că Iulia Sergheevna dorea să reia convorbirea din ajun și că numai de aceea îl rugase s-o însoțească și îl ducea acum la ea acasă. Dar ce-ar mai fi putut adăuga la refuzul ei ? Ce-i mai trecuse oare prin minte ? După privire, după zîmbet, chiar după felul de a-și ține capul și umerii în timp ce mergea alături de el, simțea că nici acum nu-l iubește, că-i este străin. Ce mai avea oare să-i spuie ?

Doctorul Serghei Borisîci era acasă.

— Îmi pare bine că te văd, poftim, intră, Feodor Alexeici ! îi spuse el încurcîndu-i numele de botez cu acela al tatălui. Sînt foarte, foarte bucuros.

Altă dată era mai puțin primitor ; Laptev deduse că cererea sa în căsătorie îi fusese adusă la cunoștință și aceasta îi displăcu. Fu primit iarăși în salonul care îi făcea întotdeauna o impresie apăsătoare, prin aspectu-i sărăcăcios și burghez și tablourile ieftine. În ciuda fotoliilor și a unei lămpi greoaie cu abajur, salonul acela nu semăna a încăpere locuită, ci mai mult a magazie. Era limpede că numai un om ca doctorul putea să se simtă bine într-o astfel de încăpere. Alături se afla altă odaie, de două ori mai spațioasă, numită pompos „salonul cel mare", și unde, singurele mobile erau un șir de scaune aliniate de-a lungul pereților ca la o școală de dans.

În timp ce Laptev stătea de vorbă cu doctorul, o bănuială începu să-l chinuie. Nu cumva Iulia Sergheevna venise la Nina Feodorovna și îl adusese apoi aici, ca să-i spună că primește propunerea sa ? Ar fi fost îngrozitor ! Dar mai îngrozitor i se părea faptul că el însuși era în stare s-o bănuiască de așa ceva. Parcă îi și vedea pe tată și pe fiică sfătuindu-se toată seara și toată noaptea, poate chiar sfădindu-se, ca să ajungă amîndoi la concluzia că Iulia făcuse o prostie refuzînd un soț bogat. În ureche îi răsunau vorbele pe care părinții le rostesc de obicei în asemenea împrejurări : „E drept, nu-l iubești, dar gîndește-te cît bine vei putea face după aceea !"

Doctorul trebuia să se ducă să-și facă vizitele la bolnavi. Laptev voi să plece o dată cu el, dar Iulia Sergheevna îl reținu.

— Mai rămîi, te rog !

Era istovită și descurajată și căuta să se încredințeze că a refuza un om cumsecade, bun și care o iubea, numai fiindcă fizicul lui nu-i place, a-l refuza mai ales cînd căsătoria aceasta îi dădea prilejul să scape de viața ei tristă, monotonă și goală în care își irosea tinerețea fără nici o perspectivă de viitor, ar fi fost un capriciu, o nebunie, pentru care dumnezeu ar putea chiar s-o pedepsească.

Doctorul ieși. Cînd zgomotul pașilor lui se pierdu, Iulia Sergheevna se opri dintr-o dată în fața lui Laptev și îi spuse hotărîtă dar făcîndu-se foarte palidă :

— M-am gîndit mult aseară, Alexei Feodorovici. Primesc propunerea dumitale.

Laptev se înclină și-i sărută mîna, iar ea îl sărută stîngace, cu buze reci, pe frunte. Era perfect conștient că din această manifestare de dragoste lipsea principalul — dragostea ei — și că, astfel, totul era de prisos. Îi venea să strige, să fugă, să plece imediat la Moscova ; dar Iulia era în fața lui și îi păru atît de frumoasă, încît patima puse din nou stăpînire pe el. Înțelese că era prea tîrziu ca să mai dea înapoi. O cuprinse pătimaș, o strînse la piept murmurînd cuvinte fără șir, tutuind-o și sărutînd-o pe gît, pe obraji, pe păr...

Ca să scape de aceste dezmierdări Iulia Sergheevna se duse la fereastră. Și unul și celălalt se căiau acum că vorbiseră deschis, întrebîndu-se nedumeriți cum de ajunseseră acolo.

— Dac-ai ști ce deznădăjduită sînt ! murmură ea frîngîndu-și mîinile.

— Ce ai ? o întrebă Laptev, apropiindu-se și frîngîndu-și și el mîinile. Pentru dumnezeu, draga mea, spune-mi ce se petrece cu dumneata ? Dar spune-mi adevărul, numai adevărul, te implor.

— Nimic, nimic, nu lua în seamă ! răspunse ea silindu-se să zîmbească. Îți făgăduiesc să fiu o soție credincioasă și devotată... Vino diseară pe la noi.

Puțin după aceea, în timp ce citea surorii sale nelipsitul roman istoric, Laptev revedea în gînd scena și era dezamăgit că sentimentul lui curat și adînc, pornirea aceea năvalnică aflase un răspuns atît de meschin. Nu era iubit și propunerea lui nu fusese primită decît fiindcă era bogat ; cu alte cuvinte era acceptat tocmai pentru ceea ce prețuia el mai puțin. Și chiar dacă se putea presupune că Iulia, curată la suflet și cu frica lui dumnezeu, nu se gîndise nici o clipă la banii lui, de iubit era vădit că nu-l iubește. Nu-l iubea și desigur că era un calcul, de care poate ea singură nu-și dădea bine seama, dar care rămînea totuși un

calcul. Lui Laptev, casa doctorului cu atmosfera ei mic burgheză îi era nesuferită ; bătrînul trebuie să fi fost desigur un zgîrcit respingător, ca Gaspard din opereta „Clopotele din Corneville", iar numele Iuliei începu dintr-o dată să i se pară vulgar. Aveau să se cunune fără să se cunoască de loc unul pe altul, fără ca ea să aibă un pic de sentiment față de el, ca și cum s-ar fi întîlnit la o petitoare de meserie.

Nu-i rămînea decît o singură mîngîiere, tot atît de banală ca și căsătoria sa : gîndul că nu avea să fie nici primul, nici ultimul în această situație, că mii de oameni se căsătoresc în felul acesta și că Iulia îl va iubi poate cu timpul, cînd îl va cunoaște mai bine.

— Romeo și Iulia ! rîse el închizînd cartea. Sînt un Romeo, Nina. Poți să mă feliciți : am cerut-o astăzi în căsătorie pe Iulia Belavina.

Nina Feodorovna crezu că glumește, dar cînd își dădu seama că vorbește serios, începu să plîngă. Vestea aceasta nu-i plăcuse.

— Ce să-ți spun ? Te felicit, spuse ea în cele din urmă. Dar cum s-a întîmplat ? Așa, dintr-o dată ?

— Nu, nu a fost dintr-o dată. Povestea ține din martie, dar tu n-ai observat nimic. M-am îndrăgostit de la-nceput de ea, de cînd am cunoscut-o, aici în camera ta.

— Credeam că ai să te-nsori cu o fată de-a noastră din Moscova ! murmură Nina Feodorovna după o scurtă tăcere. Fetele din lumea noastră de negustori sînt mai simple. Dar la urma urmei singurul lucru care contează este să fii tu fericit, Alioșa. Grigori Nikolaici al meu nu mă iubea și — de ce să ne mai ascundem ? Vezi ce-i viața noastră. Firește, orice fată poate să te iubească pentru bunătatea și inteligența ta. Dar vezi tu, Iulicika a fost crescută la pension, este nobilă ; nu se mulțumește numai cu bunătatea și cu inteligența. E tînără, și tu, Alioșa, nu mai ești așa de tînăr și nici frumos.

Ca să-și îndulcească ultimele cuvinte, îl mîngîie pe obraz și adăugă :

— Nu ești frumos, dar ești simpatic.

Noutatea aceasta o turbură într-atîta, încît obrajii ei palizi se îmbujorară. Începu să discute cu însufleţire dacă se cădea sau nu ca ea să-i binecuvînteze cu icoana la logodnă, potrivit obiceiului, ca soră mai mare ce ţine loc de mamă. Şi se strădui să-şi convingă frăţiorul care nu părea prea entuziasmat, să facă nuntă mare cu petrecere, ca să nu dea prilej lumii să-i vorbească de rău.

Laptev începu să se ducă de cîte trei sau patru ori pe zi la Iulia în calitatea sa de logodnic. Nu mai avea vreme acum s-o înlocuiască pe Saşa la căpătîiul bolnavei şi să citească romane istorice. Iulia îl primea în cele două camere ale ei cu totul izolate de salon şi de cabinetul doctorului. Camerele acestea îi plăceau foarte mult lui Laptev. Pereţii erau învăluiţi în penumbră, într-un colţ se afla o sumedenie de icoane şi plutea o adiere plăcută de parfum şi de untdelemn de candelă. Un paravan ascundea patul şi toaleta. O draperie verde masca biblioteca şi parchetul era acoperit cu covoare care înăbuşeau zgomotul paşilor. Laptev deduse că Iulia este o fire ascunsă, că îi place viaţa liniştită, molcomă şi retrasă. Tatăl ei o ţinea ca pe o copilă, nu-i dădea bani de buzunar şi, de multe ori, în oraş, se ruşina fiindcă n-avea la ea o copeică. Pentru cărţi şi lucrurile de toaletă de care avea nevoie, doctorul îi dădea cu ţîrîita vreo sută de ruble pe an. De altfel el însuşi era veşnic fără bani, cu toată numeroasa-i clientelă. Juca cărţi în fiecare seară la club şi pierdea aproape regulat. Pe lîngă asta mai avea o manie: se împrumuta la Creditul Ipotecar şi cumpăra mereu case de speculă. Chiriaşii nu-şi plăteau însă ratele şi treburile mergeau prost, deşi doctorul susţinea că sistemul lui era foarte avantajos. Îşi ipotecase şi casa în care locuia şi cu banii cumpărase un loc pe care construia acum o casă cu două etaje ca s-o ipotecheze îndată ce avea să fie gata.

Laptev parcă era pe altă lume. I se părea că nu mai e el, ci propria lui fantomă şi făcea tot felul de lucruri pe care mai înainte nici în ruptul capului nu le-ar fi făcut: îl însoţi de vreo cîteva ori pe doctor la club, luă masa cu el în oraş, ba îi oferi chiar bani

pentru noua lui clădire; într-o seară Panaurov îl invită la masă la cealaltă familie a sa și el acceptă invitația.

Fu primit de o doamnă de vreo treizeci și cinci de ani, cu părul cărunt, cu sprîncene negre și care, după cît se vedea, nu era rusoaică. Fața îi era dată cu un strat gros de pudră; surîdea mieros și îi strînse cu atîta energie mîna, încît brățările zîngăniră pe brațu-i alb. Lui Laptev i se păru că surîdea mereu ca să se înșele singură și să ascundă și celorlalți și ei însăși că era nefericită. Avea două fetițe, una de trei și alta de cinci ani, care semăna cu Sașa. La masă se servi o supă cu lapte, vițel rece cu morcovi și o cremă de ciocolată. Mîncarea era fără gust, prost gătită. In schimb, tacîmurile erau de argint aurit, solnițele de aur, iar flacoanele cu sosuri și cu piper de Cayenne precum și serviciul de oțet și untdelemn erau bogat ornamentate.

Abia după supă, Laptev își dădu seama că nu se cădea să vină în casa aceea. Stingherită, gazda surîdea mereu, arătîndu-și dinții. Panaurov explică în mod științific ce este în realitate iubirea și cum se naște ea.

— Este vorba, se adresă el în franțuzește ibovnicei sale, de un fenomen electric. Pielea fiecărui individ conține glande microscopice pline cu tot felul de fluide. Este de ajuns să întîlnești pe cineva posedînd un fluid corespunzător și dragostea s-a și născut...

Cînd se-ntoarse acasă și sora sa îl întrebă unde fusese, Laptev stînjenit nu-i răspunse nimic.

In tot timpul ce se scurse pînă la căsătorie se simți într-o situație falsă. Dragostea lui creștea pe zi ce trecea și Iulia i se părea o fire poetică, excepțională. Dar sentimentele lui nu erau împărtășite: în realitate, Iulia se vindea și el o cumpăra. Cînd i se întîmpla uneori să-și dea seama de realitate, îl apuca deznădejdea și se întreba dacă nu ar fi făcut mai bine să fugă. Noaptea nu mai dormea tot întrebîndu-se mereu cum are să decurgă, după căsătorie, întîlnirea cu doamna de la Moscova pe care, în scrisorile sale către prieteni, o numea „persoana" și mai ales cum or să privească tatăl și fratele lui — amîndoi oameni cu care nu era ușor de trăit — însurătoarea sa și pe Iulia. Îi era foarte

teamă ca, din chiar primul moment, tatăl său să nu-i spună vreo grosolănie Iuliei. Era îngrijat și de fratele lui, cu care era limpede că în ultima vreme se petrecea ceva neobișnuit. În scrisorile lui, destul de lungi de altfel, Feodor repeta mereu cît de important este să-ți îngrijești sănătatea, vorbea necontenit despre înrîurirea bolilor asupra moralului, despre religie, dar nu pomenea nici un cuvînt despre Moscova și despre mersul afacerilor. Scrisorile acestea îl scoteau din sărite și îi dădeau impresia că în caracterul fratelui său se producea o schimbare neliniștitoare.

Nunta avu loc în luna septembrie în biserica sfîntul Petre și Pavel și în aceeași seară tînăra pereche plecă la Moscova. Cînd Laptev și Iulia — în rochie neagră cu trenă, care-i dădea de pe acum înfățișarea unei doamne — intrară să-și ia rămas bun de la Nina Feodorovna, bolnava se posomorî dar nu vărsă nici o lacrimă.

— Dacă ferească dumnezeu, mă prăpădesc, luați fetițele la voi... spuse ea.

— Îți făgăduiesc că așa vom face! răspunse Iulia Sergheevna și pleoapele și buzele îi tremurară.

— Am să mă reîntorc în octombrie, draga mea! murmură Laptev, emoționat. Caută să te faci bine pînă atunci.

Noii căsătoriți călătoriră într-un compartiment rezervat. Erau amîndoi triști și stingheriți. Cu pălăria pe cap, Iulia stătea într-un colț, prefăcîndu-se că doarme. Întins pe canapeaua din fața ei, pe Laptev îl muncea iarăși gîndul tatălui său și al „persoanei" și ar fi vrut să ghicească dacă Iuliei îi va place locuința sa de la Moscova. Din cînd în cînd se uita la nevástă-sa care nu-l iubea și se întreba cu tristețe: pentru ce toate astea?

V

Laptevii erau angrosiști de mărunțișuri: ciucuri, găitane, ață de cusut și de împletit, nasturi și altele. Încasările brute erau de două milioane ruble pe an.

Cît despre cîștigul net, singur Laptev tatăl îl cunoștea. Atît fiii cît și salariații săi îl socoteau cam la vreo trei sute de mii de ruble pe an și se șoptea că ar putea să fie cu o sută de mii de ruble mai mare, dacă bătrînul „nu s-ar lansa", cu alte cuvinte dacă n-ar face atîta credit fără socoteală. In ultimii zece ani, se adunaseră în casă polițe de peste un milion de ruble care n-aveau nici o valoare și, de cîte ori venea vorba de ele, vînzătorul-șef făcea șiret cu ochiul și rostea o vorbă a lui al cărei sens nu-l prindea oricine.

— E consecința psihologică a vremilor.

Principalele operații ale casei Laptev se făceau în cartierul comercial al orașului, într-o clădire căreia i se spunea: depozit. Intrarea se afla într-o curte întunecoasă, mirosind a rogojină, în care caii camioanelor, în care se încărca și se descărca marfa, făceau necontenit să răsune caldarîmul sub picioarele lor. Ușa de la intrare, modestă ca înfățișare, îmbrăcată în tablă, dădea într-o încăpere cu pereții înnegriți de igrasie și acoperiți de socoteli scrise cu cărbune. O fereastră cu gratii lăsa să se strecoare o lumină cenușie. In stînga acestei camere se afla o alta mai spațioasă și mai curată, cu o sobă mare de tuci și două mese, dar luminată și ea tot de o fereastră ca de pușcărie. Aci era biroul. O scăriță de piatră ducea de acolo la etaj, unde se afla localul principal. Deși destul de spațioasă, sala aceasta de sus făcea aceeași impresie tristă ca și încăperile de la parter, din pricina lipsei de lumină, a tavanului jos și a îngrămădirii de lăzi, de baloturi și de oameni. Pe rafturi și pe mese, erau munți de pachete și de cutii aruncate în neorînduială unele peste altele, fără nici o preocupare estetică; dacă n-ai fi zărit prin învelitoarea ruptă a cîte unui pachet ba un fir roșu ca vișina putredă, ba un ciucure, nici n-ai fi bănuit ce fel de negoț se făcea acolo. Mai ales n-ai fi crezut că cu astfel de pachete mototolite, cu niște nenorocite de cutii de carton turtite, se pot cîștiga milioane și că în fiecare zi ele dau de lucru la mai bine de cincizeci de persoane, fără a mai socoti clienții.

Cînd, a doua zi după sosirea la Moscova, Laptev se duse la depozit, o echipă de lucrători împachetau la parter o partidă de mărfuri și, bătînd lăzile în cuie, făceau un zgomot atît de asurzitor, încît nimeni nu-l auzi intrînd nici în prima, nici în a doua încăpere. Pe scară se încrucișă cu un factor pe care îl cunoștea bine și care cobora de la etaj cu pachetul de scrisori în mînă. Era atît de buimăcit de zgomot, încît și acesta trecu pe lîngă el fără să-l ia în seamă. Cea dintîi persoană cu care dădu ochii cînd ajunse sus fu fratele său Feodor Feodorovici cu care semăna atît de bine, încît erau întotdeauna socotiți gemeni. Asemănarea aceasta îi reamintea necontenit lui Laptev cum arată el însuși și uitîndu-se acum la omulețul acesta cu obrajii acoperiți de o roșeață nesănătoasă, aproape pleșuv, pirpiriu, șters și cu înfățișarea unui om de rînd, se întrebă și de data aceasta: Să fie oare cu putință să arăt și eu la fel?

— Ah, ce bine-mi pare că te-ai întors! strigă Feodor Feodorîci, îmbrățișîndu-l și strîngîndu-i puternic mîna. — Te așteptam în fiecare zi cu nerăbdare. Dar de cînd mi-ai scris că te-nsori, mor de curiozitate și mi-era tare urît fără tine. Gîndește-te: sînt șase luni de cînd ai plecat. Spune-mi repede ce se petrece acolo? Nina e rău?

— Foarte rău.

— Cum o vrea domnul cu ea! oftă Feodor. Și nevastă-ta? Sînt sigur că e foarte frumoasă. De pe acum mi-e dragă. Ce vrei, e surioara mea. O s-o răsfățăm amîndoi.

În clipa aceea, Laptev zări spatele lat și gîrbovit, atît de bine cunoscut, al tatălui său. Bătrînul stătea pe un scăunaș lîngă casă și vorbea cu un client.

— Tată, strigă Feodor, dumnezeu ne trimite o bucurie: s-a întors frate-meu.

Feodor Stepanovici era înalt și neobișnuit de voinic; în ciuda celor optzeci de ani și a zbîrciturilor ce-i brăzdau fața, avea încă înfățișarea unui om sănătos și în toată puterea. Vocea sa răsunătoare de bas ieșea din pieptul lui lat, ca dintr-o butie. Nu purta barbă, mustățile îi erau tunse scurt, soldățește

și fuma țigări de foi. Neștiind ce-i frigul, plîngîndu-se întotdeauna că-i este prea cald, purta iarna și vara, acasă ca și la depozit, o haină largă de pînză. Fusese de curînd operat de albeață și cum nu mai vedea așa de bine, nu se mai ocupa de afaceri. Stătea doar de vorbă cu clienții și bea ceai cu dulceață.

Laptev se înclină, îi sărută mîna, apoi buzele.

— E o bucățică de timp de cînd nu ne-am mai văzut, domnișorule, îi spuse bătrînul, da, da, o bună bucățică. Și zi așa, vrei să te felicit că te-ai însurat? Bine. Ei, uite că te felicit. Cu plăcere.

Și întinse buzele spre el. Laptev se aplecă și-l sărută din nou.

— Care vasăzică ți-ai adus damizela?

Apoi, fără să aștepte răspunsul lui Laptev, bătrînul se întoarse către client și continuă:

— Prin prezenta te informez, tată, că mă însor cu domnișoara cutare... Da, da! Nu mai e de bonton să ceri lui tat-tu nici binecuvîntarea, nici sfatul. Acum tinerii fac după cum îi duce capul. Cînd m-am însurat eu, aveam mai bine de patruzeci de ani și m-am tîrît la picioarele lui taică-meu ca să-i cer voie. Astăzi nu se mai face așa ceva.

Bătrînul se bucura de întoarcerea fiului său, dar socotea că nu se cade să-l răsfețe și să-i arate deschis bucuria. Vocea, felul lui de a vorbi, chipul în care spusese: „ți-ai adus damizela" treziră în Laptev ciuda adîncă de care era întotdeauna cuprins cînd venea la depozit. Cel mai mic amănunt îi aducea aminte de vremea cînd era bătut cu nuiaua și obligat să postească. Știa bine că ucenicii erau și acum bătuți cu bețele, că erau loviți cu pumnul peste față pînă ce îi podidea sîngele pe nas și că, de îndată ce se făceau mari, băteau și ei la fel pe cei ce se aflau sub ordinele lor. Îi era destul să stea cinci minute în depozit, ca să aibă impresia că are să fie iarăși înjurat sau are să i se zdrobească nasul ca altădată.

Feodor Feodorîci îl bătu pe umăr pe clientul cu care stătea bătrînul de vorbă și se întoarse spre fratele său:

— Alioșa, îți prezint pe Grigori Timofeici, vechiul nostru client de la Tambov. Poate fi dat drept pildă tineretului de azi; a trecut de cincizeci de ani și mai are copii de țîță.

Vînzătorii începură să rîdă și clientul, un bătrîn slab și galben la față, rîse și el.

— Natura se manifestă uneori dincolo de normal, își dădu cu părerea vînzătorul-șef care stătea în picioare în spatele tejghelei, de unde a intrat, de acolo iese!

Inalt, de vreo cincizeci de ani, cu barbă neagră, purtînd ochelari și un plaivaz după ureche, vînzătorul-șef avea obiceiul să-și rostească părerile într-un chip sibilinic, eliptic, și după felul în care surîdea se vedea că acorda cuvintelor sale un tîlc subtil, cu totul deosebit. Îi plăcea să-și întunece într-adins frazele cele mai simple, împănîndu-le anapoda cu tot soiul de termeni și expresii literare pe care le înțelegea în felul lui și deseori întrebuința chiar expresii obișnuite într-un sens cu totul neașteptat. Așa, de pildă, de cîte ori făcea o afirmație categorică și nu admitea să fie contrazis, întindea mîna dreaptă și spunea:

— Fără excepție!

De mirare era, însă, că nu numai colegii lui, dar și clienții îl pricepeau foarte bine. Se numea Ivan Vasilîci Pociatkin și era de fel din Kașira. Ca să-l felicite pe Laptev, rosti astfel:

— Din partea dumitale e un merit de curaj, fiindcă inima femeii este un adevărat Șamil [1].

Un alt personagiu important în depozit era vînzătorul Makeicev, gros, blond, tacticos, cu creștetul capului pleșuv și purtînd favorite. Apropiindu-se de Laptev, îi spuse respectuos, aproape în șoaptă:

— Am onoarea, Alexei Feodorîci... Domnul a împlinit dorința tatălui dumneavoastră. Fie domnul slăvit!

---

[1] *Șamil* (1798—1871) — căpetenie religioasă a muntenilor din Caucaz; a luptat timp de 25 de ani, cu ajutorul Turciei și al Angliei, împotriva Rusiei, sub lozinca reacționară a „războiului sfînt". (N. ed.)

Ceilalți vînzători se îngrămădiră și ei să-l felicite. Bine îmbrăcați, după ultima modă, toți aveau aerul de oameni cumsecade, cu creștere aleasă.

Toate aceste ploconeli începură să-l plictisească pe Laptev care ar fi vrut să se-ntoarcă acasă. Dar nu putea să scape cu una cu două. Se cădea să rămînă la depozit cel puțin două ceasuri. Se îndepărtă de casă și întrebă pe Makeicev dacă în timpul verii totul mersese bine și dacă nu intervenise nimic nou. Makeicev răspundea respectuos întrebărilor lui, fără să ridice ochii din pămînt. Un ucenic tuns chilug, îmbrăcat cu o bluză cenușie, îi aduse un pahar de ceai cu zarf. Puțin după aceea, un alt ucenic, care trecea prin fața lor, se împiedică de o ladă și fu cît pe ce să cadă. Tacticosul Makeicev luă un aer cumplit, fioros și zbieră :

— Cască ochii pe unde calci !

Vînzătorii se bucurau că stăpînul lor cel tînăr se căsătorise și se reîntorsese în sfîrșit. Îl priveau cu o curiozitate binevoitoare și de cîte ori treceau pe lîngă el, fiecare socotea de datoria lui să-i spună ceva care să-i facă plăcere. Laptev era însă încredințat că nici unul nu era sincer și că îl lingușeau, fiindu-le teamă de el. Nu putea niciodată să uite cum, cu vreo cincisprezece ani în urmă, un vînzător bolnav de nervi ieșise în stradă desculț, numai în cămașă, amenințînd cu pumnii spre ferestrele stăpînilor și strigînd că-l chinuiau... După ce nenorocitul se însănătoșise, multă vreme ceilalți își bătuseră joc de el, amintindu-i cum îi făcuse pe patronii săi „plantatori", în loc de „exploatatori".

Viața salariaților firmei Laptev era grea și ajunsese chiar de pomină în cartierul comercial. Lucrul cel mai rău era că bătrînul Laptev ducea față de ei o politică lipsită de orice omenie. Nimeni nu cunoștea, de pildă, leafa lui Pociatkin și Makeicev, socotiți drept „favoriții" bătrînului. Primeau cîte trei mii de ruble pe an inclusiv gratificațiile, dar bătrînul lăsa să se creadă că le dădea cîte șapte. Toți primeau gratificații anuale dar în secret, astfel că cei care primeau mai puțin se simțeau obligați să spună că au

primit mai mult ca să nu fie socotiți mai prejos de ceilalți. Nici un ucenic nu știa cînd o să fie făcut vînzător ; nici un salariat nu știa dacă stăpînul este sau nu mulțumit de el. Nimic nu era anume oprit, dar tocmai de aceea nimeni nu știa niciodată ceea ce este îngăduit salariaților ; nu le era, de pildă, oprit să se căsătorească, dar nici unul nu îndrăznea să se însoare de teamă să nu-și supere stăpînul și să nu-și piardă slujba. Le era îngăduit să aibă cunoștințe și să se ducă la ele, dar la ceasurile nouă seara porțile erau încuiate și în fiecare dimineață bătrînul îi cerceta bănuitor. Ținea mai ales să se asigure dacă nici unul nu mirosea a vodcă : „Ia suflă puțin !“ îi lua el la rost.

La toate sărbătorile, trebuiau să meargă la liturghie și să stea în biserică în așa fel ca bătrînul să-i aibă pe toți sub ochi. Toate posturile erau ținute cu sfințenie. La zile mari, la onomastici sau la ziua de naștere a patronului, toți trebuiau să pună mînă de de la mînă, ca să-i dăruiască un tort de la Flay sau un album. Locuiau cu toții, claie peste grămadă, cîte patru într-o odaie la parterul casei din strada Piatnițkaia și într-o dependință din curte și mîncau toți din cratița comună, deși fiecare avea o farfurie dinainte. Dacă unul din patroni intra la ei în timpul mesei, toți se ridicau în picioare.

Laptev își dădea perfect seama că numai nenorociții cărora regimul impus de bătrîn le strîmbase judecata își puteau socoti stăpînul drept un binefăcător. Ceilalți nu vedeau în el decît un dușman și un „plantator“. Și acum, după o absență de șase luni, nu găsea nici o îmbunătățire, în schimb descoperea ceva nou care nu prevedea nimic bun ; Feodor care înainte era potolit, recules și extrem de delicat, umbla acum de colo pînă colo prin tot depozitul cu un creion după ureche și cu un aer de om activ și foarte ocupat. Bătea clienții pe umăr, le spunea vînzătorilor „prietene“ și era vădit că își lua în serios un rol în care Laptev nu-l mai recunoștea.

Cît despre bătrîn, nu-i mai tăcea gura toată ziulica. Neavînd ce face, își bătea clienții la cap, expli-

cîndu-le cum trebuie să trăiești și cum poți face avere, dîndu-li-se necontenit drept pildă. De zece, cincisprezece, douăzeci de ani, Laptev auzea mereu aceleași lăudăroșenii spuse cu un ton autoritar care voia parcă să te strivească. Bătrînul avea un adevărat cult pentru propria-i persoană. Era încredințat că își fericise și nevasta și copiii; auzindu-l ai fi zis că își înzestrase din larg fata, că băieții înotaseră în bani, că copleșise cu binefaceri pe salariați și pe servitori și că strada și toți cunoscuții trebuiau să-i fie adînc recunoscători și să înalțe de-a pururi rugăciuni la cer pentru el. Orice ar fi făcut el, era desăvîrșit și dacă treburile celorlalți nu mergeau bine, era fiindcă nu veniseră să-i ceară și lui sfatul. Fără sfatul lui nici o afacere nu putea izbuti. La biserică se așeza în fața tuturora și făcea chiar observații preoților dacă i se părea lui că nu slujesc după tipic, și era încredințat că-i face astfel plăcere lui Dumnezeu — fiindcă era cu neputință ca cel de sus să nu-l iubească.

Pe la ceasul două, toți erau la depozit în dîrdora treburilor și nu mai știau unde le e capul, numai bătrînul trăncănea într-una. Ca să nu stea fără să facă nimic, Laptev luă în primire niște găitane de la o lucrătoare și o trimise acasă, apoi se ocupă de un client, un negustor de la Vologda pe care-l lăsă apoi să se descurce cu unul din vînzători.

Prețul și numărul de ordine al mărfurilor erau însemnate cu litere, și mereu auzeai din toate părțile: T. V. A. R. J. T...

La plecare, luîndu-și rămas bun de la Feodor, Laptev îi spuse:

— Mîine am să vin cu nevastă-mea în Piatnițkaia. Dar dacă tata îi face cea mai mică grosolănie, nu rămîn nici un minut.

— Ai rămas același, suspină Feodor. Căsătoria nu te-a schimbat de loc. Trebuie să fim îngăduitori cu bătrînul, frățioare. Atunci ne-am înțeles: mîine la unsprezece. Te așteptăm cu nerăbdare. Vino îndată după liturghie.

— Nu mă duc la liturghie.

— Cum vrei. Totu-i să nu vii mai tîrziu de unsprezece, ca să avem timp să facem o mică sfeştanie şi apoi să luăm masa cu toţii. Sărută din partea mea mîna surioarei. Sînt sigur c-am s-o iubesc! spuse Feodor sincer. Te invidiez frăţioare! îi strigă el în timp ce Alexei cobora pe scară.

„De ce s-o zgribuli şi s-o scălămbăi aşa cînd vorbeşte, de parc-ar fi în pielea goală? se gîndea Laptev mergînd pe strada Nikolskaia şi încercînd să priceapă schimbarea care se petrecea în purtarea lui Feodor. Şi ce-i felul ăsta nou de a vorbi? «Frăţioare, scumpe frăţioare, Dumnezeu ne-a trimes o bucurie, o să facem o rugăciune.» Vorbeşte ca Iudușka lui Şcedrin."

VI

A doua zi, duminică, pe la ceasurile unsprezece, Laptev se îndreptă cu nevastă-sa spre strada Piatniţkaia, într-o trăsurică uşoară cu un singur cal. Teama ca tatăl său să nu facă vreo boacănă continua să-l neliniştească. După primele două nopţi petrecute în casa soţului, Iulia Sergheevna considera căsătoria sa drept o rătăcire, o pacoste, pe care i se părea că nici nu ar fi putut s-o îndure dacă ar fi trebuit să locuiască în altă parte decît la Moscova. Căci marele oraş o atrăgea. Străzile, casele şi bisericile îi plăceau nespus. Şi dacă ar fi putut şi ea să se plimbe prin oraş într-una din caleştile acelea minunate cu cai de preţ pe care le vedea pretutindeni; să se plimbe toată ziua, de dimineaţa pînă seara, şi să simtă aerul răcoros de toamnă biciuindu-i obrajii şi îmbătînd-o în goana telegarilor, nu s-ar mai fi socotit poate atît de nefericită.

In faţa unei case albe, cu două etaje, de curînd tencuită, vizitiul struni calul şi intră în curte. Tînăra pereche era aşteptată. Portarul cu caftan nou, cu cizme înalte în galoşi şi doi sergenţi de stradă şedeau la poartă. Din mijlocul străzii, apoi în curte pînă la scară fusese presărat nisip mărunt. Portarul scoase

șapca și sergenții salutară milităreşte. Feodor Feodorîci își primi fratele și cumnata cu un aer solemn.

— Sînt fericit să te cunosc, surioară! spuse el sărutînd mîna Iuliei. Fii binevenită.

Îi dădu brațul și urcară scara, apoi străbătură coridorul în care se îmbulzeau o sumedenie de bărbați și de femei. Anticamera era și ea înțesată și mirosea a tămîie.

— Am să te prezint acum tatălui nostru, șopti Feodor în mijlocul unei tăceri solemne, de mormînt. E un bătrîn venerabil, un adevărat *pater familias*.

In salonul cel mare, Feodor Stepanîci, preotul și diaconul așteptau lîngă masa pregătită pentru sfeștanie.

Bătrînul întinse mîna Iuliei fără să rostească nici un cuvînt. Toți tăceau. Iulia fu turburată.

Preotul și diaconul își puseră odăjdiile. Se aduseseră cădelnițe din care scăpărau scîntei și se răspîndea miros de tămîie și de tăciuni. Se aprinseră lumînările. Vînzătorii intrară în vîrful picioarelor și se așezară pe două rînduri de-a lungul peretelui. Nimeni nu îndrăznea nici măcar să tușească.

— Binecuvîntează, stăpîne! începu să cînte diaconul.

Slujba fu solemnă, nu se sări nimic și se citiră două acatiste, unul lui Isus și altul prea sfintei născătoare. Corul nu cînta decît după note și totul dură foarte mult. Laptev își dădu seama că nevastă-sa era intimidată și în timp ce se citeau acatistele și corul intona cu tot felul de înfloriturî întreitul „Doamne miluiește", se aștepta cu inima cît un purice ca bătrînul să se întoarcă și să-i facă Iuliei o observație, ca de pildă: „Nu știi să te închini!" Și se întreba cu ciudă: „La ce bun toată adunătura asta, pentru ce solemnitatea asta cu popă și cu cor? Prea miroase a negustorime." Dar cînd Iulia își plecă, o dată cu bătrînul, capul sub evanghelie și îngenunche de mai multe ori, Laptev înțelese că toate acestea îi plăceau și se liniști.

La sfîrșitul slujbei, în timp ce se cînta „Mulți ani trăiască", preotul dădu bătrînului și lui Alexei crucea

s-o sărute. Dar cînd Iulia se apropie și ea, preotul acoperi crucea cu mîna și făcu semn că vrea să cuvînteze. Corul tăcu.

— Proorocul Samuil, începu preotul, purcese la Bethleem după porunca domnului și acolo mai marii cetății îl întîmpinară cu sufletul cuprins de neliniște: „Au venirea ta printre noi înseamnă pace, atotvăzătorule?“ Și le grăi lor proorocul: „Pace înseamnă, căci să proslăvesc pe domnul venii; să vă sfințiți și să vă bucurați azi cu mine“. Să te mai întrebăm oare noi astăzi roaba lui dumnezeu, Iulia, dacă pace aduci în casa asta?

Iulia se îmbujoră de emoție. După ce sfîrși de vorbit, preotul îi întinse crucea s-o sărute și spuse cu un alt ton:

— A venit vremea să-l însurăm și pe Feodor Feodorîci!

Corul începu din nou să cînte, lumea să forfotească și salonul se umplu de larmă. Mișcat, cu ochii plini de lacrimi, bătrînul o îmbrățișă de trei ori pe Iulia, făcu de trei ori semnul crucii peste ea și-i spuse:

— Casa aceasta este a dumitale; eu sînt de acum un moșneag și nu-mi mai trebuie nimic.

Vînzătorii și ucenicii se perindară apoi cu toții, îndrugînd felurite urări, dar corul cînta atît de tare încît nu se putea auzi nimic. După aceea se bău șampanie și trecură la masă. La dreapta bătrînului Iulia Sergheevna îl asculta spunînd că nu e bine ca într-o familie unii să trăiască departe de alții, că toți trebuie să stea sub același acoperiș și că împărțirile și neînțelegerile duc la ruină.

— Eu am strîns avere și copii mei nu fac decît s-o cheltuiască. Veniți să stați cu toții cu mine-n casă și strîngeți și voi avere; eu am îmbătrînit și mi-a venit și mie timpul să mă odihnesc.

Semănînd leit cu fratele său, dar mai neastîmpărat, deși mai sfios ca el, Feodor nu sta o clipă locului; se reîntorcea însă mereu lîngă Iulia, se străduia să-i ghicească voile și-i săruta mereu mîna.

— Noi, surioară, sîntem oameni simpli, spuse el și obrazul i se acoperi de pete roșii. Trăim simplu, rusește, creștinește.

În timp ce se întorceau acasă, mulțumit că totul se petrecuse cu bine, fără nici un incident neplăcut cum se temuse, Laptev îi spuse Iuliei:

— Te-a mirat poate că un om așa voinic și lat în umeri ca tata să aibă copii atît de mărunți de statură și cu pieptul atît de îngust ca mine și Feodor. În realitate, lucrul este foarte explicabil. Tata s-a însurat cînd trecuse de patruzeci și cinci de ani și mama nu avea decît șaptesprezece. Mama se îngălbenea și tremura în fața lui. Nina a fost mai zdravănă și mai bine făcută, fiindcă s-a născut cea dintîi, cînd mama era încă relativ sănătoasă. Feodor și cu mine am fost concepuți și născuți cînd mama era istovită de continua teroare în care trăia. Îmi aduc aminte că tata a început să se ocupe de educația mea sau — ca să spunem lucrurilor pe nume — să mă bată cînd nu aveam nici cinci ani. Mă bătea cu nuiaua, mă trăgea de urechi, îmi dădea peste cap și cînd mă trezeam dimineața primul meu gînd era: oare astăzi am să scap nebătut? Nici eu, nici Feodor nu aveam voie să ne jucăm sau să facem ștrengării. Trebuia să mergem la utrenie și la prima liturghie, să sărutăm mîna popilor și călugărilor și să citim și acasă acatiste. Tu ești credincioasă și îți plac lucrurile astea, dar eu mă tem de religie și cînd trec pe lîngă o biserică îmi amintesc de copilărie și mă cuprinde un fel de spaimă. La opt ani am fost luat la depozit. Lucram la rînd cu ceilalți ucenici și mi se zdruncina sănătatea fiindcă eram bătut aproape zilnic. Mai tîrziu, cînd am intrat la liceu, învățam pînă la prînz, iar de la prînz pînă seara trebuia să stau tot în depozit. Și tot așa pînă la vîrsta de douăzeci și doi de ani, cînd l-am cunoscut la universitate pe Iarțev, care m-a convins să părăsesc casa părintească. Acest Iarțev mi-a făcut foarte mult bine. Știi ce? spuse dintr-o dată Laptev rîzînd de plăcere. Ce-ar fi să mergem chiar acum la el să-i facem o vizită. Are un suflet atît de nobil! O să fie foarte mișcat.

VII

Într-o sîmbătă de noiembrie, Anton Rubinştein dirija un concert simfonic. Sala era plină şi era foarte cald. Laptev stătea în picioare în spatele coloanelor, iar nevastă-sa cu Kostea Kocevoi şedeau mult mai în faţă în al treilea sau al patrulea rînd de fotolii. La începutul pauzei, trecu pe lîngă el, cu totul pe neaşteptate, Paulina Nikolaevna Rassudina — „persoana". De cînd se căsătorise, Laptev se gîndea adesea, neliniştit, la putinţa unei astfel de întîlniri cu ea. Cînd îl privi în albul ochilor, îşi dădu seama că nici pînă astăzi nu se învrednicise să aibă o explicaţie sau măcar să-i scrie prieteneşte cîteva rînduri, ca şi cum s-ar fi ascuns de ea. Îi fu ruşine de el însuşi şi roşi. Paulina Nikolaevna îi strînse mîna puternic şi-l întrebă :

— Nu l-ai văzut pe Iarţev ?

Fără să aştepte răspunsul, trecu înainte repede, cu paşi mari, ca şi cum ar fi împins-o cineva din spate.

Era foarte slabă, urîtă, cu un nas lung şi cu un aer întotdeauna ostenit, istovit. Ai fi zis că se străduieşte din răsputeri să-şi ţină pleoapele deschise să nu cadă. Avea ochi foarte frumoşi, de culoare închisă şi o expresie inteligentă, bună şi sinceră, dar mişcările îi erau repezite, colţuroase. Nu era uşor de stat de vorbă cu ea, fiindcă nu avea răbdare să asculte sau să vorbească liniştit. Nu era lesne nici s-o iubeşti. Mai înainte, cînd rămînea singură cu Laptev, i se întîmpla uneori să rîdă îndelung, cu hohote, acoperindu-şi faţa cu mîinile şi să susţină că în viaţa ei iubirea nu constituie ceva esenţial. Făcea mofturi ca o fetişcană de şaptesprezece ani şi trebuia să stingi lumînările ca să te săruţi cu ea. Avea treizeci de ani şi era măritată cu un profesor cu care însă nu mai trăia de mult şi acum îşi cîştiga viaţa dînd lecţii de muzică şi cîntînd în cuartete.

În timp ce se executa Simfonia a IX-a, trecu din nou, ca din întîmplare, pe lîngă Laptev, dar mulţimea de bărbaţi care stăteau în picioare în spatele coloanelor

și alcătuiau un adevărat zid nu-i îngădui să se strecoare și fu nevoită să se oprească. Laptev recunoscu bluza de catifea pe care o punea și anul trecut și acum doi ani la concerte. Mănușile și evantaiul erau noi, dar ieftine. Îi plăcea să se gătească, dar nu se pricepea, și-i părea rău să cheltuiască bani pe toalete; se îmbrăca prost și șleampăt. Văzînd-o pe stradă, ducîndu-se cu pasul ei băiețos la lecții, ai fi putut-o lua drept un călugăr.

Publicul aplauda și bisa.

— Ai să rămîi seara asta cu mine! spuse Paulina Nikolaevna lui Laptev, apropiindu-se și privindu-l aspru. — O să plecăm de aici împreună, să luăm ceaiul. Mă auzi? Neapărat! Îmi datorezi foarte mult și nu ai dreptul moral să-mi refuzi atîta lucru.

— Bine, o să mergem! încuviință el.

După Simfonie, dirijorul fu rechemat de nesfîrșite ori. Publicul se scurgea încet și Laptev nu putea pleca fără să-și anunțe nevasta. Trebuia s-o aștepte la ieșire.

— Am o poftă groaznică de ceai! se tîngui Rassudina. Mă usuc, nu altceva.

— Poți bea și aici. Să mergem la bufet.

— N-am bani de aruncat la bufete; eu nu sînt angrosistă.

Îi oferi brațul, dar ea refuză cu o frază lungă și obositoare pe care Laptev o auzise la ea de multe ori, în care spunea că nu se consideră ca făcînd parte din sexul slab și frumos și că nu are nevoie de serviciile domnilor bărbați.

În timp ce sta de vorbă cu el, se uita cum se scurge lumea și dădea bună seara cunoștințelor, colegilor de la Școala Guerrier și de la Conservator sau elevilor și elevelor sale. Le strîngea mîna puternic și brusc, ca și cum ar fi vrut să le-o smulgă. Apoi, dintr-o dată începu să tremure, scuturată parcă de friguri și întrebă în șoaptă pe Laptev, privindu-l cu groază:

— Cu cine te-ai însurat? Unde ți-au fost ochii, om fără minte! Ce-ai putut să găsești la fetișcana asta stupidă și șterșă? Eu te-am iubit pentru sufletul,

pentru mintea ta ; pe păpuşa asta de porţelan n-o interesează decît banii tăi.

— Să lăsăm asta, Paulina ! spuse el cu o voce rugătoare. Tot ce ai avea de spus în privinţa căsătoriei mele mi-am spus-o eu singur de atîtea ori. Nu mă mai face să sufăr de prisos.

Iulia Sergheevna apăru în rochie neagră, cu o broşă mare de briliante pe care socrul său i-o trimisese după sfeştania din Piatniţkaia. O însoţea o adevărată suită : Kocevoi, doi medici, un ofiţer şi un tînăr voinic, în uniformă de student, care se numea Kiş.

— Du-te cu Kostea, îi spuse Laptev, am să viu şi eu mai tîrziu.

Iulia încuviinţă din cap şi trecu înainte. Tremurînd nervos din tot trupul, Paulina Nikolaevna o petrecu cu o privire plină de scîrbă, de ură şi de suferinţă.

Laptev se temea să se ducă la ea acasă, presimţind o explicaţie apăsătoare, cu imputări şi lacrimi ; de aceea îi propuse să meargă să ia ceaiul într-un restaurant, dar ea se împotrivi :

— Nu, nu, hai la mine. Să nu-ndrăzneşti să-mi vorbeşti de restaurant.

Nu-i plăcea să meargă în localuri publice ; aerul i se părea otrăvit de tutun şi de respiraţia bărbaţilor. Avea o ciudată pornire împotriva tuturor bărbaţilor pe care nu-i cunoştea, socotindu-i pe toţi nişte stricaţi gata să se arunce în orice clipă asupra ei. In afară de aceasta, muzica din restaurante o scotea din fire şi-i dădea dureri de cap.

Ieşind de la Clubul Nobilimii unde avusese loc concertul simfonic, luară o birjă şi se duseră în cartierul Ostojenka, în ulicioara Savielov, unde locuia Paulina Nikolaevna. In tot timpul drumului, Laptev se gîndi la tot ce fusese între ei. Ii datora într-adevăr foarte mult. O întîlnise la prietenul lui, Iarţev, căruia îi dădea lecţii de muzică. Se îndrăgostise nebuneşte de el, cu totul dezinteresat, continuînd ca şi mai înainte să trăiască din lecţii, muncind pînă la istovire. Datorită ei, Laptev începuse să înţeleagă şi să-i placă mu-

zica, față de care mai înainte era aproape cu totul indiferent.

— O jumătate de împărăție pentru un pahar cu ceai! spuse ea cu glasul înfundat, acoperindu-și gura cu manșonul ca să nu răcească. Am dat cinci lecții astăzi, dracu să le ia. Elevii mei sînt atît de nătîngi, dau în pian ca într-o căldare, că mi-a venit să turbez. Nu știu cînd se va termina cu ocna asta. Nu mai pot. Cum o să pun trei sute de ruble deoparte, am să las totul baltă și am să mă duc în Crimeia, să stau întinsă pe plajă și să înghit oxigen. Ah, cum îmi place marea, doamne, cît îmi mai place!

— N-ai să pleci nicăieri! Mai întîi de toate, n-ai să pui nimic deoparte. In al doilea rînd, ești zgîrcită. Iartă-mă dacă insist iarăși, dar spune-mi: e mai puțin înjositor să smulgi aceste trei sute de ruble, copeică cu copeică, de la niște trîntori care iau lecții de pian fiindcă n-au ce face, decît să le împrumuți de la prietenii dumitale?

— Eu n-am prieteni! Și te rog să nu vorbești prostii. Clasa muncitoare din care fac parte are și ea un privilegiu: conștiința că nu poate fi cumpărată, dreptul de a nu se împrumuta de la negustori și de a-i disprețui. Nu, n-ai să mă cumperi! Nu sînt Iulicika!

Laptev nu plăti birjarul știind că ar fi dezlănțuit un alt puhoi de argumente auzite și ele de atîtea ori. Rassudina plăti singură.

Stătea în pensiune la o doamnă singură într-o odăiță mobilată. Pianul ei cu coadă, Becker, se afla pentru moment la Iarțev, pe strada Bolșaia Nikitskaia, și se ducea în fiecare zi acolo să cînte. Tot mobilierul camerei sale se compunea din cîteva fotolii acoperite cu învelitori de pînză, dintr-un pat cu cuvertură albă de vară și din cîteva ghivece cu flori aparținînd și ele gazdei. Pe pereți spînzurau cromolitografii și nimic nu spunea că odăița aceea era a unei femei și încă a unei foste studente. Nu avea nici toaletă, nici cărți, nici măcar o masă de scris. Se cunoștea că persoana care locuia acolo se culca de îndată ce venea acasă și că dimineața pleca de cum se scula.

Bucătăresa aduse samovarul. Paulina Nikolaevna pregăti ceaiul şi continuînd să tremure — în cameră era frig — începu să ocărască soliştii care cîntaseră în Simfonia a IX-a. Ochii i se închideau de oboseală. Bău un pahar, apoi un al doilea şi un al treilea.

— Aşadar, iată-te însurat! Dar fii pe pace: nu am să mă prăpădesc din asta şi am să ştiu să te smulg din inimă. Îmi este însă ciudă şi sînt amărîtă să văd că eşti şi tu o secătură ca toţi ceilalţi şi că într-o femeie nu cauţi nici inteligenţă, nici cultură, ci numai carnea, frumuseţea, tinereţea. Tinereţea! repetă ea pe nas imitînd parcă pe cineva, apoi începu să rîdă. Tinereţea! Îţi trebuie puritate... *Reinheit, Reinheit!*

Se răsturnă pe spătarul fotoliului, rîzînd cu hohote şi repetînd:

— *Reinheit!*

Cînd încetă să rîdă, ochii îi erau plini de lacrimi.

— Cel puţin eşti fericit?

— Nu.

— Te iubeşte?

— Nu.

Turburat, simţindu-se adînc nenorocit, Laptev se ridică şi începu să se plimbe prin cameră.

— Nu, repetă el. Dacă ţii să ştii, Paulina, sînt foarte nenorocit. Ce vrei! Am făcut o prostie care nu se mai poate îndrepta. Trebuie să fiu filosof. M-a luat fără să mă iubească, din interes, dar poate totuşi fără calcul, prosteşte. Acum îşi recunoaşte şi ea greşeala şi suferă. Îmi dau perfect seama de asta. Noaptea dormim, dar în timpul zilei se fereşte să rămînă singură cu mine măcar cinci minute şi caută mereu să se distreze şi să fie înconjurată de lume. Îi e frică şi ruşine de mine.

— Dar banii ştie să ţi-i cheltuiască.

— Asta-i o prostie, Paulina! se supără Laptev. — Cheltuieşte tocmai fiindcă-i este absolut totuna dacă are bani sau nu. Este o fiinţă cinstită şi curată. S-a măritat numai ca să scape de tatăl ei. Atîta tot.

— Eşti sigur că te-ar fi luat dacă n-ai fi fost bogat? îl întrebă Paulina.

— Nu sînt sigur de nimic! De nimic. Nu pricep nimic. Pentru dumnezeu, Paulina, să nu mai vorbim de asta.

— O iubeşti?

— Nebuneşte.

Urmă o tăcere. Paulina îşi sorbea al patrulea pahar de ceai, iar Laptev continua să se plimbe prin cameră, gîndindu-se că în acest timp nevastă-sa supa fără îndoială la Cercul medicilor.

— Dar e oare cu putinţă să iubeşti fără să ştii pentru ce? ridică Rassudina din umeri. Asta nu mai este iubire, ci patimă animalică. Eşti beat, intoxicat de faimoasa *Reinheit,* de trupul ei frumos. Pleacă de lîngă mine. Eşti spurcat. Întoarce-te la ea.

Îi făcu şi cu mîna un semn scîrbit să se ducă, apoi luă căciula şi azvîrli cu ea în el. Laptev îşi îmbrăcă blana fără să spună un cuvînt şi ieşi, dar ea îl ajunse în vestibul, îl prinse strîns de braţ şi izbucni în hohote de plîns.

— Paulina, destul, încetează! îngăima Laptev, neputîndu-i desclesta degetele. Linişteşte-te, te rog!

Rassudina închise ochii, se îngălbeni şi nasul ei luă o culoare urîtă de ceară, întocmai ca acela al unei moarte; Laptev tot nu izbutea să-i descleşteze degetele; îşi pierduse cunoştinţa. O luă în braţe, o duse înapoi în cameră, o întinse pe pat şi rămase lîngă ea vreo zece minute, pînă ce se trezi. Mîinile ei erau reci, pulsul slab, neregulat.

— Du-te acasă! şopti ea cînd deschise ochii. Du-te, altfel am să-ncep iarăşi să urlu. Trebuie să ştii să te stăpîneşti.

Ieşind de la ea, Laptev nu se mai abătu pe la Cercul medicilor unde îl aştepta nevastă-sa cu prietenii ei, ci se duse de-a dreptul acasă. În tot timpul drumului se întreba cu căinţă de ce nu-şi întemeiase un cămin cu femeia aceasta care-l iubea atît de adînc şi care-i fusese în fapt nevastă şi tovarăşă. Era singura fiinţă care ţinea cu adevărat la el. N-ar fi trebuit oare să încerce s-o facă fericită, să asigure adă-

postul și liniștea unei ființe atît de inteligente, mîndre și istovite de muncă ? Voise tinerețe, frumusețe și o fericire ce se dovedea fără putință de împlinire pentru el și care, ca să-l pedepsească parcă sau ca să-și bată joc de dînsul, îl ținea de trei luni într-o stare jalnică, copleșitoare. Dar frumusețea și tinerețea erau oare de nasul lui ? Luna de miere trecuse de mult și el — îți venea să și rîzi — tot nu știa ce fel de om este nevastă-sa. Prietenelor de la pension și tatălui ei, Iulia Sergheevna le scria scrisori lungi de cîte cinci pagini și găsea ce să le spună, iar cu el nu vorbea decît despre vreme și despre masă. Cînd o vedea rugîndu-se îndelung și sărutîndu-și iconiţele și cruciulițele înainte de culcare, se întreba cu ură : „Se roagă, dar pentru ce, pentru ce se roagă ?“ Iar cînd se întindea lîngă ea ca s-o cuprindă în brațe, se înjosea și pe el și pe ea, gîndindu-se că lua ceea ce plătise. Și era groaznic. Dacă ar fi fost o femeie numai carne, îndrăzneață, păcătoasă, ar mai fi fost cum ar fi fost. Dar ea era tînără, pioasă, supusă, cu privirea curată și nevinovată. Cînd erau logodiți, credința ei în dumnezeu îl mișca. Acum însă, această rigiditate lăuntrică, convențională i se părea un zăgaz care ascundea adevărul adevărat. Totul în căsnicia lui era chinuitor. Cînd nevastă-sa se întrista, sau rîdea din toată inima la teatru, Laptev se posomora gîndindu-se cu amărăciune că se bucura singură și nu voia să împartă cu el părerile sale. Se împrietenise cu toți prietenii lui și toți știau ce fel de om este, numai el nu ; gîndul acesta îl rănea și mai adînc și o gelozie tainică începu să-l roadă.

Ajuns acasă, Laptev își îmbrăcă halatul, își puse papucii și se instală în birou, deschizînd un roman. Nevastă-sa nu se întorsese încă. Dar nu trecu nici o jumătate de oră și se auzi clopotul de la intrare apoi pașii lui Piotr, feciorul care alerga să deschidă. Era Iulia. Intră în birou cu blana pe ea, cu obrajii aprinși de ger.

— E un foc mare în cartierul Presnea ! spuse ea, abia ținîndu-și răsuflarea. Tot cerul s-a înroșit. Mă duc și eu să văd, cu Konstantin Ivanîci...

— Du-te!

Aerul ei simplu, sănătos, prospețimea și spaima copilăroasă din ochii ei nevinovați îl liniștiră pe Laptev. Mai citi vreo jumătate de oră apoi se culcă.

A doua zi, Paulina Nikolaevna îi trimise la depozit două cărți împrumutate mai demult de la el, toate scrisorile și fotografiile sale, cu un bilețel pe care se afla scris un singur cuvînt: „Basta!"

VIII

La sfîrșitul lui octombrie, nu mai era nici o îndoială, că pe Nina Feodorovna o întorcea boala. Slăbea și se schimba la față văzînd cu ochii. Deși avea dureri mari, ea își închipuia însă că merge spre bine și în fiecare dimineață își făcea toaleta ca și cum ar fi fost deplin sănătoasă, apoi rămînea toată ziua întinsă pe pat, îmbrăcată. Spre sfîrșit ajunsese foarte vorbăreață. Culcată pe spate, povestea cu glas stins tot felul de lucruri, fără să țină seama că puterile o părăseau și că abia mai izbutea să mai răsufle. Se stinse cu totul pe neașteptate în următoarea împrejurare:

Era o seară limpede cu lună. Pe străzi lumea se plimba cu sania pe zăpada proaspăt căzută; sunete vesele de zurgălăi și chiote pătrundeau pînă în camera bolnavei. Nina Feodorovna stătea liniștită pe pat și Sașa, pe care nu avea cine s-o mai înlocuiască, ațipise la căpătîiul ei.

— Nu-mi amintesc cum se numea tatăl său, povestea încetișor Nina Feodorovna, dar știu că pe el îl chema Ivan și numele lor de familie era Kocevoi. Era un biet conțopist și bea de stingea, dumnezeu să-l ierte. Venea des pe la noi și în fiecare lună îi dădeam o jumătate de kilogram de zahăr și un pachețel de ceai. Cînd avea nevoie, îi mai dădeam și bani... Ce să-i faci! Tot bînd așa, vodca i-a ars sto-

macul și odată, după o beție cruntă, Kocevoi al nostru muri. A lăsat un copil, un băieţaş de vreo şapte ani. Un biet orfan. L-am luat la noi şi l-am ascuns în dependinţa unde locuiau ucenicii şi a stat acolo un an întreg, fără ca tata să fi prins de veste. Într-o zi, a dat cu ochii de el, dar n-a mai zis nimic. Cînd Kostea — aşa-i spunea orfanului — a împlinit opt ani eu mă logodeam. L-am dus pe la toate liceele mari. Niciunde nu voiau să-l primească. El plîngea. „De ce plîngi, prostuţule?“ îl întrebam eu. În cele din urmă l-am dus la liceul din mahalaua Razguliai; acolo, slavă domnului, l-au primit. Şi să fi văzut cum o întindea pe jos băieţaşul în fiecare zi din Piatnițkaia pînă în Razguliai şi din Razguliai în Piatniţkaia. Liceul i-l plătea Alioşa... Slavă domnului, copilul învăţa bine, prindea repede şi s-a făcut şi el om. Acum e avocat la Moscova. E prieten cu Alioşa şi-i tot atît de învăţat ca şi el. Nu am lăsat pe drumuri un suflet de om. I-am purtat de grijă şi acum cu siguranţă că se roagă pentru noi... Aşa-i.

Nina Feodorovna continua să povestească, dar cu o voce din ce în ce mai stinsă şi cu întreruperi tot mai lungi, apoi după una din aceste tăceri, se ridică dintr-o dată în capul oaselor:

— Nu ştiu ce am... nu-mi e bine! spuse ea. Doamne, fie-ţi milă! Ah! Nu pot să respir!

Saşa ştia că mama ei trebuia să moară foarte curînd şi văzînd cum deodată se trăsese la faţă înţelese că sosise sfîrşitul şi fu cuprinsă de spaimă.

— Mamă, mamă dragă! izbucni ea în plîns, nu trebuie, nu se poate...

— Du-te repede la bucătărie şi trimite după tata; mi-e foarte rău...

Saşa alergă prin toată casa strigînd, dar nu găsi nici urmă de servitor. Lăsată şi ea singură, Lida dormea îmbrăcată, în sufragerie, pe o laviţă, fără pernă. Saşa se repezi, aşa cum era, fără galoşi, în curte, apoi în stradă. Bătrîna dădacă stătea pe o bancă în faţa porţii şi privea la lumea care se plimba cu sania. Dinspre fluviu, unde se patina, veneau sunetele muzicii militare.

— Dădacă, dădacă, strigă Saşa printre sughiţurile de plîns, vino repede, moare mama ; trebuie să chemi repede pe tata.

Dădaca intră în cameră, se uită la bolnavă şi îi puse o lumînare aprinsă între mîini. Ingrozită, Saşa dădea din colţ în colţ, căutînd pe cineva care să-l cheme pe Panaurov. In cele din urmă, îşi luă paltonul, îşi puse o broboadă pe cap şi fugi pe stradă. Aflase de la servitori că tatăl ei mai avea o nevastă şi două fetiţe cu care stătea în strada Bazarnaia. Speriată de mulţimea trecătorilor, coti plîngînd la stînga. Zăpada îi ajungea pînă la genunchi şi începu să îngheţe de frig. O sanie de piaţă trecu pe lîngă ea, dar nu îndrăzni s-o oprească ; dacă o ducea afară din oraş, o jefuia şi o arunca în cimitir ? (Auzise odată pe servitori povestind o astfel de întîmplare, în timp ce îşi bea ceaiul.) Mergea cît putea mai repede cu răsuflarea întretăiată, simţind c-o părăsesc din ce în ce puterile şi plîngînd mereu. Ajunsă în strada Bazarnaia întrebă unde stătea domnul Panaurov. O femeie încercă s-o lămurească, dar văzînd că nu pricepe nimic o luă de mînă şi o duse la o casă cu un singur etaj şi cu o marchiză la intrare. Uşa era deschisă ; Saşa străbătu vestibulul şi antreul şi intră într-o cameră unde era cald şi lumină. In jurul mesei pe care se afla samovarul, tatăl ei lua ceaiul cu o doamnă şi două fetiţe. Saşa nu putu scoate nici un cuvînt şi continuă să plîngă în hohote. Panaurov înţelese.

— Mamei nu-i e bine, nu-i aşa ? întrebă el. Spune, fetiţa mea, îi e rău mamei ?

Cuprins de îngrijorare, trimise să i se aducă o sanie.

Cînd ajunseră acasă, Nina Feodorovna şedea în capul oaselor sprijinită de perne, cu o lumînare în mînă. Faţa-i era pămîntie şi ochii închişi. Lîngă uşă stăteau înspăimîntaţi dădaca, bucătăreasa, fata din casă, rîndaşul Procofie şi cîţiva oameni din cartier, necunoscuţi. Dădaca dădea în şoapte ordine, dar nimeni n-o asculta. De lîngă fereastră, Lida palidă şi

somnoroasă se uita la mamă-sa cu o privire posomorîtă.

Panaurov smulse lumînarea din mîna Ninei Feodorovna şi încruntîndu-se dispreţuitor, o aruncă pe scrin.

— E groaznic! şopti el şi umerii îi tresăriră înfioraţi. Nina, spuse el duios, aplecîndu-se spre bolnavă, trebuie să te culci, întinde-te draga mea...

Nina Feodorovna îl privi dar nu-l recunoscu... O întinse pe spate. Cînd sosi preotul cu doctorul Serghei Borisovici, servitorii se închinau cu evlavie şi se rugau lui dumnezeu pentru iertarea păcatelor ei.

— Ce curios! spuse doctorul trecînd gînditor în salon. Era încă tînără, nu avea nici patruzeci de ani!

Se auzeau hohotele de plîns ale fetiţelor. Panaurov palid, cu ochii umezi şi apropiindu-se de doctor îi spuse cu o voce înecată, copleşită:

— Dragul meu, fă-mi un serviciu: trimite o telegramă la Moscova. Eu nu mă mai sint în stare...

Doctorul luă tocul şi scrise Iuliei: „Panaurova decedat opt seara. Comunică bărbatului tău casă ipotecată de vînzare strada Dvorianskaia. Rest de plată nouă mii. Licitaţia ziua de 12. Sfătuieşte-l să nu piardă ocazia."

IX

Laptev locuia într-una din aleile ce porneau din Malaia Dmitrovka nu departe de străvechea mînăstire sfîntul Pimen. În afară de casa cea mare de la stradă, mai ţinea cu chirie, în curte, un pavilion cu două etaje pentru prietenul său Kocevoi, avocat, căruia toţi Laptevii îi spuneau pe nume — Kostea— fiindcă crescuse sub ochii lor. În faţa acestui pavilion, se mai afla unul identic în care locuia o familie de francezi compusă din soţ, soţie şi cinci fete.

Erau douăzeci de grade sub zero; ferestrele se acoperiseră cu flori de gheaţă. De cum se trezi, Kostea luă cu un aer preocupat cincisprezece picături din-

tr-un medicamet, apoi scoase din bibliotecă două haltere şi începu să facă gimnastică. Era înalt, foarte slab, şi avea mustăţi lungi, roşcovane. Dar ceea ce te izbea mai mult la el, erau picioarele neobişnuit de lungi.

Piotr, feciorul, un ţăran între două vîrste, în haină şi pantaloni de doc, băgaţi în cizme, aduse samovarul şi pregăti ceaiul.

— Afară-i o vreme tare frumoasă, Konstantin Ivanîci ! spuse el.

— Da, frumoasă ! Păcat numai, frăţioare, că nici viaţa mea nici viaţa ta nu-i prea veselă !

Piotr oftă respectuos.

— Ce fac fetiţele ? întrebă Kocevoi.

— Părintele n-a venit încă. Învaţă cu Alexei Feodorovici.

Kostea descoperi pe geamuri un locuşor rămas neprins de gheaţă şi inspectă cu binoclul ferestrele familiei de francezi.

— Nu se vede nimic ! spuse el.

In acest timp, Laptev făcea lecţia de religie cu Saşa şi Lida.

Erau instalate de o lună şi jumătate cu o guvernantă în parterul pavilionului locuit de Kocevoi, şi preotul şi institutorul şcolii comunale din cartier veneau de trei ori pe săptămînă să le dea lecţii. Saşa învăţase noul testament şi Lida începuse pe cel vechi. Ultima dată Lida ajunsese pînă la Avraam.

— Prin urmare, îi spunea Laptev, Adam şi Eva aveau doi copii. Foarte bine ! Cum îi chema ? Ia adu-ţi aminte...

Posomorîtă ca şi mai înainte, Lida tăcea, nu-şi ridica ochii de pe masă şi nu mişca decît buzele. Saşa o privea şi suferea pentru ea.

— Ştii foarte bine cum îi chema ! continuă Laptev. Nu trebuie să te fîstîceşti. Hai, gîndeşte-te puţin şi spune : cum se numeau copii lui Adam ?

— Avel şi Cavel ! şopti Lida.

— Abel şi Cain ! o îndreptă Laptev.

O lacrimă mare se rostogoli pe obrăjorul Lidei şi căzu pe carte. Saşa plecă şi ea ochii şi roşi, gata să

plîngă. Mișcat, Laptev nu mai putu scoate o vorbă. Și pe el îl înneca plînsul. Se ridică și scoase o țigară. În clipa aceea, Kocevoi coborî cu un jurnal în mînă. Fetițele se sculară și, fără să-l privească, îi făcură o reverență.

— Te rog, Kostea, îi spuse Laptev, ocupă-te tu puțin de ele. Mi-e teamă că am să încep să plîng și trebuie să mă duc la depozit înainte de masă.

— S-a făcut!

Alexei Feodorovici ieși. Kostea se așeză la masă cu un aer serios, concentrat și luă cartea:

— Ia să vedem: unde ați ajuns?

— Știe potopul, răspunse Sașa.

— Știe potopul. Bine-e! O să facem potopul. Ia să vedem ce scrie aici...

Își aruncă ochii pe scurta descriere din carte, apoi spuse:

— Trebuie să vă atrag atenția că în realitate nu a existat un potop așa cum se povestește aici. Nici Noe nu a existat. Cu vreo cîteva mii de ani înainte de Isus Hristos, s-au produs pe suprafața pămîntului niște inundații nemaipomenite. Despre ele nu vorbește numai biblia evreilor, dar și cărțile celorlalte popoare din vechime, cărțile grecilor, caldeenilor și indienilor. Oricît de mari ar fi fost însă acele inundații, ele nu au putut acoperi tot pămîntul. Bineînțeles, șesurile au fost inundate dar munții nu... Puteți să citiți cărțile astea dar nu trebuie să credeți tot ce se spune în ele...

Pe obrajii Lidei lacrimile prinseră din nou să se rostogolească; întoarse capul și începu dintr-o dată să plîngă atît de tare, încît Kostea tresări și se ridică speriat.

— Vreau să mă-ntorc acasă, la tata și la dădaca, sughiță Lida.

Sașa începu și ea să plîngă. Kostea se reîntoarse la el, în etajul de sus, și telefonă Iuliei Sergheevna.

— Draga mea, fetițele plîng iar! Nu știu ce să fac cu ele...

Iulia Sergheevna veni într-un suflet, fără să-şi mai pună paltonul, numai cu un şal pe cap şi, îngheţată de frig, începu să dezmierde copilele.

— Asculaţi ce vă spun, le şoptea ea cu glas rugător, strîngînd la piept cînd pe una cînd pe cealaltă; tăticul vostru vine astă seară, a trimis o telegramă. Vă e dor de mămica voastră? Şi mie mi se rupe inima, dar ce să facem? Dacă aşa a vrut dumnezeu!

Cînd se potoliră, Iulia Sergheevna le îmbrăcă gros şi le luă la plimbare cu sania. Străbătură Malaia Dmitrovka, apoi cotiră prin faţa mînăstirii Patimilor şi o luară pe strada Tverskaia. Se opriră la capela sfintei fecioare din Iverskaia, aprinseră fiecare cîte o lumînare şi se rugară în genunchi. La întoarcere, intrară la Filipov şi luară plăcinte de post cu mac.

Laptevii mîncau pe la ceasurile trei. La masă servea Piotr. In restul zilei, Piotr alerga cînd la poştă, cînd la depozit, cînd la Palatul de Justiţie, trimis de Kostea şi era la dispoziţia tuturor celor din casă. Seara făcea ţigări, noaptea deschidea uşa de la intrare şi la cinci dimineaţa era în picioare ca să facă focul în sobe. Nimeni nu ştia cînd avea timpul să mai şi doarmă. Ii plăcea să destupe sticlele cu apă gazoasă şi o făcea fără zgomot şi fără să verse o picătură.

— Numai bine să dea dumnezeu! spuse Kostea dînd pe gît un păhărel de vodcă de îndată ce se aşeză la masă.

La început, Iulia n-avea ochi să-l vadă. Vocea lui de bas, expresii pe care le întrebuinţa mereu — „te zvîrl afară", „i-am dat peste bot", „o scîrbă", „facete-ai samovar", felul lui de a ciocni mereu paharul şi de a face tot felul de glume dînd peste cap duşcă după duşcă îi păreau vulgare. Dar cînd îl cunoscu mai bine începu să se simtă foarte bine în prezenţa lui. Era foarte sincer cu dînsa; seara îi plăcea să stea pe-ndelete de vorbă cu ea şi îi dădea chiar să citească romanele pe care le scria. Era o dovadă de mare încredere, fiindcă activitatea sa literară era o taină pînă şi pentru prietenii săi cei mai buni, ca Laptev şi Iarţev. Iulia Sergheevna le citea şi ca să nu-i facă inimă rea, spunea că-i plac. Kostea se bucura

fiindcă ţinea cu tot dinadinsul şi socotea că într-o zi o să ajungă scriitor celebru. În romanele lui nu vorbea decît de viaţa de la ţară şi de viaţa moşierilor în conacele lor, deşi el nu fusese decît foarte rar la ţară — numai cînd vreun prieten îl invitase într-o vilă din împrejurimile oraşului — iar într-un adevărat conac nu pusese piciorul decît o singură dată în viaţa lui, la Volokamsk, cu prilejul unui proces. Despre dragoste se ferea să scrie, ca şi cum s-ar fi ruşinat. Se pierdea în necontenitele descrieri de natură şi avea o deosebită predilecţie pentru expresii de felul acesta: „conturul capricios al munţilor", „formele ciudate ale norilor", „acordul armoniilor misterioase". Nimeni nu-i publica romanele şi el pretindea că faptul se datora numai şi numai cenzurii.

Avocatura îi plăcea, dar o considera ca o îndeletnicire secundară, încredinţat că adevărata lui carieră era aceea de scriitor. Convins că are o fire delicată de artist, se simţea necontenit atras de artă. N-avea nici voce, nici ureche şi nu cînta din nici un instrument, totuşi nu scăpa nici o serată muzicală, nici un concert simfonic, organiza festivaluri de binefacere şi se împrietenea cu cîntăreţi.

— Nu mai înţeleg nimic, spuse Laptev aşezîndu-se la masă. Feodor iar m-a înmărmurit astăzi! Mi-a explicat că trebuie neapărat să stabilim cînd se împlinesc o sută de ani de la înfiinţarea firmei noastre ca să putem cere un titlu de noblеţe. Şi vorbea cît se poate de serios. Ce s-o petrece cu el? Vă spun drept că începe să mă îngrijoreze.

Ceilalţi fură de părere că fenomenul era general, că fiecare căuta să-şi dea cît mai multă importanţă. Feodor, de pildă, căuta să pară un simplu negustor, deşi în realitate nu mai avea mentalitate de comerciant. Totuşi, cînd dascălul şcolii, al cărui epitrop era bătrînul Laptev, venea să-şi încaseze leafa, Feodor îşi schimba şi glasul şi atitudinea şi lua faţă de el aere de stăpîn.

După masă, cum n-aveau nimic de făcut, trecură cu toţii în birou la Laptev. Discutară despre artişti decandenţi, despre „Fecioara din Orléans", şi Kostea

recită un monolog. Era convins că imită la perfecţie pe Ermolova. Apoi jucară wint. Fetiţele veniseră şi ele în birou şi, palide, triste, ghemuite în acelaşi fotoliu, trăgeau cu urechea la fiecare zgomot de afară, doar or auzi sosind pe tatăl lor. Cînd se înnopta, fie că lumînările erau aprinse sau nu, le cuprindea urîtul. Conversaţia dezlînată a jucătorilor de cărţi, paşii lui Piotr, trosnetul buturugilor în cămin le impresionau şi se fereau să se mai uite la foc. Seara nici să plîngă nu le mai venea, le era doar frică şi simţeau o amărăciune fără margini. Nu înţelegeau cum ceilalţi puteau să vorbească tot felul de nimicuri şi să rîdă, cînd mama lor murise.

— Ce ai descoperit astăzi cu ochianul dumitale? întrebă Iulia Sergheevna pe Kostea.

— Nimic; în schimb, ieri am văzut pe bătrînul franţuz făcîndu-şi baia.

La ceasul şapte, Iulia Sergheevna se duse cu Kostea la Teatrul Mic. Laptev rămase acasă cu fetiţele.

— Tăticul vostru ar fi trebuit să sosească! spuse el uitîndu-se la ceas. Trenul trebuie să aibă întîrziere.

Ghemuite una într-alta fetiţele nu scoteau nici un cuvînt, ci doar tremurau ca două sălbăteciuni zgribulite de frig. Laptev se plimba prin cameră, uitîndu-se nerăbdător mereu la ceas. In toată casa domnea o linişte adîncă. Aproape de nouă sună clopotul de la intrare şi Piotr alergă să deschidă.

Auzind glasul drag, fetiţele scoaseră un strigăt, izbucniră în plîns şi se repeziră în vestibul. Panaurov purta o blană de toată frumuseţea şi barba şi mustăţile îi erau albe de chiciură.

— Ei, lăsaţi, lăsaţi, doar am venit!

Plîngînd cu hohote şi rîzînd în acelaşi timp, Saşa şi Lida îi sărutau mîinile îngheţate, blana şi căciula. Frumos, galeş, răsfăţat de femei, Panaurov le dezmierdă fără prea mare entuziasm, apoi intră în birou şi zise, frecîndu-şi mîinile:

— Nu stau mult dragii mei: mîine mă duc la Petersburg; mi s-a promis un post în alt oraş.

Trăsese la hotelul Dresda.

X

Ivan Gavrilîci Iarţev venea des pe la Laptevi.

Era un om sănătos, voinic, cu păr negru, cu chipul inteligent şi plăcut. Trecea drept un bărbat frumos, dar în ultima vreme începuse să se îngraşe şi nu-l prindea : trăsăturile îşi pierduseră frăgezimea, înfăţişarea nu-i mai era la fel de falnică, iar felul în care-şi tundea acum părul, scurt de tot, aproape ca o perie, îl urîţea. Pe timpuri, cînd era student, colegii îl porecliseră „Sfarmă Piatră", din pricina portului său semeţ şi al puterii sale.

După ce studiase literele împreună cu fraţii Laptev, Iarţev se înscrisese la ştiinţele naturale şi acum era licenţiat în chimie. Nu ţinea să obţină o catedră şi nu era asistent la nici un laborator. Preda fizica şi ştiinţele naturale la un liceu de băieţi şi la două licee de fete. Era plin de admiraţie pentru elevii şi mai ales pentru elevele sale şi spunea întotdeauna că o generaţie strălucită este pe cale de a se ridica. In afară de chimie, studia, pentru plăcerea lui, sociologia şi istoria rusă. Uneori publica în ziare şi reviste articolaşe semnate *Ia.* Cînd vorbea despre botanică şi zoologie ai fi crezut că este profesor de istorie iar cînd discuta de o problemă istorică, ai fi jurat că e profesor de ştiinţe naturale.

Un alt intim al casei Laptev era Kiş, poreclit „eternul student". După ce făcuse trei ani de medicină, Kiş trecuse la facultatea de matematici, unde cădea sistematic la examene. Tatăl lui, farmacist în provincie, îi dădea patruzeci de ruble pe lună şi mamă-sa îi mai trimitea şi ea în ascuns zece. Banii aceştia îi ajungeau nu numai ca să trăiască, dar şi ca să-şi permită un oarecare lux : îşi făcuse o şubă mare cu guler din imitaţie de biber, îşi cumpăra tot felul de mănuşi şi parfumuri şi se fotografia mereu. Fotografiatul devenise la el o patimă şi obişnuia să dăruiască pozele sale tuturor cunoştinţelor. Foarte îngrijit, la locul lui, puţin chel, cu favoriţi blonzi de-a lungul urechilor, era întotdeauna gata să-ţi facă un serviciu.

Se ostenea necontenit pentru alții, ba umblînd prin tot orașul cu o listă de subscripție, ba făcînd coadă cu noaptea în cap la casa vreunui teatru ca să cumpere bilete pentru cîte-o cucoană, ba comandînd pentru cine știe cine o coroană sau un buchet. Mereu auzeai spunîndu-se: o să se ducă Kiș, o să-l rugăm pe Kiș să aibă el grijă, o să cumpere Kiș. Culmea era că de cele mai multe ori făcea anapoda comisioanele. Toți îl scoteau vinovat de ceva și uneori se întîmpla ca unii să uite că trebuiau să-i dea înapoi banii pentru comisioane; el nu se plîngea însă niciodată. In cel mai rău caz, se mulțumea să ofteze. Nu era de felul lui nici prea vesel, nici prea posomorît. Tot ce povestea era lung și plicticos, și spiritele lui te făceau să rîzi numai fiindcă erau cu totul lipsite de duh. Odată îi spusese lui Piotr cu intenția de a face o glumă: „Potr, nu ești nisetru". Toți izbucniseră în rîs, iar el nu-și mai putuse opri hohotele, fericit că făcuse un spirit atît de izbutit. De cîte ori era înmormîntat vreun profesor, mergea înaintea tuturor, alături de cioclii ce purtau făcliile.

Iarțev și Kiș veneau de obicei spre seară, la ceai. Cînd Iulia Sergheevna nu se ducea la teatru sau la concert, ceaiul se prelungea pînă la cină. Intr-o seară de februarie, avu loc în sufragerie următoarea conversație:

— O operă de artă, spunea Kostea uitîndu-se supărat la Iarțev, nu are sens și nu este folositoare decît dacă conține o idee și dacă pune o gravă problemă socială. Dacă lupți împotriva iobăgiei sau dacă autorul ei se ridică împotriva nimicniciei înaltei societăți, opera este folositoare, are un sens. Cît despre romanele pline de ah-uri și oh-uri pe tema: „ea îl iubea și el încetase s-o mai iubească", le declar nule și dracu să le ia!

— Sînt cu totul de părerea dumitale, încuviință Iulia Sergheevna. Scriitorii vorbesc numai de întîlniri, de adultere, de împăcări... Dar alte subiecte nu găsesc? Sînt pe lume atîția oameni bolnavi, nenorociți, sau copleșiți de mizerie cărora le e silă de astfel de cărți.

Lui Laptev îi displăcu să o audă pe nevastă-sa, care nu avea nici douăzeci şi doi de ani, vorbind despre dragoste într-un chip atît de dispreţuitor şi de rece ; ştia prea bine ce o îndemna să gîndească astfel.

— Dacă poezia nu rezolvă chestiunile care te preocupă, citeşte lucrări tehnice, de drept penal sau de economie politică, spuse Iarţev, urmăreşte foiletoanele ştiinţifice. La ce bun să vorbeşti în „Romeo şi Julieta" de libertatea învăţămîntului sau de desinfectarea închisorilor, de pildă, în loc de dragoste ! Problemele astea poţi să le găseşti în articolele de specialitate sau în manuale.

— Să nu exagerăm, dragul meu ! îi întrerupse Kostea. Noi nu vorbim de uriaşi ca Goethe sau Shakespeare, ci de zeci de autori talentaţi sau mediocri care ar fi mult mai folositori, lăsînd dragostea laoparte, s-ar strădui să răspîndească în mase ştiinţele şi ideile umanitare.

Vorbind cu „r" şi pe nas, Kiş, începu să povestească subiectul unei nuvele pe care o citise de curînd. Nu sărea nici un amănunt şi nu părea de loc grăbit. Trecură trei minute, apoi cinci, apoi zece. Kiş povestea mereu, dar nimeni nu pricepea nimic. Insăşi faţa lui părea înecată în plictiseală şi privirea parcă i se stingea.

— Spune mai repede, Kiş ! nu putu să se stăpînească Iulia Sergheevna. E un chin !

— Isprăveşte Kiş ! îi strigă şi Kostea.

Toţi începură să rîdă şi Kiş rîse mai tare ca toţi.

In clipa aceea intră Feodor ; grăbit, cu obrajii acoperiţi de pete de roşeaţă, după ce dădu bună seara la toţi îl luă pe frate-său de braţ şi trecură în birou. In ultima vreme se ferea de societatea mai numeroasă şi prefera convorbirile între patru ochi.

— Lasă tineretul să petreacă ! spuse el, aşezîndu-se într-un fotoliu adînc, departe de lampă. Trebuie să ne vorbim deschis. Sînt atîtea zile, frăţioare, de cînd nu ne-am văzut. De cîtă vreme n-ai mai dat pe la depozit ? O săptămînă poate.

— N-am ce face acolo şi, îţi spun drept, bătrînul mă plictiseşte.

— Depozitul poate, la urma urmei, să se lipsească foarte bine şi de tine şi de mine, dar trebuie să ai o ocupaţie; pîinea — aşa cum se spune — se cîştigă cu sudoarea frunţii. Domnului îi place munca.

Piotr aduse pe o tavă un pahar cu ceai, Feodor îl bău fără zahăr şi mai ceru unul; obişnuia să bea mult ceai, pînă la zece pahare pe seară.

— Ascultă, frăţioare, reluă el, apropiindu-se de Laptev, nu sta prea mult pe gînduri; caută să te alegi consilier municipal şi noi o să te împingem uşor, uşor, pînă la Comitetul municipal de conducere. După aceea, te vom numi ajutor de primar; cu cît vei merge mai departe cu atît va fi mai uşor; eşti deştept, cult, o să atragi sigur atenţia asupra ta şi o să fii chemat la Petersburg; astăzi demnitarii zemstvelor şi ai municipiilor sînt la modă, la mai puţin de cincizeci de ani, o să te vedem consilier intim şi cu decoraţii.

Laptev nu răspunse nimic. Îşi dădea seama că toate aceste onoruri, inclusiv decoraţiile, Feodor le rîvnea pentru el însuşi, şi nu ştia ce să-i răspundă.

Cei doi fraţi tăcură; Feodor deschise capacul ceasului şi rămase multă vreme nemişcat, privind cu atenţie încordată cadranul, ca şi cum ar fi studiat mersul minutarelor. Expresia lui păru stranie lui Laptev.

Li se anunţă că se servise masa. Laptev trecu în sufragerie, Feodor rămase însă în birou. Ceilalţi terminaseră discuţia şi Iarţev declara pe tonul unui profesor la curs:

— Din pricina deosebirii de climă, de energie, de gusturi şi de vîrstă, egalitatea între oameni nu este fiziceşte cu putinţă. Dar omul cult poate reduce efectele dăunătoare ale acestei inegalităţi, cum a izbutit să micşoreze numărul mlaştinilor şi al urşilor. Un savant a izbutit să obişnuiască o pisică, un şoarece, un uliu şi o vrabie să mănînce din aceeaşi farfurie. Trebuie să nădăjduim că prin educaţie se va ajunge la acelaşi rezultat şi cu oamenii. Viaţa progresează necontenit, cultura face, sub ochii noştri paşi uriaşi şi va veni desigur o vreme în care, de pildă, actuala

situație a muncitorilor din fabrici, se va părea tot atît de absurdă ca cea din timpul iobăgiei, cînd o fată de iobag valora cît un ciine de vînătoare.

— Asta nu se va-ntîmpla curînd, zîmbi Kostea, fiindcă va trebui să mai treacă timp pînă ce Rotschild să se convingă că-i nefiresc ca tezaurele sale să fie pline cu aur. Pînă atunci, muncitorul va trebui să-şi îndoaie spinarea şi foamea să-i umfle burta. Nu, dragul meu. Nu trebuie să aşteptăm, ci să luptăm. Cînd o pisică mănîncă din aceeaşi farfurie cu un şoarece, crezi că o face în mod conştient? Haida de! Înseamnă că a fost obişnuită cu de-a sila.

— Feodor şi cu mine sîntem bogaţi; tatăl nostru este capitalist, milionar, spuse Laptev, trecîndu-şi nervos mîna peste frunte, înseamnă oare că trebuie să luptaţi împotriva noastră? Să luptaţi cu mine? Dar asta se potriveşte atît de puţin cu ceea ce se petrece în conştiinţa mea! Sînt bogat, dar ce mi-a adus pînă acum bogăţia? Ce mi-a dat puterea banului? Întrucît sînt mai fericit decît voi? Copilăria mea a fost o ocnă şi banii nu m-au scăpat de nuia. Cînd Nina trăgea să moară, banii mei nu au salvat-o. Şi dacă nu sînt iubit, pot oare face să fiu iubit, chiar dacă aş da o sută de milioane?

— Poţi totuşi face atîta bine! murmură studentul.

— Ce bine pot să fac? Spune-mi dumneata! Mi-ai vorbit ieri de un matematician care caută un post. Crede-mă că nu pot face pentru el mai mult decît dumneata. Pot să-i dau bani. Ei, şi? Nu de bani are nevoie. Mai demult, m-am adresat unui muzicant celebru şi i-am cerut un loc pentru un nenorocit de violonist. Mi-a răspuns: „Mi te adresezi mie, fiindcă nu eşti muzicant". O să-ţi răspund şi eu la fel: îmi ceri cu atîta încredere un sprijin, fiindcă n-ai fost niciodată în locul unui om bogat.

— Dar ce rost are comparaţia cu muzicantul celebru? întrebă Iulia Sergheevna roşind. Nu văd de loc legătura...

Faţa i se încordă de ură şi plecă ochii ca să-şi ascundă privirea, dar toţi cei de la masă, nu numai bărbatul său, îşi dădură seama de duşmănia ei.

— Ce caută muzicantul celebru în toată povestea asta? repetă ea aproape în şoaptă. Nu-i nimic mai uşor decît să ajuţi un om sărac.

Se făcu tăcere. Piotr servi găinuşe fripte, dar nimeni nu le atinse; luară numai salată. Fără să-şi mai amintească ce anume spusese, Laptev îşi dădu seama că nu cuvintele lui treziseră ura nevestii sale, ci faptul că se amestecase în discuţie.

După masă se retrase în birou. Cu nervii încordaţi, cu inima zvîcnindu-i puternic, aşteptîndu-se la o nouă umilire, trăgea cu urechea la ceea ce se petrecea alături, unde discuţia fusese reluată. Il auzi apoi pe Iarţev aşezîndu-se la pian şi cîntînd o romanţă sentimentală. Ştia de toate: să cînte, să joace cărţi, chiar să facă scamatorii.

— Faceţi ce vreţi, domnilor, dar eu nu stau acasă, o auzi după aceea pe Iulia spunînd. Hai să mergem undeva, oriunde...

Hotărîră să meargă afară din oraş şi Kiş fu trimis să aducă o troică tocmai de lîngă Clubul Negustorilor. Pe Laptev nu-l poftiră, fiindcă raitele acestea afară din oraş nu-i plăceau şi fiindcă fratele său venise să-l vadă. Dar el înţelese că în realitate prezenţa sa îi plictisea şi că n-avea ce căuta într-o societate de tineret vesel. Dezamăgirea şi amărăciunea lui fură atît de mari, încît îi veni să plîngă şi-i făcu aproape plăcere că nevastă-sa şi prietenii se purtau atît de urît cu el, că nu-i acordau nici o atenţie şi-l considerau drept un bărbat nătîng, un sac cu aur; se gîndi că i-ar fi părut bine ca Iulia să-l înşele chiar în noaptea aceea cu cel mai bun prieten al lui, apoi să vină să i-o spună, privindu-l cu ură. Era gelos pe studenţi, pe cîntăreţi, pe actori, pe Iarţev şi chiar pe trecători. Da, dorea acum cu patimă ca nevastă-sa să-l înşele, să o surprindă cu cineva şi apoi să se sinucidă ca să sfîrşească pentru totdeauna cu visul acela rău.

Feodor continua să-şi soarbă cu zgomot ceaiul, apoi dădu dumnezeu, şi se pregăti de plecare.

— Bietul bătrîn, spuse el în timp ce-şi punea blana, are iarăş albeaţă. Nu mai vede aproape de loc.

Laptev îşi puse şi el blana şi ieşi. Îşi petrecu fratele pînă la mănăstirea Patimilor, apoi opri o sanie şi porunci birjarului să-l ducă la Iar. „Asta-i fericirea conjugală!“ îşi spuse el cu amărăciune.

Îi clănţăneau dinţii şi nu ştia dacă era de gelozie sau din altă pricină. La Iar făcu ocolul meselor şi ascultă un cîntăreţ de cuplete. Nu se gîndise un moment ce să spună dacă din întîmplare ar fi dat cu ochii de nevastă-sa. Ştia dinainte că în faţa ei ar ţi surîs jalnic, prosteşte şi că toţi ar fi înţeles ce îl împinsese să vină s-o caute. Lumina electrică, orchestra zgomotoasă, mirosul de pudră şi privirile femeilor care treceau pe lîngă el, totul îl scotea din sărite. Se opri în faţa uşilor „séparé“-urilor trăgînd cu urechea şi dintr-o dată i se păru că el, cîntăreţul de cuplete şi femeile care mişunau în restaurant jucau cu toţii un rol josnic de care îi fu scîrbă. Se urcă din nou în sanie şi porunci birjarului să-l ducă la Strelna. Dar nici acolo nu găsi pe nici unul din ai lui. Cînd se întorcea din nou la Iar, trecu pe lîngă o troică în goana mare. Birjarul beat, chiuia sălbatic şi recunoscu glasul lui Iarţev rîzînd cu hohote.

Laptev se întoarse acasă pe la patru dimineaţa. Iulia Sergheevna se culcase. Văzînd că nu doarme, se apropie de pat şi îi spuse aspru :

— Înţeleg să-ţi fie scîrbă şi să mă urăşti, dar cel puţin faţă de străini ai putea să mă cruţi şi să-ţi ascunzi sentimentele.

Ea se ridică în capul oaselor ; picioarele-i spînzurau pe marginea patului şi la lumina candelei, ochii îi păreau măriţi şi întunecaţi.

— Te rog să mă ierţi ! murmură ea.

Zbuciumat, tremurînd, Laptev rămase cîteva clipe fără să poată spune un cuvînt. Şi ea tremura, aşteptînd cu aerul cuiva care a făptuit o crimă, explicaţia ce părea acum de neînlăturat.

— Dac-ai şti cît sufăr ! spuse el în cele din urmă, luîndu-şi capul în mîini. Este un iad ; simt că-mi pierd minţile.

— Şi pentru mine crezi că este mai uşor? îl întrebă ea cu glasul tremurînd. Dumnezeu singur ştie cît mă chinuiesc şi eu.

— Eşti nevasta mea de mai bine de şase luni şi nu există în sufletul tău nici o licărire de dragoste, nici o nădejde, nici o rază. De ce te-ai măritat cu mine? continuă el deznădăjduit. De ce? Ce demon te-a împins în braţele mele? Ce sperai, ce voiai?

Iulia Sergheevna îl privea cu spaimă, ca şi cum s-ar fi temut să n-o ucidă.

— Iţi plăceam? Mă iubeai? Nu. Atunci, pentru ce, pentru ce? Spune-mi! Ah, banii, banii ăştia afurisiţi!

— Nu, îţi jur pe dumnezeul meu! strigă ea făcîndu-şi cruce.

Se ghemui toată sub insultă ca sub o lovitură şi Laptev o văzu pentru prima dată plîngînd.

— Ţi-o jur pe dumnezeu, repetă ea, că nu m-am gîndit la bani. Şi nici n-am nevoie de ei. Mi s-a părut numai că dacă te-aş fi refuzat, aş fi făcut o faptă rea. Mi-a fost frică să nu stric şi viaţa ta şi a mea. Şi acum mă chinui din pricina acestei greşeli, mă chinui îngrozitor.

Izbucni în hohote de plîns şi Laptev înţelese că într-adevăr şi ea suferea. Neştiind ce să spună, căzu în genunchi, îi luă piciorul, i-l sărută şi i-l strînse la piept cu patimă.

— Ajunge, ajunge! bolborosi el. Te-am jignit fiindcă te iubesc nebuneşte. Arată-mi măcar un strop de dragoste, hai, minte-mă, minte-mă. Nu-mi mai spune că ai făcut o greşeală...

Dar ea continua să plîngă şi el simţea că nu-i suferă dezmierdările decît fiindcă le socoteşte drept o urmare de neînlăturat a greşelii sale. Piciorul pe care i-l sărutase, îl îndoise sub ea, ca o pasăre. I se făcu milă de ea.

Iulia se întinse din nou în pat şi îşi acoperi capul cu plapoma. Laptev se dezbrăcă şi se culcă şi el. A doua zi se simţiră amîndoi stînjeniţi şi nu ştiau ce să-şi spună. Lui Laptev i se păru că Iulia abia îndrăzneşte să umble cu piciorul pe care i-l sărutase.

În timpul mesei, Panaurov veni să-şi ia rămas bun. Iuliei i se făcu un dor nebun să se întoarcă la ea acasă. „Ce bine ar fi, se gîndea ea, să plec, să mă pot odihni, să scap de apăsarea acestei căsnicii şi de gîndul că am făcut o faptă rea".

Înainte de sfîrşitul mesei, se hotărî să plece cu Panaurov şi să rămînă două-trei săptămîni la tatăl ei, pînă s-o sătura.

XI

Călătoriră într-un compartiment rezervat. Panaurov, purta o căciulă de astrahan de formă ciudată.

— Da! ofta el, n-am obţinut satisfacţie la Petersburg. Numai făgăduieli, dar nimic pozitiv. Am fost, draga mea, judecător de pace, membru permanent, apoi, preşedinte al Consiliului judecătorilor de pace şi, în sfîrşit, consilier de gubernie. Cred că mi-am slujit îndeajuns ţara şi aş avea dreptul la oarecare consideraţie; şi uite că nu pot să reuşesc să fiu numit în alt oraş.

Panaurov închise ochii şi clătină din cap.

— Nu sînt apreciat, continuă el somnoros. Nu pretind că aş fi un funcţionar genial, dar sînt un om cumsecade, cinstit şi astăzi lucrul acesta e destul de rar. E adevărat că uneori am înşelat femeile, dar faţă de guvern m-am purtat întotdeauna ca un gentlemen. Dar ce să mai vorbim! deschise el ochii. Mai bine spune dumneata ceva. Ce ţi-a venit aşa dintr-o dată să mergi la tatăl dumitale?

— Nimic, răspunse Iulia uitîndu-se la căciula lui. M-am certat puţin cu bărbatu-meu.

— E cam ciudat, nu-i aşa? Toţi Laptevii sînt astfel. Şi încă bărbatul dumitale mai e cum e! Dar fratele lui este ţicnit de-a binelea.

Panaurov oftă şi o întrebă cu tonul cel mai serios:

— Ai un amant?

Iulia îl privi uimită şi surîse:

— Cum poţi să vorbeşti astfel?

Pe la unsprezece seara coborîră într-o gară mare şi cinară. Cînd trenul porni din nou, Panaurov îşi scoase blana şi căciula şi se aşeză lîngă ea.

— Trebuie să-ţi spun că eşti foarte drăgălaşă, începu el. Iartă-mi comparaţia asta gastronomică dar dai impresia unui castravecior proaspăt murat care îşi mai păstrează încă parfumul pămîntului din care a crescut dar a prins totuşi un pic de sare şi iz de mărar. Încetul cu încetul o să te faci o femeie frumoasă, minunată, elegantă, strălucitoare. Dacă am fi călătorit împreună acum vreo cinci ani, Panaurov oftă, aş fi considerat ca o datorie plăcută să intru în rîndurile adoratorilor dumitale; dar acum sînt un invalid.

Surîse trist, dar în acelaş timp o cuprinse de mijloc cu aerul de a-i face o favoare.

— Eşti nebun, spuse ea, roşindu-se şi simţind că-i îngheaţă mîinile şi picioarele de frică. Lasă-mă, te rog, Grigori Nikolaici!

— De ce ţi-e teamă, draga mea? o întrebă el încetişor. Nu ai de ce să te sperii. Nu eşti obişnuită şi atîta tot.

Cînd o femeie protesta, Panaurov îşi închipuia că făcuse o impresie puternică asupra ei şi că o dăduse gata. Strîngînd pe Iulia de mijloc, o sărută apăsat pe obraz, apoi pe gură, încredinţat că-i face cea mai mare plăcere. Revenindu-şi din teama şi zăpăceala primei clipe, Iulia începu să rîdă. Panaurov o sărută încă o dată apoi îşi puse iarăşi pe cap ciudata lui căciulă.

— Iată tot ce-ţi poate da un invalid! spuse el. Un paşă bătrîn şi simpatic a primit în dar sau moştenire — nu-mi aduc bine aminte — un întreg harem. Cînd femeile, toate tinere şi frumoase, au fost aliniate în faţa lui, le-a trecut în revistă şi după ce le-a sărutat pe fiecare le-a spus: „Iată tot ce mai sînt în stare să vă dau". La fel spun şi eu!

Intîmplarea i se părea Iuliei neaşteptată şi stupidă, dar totuşi hazlie. Voind să rîdă puţin, se urcă pe canapea, fredonînd şi luînd din plasă o cutie cu bomboane, îi aruncă o ciocolată strigîndu-i:

— Prinde-o.

Panaurov o prinse. Rîzînd tot mai tare, Iulia îi mai aruncă una, apoi încă una: le prindea pe toate, le băga în gură și o privea cu ochi rugători. Iuliei i se păru că trăsăturile și întreaga lui înfățișare aveau ceva feminin, copilăresc. Cînd coborî și se așeză iarăși pe canapea, abia ținîndu-și răsuflarea de rîs, Panaurov îi atinse obrazul cu două degete și îi spuse ușor mîhnit:

— Strengăriță nesuferită!

— Ia-o toată! îi întinse ea cutia. Nu-mi plac dulciurile.

Panaurov mîncă toate bomboanele, pînă la ultima, apoi băgă cutia în valiză. Îi plăceau cutiile cu poze pe capac.

— Și acum să lăsăm gluma. Invalidul trebue să facă nani.

Scoase halatul său de Buhara și o pernă, se culcă și se acoperi cu halatul.

— Noapte bună, turturico! șopti el, apoi oftă ca și cum l-ar fi durut tot trupul.

Curînd începu să sforăie. Fără să încerce cea mai mică stinghereală, Iulia se culcă și adormi și ea numaidecît.

A doua zi de dimineață, îndreptîndu-se în birjă spre casă, străzile orașului îi părură pustii și moarte, zăpada cenușie și casele mărunțele, ca și cum ar fi fost turtite. Întîlni o înmormîntare. Un mort era dus la groapă în sicriu descoperit, cu mare alai de flamuri negre și prapuri. „Cînd întîlnești o înmormîntare, îți poartă noroc", se gîndi ea. La ferestrele casei în care locuise Nina Feodorovna erau lipite biletele de închiriat.

Cînd ajunse acasă, intră în curte cu inima strînsă și trase clopotul de la intrare; îi deschise o nouă fată în casă, durdulie, cu ochii încă cîrpiți de somn, îmbrăcată într-o scurtă vătuită. Urcînd scara, Iulia își aminti că acolo îi făcuse Laptev declarația sa de dragoste; scara nu fusese încă spălată și era toată numai urme de pași. Sus, în antreul înghețat, așteptau bolnavii cu șubele pe ei. Inima îi bătea puternic

fără să știe de ce și abia putea să se țină pe picioare, atît era de emoționată.

Stacojiu și ciufulit ca de obicei, doctorul care se îngrășase și mai mult, își lua ceaiul în sufragerie. Se bucură tare văzîndu-și fiica și i se umeziră ochii. Iulia se gîndi că era singura lui bucurie, și, mișcată, îl sărută cu multă căldură. Îi spuse că o să rămînă pînă la paște. După ce se schimbă în grabă, se întoarse în sufragerie ca să ia ceaiul împreună. Îl găsi plimbîndu-se din colț în colț, cu mîinile vîrîte în buzunare, fredonînd „rua-rua-rua-rua" — semn că era nemulțumit.

— Viața ta la Moscova e foarte veselă! bufni el. Mă bucur pentru tine. Un moșneag ca mine nu mai are nevoie de nimic; o să crăp curînd-curînd și o să scăpați cu toții de mine. Este chiar de mirare că mai sînt în stare să o duc așa de azi pe mîine... Mare minune!

Începu din nou să se tînguie că e un măgar bătrîn pe care toată lumea-l încalecă. Îi aruncaseră în spate tratamentul Ninei Feodorovna, grija copiilor și înmormîntarea, iar nesimțitul de Panaurov nici nu se sinchisea, ba îi mai și luase cu împrumut o sută de ruble pe care întîrzia să i le dea înapoi.

— Ia-mă și închide-mă la Moscova într-un balamuc! încheie el. Sînt un nebun, un copil naiv care crede încă în adevăr și dreptate!

După aceea se plînse de Laptev, învinuindu-l că are vederi înguste: să nu cumpere el bunătate de case, adevărat chilipir!

Iulia începu să-și dea seama că nu era singura bucurie în viața bătrînului. Rămasă singură, după ce doctorul, care își primise bolnavii, plecă să-și facă vizitele, rătăci prin toate încăperile, neștiind ce să facă și ce să creadă. Se simțea acum străină de orașul ei și de casa părintească. Nu simțea nevoia nici să iasă, nici să se ducă să-și vadă cunoștințele; amintindu-și de prietenele de odinioară și de viața ei de mai înainte nu o mai cuprindea tristețea și nu regreta cîtuși de puțin trecutul.

Seara se îmbrăcă elegant și se duse la deniile. Dar

la biserică nu erau decît oameni simpli ; blana ei minunată și pălăria-i scumpă nu făcură nici un efect. I se păru că ceva se schimbase și în biserică, și în sufletul ei. Altădată îi plăcea să asculte în timpul slujbei citindu-se canonul și corul intonînd irmose ca, de pildă : „Îmi voi dezlega gura...“ Se înfiora de o tainică și cucernică plăcere cînd se îndrepta prin mulțime spre preotul care cobora în mijlocul credincioșilor și cînd simțea pe frunte mirul. Acum însă aștepta nerăbdătoare să se sfîrșească slujba.

Ieșind din biserică, îi era teamă ca cerșetorii să nu-i ceară milostenie. Nu-i plăcut să te oprești, să scotocești în buzunare și afară de asta plecase fără mărunțiș, nu avea decît ruble.

Se culcă de vreme, dar nu putu să adoarmă decît tîrziu. Visă tot felul de necunoscuți și înmormîntarea pe care o întîlnise dimineață. Se făcea că sicriul descoperit cu mortul în el, fusese adus în curte și oprit chiar în fața casei, și, făcîndu-i vînt cu năsăliile, cioclii îl izbeau cu toată puterea tocmai de ușa ei. Iulia se trezi îngrozită și se așeză în capul oaselor. Cineva bătea într-adevăr în ușa de jos. Sîrma soneriei hîrșîia de zid, dar clopotul nu suna.

Auzi cum doctorul începe să tușească. Fata din casă coborî, apoi urcă într-un suflet scara și bătu la ușă :

— Coniță, coniță...

— Ce e ?

— O telegramă pentru dumneavoastră !

Iulia deschise cu o lumînare în mînă. Cu paltonul îmbrăcat în grabă peste cămașa de noapte, doctorul se ivi și el, cu un sfeșnic în mînă, în spatele fetei din casă.

— Clopotul s-a stricat, spuse el căscînd, de mult ar fi trebuit să-l repar.

Iulia desfăcu telegrama și citi : „Bem în sănătatea dumitale Iarțev, Kocevoi“.

— Caraghioșii ! exclamă ea rîzînd.

Se simțea înseninată, veselă. Închise ușa, se spălă în tihnă, se îmbrăcă, își făcu pe îndelete bagajul și a doua zi la amiază plecă înapoi la Moscova.

XII

De paști, Laptevii se duseră să viziteze o expoziție la școala de pictură. Așa cum era obiceiul la Moscova, porniră de acasă cu cățel — cu purcel, adică luară cu ei pe cele două fetițe, pe guvernantă și pe Kostea.

Laptev știa pe de rost numele tuturor pictorilor cunoscuți și mergea regulat la toate expozițiile. Uneori vara, la țară, picta el însuși peisagii. Își închipuia că are mult gust și credea că dacă ar fi studiat ar fi putut ajunge un bun pictor. În străinătate i se întîmpla adesea să zăbovească pe la anticari; cerceta îndelung obiectele cu un aer de cunoscător și își dădea cu părerea. Cumpăra cîte o vechitură, o plătea cît cerea anticarul, apoi o uita în magazie, fără măcar s-o scoată din ladă, pînă ce într-o bună zi dispărea. Alteori intra într-un magazin de tablouri, se uita la stampe, la bronzuri, își dădea și acolo cu părerea, apoi cumpăra o ramă de bîlci sau o mapă cu hîrtie de scris, groaznică. Acasă nu avea decît tablouri mari dar fără nici o valoare. Cele cîteva întîmplător bune, erau prost plasate. De multe ori plătea scump vreun obiect de artă, care mai tîrziu se dovedea a fi o imitație grosolană. Sfios în viață, era ciudat cît de îndrăzneț și sigur pe el se arăta la expoziții de pictură.

Iulia Sergheevna se uita la tablouri întocmai ca și bărbatul ei, prin mîna făcută ochian. Se minuna că oamenii păreau vii, copacii aievea. Dar nu pricepea nimic. I se părea că mai toate pînzele din expoziție semănau aidoma între ele și că scopul picturii era ca oamenii și lucrurile privite prin mîna făcută ochian să pară reale.

— Pînza aceasta, explica Laptev, este de Șișkin. Pictează întotdeauna același lucru. Vezi, nu există zăpadă de culoarea asta liliachie. Și brațul stîng al băiețelului este mai scurt decît cel drept.

Osteniră. Laptev porni să-l caute pe Kostea ca să se-ntoarcă acasă. Iulia se opri nepăsătoare în fața unui peisagiu. În primul plan se vedea un rîu peste care era aruncat un podeț. Pe celălalt mal, o potecă se pierdea în iarba întunecată. Mai departe, se-ntindea

un cîmp ; spre dreapta, într-o margine de pădure se vedea un foc aprins pesemne de paznici. În zare, se stingea ultima licărire a amurgului.

Iulia se închipui trecînd podețul, apucînd pe potecă și mergînd mereu înainte, în timp ce în jurul ei totul era cufundat într-o liniște adîncă, tulburată numai de strigătul cîrsteilor somnoroși. În depărtare licărea focul. I se părea că mai văzuse de nenumărate ori nourașii care se destrămau sub văpaia cerului, că îi era cunoscut și cîmpul și pădurea aceea. Se simțea singură și ar fi mers mereu înainte pe potecuță. Acolo, departe de tot, unde se întindea geana amurgului, părea să se oglindească ceva nepămîntesc și veșnic.

— Ce bine-i pictat ! spuse Iulia mirată ea singură că înțelegea atît de limpede tabloul. Privește, Alioșa, simți ce seninătate...

Încercă să le lămurească pentru ce peisagiul acela îi plăcea atît de mult, dar nici Laptev nici Kostea nu o înțelegeau. Continua să se uite la tablou cu un surîs trist, dezamăgită că ceilalți nu găseau și ei ceva deosebit în el. Se întoarse în celelalte săli, încercînd să priceapă și celelalte pînze, și de data aceasta nu i se mai păru că cele mai multe semănau aidoma. Întoarsă acasă, ridică pentru prima dată atentă ochii spre tabloul cel mare de deasupra pianului, care o umplu de ciudă :

— Ce plăcere poți avea să ții în casă asemenea tablouri ! șopti ea.

Tavanele aurite, oglinzile venețiene înflorite, tablourile asemănătoare celui de deasupra pianului, cît și discuțiile despre artă dintre Laptev și Kostea, trezeau acum în ea un sentiment de plictiseală, de ciudă și uneori chiar de ură.

Viața se scurgea obișnuită, monotonă, fără să făgăduiască nimic deosebit. Stagiunea teatrală era pe sfîrșite, se apropia primăvara. Vremea era necontenit frumoasă.

Într-o dimineață, Laptevii se duseră la tribunal, ca să audă pledînd pe Kostea desemnat apărător din oficiu. Zăboviseră pe acasă și sosiră la tribunal după ce începuse interogatoriul martorilor. Un rezervist era

acuzat de furt cu spargere. Martorii — cîteva spălătorese — spuneau că acuzatul venea des pe la patroana spălătorească. In ajunul Înălțării crucii, venise seara tîrziu și ceruse bani ca să se dreagă de beție. Dar nimeni nu-i dăduse. Atunci plecase dar peste vreun ceas, acuzatul se întorsese și adusese spălătoreselor bere și turtă dulce cu mentă. Băuseră și cîntaseră pînă în zori. A doua zi, găsiseră podul spart și lipsă trei cămăși bărbătești, o fustă și două cearceafuri. Kostea întreba ironic pe fiecare martoră dacă băuseră din berea adusă de acuzat. Era vădit că voia să arate că spălătoresele se furaseră ele singure. Își rosti pledoaria fără nici o emoție, uitîndu-se încruntat la jurați.

Explică mai întîi ce este furtul cu spargere și furtul simplu. Intra în fiecare amănunt, vorbea convingător și făcea dovadă de un dar excepțional de a înfățișa pe larg și cu gravitate lucruri de mult și îndeobște știute. Era greu de priceput unde ținea să ajungă. Din lunga sa pledoarie, jurații nu puteau trage decît o singură concluzie: spargere fusese, dar nu furt, fiindcă banii de pe lucrurile furate îi băuseră chiar spălătoresele. Sau fusese furt, dar atunci fără spargere. Se vede însă că vorbise totuși așa cum trebuie fiindcă pledoaria lui impresionă și jurații și publicul și plăcu foarte mult. Cînd se pronunță achitarea, Iulia făcu semne cu capul lui Kostea, apoi îi strînse puternic mîna.

In mai, Laptevii plecară în vilegiatură la Sokolniki. Iulia aștepta un copil.

XIII

Se scurse mai bine de un an. Intr-o zi, Iulia și Iarțev ședeau pe iarbă la Sokolniki lîngă dîmbul pe care trecea calea ferată. Kocevoi se întinsese lîngă ei, cu mîinile sub cap privind cerul. Se plimbaseră îndelung toți trei și acum așteptau — ca distracție — să treacă trenul de plăcere de la ceasul șase și apoi să se întoarcă acasă să ia ceaiul.

— Mamele, spunea Iulia, văd în copiii lor ceva extraordinar, așa a hotărît natura. O mamă stă ceasuri întregi lîngă leagănul copilului, uitîndu-se vrăjită la urechile, la ochișorii și la năsucul lui. Dacă un străin îi sărută copilul, crede sărmana că străinul se prăpădește de plăcere. O mamă nu vorbește decît de copilul ei. Cunosc și eu slăbiciunea asta și mă supraveghez, dar cred că Olia mea iese într-adevăr din comun. Ce privire are cînd suge! Și cum rîde! N-are decît opt luni, dar zău, n-am văzut ochi atît de inteligenți nici la copii de trei ani.

— Fiindcă sîntem între noi, o întrebă Iarțev, ia spune-mi, pe cine iubești mai mult: pe bărbat sau pe copil?

Iulia înălță din umeri.

— Nu mi-am pus niciodată o astfel de întrebare. Nu mi-am iubit niciodată bărbatul cu patimă, și, la drept vorbind, Olia este prima mea iubire. Știi bine că nu l-am luat pe Alexei din dragoste. Nu demult eram încă o proastă, suferam și îmi spuneam că am stricat și viața lui și pe a mea, dar acum îmi dau seama că nu-i neapărat nevoie de dragoste în căsnicie și că toate prostiile astea sînt absurde.

— Dacă nu-l iubești, ce sentiment te leagă, de ce trăiești cu el?

— Nu știu... De bună seamă din obișnuință. Îl stimez, cînd e multă vreme plecat mă plictisesc; bineînțeles asta nu înseamnă dragoste. Dar ce are a face? Alioșa este inteligent, cinstit: este destul ca să mă facă fericită. E atît de bun și de înțelegător.

— Alioșa e inteligent, Alioșa e bun... spuse Kostea ridicînd alene capul. Dar, draga mea, ca să știi toate astea, trebuie, vorba ceea, să fi mîncat multă vreme pîine și sare cu el... Și ce înseamnă bunătatea și deșteptăciunea lui? O să te acopere cu bani, asta poate, dar dacă ar trebui să facă dovadă de caracter, să se ia de piept cu un bădăran s-ar fîstîci și și-ar pierde firea. Oameni ca drăguțul dumitale Alexei sînt minunați, dar incapabili de luptă. Și în definitiv, buni de nimic.

Trecu și trenul. Din coșul locomotivei ieșea un abur trandafiriu care se resfira deasupra pădurii. Două din ferestrele ultimului vagon străluciră în soare.

— Să mergem să luăm ceaiul! spuse Iulia ridicîndu-se.

In ultima vreme se îngrășase și mersul ei era acum al unei femei împlinite, cu mișcări domoale.

— Totuși, spuse Iarțev, venind în urma ei, fără dragoste nu se poate. Toți vorbesc de dragoste și în cărți nu se scrie decît despre ea. In realitate însă iubim prea puțin și asta nu e bine.

— Prostii, Ivan Gavrilîci! răspunse Iulia. Nu dragostea aduce fericirea.

Luară ceaiul în grădinița cu micsandre, micșunele și flori de tutun, printre care îmboboceau gladiolele timpurii. Iarțev și Kocevoi citeau pe fața Iuliei că trecea printr-o epocă fericită de liniște sufletească și de echilibru, că nu-i trebuia nimic mai mult decît ce avea. Și în cugetul lor se simțeau și ei împăcați și senini. Li se părea că tot ce spuneau era nimerit și cu rost. Pinii erau falnici și mireasma lor de rășină mai puternică și mai plăcută ca oricînd, frișca era minunată și Sașa un copil inteligent și bun.

După ce luară ceaiul, Iarțev cîntă romanțe, acompaniindu-se la pian. Iulia și Kocevoi îl ascultau în tăcere. Din cînd în cînd Iulia se ridica și se ducea tiptil să vadă ce face Olia și Lida, care de două zile avea febră și nu mînca nimic.

Prietenă, dulcea mea prietenă..., cînta Iarțev.

— Nu, domnilor, strigă el deodată, ridicîndu-se de la pian. Tăiați-mi capul, dar tot n-am să pricep ce aveți împotriva dragostei. Dacă n-aș fi fost ocupat cincisprezece ore pe zi, cu siguranță că m-aș fi îndrăgostit și eu.

Se servi masa pe verandă. Deși seara era caldă, Iulia se înfășură într-un șal, plîngîndu-se de umezeală. Cînd se înnoptă, fu cuprinsă, fără să știe de ce, de un fel de neliniște. Tremura și își ruga musafirii să rămînă cu ea cît mai tîrziu cu putință după masă. Porunci să se aducă vin și coniac ca să-i poată reține

mai mult. Nu voia să rămînă numai cu copiii și servitorii.

— Noi, cucoanele în vilegiatură aici, vrem să organizăm un spectacol pentru copii. Avem teatru, avem actori, dar n-avem piesă. Ni s-au trimis vreo douăzeci, dar niciuna nu merge. Dumneata, Ivan Gavrilîci, care cunoști atît de bine trecutul și-ți place teatrul, de ce n-ai scrie o piesă istorică?

— În definitiv, de ce nu?

După ce băură tot coniacul, Iarțev și Kocevoi se pregătiră de plecare. Se făcuseră ceasurile unsprezece, ceea ce la țară este tîrziu.

— Ce întuneric! Nu vezi la doi pași! spuse Iulia, însoțindu-i pînă dincolo de poartă. Nu știu cum o să ajungeți domnilor! Și s-a făcut și frig!

Se înfășură mai bine în șal și se întoarse în casă.

— Alexei al meu joacă sigur cărți pe undeva! le strigă ea din prag. Noapte bună!

Cînd ieșeai de la lumină, nu vedeai într-adevăr nimic. Iarțev și Kocevoi bîjbîiau de parc-ar fi fost orbi; ajunseră la drumul de fier și trecură dincolo de dîmbul lui.

— Nu se vede nici dracu! strigă Kostea cu vocea lui de bas și oprindu-se ridică ochii spre cer. Steluțele astea parcă-s bănculețele noi de cinci copeici, ei Gavrilîci...

— Ce vrei?

— Spun că nu se vede nici dracu! Unde ai rămas?

Fluierînd, Iarțev îl ajunse din urmă și îl luă de braț.

— Hei, oameni buni, am prins un socialist! strigă Kostea dintr-o dată cît îl ținea gura.

Cînd era puțin băut, Kostea era gălăgios, se lua la harță cu sergenții de stradă și cu birjarii și rîdea cu hohote.

— Ah, natura asta! Dracu s-o ia! strigă el iarăși.

— Fii cuminte, lasă astea, te rog! îl potoli Iarțev.

Puțin cîte puțin, se obișnuiră cu întunericul și începură să deslușească silueta pinilor și a stîlpilor de telegraf. De la gările Moscovei se auzea din cînd în cînd fluieratul locomotivelor și firele de telegraf ge-

meau încetișor, dar din desișul pădurii nu venea nici un zgomot. În tăcerea aceea era ceva mîndru, măreț și tainic și ai fi zis că acum noaptea, vîrful pinilor se înalță pînă la cer. Cei doi prieteni nimeriră poteca pe care o căutau și apucară pe ea. Întunericu era aici atît de mare încît nu-ți dădeai seama că mergi pe un drum de pădure, decît ridicînd ochii și văzînd fîșia de cer dintre copaci, presărată cu stele și simțind sub picioare pămîntul bătătorit. Iarțev și Kocevoi mergeau unul lîngă altul în tăcere și, deși aburii coniacului li se împrăștiaseră din minte, li se părea că tot soiul de mogîldețe le ațin calea. Iarțev se gîndi că sufletele țarilor, boierilor și patriarhilor Moscovei rătăceau poate prin pădure; vru să-i împărtășească și lui Kostea gîndul, dar se răzgîndi și tăcu.

Cînd ajunseră la bariera orașului cerul abia începea să se lumineze. Iarțev și Kocevoi străbătură tot în tăcere șoseaua mărginită de căsuțe sărăcăcioase, de cîrciumi și de depozite de cherestea. Trecînd pe sub podul drumului de fier, îi învălui o răcoare plăcută, purtînd miresme de tei și o stradă largă și lungă se întinse în fața lor, dar nu se zărea nici un om, nici o lumină... Cînd ajunseră la „Krasnîi Prud“ [1] se lumina de ziuă.

— Moscova este un oraș care va mai avea mult de suferit! murmură Iarțev cu ochii la mănăstirea sfîntului Alexei.

— Ce te face să crezi?

— Nu știu. Mi-e dragă Moscova.

Iarțev și Kostea iubeau cu patimă orașul acesta în care se născuseră și aveau un fel de pornire preconcepută împotriva altora. Erau încredințați că Moscova este o cetate excepțională, după cum și Rusia era o țară tot atît de excepțională. În Crimeia, în Caucaz sau în străinătate li se ura, nu se simțeau la largul lor, și găseau mai plăcută și mai sănătoasă clima de la Moscova cu cerul ei plumburiu. Se înfiorau de o plăcere tainică la gîndul zilelor în care ploaia măruntă și înghețată bate în geamuri, amurgul cade

[1] „Iazul roșu“ (n. t.).

repede, zidurile clădirilor și bisericilor capătă o culoare cenușie și tristă și în care nu știi cum să te îmbraci ca să ieși.

In apropiere de gară întîlniră o birjă.

— In definitiv, spuse Iarțev, n-ar fi rău să scriu o piesă istorică dar fără Liapunovi și Godunovi, ci, înfățișînd mai curînd epoca lui Iaroslav sau Monomah... Nu pot suferi piesele noastre istorice, afară de monologul lui Pimen. Cînd cercetezi izvoarele istorice sau chiar cînd citești un manual de istorie, vezi că în Rusia totul e plin de talent, de inspirație și de interes, dar la teatru, așa cum este ea înfățișată în piesele istorice, viața noastră pare lipsită de relief și de originalitate.

Ajunși la Malaia Dmitrovka cei doi prieteni se despărțiră. Iarțev își urmă drumul cu birja spre strada Nikitskaia. Legănat de trăsură, pe jumătate adormit, continua să se gîndească la piesă. Dintr-o dată i se păru că aude o larmă înspăimîntătoare, zăngănit de arme, strigăte într-o limbă necunoscută, aducînd cu cea calmucă, apoi întrevăzu un sat în flăcări, în mijlocul văpăilor care-l luminau atît de puternic, încît se putea desluși de departe cel mai mărunt brad. Năvălitori sălbatici, călări și pe jos, străbăteau satul; caii lor ca și ei erau roșii de vîlvătaia care însîngera cerul. „Trebuie să fie polovțienii", se gîndea Iarțev. Unul dintre ei, bătrîn, groaznic la vedere, ars, cu fața plină de sînge, lega pe oblînc o fecioară cu chip bălai, rusesc. Bătrînul scotea strigăte înverșunate, iar fecioara se uita cu ochi triști, adînc grăitori... Iarțev scutură capul și se trezi.

Prietenă, dulcea mea prietenă..., începu el să cînte iar.

In timp ce plătea birjarului și urca scările, nu putea totuși să se smulgă vedeniilor; în fața ochilor îi jucau mereu flăcările cățărîndu-se cu trosnete înfricoșătoare pe copaci și pădurea se umplea de fum. Un mistreț neobișnuit de mare trecea în goană prin sat înnebunit de spaimă. Și fecioara legată de oblînc se uita mereu cu ochii ei triști...

Cînd intră în casă, se făcuse ziuă de-a binelea. Pe pian, luminînd slab notele rămase deschise, două lumînări ardeau spre sfîrșite. Intinsă pe divan într-o rochie neagră cu cordon lat, Rassudina dormea adînc cu un jurnal în mînă. Cîntase desigur pînă tîrziu, așteptînd ca Iarțev să se întoarcă, apoi o biruise somnul.

„Cît trebuie să fi fost de istovită", se gîndi el.

Îi luă ușor jurnalul din mînă, o acoperi cu un pled, stinse lumînările și trecu în camera de culcare. Gîndul piesei istorice și motivul „Prietenă, dulcea mea prietenă", continuară să-l obsedeze tot timpul cît se dezbrăcă.

Două zile mai tîrziu, Laptev veni să-i spună că Lida avea anghină difterică și că de la ea se molipsise și Olia și Iulia. După cinci zile primi vestea că Lida și Iulia se însănătoșiseră dar că Olia murise și Laptevii nemaisuferind să stea o clipă în vilă, se întorseseră în oraș.

XIV

Lui Laptev îi era acum neplăcut să rămînă multă vreme acasă. Cînd o căutai, nevastă-sa era în pavilion, sub pretext că trebuia să vadă ce făceau fetițele, dar el știa bine că se ducea acolo ca să plîngă în tihnă lîngă Kostea. La nouă, la douăzeci, apoi la patruzeci de zile de la moartea Oliei, merseseră la cimitirul sfîntul Alexei, unde se făcuse de fiecare dată parastas ; Laptev trebuise să stea apoi toată ziua să lîncezească acasă, străduindu-se să se gîndească la fetiță și îndrugînd banalități nevestei sale ca s-o mîngîie. La depozit nu se mai ducea decît rareori. Nu se mai îngrijea decît de opere de binefacere, născocind tot felul de obligații și de corvezi, fericit de cîte ori putea să lipsească ziua întreagă de acasă pentru o nimica toată. In cele din urmă hotărî să se ducă în străinătate ca să studieze organizarea azilelor de noapte, și gîndul acesta îl înviora.

Intr-o zi de toamnă, în timp ce Iulia abia se dusese în pavilion ca să plîngă în voie și Laptev întins pe

canapea se gîndea unde ar putea să plece, Piotr îl anunță că venise Rassudina. Plăcut surprins de această vizită, Laptev se ridică repede și ieși în întîmpinarea fostei sale prietene, pe care începuse s-o uite.

Din seara în care fusese ultima oară la ea, părea să nu se fi schimbat de loc.

— De cîtă vreme nu ne-am mai văzut, Paulina! îi spuse el, întinzîndu-i amîndouă mîinile. Dac-ai ști ce bine-mi pare că te văd! Fii bine venită!

Dîndu-i mîna, Rassudina îi scutură energic brațul și, fără să-și scoată pălăria și paltonul, intră și se așeză.

— Am venit numai pentru o clipă. N-am timp de pălăvrăgeală. Ia te rog loc și ascultă. Îmi e totuna dacă te bucuri sau nu că mă vezi; știi foarte bine că nu dau doi bani pe mofturile curtenitoare ale bărbaților. M-am hotărît să bat la ușa dumitale numai fiindcă m-am dus astăzi în cinci locuri și peste tot am fost refuzată. Și chestiunea e urgentă. Ascultă, continuă ea, privindu-l țintă în ochi, cinci studenți pe care-i cunosc, băieți buni dar cu capul în nori și săraci, nu și-au plătit taxele și vor fi eliminați. Averea dumitale te obligă să te duci imediat la universitate și să plătești pentru ei.

— Cu plăcere, Paulina!

— Iată numele lor, și îi întinse un petec de hîrtie. Du-te imediat. O să te delectezi după aceea iarăși cu fericirea dumitale conjugală.

În clipa aceea se auzi în dosul uneia din ușile salonului un zgomot nelămurit: desigur un cîine care se scărpina. Rassudina sări în picioare și roși.

— Dulcineea dumitale ascultă la ușă! spuse ea. E josnic.

Laptev se simți jignit pentru nevastă-sa.

— Nici nu este aici! S-a dus în pavilionul din curte. Nu vorbi astfel de ea. Ne-a murit copilul și durerea ei este fără margini.

— Poți s-o liniștești! zîmbi ea ironic și se așeză din nou. O să mai aibă încă zece. Cine nu știe să facă copii?

Laptev își aminti că auzise de atîtea ori fraza aceasta — sau ceva asemănător — și i se păru că îl în-

văluie cu o adiere îndepărtată poezia trecutului, a vieţii sale libere de flăcău, cînd se credea încă tînăr şi putea face ce voia, cînd nu exista nici dragostea pentru nevastă-sa, nici amintirea copilului mort.

— Să mergem! spuse el oftînd.

Rassudina aşteptă la intrarea universităţii, în timp ce Laptev se duse la secretariat. Cînd ieşi, înmînă fostei sale iubite cinci chitanţe.

— Unde te duci acum? o întrebă el.

— La Iarţev.

— Viu şi eu cu dumneata.

— Ai să-l împiedici să lucreze.

— Nu! Te asigur că nu! insistă el cu o privire rugătoare.

Rassudina purta o pălărie neagră cu crep, aproape o pălărie de doliu, şi un palton jerpelit, foarte scurt, cu buzunarele lăbărţate. Nasul îi părea şi mai lung ca înainte şi, în ciuda frigului parcă nu avea un strop de sînge în obraz. Lui Laptev îi făcea plăcere să meargă alături de ea, să se supună ordinelor ei şi s-o audă bodogănind. „Ce forţă lăuntrică trebuie să aibă femeia aceasta, se gîndea el, care izbuteşte să fie totuşi atrăgătoare, aşa cum este, urîtă, stîngace, şleampătă, neştiind nici să se îmbrace, nici să se pieptene şi totdeauna atît de repezită!“

Intrară la Iarţev pe scara de serviciu şi prin bucătărie unde îi primi bucătăreasa, o bătrînică curată cu cîrlionţi cărunţi. Ruşinată, le surîse bucuros, şi faţa-i micuţă se rumeni ca o prăjitură.

— Poftiţi, intraţi, conaşilor.

Iarţev nu era acasă. După ce porunci lui Laptev să n-o deranjeze, Rassudina se aşeză la pian şi se porni pe exerciţii complicate şi plictisitoare. Fără un cuvînt Laptev se aşeză mai departe de pian, răsfoind „Vestitorul Europei“. Rassudina cîntă astfel două ceasuri — asta era porţia ei zilnică — apoi îmbucă ceva în grabă la bucătărie şi plecă la lecţii.

Laptev citi urmarea unui roman, stătu multă vreme fără să facă nimic, fără să se plictisească, fericit că era prea tîrziu ca să se mai întoarcă acasă la masă.

Se auzi rîsul lui Iarțev, care intră voios, bine dispus, cu obrajii îmbujorați, îmbrăcat în uniformă nouă de profesor, cu nasturi de metal.

Luară masa împreună, apoi Laptev se întinse pe un divan și Iarțev se așeză lîngă el, aprinzînd o țigară. Seara prindea încet să se aștearnă.

— Încep cu siguranță să îmbătrînesc, spuse Laptev. De cînd a murit soră-mea, mă trezesc, nu știu de ce, gîndindu-mă adesea la moarte.

Vorbiră despre moarte și despre nemurirea sufletului, că ar fi fost bine să poată reînvia și să zboare după aceea undeva, în planeta Marte de pildă, să lenevească și să fie veșnic fericiți, dar mai ales să gîndească într-un fel deosebit, nepămîntean.

— Numai că nimeni nu vrea să moară! spuse Iarțev încet. Nici o filozofie nu mă poate împăca cu gîndul morții pe care o consider ca o prăvălire în neant. Vreau să trăiesc.

— Îți place viața, Gavrilîci?

— Bineînțeles că da!

— Vezi, în privința asta, eu singur nu mă pot înțelege. Starea mea de spirit este cînd întunecată, cînd nepăsătoare. Sînt un timid; n-am încredere în mine, mi-e conștiința înfricată; nu izbutesc să mă adaptez vieții, s-o stăpînesc. Unii spun prostii, sau fac lucruri nepermise, plini de bucuria de a trăi, iar eu, chiar cînd fac binele în mod conștient, sînt sau plin de neliniște, sau de cea mai completă nepăsare. Eu cred, Gavrilîci, că asta se explică prin faptul că sînt un rob, nepot de iogab. Pînă ce noi, ăștia de jos o să ne găsim adevărata cale, mulți dintre noi își vor lăsa casele pe drum.

— Dar asta-i foarte bine dragul meu! replică Iarțev. Asta dovedește o dată mai mult cît de bogată și variată este viața rusă. Ah, ce bogată este! Știi, pe zi ce trece sînt tot mai adînc încredințat că trăim în preziua celui mai măreț triumf cu putință și aș vrea să pot trăi să cunosc și eu clipa aceea, să iau și eu parte la ea! O să mă crezi sau nu, dar după părerea mea se ridică o generație care ne va uimi. Cînd predau lecțiile elevilor mei, fetelor mai ales, simt o adevă-

rată desfătare. Sînt niște copii minunați. Iarțev se apropie de pian și făcu cîteva acorduri. Eu sînt chimist, gîndesc ca un chimist și voi muri chimist, reluă el, dar sînt însetat să cunosc cît mai mult și mi-e teamă că voi muri fără să-mi fi potolit setea. Chimia nu mi-e de ajuns; sorb cu lăcomie istoria rusă, istoria artei, pedagogia, muzica. Astă vară, nevastă-ta, m-a rugat să scriu o piesă istorică și acum nu mai am alt gînd decît să scriu, să scriu, să scriu... Mi se pare că aș putea sta trei zile la rînd fără să mă mișc de la masa de lucru, fără a înceta de a scrie. Imaginile mă copleșesc, capul mi-e plin de ele și simt arterele pulsîndu-mi în creier. Nu am cîtuși de puțin pretenția să ajung ceva extraordinar, să creez ceva sublim; vreau numai să trăiesc, să visez, să sper, să fiu pretutindeni. Viața, dragul meu, este scurtă. Trebuie să o folosești cît mai bine.

După convorbirea aceasta prietenească, ce se prelungise pînă la miezul nopții, Laptev începu să vină aproape zilnic la Iarțev. Ceva nelămurit îl atrăgea acolo. De obicei venea spre seară. Întins pe un divan aștepta întoarcerea lui Iarțev fără să se plictisească de fel. După masă Iarțev începea să lucreze, dar Laptev îi punea o întrebare, începea să discute și se mîntuia cu lucrul. La miezul nopții, cei doi prieteni se despărțeau încîntați unul de altul.

Dar nici fericirea asta nu fu de lungă durată. Într-o zi Laptev găsi la Iarțev pe Rassudina, făcîndu-și obișnuitele-i exerciții la pian. Îl privi rece, aproape dușmănos și îl întrebă fără să-i întindă mîna:

— Spune-mi, te rog, cînd o să se termine povestea asta?

— Care poveste? o întrebă la rîndul lui, neputînd pricepe despre ce putea fi vorba.

— Vii aici în fiecare zi și-l împiedici pe Iarțev să lucreze. Ivan Gavrilîci nu-i un negustor, ci un savant, fiecare clipă din viața sa este prețioasă. Trebuie să înțelegi lucrul ăsta și să ai puțin tact.

— Dacă crezi că-l turbur, spuse Laptev ascultător și descumpănit, n-am să mai viu.

— Perfect! Poți să pleci chiar de acum, fiindcă s-ar putea să se întoarcă și să te găsească aici.

Tonul cu care spuse aceste ultime cuvinte și privirea ei rece, îl turburară adînc. Insemna că nu mai avea pentru el nici cel mai mic sentiment afară de dorința de a-l vedea ducîndu-se cît mai repede. Cîtă deosebire față de dragostea ei de altădată. Plecă fără să-i dea mîna. Credea că o să alerge iarăși după el, să-l cheme înapoi; dar abia închise ușa și o auzi reluînd gamele. In timp ce cobora încet scara, înțelese că acum nu mai era decît un străin pentru ea.

Cîteva zile după aceea, Iarțev veni într-o seară să-l vadă.

— Am să-ți aduc o veste, îi spuse el rîzînd. Paulina Nikolaevna s-a instalat definitiv la mine.

Se tulbură puțin, apoi adăugă cu vocea mai domoală:

— Ce vrei, nu sîntem desigur îndrăgostiți unul de altul dar cred că... asta nu înseamnă nimic. Sînt bucuros că pot să-i ofer un adăpost, odihnă și posibilitatea, dacă s-ar îmbolnăvi, să nu mai muncească. Cît despre ea, e convinsă că locuind cu mine, o să pună mai multă rînduială în viața mea și că sub influența ei voi ajunge un mare savant. Las-o să creadă. Oamenii din sud au o vorbă: „Omul prost crede tot". Ha, ha, ha!

Laptev nu răspunse nimic. Iarțev se plimba prin birou, uitîndu-se la tablourile pe care le văzuse de sute de ori și reluă cu un oftat:

— Da, dragul meu, sînt cu trei ani mai mare decît dumneata; e cam tîrziu ca să mă mai gîndesc la dragostea adevărată și, în definitiv, o femeie ca Paulina Nikolaevna este o ocazie rară pentru mine. Sînt sigur că o să trăiesc fericit cu ea pînă la bătrînețe. Da dracu știe, parcă totuși aș regreta ceva și m-ar munci un dor nelămurit. Am impresia că sînt și eu culcat în valea Daghestanului și că văd în vis balul[1]. Ce vrei, omul nu e niciodată mulțumit cu ceea ce are.

---

[1] Aluzie la poezia *Un vis* de M. I. Lermontov; în romînește de Al. Philippide, *Lirice*, ed. *Cartea Rusă*, pag. 281. (N. ed.)

Trecu în salon, se așeză la pian și începu să cînte romanțele lui preferate ca și cum nimic deosebit nu s-ar fi întîmplat. Laptev care rămăsese în birou, stătea cu ochii închiși și încerca să se dumerească ce o făcuse pe Rassudina să-și lege viața cu Iarțev. Fu cuprins apoi de amărăciune, spunîndu-și că nu există pe lume nici un simțămînt trainic și îl duru gîndul că Paulina Nikolaevna îl uitase atît de repede. Fu dezamăgit de asemenea, dîndu-și seama că nici dragostea lui pentru nevastă-sa nu mai era ceea ce fusese.

XV

Laptev citea în biroul lui, legănîndu-se pe un fotoliu ; Iulia citea și ea lîngă el ; neavînd nimic să-și spună, nu rostiseră nici un cuvînt toată dimineața. Din cînd în cînd, Laptev ridica ochii și o privea, gîndindu-se : „Ori că te însori din dragoste pătimașă ori fără pic de dragoste, nu-i totuna ?“ I se părea acum atît de departe vremea în care era gelos, zbuciumat, chinuit. De atunci fusese în străinătate și acum se odihnea, intenționînd să se ducă la începutul primăverii în Anglia, unde se simțise mai bine ca oriunde.

Obișnuită acum cu gîndul morții copilei, Iulia Sergheevna nu se mai ducea să plîngă în pavilion ; în iarna asta nu mai ieșise nicăieri, nici prin magazine, nici la teatru, nici la concerte ; stătea mereu acasă. Încăperile cele mari îi insuflau un fel de groază și nu se simțea bine decît în birou sau în camera ei, unde se aflau icoanele pe care le adusese cu ea de acasă și peisagiul care-i plăcuse la expoziție. Nu cheltuia aproape nimic pentru ea, aproape tot atît de puțin ca atunci cînd stătea cu tatăl ei.

Iarna se scurgea posomorîtă. În tot orașul se juca cărți și cînd se născocea altă distracție — coruri, lecturi sau ședințe de desen — era și mai plicticos. În societatea de la Moscova erau prea puțini oameni înzestrați cu vreun talent artistic ; la toate seratele se produceau mereu aceleași persoane — cîntînd sau re-

citînd — astfel că plăcerea artistică se pierdea și se transforma pentru cei mai mulți într-o corvoadă obositoare și monotonă.

Afară de aceasta nu era zi în care Laptevii să nu aibă vreo supărare. Bătrînul Feodor Stepanovici, care vedea tot mai puțin — doctorii spuneau că în curînd va orbi — nu se mai ducea la depozit. Feodor nu mai dădea nici el pe acolo. Stătea toată ziua acasă și scria. Panaurov fusese numit în sfîrșit în alt oraș, cu rangul de consilier de stat. Pînă să-și ia noul post în primire, stătea la hotelul Dresda și venea în fiecare zi să-i ceară bani lui Laptev. Kiș își terminase cu ajutorul lui dumnezeu studiile la universitate; acum aștepta ca Laptevii să-i găsească un post și între timp stătea toată ziua pe capul lor istorisindu-le pe-ndelete, în amănunt, tot felul de lucruri nesărate. Toate neplăcerile acestea erau obositoare și făceau viața zilnică nesuferită.

Piotr intră și anunță vizita unei necunoscute. Pe cartea de vizită era scris : Iosefina Iosefinovna Milan.

Iulia Sergheevna se ridică alene și se retrase în odaia ei. Îi amorțise un picior și abia și-l putea mișca. O doamnă slabă, foarte palidă, cu sprîncenele castanii, îmbrăcată toată în negru, intră în birou. Își împreună brațele pe piept și spuse cu o voce rugătoare :

— Domnule Laptev, salvează-mi copiii.

Laptev mai auzise cîndva zăngănitul de brățări, mai văzuse chipul acela acoperit cu un strat gros de pudră și recunoscu de îndată persoana la care cinase, atît de fără rost, înainte de a se căsători. Era cea de a doua „nevastă“ a lui Panaurov.

— Salvează-mi copiii ! repetă ea cu fața tremurătoare. (Dintr-o dată păru bătrînă, într-o stare de plîns și ochii i se înroșiră.) Dumneata singur ne poți salva. De aceea am dat ultimul ban ca să viu la Moscova și să-ți vorbesc. Copiii mei rămîn muritori de foame.

Spunînd aceasta voi să cadă în genunchi ; speriat Laptev se repezi și o apucă de braț, reținînd-o.

— Ia loc, ia loc, te rog... bîigui el.

— Nu mai avem nici cu ce să ne cumpărăm pîine ! spuse ea. Grigori Nikolaici pleacă din orașul nostru

și nu vrea să mă ia nici pe mine nici pe copii cu el... Toți banii pe care dumneata ești așa de generos să-i trimiți, îi cheltuiește numai pentru el. Ce să ne facem ? Bieții mei copii !

— Liniștește-te, te rog. Am să dau ordin ca banii să fie trimiși de aci înainte pe numele dumitale.

După ce mai plînse un timp, se potoli și Laptev observă că lacrimile săpaseră făgașe prin stratul de pudră și că începuse să-i mijească mustață.

— Ești foarte generos, domnule Laptev, fii te rog, îngerul nostru păzitor, zîna noastră cea bună. Spune-i lui Grigori Nikolaici să nu mă părăsească, să mă ia cu el. Îl iubesc ; îl iubesc nebunește, este singura mea bucurie.

Laptev îi dădu o sută de ruble, și-i făgădui să-i vorbească lui Panaurov. Însoțind-o pînă în vestibul îi era mereu teamă să nu înceapă din nou să plîngă sau să nu-i cadă iarăși în genunchi.

Abia plecase și apăru Kiș, apoi Kostea cu un aparat fotografic. În ultima vreme căzuse în patima fotografiatului. Fotografia de mai multe ori pe zi pe toți ai casei și noua lui ocupație îi dădea atîta bătaie de cap și atîtea necazuri încît și slăbise.

Spre seară, puțin înaintea ceaiului, sosi și Feodor. Se așeză într-un colț al biroului și deschise o carte, rămînînd multă vreme cu ochii pe o pagină, fără să o citească. Îi trebui multă vreme pînă să-și bea ceaiul. Fața îi era stacojie. În prezența sa, Laptev simțea că-l apasă ceva. Însăși tăcerea lui îl scotea din fire.

— Poți să feliciți Rusia, spuse în sfîrșit Feodor. A apărut un nou publicist. Dar, lăsînd gluma la o parte, află, frățioare, că am ouat un articolaș, mai mult un fel de încercare. Uite, ți l-am adus. Citește-l, scumpule și dă-ți părerea, dar sincer.

Scoase un caiet din buzunar și i-l întinse. Articolul era intitulat : „Sufletul rus". Era plicticos, într-un stil greoi, lipsit de personalitate, așa cum scriu oamenii fără talent, încîntați totuși de ei înșiși. Ideea de bază era că intelectualul are dreptul să nu creadă în supranatural, dar că trebuie să-și ascundă necre-

dința ca să nu ducă și pe alții în ispită și să le zdruncine credința. Fără credință, idealismul nu e posibil și singur idealismul este predestinat să salveze Europa și să arate omenirii adevărata ei cale.

— Dar nu spui de ce anume trebuie salvată Europa ? obiectă Laptev.

— Asta se-nțelege de la sine.

— Nu se-nțelege nimic ! stărui Laptev, plimbîndu-se prin cameră. Nu se înțelege nici măcar pentru ce ai scris toate astea. În sfîrșit ! Te privește !

— Vreau să-l scot în broșură.

— Treaba ta.

Urmă o clipă de tăcere, apoi Feodor suspină și spuse :

— Este foarte, foarte trist, Alioșa, că avem vederi atît de diferite. Dar, scumpe frățioare, sîntem amîndoi ruși, pravoslavnici, oameni cu idei largi. Ideile înguste ale nemților și ale ovreilor pot oare să ne convină ? Nu sîntem, nici tu nici eu, niște tercheaberchea, ci reprezentanții unei familii însemnate de negustători.

— Despre ce familie însemnată vorbești ? îl întrerupse Laptev, stăpînindu-și cu greu mînia. O familie însemnată ! Moșierii porunceau argaților lor să-l bată cu nuielele pe bunicul nostru și ultimul contopist avea dreptul să-l plesnească. Bunicul îl omora în bătăi pe tata și tata pe noi. Ce ne-a dat oare, mie sau ție, familia asta „însemnată" ? Ce nervi și ce sînge am moștenit noi ? De trei ani judeci ca un țircovnic, și ceea ce ai scris tu este o aiureală slugarnică. Și eu ? Nici eu nu sînt mai breaz. Uită-te la mine : nici abilitate, nici îndrăzneală, nici voință. Mă tem la fiecare pas ca și cum m-aș aștepta mereu să fiu bătut. Mă fîstîcesc în fața oricărei nulități, în fața oricărui nătărău, a oricărei vite, care nu-mi ajunge la degetul mic nici din punct de vedere moral nici din punct de vedere spiritual. Mi-e frică de portari, de ușieri, de sergenții de stradă, de jandarmi. Mi-e frică de toată lumea fiindcă m-am născut dintr-o mamă înnebunită de spaimă, ca o sălbăticiune încolțită, și fiindcă am

fost terorizat și bătut de copil. Am face bine și tu și eu să nu avem copii. Ah, dacă ar da dumnezeu să se încheie cu noi această blestemată „familie însemnată de negustători"...

În clipa aceea intră Iulia Sergheevna și se așeză lîngă masă.

— Discutați? întrebă ea. Nu vă tulbur?

— Nu, surioară! răspunse Feodor. Era o discuție de principii. Pretinzi, reluă el, întorcîndu-se către fratele său, că familia noastră e așa și pe dincolo. Totuși a izbutit să creeze o întreprindere de milioane; este și asta ceva.

— Mare lucru e întreprindere de milioane! Un om nu prea deștept și fără daruri deosebite se apucă de negustorie, apoi se îmbogățește. Vinde de azi pe mîine ce-i cade în mînă, fără nici un sistem, fără nici un scop, fără măcar să fie mort după bani; face comerț în virtutea inerției și se poate spune mai curînd că banul trage la el, decît că el fuge după bani. Rămîne toată viața negustor și pînă la urmă își îndrăgește negoțul numai fiindcă poate să poruncească vînzătorilor și să-și bruftuluiască clienții. Este epitrop la biserică numai ca să poruncească tîrcovnicilor și să-i oblige să-i facă pe voie. Primește să fie eforul unei școli numai din plăcerea de a ști că dascălul este sub ordinele lui și de a-și da aere de superior față de el. Acestui soi de negustor nu-i place să facă negoț, ci numai să poruncească, să comande și depozitul nostru nu e o întreprindere de comerț, ci o cameră de tortură. Pentru un comerț așa cum îl înțelegeți voi, aveți nevoie de funcționari lipsiți de personalitate, oameni nenorociți și fricoși. Îi formați după cum vreți voi, obligîndu-i de copii să vă facă temenele pentru fiecare îmbucătură de pîine și le vîriți în cap că sînteți binefăcătorii lor. Sînt sigur că n-ai angaja pentru nimic în lume la depozit pe cineva cu studii universitare.

— Cei ce ies din universitate nu convin comerțului nostru.

— Nu-i adevărat! strigă Laptev. Și asta-i minciună.

— Iartă-mă, spuse Feodor, ridicîndu-se, dar mi se pare că scuipi în puțul de unde bei; disprețuiești întreprinderea noastră dar profiți de pe urma ei.

— Aha, aici voiam să ajung! izbucni Laptev într-un rîs amarnic, privindu-și cu mînie fratele. Dacă n-aș face parte din „însemnata noastră familie", dacă aș avea măcar de cinci parale voință și îndrăzneală, aș fi renunțat de mult la aceste venituri și aș fi încercat să-mi cîștig singur pîinea. Dar în depozitul vostru ați izbutit să-mi smulgeți de copil orice personalitate. Acum sînt de-ai voștri.

Feodor se uită la ceas și se pregăti grăbit să plece. Sărută mîna cumnatei sale și ieși, dar în loc să nimerească în vestibul intră în salon apoi în camera de culcare.

— Am uitat unde dau ușile! bolborosi el rușinat. Ce ciudat e împărțită casa asta, nu-i așa?

In timp ce-și îmbrăca blana, părea înmărmurit și trăsăturile lui exprimau suferință. Mînia lui Laptev se potolise. Se îngrijoră și-i fu milă de fratele său. Și dintr-o dată i se trezi în suflet, caldă și bună dragostea frățească ce i se păruse că se stinge puțin cîte puțin în ultimii trei ani. Il cuprinse o dorință năvalnică să-l facă pe Feodor să simtă duioșia din inima sa.

— Vino să mănînci cu noi, îi spuse el, bătîndu-l pe umăr. Vrei?

— Da, da... Dar dă-mi puțină apă.

Laptev alergă el însuși în sufragerie și luă din bufet primul pahar pe care-l găsi — era un pahar gros de bere — îl umplu cu apă și i-l aduse. Feodor bău cu sete, apoi dintr-o dată mușcă paharul. Se auzi un scrîșnet de dinți și de sticlă, apoi un sughiț de plîns. Apa îi curse pe blană și pe redingotă.

Laptev, care nu văzuse pînă atunci vreun bărbat plîngînd își pierdu cumpătul și, speriat nu știa ce trebuia să facă. Se uită pierdut, simțindu-se parcă vinovat, la Iulia și la fata din casă, care scoteau blana de pe Feodor și-l duceau înapoi în birou.

Iulia îl întinse pe un divan și se așeză în genunchi la căpătîiul lui.

— Nu-i nimic, căuta ea să-l liniștească, e din pricina nervilor.

— Draga mea, spuse el, îmi vine foarte greu... sînt foarte, foarte nenorocit: am încercat cît am putut să ascund...

O luă de gît și îi șopti la ureche:

— În fiecare noapte o văd pe sora mea, Nina... Vine regulat și se așază lîngă pat într-un fotoliu...

După vreun ceas, în timp ce își punea blana în vestibul, era din nou surîzător și nu se mai rușina decît de fata din casă. Laptev se duse să-l însoțească pînă acasă.

— Vino mîine să mănînci cu noi! îi spunea el mereu ținîndu-l de braț. De paști o să mergem împreună în străinătate. Ai nevoie să schimbi aerul, altfel nu mai e nimic de făcut cu tine.

— Da, da, o să mergem. Și o s-o luăm și pe Iulia cu noi.

Cînd se întoarse acasă, Laptev o găsi pe nevastă-sa într-o stare de mare nervozitate. Întîmplarea cu Feodor o impresionase adînc și nu izbutea să se liniștească. Nu plîngea, dar era foarte palidă și nu-și găsea locul în pat. Degetele-i înghețate frămîntau plapuma, perna și mîinile lui Alexei Feodorîci. Ochii i se măriseră și erau plini de spaimă.

— Nu mă părăsi! îl imploră ea. Spune-mi de ce nu mă mai rog lui dumnezeu? Ce s-a făcut cu credința mea, Alioșa? De ce discutați despre religie în fața mea? Tu și cu prietenii tăi mi-ați turburat judecata și acum nu mă mai pot ruga...

Laptev îi puse o batistă udă pe frunte, îi încălzi mîinile, îi dădu ceai și ea se strîngea plină de teamă la pieptul lui.

Spre ziuă, sfîrșită, adormi. Laptev ședea pe marginea patului și o ținea de mînă. Nici el nu putu dormi. A doua zi se simți frînt, năuc, cu un gol în cap și rătăci pînă seara fără rost, alene, prin casă.

XVI

Medicii declarară că Feodor suferea de o boală mintală. Laptev nu mai știa de mult ce se petrece în Piatnițkaia iar depozitul acela posomorît unde nu se mai ducea nici bătrînul nici Feodor, îi făcea impresia unui mormînt. De cîte ori Iulia îi spunea că ar trebui să treacă zilnic pe la depozit și prin Piatnițkaia, Laptev tăcea sau începea să vorbească cu ciudă despre copilărie, mărturisind că nu-i poate ierta bătrînului suferințele pe care trebuise să le îndure de la el, și că din pricina acestor suferințe nu voia să mai audă de casa părintească...

Intr-o duminică dimineață, Iulia se duse singură în Piatnițkaia. Îl găsi pe bătrîn în salonul cel mare în care se făcuse sfeștania în cinstea ei. Stătea nemișcat într-un jilț, îmbrăcat cu obișnuita-i haină de pînză, fără cravată și în papuci. Clipea mereu din ochii lui betegi.

— Eu sînt, nora dumitale, îi spuse Iulia, apropiindu-se de el. Am venit să văd ce faci.

Emoționat, Feodor Stepanîci începu să răsufle zgomotos. Mișcată de nenorocirea și de singurătatea lui, Iulia îi sărută mîna. Bătrînul îi pipăi fața, capul și încredințîndu-se că era într-adevăr nora sa, făcu semnul crucii peste ea.

— Îți mulțumesc, îți mulțumesc că ai venit. Mi-am prăpădit ochii și nu mai văd nimic. Abia zăresc fereastra și focul, dar nu mai deosebesc oamenii și mobilele. Da, orbesc. Feodor a căzut și el bolnav și fără ochiul stăpînului toate merg prost. Dacă se întîmplă ceva, clienții n-au cui să se adreseze. Personalul o s-o ia razna. Ce are Feodor? A răcit, desigur. Eu n-am știut ce e boala, nu m-am îngrijit și n-am fost la doctor în viața mea!

Potrivit obiceiului său, începu iar să se laude. Intre timp, în sufragerie servitorii puneau masa pe care o încărcau cu gustări și sticle cu vin. Una din sticle avea forma turnului Eiffel. Aduseră apoi o farfurie cu piroști care răspîndeau un miros de orez și pește.

— Rog pe scumpa mea noră să guste ceva! îi spuse bătrînul.

Iulia îl luă de braț, îl duse la masă și-i turnă un păhărel de vodcă.

— Am să viu și mîine, îi spuse ea, și am să-ți aduc și nepoțelele, pe Sașa și pe Lida. O să le pară rău că ești atît de singur și or să te dezmierde.

— Nu, să nu le aduci; sînt copile din flori.

— Cum din flori? Părinții lor erau doar cununați.

— Fără învoirea mea. Eu nu le-am dat binecuvîntarea și nu vreau să știu de fetele lor. Lasă-le în plata domnului.

— Spui lucruri ciudate, Feodor Stepanîci! oftă Iulia.

— În evanghelie scrie că copiii trebuie să-și respecte părinții și să aibă frica lor.

— Dar nu este așa! Evanghelia spune că trebuie să iertăm chiar dușmanilor noștri.

— În meseria noastră nu se poate ierta. Dac-ai sta să ierți tuturora, ai da faliment în trei ani.

— Dar să ierți, să spui cuiva, oricît ar fi de vinovat, un cuvînt bun, de mîngîiere, nu prețuiește mai mult decît orice, chiar decît bogăția?

Iulia încercă să-l îmbuneze pe bătrîn, să trezească în el un simțămînt de milă, de pocăință, dar orice-i spunea, el o asculta cu un zîmbet, așa cum oamenii mari îi ascultă pe copii.

— Feodor Stepanîci, continuă totuși hotărîtă Iulia, ești de acum bătrîn, dumnezeu te va chema curînd la el. Și n-are să te întrebe cum ți-ai făcut treburile și dacă negoțul dumitale era înfloritor. Are să te întrebe dacă ai avut inimă bună, dacă nu te-ai purtat aspru cu cei mărunți și slabi, cu slugile și slujbașii dumitale, de pildă.

— Am fost întotdeauna un adevărat binefăcător cu oamenii mei, care vor trebui să mă pomenească veșnic! declară el cu cea mai adîncă convingere.

Mișcat totuși de tonul pătruns cu care vorbise Iulia și ca să-i facă plăcere, îi spuse:

— Bine, adu-mi mîine nepoțelele, am să spun să le cumpere daruri.

Ținuta bătrînului era neîngrijită ; pieptul și genunchii îi erau plini de scrum de țigară ; se vedea că nimeni nu-i mai lustruia cizmele și nu-i peria hainele. La masă orezul nu era bine fiert, șervetele miroseau a săpun, slugile tropăiau și trînteau. Toată casa avea, ca și bătrînul, același aer de părăsire. Dîndu-și seama de starea aceasta, Iuliei îi fu rușine și de ea și de bărbatul său.

— Am să vin neapărat și mîine ! repetă ea.

Inspectă toată casa, porunci să se deretice camera bătrînului și să se aprindă candelele la icoane. Cînd intră la Feodor îl găsi stînd cu ochii pe o carte fără să citească. Iulia stătu puțin de vorbă cu el, dădu ordin să se deretice și camera lui, apoi coborî la parter unde locuiau salariații.

În mijlocul sălii în care mîncau, un stîlp de lemn susținea tavanul ca să nu se prăbușească. Camerele erau scunde, întunecoase, zidurile acoperite cu un tapet ieftin de hîrtie. Pretutindeni plutea un miros greu de fum și de bucătărie. Fiind duminică, toți salariații erau acasă și așteptau masa, așezați pe paturi. Cînd o văzură pe Iulia intrînd, săriră toți în picioare și răspunseră sfios întrebărilor ei, privind-o pieziș ca niște deținuți.

— Dumnezeule, spuse ea, ridicînd brațele, da' prost stați aici ! Nu vă înăbușiți așa, claie peste grămadă ?

— Claie peste grămadă, dar nu năpăstuiți ! îi răspunse Makeicev. Vă datorăm multe binefaceri și rugăm pe milostivul dumnezeu să vă ție !

— Corespunderea vieții este cu ambiția persoanei ! grăi ca de obicei, păsărește, Pociatkin.

Văzînd că Iulia nu înțelege Makeicev se grăbi să adauge :

— Sîntem oameni de condiție modestă și trebuie să trăim potrivit stării noastre.

Iulia ținu să vadă dormitoarele ucenicilor și bucătăria, făcu cunoștință cu chelărița și plecă foarte nemulțumită.

— Trebuie neapărat și cît mai curînd să ne mutăm în Piatnițkaia, spuse ea bărbatului ei îndată ce se întoarse acasă, și tu să te duci în fiecare zi la depozit.

Rămaseră apoi un timp fără să spună un cuvînt, șezînd unul lîngă altul în birou. Lui Laptev i se pusese o piatră grea pe suflet și nu avea nici un chef să se ducă nici în Piatnițkaia, nici la depozit, dar ghicea gîndul nevestii sale și n-avea tăria să i se împotrivească.

O mîngîie pe obraz și îi spuse:

— Am o presimțire că viața noastră este încheiată și că de acum înainte începe pentru noi o umbră de viață, cenușie, șterșă. Cînd am aflat că boala lui Feodor nu se mai poate vindeca, am plîns. Am copilărit împreună și tinerețea tot împreună ne-am petrecut-o. Îl iubeam din toată inima și dintr-o dată, ce nenorocire! Cînd am înțeles că l-am pierdut, mi s-a părut că am rupt definitiv cu trecutul. Și acum cînd îmi spui că trebuie să mă reîntorc neapărat în casa din Piatnițkaia, în pușcăria aceea, mi se pare că se prăbușește și viitorul.

Se ridică, se duse la fereastră și se uită pe stradă.

— Orice am încerca să facem, trebuie să ne luăm adio de la gîndul fericirii. Fericirea nu există. Eu nu am știut ce-i fericirea și cu siguranță că nici nu poate fi găsită. O singură dată am fost totuși și eu fericit: cînd am stat o noapte întreagă sub umbreluța ta. Nu știu dacă-ți mai aduci aminte; odată ți-ai uitat umbreluța la Nina în cameră. Eram îndrăgostit nebun de tine: am deschis umbreluța și am stat toată noaptea sub ea, beat de fericire.

Lîngă bibliotecă era un scrin de mahon cu ornamente de bronz. Laptev păstra acolo tot felul de lucruri care nu mai foloseau la nimic, între altele și umbreluța Iuliei. O scoase și o arătă nevesti-si:

— Iat-o.

Iulia se uită la ea, o recunoscu și surîse melancolic.

— Îmi aduc aminte. Cînd mi-ai făcut declarația ta de dragoste, o țineai în mînă...

Văzînd că Laptev se pregătea să iasă în oraș, adăugă:

— Dacă poți, te rog, întoarce-te mai devreme, mi-e urît fără tine!

Ducîndu-se după aceea în camera ei, rămase îndelung pe gînduri, cu ochii la umbreluță.

XVII

În ciuda complexității și volumului important al afacerilor, la depozit nu exista nici un contabil; din registrele pe care le ținea unul din salariați nu pricepeai nimic, iar cu reprezentanții de comerț nemți și englezi care veneau zilnic, vînzătorii discutau despre politică și despre religie. Mai venea și un nobil scăpătat, veșnic beat, bolnav și într-un hal fără de hal. Traducea corespondența cu străinătatea. Băieții îl porecliseră „Slăbănogul" și-i puneau sare în ceai.

Chipul acesta de a face comerț i se părea lui Laptev o aberație. Se ducea acum în fiecare zi la depozit și încerca să pună o rînduială nouă. Interzise vînzătorilor să mai bată pe ucenici și să rîdă de clienți; fu revoltat de faptul că se trimitea în bătaie de joc în provincie, drept nou-nouță, marfă veche și demodată. Acum el conducea totul, dar ca și mai înainte tot nu știa care este situația exactă a averii, dacă treburile merg bine, ce leafă primeau principalii salariați și așa mai departe. Socotindu-l tînăr și fără experiență, Pociatkin și Makeicev îi ascundeau multe lucruri și seara se sfătuiau îndelung în șoaptă cu bătrînul care orbise de tot.

Într-o dimineață, pe la începutul lui iunie, Laptev și Pociatkin se duseră să mănînce la restaurantul Bubnov ca să discute despre afaceri. Pociatkin era de mult funcționar la Laptevi. Intrase la ei de la vîrsta de opt ani. Era considerat aproape ca făcînd parte din familie; era omul lor de încredere și seara cînd pleca de la depozit, luînd toți banii din casă și umflîndu-și buzunarele cu ei, nimănui nu i-ar fi trecut prin minte vreo umbră de bănuială. Era primul reprezentant al firmei și la depozit și la biserică unde

înlocuia acum pe bătrîn și îndeplinea însărcinările acestuia de epitrop. Din pricina asprimii față de cei ce se aflau sub ordinele lui, vînzătorii și ucenicii îl porecliseră Maliuta Skuratov[1].

Intrînd în restaurant făcu semn chelnerului și-i porunci :

— Dă-ne, prietene, o jumătate de fenomen și douăzeci și patru de buclucuri.

Puțin după aceea, chelnerul aduse pe o tavă o jumătate litru de vodcă și mai multe farfurii cu gustări.

— Ascultă, prietene, porunci iarăși Pociatkin, adu-ne acum o porție de mare meșter al calomniei și al bîrfelii cu piureu de cartofi.

Chelnerul nu pricepu, se fîstîci, vru să spună ceva, dar Pociatkin îl fulgeră cu privirea și se răsti :

— Și afară de asta !

Chelnerul se gîndi multă vreme, apoi se sfătui cu tovarășii lui și ghicind pînă la urmă despre ce e vorba, aduse o porție de limbă.

După ce goliră cîte două pahărele de vodcă și se înfruptară din gustări, Laptev îl întrebă pe Pociatkin :

— Spune-mi, Ivan Vasilîci, este adevărat că afacerile noastre au început să meargă prost în ultimii ani ?

— Nici concepție !

— Spune-mi drept și limpede, ce venituri avem, care e situația averii noastre ? Nu se poate merge așa, orbește. S-a făcut mai zilele trecute inventarul. Nu te supăra, dar n-am încredere în el. Dumneavoastră socotiți necesar să-mi ascundeți ceva și numai tatălui meu îi spuneți adevărul. V-ați deprins de mici cu diplomația și nu vă puteți dezbăra de ea. Dar ce rost mai are ea în cazul nostru ? Te rog, să fii sincer. Care e situația afacerilor noastre ?

— Totul depinde de fluctuația creditului ! răspunse Pociatkin după o clipă de gîndire.

---

[1] *Maliuta Skuratov* (m. în 1572) — sfetnic apropiat al țarului Ivan al IV-lea (cel Groaznic) ; a jucat un rol important în aplicarea reformelor acestui țar, pentru înfrîngerea opoziției boierimii feudale și consolidarea statului centralizat rus. (N. ed.)

— Ce înțelegi prin asta ?

Pociatkin se pierdu într-un șir de explicații din care nu se putea pricepe nimic. Laptev trimise atunci după Makeicev. Acesta nu întîrzie să sosească, luă din gustări, făcu o rugăciune, apoi cu vocea lui groasă și puternică de bariton, spuse din nou că mai înainte de orice salariații firmei trebuiau să se roage zi și noapte lui dumnezeu pentru binefăcătorii lor.

— Bine, bine dar mie dă-mi voie să nu mă consider binefăcătorul vostru ! îl întrerupse Laptev.

— Fiecare om trebuie să-și cunoască lungul nasului și să-și dea seama de condiția lui. Dumnezeu a vrut ca să fiți tatăl și binefăcătorul nostru și noi sîntem robii dumneavoastră.

— Dar isprăviți o dată cu astea. Începeți să mă plictisiți, se supără Laptev. Fiți vă rog, la rîndul dumneavoastră binefăcătorii mei și explicați-mi care e situația afacerilor noastre. Și vă rog să nu mă tratați ca pe un copil. Altfel închid chiar mîine depozitul. Tata e orb, fratele meu se află într-o casă de sănătate, nepoatele mele sînt încă mici ; nu pot să sufăr negustoria și m-aș lăsa bucuros de ea, dar știți bine că n-am pe cine pune în locul meu. Pentru dumnezeu, lăsați diplomația.

Se întoarseră toți trei la depozit să facă socotelile. Seara le continuară acasă, cu ajutorul bătrînului, care-i dezvălui fiului tainele sale comerciale, ca și cum i-ar fi vorbit de vrăjitorie. Pînă la urmă rămase stabilit că veniturile se măreau cam cu o zecime în fiecare an și că — socotind numai banii lichizi și acțiunile — averea Laptevilor era de șase milioane.

Cînd pe la unu noaptea, după ce terminaseră cu socotelile, Laptev ieși să ia aer, se simțea vrăjit de aceste cifre. Noaptea era liniștită, scăldată de lună, caldă, înăbușitoare chiar. Zidurile albe ale caselor de dincolo de rîul Moscova, porțile grele și ferecate, tăcerea și umbrele întunecate, totul dădea impresia unei fortărețe și nu lipseau decît sentinelele înarmate. Laptev coborî în grădinița casei lor și se așeză pe o bancă lîngă gardul dincolo de care se întindea grădina vecinilor. Mălinul era în floare. Laptev își

aminti că în copilăria lui arborele acesta era tot atît de schilod ca și acum ; nu mai crescuse ; rămăsese la fel ca și atunci. Fiecare colț al grădinii și al curții îi aducea aminte de trecutul îndepărtat. Cînd era copil, vedea ca și acum printre arbuștii firavi curtea scăldată în lumina lunii. Umbrele erau tot atît de tainice și de neliniștitoare. Ca și atunci, un cîine negru stătea culcat în mijlocul curții și ferestrele de la camerele băieților erau larg deschise. Dar amintirile acestea nu erau plăcute.

Pași ușori se auziră în grădina vecină...

— Draga, scumpa mea ! șopti lîngă gard o voce de bărbat.

Li se auzea chiar răsuflarea : o pereche de îndrăgostiți se sărutau. Laptev era încredințat că milioanele și afacerile lui, la care nu ținea de fel îi vor strica toată viața și îl vor face sclavul lor. Se și vedea obișnuindu-se încetul cu încetul cu noua sa situație și intrînd în rolul de șef al firmei. Avea să se îndobitocească, să îmbătrînească și pînă la urmă să moară ca orice burghez, demn de plîns, acrit și plictisit de moarte de toți cei din jurul lui.

Dar cine-l împiedica oare să renunțe la milioane și la afaceri, să iasă pe poarta grădinii și să se ducă pentru totdeauna din curtea și din casa pe care din copilărie nu le putea suferi ?

Șoaptele și sărutările din dosul gardului îl tulburau. Se ridică și se întoarse în curte ; își descheie cămașa la piept și se uită lung la lună. I se părea că o să poruncească portarului să-i deschidă poarta, că o să iasă și nu o să se mai reîntoarcă niciodată. Inima i se umplu de o dulce bucurie la gîndul libertății ; rîdea de fericire închipuindu-și cît de minunată, poetică și poate chiar sfîntă ar fi viața lui...

Dar nu se clintea ; stătea așa în picioare, și se întreba : „Ce mă oprește aici ?“

Îi era ciudă pe el însuși ca și pe cîinele negru care se tăvălea pe caldarîm în loc să fugă pe cîmp, în pădure unde ar fi fost liber și fericit. Același lucru îi împiedeca pe amîndoi să părăsească curtea : obișnuința constrîngerii, a robiei...

A doua zi, pe la amiază, plecă la nevastă-sa și, ca să nu se plictisească, îl luă cu el pe Iarțev.

Iulia Sergheevna era la țară, la Butovo, și nu se dusese să o vadă de aproape o săptămînă. De la gară, luă o trăsură și Iarțev cîntă tot drumul entuziasmat de vremea frumoasă.

Vila se afla într-un parc mare. Iulia Sergheevna își aștepta bărbatul, la douăzeci de pași de poartă, pe aleea principală pe o bancă, sub un plop bătrîn. Era îmbrăcată cu o rochie crème, elegantă și spumoasă împodobită cu dantele; în mînă ținea faimoasa umbreluță. După ce îi dădu bună seara, Iarțev se îndreptă spre casă unde se auzeau ciripind glasurile Sașei și Lidei. Laptev se așeză alături de ea ca să-i vorbească despre afaceri.

— De ce ai stat atît de mult fără să vii? îl întrebă ea ținîndu-l de mînă. Stau toată ziua aci pe bancă și aștept să te văd venind. Fără tine mi se urăște.

Se ridică și mîngîindu-l pe păr se uită prelung la fața, la umerii și pălăria lui.

— Știi, continuă ea roșindu-se, te iubesc. Mi-ești drag. De cum te văd venind sînt fericită. Nici nu știi cît de fericită... De ce taci? Spune-mi ceva...

In timp ce-i vorbea despre dragostea ei, lui Laptev i se părea că sînt căsătoriți de zece ani; îi era foame. Iulia îl luă de gît și mătasea rochiei îi dezmierda obrazul.

Se desprinse ușor din îmbrățișarea ei, se ridică și, fără să spună un cuvînt se îndreptă spre casă. Fetițele îi ieșiră înainte în fugă.

„Cum au crescut! se gîndi el. Și cîte schimbări în trei ani! Și mai sînt încă treisprezece, poate chiar treizeci de ani de viață. Cine știe ce se va mai întîmpla? Om trăi și om vedea!“

Sărută pe Saşa și pe Lida, care se aninaseră de gîtul lui și le spuse:

— Bunicul mi-a spus să vă sărut din partea lui; unchiul Fedea o să plece în curînd; unchiul Kostea a scris din America și vă sărută și el. Se plictisește la expoziție și o să se întoarcă în curînd. Iar unchiului Alioșa îi e foame.

Așezîndu-se apoi în verandă, o văzu pe Iulia Sergheevna venind încet pe alee.

Dusă pe gînduri avea o expresie tristă, fermecătoare. În ochi îi străluceau lacrimi. Nu mai era fata de altădată, subțirică, plăpîndă, palidă, ci o femeie matură, frumoasă și trupeșă.

Și Laptev văzu cu cîtă încîntare Iarțev o privea apropiindu-se și cum încîntarea aceasta cu totul nouă îi ilumina tot chipul lui trist, dar cu desăvîrșire răpit... Se părea că atunci o vedea pentru prima dată în viața lui. În tot timpul prînzului, pe verandă, Iarțev continuă să surîdă cu un aer de bucurie și de sfială, fără să-și ia ochii de la Iulia și de la gîtul ei frumos.

Laptev se uita fără să vrea la el. Se gîndea că mai erau treisprezece sau poate treizeci de ani de viață. Cine știe ce avea să se mai întîmple!

Și își spuse:

„Vom trăi și vom vedea".

SOȚIA

— Te-am rugat de-atîtea ori să nu mai faci ordine pe masa mea de lucru! spuse Nikolai Evgrafîci. Întotdeauna după ce faci curat, nu mai pot să găsesc nimic. Era aici o telegramă. Pe unde ai aruncat-o? Fă bine și caut-o. Vezi că e din Kazan; are data de ieri.

Slujnica, o femeie subțirică, palidă, cu o față nepăsătoare, găsi în coșul de sub masă cîteva telegrame și i le dădu doctorului fără să rostească un cuvînt. Dar toate erau locale, trimise de pacienți.

Pe urmă căutară în salon și în camera Olgăi Dmitrievna.

Se făcuse tîrziu, trecuse de miezul nopții. Nikolai Evgrafîci știa că soția lui are să zăbovească mult, că n-are să fie înainte de cinci dimineața acasă. Se îndoia de fidelitatea ei, și de fiecare dată cînd se întîmpla ca ea să întîrzie, el nu dormea, suferea și totodată își disprețuia profund soția, ura patul ei, oglinda, bomboniere le și toate acele zambile și lăcrămioare care soseau pentru ea zilnic din partea cuiva și care răspîndeau prin casă un parfum dulceag de florărie. În asemenea nopți el era cusurgiu, năzuros și cicălitor. Tot așa și în seara aceea, i se părea că avea neapărat nevoie de telegrama pe care o primise de la fratele lui, cu toate că nu era decît o simplă felicitare cu prilejul sărbătorilor.

Pe masa din odaia soției sale, sub cutia cu scrisori zări deodată o altă telegramă și-și aruncă ochii pe ea. Fusese expediată din Monte-Carlo, pe adresa soacrei lui, pentru Olga Dmitrievna, și era iscălită de un oarecare Michel. Din tot textul, el nu pricepu nici un cuvînt, fiindcă era scrisă într-o limbă străină, pe cît părea în englezește.

— Cine să fie acest Michel? Pentru ce îi scrie tocmai din Monte-Carlo? Și de ce pe adresa soacră-mi?

În cei șapte ani de căsnicie se obișnuise să suspecteze, să ghicească, să tragă anumite concluzii și. nu o dată îi venise în minte gîndul că datorită acestei experiențe conjugale ar putea ajunge un detectiv strălucit. Intrînd în biroul lui și scormonindu-și gîndurile, își aminti numaidecît că cu un an și jumătate în urmă, cînd fusese cu soția lui la Petersburg, prînziseră la Kubas, împreună cu un fost coleg de școală, inginer la căile de comunicație, care le prezentase un tînăr de vreo 22—23 de ani, cu numele de Mihail Ivanîci, iar numele de familie al acestui tînăr suna scurt și oarecum ciudat: Ris. Două luni mai tîrziu, doctorul zărise în albumul nevesti-si fotografia aceluiași tînăr, în josul căreia era scris pe franțuzește: „În amintirea prezentului și în nădejdea viitorului". Pe urmă se mai întîlnise de vreo două-trei ori cu el în casa soacră-si... Acea perioadă coincidea perfect cu vremea cînd soția lui începuse să lipsească tot mai des de acasă și să se întoarcă în zori și cînd ea îi cerea într-una să-i procure un pașaport pentru străinătate, și pentru că el nu vroia, se încinsese zile de-a rîndul un adevărat război în casă, încît îi era și rușine de slugi.

Cu șase luni în urmă cîțiva medici, colegi de-ai lui, constataseră că are un început de tuberculoză și îl sfătuiseră să lase totul baltă și să plece în Crimeia. Aflînd acest lucru, Olga Dmitrievna se arătase tare speriată și, lingușindu-se pe lîngă bărbatul ei, încercase să-l convingă că Crimeia e friguroasă și plicticoasă și că ar fi mai bine să plece împreună la Nisa, unde ea va avea grijă de odihna și de sănătatea lui.

Acum pricepea el pentru ce nevastă-sa dorise atît de mult să plece tocmai la Nisa. Fiindcă Michel al ei locuia la Monte-Carlo! Luă dicționarul englezo-rus și, încet-încet, mai traducînd cuvintele, mai ghicindu-le înțelesul, izbuti să descifreze următoarea frază: „Beau în sănătatea mult adoratei mele. De mii de ori sărut piciorușul cel mic. Aștept nerăbdător să vii."

Își închipuia ce caraghios și ce jalnic rol ar fi avut el dacă s-ar fi înduplecat la rugămintea soției sale și s-ar fi dus cu ea la Nisa. Îi venea să plîngă de ciudă și în culmea tulburării începu să se plimbe prin toate odăile. Îl chinuia mîndria, firea lui cinstită și dreaptă, simțea un profund dezgust. Se întreba, încleștîndu-și pumnii și crispîndu-se de silă, cum a fost cu putință ca el, fiul unui popă de la țară, cu educație de seminarist, tocmai el, un om cinstit, dintr-o bucată, care profesa chirurgia, să cadă în sclavie, să se supună într-un chip atît de rușinos acestei ființe de nimic, acestei creaturi atît de slabă, de necredincioasă și de josnică.

„Piciorușul cel mic, șuieră el printre dinți, mototolind telegrama. Piciorușul cel mic!"

De pe vremea cînd se îndrăgostise de ea și o ceruse în căsătorie, și în toți cei șapte ani cîți trăise alături de ea, nu-i mai rămăsese decît amintirea părului lung și parfumat, a noianului de dantele vaporoase și a picioarelor ei mici, într-adevăr foarte mici și frumoase. I se părea că din toate îmbrățișările trecute nu mai păstra decît pe mîini și pe obraji senzația lăsată de atingerea mătăsii și a dantelelor — altceva nimic. Nimic altceva — în afară de țipetele, de crizele de isterie, de veșnicele reproșuri și amenințări și de minciuni, minciuni la tot pasul...

Îi veni în minte cum uneori, cînd se afla la țară, în casa părintească, se întîmpla să zboare pe neașteptate în odaie vreo pasăre din ogradă și atunci pasărea lovea furioasă cu aripile în geam, se zbătea și răsturna toate de prin casă; la fel i se părea că este și cu femeia asta: dintr-o lume cu totul străină pătrunsese în viața lui și o răvășise. Cei mai frumoși

ani ai vieții și-i petrecuse ca într-un iad, visurile lui de fericire erau acum frînte, terfelite, sănătatea și-o pierduse; casa lui e înțesată de mobilă vulgară, de cocotă. Din cele zece mii de ruble pe care le cîștiga în fiecare an, nu izbutea niciodată să trimită acasă la maică-sa, preoteasa, măcar zece ruble; pe deasupra, mai trebuia să plătească niște polițe care atingeau suma de cincisprezece mii. Își spunea că nici dacă ar fi fost nevoit să stea în aceeași casă cu o bandă de tîlhari, tot nu i s-ar fi părut viața atît de definitiv și ireparabil distrusă ca acum, trăind alături de această femeie.

Îl cuprinse tusea și înecul. Ar fi trebuit să se culce în pat și să se încălzească, dar nu era în stare, se plimba într-una prin odăi sau se așeza pe un scaun și, apăsînd nervos creionul pe hîrtie, scria mașinal: „Stimate domn... Piciorușul cel mic...".

Către orele cinci se mai potoli și începu să creadă că numai el era vinovat de toate. Își spunea că dacă Olga Dmitrievna s-ar fi căsătorit cu un alt bărbat care ar fi știut s-o stăpînească, atunci, cine știe, poate că ar fi fost și ea o femeie cinstită și așezată; el însă s-a dovedit a fi un prost psiholog, care nu cunoaște sufletul femeii, și mai este și un om anost și necioplit.

„Mie mi-a mai rămas puțin de trăit, gîndi el, sînt un cadavru ambulant și n-am ce căuta printre cei vii. De fapt ar fi acum chiar ciudat și stupid să-mi apăr mai știu eu ce drepturi ale mele. Trebuie să am o explicație cu ea; n-are decît să plece la iubitul ei... O las să divorțeze și iau toată vina asupra mea."

Olga Dmitrievna sosi în sfîrșit și așa cum venise de afară cu rotonda albă pe umeri, cu căciula și cu galoșii, intră în birou și căzu într-un fotoliu.

— Ah, ce băiat îngrozitor! Ce bondoc nesuferit! spuse ea, răsuflînd din greu și izbucni într-un plîns cu sughițuri. Asta e curată necinste, curată nerușinare, urmă ea, bătînd din picioare. Nu mai pot, nu mai pot, nu mai pot!

— Dar ce s-a întîmplat? întrebă Nikolai Evgrafîci, pășind spre ea.

— Îl ştii pe studentul Azarbekov ? Ei bine, m-a condus pînă acasă şi mi-a pierdut geanta. Aveam cincisprezece ruble în ea. Mi le dăduse mama.

Plîngea în toată legea, ca o fetiţă, lăsînd să-i curgă şiroaie de lacrimi, încît nu numai batista, ci şi mănuşile se udară.

— Ei, ce să-i faci, oftă doctorul, ţi-a pierdut-o, ţi-a pierdut-o. Linişteşte-te acum. Trebuie neapărat să stăm de vorbă într-o chestiune.

— Dar ce sînt eu, milionară, ca să risipesc banii în halul ăsta ? urmă ea să se vaiete. Azarbekov spunea că mă despăgubeşte, dar nu-l cred. E sărac...

Doctorul o rugă să se potolească şi să asculte ce vrea el să-i spună, dar ea dădea într-una zor cu studentul şi cu cele cincisprezece ruble.

— Ah, îţi dau mîine douăzeci şi cinci, numai taci odată, te rog, spuse el, scos din fire.

— Dar trebuie să-mi scot blana, izbucni ea. N-am să mă aşez la o discuţie serioasă, aşa, îmbrăcată ! Ciudat mai eşti !

El o ajută să-şi scoată galoşii şi blana şi în timpul acesta simţi mirosul vinului alb, al vinului din care îi plăcea ei să bea de cîte ori se delecta cu stridii. De altfel, în ciuda înfăţişării sale diafane, ea obişnuia să bea şi să mănînce peste măsură de mult.

Apoi ea se duse în odaia ei şi după puţin timp se întoarse gătită, de data asta ca pentru casă, pudrată şi cu ochii încă plînşi ; se aşeză în fotoliu, lăsîndu-se pe spate în capotul vaporos, încărcat de dantele, încît din noianul de unde trandafirii el putu să deslueşească numai părul lung despletit şi unul din picioruşele ei încălţat în pantof.

— Despre ce vrei să-mi vorbeşti ? întrebă ea, legănîndu-se în fotoliu.

— Uite, întîmplător am dat peste asta... spuse doctorul, întinzîndu-i telegrama.

După ce o citi, ea ridică din umeri şi începu să se legene şi mai tare.

— Ei şi, făcu ea, este o felicitare obişnuită de anul nou şi atîta tot. Nu văd ce-ar putea fi secret în asta.

— Te bizui desigur pe faptul că nu ştiu englezeşte,

spuse doctorul. Într-adevăr, nu știu, dar am în schimb dicționar. Telegrama este din partea lui Ris, care bea în sănătatea mult adoratei lui și care te sărută de mii de ori. Dar să lăsăm asta... urmă grăbit doctorul. În nici un caz nu am de gînd să încep cu reproșuri și să-ți fac o scenă... Ne ajung scenele și reproșurile de pînă acum. E timpul să le punem capăt... Uite ce vreau să-ți spun: să știi că din partea mea ești liberă, poți trăi cum dorești.

Un timp nu se auzi în cameră decît plînsul ei încet.

— N-ai să mai fii nevoită să minți și să te prefaci, vreau să te scutesc de asta, urmă apoi Nikolai Evgrafîci. Dacă îl iubești pe acest tînăr, iubește-l. Dacă dorești să pleci la el, în străinătate, pleacă. Tu ești tînără, sănătoasă, pe cînd eu nu mai sînt decît un infirm... Mi-au rămas puține zile de trăit... într-un cuvînt... înțelegi ce vreau să spun.

Era atît de tulburat, încît nu mai fu în stare să rostească nici o vorbă mai mult.

Plîngînd într-una și vorbind cu un glas de parcă s-ar fi compătimit pe sine, Olga Dmitrievna recunoscu că îl iubește pe Ris, că s-au plimbat de mai multe ori împreună cu trăsura afară din oraș, că l-a vizitat chiar în camera lui la hotel și că, într-adevăr, acum dorește foarte mult să plece la el, în străinătate.

— Vezi, nu ți-am ascuns nimic, încheie ea, oftînd, tot sufletul mi l-am deschis. Te rog încă o dată fii mărinimos și procură-mi un pașaport.

— Îți repet, răspunse el, ești liberă.

Atunci ea se ridică și se așeză într-un alt fotoliu mai aproape de el, să-i poată studia bine expresia feței. Nu-l credea și de aceea vroia acum să citească gîndurile lui ascunse. De altfel ea nu credea niciodată pe nimeni, și în cele mai nobile intenții ea bănuia întotdeauna scopuri meschine, josnice și egoiste.

Pe cînd cerceta chipul lui, plină de curiozitate, doctorului i se păru că zărește în ochii ei două luminițe verzi ca de pisică.

— Cînd am să capăt pașaportul? întrebă ea încet.

În clipa aceea, el ar fi dorit să-i răspundă „niciodată", dar se stăpîni și spuse:

— Cînd vrei.

— Plec numai pentru o lună, spuse ea.

— Ba nu, obiectă el, pleci la Ris pentru totdeauna. Te las să divorțezi, iau toată vina asupra mea și Ris poate să te ia de nevastă.

— Nici nu mă gîndesc să divorțez, spuse Olga Dmitrievna cu vioiciune, și pe fața ei se oglindi mirarea. Eu nu ți-am cerut așa ceva. Fă-mi rost de pașaport și atîta tot.

— Dar de ce nu vrei să divorțezi? întrebă doctorul, pierzîndu-și cumpătul. Ciudată femeie mai ești și tu, tare ciudată! Dacă te-ai îndrăgostit de el serios și el te iubește de asemenea, apoi în situația voastră cel mai bun lucru pe care-l puteți face este să vă căsătoriți. Nu cumva mai stai să alegi între divorț și adulter?

— Te înțeleg acum, spuse ea, depărtîndu-se, iar fața ei se făcu răutăcioasă, te înțeleg perfect; te-ai plictisit de mine și ca să scapi de mine îmi impui divorțul. Îți mulțumesc, nu-s chiar atît de proastă cum crezi tu. Nici divorț n-am să dau și nici de la dumneata n-am să plec. N-am să plec, n-am să plec, n-am să plec! Întîi și întîi, urmă ea, grăbită, de parcă s-ar fi temut să n-o întrerupă, n-am poftă să pierd situația mea în societate; pe urmă, trebuie să ții socoteală că eu am 27 de ani împliniți, pe cînd Ris are numai 23. Peste un an se plictisește de mine și mă lasă. Și la urma urmelor, dacă vrei să știi, nu garantez că pasiunea mea pentru el are să fie de lungă durată. Asta e tot! Nu vreau să plec de aici și gata!

— Atunci am să te dau afară din casă! strigă Nikolai Evgrafîci și bătu din picior. Am să te dau afară, femeie nerușinată și josnică!

— Om vedea noi, răspunse ea, părăsind camera.

La fereastră se iviseră de mult zorile și doctorul tot mai ședea la masa lui, plimba creionul pe hîrtie și scria mașinal: „Stimate domn... Piciorușul cel mic".

Din cînd în cînd se mai ridica și străbătea camerele în lung și în lat; într-una din aceste plimbări, pe

cînd trecea prin salon, se opri deodată să privească îndelung fotografia făcută cu șapte ani în urmă, îndată după nuntă. Era o fotografie de familie; amîndoi socrii lui, nevastă-sa Olga Dmitrievna, pe atunci în vîrstă de douăzeci de ani și el însuși în postura tînărului și fericitului soț. Socrul, consilier intim, un om șiret și ahtiat după bani, se arăta în fotografie rotofei, buhăit, cu obrazul proaspăt bărbierit. Soacra, o cucoană grăsulie, cu trăsături mărunte și viclene, ca de dihor, își iubea odrasla cu pasiune și o acoperea în toate, chiar dacă fiica ei ar fi sugrumat un om, ea ar fi tăcut chitic, și n-ar fi știut cum s-o cocoloșească mai bine. Olga Dmitrievna avea de asemenea trăsături mărunte și viclene, dar mai expresive și mai îndrăznețe decît ale maică-si; fața ei n-ar fi putut fi comparată cu a unui dihor, ci cu a vreunui alt animal de pradă, de proporții mai însemnate. Pe cînd el, Nikolai Evgrafîci, arăta în acea fotografie a fi un băiat tare bun, cumsecade și naiv, cu zîmbetul lui blajin, de seminarist, care îi lumina chipul; i se citea în ochi credința naivă că această familie de hrăpăreți în care soarta îl aruncase, are să-i dea și poezie și fericire și toate cîte le visase pe vremea cînd era student și cînta:

De n-o iubești cu adevărat,
N-ai dreptul soață s-o numești!

Și iar se întrebă nedumerit, cum a fost cu putință ca el, fiul unui popă de la țară, om sincer și dintr-o bucată, să cadă sub jugul unei creaturi atît de diferită de dînsul ca fire; să se dea cu totul, fără nici o putință de scăpare, pe mîinile unei ființe atît de false, de nule, de vulgare și de josnice.

La orele unsprezece dimineața, pe cînd el își punea haina ca să se ducă la spital, intră în birou slujnica.

— Ce dorești? o întrebă el.

— Doamna s-a sculat și vă roagă să-i dați cele douăzeci și cinci de ruble pe care i le-ați făgăduit aseară.

FRUNTE ALBĂ

LUPOAICA flămîndă se sculă ca să pornească la vînătoare. Cei trei puișori ai ei dormeau adînc, înghemuiți unul într-altul, ca să-și ție de cald. Lupoaica îi linse și plecă.

Era în martie, lună de primăvară, totuși noaptea copacii încă trosneau de ger, ca în decembrie, și cum scoteai limba afară, o simțeai înțepată de mii de ace. Lupoaica avea sănătatea șubredă și devenise bănuitoare; tresărea fricoasă la cel mai mic zgomot, mereu cu gîndul la puișorii rămași acasă, nu cumva să le facă cineva în lipsa ei vreun rău. Mirosul urmelor de cal și de om, trunchiurile, stivele de lemne, drumul întunecos acoperit de bălegar, toate o speriau. I se părea că îndărătul fiecărui copac sînt pitiți în întuneric oameni și că undeva, dincolo de pădure, urlă cîinii.

Nu mai era tînără și mirosul îi slăbise, așa că uneori lua urma vulpii drept urmă de cîine, ba chiar, înșelată de miros i se întîmpla să se rătăcească, ceea ce nu pățise niciodată în tinerețe. Din pricina sănătății șubrede, nu mai vîna nici viței, nici berbeci grași, ca înainte vreme, și ocolea de departe iepele cu mînji, hrănindu-se mai mult cu stîrvuri; din carne proaspătă se înfrupta foarte rar, doar primăvara, cînd dădea peste o iepuroaică și-i lua puii, ori cînd izbutea să se furișeze la vreun țăran, pătrunzînd în staulul mieilor.

La vreo patru verste de vizuina ei, la drumul mare, se afla un bordei. Acolo trăia Ignat, paznicul, un moşneag de vreo şaptezeci de ani, care tuşea mereu şi vorbea de unul singur. În vremea nopţii de obicei dormea, iar ziua rătăcea prin pădure, cu flinta la umăr, fluierînd după iepuri. Se vede că pe vremuri fusese mecanic la tren, căci de fiecare dată, înainte de a se opri din mers, avea obicei să-şi comande: „Maşină, stop!“ şi cînd s-o ia din loc: „Viteză maximă!“

Era totdeauna întovărăşit de-o căţea mare, neagră, de rasă necunoscută, pe care o chema Arapka. Cînd căţeaua prea o lua razna înainte, el striga: „Mers înapoi!“. Cîteodată moşului îi venea să cînte; atunci se clătina pe picioare şi adesea cădea jos (lupoaica credea că-i din pricina vîntului), strigînd: „Deraiere!“

Lupoaica îşi aducea aminte că toată vara şi toamna păscuseră în jurul bordeiului un berbec şi două mioare. Şi chiar dăunăzi, cînd trecuse pe acolo, i se păruse că le aude behăind în staul. Acuma, apropiindu-se de bordei, îşi făcea socoteala c-a venit martie şi, judecînd după scurgerea vremii, trebuiau să fie miei în staul. Cum o rodea cumplit foamea, îşi închipuia cu ce poftă o să înfulece mielul, şi la asemenea gînduri, dinţii îi clănţăneau, iar ochii îi străluceau prin întuneric ca două luminiţe. Coliba lui Ignat, şura, staulul şi fîntîna erau înconjurate de troiene înalte. Era linişte deplină. Arapka dormea, se vede, în şură. De pe troian, lupoaica trecu pe staul şi începu să scurme cu labele şi cu botul acoperişul de paie. Paiele fiind putrede şi sfărîmicioase, lupoaica era gata să se rostogolească înăuntru; în nări o izbiră deodată aburi calzi, miros de bălegar şi de lapte de oi. Un mieluţ simţind frigul începu să behăie uşurel. Sărind prin deschizătură în staul, sălbăticiunea căzu cu labele de dinainte pe ceva moale şi cald, pesemne că pe berbec şi în acelaşi timp ceva începu să scheaune, să latre şi să se tînguie c-un glăscior subţire. Oile se bulucirăla perete şi lupoaica, înfricoşată, apucă ce-i căzu întîi în bot şi se zvîrli afară...

Alerga încordîndu-şi toate puterile, în vreme ce Arapka, simţind lupul, urla înnebunită, găinile cotcodăceau în bordei, speriate, iar Ignat, ieşind pe prispă, striga:

— Viteza maximă! Ţignalul! Şi fluiera ca o locomotivă: U-U-U-U... Şi toată larma asta era sporită de ecoul pădurii.

În sfîrşit, încetul cu încetul, toate amuţiră şi lupoaica se mai linişti puţin. I se părea, că prada pe care o ţinea în dinţi şi o tîra pe zăpadă, era mai grea şi mai vîrtoasă decît erau mieluţii la acea vreme. Avea şi-un miros deosebit şi s-auzeau şi nişte suneţe ciudate... Lupoaica se opri lepădîndu-şi prada pe zăpadă... ca să se odihnească înainte de a se apuca de ospăţ... şi deodată sări în lături cu scîrbă. Nu era mieluţ, era un căţel negru, mare, căpăţînos şi cu picioare lungi, cu aceeaşi pată albă în frunte ca şi Arapka. Judecînd după purtările lui, părea cam prostălău, un biet căţel de curte. Îşi linse spinarea boţită şi rănită; apoi, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, dădu din coadă lătrînd către lupoaică. Ea se depărtă de dînsul, mîrîind ca un cîine. El după dînsa. Lupoaica întoarse capul, clănţănind din dinţi: căţelul se opri nedumerit, dar îndată după aceea, hotărînd se vede că ăsta-i un joc, întinse botul spre bordei, prinzînd a lătra tare şi vesel, de parcă ar fi poftit-o pe maică-sa, Arapka, să vie şi ea să se joace cu el şi cu lupoaica.

Începuse a se lumina de ziuă, şi cînd lupoaica se furişă prin păduricea deasă de plopi, se putea deslui limpede fiecare copăcel. Găinuşele pădurii se treziseră şi falnicii cocoşi sălbatici se zburătăceau speriaţi de lătrăturile şi salturile nesăbuite ale căţelului.

„De ce-o fi alergînd după mine? gîndea înciudată lupoaica. Se vede că vrea numaidecît să-l mănînc...“

Ea şi puii ei îşi aveau sălaş într-o groapă nu prea adîncă: erau trei ani de cînd, pe-o furtună cumplită, fusese smuls din rădăcină un pin bătrîn şi aşa se făcuse groapa. Pe fundul ei, acuma căptuşit cu frunze şi muşchi, se aflau împrăştiate ciolane şi coarne de bou cu care se jucau lupanii. Semănau leit unul cu

altul. Se treziseră și stăteau alături la marginea gropii și, privind la mama lor care venea, dădeau din coadă. Zărindu-i, cățelul se opri la distanță, uitîndu-se țintă; cînd băgă de seamă că și ei îl priveau încordat, începu să-i latre supărat ca pe străini.

Se luminase de-a binelea; ieșise soarele, zăpada sclipea în jur și el tot acolo sta, lătrînd de departe. Lupanii supseseră la mama lor, frămîntîndu-i cu labele burtă slabă, în vreme ce ea rodea un os de cal alb și uscat; era chinuită de foame, o durea capul de lătratul cîinelui și-i venea să se repeadă la oaspetele nepoftit și să-l sfîșie.

Pînă la urmă, obosit, cățelul răgușì; văzînd că nu se tem de el, ba chiar că nici nu-l mai iau în seamă, începu — mai oprindu-se, mai făcînd un salt — să se apropie cu sfială de lupani. Acuma, la lumina zilei se vedea bine cu cine ai de-a face. Avea o frunte albă, mare, cucuiată, semn de mare prostie la cîini, ochi mici, albastru spălăcit, în sfîrșit o mutră cît se poate de neroadă. Apropiindu-se de lupani, își întinse lăboanele-i mari și, punîndu-și botul pe ele, începu:

— Mnia... mnia... ngau... ngau... ngau!...

Lupanii, măcar că nu pricepură nimic, dădură din coadă. Atunci cățelul șterse unuia o labă peste căpățînă. Lupanul îi dădu și el una peste cap. Cățelul se suci într-o parte, dădu din coadă și, privindu-l piezîș se smuci dintr-o dată din loc, făcînd cîteva roate pe poleiul zăpezii. Lupanii se zvîrliră după dînsul; cățelul se prăvăli pe spate cu picioarele în sus; cei trei se năpustiră asupră-i și scheunînd de încîntare începură să-l muște, însă nu prea tare, ci numai așa, în joacă. Ciorile priveau lupta din vîrful unui pin înalt și tare se nelinișteau! Se porni larmă și veselie. Soarele încălzea ca primăvara, iar cocoșii de pădure ce se roteau cînd și cînd peste pinul doborît de furtună, păreau de smarald în sclipirea soarelui. De obicei, lupoaicele își învață puii să vîneze lăsîndu-i să se joace cu prada vie; și acum privind cum lupanii fugăreau cățelul pe polei, luptîndu-se cu el, lupoaica își spunea: „Lasă-i să învețe!“

Săturîndu-se de joacă, lupanii coborîră în groapă și se culcară. Cățelul urlă puțin de foame, apoi se în-

tinse și el la soare. Cînd se treziră, joaca porni din nou.

Toată ziua și toată seara lupoaica n-a avut în minte decît cum behăia mieluțul noaptea trecută în staul și cum mirosea a lapte de oaie, și de poftă îi clănțăneau dinții în gură și nu mai isprăvea de ros cu lăcomie ciolanul vechi, închipuindu-și că-i mieluțul. Lupanii sugeau, în vreme ce cățelul, flămînd, alerga jur împrejur, adulmecînd zăpada.

„Am să-l mănînc..." hotărî lupoaica.

Se apropie de el, dar cățelul o linse pe bot și scheună, socotind că vrea să se joace. Pe vremuri lupoaica mîncase și cîini, dar cățelul mirosea tare a dulău, și acuma, de cînd era așa slăbită, nu mai putea suferi duhoarea asta. Îngrețoșată, se depărtă.

Cu venirea nopții se lăsă frig; cățelului i se făcu urît și plecă acasă.

După ce puii adormiră adînc, lupoaica se pregăti iar de vînătoare. Ca și noaptea trecută, se speria de cel mai mic zgomot și-o înfricoșau trunchiurile, stivele de lemne, tufișurile întunecoase și singuratice de ienupăr ce semănau de departe a oameni. Se feri într-o parte a drumului, alergînd pe polei. Dintr-o dată, departe, înainte pe drum, îi năluci ceva întunecat... Își ascuți văzul și auzul; într-adevăr mergea ceva înaintea ei, se auzea și pasul regulat. Poate vreun bursuc? Cu băgare de seamă, abia suflînd, ținînd mereu latura drumului, întrecu pata întunecată. Privind în urmă, se lămuri. Fără grabă, la pas, cățelul cu fruntea albă se întorcea la bordeiul lui.

„De nu mi-ar strica rostul"... gîndi lupoaica și-o tuli grăbită înainte.

Dar coliba era aproape. Sări iar de pe troian pe staul. Gaura din ajun era însă astupată cu paie de primăvară și de-a curmezișul acoperișului erau puse două leațuri noi. Lupoaica începu să lucreze repede cu botul și cu picioarele, uitîndu-se din vreme în vreme în jur să vadă de nu vine cumva cățelul; dar de-abia o izbi aburul cald și mirosul bălegarului, că se auzi din spate un lătrat răsunător și vesel. Se întorsese cățelul. Sări pe acoperiș lîngă lupoaică, apoi,

prin gaură, înăuntru; simțindu-se acasă la căldură și recunoscîndu-și oile lui lătră și mai tare... Arapka dormea sub șopron; se trezi și simțind lupul începu să urle; găinile începură și ele a cotcodăci și cînd pe prispă apăru Ignat cu flinta, lupoaica, speriată, era hăt departe de bordei.

— Fiut! fluieră Ignat. Fiut! Cu eșapamentul deschis.

Trase cocoșul, arma nu luă foc; trase încă o dată, tot nimic. Trase a treia oară — un snop uriaș de foc țîșni din țeavă și răsună un asurzitor: „Bu-bu-u. Bu-u-u!" Pușca îl smuci de umăr și Ignat, cu arma într-o mînă și cu toporul în alta, porni să vadă de ce se făcuse atîta zarvă.

Scurtă vreme după aceea intră iar în bordei.

— Ce s-a întîmplat? întrebă cu glas răgușit drumețul călător ce poposise în acea noapte la dînsul și care fusese și el trezit de larmă.

— Ia, nimic, răspunse Ignat. O prostie. Frunte-albă al nostru s-a deprins să doarmă la căldură cu oile, numai că nu-l duce mintea să iasă pe ușă și s-a nărăvit să iasă prin acoperiș. Ieri noapte a scormonit paiele și a plecat la plimbare, păcătosul! Și-acuma s-a întors și iar a răscolit acoperișul!

— Un prostălău.

— Trăsnit cu leuca. În viața mea n-am putut să sufăr prostia, oftă Ignat, suindu-se pe cuptor. Ei, omul lui dumnezeu, de sculat încă nu-i vremea să ne sculăm, hai să dormim cu viteză maximă...

Iar dimineața, chemînd la dînsul pe Frunte-albă, l-a tras întîi bine de urechi; apoi, pedepsindu-l cu vărguța, a prins a-l dăscăli:

— Pe ușă să ieși, auzi? Pe ușă să ieși! Pe ușă să ieși!...

ORDINUL ANNA

I

DUPĂ oficierea cununiei, nu se servi nici cea mai simplă gustare. Noii căsătoriți băură cîte un pahar de șampanie, se schimbară de haine și porniră la gară. Nici bal, nici masă mare de nuntă, nici muzică, nici dans. In schimb se hotărîse o călătorie la o mănăstire care se afla la două sute de verste depărtare. Unii aprobară acest lucru, fiindcă, ziceau ei, Modest Alexeici ocupa o funcție destul de importantă, nu mai era tînăr, și o nuntă cu tămbălău ar fi putut să pară oarecum nepotrivită ; de altfel e plictisitor să asculți muzică la căsătoria unui funcționar de cincizeci și doi de ani cu o fată care abia a împlinit optsprezece. Se mai spune că Modest Alexeici, om cu principii, proiectase călătoria la mănăstire tocmai pentru a o face să înțeleagă pe tînăra lui soție că pînă și în căsătorie el dă primul loc religiei și moralei.

Nuntașii veniseră la gară să petreacă pe noii căsătoriți. Colegii și rudele stăteau cu paharul în mînă, așteptînd să pornească trenul ca să strige : ura ! Tatăl fetei, Piotr Leontici, în fracul lui sărăcăcios de profesor și cu jobenul în cap, se și îmbătase și foarte palid la față se întindea într-una spre fereastra vagonului, cu paharul în mînă, strigînd cu glas rugător :

— Ania! Ania! Aniuta! Numai un cuvînt.

In cele din urmă, Ania se aplecă la fereastră și el îi șopti ceva, suflîndu-i în obraz duhoare de vin, îi șuieră la ureche niște vorbe neînțelese și o închina mereu, făcîndu-i cruci pe față, pe piept și pe mîini, cu lacrimi în ochi și cu respirația sugrumată de emoție. Cei doi frați ai ei, Petea și Andriușa, liceeni amîndoi, îl trăgeau mereu de frac și îi șopteau rușinați:

— Las-o, tătuță... Nu trebuie, tătuță...

Cînd se urni trenul din loc, Ania îl văzu pe tatăl ei fugind în urma vagonului, clătinîndu-se pe picioare și vărsîndu-și vinul din pahar; și abia atunci văzu ce expresie blîndă, jalnică și vinovată avea, strigîndu-i: ura!

Apoi noii căsătoriți rămaseră singuri. Modest Alexeici își roti privirea în compartiment, rîndui pachetele în plasele de sus și se așeză zîmbind pe banca din fața tinerei lui soții. Era un om de statură mijlocie, cam gras, puhav, prea bine hrănit, cu favoriți lungi și fără mustăți; bărbia rotundă și rasă, puternic conturată, semăna cu un călcîi. Cel mai caracteristic lucru din înfățișarea lui era însă lipsa mustăților, locul acela gol și proaspăt bărbierit care se contopea treptat cu cele două fălci grase, tremurătoare ca o peltea. Avea o ținută gravă, mișcări încete și gesturi potolite.

— Fără să vreau, îmi vine în minte o întîmplare, începu el deodată, cu zîmbetul pe buze. Se zice că acum cinci ani, cînd Kosorotov a primit ordinul sfintei Anna, gradul al doilea și s-a dus să mulțumească guvernatorului, excelența sa i-ar fi spus: „Va să zică aveți acum trei Anne: una la butonieră și două la gît. Trebuie să știi că acest Kosorotov avea o nevastă peste măsură de ușuratică și de capricioasă cu numele de Anna, care-l părăsise o bucată de vreme și care tocmai atunci se reîntorsese la soțul ei și se agățase iar de gîtul bietului om.

Sper că atunci cînd voi primi și eu ordinul Anna gradul doi, excelența sa nu va avea motiv să-mi spună și mie asemenea cuvinte cu două înțelesuri.

Vorbind astfel, ochii mici îi zîmbeau; zîmbi şi Ania, tremurînd la gîndul că în orice clipă omul acesta cu buze groase şi umede ar putea s-o sărute, iar ea nu mai avea dreptul să-l respingă.

Mişcările încete ale trupului său gras o speriau şi o dezgustau. Deodată, Modest Alexeici se ridică, îşi scoase fără grabă fracul, decoraţia de la gît, vesta şi îşi puse un halat de casă.

— Uite aşa, rosti el, aşezîndu-se lîngă Ania.

Iar ea îşi aminti de clipele chinuitoare din timpul cununiei, cînd îi păruse că şi preotul şi invitaţii şi toată lumea din biserică o priveau cu compătimire şi se întrebau, de ce o fată atît de tînără şi de drăguţă se mărită cu un domn atît de bătrîn şi de puţin interesant?

Încă în dimineaţa aceea fusese încîntată că toate se orînduiseră aşa de bine pentru ea, dar mai tîrziu, în timpul cununiei, şi acum, în tren, ea se simţea vinovată, păcălită şi ridicolă.

S-a măritat cu un om bogat, dar ea n-are nici un ban. Rochia de nuntă şi-a făcut-o pe datorie, iar astăzi în gară, cînd au venit tatăl şi cu fraţii ei s-o petreacă, a înţeles după feţele lor că n-au nici o copeică în buzunar. Au să aibe oare ce să mănînce în seara aceea? Dar mîine? I se părea că acum, fără ea, fraţii ei aveau să moară de foame şi aveau să încerce aceeaşi durere pe care au simţit-o împreună în prima seară după înmormîntarea mamei sale.

„Ah, cît de nenorocită sînt! gîndi ea. De ce sînt atît de nenorocită?“

Cu stîngăcia omului cumpătat, care nu este deprins cu femeile, Modest Alexeici o apucă de talie şi o bătu peste umăr, iar ea în timpul ăsta se gîndea la bani şi la mama ei moartă.

După moartea mamei sale, tatăl ei, Piotr Leontici, profesor de caligrafie şi desen la liceu, a început să bea, şi a intrat mizeria în casă; băieţii nu mai aveau galoşi, nici ghete, iar tatăl ei era mereu tras pe la judecăţi... apoi au venit portăreii să pună sechestru pe mobilă... Ce ruşine! Ania fu nevoită să îngrijească de un tată beţiv, să cîrpească ciorapii fraţilor ei, să

se ducă în piață la tîrguit; iar cînd cineva îi lăuda frumusețea, prospețimea și grația, ei îi părea că toată lumea se uită la pălăria ei ieftină și la crăpăturile pantofilor astupate cu cerneală. Plîngea nopți de-a rîndul chinuită, urmărită de gîndul că mîine, poimîine, tatăl său va fi dat afară din liceu din pricina beției, nu va putea să îndure această decădere și va muri ca și mama ei.

Dar iată că niște doamne, cunoștințe de ale lor, se apucară să caute pentru Ania un bărbat bun. Și în scurtă vreme îl găsiră pe acest Modest Alexeici, care dacă nu era tînăr, nici frumos, avea în schimb bani. Avea o sută de mii de ruble la bancă și o moșie în arendă. Îi spuseră Aniei că este un om cu principii, care se bucura de trecere la guvernator, și că i-ar fi ușor să capete de la acesta un cuvînt către directorul liceului sau chiar către epitrop, ca să nu se atingă nimeni de Piotr Leontici...

Fără veste, pe cînd se gîndea la toate aceste amănunte, se auziră niște sunete de muzică la fereastră și un zgomot de glasuri. Trenul se oprise la o gară mică. În dosul mulțimii de pe peron răsuna vesel o armonică și scîrțîia o vioară, iar dinspre plopii și mestecenii cei înalți, dinspre vilele scăldate în lumina lunii răzbăteau sunetele orchestrei militare; se vede că era o serată dansantă în stațiune. Localnicii și cei veniți din oraș să se bucure de vremea frumoasă și să respire aer curat, se plimbau pe peron. Se afla printre ei și Artînov, proprietarul stațiunii, mare bogătaș, un bărbat înalt, trupeș, negricios la față, cu ochii bulbucați, semănînd cu un armean; era ciudat îmbrăcat, purta o cămașă descheiată la piept, niște cizme înalte cu pinteni iar de pe umeri îi aluneca o pelerină neagră care mătura pămîntul ca o trenă. Doi ogari, cu boturile ascuțite, adulmecînd pe jos, îl urmau.

Deși lacrimile mai străluceau încă în ochii Aniei, ea nu se mai gîndea acum nici la mama ei, nici la bani, nici la ceremonia cununiei, ci flutura într-una din mînă spre liceenii și ofițerii cunoscuți, rîdea tare și rostea grăbită:

— Bună ziua! Ce mai faceți?

Coborî apoi pe peron sub razele de lună și stătu astfel ca să fie văzută din cap pînă-n picioare, să-i poată admira toată lumea pălăria și rochia ei nouă atît de frumoasă...

— De ce ne-am oprit aici? întrebă ea.

— E o haltă, i se răspunse, așteptăm trenul poștal.

Observînd că Artînov o privește, clipi din ochi cu cochetărie și începu să vorbească cu glas mai tare în franțuzește. Pentru că avea voce frumoasă, pentru că muzica cînta și luna se oglindea în heleșteu, pentru că Artînov, cunoscut Don Juan, cu multe aventuri, se uita la ea cu ochi lacomi și pentru că toată lumea de acolo era veselă, Ania se simți deodată cuprinsă de bucurie; iar cînd trenul se puse în mișcare și cei cîțiva ofițeri cunoscuți o salutară cu mîna la cozoroc, ea începu să fredoneze polca pe care o cînta orchestra militară undeva departe, ascunsă de copaci. Se întoarse în compartiment plină de speranțe, ca și cum la acea haltă ar fi primit asigurarea că în ciuda oricăror aparențe, ea va fi totuși fericită.

Noii căsătoriți petrecură două zile la mănăstire, apoi se înapoiară în oraș și se instalară într-o locuință a instituției. În timp ce Modest Alexeici se afla la slujbă, Ania cînta la pian, ori plîngea, ori sta întinsă pe canapea și citea romane sau răsfoia jurnale de modă. La masa de prînz, Modest Alexeici mînca mult și vorbea despre politică, despre cine a mai fost numit în cutare post, cine a fost mutat și cine decorat; îi spunea că omul trebuie să muncească, și că viața de familie nu este o plăcere, ci o datorie, că proverbul: „Din copeici agonisite faci averi nemărginite", conține un mare adevăr și că mai presus de orice el pune religia și morala. Și strîngînd cuțitul în mînă, ca pe o spadă, rostea:

— Fiecare om trebuie să-și cunoască datoria!

Ania asculta, se înfricoșa și nu mai putea să mănînce nimic, încît de cele mai multe ori se ridica de la masă flămîndă. După masă, bărbatul ei se culca

și sforăia tare. Atunci ea pleca la ai săi. De cîte ori venea, tatăl și frații ei o măsurau cu privirea de parcă pînă la sosirea ei nu făcuseră altceva decît s-o condamne că s-a măritat pentru parale cu un om searbăd și plicticos pe care nu-l iubește ; rochiile foșnitoare, brățările, înfățișarea ei de doamnă din societate îi intimidau și îi umileau parcă ; în preajma ei se fîstîceau, nu găseau subiecte de conversație, deși o iubeau ca și altădată și nu se obișnuiseră încă să prînzească fără ea. De fiecare dată Ania se așeza la masă cu ei și mînca ciorbă de varză, păsat și cartofi prăjiți în grăsime de berbec care mirosea a seu.

Cu mîna tremurîndă, Piotr Leontici își turna vodcă din carafă și-o dădea pe gît lacom, strîmbîndu-se la fiecare înghițitură... Își umplea apoi al doilea păhărel, pe urmă al treilea... Andriușa și Petea, firavi, palizi, cu ochii mari, apucau carafa și spuneau speriați...

— Gata, tătuță... Ajunge, tătuță...

Ania se neliniștea și ea și îl ruga fierbinte să nu mai bea ; atunci Piotr Leontici se făcea foc, bătea cu pumnul în masă și striga :

— Nu dau voie la nimeni să mă dădăcească ! Răilor ! Reao ! Am să vă dau pe toți afară, auziți ?

Dar în glasul lui era atîta slăbiciune și bunătate, încît nu se temea nimeni de el.

După masă, Piotr Leontici de obicei începea să se dichisească ; cu obrazul palid, cu bărbia zgîriată de brici, el își întindea gîtul slab în fața oglinzii și se gătea vreme îndelungată : se pieptăna, își răsucea mustățile negre, își înnoda cravata, se stropea cu parfum, apoi, cînd termina în sfîrșit cu dichisitul, își punea mănușile și jobenul și se ducea să dea lecții particulare. Dacă se întîmpla să fie zi de sărbătoare rămînea acasă și picta sau cînta la armoniu din care ieșeau niște mugete îngrozitoare ; Piotr Leontici se străduia să scoată din el sunete mai plăcute, mai armonioase, ținînd isonul din gură, și fiindcă nu izbutea, se supăra pe băieți.

— Ticăloșii, nemernicii ! țipa el. Mi-au stricat instrumentul !

În fiecare seară, soțul Aniei obișnuia să joace cărți cu colegii lui, care locuiau în apartamentele vecine din aceeași clădire a instituției. Soțiile lor, slute, îmbrăcate fără gust și vulgare ca niște bucătărese, veneau întotdeauna să asiste la jocul de cărți, și atunci în casa Aniei începeau bîrfelile, tot atît de urîte și lipsite de gust ca și acele doamne.

Uneori, Modest Alexeici se ducea cu Ania la teatru, și în timpul antractelor se plimba cu ea la braț prin culoare și la foaier, fără s-o lase nici un pas de lîngă el. De cîte ori saluta pe cîte cineva, îi șoptea Aniei: „Îl vezi, e consilier de stat cu trecere la guvernator" sau „ăsta e bine situat... are casa lui".

Cînd treceau pe lîngă bufet Aniei i se făcea poftă de ceva dulce; ei îi plăceau ciocolata și prăjiturile cu mere, dar n-avea bani la ea și se sfia să-i ceară soțului ei. Cîteodată, el apuca o pară și o pipăia cu degetele întrebînd șovăitor:

— Cît costă?

— Douăzeci și cinci de copeici, i se răspundea.

— Oho! făcea el și punea îndată para la loc; dar fiindcă îi era totuși greu să plece de la bufet fără să ia nimic, cerea o sticlă cu apă minerală și o dădea singur pe gît, pe nerăsuflate, așa încît i se umpleau ochii de lacrimi; în acele clipe, Ania simțea că-l urăște.

Altă dată, în plimbările lor din timpul antractelor, el roșea pe neașteptate și îi spunea grăbit:

— Salut-o pe doamna asta!

— Dar n-o cunosc, se împotrivea ea.

— Ce-are a face. Trebuie s-o saluți; soțul ei este directorul curții de conturi. Salut-o, îți spun, șoptea el cu stăruință în glas, n-are să-ți pice capul.

Atunci Ania saluta și într-adevăr capul îi rămînea pe umeri, numai că acele momente erau un chin pentru ea.

Făcea întotdeauna tot ce voia soțul și îi era ciudă pe ea însăși că s-a lăsat păcălită ca cea din urmă gîsculiță. Îl luase doar pentru bani și cu toate astea avea mai puțini decît înainte de măritiș. Înainte tot îi mai dădea taică-său cîte douăzeci de copeici, acuma

însă nu căpăta nici o leţcaie. Ca să ia pe furiş, sau să ceară nu putea, îi era frică de el, tremura în faţa lui. I se părea că frica pe care i-o inspiră acest om o purta în sufletul ei încă de demult. În copilărie îşi închipuise că forţa cea mai straşnică şi mai impunătoare din lume care vine spre tine ca un nor întunecat sau ca o locomotivă ameninţătoare este directorul liceului; acuma o asemenea forţă o reprezenta excelenţa sa despre care se vorbea adesea în casă şi de care se temeau oarecum toţi. Fuseseră pe vremuri şi alte forţe de proporţii mai mici, cum ar fi profesorii din liceu cu mustăţile lor rase, severi şi necruţători; iar în cele din urmă îl întîlnise pe Modest Alexeici, omul cu principii, care pînă şi la faţă semăna leit cu directorul liceului. În închipuirea Aniei toate aceste forţe se contopiseră într-una singură, luînd înfăţişarea unui urs alb, enorm şi înspăimîntător, care urmărea pe oamenii slabi şi uşori de ademenit, de felul tatălui ei; din pricina asta ea nu îndrăznea să-şi contrazică bărbatul, zîmbea forţat şi simula mulţumirea de cîte ori o mîngîia într-un chip grosolan sau o pîngărea cu îmbrăţişările lui de care avea groază.

O singură dată a îndrăznit Piotr Leontici să-i ceară ginerelui său cu împrumut o sumă de cincizeci de ruble ca să-şi plătească o datorie ce nu suferea amînare. Dar cîte n-a îndurat pentru asta!

— Fie, îţi dau, i-a spus Modest Alexeici după un timp de gîndire, dar te previn că n-o să te mai ajut dacă nu te laşi de băutură. E ruşinos pentru un om care ocupă o slujbă la stat să aibe asemenea slăbiciune. Sînt nevoit să-ţi atrag atenţia că patima beţiei a dus mulţi oameni capabili la sapa de lemn. Şi dacă oamenii ăştia ar fi ştiut să se stăpînească la vreme, ar ti putut, poate, să ajungă sus de tot.

Urmă apoi un lung şir de fraze moralizatoare, împănate cu expresii de felul acestora: „pe măsură ce...", „pornind de la ipoteza că...", „pe temeiul celor spuse urmează...", iar bietul Piotr Leontici, chinuit de atîta umilinţă, simţea o aprigă dorinţă de a se îmbăta. Pînă şi cei doi băieţi, care veneau de obicei în

vizită la Ania cu ghetele rupte şi cu pantalonii uzaţi erau nevoiţi să asculte poveţe.

— Fiecare om trebuie să-şi cunoască datoria, ie zicea Modest Alexeici.

Dar bani nu le dădea niciodată. În schimb îi dăruia Aniei tot soiul de inele, de brăţări şi de broşe, spunînd că asemenea obiecte prind bine omului la zile negre. Şi deseori îi descuia scrinul, să-i facă o revizie, să vadă dacă nu lipseşte cumva vreo bijuterie.

II

Între timp, sosi şi iarna. Cu multe zile înainte de crăciun apăru în ziarul local o înştiinţare prin care se vestea că la data de 29 decembrie „va avea loc" la Cercul nobililor tradiţionalul bal de iarnă. De atunci, în fiecare seară, după jocul de cărţi, Modest Alexeici, foarte preocupat, vorbea în şoaptă cu nevestele colegilor săi, aruncînd spre Ania priviri îngrijorate, iar pe urmă, după plecarea lor se plimba dintr-un colţ într-altul al camerei, frămîntat de gînduri. În sfîrşit, într-una din seri, la o oră destul de înaintată, după ce se plimbase multă vreme prin odaie, se opri în faţa Aniei şi îi spuse:

— Trebuie să-ţi faci o rochie de bal. Ai înţeles? Dar, te rog, să te sfătuieşti mai întîi cu Maria Grigorievna şi cu Natalia Kuzminişna, cum să ţi-o faci. Apoi îi dădu o sută de ruble. Ania luă banii, dar îşi comandă rochia de bal, fără să se sfătuiască cu nimeni; vorbi despre acest lucru numai cu taică-său. Şi căuta să-şi închipuie cum şi-ar fi făcut-o mama ei. Răposata ei mamă se îmbrăca întotdeauna după ultima modă şi se ocupa mult de Ania, pe care o gătea ca pe o păpuşă; o învăţase să vorbească franţuzeşte şi să danseze perfect mazurca (pînă a nu se mărita ea fusese cinci ani guvernantă). Întocmai ca mama ei, Ania se pricepea să facă o rochie nouă dintr-una veche, să spele mănuşile în benzină, să închirieze bijuterii şi ca şi mama ei ştia să închidă pe jumătate

ochii cu cochetărie, să graseieze, să aibe priviri triste și enigmatice. De la taică-său moștenise culoarea închisă a ochilor și a părului, nervozitatea și obiceiul de a se dichisi.

Cu o jumătate de ceas înainte de plecarea la bal, cînd Modest Alexeici intră în odaia Aniei, fără haină, să-și pună decorațiile în fața oglindei, rămase trăznit de frumusețea ei, de prospețimea și de strălucirea rochiei vaporoase: foarte satisfăcut, își mîngîie favoriții și spuse:

— Ia te uită cît de frumoasă e Aniuta mea! Cît de frumoasă! repetă el și urmă cu un glas solemn: Eu te-am făcut fericită, acum poți și tu să mă fericești pe mine astăzi. Fă, te rog, cunoștință cu soția excelenței sale; te rog mult, fă asta pentru mine. Ea m-ar ajuta să avansez în slujbă.

Plecară deci la bal. Iată și clădirea cercului nobililor cu intrarea ei păzită de un portar galonat. Iată garderoba plină de blănuri, de lachei care se duc și vin, de doamne în rochii decoltate care își acoperă umerii cu evantaiul, să se apere de curent. Stăruia un miros de gaz aerian și parcă de cazarmă. Urcînd scara la brațul soțului ei, Ania auzi muzica, iar cînd se văzu toată, din cap pînă-n picioare, în oglinda imensă luminată de atîtea lumini, bucuria se trezi în inima ei dimpreună cu același presentiment de fericire pe care îl mai încercase odată, în acea gară mică și necunoscută, într-o seară cu lună.

Pășea mîndră, sigură de ea, dîndu-și seama că nu mai e o fetiță, ci o doamnă, și, imitînd, fără să vrea, mersul și gesturile mamei sale. Pentru întîia oară în viața ei se simți bogată și liberă. Nici prezența soțului ei n-o stingherea, căci de cum trecuse pragul cercului, ea ghicise instinctiv că stînd alături de un soț bătrîn, acest lucru n-o cobora, ci dimpotrivă îi dădea acel farmec picant, ascuns, care place bărbaților.

Venind din locuința ei searbădă, Ania, orbită de lumină, de culorile pestrițe, de impresiile de muzică, de zgomot, exclamă în sinea ei, privind sala: „Ah, ce frumos!“ Din prima clipă deosebi prin mulțimea de oameni pe toți cei pe care îi cunoștea, toți cei pe care

îi mai întîlnise și înainte la serate ori în timpul plimbărilor ; erau acolo excelența sa guvernatorul, Artînov și multe alte persoane cunoscute, ofițeri, profesori, avocați, funcționari, moșieri ; doamnele din înalta societate, gătite și foarte decoltate, frumoase sau urîte, se și grăbiseră să-și ocupe locurile la chioșcurile și pavilioanele bazarului de binefacere organizat în folosul săracilor. Un ofițer înalt, un adevărat uriaș, cu epoleți strălucitori pe umeri, cu care făcuse cunoștință odată, demult, pe strada Staro-Kievskaia, pe cînd era încă elevă de liceu, dar al cărui nume îl uitase, răsări ca din pămînt și o invită la vals. Ea zbură de lîngă soțul ei și îi părea că plutește pe o corabie cu pînze clătinată de o furtună puternică, și că Modest Alexeici a rămas pe undeva departe, la țărm.

Dansa pătimaș, și vals, și polcă și cadril, trecînd de la un dansator la altul, amețită de muzică și de zgomot, vorbind cînd rusește, cînd franțuzește, graseind, rîzînd, nemaigîndindu-se la soțul ei, la nimeni și la nimic. Avea mare succes la bărbați și nici nu se putea altfel ; de la o vreme, răsuflînd învălmășit de atîtea emoții, prinse a-și face vînt cu evantaiul și simți că îi este sete.

Chiar în clipa aceea, taică-său, Piotr Leontici, cu fracul mototolit și mirosind a benzină, se apropie de ea, oferindu-i pe o farfurioară o înghețată de fructe.

— Ce fermecătoare ești astă-seară ! rosti el, privind-o cu admirație. Niciodată n-am regretat atît de mult că te-ai grăbit să te măriți... Păcat ! Știu, ai făcut asta de dragul nostru, dar... Piotr Leontici își întrerupse vorba, vîrî mîinile tremurînde în buzunar, scoase un plic cu bani și adăugă : Uite, am primit astăzi pentru lecții, așa că pot să-i achit bărbatului tău tot ce-i datorez.

Ania nu răspunse nimic, și abia apucă să-i dea farfurioara golită, că și zbură de lîngă el, răpită de un dansator. Uitîndu-se peste umărul cavalerului ei, îl văzu pe taică-său cu mîna pe după talia unei doamne, lunecînd ușor pe parchet, în ritmul muzicii. „Cît e de drăguț cînd e treaz", gîndi Ania.

La mazurcă, Ania fu invitată de același ofițer uriaș cu care dansase la început; ofițerul se mișca grav și greoi ca un buștean în uniformă, legănîndu-și încetișor trupul și abia mișcînd din picioare; n-avea poftă să danseze, iar ea strălucea în preajma lui de o frumusețe tulburătoare cu umerii ei goi; ochii îi scînteiau de viață, toate mișcările trupului său erau pătrunse de patima dansului, iar el rămînea nepăsător și îi întindea numai mîinile cu îngăduință ca un rege.

— Bravo! Bravo! răsunară cîteva voci.

Dar încetul cu încetul, uriașul ofițer se însufleți, deveni mai sprinten și, lăsîndu-se furat de farmecul ei, se avîntă tinerește la dans, pe cînd Ania își legăna doar umerii, privindu-l galeș, și, ca și cum ar fi fost regină, iar el, sclavul ei. În clipele acelea, Aniei i se părea că toată sala se uită la ei, că toți îi admiră și-i invidiază.

Abia apucă să-i mulțumească ofițerul uriaș că lumea din jur se dădu la o parte, bărbații înlemniră cu mîinile în jos și cu gîturile ciudat întinse înainte: excelența sa însuși, pe al cărui frac străluceau două stele venea spre Ania. Da, nu mai putea fi nici o îndoială, guvernatorul se îndrepta spre ea, căci o privea țintă și îi zîmbea dulce, mestecînd într-una din buze, așa cum obișnuia să facă ori de cîte ori vedea o femeie frumoasă.

— Sînt încîntat să vă cunosc, începu excelența sa, încîntat... Dar, să știți că am să-l bag la arest pe soțul dumneavoastră, fiindcă a ascuns de noi pînă acum o asemenea comoară... Am venit cu o misiune din partea soției mele... Trebuie să ne ajutați... Mda, urmă el apoi fără legătură, s-ar cuveni să vi se acorde un premiu de frumusețe ca în America... Se spune că americancele... dar să ne grăbim, soția mea vă așteaptă cu nerăbdare.

O duse pînă în dreptul unuia dintre chioșcuri și o prezentă unei doamne bătrîne care avea partea de jos a feței atît de disproporționat dezvoltată, încît puteai crede că ține în gură un pietroi.

— Dă-ne o mînă de ajutor, vorbi ea pe nas, cu o voce cîntată. Toate femeile frumoase lucrează la ba-

zarul nostru, numai dumneata nu faci nimic. De ce nu vrei să ne ajuți?

Doamna în vîrstă plecă, iar Ania îi luă locul lîngă samovarul de argint înconjurat de cești. Pe loc, vînzarea se însufleți ca prin farmec. Pentru o ceașcă de ceai, Ania nu primea mai puțin decît o rublă; pe ofițerul uriaș îl făcu să bea trei cești la rînd. Veni apoi Artînov, bogătașul, cu ochii bulbucați și cu răsuflarea greoaie de astmatic; acum nu mai purta costumul ciudat cu care îl văzuse Ania în seara aceea de vară, ci frac ca toți ceilalți. Fără să-și ia ochii de la Ania, el bău o cupă cu șampanie și plăti o sută de ruble; pe urmă mai bău un pahar de ceai, după care plăti încă o sută de ruble... toate acestea, fără să scoată un cuvînt din pricina astmei care-l supăra... Ania îmbia într-una lumea să cumpere și încasa banii, convinsă că zîmbetul și privirea ei nu pot face oamenilor decît o nemărginită plăcere. Începea să înțeleagă acum că ea a fost anume creată pentru viața asta zgomotoasă și veselă cu muzică, cu dans și cu admiratori, iar vechea spaimă față de acea putere uriașă care stă parcă gata să te strivească, îi păru caraghioasă; nu se mai temea de nimeni, îi părea numai rău că nu mai trăiește maică-sa să se bucure împreună cu ea de succesul ei.

Piotr Leontici, care deși palid la față se ținea încă destul de bine pe picioare, veni spre chioșc și ceru un păhărel cu coniac. Temîndu-se că va rosti vreun cuvînt nepotrivit, Ania roși (îi era acum rușine că are un tată sărac și atît de neînsemnat), dar el bău, zvîrli zece ruble din pachețelul lui cu bani și se depărtă cu un aer important, fără să spună un cuvînt. Îndată după aceea, Ania îl văzu dansînd cu o doamnă în grand-rond-ul cadrilului, de data asta se clătina de-a binelea și striga ceva, spre marea rușine a partenerei sale. Atunci Ania își aduse aminte că la un bal de acum trei ani, el fusese în aceeași stare și avusese aceeași purtare, pînă cînd polițaiul îl trimisese acasă să se culce, iar în ziua următoare directorul îl amenințase c-o să-l dea afară din slujbă. Cît de neplăcută îi părea această amintire!

După ce samovarele de prin chioşcuri fură stinse, iar doamnele filantroape, obosite, dădură toţi banii încasaţi din vînzare doamnei în vîrstă cu pietroiul în gură, Artînov o luă pe Ania de braţ şi o conduse în sala unde se servea supeul pentru toţi cei care îşi dăduseră concursul la bazarul de binefacere. Nu erau mai mult de douăzeci de persoane, dar masa fu foarte însufleţită şi veselă. Ridicînd paharul, excelenţa sa spuse: „La această masă bogată se cuvine să bem pentru prosperitatea cantinelor pentru săraci — scopul bazarului nostru de astăzi".

Generalul de brigadă propuse să se bea „în cinstea acelei forţe în faţa căreia pînă şi artileria se dă bătută", şi toţi întinseră paharele să ciocnească cu doamnele. Fu într-adevăr vesel, cît se poate de vesel.

Cînd o conduseră pe Ania acasă, se lumina de ziuă, iar bucătăresele se duceau la piaţă să facă cumpărături. Bine dispusă, ameţită de băutură, plină de impresii noi, ea se dezbrăcă, puse capul pe pernă şi în aceeaşi clipă, adormi.

La două după amiază o trezi camerista din somn, anunţîndu-i că a sosit în vizită domnul Artînov. Ania se îmbrăcă în grabă şi se duse în salon. Îndată după plecarea lui Artînov, veni excelenţa sa să-i mulţumească pentru aportul adus la bazarul de binefacere. Îi sărută mîna, privind-o mieros şi mestecînd din buze; apoi îi ceru permisiunea să o mai viziteze şi plecă; iar ea rămase în mijlocul salonului, uluită, încîntată de această schimbare extraordinară în viaţa ei, nevenindu-i să creadă că s-a putut face atît de repede. Tocmai în clipa aceea intră soţul său: Modest Alexeici avea acum o înfăţişare smerită şi îi vorbea cu expresiile dulcege şi slugarnic respectuoase pe care le folosea faţă de cei puternici şi cu vază; iar ea îi spuse cu bucurie, cu dispreţ, cu indignare, sigură că de acum înainte totul îi este iertat, îi spuse răspicat, apăsînd pe fiecare cuvînt:

— Ieşi afară, prostule!

Din dimineaţa aceea Ania nu mai avu nici o zi liberă, fiind mereu poftită la picnicuri, la plimbări, la spectacole. Aproape nu era zi să nu se întoarcă acasă

în zori și se culca nu în patul ei, ci în salon, de-a dreptul pe covor, apoi istorisea tuturor, alintîndu-se, cum doarme între flori. Avea acum nevoie de mulți bani, dar nu se mai temea de Modest Alexeici ; cheltuia din banii lui ca și cum ar fi fost ai ei ; și nu-i cerea nici nu se ruga, ci îi trimitea numai socoteala sau un bilețel pe care scria atît : „Să i se dea aducătorului 200 de ruble", ori „Să se achite pe loc 100 de ruble".

O dată cu sosirea paștilor, Modest Alexeici primi ordinul Anna, gradul al doilea. Cînd veni la guvernator să-i mulțumească, excelența sa puse jos o clipă gazeta din care citea și se cufundă mai adînc în fotoliu.

— Va să zică aveți acum trei Anne, rosti el, privindu-și mîinile albe cu unghii trandafirii, una la butonieră și două de gît.

Modest Alexeici se grăbi să-și pună două degete pe buze să nu izbucnească în rîs, apoi spuse :

— Acum rămîne numai să așteptăm să vină pe lume un mic Vladimir. Pot îndrăzni să rog pe excelența voastră să-i fie naș ?

El făcea aluzie la o viitoare decorare a sa cu ordinul Vladimir, gradul al IV-lea, și în timp ce vorbea se gîndea cum o să le povestească cunoscuților săi despre jocul lui de cuvinte atît de abil și de îndrăzneț ; vru să mai adauge ceva tot atît de reușit, dar excelența sa îl salută ușor din cap, încheind audiența și se cufundă din nou în cititul gazetei.

Iar Ania nu înceta de a se plimba cu troica, mergea cu Artînov la vînătoare, juca în piesele de amatori, cina în oraș și din ce în ce mai rar se ducea să-i vadă pe ai săi, care se obișnuiseră acum să prînzească fără ea. Piotr Leontici bea mai mult decît înainte ; în casa lui nu se mai găsea nici un ban, armoniul fusese de mult amanetat. Andriușa și Petea nu-l mai lăsau pe tatăl lor să meargă singur pe stradă ; îl păzeau să nu cadă.

Deseori, la ceasul plimbărilor obișnuite de-a lungul străzii Staro-Kievskaia o zăreau pe Ania trecînd călare, la trap, însoțită de cîte cineva, sau tronînd în

trăsura lui Artînov care sta pe capră în locul vizitiului.

Atunci Piotr Leontici scotea jobenul gata să strige ceva, dar cei doi băieți îl apucau de braț și stăruiau cu glas rugător :

— Las-o, tătuță, n-are rost, tătuță...

OMORUL

I

LA gara Progonnaia se slujea liturghia din ajun de buna vestire. În fața unei icoane mari, zugrăvită în culori vii pe un fond de aur, stăteau grămadă funcționarii gării, cu nevestele și cu copiii lor, precum și tăietorii de lemne care lucrau nu departe, în pădurea din marginea liniei ferate. Toți tăceau reculeși, tulburați de pîlpîirea lumînărilor și de mugetul viscolului, care se deslănțuise tam-nesam și își făcea mendrele prin curte, cu toate că era ajun de blagovestenie. Slujea bătrînul preot din Vedeniapino și cînta dascălul împreună cu Matvei Terehov.

Chipul lui Matvei strălucea de fericire; cînta lungindu-și gîtul, ca și cum ar fi vrut să se înalțe și să-și ia zborul. Avea o voce de tenor și citea canonul cu o intonare dulce, plină de adîncă evlavie. La „Glasul arhanghelilor" începu să bată tactul cu mîna ca un capelmaistru și, silindu-se să-și potrivească vocea lui de tenor cu aceea înfundată de bas și de bătrîn a dascălului, se porni pe niște modulațiuni și pe niște înfloriturî deosebit de meșteșugite, de care i se citea pe față că era încîntat.

Curînd însă slujba luă sfîrșit. Toți se împrăștiară în liniște, se făcu din nou întuneric, pustiu, și se așternu iarăși tăcerea aceea pe care o întîlnești numai în gările singuratice, pierdute în cîmp sau în pădure, tăcere întreruptă doar de tînguirea vîntului și în care

simți împresurîndu-te toată pustietatea și tristețea vieții care trece.

Matvei locuia în apropiere de gară, la cîrciuma vărului său. Dar nu avea nici un chef să se ducă acasă. Ședea la bufetul gării, rezemat de tejghea, și-i povestea bufetierului cu glas moale:

— La fabrica de teracotă, aveam un cor al nostru, da' să știi că așa simpli meseriași cum eram, de cîntat, cîntam, ce nu s-a mai pomenit. Strașnic! Uneori eram poftiți și la oraș, iar cînd vlădica Ioan, vicarul episcopiei, binevoia să slujească în biserica sfînta treime, corul episcopiei cînta în dreapta și noi în stînga altarului. Atît numai că orășenii se cam plîngeau că îi ținem prea mult: „Ăia de la fabrică o lungesc, nu glumă". Acu, drept e că începeam canonul sfîntului Andrei Criteanul și Lauda pe la ceasurile șapte și le mîntuiam abia pe la unsprezece. Așa că de multe ori se întîmpla să ne întoarcem la fabrică după ce trecuse de amiază. Bine mai era! oftă Matvei. Chiar foarte bine, Serghei Nikanorîci! Pe cînd aici, în casa părintească n-am nici o bucurie. Biserica cea mai apropiată e la cinci verste. Șubred cum sînt eu, nici n-aș putea ajunge pînă acolo; cor nu este... Iar la noi acasă nu am nici o tihnă. Cît e ziulica de mare, numai sfadă, ocări, tertipuri... Mîncăm cu toții dintr-o strachină ca țăranii și în ciorbă înoată gîndaci negri... Nu-mi dă dumnezeu sănătate, altfel de mult aș fi plecat, Serghei Nikanorîci!

Matvei Terehov nu era bătrîn. Să tot fi avut patruzeci și cinci de ani. Avea însă o înfățișare bolnăvicioasă, fața îi era zbîrcită iar barba rară de se vedea prin ea, îi încărunțise de tot, ceea ce îl îmbătrînea și mai mult. Mai vorbea și cu o voce stinsă, parcă de teamă să nu-și facă și mai rău, iar cînd tușea, se apăsa cu mîinile pe piept. În clipele acelea, ochii lui căpătau căutătura neliniștită a tuturor celor care se tem de boală. Nu spunea niciodată limpede ce anume îl doare, dar îi plăcea să povestească pe îndelete cum, ridicînd odată la fabrică o ladă prea grea și opintindu-se peste puteri, căpătase o „vătămătură" care îl silise să-și părăsească serviciul și să se întoarcă

acasă. Dar ce fel de vătămătură avea, nici el n-ar fi putut s-o spună.

— Ce să zic, nu mă împac de loc cu vărul meu, continua Matvei, turnîndu-și ceai în pahar. E mai mare ca mine, se cheamă că fac un păcat dacă stau să-l judec, și mi-e frică de dumnezeu să-l judec, dar nu pot să mă țin. E un om tare fudul, aspru, spurcat la gură, își chinuiește rudele și argații și nu merge nici la spovedanie. Duminica trecută, l-am rugat frumos: „Măi vere, hai să mergem la Pahomovo, la liturghie!“ Iar el: „Nu merg! Popa de acolo e cartofor“. Nici astă seară n-a venit. Ci-că părintele din Vedeniapino bea vodcă și tutun. Nu-i plac fețele bisericești. Își slujește singur liturghia și vecernia, singur citește rugăciunile, iar soră-sa îi ține loc de dascăl. El: „Domnului să ne rugăm!“ și ea, cu glas pițigăiat ca de curcă: „Doamne miluiește!“ Mare păcat! În fiecare zi îi spun: „Bagă-ți mințile în cap, vere! pocăiește-te, vere!“ Da' lui nici nu-i pasă!

Serghei Nikanorîci, proprietarul bufetului, umplu cinci pahare cu ceai și le duse pe o tavă în sala de așteptare rezervată doamnelor. Dar nici nu apucă bine să intre și se auzi o voce, răcnind:

— Asta e serviciu, porcule? habar n-ai să servești!

Era vocea șefului gării. Îi răspunse o bălmăjeală sfioasă, apoi din nou răsună un răcnet mînios și aspru:

— Ieși afară!

Bufetierul se întoarse peste măsură de cătrănit.

— Era o vreme cînd mulțumeam și pe conți și pe prinți! mormăi el. Iar acum, vezi și dumneata, am ajuns să nu știu să servesc un ceai. M-a batjocorit în fața preotului și a cucoanelor.

Serghei Nikanorîci avusese pe vremuri bani mulți. Ținea restaurantul unei gări mari, la încrucișarea a două linii — într-o capitală de gubernie. Pe atunci purta frac și ceas de aur. Dar îi mersese prost. Își băgase toți banii în tacîmuri scumpe și într-un serviciu luxuos; chelnerii îl furaseră pe rupte și, cu timpul, se înglodase în pierderi și datorii. Trecuse apoi la altă gară mai mică; acolo îl părăsi nevasta, care luă cu

ea toată argintăria, iar el se duse la o a treia gară și mai mică, unde nu se mai serveau mîncări calde, apoi la o a patra. Tot mutîndu-se de colo-colo și mergîndu-i din ce în ce mai prost, nimeri în cele din urmă la Progonnaia unde servea numai ceai, o vodcă ieftină, iar ca gustări nu avea decît ouă răscoapte și niște cîrnat tare, cu iz de smoală, despre care el însuși spunea în batjocură că este „cîrnat țigănesc". Serghei Nikanorîci avea un cap pleșuv de la frunte pînă la ceafă, ochi albaștri bulbucați și favoriți deși și pufoși, pe care și-i pieptăna mereu, uitîndu-se într-o oglinjoară. Amintirile trecutului îl urmăreau fără răgaz ; nu se putea de loc obișnui cu „cîrnatul țigănesc", cu mojicia șefului de gară și cu tocmeala țăranilor. După părerea lui, să te tocmești la bufet era o necuviință tot atît de mare ca și tocmeala într-o farmacie. Îi era rușine de sărăcia și de decăderea lui și rușinea aceasta avea să fie de aci înainte însăși miezul vieții sale.

— Anul ăsta o să avem o primăvară tîrzie, spuse Matvei, trăgînd cu urechea la vifornița de afară. E mai bine așa. Mie nu-mi place primăvara : e prea mult noroi. Prin cărți scrie : „Primăvara cîntă păsările, amurgurile sînt frumoase". Dar la ce bun toate astea ? Pasărea e pasăre și atîta tot. Mie îmi place să stau la taifas iaca așa ca acum, cu un om cumsecade, și să vorbesc despre lerigie sau să cînt la cor ceva frumos. Iar privighetorile și floricelele, le las în plata domnului.

Tăcu ce tăcu și după o clipă începu din nou să vorbească despre fabrica de teracotă și despre cor, dar Serghei Nicanorîci, rănit pînă în adîncul inimii, nu se ostoia de loc. Dădea mereu din umeri și bodogănea pe înfundate. Matvei îi spuse bună seara și porni spre casă.

Ger nu mai era, ba începuseră chiar să picure streșinile. Totuși ningea cu fulgi mari. Fulgii se roteau în văzduh și nori albi de zăpadă se fugăreau de-a lungul liniei ferate. Pădurea de stejar, care se întindea de o parte și de alta, sub lumina nesigură a lunii ascunse sus printre neguri, vuia prelung și aspru. Ce

înfricoșători sînt copacii întărîtați de viscol! Matvei mergea pe șosea de-a lungul liniei, ferindu-și obrajii și mîinile; vîntul îl împingea din spate. Deodată se pomeni în fața lui cu un căluț plin de ninsoare. Sania la care era înhămat hîrșîia pe pietrele șoselei măturate de crivăț iar țăranul cu capul îmbrobodit, și el nins tot, șfichiuia căluțul cu biciul. Matvei se opri și se uită înapoi, dar nu se mai vedea nici sanie, nici țăran, ca și cum totul ar fi fost o nălucire. Grăbi pasul cuprins dintr-o dată, fără să știe singur de ce, de o spaimă fără nume.

Iată bariera și căsuța posomorîtă în care locuiește cantonierul. Bariera este ridicată și, în jurul ei, mormanele de zăpadă curățată de pe linie și de pe șosea s-au făcut munte. Peste creștetul lor, vîrtejurile de ninsoare se rotesc, chiuind într-o horă de vrăjitoare la sabat. Linia ferată este tăiată în acest loc de un drum vechi care a fost mare pe vremuri și căruia i se mai zice și astăzi șleau. Dincolo de barieră, dar nu departe de ea, chiar în marginea drumului, se găsește cîrciuma lui Terehov, altădată han mare. O lumină licărește toată noaptea la intrarea ei.

Cînd Matvei ajunse acasă, toate odăile, chiar și tinda, miroseau puternic a tămîie. Vărul său, Iakov Ivanîci, nu-și terminase încă liturghia de blagovești-tenie. În odăița ce-i servea de paraclis, se aflau în colțul din față, sub un geamlîc, mai multe icoane vechi suflate în aur, rămase de la bunicu-său, iar pereții din dreapta și din stînga erau acoperiți de alte icoane zugrăvite în stil vechi și nou, în geamlîcuri sau de-a dreptul pe perete. Pe masa acoperită pînă în podea cu o prostire, se afla icoana bunei vestiri, iar alături o cruce de chiparos și o cădelniță; de o parte și de alta, ardeau lumînări. Lîngă masă, se găsea un analoghion. Trecînd prin fața odăii, Matvei se opri și se uită pe ușă. Iakov Ivanîci tocmai citea din psaltire pusă pe analoghion; lîngă el se ruga sora-sa, Aglaia, o bătrînă înaltă și uscățivă, cu rochie albastră și cu o basma albă pe cap. Cu ei se afla și Dașutka, fiica lui Iakov Ivanîci, o fată de vreo optsprezece ani, urîtă, pistruiată, desculță, cum umbla de

obicei, și cu aceeași rochie cu care, spre seară, adăpase vitele.

— Slavă, ție, care mi-ai arătat lumina! înălță glasul Iakov Ivanîci, și făcu o plecăciune adîncă.

Aglaia își propti bărbia cu mîna și începu să cînte cu o voce pițigăiată și tărăgănată. Deasupra capului lor, de partea cealaltă a tavanului părea de asemenea că se aud niște voci nedeslușite, ca o amenințare sau o prevestire rea. În catul de sus nu mai stătea nimeni de mult, de cînd pe vremuri fusese pe jumătate mistuit de foc. Ferestrele erau bătute în scînduri, iar jos, printre grinzile pe care se sprijinea cîndva podeaua erau aruncate sticle goale. Acum prin încăperile acelea pustii, urla vîntul și ai fi zis că cineva aleargă, împiedicîndu-se de grinzi.

Jumătate din încăperile de jos erau folosite pentru cîrciumă. În celelalte locuia familia Terehov. Cînd drumeții beți se luau la sfadă, cîntau sau vorbeau tare, în odăile de locuit se auzea fiecare cuvînt.

Matvei locuia alături de cuhnie, într-o odaie cu un cuptor mare, unde, altădată, cînd aici era han, se cocea zilnic pîinea. În aceeași odaie, pe cuptor, dormea și Dașutka; ea nu avea camera ei. Un greier țîrîia toată noaptea iar șoarecii mișunau în voie.

Matvei aprinse lumînarea și începu să citească o carte pe care i-o împrumutase jandarmul de la gară. Între timp ceilalți isprăviră cu slujba și se duseră la culcare. Dașutka se culcă și ea. Începu pe dată să sforăie dar, curînd după aceea, se trezi și bodogăni, căscînd:

— Unchiule Matvei, de ce arzi lumînarea degeaba?

— E lumînarea mea, eu am cumpărat-o cu banii mei.

Dașutka se răsuci de cîteva ori și adormi la loc. Matvei rămase încă o bucată de vreme treaz — n-avea poftă să doarmă — și, după ce termină de citit și ultima pagină, scoase dintr-un cufăr un creion și scrise pe carte:

„Această carte am terminat-o, io, Matvei Terehov, și o socot cea mai bună din toate cărțile ce-am citit, pentru care aduc recunoștința mea subofițerului de

jandarmi de la căile ferate, Kuzma Nikolaev Jukov, drept propitarul acestei nepreţuite cărţi".

Matvei socotea că e o datorie de bună-cuviinţă să facă astfel de însemnări pe cărţile străine.

II

A doua zi, de blagoveştenie, după ce se dăduse drumul trenului de coletărie, Matvei şedea la bufet, bea ceai cu lămîie şi le povestea lui Serghei Nikanorîci şi jandarmului Jukov :

— Trebuie să ştiţi, că pe mine lerigia m-a atras încă de copil. N-aveam decît doisprezece anişori şi citeam în biserică scrisorile apostolilor. Bătrînii mei erau foarte bucuroşi şi în fiecare an mergeam cu răposata maică-mea la cîte un loc vestit de închinare. Ceilalţi copii se jucau sau prindeau raci. Eu stăteam mereu cu mama. Se înţelege că toţi mă lăudau, dar şi mie îmi plăcea să mă port atît de frumos. Cînd maică-mea mi-a dat binecuvîntarea să intru la fabrică, mă duceam între orele de muncă şi cîntam la cor ; eram tenor. Nu putea fi o plăcere mai mare pentru mine decît să cînt la cor. Bineînţeles că vodcă nu beam niciodată, de fumat nu fumam şi ma ţineam cu sfinţenie de curăţenia trupească. Dar se vede că, o asemenea purtare în viaţă nu poate fi pe placul duşmanului semineţiei omeneşti. Şi-a pus în gînd blestematul să mă nenorocească şi să-mi întunece mintea, aşa cum face acum şi cu văru-meu. Să vedeţi comedie ! Dintîi, m-am legat să nu mănînc de dulce lunea iar carne să nu mai mănînc de fel. Apoi, cu timpul, m-au apucat tot felul de trăznăi. Sfinţii părinţi au rînduit în prima săptămînă din postul mare post negru pînă sîmbătă. Dar celor slabi, ca şi celor care muncesc, nu li se socoteşte păcat să bea o ceaşcă de ceai ; eu însă pînă duminică nu puneam nimic în gură. In tot restul postului, nu-mi îngăduiam să gust un strop de untdelemn, iar miercurea

și vinerea posteam negru. Tot așa și în posturile mici. Cîteodată în postul sîn Petrului, muncitorii noștri din fabrică mîncau borș de pește; eu stăteam de o parte și sugeam un pezmet. Firește, nu toți oamenii au aceeași putere de stăpînire. În ce mă privește, pot să spun că în zilele de post nu-mi venea prea greu ba chiar cu cît mă țineam de la mai multe, cu atît îmi venea mai ușor. Poftă de mîncare nu ai decît în primele zile ale postului. Pe urmă te obișnuiești. Te simți tot mai ușor și vezi că la sfîrșitul săptămînii te simți bine de tot iar picioarele îți amorțesc, de parcă nici n-ai mai sta pe pămînt ci în nori. Afară de asta, făceam tot felul de legăminte: mă sculam noaptea și băteam mătănii, căram pietre grele de la un loc la altul, ieșeam desculț prin zăpadă, umblam cu greutăți de fier atîrnate de gît... Dar să vezi comedie, într-un rînd, mă duc să mă spovedesc la un preot și numai ce mă fulgeră un gînd: preotul ăsta este însurat, mănîncă de dulce, bea tutun; cum poate el atunci să mă spovedească și ce putere are el să-mi ierte greșelile, dacă are mai multe păcate decît mine? Eu mă feresc pînă și de untdelemn și el mănîncă pește! M-am dus la un alt preot, dar parcă era un făcut: crăpa de gras ce era și mai purta și un anteriu de mătase, care foșnea ca o fustă de cucoană. Ba duhnea și a tutun! M-am dus atunci să mă spovedesc la o mănăstire. Dar nici acolo nu mi-a tihnit. Mi se părea că nici călugării nu trăiesc după lege. De atunci n-a mai fost chip să aflu o biserică în care să-mi mai placă slujba. Într-un loc se slujea prea repede, într-altul nu se cînta ce trebuia, în al treilea dascălul vorbea pe nas... Mi s-a întîmplat — dumnezeu să mă ierte pe mine păcătosul — să stau în biserică și să tremur de mînie. Poți să te rogi așa? Ba mi se părea că lumea din biserică nu-și face semnul crucii, ba că nu ascultă cum trebuie. Și oriunde mă uitam, era la fel. Toți erau beți, toți mîncau de dulce, toți beau tutun, toți erau curvari, cartofori. Numai eu trăiam după lege. Ce vreți? Necuratul! Se ținea tot mai mult de mine; își făcea de lucru. N-am mai cîntat în cor și n-am mai călcat de loc

pe la biserică ; îmi ziceam că numai eu sînt un drept credincios şi că biserica, aşa cum era, plină de rele, nu făcea de mine. Ce mai tura-vura : întocmai ca şi arhanghelul prăbuşit, am început să nu-mi mai încap în piele de mîndru ce eram. Mă socoteam mai breaz decît toţi ! Ce mi-am zis eu atunci ? Nu-mi rămîne decît să-mi fac singur biserică pentru mine. Şi am închiriat departe de oraş, la o tîrgoveaţă, o cămăruţă unde am înjghebat un paraclis, aşa cum a făcut acum şi văru-meu. Atît numai că eu aveam şi sfeşnice şi o cădelniţă adevărată. In paraclisul ăsta m-am ţinut de legea sfîntului munte Athos, adică începeam fiecare utrenie la miezul nopţii, iar în ajunul celor douăsprezece sărbători mari din an, slujeam liturghia de noapte timp de zece, cîteodată chiar şi douăsprezece ceasuri. Călugării stau jos în timpul catehismelor şi parimiilor, dar eu voiam să fiu mai dihai decît ei şi stăteam tot timpul în picioare. Citeam şi cîntam îndelung, cu lacrimi şi cu suspine, ridicînd braţele spre cer, apoi de la slujbă mă duceam de-a dreptul la lucru, fără să mai dorm, iar de muncit, munceam tot rugîndu-mă. Şi iată că s-a răspîndit zvonul prin oraş : „Matvei este un sfînt, Matvei vindecă bolnavii şi pe cei săriţi din minţi". Bine-nţeles că nu vindecam pe nimeni, dar aşa se întîmplă întotdeauna : de cum se porneşte o schismă sau o rătăcire, nu mai poţi scăpa de muieri. Se lipesc de tine ca muştele de miere. Fel de fel de babe şi de fete bătrîne căutau să-mi intre pe sub piele, făceau mătănii în faţa mea, îmi sărutau mîinile şi strigau în gura mare că sînt un sfînt şi cîte altele. Ba una ţinea morţiş că a văzut în jurul capului meu un nimb. Paraclisul meu ajunsese neîncăpător. Am închiriat o cameră mai mare şi a început atunci o adevărată babilonie. Diavolul a pus cu totul stăpînire pe mine. A ascuns ochilor mei lumina cerului cu copitele lui ticăloase. Parcă dase strechea în noi. Eu citeam liturghia, iar babele şi fetele bătrîne cîntau, cîntau, uitînd şi de foame şi de sete şi de tot. Stînd aşa în picioare cîte douăzeci şi patru de ore şi chiar mai mult, numai ce vedeam că le apucă tremurul, de parcă le-ar fi

scuturat frigurile, apoi, una cîte una începeau să ţipe. Şi ţipau nu glumă! Atunci începeam şi eu să tremur ca un păcătos pe jăratec. Dar să mă bată dumnezeu dacă ştiam de ce. Pe urmă picioarele îmi porneau de la sine să ţopăie. Zău că era ciudat! Nu voiam şi totuşi ţopăiam şi dădeam din mîini. Şi ţipetele şi chiţcăiturile nu mai conteneau. Pînă la urmă ţopăiam cu toţii şi alergam unii după alţii pînă ne prăbuşeam. Şi uite aşa, într-o scrînteală, într-o orbire de varvari o duceam. Căzusem în rătăcire.

Jandarmul începu să rîdă, dar, dîndu-şi seama că afară de el nimeni nu mai rîdea, luă un aer grav şi spuse:

— Aşa fac molocanii[1]! Am citit undeva că în Caucaz toţi sînt aşa.

— Şi vezi, tot n-a căzut trăznetul din cer să mă omoare, continuă Matvei, întorcîndu-se spre icoană, făcînd semnul crucii şi mişcînd buzele în semn că înalţă o rugăciune în gînd. Se vede că se ruga pentru mine, pe lumea cealaltă, maică-mea, săraca! În timp ce la oraş toţi mă socoteau sfînt, şi cucoane, ba chiar şi domni mari începură să vină pe ascuns la mine să-şi caute alinarea. Într-o zi, m-am dus la stăpînul fabricii, la Osip Varlamîci, să-i cer iertare, fiindcă era zi de iertare. Atunci el m-a băgat într-o odaie, a închis uşa cu zăvorul şi, stînd aşa, între patru ochi, a început să mă dăscălească. Trebuie să vă spun că Osip Varlamîci n-avea multă carte, dar era om plin de înţelepciune. Toţi îl respectau şi se temeau de el, fiindcă ducea o viaţă aspră, pe placul lui dumnezeu, şi muncea fără răgaz. A fost primarul oraşului mai bine de douăzeci de ani şi mult bine a mai făcut. A pietruit toată strada Novo-Moskovskaia, a reparat catedrala şi a zugrăvit toate coloanele ca să arate ca malachita. Care vasăzică, aşa cum vă spuneam, Osip Varlamîci a zăvorît uşa şi a început: „De mult te pasc eu păcătosule! Te crezi un sfînt, hai? Ei nu, nu eşti un sfînt, dimpotrivă, ai uitat de dumnezeu, eşti un eretic şi un nelegiuit...“ Şi dă-i... Dă! nu mă

[1] O sectă religioasă (n.t.).

pricep eu să vă spun aidoma cum le zicea de bine, închegat, cu judecată, de parcă citea din carte; te cutremurai, nu alta. A vorbit așa vreo două ceasuri. Am ascultat, ce am ascultat și deodată mi s-au deschis ochii, și ce să vezi: am izbucnit în hohote de plîns. „Fii om ca toți oamenii, a încheiat el. Mănîncă, bea, îmbracă-te și roagă-te ca toată lumea și nu uita că tot ce este altfel decît se obișnuiește, vine de la diavol. Greutățile pe care ți le-ai atîrnat de piept, posturile și paraclisul tău sînt și ele tot de la diavol. Toate astea sînt dovada de trufie." A doua zi, luni, a vrut dumnezeu și am căzut bolnav. Mă opintisem cu o ladă prea grea și m-au dus la spital. Cît am stat acolo, m-am frămîntat cumplit: plîngeam amar și tremuram din tot trupul, îmi ziceam că de la spital am să ajung de-a dreptul în iad. Și puțin a lipsit să nu mor; șase luni m-am zbuciumat pe patul de suferință. Dar și cînd am ieșit, primul lucru pe care l-am făcut, a fost să mă duc să mă spovedesc. Și m-am făcut iarăși om. Cînd m-a trimis acasă, Osip Varlamîci mi-a spus: „Adu-ți aminte, Matvei, tot ce este altfel decît se obișnuiește, vine de la diavol". Acum mănînc, beau și mă rog la fel cu toată lumea... Dacă se întîmplă ca un preot să miroasă a tutun sau a vin, nu mai îmi dă mîna să-l judec, fiindcă e și el om, un om ca toți oamenii; și mi-e destul să aud că ar fi apărut la țară sau la oraș un sfînt nou, care nu mănîncă cu săptămînile și ține legile lui, ca să știu numaidecît cine își vîră coada acolo. Așa că vedeți, dumneavoastră, ce bucluc a fost în viața mea. Acum fac și eu, la rîndul meu, ca Osip Varlamîci: îl învăț de bine pe vărul meu și pe soră-mea și-i dojenesc, dar e ca și cum aș cuvînta în pustiu. Nu mi-a dat dumnezeu harul vorbirii...

Povestea lui Matvei nu prea părea să fi făcut vreo impresie deosebită asupra ascultătorilor. Serghei Nikanorîci nu spuse nici un cuvînt și începu să strîngă gustările de pe tejghea, iar jandarmul să vorbească despre averea lui Iakov Ivanîci, vărul lui Matvei.

— Are pe puțin treizeci de mii de ruble! își dădu el cu părerea.

Jandarmul Jukov, roşcovan şi cu obrajii bucălaţi (atît de bucălaţi încît îi tremurau ca piftia cînd mergea), zdravăn, bine hrănit, avea obiceiul, cînd nu era vreun superior de faţă, să stea trîntit pe scaun, picior peste picior. În timp ce vorbea, se legăna nepăsător, apoi asculta fluierînd tot atît de nepăsător; pe faţă îi era întipărită o adîncă mulţumire de sine, un aer de îmbuibat, care îţi dădea de fiece dată impresia că atunci s-a sculat de la masă. Era întotdeauna plin de bani şi vorbea despre afaceri ca unul care se pricepe grozav să le învîrtească. Făcea, de cîte ori putea, pe misitul şi, dacă cineva avea de vîndut o moşie, un cal sau o droşcă veche, lui i se adresa.

— Da, cam vreo treizeci de mii trebuie să aibă! încuviinţă Serghei Nikanorîci. Bunicul dumitale a avut avere, nu glumă, se întoarse el apoi către Matvei. Mare avere! A rămas toată tatălui şi unchiului dumitale. Tatăl ţi-a murit tînăr şi, la moartea lui, unchiul a pus mîna pe tot şi acum Iakov Ivanîci face la fel. În vreme ce dumneata umblai cu mama pe la biserici şi cîntai în corul fabricii, ăştia de aici nu şi-au pierdut timpul.

— Partea care ţi se cuvine este de vreo cincisprezece mii, spuse jandarmul legănîndu-se pe scaun. Cîrciuma e în devălmăşie; asta înseamnă că şi capitalul este al amîndorura. Da, da! În locul dumitale, de mult aş fi băgat o reclamaţie-n tribunal. Asta aşa, pentru bună regulă, dar apoi, cînd aş fi rămas singur cu el, între patru ochi, l-aş fi umplut de sînge!

Iakov Ivanîci nu era iubit; cînd cineva nu crede şi nu se roagă la fel cu toţi ceilalţi, turbură şi întărîtă chiar pe cei care sînt îndeobşte cu totul departe şi nepăsători faţă de cele bisericeşti. Afară de aceasta, jandarmul nu-l avea la inimă pe Iakov Ivanîci, fiindcă vindea şi el cai şi trăsuri vechi.

— N-ai chef să te judeci cu vărul dumitale, fiindcă eşti şi dumneata plin de bani, îi spuse bufetierul lui Matvei, privindu-l cu pizmă. Bine de cine are cu ce trăi! Eu, cu siguranţă că am să mor sărac...

Matvei încercă să-l încredinţeze că nu are o leţcaie, dar Serghei Nikanorîci nu-l mai asculta. Amintirile

trecutului, gîndul jignirilor pe care le suferea zilnic acum, îl năpădiră iarăşi; capul lui pleşuv se acoperi de sudoare, sîngele i se urcă în obraji; începu să clipească des.

— Of! Viaţă blestemată! spuse el cu năduf, dînd cu cîrnatul de podea.

III

Oamenii povesteau că hanul fusese ridicat încă de pe vremea domniei ţarului Alexandru I de către o văduvă care se pripăşise prin părţile locului cu fiul său; o chema Avdotia Terehova. Mai povesteau că înfăţişarea mohorîtă a hanului, cu o streaşină lungă în faţă, sprijinită pe stîlpi de parcă i-ar fi căzut peste ochi şi cu porţile mereu ferecate, umplea pe mai toţi călătorii, cărora li se întîmpla atunci să treacă cu poştalionul pe acolo, de un fel de urît, de o teamă nedesluşită, ca şi cum ar fi adăpostit un cuib de vrăjitoare sau de tîlhari. De cîte ori poştalionul trecea pe lîngă casă, surugiul se întorcea şi se uita fără să vrea înapoi îndemnîndu-şi caii să iuţească pasul. Călătorii nu se prea opreau la han, fiindcă gazdele nu păreau de loc bucuroase de oaspeţi, şi fiindcă cereau foarte scump. Curtea era murdară chiar şi în timpul verii; porci uriaşi, plesnind de grăsime, se tăvăleau în noroi şi printre ei zburdau fără pripon caii cu care Terehovii făceau comerţ. Sătui de a mai hoinări prin ogradă, adesea caii ieşeau în fugă pe poartă şi alergau nebuneşte, pe şleau, speriind femeile. Pe vremuri, şleaul era foarte umblat. Şiruri lungi de căruţe treceau necontenit în sus şi în jos şi multe se mai petrecuseră pe aici cu vreo treizeci de ani în urmă, bunăoară, nişte cărăuşi făcuseră o bătaie şi omorîseră un negustor; la o jumătate de verstă de han se vedea şi acum o cruce lăsată într-o rînă. Mai treceau pe şleau şi troicele cu zurgălăi ale poştei şi rădvane grele boiereşti. Se tălăzuiau apoi

cirezi mari de vite, umplînd văzduhul de mugete şi de praf.

Cînd se construise calea ferată, la început nu era acolo decît un canton care servea drept haltă ; dar după vreo zece ani se clădise gara Progonnaia de azi. Viaţa vechiului şleau de poştă aproape că se stinsese cu totul ; nu mai umblau pe el decît moşierii şi ţăranii din împrejurimi. Doar primăvara şi toamna, se mai însufleţea cît de cît datorită muncitorilor care se duceau în număr mare la lucru. Hanul se prefăcuse în cîrciumă ; catul de sus fusese pe jumătate mistuit de foc, acoperişul fusese ros de rugină, iar streaşina mare din faţă se prăbuşise cu încetul. Numai în glodul din curte continuaseră ca şi mai înainte, să se tăvălească porci graşi, cu pielea trandafirie, murdari şi urîţi. Şi tot ca şi înainte, caii lăsaţi în libertate ieşeau în fugă pe poartă, gonind bezmetici pe şosea cu cozile în vînt. În cîrciumă se vindea ceai, vodcă, bere, făină, ovăz, chiar şi fîn. Băuturile spirtoase erau vîndute pe sub mînă, fiindcă niciodată cîrciuma nu avusese brevet.

Terehovii fuseseră cu toţii foarte evlavioşi. De aceea li se şi dăduse porecla de — Bisericoşi — şi poate fiindcă trăiau ca urşii, răzleţi de oameni şi ferindu-se de ei, le şi plăcea să stea şi să cuprindă pe îndelete cu mintea, rosturile adînci ale lucrurilor. În evlavia lor, ceva tainic îi împingea spre o oarecare neatîrnare de cuget, care-i clătina în credinţa lor. Fiecare generaţie avusese astfel chipul ei deosebit de a crede : bunica Avdotia, care clădise hanul, se ţinea de credinţa veche, iar fiul, şi mai apoi cei doi nepoţi ai ei (tatăl lui Matvei şi tatăl lui Iakov) mergeau la biserica pravoslavnică, primeau în casă preoţii şi se rugau la noile icoane cu aceeaşi evlavie ca şi la cele vechi. La bătrîneţe, fiul Avdotiei renunţase să mănînce carne şi făcuse legămînt de tăcere, socotind orice rostire un păcat. Nepoţii se deosebeau de ceilalţi credincioşi printr-o necontenită căutare a unui înţeles ascuns în sfînta scriptură, încredinţaţi că fiecare cuvînt trebuia să închidă o taină anumită. Matvei,

strănepotul Avdotiei, se lupta încă din copilărie cu felurite rătăciri şi era cît p-aci să se prăpădească. Celălalt strănepot, Iakov Ivanîci, era pravoslavnic, dar de la moartea nevesti-si încetase dintr-o dată să mai pună piciorul la biserică, rugîndu-se acasă. Pilda lui făcuse să cadă în rătăcire şi pe soră-sa, Aglaia, care nici ea nu se mai ducea acum la biserică şi nici pe Daşutka nu o lasă să se ducă. Despre Aglaia se şoptea că în tinereţea ei se ducea la hlîşti[1] la Vedeniapino şi că într-ascuns ar mai fi făcut şi acum parte din această sectă, de aceea purta mereu pe cap o basma albă.

Iakov Ivanîci era cu zece ani mai mare ca Matvei. Era un bătrîn chipeş, înalt, cu barbă căruntă, lată, care-i ajungea pînă aproape de brîu şi cu sprîncene stufoase ce dădeau feţii sale o înfăţişare aspră, chiar rea. Purta un caftan lung de postav bun, sau o scurteică neagră, şi căuta întotdeauna să fie îmbrăcat curat şi îngrijit. Umbla cu galoşi chiar şi pe timp uscat. Nu se ducea la biserică, fiindcă, după părerea lui, biserica nu se ţinea întocmai de lege: popii beau vin cînd le era oprit şi fumau. De aceea citea şi cînta în fiecare zi la el acasă împreună cu Aglaia. La Vedeniapino bunăoară în timpul utreniei, nu se citea de loc canonul, şi vecernia nu se slujea nici la sărbătorile mari, pe cîtă vreme la el acasă Iakov Ivanîci citea tot ce era sorocit pentru fiecare zi, fără să sară un rînd şi fără să se grăbească, iar în restul timpului, de cîte ori era liber, citea cu glas tare vieţile sfinţilor. Nici în viaţa de toate zilele nu ieşea din litera canoanelor. De pildă dacă în postul mare, canoanele îngăduiau într-o anumită zi să bei vin „pentru osteneala zilei", el bea neapărat vin, chiar dacă nu avea nici o poftă.

Citea, cînta, tămîia şi postea, nu pentru că aştepta sau cerea un anumit lucru de la dumnezeu ci pentru buna orînduială. Omul nu poate trăi fără credinţă şi credinţa trebuie mărturisită cum se cuvine, an după

[1] Sectă religioasă din Rusia ţaristă (n. t.).

an, zi după zi, într-o anume rînduială, în aşa fel ca omul să-şi îndrepte cugetul către dumnezeu cu gîndurile şi cuvintele potrivite fiecărei zile şi fiecărui ceas. Trebuie să trăieşti, deci să te rogi aşa cum îi place domnului, adică aşişderea orînduirii canoanelor. Bunăoară, capitolul întîi de la Ioan nu poate fi citit decît în ziua de paşte, iar de la paşte pînă la înălţare nu se poate cînta troparul maicii domnului în timpul rugăciunilor. Siguranţa acestei rînduieli şi însemnătatea ei îi umpleau lui Iakov Ivanîci cugetul de o mare mulţumire. Cînd i se întîmpla uneori să fie silit să calce aceste orînduieli, să se ducă de pildă la oraş după mărfuri sau ca să scoată bani de la bancă, îl mustra conştiinţa şi se simţea tare nefericit.

Vărul Matvei, care se întorsese pe neaşteptate de la fabrică şi se instalase la el în casă, îi stricase din primele zile toate socotelile. Nu voia să se roage împreună cu ei, mînca şi bea ceai la ore nepotrivite, se scula tîrziu, bea lapte dulce miercurea şi vinerea, cică fiindcă era şubred la trup. Şi, mai ales, nu era zi, în care să nu intre în odăiţa transformată în paraclis şi să nu strige: „Bagă-ţi minţile în cap, vere, pocăieşte-te, vere". Vorbele astea îl scoteau din fire pe Iakov Ivanîci, iar Aglaia, care nu se putea stăpîni, începea să-l ocărască. Mai mult decît atît, Matvei intra şi în timpul slujbelor de noapte în paraclis şi începea să-l dăscălească: „Vere, rugăciunile dumitale nu-s pe placul lui dumnezeu. La carte scrie că întîi trebuie să fii cu cugetul împăcat, şi abia după aceea să aduci jertfă. Iar dumneata dai bani cu camătă şi vinzi vodcă. Pocăieşte-te!"

În vorbele lui Matvei, Iakov nu vedea decît trăncăneala bine ştiută a oamenilor de nimic, a bicisnicilor, care vorbesc mereu de iubirea şi de împăcarea cu aproapele, şi cîte altele de acelaşi soi, tocmai ca să nu se roage, să nu postească şi să nu citească sfintele scripturi. Tot aşa cum nu vorbesc cu dispreţ despre cîştig şi dobînzi decît trîntorii, cărora nu le place să muncească. Cine nu ştie că este mult mai

ușor să fii sărac, să nu aduni și să nu pui deoparte, decît să fii bogat!

Totuși, în adîncul cugetului său, Iakov era tulburat și nu se mai putea ruga ca înainte. De cum intra în paraclis și deschidea cartea îl muncea teama, că, din clipă în clipă, are să-l audă pe văru-său intrînd și începînd să-l dojenească. Și într-adevăr, Matvei nu întîrzia să se arate, strigîndu-i: „Bagă-ți mințile în cap vere, pocăiește-te vere!" Iar Aglaia se pornea din nou să-l ocărască și, pierzîndu-și și el cumpătul Iakov se pomenea răcnind: „Afară de la mine din casă". Iar celălalt răspundea liniștit: „Casa este a noastră a amîndorura".

Iakov începea din nou să citească și să cînte, dar nu-și mai găsea liniștea sufletească și, pe nesimțite, așa cum stătea cu cartea în mînă, începeau să-l fure fel de fel de gînduri. Cu toate că socotea vorbele vărului său lipsite de orice temei — fleacuri — se pomenea în ultima vreme amintindu-și tot mai des și fără nici o pricină, cît de greu este pentru cel bogat să pătrundă în împărăția cerurilor. De asemenea îl muncea gîndul că, în urmă cu vreo trei ani, cumpărase pe nimica toată un cal furat și că, pe vremea cînd trăia încă nevastă-sa, un bețiv își dăduse duhul la ei în cîrciumă, de pe urma vodcii. Nici de dormit, nu mai dormea bine noaptea: se trezea la cel mai mic zgomot și trăgea cu urechea la Matvei care nici el nu dormea și tot ofta mistuit de dor după fabrica lui de teracotă. Răsucindu-se cînd pe o parte, cînd pe alta în așternut, lui Iakov îi venea din nou în gînd calul furat, bețivul și cuvintele evangheliei despre cămilă. Și iar începeau să-l frămînte gîndurile acelea care mocniseră în sufletul tuturor Terehovilor despre rosturile vieții și-i împinseseră la cele mai nesăbuite rătăciri. Și parcă dinadins cu toate că se apropia sfîrșitul lui martie, în fiecare zi ningea și pădurea vuia ca iarna, de nu-ți venea să crezi că are să se mai facă vreodată primăvară. Vremea te posomora, îndemnîndu-te la ceartă și la ură. Noaptea, cînd vîntul vuia acolo sus, deasupra

tavanului, lui Iakov i se părea că umblă cineva de colo-colo în catul pustiu, şi prin capul lui înfierbîntat începeau să-i treacă fel de fel de gînduri, care-i alungau somnul.

IV

In dimineaţa zilei de luni din săptămîna mare, Matvei o auzi din camera lui pe Daşutka spunînd Aglaiei :

— Unchiu Matvei mi-a zis deunăzi că astăzi nu-i zi de post.

Matei îşi aduse aminte de tot ce vorbise cu Daşutka şi dintr-o odată i se făcu ciudă :

— Nu păcătui, fato ! gemu el ca un om bolnav. Nu se poate trăi fără post. Insuşi domnul nostru a postit patruzeci de zile. Eu ţi-am spus doar că unui om rău nici un post nu-i mai foloseşte !...

— Aşa, Daşutka, aşa ! o auzi pe Aglaia în camera vecină. Ascultă tu mult de oamenii de la fabrică ! Că numai de bine or să te înveţe ! continuă ea în batjocură, spălînd duşumeaua (în toate zilele de lucru ale săptămînii spăla pe jos şi atunci găsea prilej să se certe cu toată lumea). Ştim noi cum se ţin posturile pe la fabrici. Ia pune-l pe unchiu-tău Matvei să-ţi vorbească şi despre ibovnica lui, să-ţi spuie cum bea lapte cu năpîrca aceea în zilele de post. Da, da ! Şi bate pe alţii la cap cum să se poarte, dar de năpîrcă se vede treaba c-a uitat. Ia întreabă-l, cui i-a dat banii, cui ?

Matvei ascundea într-adevăr, ca o rană respingătoare, faptul că, în epoca lui de sminteală, cînd ţopăia şi se fugărea cu babele şi cu fetele bătrîne în timpul slujbelor din cămăruţa transformată în paraclis, avusese o legătură cu o tîrgoveaţă, care-i făcuse un copil. Plecînd de la fabrică şi întorcîndu-se acasă, îi lăsase acelei femei tot ce agonisise din munca lui ; ca să aibă bani de drum şi de cheltuială,

se împrumutase de la proprietarul fabricii şi acum nu-i mai rămăseseră decît numai cîteva ruble, cu care îşi cumpăra ceai şi lumînări. „Draga“ lui, îi dăduse mai tîrziu de ştire că odrasla murise şi întreba în scrisoare ce să facă cu banii. Scrisoarea o adusese de la gară un muncitor. Aglaia pusese mîna pe ea şi o citise. De atunci, nu era zi în care să nu-l pisălogească.

— Da' ce, e glumă nouă sute de ruble? spunea mai departe Aglaia, frecînd duşumeaua în camera vecină. Şi le-a dat, crăpare-ar, unei năpîrci străine, unei iepe de fabrică... I se urcase sîngele la cap şi acum striga cu o voce piţigăiată. Taci, hai? Imi vine să te fac bucăţi, neisprăvitule! Auzi: nouă sute de ruble! Parcă ar fi fost vorba de o copeică... Înţeleg să le fi pus pe numele Daşutkăi. Ea barem e a noastră, nu e o străină. Sau, cel puţin să le fi trimis la Belev pentru nenorociţii de la orfelinatul sfintei fecioare. Şi nu i s-a pus un nod în gît năpîrcii, fire-ar ea de trei ori afurisită, împeliţata, n-ar mai apuca ziua mîntuirii!

Se auzi atunci glasul lui Iakov Ivanîci chemînd-o: era vremea să înceapă ceasurile împărăteşti. Aglaia se spălă, îşi puse pe cap basmaua albă şi se duse în paraclis lîngă fratele ei drag, dintr-o dată potolită şi smerită. Cînd îl ocăra pe Matvei, sau le turna în cîrciumă ceai ţăranilor, era o bătrînă uscăţivă şi rea, cu ochi iscoditori. In paraclis însă, se schimba de ai fi zis că-i alta; avea o căutătură curată, duioasă, care o întinerea toată, făcea plecăciuni smerite, îşi ţuguia buzele.

Iakov Ivanîci începu să citească ceasurile împărăteşti cu glas gros, rar şi îndurerat, cum citea întotdeauna în postul cel mare. După ce citi o vreme, se opri să tragă cu urechea la liniştea care se aşternuse în toată casa, apoi urmă să citească, cuprins de o mare mulţumire. Impreună mîinile pentru rugăciune, dădea ochii peste cap, clătina din cap şi ofta. Deodată însă auzi zvon de glasuri. La Matvei sosiseră musafiri: jandarmul şi Serghei Nikanorîci. Lui Iakov Ivanîci nu-i venea să citească şi să cînte cu glas tare

în timp ce în casă era lume străină, şi, auzind şi ce se vorbea în camera vecină, începu să slujească în şoaptă. De alături, îl auzi pe bufetier spunînd :

— Tătarul din Şcepovo îşi vinde dugheana pentru o mie cinci sute de ruble. I se poate da acum o arvună de cinci sute iar pentru ceilalţi bani primeşte o poliţă. Uite ce e, Matvei Vasilici : fii atît de bun şi împrumută-mă cu aceste cinci sute de ruble. Iţi dau doi la sută pe lună.

— Da de unde să am eu bani ! se minună Matvei.

— Doi la sută pe lună fără să mişti un deget ! stărui jandarmul. Dacă banii zac degeaba la dumneata, cu ce te alegi ? Ii mănîncă moliile şi atîta tot.

Musafirii plecară şi se făcu din nou linişte. Dar abia începuse Iakov Ivanîci să cînte şi să citească iar cu glas tare, că din prag se auzi :

— Vere, dă-mi caii să mă duc pînă la Vedeniapino !

Era Matvei ; şi Iakov simţi din nou inima umplîndu-se de otravă.

— Care cal ? răspunse el după o clipă de gîndire. Cu Murgu argatul a dus adineaori un porc, iar cu armăsarul trebuie să mă duc chiar eu la Şuteikino îndată ce isprăvesc slujba.

— Vere, de ce poţi folosi caii cum vrei şi cînd vrei şi eu nu ? întrebă Matvei supărat.

— Fiindcă eu mă duc după treburi.

— Averea este a amîndorura, aşa că nici caii nu sînt numai ai dumitale, ar trebui să-ţi intre odată în cap, vere.

Se făcu tăcere. Iakov Ivanîci nu se ruga : aştepta ca Matvei să plece din uşă.

— Vere, spuse iar Matvei, sînt un om bolnav, nu vreau averea, stăpîneşte-ţi-o singur, cu dumnezeu, dar dă-mi cel puţin o parte cît de mică, să-mi pot căuta de sănătate. Dă-mi-o şi am să plec.

Iakov nu spunea nimic. Şi el ar fi vrut să se socotească cu Matvei, dar nu putea să-i dea bani, fiindcă tot capitalul era băgat în afaceri şi apoi, în tot neamul Terehovilor, nu se întîmplase ca rudele să iasă din devălmăşie ; să te împarţi, înseamnă să sărăceşti.

Iakov tăcea, aşteptînd să plece Matvei şi trăgea cu coada ochiului la soră-sa, de teamă să nu sară şi ea cu ţipete şi ocări ca întotdeauna. Cînd Matvei plecă în sfîrşit, el continuă să citească, dar îşi simţi sufletul gol de orice bucurie ; capul începu să i se îngreuieze de atîtea mătănii ; prin faţa ochilor i se învolburară neguri şi deodată îi fu lehamite să-şi mai audă vocea plîngătoare şi tărăgănată. În timpul nopţii, o astfel de slăbiciune i s-ar fi părut de înţeles şi ar fi pus-o pe seama nesomnului, dar în plină zi, îl înspăimîntă. Începu să i se pară că diavolii i-au încălecat grumazul şi i se aşază pe cap.

Sfîrşind de mîntuială ceasurile, plecă la Şuteikino nemulţumit, supărat chiar. În toamna trecută se săpase în apropiere de Progonnaia un şanţ de hotar şi muncitorii băuseră şi mîncaseră în cîrciumă la el, de optsprezece ruble iar acum trebuia să alerge la Şuteikino după antreprenor, ca să-şi ia banii. Din pricina dezgheţului şi a viscolului care se pornise din nou, drumul se desfundase, se umpluse de hîrtoape, iar pe alocuri începuse să se lase ; troienele de pe margine se topiseră şi erau mai joase decît drumul ce şerpuia pe o înălţime astfel că era greu să te cobori ca să te dai înlături cînd te încrucişai cu altcineva. Cerul era posomorît încă de dimineaţă şi bătea un vînt umed...

Din faţă venea un şir lung de sănii, în care nişte femei duceau cărămizi. Iakov fu nevoit să coboare. Calul intră în zăpada moale pînă la pîntece, sania se aplecă mult spre dreapta, iar el se înclină spre stînga, ca să o cumpănească, şi stătu aşa tot timpul cît trecu, încet, pe lîngă el, şirul săniilor. Le auzea prin şuieratul vîntului cum scîrţîiau, cum caii slăbănogi suflau din greu şi cum femeile spuneau : „Uite, bisericosul". Iar una din ele, uitîndu-se cu milă la calul său cufundat în troiene, adăugase :

— Mă tem că zăpada asta are să ţină pînă la sfîntul Gheorghe. Uite cum s-au sleit de putere bietele vite.

Iakov şedea rău, încovoiat, şi cu pleoapele încreţite ca să-şi ferească ochii de vînt, iar prin faţa lui tot

apăreau alţi cai şi căruţe încărcate cu cărămidă roşie. Poate şi din pricina că stînd astfel înţepenit, începuse să-l doară mijlocul, îl cuprinse dintr-o dată o ciudă adîncă : treaba pentru care plecase i se păru neînsemnată şi se gîndi că ar fi putut trimite pe argat a doua zi la Şuteikino să ducă o ţidulă antreprenorului. Fără să ştie de ce, îi veniră din nou în minte ca şi în noaptea trecută cînd nu putuse dormi, cuvintele despre cămilă, iar pe sub pleoape i se perindară rînd pe rînd, ţăranul care-i vînduse calul de furat, beţivul, femeile care-i aduceau zălog samovare... Firește, orice negustor trebuie să caute să cîştige cît mai mult, dar iată că Iakov se simţea sătul să se ştie negustor. Îi veni o poftă neaşteptată să plece undeva, departe de toată această viaţă a lui, şi i se făcu un fel de lehamite la gîndul că la căderea serii trebuia să slujească iar vecernia. Vîntul îi sufla drept în faţă, foşnindu-i în gulerul ridicat, şi i se părea că el îi şoptea toate acele gînduri, adunîndu-le de pe întinsul pustiu al şesurilor albe. Privind peste şesurile acelea, pe care le cunoştea din copilărie, Iakov îşi aminti că o neliniște asemănătoare şi aceleaşi gînduri îl năpădeau şi în tinereţe, cînd îl munceau îndoielile şi i se clătina credinţa.

Il cuprinse un urît nespus să rămînă singur în cîmp. Intoarse calul şi merse încet în urma şirului de sănii. Femeile îşi dădeau coate şi chicoteau :

— Bisericosul s-a înturnat din drum.

Acasă nu se gătise şi nu se pusese nici samovarul, din pricina postului, de aceea ziua i se păru nesfîrşit de lungă. Iakov Ivanîci duse calul în grajd, dădu făină pentru gară, începu de vreo două ori să citească psaltirea, dar pînă seara tot mai era. Aglaia isprăvise de spălat pe jos şi, neavînd ce face, se apucase să facă ordine în lada ei, pe al cărei capac erau lipite, pe dinăuntru, etichete de sticle.

Flămînd şi trist, Matvei sta şi citea sau se apropia de soba smălţuită şi privea îndelung la plăcile de teracotă, care îi aduceau aminte de fabrică. Daşutka adormise şi, cînd se trezi, se duse să adape vitele.

In timp ce scotea apă din puţ, lanţul se rupse şi căldarea căzu în apă. Argatul se duse să caute o cange cu care s-o scoată, iar Daşutka se luă după el, desculţă, lipăind prin zăpada murdară cu picioarele roşii ca labele de gîscă şi tot îi da zor: „Acolo-i adîncitură". Voia pesemne să spună că puţul e prea adînc pentru cange, dar argatul nu pricepea şi se vede că se săturase s-o audă trăncănind, fiindcă dintr-o dată se întoarse şi o sudui cu vorbe urîte. Iakov Ivanîci care tocmai ieşise în curte, auzi cum Daşutka răspundea argatului cu nişte înjurături cumplite şi neobişnuite, pe care desigur le auzise în cîrciumă, la ţăranii beţi.

— Ce-nsemnează asta, nerușinato? îi strigă Iakov înmărmurit. Ce-s vorbele astea?

Ea se uită la tată-său mirată, nepricepînd de ce adică nu s-ar putea rosti asemenea cuvinte. Iakov ar fi vrut să o lămurească, să o înveţe de bine, dar i se păru sălbatică, ursuză. Pentru prima oară îşi dădea seama că Daşutka nu are nici o credinţă. Şi toată viaţa asta a lor în pădure, cu zloată şi ţărani beţi, cu ocări şi vorbe urîte, i se înfăţişă la fel de sălbatică şi de ursuză ca şi fata asta şi în loc s-o mai sfătuiască, dădu numai din mînă şi se întoarse în casă.

Tocmai atunci veniră din nou la Matvei, jandarmul şi Serghei Nikanorîci. Iakov Ivanîci se gîndi că nici oamenii aceştia nu aveau nici un fel de credinţă şi că acest lucru nu-i tulbura de loc. Viaţa i se păru atunci stranie, besmetică şi întunecată — viaţă de cîine. Ieşi în curte cu capul descoperit, apoi afară în drum, şi se plimbă strîngînd din pumni. Intre timp începuse să ningă cu fulgi mari. Barba îi flutura în vînt şi din cînd în cînd îşi scutura capul, fiindcă simţea ceva care îl apasă pe creştet şi pe umeri, ca şi cum l-ar fi încălecat iarăşi diavolii. Şi deodată i se păru că nu el păşeşte pe drum, ci o dihanie uriaşă, groaznică şi, că de ar fi scos un strigăt, glasul lui ar fi străbătut ca un urlet pădurea şi cîmpia, băgînd spaima în oameni.

V

Cînd se întoarse în casă, jandarmul plecase iar Serghei Nikanorîci şedea în odaie la Matvei şi făcea socoteli la abac. Bufetierul venea des, uneori chiar în fiecare zi, pe la cîrciumă. Inainte se oprea şi la Iakov... Dar în ultimul timp intra numai la Matvei. Era mereu cufundat în socoteli, cu faţa încordată, asudat, şi, sau cerea bani sau, netezindu-şi favoriţii, povestea cum pe timpuri, la gara cea mare, pregătea „cruchon“ [1] pentru ofiţeri, şi cum la banchete servea chiar el ciorba de cegă. Afară de bufete, nimic nu-l interesa pe lume. Nu ştia să vorbească decît de mîncări, de vinuri şi de felul de a le servi. Odată, aducînd ceaiul unei femei tinere care alăpta un copil şi vrînd să-i facă un compliment mai deosebit, îi spusese :

— Sînul mamei este bufetul copilului.

Şi acum la Matvei în cameră tot socoteli făcea. In cele din urmă, îi ceru din nou bani, spunîndu-i că nu mai poate trăi la Progonnaia şi gemu de mai multe ori, gata să izbucnească în plîns :

— Unde am să mă duc ? Unde am să mă duc acum ? Spune şi dumneata !

Ceva mai tîrziu, Matvei intră în bucătărie şi începu să cureţe nişte cartofi fierţi pe care îi ascunsese pesemne încă din ajun. Se făcuse din nou linişte şi Iakov Ivanîci se gîndi că bufetierul plecase. Era de mult timpul să înceapă vecernia. O strigă pe Aglaia şi, convins că nu mai e nimeni în casă, începu să cînte cu glas tare, fără sfială. Cînta şi citea, dar în gînd spunea alte cuvinte decît acelea pe care le rosteau buzele : „Iartă-mă doamne, mîntuieşte-mă doamne !“ Şi bătea una după alta mătănii adînci, ca şi cum ar fi vrut să se istovească şi da mereu din cap în aşa fel, încît Aglaia îl privea cu uimire. Iakov nu avea decît o teamă : să nu intre iarăşi Matvei. Dar era sigur că o să intre şi îl cuprindea împotriva vărului său o mînie pe care nu putea s-o mai biruie nici cu

[1] Amestec de vin, licheur, rom şi fructe tăiate bucăţele mici (n. t.).

rugăciuni şi nici cu mătănii, oricît de des le-ar fi făcut.

Şi iată că Matvei deschise uşor uşa şi se strecură în paraclis.

— Mare păcat ! începu el oftînd. Pocăieşte-te, vere, bagă-ţi minţile în cap, vere !

Iakov Ivanîci strînse pumnii şi, fără să se uite la el, de teamă să nu-şi iasă din sărite şi să nu-l izbească, ieşi repede din paraclis. Simţindu-se ca şi adineaori, pe drum, o dihanie uriaşă şi groaznică, trecu prin sălita de la intare, în aripa cealaltă a casei, murdară, cenuşie, înecată în fum, unde beau ceai ţăranii şi se preumblă îndelung de la un colţ la altul al cîrciumii, păşind atît de greu, încît sticlele zăngăneau pe poliţe şi mesele se cutremurau. Era vădit că nu-l mai mulţumea credinţa şi că nu se mai putea ruga ca înainte. Ar fi trebuit să se pocăiască, să se reculeagă, să-şi vie în minţi, să trăiască şi să se roage în cu totul alt chip, dar cum ? Toate acestea nu erau cumva de la diavol, scorneli de-ale lui ? Ce să facă ? De la cine să ceară sfat ?

Se opri din umblat şi, luîndu-şi capul în mîini, încercă să se potolească. Dar gîndul la Matvei pe care-l ştia pe aproape îl împiedica să cugete în linişte. Se întoarse şi porni repede spre casă.

Matvei şedea în bucătărie în faţa unei străchini cu cartofi şi mînca. Alături, lîngă sobă, stăteau faţă în faţă Aglaia şi Daşutka şi depănau nişte lînă. Între sobă şi masa la care şedea Matvei, era întinsă o scîndură de călcat. Pe ea se găsea un fier rece.

— Verişoară, rugă Matvei pe Aglaia, dă-mi un strop de untdelemn.

— Da' cine a mai pomenit untdelemn într-o zi ca asta ? se minună Aglaia.

— Eu, verişoară, nu-s călugăr, ci mirean. Şi cum sănătatea mi-e cam şubredă, mi-e îngăduit nu numai untdelemn, ci şi lapte.

— Las' că ştiu eu, la voi la fabrică toate alea sînt slobode. Şi Aglaia luă sticla de pe policioară şi o trînti cu ciudă în faţa lui Matvei, zîmbind cu răutate, de mulţumire pesemne că-l vede atît de păcătos.

— Și eu îți spun că nu e voie să mănînci untdelemn! răcni dintr-o dată Iakov.

Aglaia și Dașutka tresăriră dar Matvei, ca și cum nici n-ar fi auzit își turnă untdelemn în strachină și continuă să mănînce.

— Și eu îți spun că nu e voie să mănînci untdelemn! răcni Iakov și mai tare și repezindu-se la strachină, o ridică deasupra capului, și o trînti cu atîta putere de podea încît se făcu țăndări.

— Să nu îndrăznești să spui o vorbă! urlă el apoi cu voce sălbatică, deși Matvei nu rostise nici un cuvînt; să nu îndrăznești! repetă el, bătînd cu pumnul în masă.

Matvei se îngălbeni și se ridică în picioare.

— Vere, spuse el, continuînd să mănînce, vino-ți în fire, vere!

— Piei din casa mea, chiar acum! strigă Iakov; îi era silă de fața zbîrcită a lui Matvei, de vocea lui, de fărîmiturile de cartofi de pe mustățile lui și de felul cum mesteca. Afară, n-auzi?

— Liniștește-te, vere! Nu vezi ce trufie diavolească te-a cuprins?

— Taci! bătu din picior Iakov. Piei din fața mea, satană!

— Dacă vrei să știi, spuse Matvei, ridicînd glasul și începînd și el să se supere, dumneata ești acela care și-a întors fața de la dumnezeu. Ești un eretic. Diavolii afurisiți ți-au ascuns lumina cea adevărată. Felul dumitale de a te ruga nu este pe placul domnului. Pocăiește-te cît mai e vreme căci groaznică e moartea păcătosului. Pocăiește-te, vere...

Iakov Ivanîci îl apucă de umeri și îl trase de la masă. Matvei îngălbeni și mai tare și, speriat, descumpănit, începu să bîiguie: „Dar ce-i asta, ce-nseamnă asta?“ și zbătîndu-se ca să se smulgă din mîinile lui, îl apucă fără să vrea de cămașă și îi rupse gulerul.

Crezînd că vrea să-l bată pe Iakov, Aglaia scoase un țipăt, înșfăcă sticla de untdelemn și cu toată ura pe care i-o purta lui Matvei, îl pocni o dată cu sete, drept în creștetul capului. Matvei se clătină și în ace-

eași clipă chipul i se însenină, încremenind într-o ciudată nepăsare.

Gîfîind întărîtat, Iakov care simțea o plăcere adîncă la auzul troznetului sticlei ce icnise ca o ființă vie cînd izbise țeasta, continua să zgîlțîie trupul moale al lui Matvei. Arătă de mai multe ori cu degetul Aglaiei (mai tîrziu avea să-și amintească foarte bine acest amănunt) fierul de călcat. Abia cînd începu să-i șiruiască sîngele pe mîini, cînd auzi plînsetul cu hohote al Dașutkăi și cînd scîndura de călcat căzu cu zgomot sub greutatea trupului care se prăvălise peste ea, mînia încetă să-i mai clocotească în creieri și Iakov înțelese ce se întîmplase.

— Să crape armăsarul de fabrică! rosti cu scîrbă Aglaia, fără să lase din mînă fierul de călcat. Basmaua albă stropită cu sînge, îi căzuse pe umeri și părul cărunt i se despletise.

— Așa i se cade!

Totul împrejur era înspăimîntător. Dașutka ședea pe dușumea lîngă sobă cu sculul de lînă pe mîini și plîngea cu sughițuri, bătînd mătănii și scoțînd la fiecare mătanie un soi de hămăit. Dar nimic nu i se părea lui Iakov mai înspăimîntător decît cartoful fiert, plin de sînge, căzut pe jos și pe care se ferea cu groază să nu calce. Și totuși era ceva și mai înspăimîntător care-l copleșea ca un vis rău, mai primejdios decît orice, și pe care nici nu-l putu înțelege în prima clipă. Era bufetierul Serghei Nikanorîci, care stătea în prag cu abacul în mînă, galben și uitîndu-se cu groază în bucătărie. Întîlnind însă privirea lui Iakov, se întoarse, ieși repede pe săliță și de acolo afară, în timp ce acesta, pricepînd în sfîrșit cine era, se luă după el.

Spălîndu-și din mers mîinile cu zăpadă, Iakov începu să-și adune gîndurile. Își aminti fulgerător că argatul se învoise să se ducă în noaptea aceea acasă în sat și că plecase demult. În ajun se tăiase un porc și pete mari de sînge înroșeau pretutindeni zăpada și săniile și chiar o parte din ghizdurile puțului; toată familia lui Iakov să fi fost plină de sînge și tot n-ar fi părut suspect. Desigur, era groaznic să ascundă omorul, dar și mai groaznic i se păru tot ce trebuia

neapărat să urmeze: jandarmul de la gară care avea să vină fluierînd şi rînjind batjocoritor, ţăranii care se vor aduna buluc, îi vor lega cobză pe el şi pe Aglaia şi-i vor duce în triumf la reşedinţa de plasă şi mai apoi la oraş, lumea care-i va arăta cu degetul, chicotind: „Iaca, i-a umflat pe bisericoşii".

Toate acestea i se păreau un chin cumplit şi Iakov ar fi vrut să cîştige timp, să nu trăiască chiar acum ruşinea asta, ci cîndva, mai tîrziu.

— Pot să-ţi împrumut o mie de ruble! îi spuse el lui Serghei Nikanorîci, ajungîndu-l din urmă. Dacă ai să spui ce s-a întîmplat, nici dumneata nu ai să tragi vreun folos, nici pe mort nu ai să-l mai poţi învia! şi abia ţinîndu-se de bufetier, care iuţea mereu pasul fără să se uite la el, adăugă: Pot să-ţi dau chiar o mie cinci sute de ruble.

Iakov se opri fiindcă îşi pierduse răsuflarea, iar Serghei Nikanorîci începu să alerge, temîndu-se pesemne să nu-l ucidă şi pe el. Abia după ce trecu de barieră, pe la jumătatea drumului spre gară, întoarse pe furiş capul, se uită înapoi şi rări pasul. În gară şi pe linie se aprinseră şi licăreau acum lumini roşii şi verzi. Vîntul căzuse dar tot ningea cu fulgi mari şi drumul era din nou alb. Ajuns aproape de gară, Serghei Nikanorîci se opri din mers şi rămase pe gînduri, pironit locului. Apoi deodată se întoarse şi porni înapoi. Se înnopta de-a binelea.

— Dă-mi o mie cinci sute, Iakov Ivanîci! şopti el şi un fior îl făcu să se cutremure. S-a făcut!

VI

Banii lui Iakov Ivanîci erau depuşi la banca din oraş sau plasaţi în obligaţiuni de stat. Acasă nu ţinea decît sume mărunte: atît cît îi trebuia pentru cheltuielile zilnice. Intrînd în bucătărie, dibui chibriturile în cutia lor de tablă şi, în timp ce fosforul ardea cu flacără albăstruie, avu răgazul să-l zărească pe Matvei întins ca şi mai înainte, pe duşumea, dar aco-

perit cu un cearșaf alb, de nu i se mai vedeau decît ciubotele. Într-un colț țîrîia un greier. Aglaia și Dașutka nu se aflau în odăile de locuit. Ședeau după tejghea, în cîrciumă, și depănau în tăcere sculul de lînă. Iakov Ivanîci luă o lampă, se duse la el în odaie și trase de sub pat lădița în care ținea banii de cheltuială. De data aceasta nu putu strînge decît patru sute douăzeci de ruble, toate în hîrtii mici și treizeci și cinci de ruble în argint. Un miros greu se desprindea din hîrtiile mototolite. Strîngînd banii în căciulă, Iakov Ivanîci ieși în curte, apoi în drum. Mergea, uitîndu-se în toate părțile, dar bufetierul nu se vedea nicăieri.

— Hei! strigă Iakov.

De lîngă barieră se desprinse o mogîldeață și se apropie, șovăind.

— De ce nu stai locului? spuse Iakov cu ciudă, recunoscîndu-l pe bufetier. Ține! Lipsește puțin pînă la cinci sute. Nu am mai mult în casă.

— Bine, bine... îți sînt foarte recunoscător! mormăi Serghei Nikanorîci, apucînd banii și vîrîndu-i prin buzunare. Tremura tot timpul și tremurul lui se vedea cu tot întunericul nopții.

— Cît despre dumneata, Iakov Ivanîci, adăugă el, fii pe pace. De ce aș vorbi? Ce mă privește pe mine? Am fost și am plecat. Vorba ceea: n-aude, nu vede... Apoi oftă: Blestemată viață!

O clipă tăcură amîndoi, fără să se privească.

— Și s-a iscat totul dintr-o nimica toată, dumnezeu știe cum! spuse iarăși bufetierul, continuînd să tremure. Eu rămăsesem în odaia lui Matvei și tot făceam socoteli, cînd am auzit deodată zarvă. Mă uit pe ușă și văd că v-ați luat din pricina untdelemnului... Acum unde e?

— Tot acolo în bucătărie...

— Ar fi bine să-l duci undeva... Ce mai aștepți?

Iakov îl însoți în tăcere pînă la gară, apoi se întoarse acasă și înhămă caii să-l care pe Matvei la Limarovo. Se hotărîse să-l ducă în pădure și să-l lase acolo, în drum. Va spune tuturora că Matvei a plecat la Vedeniapino și nu s-a mai întors și lumea o să creadă

că l-a ucis vreun trecător. Știa bine că pînă la urmă nu va înșela pe nimeni, dar mai puțin chinuitor era să facă ceva să se agite, să se zbuciume decît să stea acasă și să aștepte. O chemă pe Dașutka și, împreună cărară pe Matvei. Aglaia rămase acasă să facă ordine în bucătărie.

La întoarcere, Iakov și Dașutka trebuiră să se oprească la barieră. Trecea un tren lung de marfă tras de două locomotive care gîfîiau din greu și aruncau prin grătare snopi de foc roșu închis. Îndată ce trecu de barieră, zărindu-se gara, locomotiva din față fluieră pătrunzător.

— Fluieră ! spuse într-o doară Dașutka.

În cele din urmă, șirul de vagoane se sfîrși și cantonierul ridică bariera, fără să se grăbească.

— Tu erai, Iakov Ivanîci ? spuse el. Nu te cunoșteam. Ai să te îmbogățești. Așa se zice.

Cînd ajunseră acasă, se făcuse numai bine vremea de culcare. Aglaia și Dașutka își duseră așternutul în cîrciumă și se întinseră una lîngă alta pe jos, iar Iakov se culcă de-a dreptul pe tejghea. Înainte de a se culca, nu-și mai făcură rugăciunile și nu aprinseră candelele. Toți trei nu închiseră ochii pînă la ziuă, dar nu scoaseră nici un cuvînt și toată noaptea li se păru că sus, în catul pustiit cîndva de foc, umblă cineva.

După două zile sosi de la oraș plutonierul de jandarmi și judecătorul de instrucție și făcură întîi percheziție în camera lui Matvei, apoi în toată casa.

Cel dintîi fu interogat Iakov, care declară că luni spre seară Matvei plecase la Vedeniapino să se spovedească și că desigur îl omorîseră pe drum tăietorii de lemne care lucrau în pădure de-a lungul liniei. Dar cînd judecătorul îl întrebă cum se făcea că Matvei fusese găsit pe drum iar șapca lui acasă — plecase de acasă fără ea ? Și de ce pe zăpadă în jurul lui, nu se găsea nici o picătură roșie, deși capul îi era spart și fața și pieptul plin de sînge, Iakov se tulbură, își pierdu cumpătul și răspunse :

— Nu știu...

Atunci se petrecu tocmai lucrul de care se temuse cel mai mult. Sosi și jandarmul de la gară. Subofițerul aprinse o țigară în paraclis și Aglaia se repezi la el cu ocări. Apoi cînd îi luară pe Iakov și pe Aglaia și îi scoaseră în curte, lîngă poartă se îngrămădise o mulțime de țărani care spuneau :

— Uite că l-au ridicat pe bisericosul !

Și toți păreau mulțumiți.

La instrucție jandarmul declară fără înconjur că Iakov și cu Aglaia îl omorîseră pe Matvei, pentru ca să nu-și împartă averea cu el, că Matvei avea bani și că dacă acești bani nu fuseseră găsiți la percheziție însemna că Iakov și Aglaia îi cheltuiseră.

Și Daşutka fu cercetată. Ea declară că unchiul Matvei și mătușa Aglaia se certau zilnic și mai-mai că nu se băteau pentru bani, că unchiul era bogat și că dăduse unei ibovnice nouă sute de ruble.

Daşutka rămase singură la cîrciumă, unde nu mai venea nimeni să bea ceai sau vodcă, și își petrecea timpul deretecînd prin odăi, bînd limonadă sau mîncînd covrigi. După cîteva zile însă fu luat la cercetări și cantonierul de la barieră, care declară că luni seara, tîrziu, văzuse pe Iakov întorcîndu-se cu Daşutka de la Limarovo. Daşutka fu arestată și ea, dusă la oraș și închisă. Curînd se află din declarația Aglaiei, că la omor fusese de față și Serghei Nikanorîci. I se făcu și lui percheziție și banii fură găsiți într-un loc cu totul neobișnuit, ascunși într-un pîslar, după sobă. Banii erau toți mărunți, aproape trei sute de ruble în hîrtie de cîte o rublă. Bufetierul se jură că banii aceia îi cîștigase cu negoțul lui și că nu mai dăduse pe la cîrciumă de mai bine de un an, dar martorii arătară că era sărac, că în ultima vreme o ducea foarte greu și că mergea zilnic la cîrciumă să se împrumute de la Matvei. Jandarmul declară și el că, în ziua omorului, chiar el se dusese cu bufetierul de două ori la Matvei, ca să-l convingă să-i dea bani cu împrumut. Tot atunci se află că în seara de luni, Serghei Nikanorîci nu ieșise la trenul mixt, fiind plecat undeva. Și astfel fu arestat și el și dus la oraș.

Judecata avu loc după unsprezece luni.

Iakov Ivanîci îmbătrînise mult. Slăbise şi vorbea încet ca un om bolnav. Se simţea sleit, părăsit, mai nenorocit ca toţi şi, din pricina mustrărilor de cuget şi a frămîntărilor legate de convingerile lui religioase, care nu-i dădeau răgaz nici la închisoare, sufletul îi îmbătrînise şi i se uscase ca şi trupul. Cînd în timpul procesului, venind vorba despre faptul că nu se ducea la biserică, preşedintele îl întrebase :

— Eşti de credinţă veche ?

— Nu ştiu ! răspunse el.

Nu mai avea acum nici un fel de credinţă. Nu ştia şi nu mai pricepea nimic, iar de credinţa veche îi era silă, părîndu-i-se lipsită de sens, întunecată. Aglaia însă nu se domolise de fel şi continua să-l blesteme pe Matvei, învinuindu-l de toate nenorocirile care i se trăseseră de pe urma lui.

In locul favoriţilor, lui Serghei Nikanorîci îi crescuse barbă. La proces asuda, se înroşea şi îi era vădit ruşine de haina lui de puşcăriaş şi de faptul că fusese pus în rînd cu nişte simpli ţărani.

Căuta să se dezvinovăţească fără îndemînare şi, voind să dovedească cu tot dinadinsul că un an întreg nu mai dăduse pe la cîrciumă, se certa cu fiecare martor şi publicul rîdea de el. In schimb Daşutka, se îngrăşase în închisoare. Nu înţelegea de fel întrebările care i se puneau în timpul procesului şi declară că, atunci cînd îl omorîseră pe unchiul Matvei, ea se speriase foarte tare dar că, pe urmă, îi trecuse spaima.

Toţi patru fură declaraţi vinovaţi de omor cu premeditare, din interes bănesc. Iakov Ivanîci fu condamnat la douăzeci de ani muncă silnică, Aglaia la treisprezece ani şi jumătate, Serghei Nikanorîci la zece şi Daşutka la şase.

VII

Seara tîrziu, un vas străin aruncă ancora în largul portului Due din insula Sahalin şi ceru cărbuni. Căpitanul vasului fu rugat să aştepte pînă dimineaţa, dar el se împotrivi, spunînd că nu poate să aştepte nici

un ceas şi că, dacă timpul se strică peste noapte, riscă să plece şi fără cărbuni. In Strîmtoarea Tătară, vremea se schimbă uneori fără veste, într-o jumătate de oră, şi atunci, ţărmurile insulei Sahalin devin primejdioase. Vîntul începuse de pe acum să se înteţească şi valurile se ridicau destul de mari.

Un pîlc de deţinuţi fu scos din închisoarea Voevodskaia — cea mai urîtă şi mai aspră temniţă din Sahalin — şi mînat ca o cireadă la corvoada de cărbune. Trebuiau mai întîi să fie încărcate cu cărbune mai mult şlepuri pe care un remorcher cu aburi avea să le ducă pînă la vasul ancorat în larg, la mai bine de jumătate de verstă de ţărm. Acolo urma să se descarce cărbunele din şlepuri pe vas ; o muncă istovitoare cînd valurile izbesc necontenit şlepul de vas şi oamenii abia se ţin pe picioare din pricina răului de mare.

Smulşi fără milă din somn, puşcăriaşii mergeau buimaci pe ţărm, împleticindu-se în întuneric, zornăindu-şi lanţurile. La stînga, abia se deslușea malul înalt şi stîncos, lugubru, iar în partea dreaptă se întindea un întuneric oblu, fără nici o licărire, în care marea vuia prelung şi monoton. Numai cînd şeful gărzii îşi aprindea luleaua se lumina fugar cîte o caraulă cu puşca în mînă şi două-trei chipuri aspre de ocnaşi, iar cînd se apropia mai mult de mal cu felinarul, se zăreau crestele albe ale valurilor.

In pîlcul acesta se afla şi Iakov Ivanîci, care fusese poreclit la ocnă „măturoiul", din pricina bărbii sale lungi. De mult nu-i mai vorbea nimeni cu respect ci toţi îi spuneau simplu : Iaşka. Era rău văzut în închisoare fiindcă, la vreo trei luni de la venirea în Sahalin, cuprins de un dor nebun de ţară, se lăsase ispitit şi izbutise să fugă. Prins curînd după aceea, fusese condamnat la muncă silnică pe viaţă şi i se dăduseră şi patruzeci de bice. După aceea mai fusese biciuit în vreo două rînduri pentru înstrăinare de efecte ale statului, cu toate că de fiecare dată hainele îi fuseseră furate. Dorul de ţară îl cuprinse chiar de pe cînd îl duceau spre Odesa şi trenul cu deţinuţi se oprise noaptea la Progonnaia. Lipindu-se de geam, Iakov încer-

case zadarnic să mai vadă o dată casa părintească, dar nu văzuse nimic prin întuneric.

Nu avea pe nimeni cu care să vorbească despre locurile în care se născuse. Soră-sa, Aglaia, fusese trimisă la ocnă în Siberia şi nu se mai ştia nimic de ea. Daşutka era în Sahalin, dar fusese dată unui colonist ca ţiitoare, într-o exploatare îndepărtată. Nici despre ea nu se mai ştia nimic. Numai un colonist din acea exploatare, care întîmplător nimerise în închisoarea Voevodskaia, îi spusese lui Iakov că Daşutka turnase trei copii. Serghei Nikanorîci servea ca fecior la un funcţionar din Due, dar nu era nici o nădejde să-l mai vadă vreodată, fiindcă bufetierului îi era ruşine să dezvăluie că avea cunoştinţe printre ocnaşii de neam prost.

Pîlcul de puşcăriaşi ajunse şi rămase să aştepte în port. Se auzea că nu s-ar mai face încărcarea, fiindcă vremea se strica tot mai mult şi vasul îşi începuse pregătirile de plecare. Se vedeau trei lumini în larg. Una din ele se mişca : era remorcherul care se dusese la vas şi acuma se întorcea să aducă rezultatul, dacă se mai încarcă sau nu cărbuni. Tremurînd de frigul nopţii de toamnă şi de umezeala mării, zgribulindu-se în scurteica zdrenţuită, Iakov Ivanîci se uita ţintă, fără să clipească în partea în care se afla, undeva departe, patria sa. De cînd trăia într-o închisoare cu oameni aduşi din toate colţurile ţării : ruşi, ucraineni, tătari, gruzini, chinezi, finlandezi, ţigani şi evrei, de cînd asculta convorbirile lor şi vedea suferinţa cu duiumul, începuse din nou să-şi întoarcă faţa spre dumnezeu şi i se părea că a dibuit în sfîrşit credinţa cea adevărată, de care fuseseră însetaţi şi pe care o căutaseră de atîta vreme toţi Terehovii, începînd cu străbunica Avdotia. Toate le înţelegea Iakov Ivanîci acum : şi unde se află dumnezeu şi cum trebuie să-l slujeşti. Un singur lucru nu înţelegea : de ce soarta oamenilor era atît de felurită, de ce credinţa aceasta simplă, pe care alţii o primesc ca un dar de la dumnezeu, pe el îl costase atît de scump încît îi tremurau mîinile şi picioarele ca unui om beat de grozăviile pe care le vedea şi le suferea acum şi care n-aveau să se

mai sfîrșească decît o dată cu viața. Privea cu încordare în întuneric și i se părea că, prin miile de verste cuprinse de noapte, își întrezărește patria, gubernia în care se născuse, județul, gara Progonnaia, negura sălbatică, lipsa de suflet și nepăsarea aspră a oamenilor pe care îi lăsase acolo. Ochii i se împăienjeneau de lacrimi, dar el continua să sfredelească depărtarea, unde abia licăreau luminile palide ale vasului din larg; inima i se frîngea de dorul de țară și o voință aprigă îl cuprindea să se întoarcă acasă, să le vorbească tuturor de acolo de noua lui credință, să scape de la pieire măcar un singur om și să trăiască măcar o singură zi fără chinuri.

Remorcherul ajunse la țărm și șeful gărzii spuse cu glas tare că nu se mai face încărcarea.

— Înapoi! comandă el. Dreepți!

Se auzi cum pe vas se ridica lanțul ancorei. Un vînt puternic, pătrunzător, prinse să sufle și, undeva, prin neguri, deasupra malului prăpăstios, vuiră copacii. Se apropia furtuna...

ARIADNA

PE puntea vaporului care mergea de la Odesa la Sevastopol, un domn chipeș, cu o barbă mică, rotundă, se apropie de mine să-și aprindă țigara și-mi spuse:

— Ia uitați-vă la nemții ăștia de lîngă cabina timonierului. Nu vi se pare ciudat că atunci cînd se adună cîțiva nemți sau englezi, vorbesc de prețul lînei și de treburile lor personale, pe cînd noi, rușii, cînd ne adunăm la un loc, vorbim numai de femei și facem înaltă filozofie, dar ne ocupăm mai ales de femei?

Îl cunoșteam pe domnul acesta. Ne întorsesem cu același tren din străinătate, și în ajun, la Volocisk, la controlul vamal îl văzusem stînd cu o doamnă, cu care călătorea, în fața unui adevărat munte de geamantane și cufere, pline cu rochii. Părea tare încurcat și plictisit că trebuia să plătească vama pentru cîteva petice de mătase, iar tovarășa lui de călătorie protesta și amenința că se va plînge nu știu cui. După aceea, în timpul drumului spre Odesa, l-am văzut ducînd în compartimentul doamnelor pateuri și portocale.

Era o vreme umedă, marea cam agitată, și doamnele s-au retras în cabinele lor. Domnul cu bărbuța rotundă s-a așezat lîngă mine și a urmat:

— Da, da, cînd se întrunesc cîțiva ruși, facem înaltă filozofie și vorbim mai ales de femei. Sîntem atît de deștepți, atît de plini de propria noastră importanță, încît enunțăm numai adevăruri înalte și nu putem

rezolva decît probleme de ordin superior. Actorul rus nu știe să glumească, el este profund chiar și atunci cînd joacă în vodevil. Tot așa sîntem și noi intelectualii: chiar cînd e vorba de fleacuri, le privim din punct de vedere filozofic, ceea ce dovedește lipsă de îndrăzneală, de sinceritate și de simplitate. Cred că vorbim atît de des despre femei, pentru că nu sîntem mulțumiți de ele. Avem concepții prea idealiste despre femei și cerem de la ele mai mult decît ne pot da. Primim mult mai puțin decît dorim — și iată-ne dezamăgiți, cu speranțele spulberate și cu sufletul îndurerat. Tocmai de aceea vorbim despre ceea ce ne doare. Nu vă plictisesc?

— Nu, de loc.

— Atunci dați-mi voie să mă prezint, zise el ridicîndu-se: Ivan Ivanovici Șamohin, moșier din preajma Moscovei... Vă cunosc bine.

Apoi se așeză și urmă, privindu-mă în ochi cu sinceritate și căldură:

— Un filozof de mîna a doua, ca Max Nordau, de pildă, ar susține că aceste interminabile discuții despre femei nu sînt decît o manie erotică sau o consecință a iobăgismului sau altceva asemănător, eu, însă, văd lucrurile altfel. Repet: nu sîntem mulțumiți, fiindcă sîntem niște idealiști. Dorim ca ființele care ne dau viață nouă și copiilor noștri, să ne fie superioare, și mai presus de toate ceea ce se află pe lumea asta. În tinerețe, poetizăm și idealizăm femeile pe care le iubim; pentru noi, dragostea și fericirea sînt sinonime. O căsătorie care nu se întemeiază pe dragoste este disprețuită în Rusia, senzualitatea este batjocorită și inspiră dezgust. Romanele și nuvelele care se bucură de cele mai mari succese sînt cele în care se descriu femei frumoase, romantice și superioare. Faptul că rusul este plin de admirație față de madona lui Raphael sau îl preocupă emanciparea femeii vă asigur că nu este nesincer sau artificial. Nenorocirea e alta. Abia ne căsătorim sau avem o legătură cu o femeie, că după doi-trei ani ne și simțim deziluzionați; atunci ne apropiem de altă femeie și iarăși urmează decepția și dezgustul. În cele din urmă, ajungem la convinge-

rea că toate femeile sînt mincinoase, uşuratice şi egoiste, cu mintea nedezvoltată şi crude — într-un cuvînt, nu numai că nu ne sînt superioare, dar sînt chiar mult inferioare bărbaţilor. Atunci, dezamăgiţi şi nemulţumiţi, bombănim şi pălăvrăgim tot timpul despre ceea ce ne deziluzionează atît de cumplit.

În timp ce Şamohin vorbea, am băgat de seamă că limba şi atmosfera rusească îi făceau multă plăcere. Pesemne că în străinătate îi fusese tare dor de patrie. Lăudîndu-i pe ruşi şi atribuindu-le un deosebit idealism, el nu-i critica pe străini, ceea ce-l făcea simpatic. Se vedea că-i era sufletul tulburat şi că dorea mai degrabă să vorbească despre sine însuşi decît despre femei, şi-mi dădeam seama că trebuie să ascult o poveste lungă, un fel de spovedanie.

Într-adevăr, după ce am cerut să ni se aducă o sticlă cu vin şi am băut cîte un pahar, a început:

— Îmi aduc aminte că, într-o nuvelă de Veltman, cineva spune: „Ce poveste!" şi un altul îi răspunde: „Nu, asta nu e o poveste, e numai introducerea la ea". Aşa şi eu, tot ce am vorbit pînă acum n-a fost decît o introducere. De fapt, eu aş vrea să vă povestesc ultima mea dragoste. Dar, scuzaţi-mă, vă mai întreb încă o dată, nu vă plictisesc cumva?

L-am încredinţat că nu, şi el a urmat:

— Acţiunea se petrece într-un judeţ din nordul guberniei Moscova. Trebuie să mărturisesc că acolo natura este extraordinară. Conacul nostru se află pe malul înalt al unui rîu repede, lîngă o vîltoare unde apa vuieşte zi şi noapte; închipuiţi-vă un parc mare şi bătrîn, straturi frumoase de flori, grădini de zarzavat, iar jos, rîul cu sălciile pletoase, care cînd sînt acoperite de rouă par încărunţite sau îmbrăcate cu un strat de argint. Pe malul celălalt e o luncă întinsă, cu loc de păşune, iar mai departe, pe deal, un codru mare şi întunecat. În acest codru cresc o puzderie de ciuperci şi în desişurile cele mai ascunse trăiesc elani. Cred că şi după ce voi muri şi vor bate în cuie capacul sicriului meu, eu tot voi visa dimineţile proaspete, cînd te dor ochii de lumina soarelui sau minunatele seri de primăvară, cînd auzi în grădină privi-

ghetorile, dinspre sat străbate sunetul unei armonici, în casă cîntă cineva la pian, rîul vuiește — mai pe scurt, o muzică ce te face cînd să plîngi de înduioșare, cînd să cînți în gura mare. N-avem pămînt arabil prea întins, în schimb păşunile, împreună cu pădurile, dădeau un venit de aproape două mii de ruble pe an. Eu sînt unicul copil — tata şi cu mine sîntem modeşti şi aceşti bani, la care se adăuga pensia tatălui meu ne ajungea. După terminarea facultăţii, primii trei ani i-am trăit la ţară, unde mă ocupam de gospodărie, aşteptînd să capăt vreo slujbă pe undeva. Lucrul cel mai de seamă însă era că mă îndrăgostisem nebuneşte de o fată încîntătoare, nespus de frumoasă. Era sora vecinului meu, moşierul Kotlovici, un boier scăpătat, care avea la conac ananaşi crescuţi în seră, piersici minunate, paratrăsnete, o fîntînă arteziană în mijlocul curţii, dar nici un ban. Nu făcea nimic — nu ştia să facă nimic, şi era atît de lipsit de vlagă de parcă ar fi fost făcut din cartofi fierţi; îi trata pe mujicii bolnavi prin mijloace homeopatice şi se ocupa de spiritism. De altminteri, era un om fin, delicat, destul de deştept. Eu, însă, n-am prea multă simpatie pentru oamenii de felul lui, care stau de vorbă cu spiritele şi încearcă să vindece femeile prin magnetism. În primul rînd, cei care se ocupă cu aşa ceva n-au o judecată limpede şi e foarte greu să stai de vorbă cu ei; în al doilea rînd, aceştia nu se ataşează, de obicei, de nimeni, sînt misogini şi toate ciudăţeniile lor nu-i impresionează prea plăcut pe oamenii mai sensibili. Nici fizicul lui nu-mi plăcea. Era înalt, gras şi alb, avea un cap mic cu nişte ochişori lucioşi şi degete albe şi moi. El nu-ţi strîngea mîna cînd i-o dădeai, ci o frămînta, scuzîndu-se de cine ştie ce. Dacă te ruga ceva, se scuza, iar dacă-ţi dădea ceva, se scuza din nou. Cît despre sora lui, era cu totul altfel. Trebuie să vă spun că în copilărie şi în frageda mea tinereţe nu-i cunoscusem pe aceşti vecini ai noştri, deoarece tatăl meu era profesor la N. şi noi am trăit multă vreme în provincie. Cînd i-am cunoscut, ea avea douăzeci şi doi de ani; ieşise de mult din pension şi petrecuse doi-trei ani la Moscova, la o mătuşă bogată

care o scosese în lume. Cînd am cunoscut-o şi am stat întîia oară de vorbă cu ea, m-a uimit în primul rînd numele ei frumos şi neobişnuit — Ariadna. I se potrivea minunat de bine! Ariadna era brună, foarte slabă, subţire şi mlădioasă, extraordinar de graţioasă, cu trăsături delicate şi foarte distinse. Avea ochi strălucitori, pe cînd ai fratelui ei luceau rece şi searbăd, ca nişte acadele, în privirea ei se oglindea mîndra şi minunata tinereţe. M-a cucerit din prima zi cînd am cunoscut-o şi nici nu se putea să fie altfel. Cea dintîi impresie a fost atît de puternică, încît nici astăzi nu pot să renunţ la iluziile mele şi mai cred şi acum că natura cînd a plămădit-o pe fiinţa aceasta, a vrut să facă ceva măreţ şi uimitor. Glasul Ariadnei, mersul ei, pălărioara şi chiar şi urmele paşilor ei pe malul nisipos unde pescuia, îmi trezeau în suflet bucurie şi o pătimaşă sete de viaţă. Sufletul i-l judecam după trăsăturile ei frumoase şi trupul răpitor şi fiecare cuvînt rostit de Ariadna, fiecare zîmbet mă cucerea, mă încînta şi mă făcea să cred că avea un suflet minunat. Era blîndă, prietenoasă, veselă şi simplă, în felul ei de a se purta cu cei din jur. Era evlavioasă, discuta poetic despre moarte, şi sufletul ei era urzit dintr-o bogăţie atît de mare de nuanţe, că pînă şi cusururile ei păreau ceva deosebit şi erau simpatice. Să presupunem, de pildă, că voia să-şi cumpere un alt cal de călărie şi n-avea bani. Nu se simţea de loc încurcată, pentru că se putea vinde sau amaneta ceva, iar dacă administratorul se jura că nu avea nimic de vîndut sau amanetat, ea lua tabla de pe acoperiş şi o vindea la fabrică, sau cînd munca cîmpului era în toi, lua caii de povară şi-i vindea în piaţă pe o nimica toată. Aceste dorinţi nebuneşti duceau cîteodată la desperare pe cei de la conac, dar ea şi le exprima cu atîta graţie, încît pînă la urmă i se ierta totul şi i se îngăduia orice, întocmai ca soţiei Cezarului. Eram atît de îndrăgostit, încît toată lumea îşi dădu curînd seama de starea mea ; şi tatăl meu, şi vecinii, şi mujicii. Şi toţi îmi doreau fericirea. Cînd se întîmpla să le dau argaţilor vodcă, se ploconeau şi urau :

— Dea domnul să vă însurați cu duduca, sora boierului Kotlovici.

Și Ariadna știa că o iubesc. Venea adesea la noi călare sau cu trăsura și petrecea uneori zile întregi cu mine și cu tatăl meu. Se împrietenise cu tatăl meu, și acesta o învăța să meargă cu bicicleta — distracția lui de predilecție. Îmi amintesc cum într-o seară se pregăteau să plece la plimbare, și eu am ajutat-o să se urce pe bicicletă ; în clipa aceea, mi s-a părut atît de frumoasă, încît cînd am atins-o, am simțit că-mi ard degetele și că tremur de încîntare. Cînd tatăl meu și cu Ariadna, amîndoi frumoși și zvelți, au pornit unul lîngă altul pe șosea, calul negru, pe care venea administratorul spre casă, a sărit în lături și mi s-a părut că și calul îi făcuse loc să treacă, izbit de frumusețea ei. Dragostea și devotamentul meu o înduioșau pe Ariadna și ea dorea din tot sufletul să aibă același sentiment pentru mine, să-mi răspundă cu aceeiași dragoste. Ar fi fost atît de romantic !

Dar să iubească cu adevărat, așa cum o iubeam eu, nu era în stare, pentru că era o fire rece și destul de pervertită. În ea se și cuibărise diavolul, care-i șoptea zi și noapte că e minunată ca o zeiță, și, fără să se întrebe pentru ce fusese creată și ce rost avea viața, visa să ajungă cu orice chip bogată și să aibă un titlu pompos de noblețe. Visa baluri, curse, lachei cu livrele galonate, saloane elegante, *salonul ei* și un roi de conți, prinți și ambasadori, pictori și artiști celebri, închinîndu-i-se și admirîndu-i frumusețea și rochiile... Setea asta de glorie și succese, gîndurile acestea legate de un singur lucru îi fac pe oameni să fie reci ; Ariadna nu se simțea atrasă nici de mine, nici de natură, nici de muzică. Și vremea trecea, iar prinții și ambasadorii nu apăreau. Ea continua să trăiască la fratele ei, spiritistul ; situația lor materială era tot mai proastă, ea nu mai avea bani să-și cumpere rochii și pălării și era nevoită să recurgă la șiretlicuri, ca să-și ascundă sărăcia.

Parcă într-adins, pe cînd trăise la mătușa ei, la Moscova, o ceruse în căsătorie prințul Maktuev, un om bogat, dar o adevărată nulitate, pe care-l refuzase

categoric. Acum, însă, o rodea cîteodată viermele regretului: De ce-l refuzase? Întocmai ca mujicul care suflă cu scîrbă în cvasul în care descopere un gîndac, dar totuși îl bea, așa și ea se simțea cuprinsă de scîrbă cînd își amintea de prinț, totuși îmi spunea:

— Orice s-ar zice, un titlu de noblețe are un farmec deosebit și misterios.

Visa titluri de noblețe și lux, dar nu voia să mă piardă nici pe mine. Oricît te-ai gîndi la prinți și ambasadori, inima nu ți-e de piatră și-i păcat să-ți pierzi tinerețea. Ariadna voia să mă iubească, încerca să-și închipuie că e îndrăgostită de mine și chiar jura că mă iubește. Dar eu sînt un om nervos și sensibil. Cînd sînt iubit, simt asta fără jurăminte, pe cînd la ea aveam impresia că ascult cîntecul unei privighetori mecanice. Ariadna simțea și ea că-i lipsește căldura, se necăjea și am văzut-o de cîteva ori plîngînd. Ba, o dată știi ce-a făcut? M-a strîns brusc în brațe și m-a sărutat... Asta s-a întîmplat într-o seară, pe malul rîului, dar vedeam după ochii ei că nu mă iubește și că mă îmbrățișase numai din curiozitate, să vadă ce-o să se întîmple. Atunci m-a cuprins teama, am apucat-o de mîini și i-am spus desperat:

— Mîngîierile astea lipsite de dragoste mă fac să sufăr.

— Cît ești de... ciudat! a spus ea, supărată, și s-a îndepărtat.

Poate că ar mai fi trecut încă un an-doi și povestea s-ar fi terminat cu căsătoria noastră, dar soarta a vrut altfel. Întîmplător, la orizontul vieții noastre a apărut un personaj nou. La fratele Ariadnei a venit un coleg de-al lui de facultate, Mihail Ivanovici Lubkov, un om foarte plăcut, despre care vizitiii și servitorii spuneau: „Drăcos boier!“ Lubkov era de statură mijlocie, slăbuț, cu chelie, avea o față banală, neinteresantă, de burghez, dar destul de plăcută, palidă și cu mustăți aspre, bine îngrijite; pielea de pe gîtul lui era ca de găină, și mărul lui Adam, ieșit în afară. Purta un pince-nez, atîrnat de un șnur gros și negru, graseia, mîncînd literele „r“ și „l“, așa că „rele“ suna la el „veve“. Vesel mereu, totul îi părea hazliu. Se

însurase prostește la douăzeci de ani, luînd ca zestre două case în Moscova, pe care se apucase să le repare și să facă instalații de băi pînă se ruinase de tot. Acum soția lui trăia în mizerie cu cei patru copii ai lor într-un hotel de mîna a doua, și el trebuia să-i întrețină — dar și asta era pentru el o chestie hazlie și vrednică de rîs. Avea 36 de ani, iar soția lui, 42, ceea ce iar i se părea hazliu. Mama sa, o persoană îngîmfată și plină de sine, trăia singură cu o droaie de cîini și pisici, iar dînsul trebuia să-i dea și ei 75 de ruble pe lună. Pe de altă parte, el fiind un om fin, îi plăcea să ia gustarea la „Sloveanski Bazar" și prînzul, la „Ermitaj". Îi trebuiau foarte mulți bani, dar unchiul său nu-i dădea decît două mii de ruble pe an, ceea ce nu-i ajungea, și era silit să bată străzile Moscovei, cum s-ar zice cu limba scoasă, în căutare de împrumuturi — ceea ce iar i se părea că e ceva hazliu. Spunea că venise la Kotlovici să se odihnească în mijlocul naturii de viața de familie. La prînz, la cină sau în timpul plimbărilor, ne povestea rîzînd despre soția și mama lui, despre creditori și portărei și rîdea. Se lua în bătaie de joc chiar și pe sine însuși și ne asigura că datorită darului său de a împrumuta bani, făcuse multe cunoștințe plăcute. Rîdea tot timpul și rîdeam și noi cu el. În tovărășia lui ne petreceam și timpul altfel. Eu înclinam spre plăceri liniștite, oarecum idilice: îmi plăcea să pescuiesc cu undița, să mă plimb seara, să culeg ciuperci; Lubkov însă prefera picnicurile, focurile de artificii și vînătoarea cu gonaci. Organiza picnicuri de vreo trei ori pe săptămînă, și Ariadna, cu fața serioasă și inspirată, nota pe hîrtie stridii, șampanie, cofeturi și mă trimitea la Moscova să le cumpăr, fără să mă întrebe, bineînțeles, dacă aveam bani. Iar la picnicuri el ținea toasturi, rîdea și povestea cu vervă despre bătrîna lui soție, despre cîinii ghiftuiți ai mamei sale și cît de drăguți erau creditorii săi...

Lubkov iubea natura, dar o privea ca pe ceva arhicunoscut, mai prejos decît el și creată anume pentru plăcerea lui personală. Se oprea în fața unui peisaj minunat, spunînd: „Aici ar fi bine să bem ceai!"

Într-o zi, uitîndu-se la Ariadna, care se plimba cu umbrela în mînă la o oarecare depărtare de noi, îmi făcu semn spre dînsa, zicînd:

— Îmi place că e slabă. Nu mă atrag femeile grase.

Eu m-am simțit jignit și l-am rugat să nu mai vorbească așa de femei, dar el m-a privit mirat și a spus:

— Ce găsești rău în asta că-mi plac femeile slabe și nu le pot suferi pe cele grase?

Nu i-am răspuns nimic. Altă dată, fiind cu chef după cîteva pahare de vin, mi-a spus:

— Am observat că-i placi Ariadnei Grigorievna. Ce mai aștepți?

Eu m-am simțit prost și i-am explicat tulburat concepția mea despre femei și dragoste.

— Nu știu, a oftat el. După părerea mea, femeia e femeie, iar bărbatul, bărbat. Să presupunem că Ariadna Grigorievna este într-adevăr o ființă romantică și superioară, dar asta nu înseamnă că nu-i supusă legilor firii. Doar vezi și dumneata că e la o vîrstă cînd are nevoie de un soț sau de un amant. Eu nu respect femeia mai puțin decît dumneata, dar cred că anumite relații nu exclud poezia. Poezia e una, și amantul e alta. Ca într-o gospodărie: frumusețea naturii e una, și venitul pădurilor și al ogoarelor, alta.

Cînd pescuiam cu Ariadna, Lubkov stătea lîngă noi, tolănit pe iarbă, făcînd glume pe socoteala mea sau povățuindu-mă cum să trăiesc.

— Mă mir, domnule, cum poți trăi fără aventuri de dragoste! spunea el. Ești tînăr, frumos, interesant, într-un cuvînt, un bărbat bine, și duci o viață de călugăr. Ce ți-e și cu bătrînii ăștia de 28 de ani! Eu sînt aproape cu zece ani mai în vîrstă, dar care dintre noi e mai tînăr, spune, Ariadna Grigorievna, care?

— Dumneata, desigur, i-a răspuns Ariadna.

Cînd se plictisea de tăcerea noastră și de atenția cu care urmăream undița, el se întorcea acasă, și Ariadna mi-a spus odată, privindu-mă cu ciudă:

— Într-adevăr, dumneata nu ești bărbat, ci, doamne iartă-mă, un papă-lapte. Bărbatul trebuie să se aprindă

de dragoste, să facă nebunii și greșeli, să sufere! Femeia iartă și obrăznicia, și sfruntarea, dar niciodată, rațiunea asta rece.

Și, supărîndu-se de-a binelea a urmat:

— Ca să ai succes, trebuie să fii hotărît și îndrăzneț. Lubkov nu e frumos ca dumneata, dar e mai interesant și va avea întotdeauna succes la femei, pentru că nu seamănă cu dumneata — el e un adevărat bărbat...

In glasul ei vibra ceva răutăcios. Intr-o seară, la masă, a început să spună, fără să mi se adreseze mie că dacă ar fi fost bărbat, nu s-ar fi îngropat la țară, ci ar fi călătorit, și-ar fi petrecut iernile pe undeva prin străinătate, de pildă, în Italia. O, Italia! Tatăl meu a mai pus și el paie peste foc fără să vrea. A început să povestească amănunte despre Italia, despre frumusețea de acolo, despre muzee și natura cea minunată. Atunci, pe Ariadna a cuprins-o deodată dorința nebună să plece în Italia. A lovit cu pumnul în masă și ochii au început să-i sclipească — trebuia neapărat să plece în Italia.

Apoi au început discuțiile! Ce bine ar fi să plecăm în Italia! Ah, Italia! Ah și vai — și așa în fiecare zi, iar cînd Ariadna mă privea peste umăr, simțeam după expresia rece și încăpățînată a feței sale că în închipuirea ei și cucerise Italia cu toate saloanele sale, cu nobilii străini și turiștii și că nimic n-o s-o mai poată reține. Am încercat s-o conving să mai aștepte un an-doi, dar ea s-a strîmbat, spunîndu-mi:

— Ești înțelept ca un moșneag.

Lubkov îi ținea parte, aproba ideea plecării. Spunea că totul va costa foarte puțin și s-ar duce și el cu plăcere în Italia, să se odihnească de viața lui conjugală. Recunosc, că eu mă purtam cu o naivitate de licean. Mă străduiam să nu-i las singuri, nu din gelozie, ci pentru că presimțeam ceva rău, iar ei rîdeau de mine, prefăcîndu-se, de pildă, la intrarea mea, că tocmai se sărutau.

Dar iată că într-o dimineață a venit la mine fratele ei — spiritistul cel alb și gras, spunînd că dorește să-mi vorbească între patru ochi. Era un om cu desă-

vîrșire lipsit de caracter. În ciuda educației și a delicateții lui, dacă o scrisoare străină se afla pe masă, la îndemîna sa, el nu putea rezista tentației de a o citi. El mi-a mărturisit că citise din greșeală o epistolă, adresată de Lubkov, Ariadnei.

— Din scrisoare am aflat că ea va pleca în curînd în străinătate. Dragă prietene, sînt foarte îngrijorat! Dă-mi o explicație, pentru dumnezeu, eu nu înțeleg nimic!

Îmi vorbea gîfîind și sufîndu-mi în față un miros de carne fiartă.

— Scuză-mă, te rog, că-ți împărtășesc taina acestei scrisori, dar ești prietenul Ariadnei și ea te stimează! Poate că dumneata știi ceva. Vrea să plece, dar cu cine? Domnul Lubkov are de gînd s-o însoțească. Iartă-mă, dar purtarea asta a lui mi se pare ciudată. E căsătorit, are copii și cu toate acestea face declarații de dragoste, și-o tutuiește în scrisoare. Să am iertare, dar asta mi se pare foarte ciudat.

Eu am înlemnit. Mi s-au răcit mîinile și picioarele și o durere ascuțită mi-a sfredelit pieptul, de parcă îmi învîrtea cineva în carne o piatră ascuțită. Kotlovici s-a lăsat istovit într-un fotoliu, cu mîinile atîrnînd fără vlagă.

— Și eu ce să fac?

— Trebuie s-o convingi, s-o faci să înțeleagă... gîndește-te numai. Ce reprezintă pentru ea Lubkov? E o partidă potrivită pentru dînsa? O, doamne, dar e îngrozitor! a urmat el, apucîndu-se cu mîinile de cap. Ea are partide atît de strălucite, prințul Maktuev și... și alții. Prințul o adoră și nu mai departe de miercurea trecută, răposatul lui unchi, Ilarion, a spus categoric că Ariadna va fi soția lui. Absolut categoric! Unchiul Ilarion e mort, dar e foarte deștept. Noi chemăm spiritul lui în fiecare zi.

După această convorbire n-am dormit toată noaptea. Am vrut să mă împușc. A doua zi dimineața am scris cinci scrisori, pe care le-am rupt apoi în bucăți, pe urmă m-am dus la arie și am plîns în hohote, după care am cerut bani tatălui meu și am plecat în Caucaz, fără să-mi iau rămas bun de la nimeni.

Desigur că femeia e femeie și bărbatul, bărbat, dar e cu putință oare să fie totul atît de simplu ca în timpurile antediluviene? E cu putință oare ca eu, om cult, înzestrat cu o structură mintală complexă, să-mi explic atracția puternică față de femeie prin simpla diferență de alcătuire trupească dintre ea și mine? Doamne, ar fi îngrozitor! Vreau să cred că geniul uman, care luptă cu natura, a luptat și cu dragostea fizică, așa cum ar lupta cu un dușman și chiar dacă n-a învins-o încă, a izbutit, totuși, s-o acopere cu un văl de iluzii de prietenie și dragoste. Pentru mine, cel puțin, dragostea nu mai este o necesitate fizică, așa cum e la cîini sau la broaște, ci adevărata dragoste; fiecare îmbrățișare este pătrunsă de o pornire sinceră de respect și iubire față de femeie. Într-adevăr, dezgustul față de instinctele animalice a fost cultivat de veacuri în sute de generații, și eu l-am moștenit și-l port în sînge, face parte din însăși ființa mea; și dacă eu acum poetizez dragostea, e ceva firesc, după cum firesc este ca urechile mele să fie imobile, și trupul meu să nu mai fie acoperit cu păr. Cred că astfel gîndește majoritatea oamenilor culți, deoarece în timpurile noastre, lipsa elementului poetic și moral în dragoste este socotită drept o manifestare a atavismului, un simptom de degenerescență și de multe ori un simptom de boală mintală. E adevărat că poetizînd iubirea, noi înzestrăm pe cei iubiți cu calități pe care ei poate nu le au, ceea ce dă naștere la un șir lung de greșeli și suferințe. Dar eu cred că tot e mai bine așa, cu alte cuvinte e mai bine să suferi decît să te mîngîi cu ideea că femeia e femeie și bărbatul, bărbat.

La Tiflis am primit o scrisoare de la tatăl meu. Îmi scria că Ariadna Grigorievna plecase în cutare zi în străinătate, cu gîndul să petreacă toată iarna acolo. Peste o lună m-am întors acasă. Era toamnă. Ariadna îi trimitea tatălui meu în fiecare săptămînă scrisori scrise pe hîrtie parfumată, într-o perfectă limbă literară și foarte interesante. Eu cred că orice femeie poate fi scriitoare. Ea descria cu lux de amănunte cît de greu izbutise să se împace cu mătușa ei și s-o

convingă să-i dea o mie de ruble pentru călătorie şi ce mult a trebuit s-o caute la Moscova pe o doamnă bătrînă, rudă îndepărtată cu ea, ca s-o roage s-o însoţească în străinătate. Acest lux de amănunte prea aducea a ceva bine ticluit şi am înţeles perfect că plecase neînsoţită. Nu mult după aceea, am primit şi eu o scrisoare de la dînsa, tot parfumată şi literară. Scria că-i este dor de mine, de ochii mei frumoşi, inteligenţi şi plini de dragoste; mă mustra prietenește că-mi irosesc tinereţea, lîncezind la ţară, cînd aş fi putut şi eu, ca şi dînsa, să trăiesc într-un rai, sub palmieri şi să mă îmbăt de parfumul florilor de portocal. Scrisoarea era semnată „Ariadna pe care ai părăsit-o". După vreo două zile a urmat o altă scrisoare, de acelaşi fel, semnată „pe care ai uitat-o". Simţeam că înnebunesc. O iubeam pătimaş, o visam în fiecare noapte şi ea scria „...pe care ai uitat-o", „...pe care ai părăsit-o". De ce? Pentru ce toate acestea? Şi, la toate astea se mai adăuga şi plictiseala vieţii de la ţară, serile fără de sfîrşit, gîndurile chinuitoare cu privire la Lubkov. Îndoiala mă chinuia, îmi otrăvea îngrozitor zilele şi nopţile, pînă cînd n-am mai putut răbda şi am plecat în străinătate.

Ariadna mă chema la Abazzia. Am sosit acolo într-o zi senină şi caldă, după o ploaie ale cărei picături mai atîrnau încă de crengile copacilor şi m-am oprit la acelaşi hotel unde locuiau Ariadna şi Lubkov. Nu i-am găsit acasă şi m-am dus în parcul oraşului, am rătăcit pe alei, apoi m-am aşezat pe o bancă. Pe lîngă mine a trecut un general austriac, cu mîinile la spate şi cu lampasuri roşii ca ale generalilor noştri; apoi, cineva, împingînd un cărucior de copil, ale cărui roţi scîrţîiau pe nisipul umed. S-au mai perindat pe dinaintea mea şi un bătrîn bolnav de gălbenare, un grup de englezoaice, un popă catolic, apoi iar generalul austriac. Nişte muzicanţi militari, veniţi de la Fiume, s-au îndreptat alene spre chioşc cu alămurile sclipind în soare, şi muzica a început să cînte. Aţi fost vreodată la Abazzia? E un orăşel murdar, cu o singură stradă care miroase urît şi pe care nu poţi merge după ploaie fără galoşi. Citisem atît de mult şi cu atîta admiraţie

despre raiul acesta pămîntesc, încît mai tîrziu, cînd după ce-mi suflecam pantalonii, treceam strada îngustă și cumpăram de plictiseală niște pere înecăcioase de la o babă — care ghicind că sînt rus, spunea „cîtiră", „duadeci" — și cînd mă întrebam nedumerit unde să mă duc și ce să fac și mai întîlneam și alți ruși tot atît de decepționați ca și mine, îmi era rușine și necaz. În fața Abazziei e un golf liniștit, brăzdat de vapoare și bărci cu pînze colorate. De acolo se zărește Fiume în depărtare și insule învăluite într-o negură liliachie ; peisajul ar fi pitoresc, dacă vederea spre port n-ar fi închisă de hotelurile construite în stil modern burghez, lipsit de grație, cu care negustorii lacomi au acoperit malul înverzit, de nu mai vezi nimic în acest rai decît geamuri, terase, trotuare cu mese albe și fracurile negre ale chelnerilor. Parcul de aici îl găsești în orice stațiune balneară din străinătate, iar în ceea ce privește verdeața întunecată, neclintită și tăcută a palmierilor, nisipul galben aprins de pe alei, băncile verzi, mugetul tromboanelor soldățești și lampasurile roșii ale generalilor, de toate acestea te saturi în zece minute, și te simți obligat, fără să știi de ce, să stai zece zile sau zece săptămîni ! Colindînd, fără să vreau, stațiunile balneare, m-am convins din ce în ce mai mult cît de incomod și anost trăiesc cei bogați și ghiftuiți, ce lipsă de imaginație au și cît de mizere sînt gusturile și dorințele lor. Mult mai fericiți sînt turiștii tineri sau bătrîni, care, neavînd bani să trăiască la hotel, stau pe unde apucă, admiră marea de la înălțimea munților, tolăniți pe iarbă, umblă pe jos, văd de aproape pădurile și satele, observă obiceiurile țării, se îndrăgostesc de femeile ei...

Pe cînd stăteam așa în parc, a început să se întunece, și în amurg a apărut și Ariadna mea, grațioasă și elegantă ca o prințesă ; în urma ei venea Lubkov, îmbrăcat în haine noi și largi, cumpărate probabil la Viena.

— De ce te superi ? spunea el. Ce ți-am făcut ?

Cînd m-a văzut, ea a scos un strigăt de bucurie și, să nu fi fost în parc, desigur că m-ar fi îmbrățișat. Îmi

strîngea cu putere mîinile și rîdea. Rîdeam și eu și abia mă stăpîneam să nu plîng de emoție. Apoi au început întrebările: Ce mai e la țară? Ce face tata? Dacă l-am văzut pe fratele ei? și altele... Îmi cerea s-o privesc în ochi și mă întreba dacă îmi mai amintesc cum pescuiam împreună, dacă mai mi-aduc aminte de măruntele noastre certuri, de picnicuri...

— Au fost frumoase toate astea, a oftat dînsa, dar nici aici nu ne plictisim. Avem mulți prieteni, dragul meu, scumpul meu! Mîine o să te prezint unei familii de ruși. După ce m-a cercetat bine din cap pînă-n picioare s-a strîmbat puțin. Trebuie neapărat să-ți cumperi altă pălărie. Abazzia nu-i un sat, a zis ea. Aici trebuie să fii *comme il faut* [1].

Pe urmă ne-am dus la un restaurant. Ariadna rîdea tot timpul, glumea și-mi spunea că sînt bun, drăguț și băiat deștept și parcă nu-i venea să-și creadă ochilor că sînt cu ea.

Am petrecut împreună pînă aproape de ora unsprezece și ne-am despărțit foarte mulțumiți de masă și unul de celălalt. A doua zi, Ariadna m-a prezentat familiei de ruși ca „fiul renumitului profesor, vecin de moșie cu noi". Cu această familie nu vorbea decît de moșii și recolte, luîndu-mă mereu ca martor. Ea dorea să pară o moșierească tare bogată și izbutea. Avea o purtare foarte distinsă, ca o adevărată aristocrată, cum de fapt și era din naștere.

— Dar ce zici de mătușa mea! a zis ea deodată, privindu-mă cu ochi zîmbitori. Ne-am certat puțin, și ea a plecat la Meran. Ce zici de ea?

Mai tîrziu, pe cînd ne plimbam în parc, am întrebat-o:

— Despre ce mătușă vorbeai adineauri? Cine este mătușa asta?

— E o minciună salvatoare, a rîs Ariadna. Ei nu trebuie să știe că eu călătoresc singură. A tăcut puțin, apoi s-a strîns lîngă mine, spunînd: Dragul meu, scumpul meu, împrietenește-te cu Lubkov! Este atît de nefericit! Mama și soția lui sînt într-adevăr îngrozitoare.

[1] Cum trebuie (fr.) (n. t.).

Ea îi spunea lui Lubkov „dumneata", și cînd se ducea la culcare își lua rămas bun de la el, ca și de la mine, zicînd „pe mîine!" Locuiau la etaje diferite și asta mă făcea să nădăjduiesc că între ei nu se petrecuse nimic, așa că îi întîlneam cu inima ușoară. Cînd Lubkov mi-a cerut într-o zi trei sute de ruble împrumut, i le-am dat cu multă plăcere.

În fiecare zi, nu făceam decît să ne plimbăm, să rătăcim prin parc, să mîncăm și să bem. În fiecare zi stăteam de vorbă cu familia de ruși, și încetul cu încetul mă obișnuisem să văd mereu în parc pe bătrînelul icteric, pe preotul catolic și pe generalul austriac, care avea totdeauna la el niște cărți mici de joc și ori de cîte ori se așeza undeva, pornea să facă pasiențe, dînd nervos din umeri. Orchestra cînta mereu același și același lucru. Acasă, la mine la țară, îmi era rușine de țărani cînd mă duceam în zile de lucru cu prietenii la vreun picnic sau la pescuit; tot așa și aici, îmi era rușine de portari, vizitii și muncitorii întîlniți pe stradă. Mi se părea că se uitau la mine, parcă întrebîndu-mă: „De ce nu faci nimic?" Și gîndul acesta mă chinuia zi de zi, din zori și pînă-n noapte. Monotonia ciudată și neplăcută a zilelor era întreruptă numai cînd Lubkov împrumuta de la mine cînd o sută, cînd cincizeci de guldeni, și cum primea banii se înviora întocmai ca un morfinoman după doza de morfină, și începea să rîdă de soția lui, de el însuși sau de creditori.

Dar iată că au început ploile și s-a făcut frig. Atunci am plecat toți trei în Italia și am telegrafiat tatălui meu să-mi trimită neapărat opt sute de ruble la Roma. Ne-am oprit la Veneția, la Bologna și la Florența și în fiecare oraș nimeream, fără greș, într-un hotel scump, unde eram pur și simplu jupuiți; trebuia să plătim separat lumina, personalul de serviciu, încălzitul camerei, chiflele de la micul dejun și dreptul de a lua masa separat. Mîncam foarte mult. Dimineața ni se dădea *café complet*. La ora unu — prînzul: carne, pește, omletă, brînză, fructe și vin. La ora șase, cina compusă din opt feluri, cu pauze lungi în care beam vin și bere. La ora nouă, ceai. La miezul

nopții, Ariadna zicea că îi este foame și cerea să i se aducă șuncă și ouă moi. Mîncam și noi cu ea, să-i ținem de urît. Între mese, alergam pe la muzee și expoziții, cu grija permanentă de a nu întîrzia la cină sau la prînz. Mă plictiseam de privit tablourile, aș fi dorit să mă duc acasă, să stau puțin culcat, mă simțeam istovit, căutam cu ochii vreun scaun să mă odihnesc puțin și repetam cu ipocrizie: „Ce splendoare! Ce aerat e tabloul!" Ca niște șerpi boa sătui, nu ne mai interesau decît obiectele strălucitoare; ne hipnotizau vitrinele, rămîneam în extaz în fața broșelor cu pietre false și cumpăram o mulțime de lucruri de prisos, lipsite de orice valoare.

Același lucru s-a petrecut și la Roma. Ploua și bătea un vînt rece. După un prînz copios, ne-am dus să vedem catedrala sf. Petru. Datorită faptului că eram ghiftuiți, poate și din pricina timpului urît, nu ne-a făcut nici o impresie și, acuzîndu-ne reciproc de lipsa de simț artistic, era cît pe aci să ne certăm.

Iată că au sosit și banii trimiși de tata. Îmi amintesc că m-am dus într-o dimineață să-i ridic și că era cu mine și Lubkov.

— Prezentul nu-ți poate da o fericire deplină, cînd te apasă trecutul, spunea el. Trecutul mi-a atîrnat de gît o sarcină grea. Dacă aș avea bani, răul n-ar fi atît de mare, dar sînt sărac ca Iov. Mă crezi, că nu mai am în buzunar decît opt franci? a urmat el, coborîndu-și glasul. Și trebuie să trimit mamei o sută de ruble, și soției, tot pe atîta. Dar și aici trebuie să trăiești. Ariadna e ca un copil, nu vrea să înțeleagă situația și aruncă banii ca o contesă. Ce i-a venit să-și cumpere ieri un ceas? Și, spune și dumneata, ce nevoie avem să continuăm să jucăm comedia asta, să facem pe copiii cuminți? Ca să ascundem de slugi și de prieteni relațiile noastre, ne costă 10—15 franci pe zi în plus, pentru că sînt nevoit să ocup o cameră separată. De ce toate astea?

În clipa aceea parcă o piatră ascuțită mi-a sfredelit pieptul. Nu mai încăpea nici o îndoială, totul era limpede. Am încremenit și am luat hotărîrea să rup orice

legătură cu ei, să fug de dînșii, să plec numaidecît acasă...

— Să te încurci cu o femeie e ușor, a urmat Ludkov, e destul s-o dezbraci. Dar pe urmă, e mai greu! Cîte plictiseli!

În timp ce număram banii primiți, el mi-a spus:

— Dacă nu-mi împrumuți o mie de franci sînt pierdut. Banii dumitale sînt singura mea speranță.

I-am dat banii, și el s-a înveselit numaidecît și a început să rîdă de unchiul lui, un caraghios, care nu știuse să ascundă de soția lui adresa unde locuia. Sosind la hotel, mi-am strîns lucrurile și am plătit nota. Nu-mi mai rămînea decît să-mi iau rămas bun de la Ariadna.

Am bătut la ușa ei.

— *Entrez* [1].

În camera ei domnea dezordinea matinală; pe masă era serviciul de ceai, un rest de franzeluță, coji de ouă; în aer plutea un miros puternic, înăbușitor, de parfum. Patul nu era strîns și se vedea că dormiseră în el două persoane. Ariadna abia se sculase, era îmbrăcată într-un halat de flanelă și încă nepieptănată.

I-am spus bună dimineața, și am stat tăcut cîteva clipe, în timp ce ea încerca să-și strîngă părul. Apoi am întrebat, tremurînd:

— De ce, de ce m-ai chemat aici în străinătate?

Ariadna, dîndu-și seama la ce făceam aluzie, m-a apucat de mînă și mi-a spus:

— Voiam să fii aici. Ești atît de pur!

Mi s-a făcut rușine de tulburarea și de tremurul meu. Dacă izbucnesc în plîns?! Am ieșit din odaie, fără să mai spun un cuvînt, și peste un ceas eram în tren. Nu știu nici eu de ce, dar tot timpul drumului mi-o închipuiam pe Ariadna însărcinată și-mi era silă de ea; toate femeile pe care le vedeam în vagoane sau în stație mi se păreau însărcinate și-mi era silă de ele. Mă găseam în situația unui avar lacom, care descoperise deodată că tot aurul lui este fals. Imaginile pure și grațioase care încîntaseră atîta vreme imaginația mea de îndrăgostit, planurile mele, speranțele, amintirile,

[1] Intră (fr.) (n. t.).

gîndurile mele despre femeie și dragoste, toate acestea rîdeau acum de mine și-mi scoteau limba. Ariadna, îmi spuneam eu cu groază, această fată atît de frumoasă, tînără și cultă, fiică de senator, are legături de dragoste cu un om atît de neinteresant și banal! Dar, la urma urmei, de ce să nu-l iubească pe Lubkov? îmi spuneam tot eu. Întrucît e el mai prejos decît mine? N-are decît să iubească pe cine vrea, dar de ce minte? Și de ce, mă rog, ar fi ea sinceră cu mine? Și așa mă chinuiau mereu gîndurile pînă la nebunie. În vagon era frig. Călătoream cu clasa I-a, dar eram trei pe o singură canapea; în străinătate nu sînt canapele cu două locuri, ușa de afară se deschide direct în compartiment. Mă simțeam ca legat în lanțuri, părăsit și vrednic de milă, îmi înghețaseră picioarele. Totodată îmi venea mereu în minte cît de fermecătoare era în dimineața aceea, în halat și cu părul despletit și m-a cuprins deodată o gelozie atît de cumplită, încît tresăream de durere, iar vecinii mei mă priveau cu nedumerire și chiar cu teamă.

Acasă am găsit nămeți mari de zăpadă și un ger de douăzeci de grade. Îmi place iarna, îmi place pentru că oricît era gerul de aspru, mie acasă îmi era cald și bine. E plăcut într-o zi senină și geroasă să-ți pui scurta blănită și pîslarii și să-ți cauți de lucru prin grădină sau prin curte, sau să citești ceva, într-o odaie bine încălzită, sau să stai în fața căminului, în biroul tatălui tău, sau să faci o baie. Numai că dacă nu ai în jurul tău nici mamă, nici soră sau copii, serile de iarnă sînt cam pustii și par grozav de lungi și triste. Și cu cît e mai cald și mai plăcut în casă, cu atît și golul îl simți mai mult. În iarna cînd m-am întors din străinătate, serile erau atît de lungi, atît de lungi și sufeream atît de mult, că nici nu puteam să citesc; ziua mai mergea cum mergea, ba curățam zăpada în grădină, ba hrăneam găinile și viteii, dar seara era un chin.

Înainte nu-mi plăceau musafirii, acum însă eram fericit să-i văd, căci știam că se va vorbi neapărat despre Ariadna. Venea adesea spiritistul Kotlovici, care vorbea de sora lui, și-l aducea uneori pe prietenul lui, prințul Maktuev, care era tot atît de îndrăgostit de

Ariadna ca și mine. Pentru prinț ajunsese o necesitate imperioasă să intre în camera Ariadnei, să atingă clapele pianului ei, să-i răsfoiască notele. Nu mai putea trăi fără această mîngîiere, iar spiritul unchiului Ilarion nu înceta de a prezice că mai devreme sau mai tîrziu, ea îi va fi soție. De obicei, prințul întîrzia la noi cam de la prînz pînă la miezul nopții și tăcea mereu; golea pe tăcute două-trei sticle de bere și numai din cînd în cînd ca să arate că ia parte și el la conversație, rîdea cu un rîs trist, sacadat și stupid. Înainte de a pleca acasă, el mă lua întotdeauna deoparte și mă întreba cu glas scăzut:

— Cînd ai văzut-o ultima oară pe Ariadna Grigorievna? E sănătoasă? Cred că nu se plictisește acolo?

A venit primăvara. Trebuia să mă duc la vînătoare, să văd de semănatul grîului de primăvară și al trifoiului... Tristețea stăruia încă, dar era o tristețe primăvăratică — începusem să mă împac cu pierderea Ariadnei. Muncind la cîmp și ascultînd glasul ciocîrliei, mă întrebam: N-ar fi bine să sfîrșesc o dată pentru totdeauna cu această problemă a fericirii personale? Să mă însor, de pildă, cu o fată simplă de la țară? Dar pe neașteptate, cînd munca cîmpului era în toi, am primit o scrisoare cu un timbru din Italia și semănăturile, viteii, fata de la țară, totul a pierit cît ai clipi ca un fum. De data aceasta, Ariadna îmi scria că este profund nefericită. Îmi reproșa că nu i-am întins o mînă de ajutor, ci privind-o de la înălțimea virtuților mele am părăsit-o în clipa primejdiei. Toate acestea erau scrise cu un scris mare, nervos, cu pete și mîzgălituri și se vedea că scrisese în grabă și suferea. În încheiere, ea mă implora să vin și s-o salvez.

Iarăși am ridicat ancora și m-am lăsat purtat de valuri. Ariadna era la Roma. Am sosit la ea seara tîrziu și cînd m-a văzut, a izbucnit în plîns și s-a aruncat la pieptul meu. Peste iarnă ea nu se schimbase de loc și era tot atît de tînără și de fermecătoare. Am luat masa împreună și apoi ne-am plimbat pînă

în zori pe străzile Romei în timp ce ea vorbea despre viața ei. Am întrebat-o unde era Lubkov.

— Nu-mi aminti de ticălosul ăsta! a strigat ea. Mi-e silă, mi-e scîrbă de el!

— Dar mi se pare că l-ai iubit, i-am spus eu.

— Niciodată! La început, îmi părea că este original și mi-era milă de el, atîta tot. Lubkov e îndrăzneț, ia femeia cu asalt și asta e ispititor. Dar să nu mai vorbim de el. E o pagină tristă din viața mea. A plecat în Rusia după bani și... cale sprîncenată! I-am spus să nu îndrăznească să se mai întoarcă.

Ariadna nu mai locuia la hotel, ci într-un apartament compus din două odăi, pe care le mobilase după gustul ei, luxos și rece. După plecarea lui Lubkov, ea făcuse aproape cinci mii de franci datorii la prieteni și venirea mea era într-adevăr salvatoare pentru dînsa. Speram s-o pot lua cu mine la țară, dar n-am izbutit. Îi era dor de patrie, dar amintirea sărăciei pe care o îndurase acolo, a lipsurilor, a acoperișului găurit de pe casa fratelui ei, îi provocau o repulsie profundă și se cutremura, iar cînd îi propuneam să ne întoarcem în Rusia, îmi strîngea spasmodic mîinile și-mi spunea:

— Nu! Nu! Aș muri acolo de urît!

Atunci dragostea mea a intrat în ultima ei fază, în ultimul pătrar.

— Fii drăguțul meu de altădată, iubește-mă puțin, spunea Ariadna, aplecîndu-se spre mine. Ești ursuz și prea cuminte — ți-e teamă să te dăruiești unei porniri, te gîndești mereu la urmări, și asta e plictisitor. Hai, te rog, te implor — fii drăguț cu mine! Dragul meu, sfîntul meu, purul meu, te iubesc atît de mult.

Am devenit amantul ei. Cel puțin o lună am fost ca nebun de fericire, pluteam în extaz. Să țin în brațe acest trup tînăr și atît de frumos, să mă îmbăt de el, să simt de cîte ori mă trezesc din somn căldura lui și să-mi amintesc că ea e lîngă mine, ea, Ariadna mea. O, nu este ușor să te obișnuiești cu așa ceva. Totuși, m-am obișnuit și încetul cu încetul am început să-mi dau seama de noua mea situație. În primul rînd am înțeles că Ariadna nu mă iubea nici acum, cum nu mă iubise nici în trecut. Dorea însă foarte serios să iu-

bească, îi era teamă de singurătate — dar mai ales eu eram tînăr, sănătos, și ea, ca majoritatea oamenilor reci, era senzuală, așa că ne prefăceam amîndoi că ne unește o dragoste pătimașă și reciprocă. Pe urmă am înțeles și altceva.

Noi am trăit la Roma, la Neapole, la Florența, am fost la Paris, dar acolo ni s-a părut că e frig și ne-am întors în Italia. Treceam drept soț și soție, drept niște moșieri bogați, toți făceau bucuroși cunoștință cu noi, și Ariadna se bucura de mult succes. Fiindcă lua lecții de pictură, toți socoteau că e pictoriță și închipuiește-ți dumneata că o prindea de minune, deși nu avea pic de talent. Ea dormea în fiecare zi pînă la două-trei după amiază și-și lua cafeaua și dejunul în pat. La cină, mînca supă, langustă, pește, carne, sparanghel, vînat și apoi, cînd se culca, eu îi aduceam în pat să mai mănînce — ceva, de pildă, un rosbif — ea-l mînca cu o expresie tristă și preocupată, iar noaptea cînd se trezea, mînca mere și portocale.

Trăsătura caracteristică a acestei femei era o nemaipomenită prefăcătorie. Ea poza în fiecare clipă, fără nici o nevoie vădită, mai mult din instinct, așa cum ciripește o vrabie sau cum mișcă gîndacul din mustăți. Poza față de mine, față de lacheu, de portar, de vînzătorii de prăvălie, față de toate cunoștințele. Nici o conversație, nici o întîlnire nu era fără strîmbături și fandoseli. Era destul să treacă un bărbat pragul camerei noastre — oricine ar fi fost el, lacheu sau baron — ca privirea ei, atitudinea, glasul și chiar liniile trupului ei să se schimbe pe loc. Dacă ați fi văzut-o atunci măcar o singură dată, ați fi spus că oameni mai distinși decît noi nu există în toată Italia. Ea nu lăsa să-i scape nici un artist, fără să-i spună o mulțime de complimente și minciuni cu privire la talentul lui.

— Sînteți un mare talent! spunea ea cu glas dulce — cîntat. Mi-e chiar frică de dumneata. Eu cred că vezi tot ce se petrece în om.

Și toate acestea numai ca să placă, să aibă succes, să farmece. În fiecare dimineață se trezea cu un singur gînd: „Să placă!“ Acesta era scopul și rostul

vieții ei. Dacă i-aș fi spus că în strada cutare, în casa cutare stă un om căruia ea nu-i place, asta ar fi făcut-o să sufere serios. Simțea zilnic nevoia să farmece, să cucerească, să scoată din minți. Faptul că eram cu desăvîrșire subjugat de ea, că eram anihilat de farmecul ei, o făcea să resimtă aceeași plăcere pe care o simțeau odinioară învingătorii în arenă. Umilința mea nu-i ajungea, și noaptea, stînd tolănită ca o tigroaică, dezgolită — îi era mereu cald — ea citea scrisorile lui Lubkov, care o implora să se întoarcă în Rusia, altminteri, se jura că va prăda sau va ucide pe cineva, ca să-și procure bani și să vină la dînsa. Ea îl ura, dar scrisorile lui pline de patimă și umilință o tulburau. Avea o părere extraordinară despre farmecele ei ; era convinsă că dacă ar putea arăta în fața unei societăți numeroase ce trup frumos are și ce frumoasă culoare are pielea ei, ar fi cucerit toată Italia, lumea întreagă. Aceste conversații despre frumusețea trupului și culoarea pielii unei femei mă jigneau și fiindcă ea observase acest lucru, ori de cîte ori era supărată, vorbea cinic ca să mă scoată din sărite și să mă înfurie. Într-o zi, a mers pînă acolo, încît pe cînd eram invitați la vila unei doamne, mi-a spus :

— Dacă nu încetezi să mă plictisești cu morala dumitale, mă dezbrac pe loc și mă culc goală peste florile astea.

De multe ori, privind-o cum doarme sau mănîncă, sau încearcă să dea privirii sale o expresie de ingenuitate, mă gîndeam : de ce i-a dat dumnezeu această frumusețe extraordinară, această grație și inteligență ? Oare numai ca să se tăvălească în pat, să mănînce și să mintă, să mintă neîncetat ? Dar era ea oare inteligentă într-adevăr ? Îi era teamă de trei lumînări aprinse, de cifra treisprezece, avea groază de deochi, de vise rele, vorbea despre amorul liber și în general despre libertate ca o babă habotnică și susținea că Boleslav Markevici scrie mai bine decît Turgheniev. Dar era de o șiretenie diabolică și foarte isteață, știa să pară în societate o persoană foarte cultă și cu idei înaintate.

Pe ea n-o costa nimic, în toiul unei petreceri plină de veselie să jignească pe un servitor sau să omoare

o gîză ; îi plăceau luptele de tauri, îi plăcea să citească despre asasinate și se supăra cînd inculpații erau achitați.

Viața pe care o duceam eu cu Ariadna cerea mulți bani. Tata îmi trimitea pensia lui și micile lui venituri, se împrumuta pentru mine oriunde putea și cînd într-o zi mi-a răspuns *non habeo* [1] i-am trimis o telegramă desperată, implorîndu-l să ipotecheze moșia. Curînd după aceea l-am rugat să împrumute de unde o ști bani, făcînd a doua ipotecă. Ambele mele rugăminți au fost îndeplinite fără nici o mustrare și mi-a trimis toți banii pînă la ultima centimă. Ariadna, însă, disprețuia spiritul practic de viață, nici nu-i păsa de toate acestea, și cînd eu, irosind în dreapta și în stînga mii de franci pentru a-i satisface capriciile nebunești, gemeam ca un copac bătrîn, ea fredona cu sufletul împăcat „Addio, bella Napoli" [2]. Încetul cu încetul, sentimentele mele față de ea s-au răcit și a început să-mi fie rușine de legătura noastră. Nu-mi plac femeile însărcinate și nașterile, dar acum visam cîteodată să avem un copil care ar putea justifica măcar formal, legătura noastră. Ca să nu mă scîrbesc de tot de mine, am început să vizitez muzeele și galeriile de artă, să citesc, să mănînc mai puțin și m-am lăsat de băutură. Alergînd astfel ca un cal de curse de dimineață pînă-n seară, parcă-mi simțeam sufletul mai ușor.

S-a plictisit și Ariadna. Oameni față de care avea atîta succes erau oameni obișnuiți, celebritățile și ambasadorii, se lăsau așteptați, ea tot nu-și avea salonul ei, banii nu ajungeau și asta o umilea și o făcea să plîngă în hohote. În cele din urmă, mi-a declarat că n-ar avea nimic împotrivă să se întoarcă în Rusia. Și, iată, ne-am întors. În ultimele luni, înainte de plecare, ea a început o corespondență strînsă cu fratele său. Avea pesemne un plan ascuns — dar ce anume — numai dumnezeu putea ști. M-am plictisit să tot caut să-i ghicesc șiretlicurile. Ajunși în Rusia, însă, nu ne-am dus la țară, ci la Ialta, apoi de la Ialta, în Caucaz. Ea nu mai poate trăi acum decît în stațiunile balneare —

[1] Nu am (lat.) (n. t.).

[2] Adio frumosul Napoli (ital.) (n. t.).

și dacă ai ști dumneata cît urăsc eu aceste stațiuni balneare, cît mi-e de rușine de viața aceasta și cum mă înăbuș în ele! Acum ar fi timpul să fiu la țară! Să muncesc, să-mi cîștig pîinea cu sudoarea frunții mele, să-mi răscumpăr greșelile. Simt în mine un exces de energie și cred că, făcînd o mică sforțare, aș putea în cinci ani să degrevez moșia de datorii. Dar vedeți, s-a ivit o complicație. Aici nu e străinătate, e mama noastră Rusia și trebuie să te gîndești la căsătoria legitimă. Desigur că patima a trecut, n-a mai rămas nimic din dragostea de altădată, dar oricum, am obligația să mă însor cu ea.

Tulburat de povestirea sa, Șamohin a coborît cu mine jos, spre cabine, tot vorbind despre femei. Era tîrziu. Se nimerise să avem aceeași cabină.

— Deocamdată numai la țară femeia nu rămîne în urma bărbatului, spunea Șamohin. Ea gîndește, simte și luptă îndîrjită cu natura în numele civilizației, ca și bărbatul. Femeia de la oraș, însă, burgheză, a rămas de mult în urmă, și revine la starea ei primitivă; e pe jumătate om, pe jumătate animal, și din pricina ei s-au pierdut foarte multe cuceriri ale geniului omenesc. Încetul cu încetul, adevărata femeie „cultă" dispare, și în locul ei își face apariția o femelă. Această degenerare a femeii de la orașe pune în primejdie întreaga civilizație. În mișcarea ei regresivă, femeia caută să atragă și pe bărbat și stînjenește înaintarea lui spre progres. Asta este incontestabil.

L-am întrebat de ce generalizează, de ce judecă pe toate femeile după Ariadna? Însăși tendința femeii de a învăța, lupta ei pentru egalitatea sexelor, această aspirație către dreptate, exclude orice posibilitate de regres. Dar Șamohin abia mă asculta zîmbind cu neîncredere. El ajunsese un misogin pătimaș și convins și era cu neputință să-i schimbi părerea.

— Lasă toate astea! m-a întrerupt el. Dacă femeia nu vede în mine un egal al ei, ci un mascul și nu caută toată viața decît să-mi placă, adică să mă cucerească, să mă robească, mai poate fi vorba de egalitate de drepturi? O, nu le credeți! Ele sînt foarte, foarte șirete! Noi, bărbații, luptăm pentru libertatea lor, dar

ele nu doresc această libertate, ci numai se prefac că o doresc. Sînt grozav de șirete, îngrozitor de șirete!

Mă săturasem să discut și-mi era somn, așa că m-am întors cu fața la perete.

— Da-a, auzeam eu, adormind. Da-a... și de vină este numai educația noastră, stimate domn. La oraș, educația unei femei se reduce în principiu la transformarea femeii într-o femeie-animal, cu alte cuvinte o femeie care să placă masculului și să-l poată cuceri. Da-a. Șamohin oftă. Ar trebui ca fetele să fie crescute și să învețe împreună cu băieții, să fie întotdeauna împreună. Ar trebui ca femeia să fie educată în așa fel, încît să poată recunoaște cînd n-are dreptate întocmai ca și bărbatul, altminteri ea este întotdeauna convinsă că are dreptate. Femeia ar trebui să învețe din leagăn că bărbatul nu este un cavaler și un logodnic, ci este aproapele ei, egal cu ea. Să fie obișnuită de mică să judece logic, să generalizeze; să nu i se mai spună mereu că creierul ei cîntărește mai puțin decît creierul bărbatului și prin urmare ea poate fi indiferentă față de știință și de problemele culturale în general. Un băietan-ucenic-cizmar sau zugrav are și el creierul mai mic decît un bărbat matur, dar el ia parte la lupta pentru existență, muncește, suferă. Ar trebui să se renunțe de asemenea și la veșnicul argument de ordin fiziologic, invocînd sarcina, și nașterea deoarece, în primul rînd, femeia nu naște în fiecare lună, în al doilea rînd, nu toate femeile nasc, iar în al treilea rînd, o femeie de la țară muncește la cîmp pînă-n ajunul nașterii și nu pățește nimic. Dacă bărbatul cedează unei femei scaunul lui sau îi ridică batista, ea ar trebui să facă același lucru pentru el. N-aș avea nimic împotrivă ca o fată de familie bună să mă ajute să-mi pun paltonul sau să-mi aducă un pahar cu apă...

Mai mult n-am mai auzit, fiindcă am adormit. A doua zi de dimineață, cînd ne apropiam de Sevastopol, vremea era urîtă și umedă și marea neliniștită. Șamohin stătea cu mine în cabina pilotului și tăcea dus pe gînduri. Cînd se sună de ceai, începură să coboare jos bărbați cu gulerele ridicate și doamne cu fețe palide

și somnoroase. O doamnă, tînără și foarte frumoasă, aceea care se supărase la Volocisk pe vameș, se opri în fața lui Șamohin și-i spuse cu o expresie de copil răsfățat și capricios :

— Jean, păsărica ta a suferit de rău de mare !

Mai tîrziu, locuind la Ialta, o vedeam pe această frumoasă doamnă trecînd călare în goana calului, cu doi ofițeri care abia izbuteau să se țină după dînsa ; într-o dimineață, am văzut-o stînd pe faleză, pe cap cu o bonetă frigiană și un șorțuleț dinainte, făcînd o schiță — înconjurată de o mulțime mare care se strînsese s-o admire. Am făcut și eu cunoștință cu ea. Mi-a strîns puternic mîna și, privindu-mă cu încîntare, mi-a mulțumit cu glas dulce, cîntat, pentru plăcerea pe care i-au dat-o operele mele literare.

— N-o crede, mi-a șoptit Șamohin. N-a citit nimic din ce ai scris.

Într-o zi, spre seară, pe cînd mă plimbam pe faleză, l-am întîlnit pe Șamohin, care ducea un pachet mare cu gustări și fructe.

— Prințul Maktuev e aici ! a zis el, fericit. A sosit ieri cu fratele ei, spiritistul. Acum înțeleg de ce îi tot scria dînsa atunci ! Doamne, a urmat el, ridicînd ochii spre cer și strîngînd pachetul la piept. Dacă ea cade la înțelegere cu prințul, asta înseamnă pentru mine libertatea și voi putea atunci să plec la țară, la tatăl meu.

Și a plecat grăbit.

— Încep să cred în spirite ! a strigat el, întorcînd capul spre mine. Spiritul unchiului Ilarion pare să fi prezis adevărul. O, numai de-ar fi așa !

A doua zi după această întîlnire, am plecat din Ialta. Cum s-a sfîrșit romanul lui Șamohin, nu știu.

NOTE

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE“

POVESTEA UNUI NECUNOSCUT

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* nr. 2 (februarie) şi nr. 3 (martie) din 1893. Semnată: Anton Cehov. Revizuită pentru culegerea de *Opere* din 1901, vol. 6. Publicăm textul din 1901.

Incluzînd nuvela în culegerea de *Opere,* Cehov a redus foarte mult din text şi a făcut importante modificări stilistice.

Autorul a scurtat mult caracterizările personajelor; au fost scoase numeroase detalii care explică relaţiile dintre Zinaida Feodorovna şi Orlov. Astfel, a fost scurtată scena plecării eroinei de la Orlov, cuprinsă în cap. XIII. Iată acest pasaj:

„[Nu mai pot rămîne aici nici o clipă mai mult.] Nu mai pot îndura situaţia asta!

Şi, din cauza încordării nervoase, am izbucnit şi eu în plîns.

— Ştii tot şi ai auzit tot... spuse ea, sculîndu-se şi apropiindu-se de mine. Am încredere în dumneata. Spune-mi sincer, am făcut o prostie? Nu-mi iubeam bărbatul şi l-am părăsit pentru Gheorghi Ivanovici, pe care-l iubesc. Găseşti că e o prostie şi o greşeală din partea mea? Spune-mi, trebuia să procedez altfel?

— Da, trebuia să procedezi altfel! Ai vrut să rupi cu mediul pe care-l detestai şi să începi o viaţă nouă, dar te-ai înşelat, i-am spus eu răstit şi, nu ştiu de ce, îmi făcea plăcere să-i vorbesc pe tonul ăsta. Ai fost soţie, iar viaţa cea nouă ai început-o ca amantă. Asta-i singura schimbare! Din patul unui trîntor şi om de nimic ai trecut într-al altuia. Halal schimbare!

— Dar l-am iubit pe Gheorghi Ivanovici! spuse Zinaida Feodorovna, împreunîndu-şi, rugătoare, mîinile pe piept.

— Trebuia să sacrifici dragostea asta.

[Incepu iarăşi să plîngă iar eu], simţindu-mă crud şi nedrept [m-am aşezat pe taburetul din faţa pianului]

„/Sînt pierdută./

Se scurseră cîteva minute de tăcere.

— Am făcut o faptă necugetată, spuse ea, şi acum trag consecinţele. Am vrut să-mi făuresc o viaţă nouă, să fiu fericită, în loc să mă jertfesc, să mă resemnez. Nu trebuia să-mi părăsesc bărbatul.

— Ajunge, linişteşte-te! zisei eu cu o uşoară dojană. Doar n-o să te duci acum la bărbatul dumitale să-i ceri iertare."

„/Te-ai gîndit unde poţi să te duci?/

Mă apropiai de ea şi urmai cu căldură şi cu lacrimi în glas: Te rog, ai încredere în mine. In tot Petersburgul n-ai nici o rudă, dar în schimb ai un prieten de nădejde. Imi dai voie să mă socot prietenul dumitale, nu-i aşa? Te implor, nu te întoarce la oamenii aceia! Acolo e o atmosferă apăsătoare, trivială! Gentlemenii aceştia blazaţi se bucură de prezenţa dumitale numai cînd simt nevoia unor efuziuni sentimentale şi atunci cînd au ei chef. Mi-a spus-o chiar el! Au nevoie de dumneata numai cînd eşti elegantă, spirituală, falsă, cînd îţi înşeli bărbatul! Gesturi nobile, sinceritate şi puritate sînt tocmai bine pentru romane sentimentale, plictisitoare — şi te împiedică să trăieşti. Ai plecat la Orlov, crezînd că-ţi faci datoria, dar te-au luat în rîs şi te-au huiduit chiar din prima zi. In naivitatea dumitale ţi-ai închipuit că eşti o femeie cu principii, dar în realitate te-ai dovedit o amantă ridicolă şi inoportună, de care nu te mai poţi scutura. El se crede victima dumitale. Tot Petersburgul ştie că a rămas, sărmanul, fără locuinţă din cauza dumitale. Se plînge peste tot, dar încearcă să facă haz de necaz, fiindcă i-e ruşine că s-a lăsat prins aşa, prosteşte, că n-a prevăzut scandalul, adică faptul că o să te muţi la el. Să stai cu oamenii ăştia, să-i iubeşti, înseamnă să joci un rol jalnic, umilitor! Fugi cît mai departe de ei, continuai eu cu căldură, cu o însufleţire neobişnuită, adînc convins de ceea ce spuneam şi gîndeam. Părăseşte-i pe nemernicii ăştia, de care nu te leagă nimic şi să mergem în altă parte...

Acolo vei avea o situaţie demnă de dumneta... /Deodată sună clopoţelul din vestibul.../"

A mai fost de asemenea prescurtat şi mult revizuit textul unde este caracterizat Orlov.

După cum reiese dintr-o scrisoare către L. Gurevici, din 22 mai 1893, Cehov a început să scrie *Povestea unui necunoscut* prin 1887—1888, lăsînd-o apoi neterminată. In august 1891, redacţia revistei *Severnîi vestnik* l-a solicitat pe Cehov să-şi reia colaborarea la revistă, ceea ce scriitorul a şi făcut. El i-a scris lui M. Albov, redactorul revistei, la 30 septembrie 1891 : „Am pentru dumneata o nuvelă mică. Dar mai trebuie finisată şi scrisă pe curat. Mai am de lucru la ea cel mult o săptămînă-două. Se întitulează *Povestea unuia dintre pacienţii mei,* dar mă cam îndoiesc că va putea trece prin cenzură. *Severnîi vestnik* e controlată de cenzură, iar povestirea mea, deşi nu conţine idei dăunătoare, are personaje care ar putea să nu placă cenzorilor. E la persoana întîi, povestită de un fost socialist, şi eroul principal e fiul unui prieten al ministrului de interne. Atît socialistul, cît şi fiul prietenului ministrului sînt băieţi liniştiţi şi nu se ocupă în povestire de politică, totuşi mă tem, sau în orice caz socot că publicarea nuvelei e prematură. Am să ţi-o trimit, iar dumneata citeşte-o şi procedează cum crezi că-i mai bine. Dacă socoţi că poate trece prin cenzură, dă-o la cules şi anunţă-i apariţia. Dacă găseşti, însă, îndoielile mele justificate, fii bun şi înapoiazămi-o, fără s-o mai dai la cules şi la cenzură."

Intr-o scrisoare trimisă la 22 octombrie, Cehov îi comunica lui M. Albov : „Nuvela despre care ţi-am vorbit în ultima mea scrisoare, am pus-o deocamdată deoparte. M-am convins că nu va putea trece prin cenzură, şi dacă ţi-aş trimite-o, n-aş face decît să pierd timpul degeaba şi să vă las fără povestirea pe care mi-aţi cerut-o pentru numărul din ianuarie. Suvorin a trecut de curînd pe la Moscova şi cînd i-am citit primele douăzeci de rînduri din nuvelă şi i-am povestit subiectul, mi-a spus : «Eu n-aş avea curajul s-o public». M-a cam speriat şi m-am hotărît s-o las pînă una-alta la o parte şi să scriu altceva pentru revista dumitale."

Cehov a terminat *Povestea unui necunoscut* în toamna anului 1892 (vezi scrisorile către I. L. Şceglov şi L. I. Gurevici,

din 24 octombrie 1892 şi 22 mai 1893) şi a predat-o în acelaşi an revistei *Russkaia mîsl.* Redacţia revistei şi-a manifestat teama că cenzura va interveni. „Fii, te rog, bun, îi scria V. Lavrov lui Cehov, şi permite-ne să publicăm *Salonul nr. 6* în luna noiembrie înainte de *Povestea unuia dintre pacienţi mei.* Sînt convins că anul viitor *Povestea unuia dintre pacienţii mei* va merge fără nici o dificultate, dar acum, cînd cenzura nu ne dă pace şi ne priveşte cu ochi de aspidă, mă tem să nu iasă vreo încurcătură." Nuvela a trecut totuşi prin cenzură.

Titlul *Povestea unuia dintre pacienţii mei* nu-l mulţumea pe Cehov. Cînd V. Lavrov l-a întrebat ce titlu definitiv a ales, Cehov i-a răspuns: „Fără îndoială că *Povestea unuia dintre pacienţii mei* nu merge, miroase a spital. Nici *Lacheul* nu merge... e grosolan şi nu corespunde ideii. Cum să-i mai zic? *La Petersburg?* Sau *Povestea unuia dintre prietenii mei?* — Primul titlu e inexpresiv, iar al doilea, parcă prea lung. Ar merge, poate, pur şi simplu, *Povestea unui prieten.* Sau: *În deceniul al noulea?* Cred că e prea pretenţios. Dar *Fără titlu? O poveste fără titlu? Povestea unui necunoscut?* Ultimul titlu parcă ar merge mai bine. Ce zici? Dacă eşti de acord, lasă-l aşa..." (9 februarie 1893.)

Probabil că Cehov a redus în şpalt mult din textul nuvelei. „Am pieptănat-o bine", îi scria Cehov lui V. Golţev, la 30 decembrie 1892. „Sfîrşitul n-o să vă placă, întrucît l-am cam comprimat, îi scria el lui A. Suvorin. Ar trebui să fie mai lung, dar nici aşa n-ar merge, fiindcă sînt eroi puţini, şi cînd de-a lungul a două-trei coli apar doar două persoane, mereu aceleaşi, te plictiseşti şi personajele parcă se destramă." (24 februarie 1893). În scrisoarea următoare, Cehov spunea: „Nu ştiu ce părere o să aveţi despre încheierea nuvelei mele. Mi se pare că n-are nimic forţat şi acţiunea curge. M-am grăbit prea tare şi asta-i prost. Desigur că în grabă am scăpat vreo prostie pe care o observi abia pe urmă, cînd n-o mai poţi spăla nici cu apa sîmbetei. Intenţionam să dau un mic epilog, în care să explic cum a ajuns la mine manuscrisul necunoscutului, şi l-am şi scris, dar am renunţat la el deocamdată; mă gîndesc să-l dau cînd nuvela va apare în volum separat." (4 martie 1893.)

VOLODEA CEL MARE ŞI VOLODEA CEL MIC

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* nr. 357, din 28 decembrie 1893. Semnată: Anton Cehov. Revizuită pentru culegerea *Nuvele şi povestiri,* Moscova, editura I. Sîtin,1894 (ediţia a doua — 1898). Revizuită din nou pentru culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

La includerea povestirii în culegerea din 1894, Cehov a făcut unele modificări de stil şi a prescurtat textul. Astfel, a modificat finalul povestirii, care apărută în ziar se încheia cu următoarea frază: „Călugăriţa Olia, pe care o vizita zilnic la mănăstire, şi i se plîngea de suferinţele neînchipuite pe care le îndură, i-a spus că toate astea sînt nimicuri, că totul o să treacă..."

Revizuind povestirea pentru culegerea de *Opere,* Cehov a schimbat numele patronomic *Mihailovici* în *Mihailîci,* a adăugat unele cuvinte şi a prescurtat textul. Astfel, după cuvintele „...se uita ca o fiară", în varianta anterioară urma: „Cum ai îndrăznit să te însori cu mine? se gîndea ea, privindu-l cu ură. Iţi dădeai prea bine seama că eşti bătrîn, mai bătrîn decît tatăl meu! Ce drept ai asupra mea? Crezi că banii îţi dau acest drept?!

Ar fi vrut să facă ceva *par dépit,* ceva îngrozitor, de neînchipuit, înjositor şi pentru ea, şi pentru bărbatul ei, şi pentru tatăl ei, care o lăsase să încheie căsătoria asta atît de ruşinoasă. Tot nu mai avea ce pierde: în dumnezeu nu credea, moartea era încă departe, iar dacă exista totuşi dumnezeu, o aşteptau chinurile veşnice, aşa că se găsea într-o situaţie deznădăjduită, ca şi cum s-ar fi cufundat pînă-n gît într-o mocirlă. La mănăstire n-o să se ducă, pentru că mănăstirea era plictisitoare, şi dacă e vorba să renunţi la viaţă, mai bine te sinucizi, pieri într-o clipă, cu ajutorul pumnalului, al otravei sau al frînghiei, decît să te duci la mănăstire."

După apariţia povestirii, Cehov i-a scris lui V. A. Golţev: „La *Russkie vedomosti* mi-au «tuns» povestirea cu atîta rîvnă, încît o dată cu părul, i-au tăiat şi capul. Sînt de o pudoare de-a dreptul infantilă, cît despre laşitate nici nu-i de vorbit. Dacă ar fi scos cîteva rînduri, treacă-meargă, dar au tăiat mijlocul, au forfecat sfîrşitul, şi povestirea mea a ajuns într-un hal fără de hal, de ţi-e mai mare sila. Să admitem că e cinică;

în cazul ăsta, n-ar fi trebuit s-o publice de loc, sau ar fi fost corect să-i spună măcar un cuvînt autorului, cu atît mai mult cu cît povestirea n-a fost publicată în numărul de crăciun, ci a fost pusă deoparte pentru un timp nedeterminat." (28 decembrie 1893.) Cehov a scris despre purtarea arbitrară a redacţiei şi traducătorului în limba franceză, I. Legras: „Dacă ai apucat să traduci povestirea *Volodea cel mare şi Volodea cel mic,* nu te grăbi s-o publici. Redacţia ziarului *Russkie vedomosti* a tăiat mult din această povestire, din prudenţă şi laşitate. Am să ţi-o trimit «în toto» (în întregime). Am să ţi-o trimit neapărat." (27 martie 1894.) I. Legras n-a mai făcut traducerea.

CĂLUGĂRUL NEGRU

Publicată pentru prima oară în revista *Artist,* nr. 1, 1894. Semnată: Anton Cehov. A intrat aproape fără nici o modificare — doar cu un cuvînt schimbat — în culegerea *Nuvele şi povestiri,* Moscova, editura I. Sîtin, 1894 (ediţia a doua — 1898). A fost inclusă fără modificări în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

Nuvela a fost scrisă în vara anului 1893. „Am mai scris o nuvelă mică, de două coli, *Călugărul negru,* îi comunica, Cehov lui A. Suvorin". (28 iulie 1893.) M. P. Cehov îşi aminteşte că Anton Pavlovici a scris nuvela în urma unui vis curios, în care apăruse un călugăr îmbrăcat în negru, şi în urma unei discuţii despre miraje cu familia sa la Melihovo *(Anton Cehov şi subiectele operelor lui,* Moscova, 1923). Prototipul lui Egor Semionovici a fost Ivanenko, tatăl unui prieten al lui Cehov.

Cehov a refuzat să publice *Călugărul negru* în *Novoe vremea.* „N-am să vă trimit povestirea asta, îi scria el lui A. S. Suvorin, deoarece am hotărît să nu public în ziare povestiri cu «va urma». Literatura din ziare nu trebuie să se suprapună cu ceea ce au publicat şi publică revistele; ea a căpătat, prin practică, o formă specială." (18 august 1893.) Comunicîndu-i lui M. Menşikov apariţia povestirii în *Artist,* Cehov scria: „E o povestire medicală, «historia morbi» (istoricul unei boli). Tratează despre grandomanie." (15 ianuarie 1894.) El arăta de asemenea într-o scrisoare către A. Suvorin:

„In numărul din ianuarie al revistei *Artist* vei găsi portretul unui tînăr, suferind de grandomanie". (18 decembrie 1893.)

Deoarece s-a presupus, că în *Călugărul negru,* autorul a oglindit starea sa sufletească, Cehov îi scria lui Suvorin: „Cred că am mintea întreagă. Ce-i drept, nu prea am chef de viaţă, dar deocamdată nu e o boală în sensul adevărat al cuvîntului, ci mai degrabă ceva trecător, perfect explicabil în viaţa unui om. Nu înseamnă că totdeauna cînd un autor zugrăveşte un bolnav de nervi este şi el bolnav. Am scris *Călugărul negru* fără nici un fel de idei sumbre, «la rece». Mi-a venit pur şi simplu gustul să zugrăvesc grandomania. E drept, însă că am visat un călugăr, mergînd pe un cîmp, iar dimineaţa, cînd m-am trezit, i-am povestit visul lui Mişa." (25 ianuarie 1894.)

Intr-o scrisoare adresată lui Cehov la 14 februarie 1895, G. A. Rusanov îi transmitea părerea lui L. Tolstoi despre povestire, exprimată la 2 aprilie 1894: „Lev Nikolaevici a spus cu însufleţire şi chiar cu o deosebită duioşie: «E minunată! Intr-adevăr minunată!»"

IMPARAŢIE FEMEIASCĂ

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* nr. 1 (ianuarie), 1894, cu subtitlul: *Povestire.* Semnată: Anton Cehov. Inclusă, cu puţine modificări de stil, în culegerea *Nuvele şi povestiri,* Moscova, editura I. Sîtin, 1894 (ediţia a doua — 1898). Apărută separat în aceeaşi editură (1896). Inclusă în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

Corectînd povestirea pentru culegerea de *Opere,* Cehov a schimbat peste tot numele patronimic *Ivanovici* cu *Ivanîci,* şi *Nikolaevici* cu *Nikolaici.* El a mai înlocuit şi a mai tăiat cîteva cuvinte.

Povestirea *Impărăţie femeiască* a fost terminată probabil în noiembrie 1893 (vezi scrisoarea adresată lui A. S. Suvorin la 25 noiembrie 1893). La 18 decembrie 1893, Cehov îi comunica lui A. S. Suvorin: „In numărul din ianuarie al revistei *Russkaia mîsl* apare povestirea mea *Impărăţie femeiască,* în care am zugrăvit o fată de negustor".

Presa a făcut aprecieri contradictorii asupra noii lucrări a lui Cehov, dînd atenţie mai ales „minunatului tip de femeie" din mediul negustoresc, creat de scriitor.

I. Gorbunov-Posadov îi scria lui Cehov la 5 februarie 1894: „L-am citit *(Călugărul negru)* cu mult interes, dar nu mi-a plăcut atît de mult (deşi în general e o povestire bună) ca *Impărăţie femeiască* care e scrisă admirabil. Toţi eroii trăiesc, parcă îi văd în faţa ochilor, şi-mi inspiră gînduri sumbre şi amare. Ai arătat cu mult adevăr că lumea muncitorilor are o mare forţă potenţială; acest lucru nu apare pe prim plan dar se simte tot timpul."

VIOARA LUI ROTSCHILD

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* nr. 37, din 6 februarie 1894. Semnată: Anton Cehov. Inclusă, cu mici modificări de stil, în culegerea *Nuvele şi povestiri,* Moscova, editura I. Sîtin, 1894 (ediţia a doua — 1898). Revizuită din nou, cu foarte mici modificări, pentru culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

Incluzînd povestirea în culegerea de *Opere,* Cehov a schimbat „A murit copila" cu „s-a prăpădit fetiţa" şi a mai adăugat la cuvintele felcerului: „Du-te cu dumnezeu. Bună ziua", şi „Căpăţînă seacă".

Pe lîngă aceasta, după cuvintele: „...sfioasă şi plină de duioşie", a exclus fraza: „Acum ar fi vrut să-i spună o vorbă bună, să-i cumpere ceva, dar era prea tîrziu..."

STUDENTUL

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* nr. 104, din 16 aprilie 1894. Titlul: *Seara.* Semnată: Anton Cehov. Inclusă, cu titlul schimbat şi completări, în culegerea *Nuvele şi povestiri,* Moscova, editura I. Sîtin, 1894 (ediţia a doua — 1894). Inclusă fără modificări în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

I. Bunin îşi amintea cuvintele spuse de Cehov într-o discuţie cu privire la atitudinea criticii faţă de creaţia sa: „Ce fel de

pesimist sînt eu, cînd dintre toate lucrările mele îmi place cel mai mult povestirea *Studentul*" (I. Bunin, *Opere complete,* vol. 6, editura A. Marks, Petersburg, 1915, pag. 299).

La întrebarea „Care dintre lucrările sale îi plăcea lui Cehov cel mai mult?", I. P. Cehov, fratele scriitorului, a răspuns: *„Studentul,* fiindcă o socotea cea mai finisată" *(Chestionarul* completat de I. P. Cehov; Institutul de Literatură Rusă al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S.).

PROFESORUL DE LITERATURĂ

Capitolul întîi a fost publicat pentru prima oară în ziarul *Novoe vremea,* nr. 4940, din 28 noiembrie 1889. Titlul: *Filistinii* (Dedicată lui N. N. Ob.). Semnată: Anton Cehov. Capitolul al doilea a fost publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* nr. 188, din 10 iulie 1894. Titlul: *Profesorul de literatură* (Povestire). Semnată: Anton Cehov. Inclusă, cu modificări de stil şi sub titlul *Profesorul de literatură,* în culegerea *Nuvele şi povestiri,* Moscova, editura I. Sîtin, 1894 (ediţia a doua — 1898). Inclusă cu mici modificări în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

Cehov îi comunica lui A. S. Suvorin la 12 noiembrie 1889: „Îţi trimit o povestire pentru suplimentul literar... Povestirea asta are o istorie amuzantă. Aveam de gînd s-o termin astfel încît să nu mai rămînă nici urmă din eroii mei, dar m-a pus naiba s-o citesc alor mei care m-au rugat în cor: «Iartă-i! Iartă-i!» Aşa că mi-am cruţat eroii, din care pricină povestirea e tare searbădă."

Povestirea *Filistinii* era dedicată doctorului N. N. Obolonski, care-l tratase pe fratele lui Cehov, Nikolai Pavlovici.

LA CONAC

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* nr. 237, din 28 august 1894, cu subtitlul *(Povestire).* Semnată: Anton Cehov. Inclusă, cu modificări şi fără subtitlu, în culegerea *Nuvele şi povestiri,* Moscova, editura I. Sîtin, 1894 (edi-

ţia a doua — 1898). Inclusă, cu mici modificări, în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

Pentru culegerea din 1894, Cehov a făcut modificări de stil şi a prescurtat textul. A fost exclus următorul pasaj:

„/...de tinereţea lor irosită.../ Amîndouă fetele erau frumoase şi atrăgătoare. Raşevici ar fi vrut să se ducă în camera lor şi să le spună că n-avea nici o intenţie să-l jignească pe bietul Meyer. Cum ar fi putut să prevadă că discuţia are să se termine atît de stupid? I-ar fi dat-o cu plăcere pe Jenia lui Meyer, cu toate că provenea din rîndurile tîrgoveţilor. Şi el se însurase cu fiica unui raznocineţ, şi dacă adusese adineauri vorba despre osul boieresc, o făcuse numai închipuindu-şi că are idei noi şi originale şi pentru că se gîndea că-i va face pe plac acestui Meyer. Ce ar mai fi alergat acum după judecător să înceapă o altă discuţie, amănunţită, dar despre intelectualii ieşiţi din popor, despre forţele înnoitoare, proaspete etc. Şi cum ar mai fi zvîrlit cît colo acest lăudat os boieresc!“

POVESTEA GRĂDINARULUI

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* nr. 356, din 25 decembrie 1894. Semnată: A. Cehov. Inclusă, cu mici modificări de stil, în culegerea *Pe calea muncii, 35 de ani de activitate literară şi pedagogică a lui D. Tihomirov,* Moscova, 1901. Inclusă cu mici modificări în culegerea de *Opere* din 1906, vol. 11 (postum). Publicăm textul din 1906.

Cînd a revizuit povestirea pentru editura lui A. Marks, Cehov a folosit, probabil, textul apărut în ziar, deoarece n-a ţinut seama de modificările făcute în 1901.

La includerea povestirii în culegerea de *Opere,* textul a suferit modificări de stil şi unele abrevieri.

Autorul arăta într-o scrisoare adresată lui I. I. Gorbunov-Posadov: „Trebuie să-ţi spun că dintr-o teamă năprasnică, redacţia ziarului *Russkie vedomosti* a tăiat următoarele cuvinte de la începutul replicii grădinarului: „Nu e greu să crezi în dumnezeu. Au crezut în el şi închizitorii, şi Biron, şi Arakceev. Nu, dumneavoastră să credeţi în om.“ (31 decembrie 1894.)

TREI ANI

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* nr. 1 (ianuarie) şi nr. 2 (februarie), din 1895, cu subtitlul: *(Povestire).* Semnată: A. Cehov şi Anton Cehov. Revizuită pentru culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

In vederea includerii în culegerea de *Opere,* Cehov a făcut serioase modificări şi importante prescurtări de text.

El a tăiat numeroase detalii şi amănunte şi a zugrăvit mai concis toate personajele. Caracterizarea lui Laptev a fost foarte mult revizuită. Astfel, în capitolul întîi sînt tăiate reflecţiile lui:

„[...se dispreţui adînc] pentru lipsa lui de voinţă şi era gata să-şi reproşeze cu o bucurie răutăcioasă faptul că, cu toată bogăţia lui imensă, nu-şi poate cumpăra frumuseţe, dezinvoltură şi talente, nici chiar falsificate."

Din scrisoarea lui Laptev către Kostea este scos următorul fragment:

„[...vom avea mult de discutat], dar voi susţine totdeauna, cu orice preţ, că oamenii care cred în dumnezeu, în triumful dreptăţii, în judecata de apoi şi în fericirea veşnică, sînt mult mai bogaţi sufleteşte şi mai aproape de adevăr decît noi, nişte idealişti sterili, care nu credem în nimic, ci doar *căutăm* să ne convingem că există un adevăr şi că poate fi cunoscut. O iubesc şi pentru că [a studiat la Moscova...]"

Sînt prescurtate discuţiile lui Laptev cu Iulia.

La cap. I:

„[Iarăşi despre boala Ninei?]

— Oare nu se poate preveni cu nici un chip recidiva? întrebă el. Oare medicina e atît de neputincioasă?

[Incepu să vorbească despre medicină, repetînd obişnuitele banalităţi], că ea tratează numai simptomele şi, cu toate succesele, n-a reuşit pînă acum să determine scăderea mortalităţii.

— Dar chiar succesele ei apar mai ales în autodistrugerea ei treptată, continuă el, adresîndu-se Iuliei Sergheevna. Medicina se mănîncă singură, încetul cu încetul. In trecut se făceau tratamente cu ierburi, apoi chimia a izgonit puţin cîte puţin toate aceste ierburi din farmacii, iar acum ne tratăm cu alcaloizi; în trecut, numărul farmaciilor era menţinut artificial şi trebuie să ne aşteptăm ca în cele din urmă să nu rămînă nimic în locul lor. Medicina va fi înlăturată de igienă. «In fond, tema

aceasta nu poate să intereseze cîtuşi de puţin pe o fată», se gîndi Laptev cu ciudă şi continuă: Igiena e foarte lăudată, se spune chiar că pe ici pe colo s-a obţinut scăderea mortalităţii prin măsuri de igienă, ca, de pildă, prin organizarea de cantine populare şi azile de noapte. Această chestiune mă interesează foarte îndeaproape. Am fost sfătuit să deschid la Moscova un azil de noapte, ba am întocmit chiar şi devizul. Dacă planul nostru se va realiza, atunci [un muncitor sosit seara la azil] să înnopteze va [primi] pentru cinci-şase copeici..."

La cap. IV a fost scos următorul pasaj:

„[...ca să nu dea prilej lumii să-i vorbească de rău]. Se gîndea cu groază ce-o să se facă acum biata Iulia fără maică-sa; doar trebuie să se îngrijească de zestre, ca să iasă totul cum se cuvine, iar urîciunea aceea, cum îi spune ea doctorului, nu se pricepe la nimic.

Spre seară, vremea se linişti, se făcu frumos, şi Laptev plecă cu Iulia în parc. Plimbîndu-se cu ea la braţ, îi povesti despre copilăria sa, despre universitate şi în general despre viaţa de la Moscova, iar ea îl asculta foarte atentă. Cînd ajunseră într-o alee întunecoasă, nu se putu stăpîni să n-o strîngă pătimaş la piept şi să n-o sărute pe gură, iar ea îl sărută pe obraz. L-ar fi bucurat mai mult un singur zîmbet decît această sărutare pe obraz şi atenţia ei plină de gravitate. Îl intimida faptul că ea şi începuse să se pregătească pentru rolul de soţie „credincioasă şi devotată" şi, deşi, îmbrăţişînd-o, se simţea în al noulea cer, nu putea să uite că ea nu-l iubea."

Din cap. XII a fost tăiată următoarea caracterizare a lui Laptev:

„[...se dovedea a fi o imitaţie grosolană]. Astfel de exemple abundă. Pe de altă parte, el nu-şi putea aminti nici măcar un singur fapt care să dovedească discernămîntul lui artistic sau bun gust. [Sfios în viaţă], în lume, la teatru, la el acasă [era ciudat cît de îndrăzneţ şi sigur pe el se arăta la expoziţii.] Conştiinţa faptului că poate cumpăra toate aceste tablouri îl făcea să se simtă sigur pe el şi ori de cîte ori îşi dădea seama de asta se simţea stingherit. Cînd îşi exprima cu voce tare părerea asupra vreunui tablou, un glas lăuntric, desigur conştiinţa, îi şoptea că în el vorbeşte sîngele de negustor ahtiat după avere şi că, criticîndu-l atît de îndrăzneţ pe pictor, se deosebeşte în fond prea puţin de fratele său, Fiodor, cînd

muştruluieşte vreun vînzător sau vreun învăţător vinovat de ceva."

In cap. XV este prescurtată discuţia între cei doi fraţi:

„[Despre ce familie însemnată vorbeşti?] O familie de mitocani! ţipă Laptev în culmea furiei şi aruncă scaunul spre cămin. Neam de mitocani, de nespălaţi! Bunicul nostru nu mai era iobag, dar ştiu precis că moşierii îi cotonogeau... [şi ultimul conţopist avea dreptul să-l plesnească. Bunicul îl omora în bătăi pe tata şi tata pe noi]. Neam de mitocani, blestemat, infect!

Laptev ieşi repede, dar se întoarse imediat şi continuă, bătînd cu pumnul în masă: [Ce nervi şi ce sînge am moştenit noi? Uită-te la mine...] Parcă-s o moluscă [nici abilitate...]"

„[...să nu avem copii.] Cu noi trebuie să se stingă această familie, altfel — şi sînt convins de asta — urmaşii noştri n-ar fi decît nişte laşi, criminali şi nebuni!

Feodor se cutremură şi spuse:

— Eşti prea brutal, Alioşa. Nu trebuie... [In clipa aceea intră...]"

Refăcînd caracterizarea lui Iarţev, Cehov a tăiat din capitolul X, următorul pasaj:

„[...ai fi jurat că e profesor de ştiinţe naturale.] Studiul ştiinţelor naturale lasă asupra oamenilor de litere o amprentă specială, care se simte şi în metoda lor de lucru şi în modul cum dau definiţii, ba chiar şi în fizionomie.

Preocuparea cea mai de seamă a lui Iarţev era să-şi domine instinctele şi să trăiască cît mai raţional. Astfel, de pildă, el era convins că asprimea climei ruseşti predispune la lîncezeală şi la neglijarea toaletei, şi de aceea nu-şi permitea niciodată să se întindă ziua pe pat, se scula devreme, nu purta halat şi papuci şi-şi schimba zilnic cămaşa. Cu toate astea, hainele erau întotdeauna boţite pe el, surtucul îi şedea ca un sac, [Un alt intim...]"

Din cap. XIII a fost tăiată următoarea replică a lui Iarţev:

„Nu înţeleg de loc, domnilor, ce aveţi împotriva dragostei? [spuse Iarţev venind în urma ei.] Oricît aţi filozofa, dragostea e, la urma urmei, o binefacere. Dacă uneori se întîmplă să fie amară şi distrugătoare, cauza nu trebuie căutată în ea, ci în noi înşine. Cînd unii sînt sătui, deştepţi şi buni, iar alţii flămînzi, proşti şi răi, orice binefacere nu duce decît la dis-

cordie, adîncind inegalitatea dintre oameni. [Toţi vorbesc de dragoste, şi în cărţi nu se scrie decît despre ea, în realitate, însă iubim prea puţin, şi asta] mi se pare o mare lacună a vieţii noastre.

— E drept [astea-s prostii...]"

In cap. X, Cehov a refăcut şi a prescurtat mult discuţia prietenilor lui Laptev despre literatură şi capitalism. Reproducem varianta iniţială, arătînd ca şi pînă acum, între paranteze drepte, textul menţinut de Cehov în culegerea de *Opere*.

„[...spunea Kostea, uitîndu-se supărat la Iarţev.] — In «Însemnările unui vînător» găsim protestul împotriva iobăgiei, iar în «Anna Karenina», autorul se ridică împotriva înaltei societăţi, cu trivialitatea ei, şi de aceea aceste lucrări sînt importante şi folositoare. [Cît despre romanele... ...iar el încetase s-o mai iubească] şi alte dulcegării de felul ăsta [le declar nule şi] vă spun că sînt scrise numai ca să pervertească imaginaţia liceenilor şi a fetişcanelor."

„[... de adultere], despre faptul că în epoca noastră nimeni nu ştie să iubească cu adevărat, iar azi am citit că toţi pierim din cauza dragostei şi că singura salvare este să ne abţinem de la ea. [Dar alte subiecte nu găsesc? Sînt ătîţia oameni] flămînzi [bolnavi] şi [nenorociţi], cărora desigur că nu le arde de dragoste şi [le e silă de astfel de cărţi.] Am trecut aseară cu Alexei prin piaţa Hitrov. Găseşti acolo o groază de oameni în zdrenţe, beţi, respingători, cu obrajii degeraţi. Mai bine ar scrie despre ei!

Laptev ştia ce-or să mai spună Kostea şi Iarţev, fiindcă participase de multe ori la asemenea discuţii. Singurul lucru nou şi neplăcut acum pentru el era [că nevasta lui... ...Ştia prea bine ce o îndemna să gîndească astfel.]

— Despre gusturi nu se discută, spuse Iarţev, iar noi discutăm tocmai despre gusturi şi de aceea n-o să terminăm niciodată. [Dacă poezia nu rezolvă chestiunile care te preocupă] renunţă la ea şi [citeşte lucrări tehnice, de drept penal sau de economie politică, citeşte] articole de fond din ziare şi [articolaşe pe diverse teme ştiinţifice.] Vrei ca poezia să predomine în viaţa noastră, să se specializeze, dar ce nevoie ai de asta cînd îţi stau la dispoziţie atîtea lucrări de specialitate? [La ce bun să vorbeşti în «Romeo şi Julietta» în loc de dragoste] şi de ciocîrlii."

„[...să răspîndească în mase ştiinţele şi ideile umanitare.]

— Ah, doamne, dacă nu-ţi plac, azvîrle-le şi citeşte ceea ce-ţi trebuie şi-ţi satisface gusturile. Pe mine, însă mă plictisesc nuvelele şi schiţele fără dragoste. Cînd citesc, trag nădejde de fiecare dată că autorul o să-mi povestească despre dragoste ceva nou şi important; dar dacă repetă vechile cîntece şi debitează vulgarităţi lipsite de interes, îmi vine să casc şi arunc cartea, dar nu simt de loc nevoia ca acest scriitor lipsit de talent să se ocupe de ştiinţă sau de morală."

„[...cultura face, sub ochii noştri, paşi uriaşi şi] sînt convins că [va veni vremea cînd] pentru un om cult va fi la fel de absurd să aibă milioane la bancă şi să se îmbogăţească pe socoteala muncitorilor, tot aşa cum ni se pare astăzi absurd să dai o fată de iobag pentru un cîine de vînătoare. Treptat, educaţia va face ridicol capitalismul, şi acesta îşi va pierde orice importanţă.

[— Asta se va întîmpla] peste cinci mii de ani [zîmbi Kostea.] Peste cinci mii de ani, lui Rotschild i se vor părea ridicole [tezaurele sale... Nu, dragul meu], ajunge. [Nu trebuie să aşteptăm, ci să luptăm.]

— N-ai decît să lupţi dacă-ţi place, parcă ce-o să iasă din asta? Dacă un om cult, care e mai bogat decît dumneata, nu este convins că banii sînt un rău şi o prejudecată, n-ai să poţi face nimic cu de-a sila, fiindcă forţa e, în orice caz, de partea lui.

— Oare, nu crezi că ar accepta un compromis? [Cînd o pisică mănîncă din aceeaşi farfurie cu un şoarece... Inseamnă că a fost obişnuită cu de-a sila.]

— De cîte auzi toată ziua ţi se face capul calendar! spuse Laptev, şi-şi trecu palma peste frunte. Vezi dumneata, Ivan Gavrilîci, eu cred că majoritatea capitaliştilor din zilele noastre s-au convins de mult, din proprie experienţă, că fericirea nu constă în bani, că banii sînt un rău şi aşa mai departe. Ei n-au însă destulă convingere ca să înceapă altă viaţă. Nici unul nu e convins că ar face bine să renunţe la bani. In ceea ce mă priveşte, nu numai că-mi lipseşte această convingere, ci mi se pare chiar, uneori, că dacă tata mi-ar fi dat un milion, aş fi făcut mult bine.

— Dar te-ai şi deprins cu luxul, stimabile, îi răspunse Kocevoi.

— Cu ce lux? Dă-mi voie să te întreb, ce mi-au dat banii pînă acum? spuse Laptev, uitîndu-se sever la Kostea. [Crezi că sînt mai fericit decît dumneata] sau Iarţev? [Copilăria mea a fost...]"

„— Ai spus că viaţa merge mereu înainte, începu Kostea, ca să schimbe vorba, dar după părerea mea, dacă vrei să ştii, merge înapoi.

— Lăsaţi, vă rog, spuse Iarţev iritat. Cine nu are ureche muzicală, i se pare că muzicanţii scîrţîie şi că numai el îşi dă seama de asta. Viaţa are, credeţi-mă, o desfăşurare firească, nimic nu scîrţîie şi numai cei care nu au ureche îşi închipuie că-n ea domneşte un haos teribil. Vă rog, calmaţi-vă!

Intrînd după masă la el în birou, Laptev, cu nervii [încordaţi...]"

Nuvela a fost începută în toamna anului 1894 şi terminată în decembrie a aceluiaşi an. Într-o scrisoare către sora sa, Maria Pavlovna, Cehov spunea: „Dacă-l vezi pe Golţev, transmite-i că scriu pentru *Russkaia mîsl* o povestire din viaţa Moscovei. Laurii lui Boborîkin nu-mi dau pace şi scriu o povestire în genul romanului *Hotarul*. Dar Golţev şi Lavrov să nu se aştepte s-o primească înainte de decembrie, căci povestirea e mare, de vreo şase-opt coli." (22 septembrie 1894.) Cehov i-a comunicat acelaşi lucru şi lui V. Golţev: „Scriu pentru *Russkaia mîsl* o povestire din viaţa Moscovei. Nu-i prea mică, dar nici prea mare. Lucrez cu migală şi de aceea nu cred s-o termin înainte de decembrie." (6 octombrie.) Terminîndu-şi noua lucrare, Cehov arăta, într-o scrisoare către E. M. Şavrova: „Am urmărit o idee, dar a ieşit altceva, destul de dezlînat, nu curgător cum voiam eu... M-am plictisit de aceleaşi lucruri, am chef să scriu despre diavoli, despre femei vulcanice, fatale, despre vrăjitori, dar vai! mi se cer nuvele şi povestiri cuminţi, din viaţa Ivanilor Gavrîlici şi a nevestelor lor." (4 decembrie 1894.)

Trimiţînd nuvela revistei, Cehov îi scrie lui Golţev: *„Trei ani (Scene din viaţa de familie)* — iată titlul viitoarei povestiri. Dacă nu-ţi place cuvîntul *Scene,* lasă pur şi simplu *Din viaţa de familie* sau şi mai simplu *Povestire."* (Decembrie 1894.) Golţev s-a decis pentru ultima variantă.

După cum se vede dintr-o scrisoare adresată de Cehov, la 19 ianuarie 1895, lui A. S. Suvorin, povestirea a apărut cu

intervenţiile cenzurii. „Numărul din ianuarie al revistei *Russkaia mîsl,* îi comunica Cehov, a fost pus la index, apoi iertat. Din povestirea mea, cenzura a tăiat rîndurile referitoare la religie. *Russkaia mîsl* îşi trimite articolele la cenzură. Asta îţi taie tot cheful să mai scrii liber; scrii şi simţi tot timpul că te strînge cineva de gît."

În carnetul de însemnări al lui Cehov s-au păstrat multe adnotări făcute pentru nuvela *Trei ani.* O parte din ele au rămas neutilizate.

M. P. Cehov arată în amintirile sale că nuvela *Trei ani* oglindeşte unele trăsături ale familiei Cehov *(Anton Cehov şi subiectele operelor sale,* Moscova, 1923).

SOŢIA

Publicată pentru prima oară în culegerea *Pocin (Iniţiativa),* editată de Asociaţia iubitorilor de literatură rusă, Moscova, 1895, cu subtitlul: *(Povestire).* Semnată: Anton Cehov. Inclusă de Cehov, cu mici modificări şi fără subtitlu, în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

Povestirea a fost scrisă la cererea lui N. I. Storojenko, preşedintele Asociaţiei iubitorilor de literatură rusă, şi terminată la 3 februarie 1895. Cehov îi scria în aceeaşi zi lui Storojenko: „Îţi trimit povestirea pentru culegere şi te rog să mă ierţi că am întîrziat. Ţi-aş fi foarte recunoscător dacă mi-ai trimite corectura. Poate să schimb în corectură titlul, dacă găsesc ceva nou, mai potrivit." Nu se ştie dacă titlul *Soţia* a fost nou sau acelaşi ca în manuscris. Culegerea *Pocin* a apărut în aprilie 1895.

M. P. Cehov relatează: „...eu i-am adus din provincie subiectul povestirii *Soţia.* Povestirea redă aproape fidel viaţa nefericită de familie a lui A. A. Sablin, administratorul financiar din Iaroslavl. Nu cred că e cazul să vorbesc mai amănunţit despre acest subiect, întrucît povestirea este aproape o biografie a defunctului Sablin." *(Anton Cehov şi subiectele operelor sale,* Moscova, 1923, pag. 124.)

Scriitorul S. T. Semenov arată într-un articol *(Întîlniri cu A. P. Cehov,* apărut în revista *Puti,* nr. 2, 1913, pag. 38): „Îmi amintesc că L. N. (Tolstoi) era entuziasmat de povestirea lui A. P. — *Soţia*".

FRUNTE ALBĂ

Publicată pentru prima oară în revista *Detskoe citenie,* din noiembrie 1895, admisă de cenzură la 18 octombrie, cu subtitlul: *(Povestire).* Semnată: Anton Cehov. Ilustraţii de V. I. Andreev. Retipărită în culegerea *Povestiri ale scriitorilor ruşi, despre viaţă şi despre natură, alese pentru copii de M. Vasiliev,* apărută în editura M. V. Kliukin, Moscova, 1899. A intrat fără modificări în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 3, Publicăm textul din 1901.

După cum se vede dintr-o scrisoare (17 aprilie 1895) adresată lui Cehov de D. I. Tihomirov, redactorul-şef al revistei *Detskoe citenie,* Cehov a predat povestirea la mijlocul lunii aprilie, dar, la cererea lui Tihomirov, ea a fost tipărită abia în noiembrie.

La Arhiva centrală de stat pentru literatură se păstrează următoarea însemnare a lui Cehov, cuprinzînd schema povestirii:

„Nervoasă, neliniştită, plină de grijă pentru puii ei, lupoaica îl înhăţă din staul pe *Frunte albă,* luîndu-l drept miel. Ştia că acolo se află o oaie şi că oaia are miel. Cînd l-a înhăţat pe *Frunte albă,* cineva a fluierat pe neaşteptate, lupoaica s-a speriat şi l-a scăpat din colţi, iar el s-a luat după ea... Au ajuns la bîrlog şi *Frunte albă* a început să sugă împreună cu puii ei. Pînă în iarna următoare s-a schimbat prea puţin, doar a slăbit şi i s-au lungit picioarele, iar pata albă de pe frunte a luat o formă perfect triunghiulară. Lupoaica nu prea era sănătoasă."

Al. P. Cehov scrie în amintirile sale *(La Melihovo,* revista *Niva,* nr. 26, 1911, pag. 478): „Frate-meu avea pe lîngă casă trei cîini ciobăneşti... şi printre ei un dulău, *Frunte albă.* Pe acesta l-a imortalizat în schiţa *Frunte albă."*

ORDINUL ANNA

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* nr. 292, din 22 octombrie 1895, cu subtitlul: *(Povestire).* Semnată: Anton Cehov. Inclusă, cu modificări şi completări, în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 9. Publicăm textul din 1901.

În culegerea de *Opere,* Cehov a inclus povestirea fără subtitlu şi a împărţit-o în două capitole; a făcut de asemenea numeroase modificări şi completări.

Cele mai numeroase sînt intervenţiile care privesc caracterizarea eroilor.

Celelalte modificări au constat în excluderi, permutări şi înlocuiri de cuvinte.

Povestirea a fost terminată la 15 octombrie 1895 şi trimisă în aceeaşi zi lui V. M. Sobolevski, redactorul şi editorul ziarului *Russkie vedomosti* (vezi scrisoarea adresată acestuia de către Cehov la 15 octombrie 1895). Sobolevski i-a trimis corectura încă la 18 octombrie.

Carnetul de însemnări al lui Cehov cuprinde la pag. 47, următoarea schiţă iniţială a povestirii: „O fată săracă, elevă, avînd cinci fraţi mai mici, se mărită cu un funcţionar bogat, care îi face reproşuri pentru fiecare bucăţică de pîine, îi pretinde ascultare necondiţionată şi recunoştinţă (a făcut-o fericită), îşi bate joc de familia ei. «Fiecare om trebuie să-şi cunoască datoria». Ea îndură totul, se teme să-l contrazică, pentru ca să nu se întoarcă la sărăcia dinainte. Şeful soţului îi invită la bal. Se bucură de mult succes. Un dregător se îndrăgosteşte de ea, devine amanta lui (acum are tot ce-i doreşte inima). Cînd vede că şefii soţului ei îi fac curte, şi că dînsul are nevoie de ea, îi spune cu dispreţ: «Ieşi afară, prostule!»“

OMORUL

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* nr. 11, noiembrie 1895, cu subtitlul: (Povestire). Semnată: Anton Cehov. Inclusă, cu modificări şi prescurtări, în culegerea de *Opere* din 1901, vol. 8. Publicăm textul din 1901.

În culegerea de *Opere,* povestirea a apărut fără subtitlu, cu importante modificări şi prescurtări.

Au fost prescurtate, de exemplu, următoarele pasaje:

La cap. III:

„[«...vinzi vodcă. Pocăieşte-te!»] Sau spunea că trebuie să trăieşti obişnuit, ca toţi oamenii.

Toate astea i se păreau lui Iakov fleacuri.“

„[...mult mai uşor decît să fii bogat.] Dacă ar asculta şi ar începe să-şi vîndă marfa ieftin drumeţilor, ar da faliment şi asta n-ar mai fi negustorie, ci dezordine şi prostie. Iar învăţătura lui Matvei, că trebuie să trăieşti obişnuit, ca toţi oamenii, nu o înţelegea de fel."

„[...pierzîndu-şi şi el cumpătul, Iakov] îşi ura vărul şi [se pomenea răcnind...]

La cap. IV:

„[...n-ar mai apuca ziua mîntuirii!] Aglaia îl dispreţuia pe Matvei pentru uşurinţa cu care trata religia şi pentru viaţa lui desfrînată, în schimb, pe fratele ei, Iakov, îl iubea şi se temea de el. Cînd îl ocăra şi-l umilea pe Matvei, avea sentimentul că prin asta îl apără pe Iakov şi credinţa lui. Putea să ţipe mult, pînă răguşea, pînă la istovire, şi era imposibil s-o contrazici sau să ţipi mai tare decît ea.

Continua să zbiere chiar cînd plecau toţi şi o lăsau singură."

„[...clătina din cap şi ofta] şi se părea, că pînă şi trupul lui este pătruns de solemnitatea momentului".

„[...aştepta ca Matvei să plece din uşă].

— Ce-i asta, bolborosi Matvei, descumpănit, ce-nseamnă asta? [Vere...]"

„[...îi fu lehamite să-şi mai audă vocea plîngătoare şi tărăgănată.] Faptul că el citea, că Aglaia cînta şi candelele ardeau însemna prea puţin, ar mai fi vrut ceva dar nu-şi dădea seama ce anume."

„[...orice negustor trebuie să caute să cîştige cît mai mult], aşa cere comerţul, [dar iată că Jakov se simţea...]"

La cap. V:

„[...o mînie pe care nu putea s-o mai biruie nici cu rugăciuni şi nici cu mătănii, oricît de des le-ar fi făcut.] Acum îl învinuia numai pe Matvei, dar i se părea că acesta îl descumpănise nu prin cuvintele sale, ci pentru că îl împiedică să se roage, îl tulbură în clipele de reculegere astfel ca rugăciunea lui să nu mai fie plăcută domnului."

„[Se întoarse şi porni repede spre casă] ca să-l alunge pe vărul său".

La cap. VI:

„[Ar fi bine să-l duci undeva. Ce mai aştepţi?] Du-l, Iakov Ivanîci, în pădurea de la Limarovo... Lasă-l acolo în drum,

şi pe urmă spune că a plecat la Vedeniapino... Lumea o să creadă că l-a ucis vreun trecător..."

„[...lîngă poartă se îngrămădise o mulţime de ţărani care vorbeau: «Uite că l-au ridicat pe Bisericosul!»] Iar Aglaia, aproape tot drumul, sau înjura cu glas tare, sau bocea ca după un mort. Prin satele pe unde treceau, oamenii chicoteau la fel: Uite că i-au ridicat pe Bisericosul! [şi toţi păreau mulţumiţi]."

In varianta din revistă, cap. VI începea astfel:

„Pe la ora 10, cînd se întunecase de-a binelea, se auziră nişte paşi, cineva intră repede în curte şi, dînd pe după colţul casei, bătu în geam: cioc, cioc, cioc... Iakov, care stătea în săliţa de la intrare şi aştepta să sosească în fiecare clipă jandarmul şi lucrătorii de la staţie, înlemni.

— Cine-i acolo? strigă el cu vocea sugrumată, de nerecunoscut.

— Eu sînt, Iakov Ivanîci, nu te speria.

Era Serghei Nikanorîci.

— Mi-ai făgăduit, vorbi el încet, nehotărîndu-se să intre în săliţă, şi se auzea cum îi tremura răsuflarea şi-i clănţăneau dinţii, ai făgăduit că-mi împrumuţi... Uite ce... Poţi să-i aduci că eu aştept acolo... în dosul casei.

Spuse şi plecă. Va să zică cei de la staţie nu ştiau încă de omor."

Cehov a tăiat acest pasaj în întregime şi în locul lui, la sfîrşitul cap. V, după cuvintele: „...şi drumul era din nou alb", cu care acest capitol se încheie în versiunea iniţială, a adăugat: „Ajuns aproape de gară... ...s-a făcut!"

Pe lîngă aceste modificări, autorul a înlocuit unele cuvinte şi a făcut numeroase completări.

Cehov a promis povestirea revistei *Russkaia mîsl* încă în luna martie 1895 (vezi note la povestirea Ariadna), dar a scris-o abia la începutul lui octombrie.

M. P. Cehov arată în lucrarea sa (*Anton Cehov şi subiectele operelor sale,* Moscova, 1923 pag. 124), că i-a sugerat scriitorului două fraze, pe care acesta le-a trecut în carnetul său de însemnări şi le-a utilizat în povestire: însemnarea lui Matvei pe cartea citită (la sfîrşitul cap. I), reproduce o însemnare copiată de M. P. Cehov la Uglici, de pe un exemplar al cărţii lui Dumas *Cei trei muşchetari,* iar cuvintele lui Matvei despre Osip Varlamîci: „A fost primarul oraşului..." etc. şi terminînd cu „a

zugrăvit toate coloanele, ca să arate ca malachita", sînt cuvintele autentice ale lui J., primarul din Uglici.

Intr-o scrisoare adresată lui A. V. Golţev, la 17 decembrie 1895, A. I. Ertel aprecia astfel povestirea : „Ce minunat este *Omorul* lui Cehov, din toate punctele de vedere! Sînt nespus de bucuros pentru el, pentru că, sînt convins că vremea unor lucrări plictisitoare, neexpresive, ca *Trei ani* a trecut pentru el şi a redevenit un talent puternic, sincer, profund, plin de idei!"

Povestirea n-a fost apreciată în presă, aşa cum se cuvine. Criticii — atît cei din lagărul burghezo-liberal cît şi cei din lagărul aristocratic-monarhist şi clerical-conservator s-au interesat mai ales de sentimentele religioase ale eroilor şi de problema „smereniei" poporului.

ARIADNA

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* nr. 12 (decembrie), 1895, cu subtitlul : *(Povestire).* Semnată : Anton Cehov. Inclusă fără subtitlu, cu numeroase prescurtări şi intervenţii, în culegerea de *Opere* din 1901, vol 9. Publicăm textul din 1901.

La Arhiva centrală de stat pentru literatură se păstrează manuscrisul după care s-a cules textul din revistă. In acest manuscris se întîlnesc o serie de cuvinte tăiate, şterse complet, permutate sau înlocuite cu altele.

Textul apărut în revistă este mult modificat şi prescurtat, faţă de cel al manuscrisului. Cehov a făcut, desigur, acest lucru cînd a citit corectura.

Intervenţiile autorului, pentru varianta din culegerea de *Opere,* au constat mai ales în prescurtări. Iată-le pe cele mai importante, în ordinea textului :

„...[că, pînă şi cusururile ei păreau ceva deosebit şi erau simpatice.] Ea nu înţelegea ce înseamnă cuvintele : «Nu se poate», şi dacă se întîmpla să dorească ceva, nu accepta nici un fel de explicaţii. Privea undeva în spaţiu peste capul tău, fredona vreun cîntec ca şi cum nu te-ar auzi. Dacă avea vreo dorinţă, trebuia s-o îndeplineşti imediat, cu orice preţ. Pentru ea nu existau piedici."

„[...că ascult cîntecul unei privighetori mecanice. Ştii, acum se vînd asemenea păsări artificiale".

„[...spunînd: «Aci ar fi bine să bem ceai!»] S-au mîngîia drăgăstos un miel, adăugînd: «Ce bine ţi-ar sta în frigare, drăguţule!»"

„[...şi venitul pădurilor şi al ogoarelor, alta.]

Ariadna îmi spunea despre el:

— Dacă ai şti ce femeie imposibilă e nevastă-sa! Ea şi cu maică-sa îl storc ca pe o lămîie. Dumneata trăieşti în casa tatălui dumitale şi n-ai fost niciodată în situaţia asta. Sărmanul Lubkov, oftă ea. Sărmanul Lubkov! Îşi povesteşte necazurile zîmbind, dar mi se rupe inima de milă!"

„[...prefăcîndu-se, de pildă, că tocmai se sărutau.] Nu cîntam prost din gură şi mă pricepeam şi la pian, dar aceste atu-uri îşi pierduseră acum toată puterea, nu mai erau luate în seamă; în fiecare noapte visam pe soţia lui, pe creditori, visam un şnur gros de *pince-nez* şi vedeam cu groază că Ariadna, comoara mea, se îndepărta de mine şi dispărea într-o negură."

„[...Parcul de aici îl găseşti în orice staţiune balneară din străinătate] un parc unde lîncezesc plante tropicale lipsite de aromă, urîte, şi doar pe ici pe colo mai vezi cîte un platan sau cîte un fag bătrîn şi trist, rămas de pe vremea cînd nu existau încă aceste hoteluri — cazărmi stupide, desmăţate. [Verdeaţa întunecată, neclintită şi tăcută a palmierilor], şi liniile geometrice severe ale aleilor şi ale rondurilor [şi nisipul galben aprins] cu care sînt presărate" (în textul definitiv: «de pe alei»)."

„[...cît de mizere sînt gusturile şi dorinţele lor.]

Într-adevăr nu există oameni cu gusturi mai mărginite şi mai puţin liberi de a-şi alege ceea ce vor, ca toţi aceşti bancheri, prinţi, contese şi baroni năsoşi şi ca acei ruşi, cărora aici li se spune von Jaschtschikoff şi de Prianikoff. Ei se plimbă ascultători pe alei, ca nişte şcolari, şi nu se pot hrăni, distra şi nici nu pot contempla natura decît după tariful hotelierilor, foşti lachei care îi fură cu nemiluita. [Mult mai fericiţi sînt turiştii tineri sau bătrîni, care, neavînd bani ca să trăiască la hotel] sau din dispreţ pentru parcurile pompoase şi pentru plastroanele imaculate ale lacheilor [stau pe unde apucă...]"

„[...ca o adevărată aristocrată, cum de fapt şi era din naştere], ca o domnişoară răzgîiată din lumea mare, care nu ştie socoteala banilor".

„[...şi începea să rîdă de soţia lui, de el însuşi sau de creditori.] In străinătate, arăta, în general, cam îngîndurat, parcă îl frămînta ceva.

— Dorm prost aici, în străinătate, spunea el. Să le ia naiba, chestiunile astea de familie! Unchiul i-a comunicat nevestei şi mamei mele adresa, şi acum mă bombardează amîndouă cu telegrame şi scrisori."

„[...de a nu întîrzia la cină sau la prînz.] Nu poţi aprecia arta cu stomacul plin, şi dacă aş fi artist, i-aş dispreţui pe cei care mănîncă la restaurant. Mai tîrziu, cînd am început să mă ocup serios de artă, să citesc şi să vizitez expoziţiile, n-am mai stat la masă, ci m-am hrănit numai cu ridichi şi cu pîine, şi m-am simţit uşor şi liber, de parcă aş fi avut aripi, în timp ce cu Lubkov şi cu Ariadna [mă plictiseam de privit tablourile...]"

„[...toate acestea rîdeau acum de mine şi-mi scoteau limba.] Imi roiau în cap o mulţime de întrebări sîcîitoare ca muştele, întrebări la care nu poţi răspunde decît tot prin întrebări".

„[...dar seara era un chin...] Mi-o închipuiam pe Ariadna în braţele lui Lubkov, şi aceleaşi întrebări, la care nu găseam decît acelaşi răspuns mă obsedau într-una, chinuindu-mă. Nici nu-ţi poţi închipui cît am suferit!"

„[...să mintă neîncetat.] Şi în această lăcomie, în şiretenia ei, în dorinţa de a place tot timpul, vedeam — iartă-mi din nou expresia prea pretenţioasă — o manifestare jalnică a atavismului. In faţa mea se găsea o sclavă şireată, care lupta pe ascuns împotriva stăpînului ei despotic, o femeie din epoca de piatră sau de pe vremea locuinţelor lacustre. Şi din punct de vedere intelectual era tot o sălbatică! Era inteligentă, foarte vicleană, perspicace, dar incultă. Nu puteai să discuţi cu ea, pentru că era incapabilă să gîndească logic. Mintea ei funcţiona admirabil cînd era vorba de viclenie, dar atunci cînd era sinceră te uluia prin ignoranţa şi primitivismul ei."

„[...ştia să pară foarte cultă, cu vederi înaintate.] Viclenia, principala ei armă, o scotea totdeauna din încurcătură şi n-o trăda niciodată. Şi în cruzimea ei, Ariadna era ca o sălbatecă."

„[...cînd inculpaţii erau achitaţi.] Incercaţi să numiţi femei în posturi de judecători sau să le alegeţi ca juraţi şi nu vor mai exista sentinţe de achitare. Datorită relaţiilor noastre, am avut ocazia să întîlnesc multe femei, rusoaice şi străine, şi le-am

observat în lipsă de ceva mai bun, le-am studiat, şi m-am convins în cele din urmă că seamănă toate, ca două picături de apă, cu Ariadna mea. In fiecare privire, în atitudini, în fiecare cuvînt, în fiecare fundiliţă şi zuluf pe frunte, simţeam viclenie, inconsistenţă intelectuală, senzualitate şi cruzime. Pe cît m-au încîntat bărbaţii din Europa prin cultura lor, pe atît m-au dezamăgit femeile prin conservatismul lor obtuz, prin înapoierea şi tendinţa vădită de a merge de-a îndăratelea, spre beznă. Am simţit în ele un duşman periculos, m-am indignat şi au fost clipe cînd mi se părea că dacă s-ar prăbuşi o stîncă din planeta Marte şi ar îngropa sub ea tot acest sex frumos, ar fi un act de profundă dreptate."

„[...de ce judecă pe toate femeile după Ariadna ?] Am căutat să-i demonstrez cu toată sinceritatea că am ocazia să întîlnesc în toate păturile societăţii ruse cu care vin în contact destule femei instruite, foarte inteligente, mărinimoase, însufleţite de năzuinţi nobile, femei care judecă şi muncesc tot atît de bine ca şi bărbaţii."

„[— Lasă toate astea ! m-a întrerupt el.] Ce cultură e asta, să înveţi la universitate trei limbi sau algebră, iar pe urmă, păşind în viaţă, să nu ştii ce să faci cu ele ? Pe lîngă asta, sînt viclene, teribil de viclene, şi, personal, nu iau în serios setea lor de cultură. Vor să placă şi atîta tot. Pe de altă parte, fără îndoială că se găsesc printre ele şi unele învăţate, aşa cum sînt învăţaţi graurii şi papagalii ; sînt de acord că poţi găsi destul de uşor printre ele o felceriţă sau o pianistă pricepută, dar poftim de-mi găseşte o femeie dreaptă, corectă, blîndă şi care să gîndească logic ! In ceea ce priveşte egalitatea sexelor, asta e, pardon, numai o amăgire."

„[...să fie întotdeauna împreună.] Educaţia trebuie să fie în special filozofică".

„[...o femeie de la ţară munceşte la cîmp pînă-n ajunul naşterii şi nu păţeşte nimic.] Femeia trebuie să se îmbrace ca bărbatul, să-i fie ruşine de goliciune, cum îi este bărbatului. Rujul şi papiotele, toate scîrboşeniile astea, peste bord cu ele !"

Pe lîngă prescurtări, Cehov a făcut în varianta din revistă numeroase modificări, corecturi şi mici adăugiri.

Povestirea era destinată revistei *Artist,* dar V. M. Lavrov l-a anunţat pe Cehov în primele zile ale lunii martie că revista nu mai apare şi că a transmis ziarului *Russkaia mîsl* abonaţii şi o parte din drepturile, decurgînd din avansurile acordate au-

torilor, printre care şi avansul primit de Cehov. La 17 martie, Cehov îi comunica lui Lavrov: „Povestirea scrisă pentru *Artist* nu se potriveşte pentru *Russkaia mîsl*; ţi-o trimit în săptămîna patimilor, împreună cu nuvela aceea mică, pe care ţi-am promis-o." Cehov a trimis povestirea la 9 aprilie, scriindu-i cu această ocazie lui Lavrov: „...îţi trimit povestirea scrisă pentru *Artist*. Cred că nu e potrivită pentru *Russkaia mîsl*. Te rog s-o citeşti şi să-l rogi şi pe Viktor Alexandrovici (Golţev) s-o citească. Dacă o să fiţi de acord cu mine, trimiteţi-mi povestirea înapoi, iar dacă n-o să fiţi de acord, n-o publicaţi înainte de povestirea pe care am să v-o trimit urgent."

„In amintirile sale *(La un mormînt prematur, Russkie vedemosti,* nr. 202, din 22 iunie 1904), Lavrov spune: „Am citit povestirea, şi eu şi Golţev, dar bineînţeles că n-am fost de acord cu părerea autorului. Această povestire era *Ariadna*". Lavrov l-a înştiinţat pe Cehov la 12 aprilie 1895: „Ţi-am citit povestirea. Firește c-o s-o publicăm cu plăcere. Iţi mulţumesc mult pentru ea." Povestirea a apărut însă abia în numărul din decembrie, după *Omorul,* pe care Cehov promisese s-o trimită „urgent", dar o predase abia în octombrie 1895.

I. S. Ejov

CUPRINSUL

LUCRĂRI INCLUSE DE A. P. CEHOV IN CULEGEREA DE „OPERE“

1893

Povestea unui necunoscut
Traducere de *Anda Boldur.* 7

Volodea cel mare şi Volodea cel mic
Traducere de *Anda Boldur.* 93

1894

Călugărul negru
Traducere de *Anda Boldur.* 107

Impărăţie femeiască
Traducere de *Ştefana Velisar-Teodoreanu şi Tia Mureş.* 143

Vioara lui Rotschild
Traducere de *Ştefana Velisar-Teodoreanu şi Tatiana Panaitescu* 190

Studentul
Traducere de *Ştefana Velisar-Teodoreanu şi Tatiana Panaitescu* 201

Profesorul de literatură
Traducere de *Anda Boldur.* . . 206

La conac
Traducere de *Anda Boldur.* 233

Povestea grădinarului
Traducere de *Anda Boldur.* 243

Trei ani
Traducere de *Anda Boldur.* 249
Soția
Traducere de *Ștefana Velisar-Teodoreanu și Tia Mureș.* . 348
Frunte albă
Traducere de *Valeria și Profira Sadoveanu.* . . 356
Ordinul Anna
Traducere de *Ștefana Velisar-Teodoreanu și Tia Mureș.* . 362
Omorul
Traducere de *Anda Boldur.* . . . 378
Adriana
Traducere de *Ștefana Velisar-Teodoreanu și Tatiana Panaitescu* 413
Note 441

Responsabil de carte: E. Moșneagă
Tehnoredactor: V. Basarab

Dat la cules 09.07.959. Bun de tipar 03.09.959. Tiraj 12.150. Hîrtie velină mată de 65 gr. m.p. Ft. 540×840/16. Coli ed. 24,51. Coli de tipar 29,25. Ediția I. Comanda 4398. Planșe tipo 1. A. nr. 0986. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 S—O=R.

Tiparul executat sub com. nr. 90869 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", București — R.P.R.